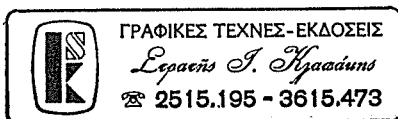

ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ

ΕΚΔΟΣΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ VI - ΑΘΗΝΑΙ 1978

Ἐπιμέλεια ἐκδόσεως : Παῦλος Ὁδ. Σακελλαρίδης
Ἐξώφυλλο : Δημ. Ὁδ. Σακελλαρίδης
Διορθώσεις : Στέφανος Κεφαλλονίτης

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με τὴν ἔκδοση τοῦ ἔκτου τόμου τῶν «ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ» μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ προσπάθειά μας ξεπέρασε τὰ Νισυριακὰ ὄρια καὶ μπῆκε στὸν ἔθνικὸ χῶρο.

Ἡ Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν, ἀκολουθώντας μιὰ ἀνοδικὴ πορεία 17 χρόνων, πλαισιωμένη ἀπὸ ἀξιους συνεργάτες, ποὺ διαρκῶς αὐξάνονται, πέτυχε νὰ παρουσιάσει ἐργασίες ποὺ σχολιάσθηκαν ἐπαινετικά. Σὲ ἄλλες σελίδες ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ τὶς κρίσεις καὶ τὰ σχόλια γιὰ τὸν προηγούμενο τόμο, ὅπως γίνεται σὲ κάθε ἔκδοση, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ πιστεύουμε πὼς ἡ Ἑταιρεία μας κατέλαβε ἀξιόλογη θέση ἀνάμεσα στὶς ἐταιρεῖες τοῦ εἴδους τῆς.

Ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ ὀφείλεται σὲ ὄσους συνέβαλαν μὲ τὴν ἐργασία ἢ τὴν προσφορά τους στὴν παρουσίαση τῶν μέχρι σήμερα ἐκδόσεών μας, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐκφράζω ὄχι μόνο τὶς δικές μου εὐχαριστίες, ἀλλὰ, εἶμαι βέβαιος, καὶ τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας μας.

Ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ μὲ κάμνει νὰ ἀποταθῶ καὶ πάλι στοὺς νέους μας καὶ νὰ τοὺς πῶ πὼς αὐτοὶ εἶναι οἱ κληρονόμοι τῆς προσπάθειας αὐτῆς, ποὺ πρέπει νὰ τὴν ἀγαπήσουν καὶ ὄχι μόνο νὰ τὴ συνεχίσουν ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν προωθήσουν.

ΝΙΚΗΤΑΣ ΟΔ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ

Πρόεδρος

Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν

ΤΟ «ΔΙΠΛΑΤΟ» ΛΑ·Γ·ΚΟ ΝΙΣΥΡΙΚΟ ΣΠΙΤΙ

Ἑπὶ
Μιχάλη Ἐ. Ἀρφαρᾶ

ΓΙΑ ΠΡΟΛΟΓΟ

Τὸ γαλάζιο πέπλο τοῦ αἰθέρα καὶ ἡ ἀπέραντη λευκότητα τῶν σπιτιῶν εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς αἰγαιοπελαγίτικης ἀτμόσφαιρας. Μέσα σ' αὐτὴ ξεπροβάλλει ἀγέρωχη, ἀδιάβλητη ἀκόμη ἀπὸ τὸ χρόνο, ἡ αὐθεντικὴ παρουσία τῶν σπιτιῶν τῆς Νισύρου. Τὸ μπετόν ἀγνωστο, ἢ ἐλάχιστα γνωστό, δὲν ἔφτασε ἐδῶ μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν ἄλλων ἀστικῶν κέντρων. Πάντως δὲν παύει νὰ ἀπειλεῖ συνεχῶς καὶ τὸ νισύρικο χρῶμα. Τὰ σπιτάκια τοῦ νησιοῦ, περήφανα γιὰ τὴν ἐπικράτηση μὰ καὶ λυπημένα γιὰ τὴν ἐγκατάλειψη, στέκουν θαρραλέα. Ἄλλα προσφέρουν ἐπιηρεσίες στοὺς ντόπιους καὶ ἄλλα προσμένουν τὸ νοικοκύρη τους νὰ «ξ ε μ π α ρ ὼ σ ε ι» τὴν πόρτα, ἔστω καὶ ἓνα καλοκαίρι. Ἔτσι θὰ ξαναπάρουν, ἔστω καὶ παροδικά, τὴ λάμψη τῆς λειτουργικότητάς τους καὶ θὰ αἰσθανθοῦν ὅπως καὶ τότε πὸν πρωτοχτίστηκαν...

Τὸ σπίτι τῆς Νισύρου ἐξετάζεται ἐδῶ ἀπὸ μιὰ ἐπιφανειακὴ ὀπτικὴ γωνία. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ ὁ χρόνος πὸν ἀπαιτεῖται γιὰ τέτοιον εἶδους μελέτες καὶ ἐπιτόπιες ἐξακριβώσεις δὲν ὑπῆρχε. Πάντως δόθηκε μιὰ πρώτη ἐργασία μὲ πολλὰς ἐλλείψεις, χωρὶς ἀπαίτηση γιὰ «διθυράμβους καὶ ἐλεγεία». Πιὸ πολὺ ὅμως δόθηκε στὴ δημοσιότητα γιὰ συγκατάθεση ταπεινὴ στὸ γεμάτο ἰδανικά καὶ ἀγάπη ἀγώνα τοῦ ἀκάματου προέδρου τῆς Ἑταιρείας κ. Νικήτα Ὁδ. Σακελλαρίδη, πὸν γιὰ μιὰ δλόκληρη δεκαεπταετία («κρατεῖ») ψηλά τὶς νισύρικες ἐκδόσεις στὶς ἐπάλλξεις τοῦ πνεύματος ὄχι μόνον τῆς Δωδεκανήσου, μὰ δλάκερης τῆς ἐλληνικῆς Ἑπικράτειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Μορφές τῶν σπιτιῶν τῆς Νισύρου*

Ἡ συγκίνηση ποῦ προκαλεῖ πάντα ἓνα λαϊκὸ δημιούργημα εἶναι ἡ καλαισθητικὴ ἐντύπωση κι ἀπλότητα ποῦ πηγάζουν ἀπὸ τὸ ἴδιο αὐτὸ ἔργο. Τὴν ἐντύπωση αὐτὴ ὑποβάλλουν συνθετικὰ ἢ ἀπαλότητα στὶς γραμμές, ἢ ἁρμονικότητα στὶς ἀναλογίες καὶ ὁ συνδυασμὸς στοὺς χρωματισμοὺς μὲ τὴ λειτουργικότητα. Ὁ λαϊκὸς Νισύριος τεχνίτης πέτυχε ὅλα τὰ παραπάνω τόσο τέλεια, ὥστε μαζί ν' ἀποτελοῦν τὸ θαυμάσιο τοῦτο σύνολο, σὲ ἐποχὲς μάλιστα δύσκολες γιὰ ἀνάπτυξη καὶ καλλιέργεια τῆς τέχνης.

Τὰ σπιτία τῆς Νισύρου¹, δημιουργήματα κι αὐτὰ τοῦ ἄγνωστου τεχνίτη γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς ζωῆς, ἦταν βαλμένα σὲ ἀνείπωτα πλαίσια τῆς οἰκονομίας, τῆς τότε ἐποχῆς καὶ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Πάντως ὅλα αὐτὰ συνταιριάστηκαν τέλεια, ἁρμονικὰ. Καὶ κάτι ἄλλο ποῦ τὰ ἔκανε νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τ' ἄλλα νησιώτικα σπιτία : ἡ ἀντισεισμικότητα στὴν κατασκευὴ τους. Φτιάχνονταν μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα καί, γιὰ τὸ ὄχι, καὶ στοργή, γιὰ ν' ἀντισταθοῦν στὸ χρόνο καὶ στὶς σεισμικὲς δονήσεις ποῦ προκαλεῖ τὸ ἐκεῖ ὑφαίστειο².

Ὅλα τὰ σπιτία ἦταν μ' ἐπίπεδες στέγες καὶ «πατελιά»³, ψηλοστεκούμενα καὶ χαμηλά, μὰ ποτὲ κεραμόσκεπα. Δυὸ εἶναι οἱ γενικὲς διαιρέσεις τους : ἡ σύμφωνα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ὀρόφων ποῦ διατηροῦσαν, ὁπότε ἔχουμε τὰ μ ο ν ὀ π α τ α («μονοκάμαρα»), «δικάμαρα») καὶ τὰ δ ἰ π α τ α ἢ «ἀνωκάτω(γ)α»⁴, ἡ σύμφωνα μὲ τὴ μορφὴ τους, ὁπότε ἔχουμε τὰ «σ τ ε ν ο μ ἔ τ ω π α» ἢ «π λ α τ υ μ ἔ τ ω π α»⁵.

* Τὰ χωριά τῆς Νισύρου εἶναι : Μαντράκι (τό), Νικεῖα (τά), Ἐμπορειὸς (ὀ) καὶ τὸ παραλιακὸ χωριὸ Πάλιοι (οἶ), ἐπίκειο τοῦ Ἐμπορειοῦ.

1. Ὁ μῦθος καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔδωσαν διάφορες ἐξηγήσεις κι ἐπλεξαν τὴν ὑπαρξὴ τῆς Νισύρου, σὰν τμῆμα τῆς νήσου Κῶ. Παλιότερα τὸ νησὶ ὀνομαζόταν «Πορφυρεῖς», ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῆς τοῦς Πορφυρεῖς (δηλ. Φοίνικες), «Κισσηρεῖς», ἀπὸ τὰ πετρώματα «κισσηρεως» (δηλ. ἐλαφρόπετρας), «Νήσαρος» (βλ. E. Legrand : «Description des îles de l'Archipel», Παρίσι 1897, σελ. 31-32), «Νιζάρι» (βλ. Clarke Edward Daniel : Travels in various countries of Europa, Asia and Africa..., London, 1822-23, τ. 2ος, σελ. 230), «Νισάρη» (βλ. Wilkenson Charles : A Tour through Asia Minor and the Greek Islands, London - 1806, σελ. 329, 330), ἐπὶ Τουρκοκρατίας «Ἰτζιζιλί» (δηλ. Συκόνησος. Βλ. «Νισυριακῶν, τόμος Α΄, σελ. 54) καὶ σήμερα «Νισυρος».

2. Βλ. Νικητὰ Κουμέντου : «Τὸ ὑφαίστειο τῆς Νισύρου», Περιοδ. «Ἐπιθεώρηση - Δωδεκάνησος», τεύχ. 4 (1957), σελ. 61.

3. Ἀργίλλικο πέτρωμα μὲ μεγάλη συνεκτικότητα. Στὴν Κρήτη λέγεται «λεπίδα».

4. Βλ. Ὑπουργεῖο Ἀνοικοδομήσεως : «Δωδεκάνησος», ἀρ. 21, Ἀθήνα 1950, σελ. 36.

5. Βλ. Ὑπουργεῖο Ἀνοικοδομήσεως : «Δωδεκάνησος», ἀρ. 21, Ἀθήνα - 1950, σελ. 75.

Στὴν ἀρχὴ τὰ σπίτια γίνονταν μ ο ν ό π α τ α, εὐκόλα στὴν κατασκευὴ μὰ σύνθετα στὴ λειτουργικότητα καὶ περισσότερο ἀνθυγιεινά. Λίγο μετὰ ὀρθώθηκαν δ ί π α τ α, μὲ κάποια μεγαλύτερη ἀνεση στὸ ἐσωτερικὸ ἀλλὰ μὲ περιορισμένον τὸν ἐλεύθερον χῶρον τοὺς καὶ τελευταῖα μὲ πολλὰ χωρίσματα, πιότερον ἀερισμὸ καὶ φωτισμὸ. Τὰ τελευταῖα σὰν πιὸ καινούργια καὶ τὰ πρῶτα σὰν πολλὴ παλιὰ πού λίγοι τὰ ἔφτασαν ὡς τὰ σήμερα, δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν στὴ συνέχεια τῶν σελίδων. Μὲ ἄλλα λόγια θὰ ἀγκαλιάσουμε τ' «ἀπαλαιὰ⁶ δίπατα» ἢ «ἀνωκάτω(γ)α», πού στήσανε τὴν κορωνίδα τῆς δόξας καὶ τοῦ μεγαλείου τοὺς ἕναν περίπου αἰῶνα πρὶν καὶ μέχρι τὸ 1910 μὲ 1915.

Οἱ διαφορὲς πού ὑπάρχουν καὶ πού δίνουν τὶς παραλλαγὰς στὰ μ ο ν ό π α τ α καὶ δ ί π α τ α σπίτια τοῦ ἴδιου τόπου ἢ ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό, εἶναι μικρὰ καὶ ἀσήμαντα. Ἐναφέρονται κυρίως στὴ διαφορετικὴ διάταξη καὶ στὸν ἀριθμὸ τῶν δωμάτων, καθὼς καὶ στὸ μέγεθος τοῦ ὄλου σπιτιοῦ. Πάντως ὅλα αὐτὰ ὄχι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ γεωγραφικὸ χῶρον πού τὰ περιβάλλει. Ἐδῶ μποροῦμε νὰ ποῦμε μὲ ὑπευθυνότητα, πῶς οἱ διαφορὲς ὀφείλονται βασικὰ στὴν ἀνάγκη γιὰ ἐξυπηρέτηση μὲ ὅσο τὸ δυνατὸ μεγαλύτερη ἐκμεταλλευτικὴ χωρητικότητα.

Τὸ νισύρικο, ὅπως καὶ κάθε ἄλλο νησιώτικον σπίτι, δὲν εἶναι μονάχα τόπος γιὰ κατοικία, ἀλλὰ καὶ ἐργαστήρι γιὰ ὕφανση, ζύμωμα, φούρνισμα, πήξιμον στὸ γάλα κ.ἄ. Ἐκόμην καταφύγιον γιὰ τὰ κατοικίδια ζῶα, ἀποθήκη γιὰ τὰ «μαξούλια»⁷, τὶς ζωοτροφὰς καὶ τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα. Ἐνάμεσα σὲ αὐτὰ κι ὁ ἄνθρωπος, ἡ ταραγμένη ἀπὸ τὴν κόπωση τῆς μέρας ἀνάσα του.

Ἡ ἐπιφάνεια καὶ ὁ κυβισμὸς τοῦ χώρου πού ἀναλογοῦν γιὰ κάθε ἄτομον, πέφτουν κάτω ἀπὸ τὶς πιὸ μετριόφρονες ἀπαιτήσεις τῆς υγιεινῆς. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἔζησαν, δημιούργησαν κι ἀπόθεσαν κάτι γιὰ τὶς μετέπειτα γενεάς, πάντα μέσα ἀπὸ τὴν παράδοση καὶ τὸν ἐξελισσόμενον πολιτισμὸν πού ἀκολουθεῖ τὴν τεχνολογικὴν ἐπίτευξιν καὶ πρόοδον.

Ἐο προσανατολισμὸς

Ἐο ἄγνωστος δημιουργὸς τῶν σπιτιῶν τῆς Νισύρου ἀγκάλιασε πρῶτα τὸ περιβάλλον μὲ τὸ ἔμπειρον μάτι του καὶ τὸν καθαρὸ λογισμὸν του, λεπτολόγησε τὴ γραμμὴν τοῦ ὀρίζοντα καὶ τοποθέτησε τὸ σπίτι μακριὰ ἀπὸ τὸν «ποννέντη»⁸. Σὲ ἀνατολικὴν δηλαδὴ θέσιν, γιὰ νὰ ἀποφύγει τοὺς δυτικὸς

6. Βλ. Δ. Ἐ. Στρίκη : «Περιγραφή ἀπαλαιῶν Νισύρικων σπιτιῶν», Περιοδ. «Γνωμαγόρας», 1933 (Σεπτέμβριος) καὶ περιοδ. «Νισυριακὰ Χρονικά», ἔτος Γ', Νοέμβριος 1957, τεύχος 19, σελ. 32.

7. Παραγωγή προϊόντων τῆς χρονιάς, σοδειά.

8. Δυτικὸ ἄνεμον, γνωστὸ στὰ νησιά μας γιὰ τὴν σφοδρότητά του.

άνεμους και να νιώθει την άνατολή του ήλιου, γιατί πρέπει να είναι «στο πόδι»⁹ μόλις ροδίσει. Αυτό βέβαια ήταν ανάλογο με τη γεωγραφική ή ύψομετρική θέση κάθε χωριού.

Η πρόσοψη κάθε σπιτιού έβλεπε προς την αυλή και ολόκληρο το σπίτι ήταν στραμμένο προς το «καλντερίμι»¹⁰ ή τη «ρούγα»¹¹, που ζωνάνευε σε κίνηση κάθε γιορτή και σε κάθε κοινωνική εκδήλωση.

Τα σπίτια στην πρωτεύουσα

Η Λαϊκή αρχιτεκτονική της Νισύρου πρέπει να μελετηθεί συστηματικά, κατάβαθα, για να νιώσουμε τη χρησιμότητα και τις όμορφιές της, να εμπνευστούμε και κατόπι να δημιουργήσουμε σε επιστημονικές πιάβασεις τον ύλοποιημένο καρπό των άξιων προγόνων της.

Από τους οικισμούς του νησιού, το Μαντράκι¹², όπου και η πρωτεύουσα, σαν νησιώτικη μικρόπολη στάθηκε δυναμικά αντιμετώπη στην άλματώδη κατακρήμνιση των παλιών αιγαιοπελαγίτικων σπιτιών. Αγώνιστηκε άποτελεσματικά για να μη δοθεί ή χαριστική βολή στη νισύρικη φυσιογνωμία. Και περήφανα μπορούμε να πούμε πως το κατάφερε.

Το Μαντράκι, βυθισμένο στη ΒΔ χαράδρα του νησιού, με σκαλωτή τοποθέτηση από μονόπατα, δίπατα μα πού και πού τρίπατα σπίτια, φαντάζει επιδειχτικά. Ζηλευτές τοποθεσίες του είναι το Λαγκάδι¹³, το Τρίπατο¹⁴, ό Άϊ Σάββας και ό Ποταμός¹⁵. Τα σπίτια αρχίζουν από χαμηλά στο μικρό λιμάνι της Τάβλας¹⁶, απλώνονται στο Γιάλο¹⁷

9. Έτοιμος για εργασία.

10. Τούρκικη λέξη που σημαίνει λιθόστρωτο.

11. Στενός δρόμος, σοκάκι. Βλ. Γεωργίου Ν. Καζαβή: «Νισύρου λαογραφικά», Νέα Ύόρκη 1940, σελ. 197.

12. Μαντράκι = λιμανάκι. Βλ. Καλή Μ. Καλύβη: «Λαογραφικά Κύμης Εύβοίας», Άθήνα 1939, σελ. 31, άκόμη λένε και το χτιστό λιμάνι. Βλ. Χριστοδούλου Ί. Παπαχριστοδούλου: «Τοπώνυμικό της Νισύρου», άνάτ. «Νισυριακών», τόμος ΙΙΙ, Άθήνα 1969, σελ. 11. Έπίσης Μαντράκι λένε στη Ρόδο σί ντόπιοι τό λιμανάκι για τά κότερα.

13. Βλ. Χριστοδούλου Ί. Παπαχριστοδούλου: «Τοπώνυμικό Νισύρου», άνάτ. «Νισυριακών», Άθήνα 1969, σελ. 37.

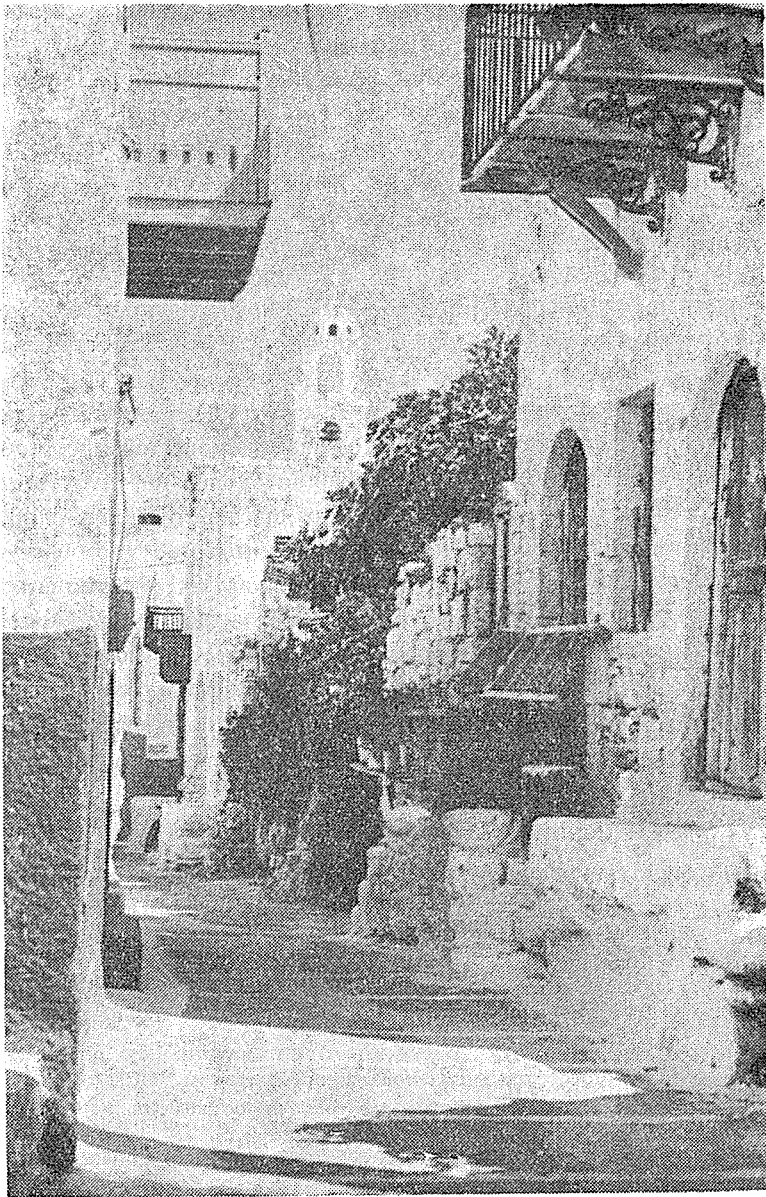
14. Βλ. Χριστοδούλου Ί. Παπαχριστοδούλου: «Τοπώνυμικό Νισύρου», άνάτ. «Νισυριακών», Άθήνα 1969, σελ. 26.

15. Πλατεία του Μαντρακιού, δίπλα από την όποία περνούν τά νερά του (Πλατή). Βλ. Χριστοδούλου Ί. Παπαχριστοδούλου: «Τοπώνυμικό Νισύρου», άνάτ. «Νισυριακών», Άθήνα 1969, σελ. 25.

16. Γνωστή θέση ως «ή τάβλα του Γιάλου». Βλ. Χριστοδούλου Ί. Παπαχριστοδούλου: «Τοπώνυμικό Νισύρου», άνάτ. «Νισυριακών», Άθήνα 1969, σελ. 29.

17. Παραφθορά του Αιγιαλός (= άκρογιαλιά, άκροθαλασσιά).

Σπίτια δεμένα μεταξύ τους.

καὶ συνεχίζουσαν ἴσαμε τὸν Παλατιή ἢ Πατιή¹⁸. Στενοχτισμένα στὰ δυτικά τοῦ Μολυβιοῦ δημιουργοῦν τὸ λεγόμενο Λαγκαδι¹⁹ με πολλὰς «ροῦγες», ποὺ εἶναι καὶ ὁ πιὸ παλιὸς συνοικισμὸς²⁰ στὴ Νίσυρο. Δὲν στέκονται ὁμοῦ μόνον τοὺς ποτὲ τὰ σπίτια, ἀλλὰ συντροφευμένα ἀπὸ τὶς χτιστὲς ὀλόσπρες «πεζοῦλες» καὶ τὰ πέτρινα σκαλοπάτια²¹. Ὅλα αὐτὰ μέσα ἀπὸ τὰ γραμμωτὰ πλαίσια τῆς φύσης καὶ τὴν ξακουστὴ φιλοξενία τῶν Νισύριων, ποὺ πλέκουσαν τὸ ἰδιαίτερο Δωδεκανησιακὸ χρῶμα.

Σὲ ἄλλη γραφικὴ συνοικία, τοῦ Λευκαντιοῦ, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Τάβλα τοῦ Γιολοῦ καὶ προχωρεῖ στὰ βορεινά, στέκουσαν κι ἐκεῖ με χάρι ἀλλὰ καὶ με παράπονο πικρὸ, τὰ γοργογερασμένα σπίτια. Ἴδια κι ἀπαράλλαχτη ἢ ἀρχιτεκτονικὴ τους, ἐδῶ με μικρὰς ἐπιδράσεις ἀπ' ἐξω ἀπὸ τὸ νησί, δένεται στενὰ με τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς φύσης καὶ φτάνει ὡς τὸ σημερινὸ λιμάνι.

Τὰ σπίτια ἀπὸ τοὺς συνοικισμοὺς Λαγκαδιοῦ καὶ Λευκαντιοῦ στέκουσαν κάτω ἀπὸ τοὺς ὀρθόκοφτους βράχους τοῦ φρουρίου τῶν Ἰπποτῶν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐπιβλητικὰ βέβαια ὀχυρά, μὰ γίνονται μηδαμινὰ μπρὸς στὸ κατάλευκο ἱστορικὸ Μοναστήρι τῆς Σηλιανῆς, ὅπου φαντάζει πιὸ πάνω. Θεῖα μορφή, Πανάγια, προστάτιδα τοῦ νησιοῦ σὲ κάθε δύσκολη στιγμή, δίνει δύναμη κι ἀπαντοχὴ στοὺς ἀπλοὺς νησιῶτες ποὺ στέριωσαν τὰ χωρὶς μεγαλεῖο ἀλλὰ γεμάτα χάρι κι ὁμορφιὰ δρομάκια τῆς. Τὰ σκαλοπάτια δένουν τὰ ὕψη μεταξύ τους καὶ ἀγκαλιάζονται με τ' ἀπέριττα σπιτάκια ποὺ ἔχουν τόσο πλούσιο διάκοσμο καὶ τὰ τοπικὰ ἔθιμα τῆς ἀστείου ἐλλληνικῆς μας παράδοσης, ἀκόμα στὸ προσκῆνιο.

Ἐπίδραση

Οἱ λαϊκοὶ ἀρχιτέκτονες, οἱ οἰκοδόμοι τῆς ἐνδοξῆς ἐποχῆς στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ μελέτη μας, δὲν μπόρεσαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ὀλοτελα ἀπὸ τὴν

18. Βλ. Χριστοδοῦλου Ἰ. Παπαχριστοδοῦλου: «Τοπικὸ Νισύρου», ἀνάτ. «Νισυριακῶν», Ἀθήνα 1969, σελ. 25.

19. Πλατεία σὲ συνοικία στὸ Μαντράκι. Μάλιστα ἓνα τοπικὸ τραγοῦδι τοῦ γάμου λέει:

«... Γειτόνισσες τοῦ Λαγκαδιοῦ «μπροβάλετε» νὰ ἴδῃτε
τὸν βασιλέα, τὸν στρατόν, νὰ τοὺς ἔμπροσηκωθεῖτε...»

Βλ. Γεωργίου Ν. Καζαβῆ: «Νισύρου λαογραφικά», Νέα Ἰόρκη 1940, σελ. 134.

20. Ἄλλες θέσεις εἶναι: τοῦ «Λαπερδᾶ», στὸν «Τροῦλλο» κ.ά. Βλ. Γεωργίου Ν. Καζαβῆ: «Νισύρου λαογραφικά», Νέα Ἰόρκη 1940, σελ. 134.

21. Δρόμοι με «πεζοῦλες» καὶ σκαλοπάτια ὑπῆρχαν καὶ στὶς βυζαντινὲς πόλεις καὶ λέγονταν «Διαβατικά». Βλ. Ἀναστασίου Ὀρλάνδου: «Τὰ παλάτια καὶ τὰ σπίτια τοῦ Μυστρά», Ἀρχ. Βυζ. Μελετ. Ἑλλάδος, τόμος Γ', τεῦχ. 1 (1937), σελ. 60 καὶ 104.

επίδραση τῆς τουρκικῆς δουλείας. Ὅ,τι κατόρθωσαν στὰ πρῶτα βήματά τους, ὅ,τι δημιούργησαν μόνοι τους, εἶχε κάποιο στοιχεῖο ἀπὸ τὴ βάρβαρη ὀθωμανικὴ νοοτροπία. Ὅμως μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἔγινε τέλεια ἀφομοίωση καὶ τὰ ξένα στοιχεῖα ἔγιναν ἑλληνικά. Ὅχι ὅμως ὅλα. Οἱ ἄγνωστοι τεχνίτες κράτησαν ὅσα ταίριαζαν στὸν ἐσωτερικὸ τους κόσμον, στὴν ψυχρὸν σύνθεσή τους. Ἔτσι μᾶς φανερώνουν σήμερον πὼς ἔκλειναν μέσα τους καὶ τὰ ζωντανὰ στοιχεῖα τῆς φυλετικῆς ἰδιοφυΐας καὶ τοῦ δυναμισμοῦ τους. Τρανὰ δείγματα τὰ καλοστεκούμενα ἀρχιτεκτονήματα τοῦ νησιοῦ.

Ἡ σκέψη τῶν τεχνιτῶν, ὅσο καὶ ἂν ἦταν ἑλληνικὴ, δὲν μπορούσε νὰ ἐκδηλωθεῖ ἀπόλυτα στὸ οἰκοδομικὸ ἔργο, παρὰ μόνο πλαισιωμένη μὲ τὶς ἀνάγκες καὶ τὶς συνθήεις τῆς ὑπόδουλης ἐποχῆς. Ἡ ἑλληνικὴ κληρονομιά τῆς νισύρικης ψυχῆς δὲν εἶχε ἀλλοιωθεῖ. Παρέμεινε ἀκέραιη, ζωντανὴ καὶ ἐπικράτησε στοὺς σκληροὺς ἐκείνους καιροὺς, μὰ καὶ κληρονομήθηκε καὶ ἔφτασε ὡς τὰ σήμερον.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Στὴ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν σπιτιῶν τῆς Νισύρου βρίσκεις τὴ γνήσια ἀνθρώπινη κοινωνία ποὺ πλαισιώνεται ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ, τὴν πολιτεία καὶ τὴ θρησκεία. Ἀντικρύζεις τὸ οἰκονομικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον ἀγκαλιασμένο ἀπὸ τὴ φυσικὴ μορφή, ποὺ ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλον στὴ δημιουργία τῶν ὀμαδικῶν στεγαστηρίων. Γι' αὐτὸ κρίνουμε σκόπιμον νὰ ρίξουμε μιὰ φευγαλαία ματιὰ στὸ φυσικὸ, οἰκονομικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον, κάτω ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀναπτύχθηκαν οἱ οἰκισμοί, παρὰ τὰ πενιχρὰ μέσα ποὺ εἶχαν στὴ διάθεσή τους. Κατόρθωσαν νὰ δημιουργήσουν πρωτότυπα κατασκευάσματα, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ συνθήεια τῆς σημερινῆς ἀντιγραφῆς ποὺ τὶς περισσότερες φορὲς εἶναι κακόγουστη καὶ ἀναρμόνιστη.

α) Φυσικὸ

Τὰ σπίτια στὴ Νίσυρον χιτίζονταν ἀντισεισμικά, γιατί εἶχαν τὴ συνεχὴ ἀπειλὴ τοῦ ὀμώνυμου ἡφαιστείου. Σταθερὸ φυσικὸ περιβάλλον δὲν ὑπῆρχε ποτέ. Ἀκόμη καὶ αὐτὸ τὸ περίγραμμα στὸ νησί μᾶς τὸ δίνουν κατὰ καιροὺς διαφορετικὸ οἱ ξένοι γεωγράφοι καὶ περιηγητές. Καὶ τοῦτο ὀφείλεται κυρίως στὴν ἡφαιστειακὴ προέλευση τοῦ νησιοῦ, ποὺ διαμόρφωνε κατὰ καιροὺς τὴν ἀφράτη μὰ καὶ ὀλόκοφτη γῆ.

Τέλος τὸ κλίμα, σὰν παράγοντας στὸ φυσικὸ περιβάλλον, ρυθμίζει τὸν εἰδικὸ γιὰ κάθε περίπτωσιν τρόπο χιτισίματος μὲ τὴ χρησιμοποίησιν

τῶν τοπικῶν ὕλικῶν, ὥστε νὰ συμβάλλει ἔμμεσα στὴ μὀρφωση τοῦ νισύρι-
κου σπιτιοῦ. Ἐπίπεδες στέγες παντοῦ, εὐθεῖες καὶ σκαλωτὲς γραμμὲς ὡς
τὴ θάλασσα, μακριὰ ἀπὸ τὸ κεραμίδι ποὺ ἀργοπλέκεται σὲ βόρειες περιο-
χὲς τῆς χώρας, ἐκεῖ ποὺ κυριαρχεῖ τὸ χιόνι...

β) Οἰκονομικὸ

Οἱ ἀπλοὶ Νισύριοι, μὲ ἐξυπνάδα καὶ δραστηριότητα, ξυπνημένοι ἀπὸ
τὸ λήθαργο τῆς ἀγραμματοσύνης, ἔφτιαξαν, ἑκατὸ χρόνια πρὶν, τὰ σπίτια
τους. Τὸ εἰσόδημά τους σχετικὰ χαμηλό²², στηριζόταν στὴν ἐμπορικὴ ἐκ-
μετάλλευση τῆς ἐλαφρόπετρας ποὺ πλημμυρίζει ἀκόμα στὰ ΒΔ τοῦ νησιοῦ,
τοῦ θειοχῶματος καὶ τοῦ περλίτη²³ ποὺ ἀφθονοῦν στὰ ΝΑ, στὸ Γ ι α λ ι²⁴
καὶ ἄλλοῦ.

Τὸ θειόχωμα στηρίξε ἀρκετὰ τὴν οἰκονομία τοῦ νησιοῦ. Ἡ πρώτη
συστηματικὴ ἐκμετάλλευσή του γίνηκε²⁵ τὸ 1879. Ἀπὸ τότε εἶδε μέρες
ἀνθηρὲς τὸ νησί, ποὺ συμπληρώθηκαν μὲ τὸ εἰσόδημα ποὺ προερχόταν ἀπὸ
τὶς θερμοπηγὲς. Παράλληλα ἓνα μικρὸ ποσὸ συγκεντρωνόταν ἀπὸ τὴ μερί-
δα τῶν κατοίκων ποὺ εἶχε καλὲς ἐπιδόσεις στὴ γεωργία καὶ κτηνοτροφία.
Τὸ ψάρεμα μὀλις ἀρκοῦσε γιὰ νὰ ζήσει τοὺς Νισύριους καὶ ἡ μελισσοκο-
μία ἦταν θεωρητικὸς κλάδος τῆς γεωργίας, χωρὶς σπουδαῖα ὀφέλη. Παρ'
ὅλα αὐτὰ οἱ κάτοικοι²⁶ μπόρεσαν καὶ ἔστησαν πάνω ἀπὸ 1200 σπίτια, γιὰτὶ
μέχρι τὸ 1912 ξεπερνοῦσαν τοὺς 5.000 κατοίκους. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ
ἄρχισε καὶ ἡ ραγδαία μετανάστευση γιὰ τὴν καλύτερη τύχη τῶν νησιωτῶν.

Οἱ ἀπόδημοι πρὶν τὸ 1900 μὲ 1910 ἦταν λίγοι, ἀλλὰ καλὰ ἐγκατεστη-
μένοι στὴν Ἀλεξάνδρεια, τὴν Ἀμερικὴ, τὴν Αὐστραλία καὶ ἄλλοῦ, χωρὶς
νὰ ξεχνοῦν τὴ γενέτειρά τους Νίσυρο, τὴν πορφυρογεννημένη.

γ) Κοινωνικὸ

Πάντα τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον παίζει σπουδαῖο ρόλο στὴ μορφὴ
καὶ τὴν εὐρυχωρία τῶν σπιτιῶν. Τὰ σπίτια τῶν γνωστῶν δημογερόντων,

22. Βλ. Σ. Γερωνυμάκη: «Περιφερειακὴ κατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος», περιοδ.
«Οἰκονομικὴ πορεία», τεῦχος 12 (1961), σελ. 533.

23. Εἶναι γιαλόμορφο ἠφαιστειογενὲς πέτρωμα μὲ λεπτὲς ρωγμὲς. Περιέχει 72-76%
διοξειδίου τοῦ πυριτίου καὶ 2,4% νερὸ. Γιὰ περισσότερα βλ. Μιχάλη Ἐμμ. Ἀρφαρᾶ:
«Σημειώσεις Δομικῶν Ὑλικῶν» (ἐπιστημονικὲς ἐκδόσεις Βαῖου Η. Σελλοῦντου), Ἀθή-
να 1978.

24. Νικήτα Ἰ. Κουμέντου: «Ὁ γάμος στὴ Νίσυρο», ἀνάτ. V τόμου «Νισυριακῶν»,
Ἀθήνα 1976, σελ. 14.

25. Βλ. «Νισυριακά», ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν, τόμ. Α', σελ. 83.

26. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ νησιοῦ τὸ 1850 ἦταν 3.500 κάτοικοι. Τὸ 1900 ἦταν 4.700,
ἐνῶ τὸ 1910 καὶ 1912 βρέθηκαν 5.000 κάτοικοι. Βλ. Σωτηρίου Ἀγαπητίδη: «Ὁ πληθυσμὸς
τῆς Δωδεκανήσου», «Νισυριακά», τόμ. Γ', σελ. 7.

του δασκάλου ή του παπᾶ, ἔπρεπε νὰ εἶναι πιὸ περιποιημένα, πιὸ σύγυρισμένα, μὲ πιὸ πλούσιο ἐσωτερικὸ διάκοσμο. Ἐδῶ διακρίνεις τὸ κορύφωμα τῶν προσπαθειῶν τῶν ἄγνωστων τεχνιτῶν τῆς λαϊκῆς μας ἀρχιτεκτονικῆς. Τὸν ἔμφυτο ζῆλο γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ ὄραίου, κάποιου ἀρχιτεκτονήματος ποὺ νὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὸ καθιερωμένο. Παράλληλα καὶ ἡ φροντίδα τῆς νοικοκυρᾶς νὰ γαληνέψει τὸ χῶρο, νὰ ἑναρμονίσει τὰ ἀντικείμενα στὸ ἐσωτερικὸ καὶ νὰ ἐπιστρατεύσει τὴν ἀπλότητα, ἦταν μεγάλη.

Ἀντίθετα τὰ σπίτια τῶν χωρικῶν, πιὸ ἀπλὰ καὶ χαμηλά, γιατί ὁ Νισύριος δὲν ἐνδιαφερόταν καὶ πολὺ γιὰ νὰ φτιάξει ἀρχοντικό, γιατί δὲν τὸ ἀπαιτοῦσε ἡ ἐποχὴ καὶ οἱ οἰκονομικὲς δυνατότητές του. Ἔφτανε σ' αὐτὸν μιὰ στέγη γιὰ νὰ στεγάσει τὴν οἰκογένειά του, ἔστω καὶ μ' ἐλάχιστους βοηθητικούς χώρους ποὺ τοὺς ζητοῦσαν οἱ ἀνάγκες. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἐπικρατοῦσε τὸ ἔθιμο τῆς προίκας.

Τὸ σπίτι γενικά ζεστό, μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ παγεροῦ νεοκλασικοῦ στυλ, διατηροῦσε μικρὰ παράθυρα γιὰ πιὸ μεγάλη ἀσφάλεια καὶ γιὰ νὰ περιορίζει τὶς ἀδιάκριτες ματιές ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἐρευνήσουν τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σπιτιοῦ. Νὰ πλανέψουν τὴν κόρη τοῦ «*φαμυλικοῦ*»²⁷ καὶ μ' ἄλλα λόγια νὰ κατασκοπεύουν τὴν ἰδιωτικὴ τους ζωὴ καὶ τὶς ἀρχές τοῦ σπιτιοῦ, ποὺ ἦταν μὲ τὴ δική τους ἀντίληψη ἀστηρῆς.

Τὸ σπίτι καὶ ἡ προίκα

Ἡ προίκα ἀποτελοῦσε στὴ Νίσυρο καὶ γενικά στὴ Δωδεκάνησο τὸ πιὸ σπουδαῖο κριτήριον γιὰ τὴν παντρεία τῆς κόρης. Αὐτό, μαζὶ μὲ τὴν πατροπαράδοτη περιουσία τῆς μητέρας, προοριζόταν γιὰ νὰ δοθεῖ στὴν πρώτη κόρη. Μετὰ τὸ γάμο της, ὁ πατέρας ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ πάρει τὴν ὑπόλοιπη οἰκογένεια σὲ ἄλλο σπίτι, ποὺ γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ εἶχε φροντίσει ἀπὸ πρὶν. Ἐὰν εἶχε κι ἄλλες κόρες, τότε τὰ πράγματα γίνονταν πιὸ δύσκολα, γιατί ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσει σπίτια καὶ γι' αὐτές. Ἔτσι μὲ ἄγχος καὶ μὲ γεμάτη ἀγωνία προσπάθεια ζοῦσε μέχρι νὰ παντρευτοῦν ὅλες οἱ κόρες. Μετὰ τὸ γάμο καὶ τῆς τελευταίας κόρης, οἱ γονεῖς ἦταν ἀναγκασμένοι νὰ ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπίτι τους καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν στὸ λεγόμενο «*γεροντομοῖρι*».

Μὲ τὸ ἔθιμο αὐτὸ βλέπουμε τὶς ἀνάγκες, ποὺ γίνονται ἀπαιτήσεις στὸν κλειστὸ αὐτὸ νησιώτικο χῶρο, καὶ τὴ δύσκολη ἀπ' ὅλες τὶς μεριές θέση τοῦ χωρικοῦ. Νὰ σκάβει γιὰ νὰ φυτρώσει στάρι, νὰ κλαδεύει τὰ λίγα δέντρα

27. Τῆς οἰκογένειας. Βλ. Νικήτα Ἰ. Κουμέντου : «Μοιρολόγια Νισυριακά» (ἀνάτ. IV τόμου τῶν «Νισυριακῶν»), Ἀθήνα 1972, σελ. 72.

πού ζούν ἐκεῖ, νά παραμερίζει τοὺς ἀφροὺς καὶ τὰ κύματα γιὰ νά γαρῆψει, νά ἀλέθει καὶ νά ζυμώνει γιὰ νά στυλώσει τὸ σπιτικό του καὶ νά ἔχει καὶ τὴ φροντίδα γιὰ ἀκόμη ἓνα σπίτι. Πάντα νά πασχίζει γιὰ ἓνα ἀκόμη σπίτι, τόσα, ὅσες καὶ οἱ θυγατέρες του...

Στὴ Νίσυρο, ὅταν ἐπρόκειτο νά θαυμάσουν κάποιον σπίτι, ρωτοῦσαν λ.χ.

— Τίνος εἶναι τὸ σπίτι τοῦτο τὸ ὄμορφο ;

— Τῆς Σηλιανῆς Οἰκονόμου.

Ἐπαιρνε δηλαδὴ τὸ ὄνομα τῆς κόρης καὶ τὴν προσωνομία ἀπὸ τὸ ὄνομα ἢ τὸ ἐπώνυμο τοῦ πατέρα καὶ ποτὲ τοῦ συζύγου. Σὰν τίτλος ἰδιοκτησίας ἐθεωρεῖτο τὸ προικοσύμφωνο πὺν γινόταν μὲ μεγάλη ἐπισημότητα στὸ σπίτι τῆς νέφης. Στὰ «χαρτιά», ὅπως τὰ λένε, παρευρίσκονταν ὁ δήμαρχος ἢ ὁ πρόεδρος τοῦ χωριοῦ, ἓνας ἀντιπρόσωπος ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπὴ κι ὁ παπὰς τοῦ χωριοῦ. Σὰν τελείωνε τὸ προικοσύμφωνο καὶ ὑπογραφόταν ἀπὸ τὸν πατέρα, τὸ ἔπαιρνε ἢ κόρη, ἀφοῦ τοῦ φιλοῦσε τὸ χέρι. Ὁ γαμπρὸς στεκόταν παραπέρα καὶ περιμένε τὴν «ἐγκλαβὴ» στὰ χέρια του. Ἐκεῖνη τὴ στιγμή ἀκουγόταν κάποιος πυροβολισμὸς πὺν ἀνάγγελλε τὸ χαρμόσυνο γεγονός. Μετὰ ἀκολουθοῦσε ἐπίσκεψη ἀπὸ τοὺς συγχωριανοὺς γιὰ νά εὐχηθοῦν, καὶ φαγοπότι μέχρι ἀργὰ τὸ βράδυ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Σπιτάκια τοῦ νησιοῦ μου

Κάτασπρα σφιχταγκαλιαστὰ σπιτάκια τοῦ νησιοῦ μου
στὸ πέλαγος ἀντίπερα βιγλάτορες πιστοὶ
τ' ἀπόβραδο τ' ἀλαργυνὸ φαντάζατε στὸ νοῦ μου :
κλειστὰ τὰ παραθύρια σας κι ἡ «παραστιὰ»¹ σβηστή.

Τὶς χειμωνιάτικες νυχτιές, τὰ παγωμένα βράδυα
φώτιζ' ἡ λάμπα φτωχικὰ ἀπὸ τὴν «κλαβανὴ»²

1. Θέση ἀπὸ δυὸ παράλληλες πέτρες, πάνω στὶς ὁποῖες τοποθετοῦσαν τὸ τσουκάλι. «Παραστιὰ» καὶ στὴν Κρήτη καὶ Ρόδο. Ἀπὸ τοὺς Κύπριους καλεῖται «παραστῖου». Σὲ ἄλλα πάλι χωριὰ τῆς Κρήτης καλεῖται «παρασθιά». Βλ. Εὐαγγελίας Κ. Φραγκάκι : «Ἡ λαϊκὴ τέχνη τῆς Κρήτης», Ἀθήνα 1960, σελ. 106. Στὴ Σκύρο «στιὰ». Βλ. Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη : «Ἄσπρα νησιά», Ἀθήνα 1939, σελ. 144-145.

2. Ὑπερυψωμένο ξύλινο κουβούκλιο στὸ πλάτος τῆς σκάλας καὶ σὲ ὕψος πάνω ἀπὸ τὴ σκάλα, πὺν δὲν ἐμπόδιζε τὸ ἀνάβασμα καὶ συγχρόνως ἀπὸ τὴν ὄψη τοῦ ὀρόφου χρησιμοποιοῦνταν γιὰ τὴν τοποθέτηση ἀντικειμένων ὅπως ἡ λάμπα, ὁ δίσκος γιὰ κέρασμα κ.ἄ.

καὶ τὸ «μαγκάλι»³ ζέσταινε τὴν «κάμαρη»⁴ τὴν ἄδεια
καὶ «κώχη»⁴ τοῦ παράδεισου μᾶς ἦταν ἡ «μονή»⁵.

Ἄπ' τὸν «φανόφτη»⁶ ὁ καπνὸς σὰν ἔβγαιν' ἀποσπέρα
ἢ Σάββατο σὰν φούρνιζε ἡ μάννα τὰ ψωμιὰ
μοσχοβολοῦσ' ἡ γειτονιά κι ἄγιαζε τὸν ἀγέρα
ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ πού 'φτάν' ἀπὸ ψηλά.

Κι ὅπως στὰ χρόνια τὰ παλιὰ ἔτσι καὶ τώρα ἴδια
στὰ «δῶματα»⁷ οἱ «θράπφες»⁸ σας στόματα σφαιλιστὰ
εἰς τὴ σκιά σας τρέχουνε καὶ παίζουνε στὰ «ρρμίδια»⁹
ξένοιαστα κι ἀπονήρευτα παιδάκια γελαστὰ.

-
3. Εἰδικὸ φορητὸ σκευὸς ἀπὸ χαλκὸ φτιαγμένο, ὅπου ἀνάβουν φωτιά μὲ κάρβουνα.
4. Δωμάτιο πού χρησίμευε γιὰ νὰ βάζουν ἀγροτικὰ προϊόντα, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ κάθονται.
5. Κλίνη σὰν πατάρι ξύλινο, ὅπου κοιμοῦνται. Προέρχεται —ἴσως— ἀπὸ τὸ στρώσιμο τῆς μονοκόμματης, μονόφυλλης, μονῆς κουβέρτας.
6. Καπνοδόχος σπιτιοῦ. Ἄπὸ τὸ ἑλληνικότερο «πανόπτης». Βλ. καὶ Γ. Καζαβῆ : «Νισυριακὰ καὶ Λαογραφικὰ», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 200. Σὲ χωριὰ τῆς Ρόδου «φανόχτης» ἢ «ἀλαφάντης». Βλ. Μιχάλη Ἑμμ. Ἀρφαρᾶ : «Ἡ μονοκατοικία εἰς τὸν Ρόδον», ἀνάτ. τοῦ περιοδικοῦ «Τέχνη» Ρόδου, Ἀθήνα 1971, σελ. 7. Στὴν Κάρπαθο «ἀλεφάντης». Βλ. Ἑλένης Λειμωνᾶ-Τρεμπέλα : «Τὸ λαϊκὸ Καρπάθικο σπίτι», Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 45. Στὸ χωριὸ Μάρθα Πεδιάδος Ἡρακλείου Κρήτης λέγεται «ἀνυφορά». Στὴ Χάλκη Δωδεκανήσου «φανόχτης». Στὴν Κύπρο λένε τὴν καπνοδόχο «καπνορούφα» (ὄ) καὶ «λούρουπα» (ὄ). Βλ. Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη : «Ἡ Κυπριακὴ λαϊκὴ τέχνη», (ΕΟΕΧ), τεύχος 1, Ἀθήνα 1970. Στὸ Μέτσοβο «μπουχαροποδιά». Βλ. Κώστα Ρωμαίου : «Λαογραφικὰ καὶ Γεωγραφικὰ-Ἑλλάς», Ἀθήνα 1969, τόμος Α', σελ. 376. Στὴ Λέρο καὶ Μύκονο «καμινάδα», στὴν Κῶ «φανόχτης» καὶ «καμινάδα». Στὸ Καστελλόριζο (Μεγίστη) «καπνόνηχας» καὶ «καπνίλας». Βλ. Μιχάλη Κομνηνοῦ : «Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Καστελλοριζοῦ», Ἀθήνα 1970, σελ. 90. Στὴ Λέσβο «ἀφανόχτης». Βλ. Σπ. Ἀναγνώστου : «Λεσβιακὰ», Ἀθήνα 1903, σελ. 70.
7. Ταράτσες. Στὴν Κάρπαθο καὶ Κάσο: τὸ «(δ)ῶμα». Βλ. Κων. Μηνᾶ : «Τὸ τοπωνυμικὸ τῆς Κάσου», Ἀθήνα 1975 (ἔκδ. Στέγης Γραμμ. καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου), σελ. 122, καὶ Βάσου Ν. Βασιλάκη : «Τὸ Μεσοχώρι τῆς Καρπάθου», τόμ. Α', Ἀθήνα 1973, σελ. 96. Στὴ Σαντορίνη καὶ Ἀνάφη λέγεται ἐπίσης «δῶμα», Βλ. Δημήτρη Βασιλειάδη : «Εἰσαγωγή στὴν αἰγαιοπελαγίτικη ἀρχιτεκτονικὴ», Ἀθήνα 1955, σελ. 14. «Δῶμα» καὶ στὴν Ὑδρα. Βλ. Α. Castellan : *Lettres sur la Morée*, 1808, Par. I, σελ. 87, R. Matton, *Visite à Hydra*, L'Hellénisme contemporain, τόμ. VIII (1954, τεύχ. Ἰουλ.-Ὀκτωβρ.), σελ. 343, 344), Bendorf καὶ Niemann, *Reisen in Lykien and Karien*, 1884 - 9, τόμ. I, σελ. 96-101 καὶ A. Choise : *L'Asie Mineure et les Turcs en 1875*, σελ. 121, 131, 177, 203. Στὴ Δήλο «δῶμα». Βλ. Bulletin de correspondance Hellénique, τόμ. XXX (1909, σελ. 567), J. Chamanred, Fouilles de Delos.
8. Τὸ ἀνοιγμα τῆς ὀροφῆς πού χρησιμεύει γιὰ τὸ ἀνέβασμα στὶς στέγες τῶν σπιτιῶν. Βλ. ἐργασία Νικήτα Ι. Κουμέντου στὴ «Δωδεκανησιακὴ ποίηση '76», ἔκδ. Στ. Γραμμ. καὶ Τεχνῶν, Ἀθήνα 1978, σελ. 148.
9. Ἄπὸ τὸ ρῦμι (δρῆμος) = μικρὰ δρομάκια στενά.

Πόσοι σᾶς γλυκονοσταλγοῦν σπιτάκια τοῦ νησιοῦ μας,
πόσοι πού ξενειτεύτηκαν καὶ δὲν γυρίζουν πιά,
μονάχα σὰν ἀνάμνησες ξανάρχεστε στὸ νοῦ μας,
σπιτάκια ἀρχοντόσπιτα, σπιτάκια ... φτωχικά.

Μὲ πόση ἀγάπη μὰ καὶ λύπη γιὰ τὴ σημερινὴ κατάντια τῶν σπιτιῶν, μᾶς τραγουδάει μέσα ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ ὁ Κώστας Μαντουδάκης! Μᾶς ἐκφράζει τὸ στεναγμὸ τῶν ἀποδήμων, τὴ νοσταλγία τῆς τότε ἐποχῆς καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀπλοῖκοῦ σπιτιοῦ. Πόσες φορὲς δὲν ἀπήχησαν καὶ ἀπηχοῦν ἀκόμη... τὰ καλοβαλμένα λόγια τοῦ στ' αὐτιά μας. Τὰ πάντα γιὰ τὸ σβησμένο ἠφαιστειακὸ νησί. Ὁλη ἡ ἀγάπη μας γιὰ τὸ διψασμένο καὶ κατατρεγμένο νησί πού ἐλαφροασαίνει. Τί καὶ ἂν εἶναι ὅλα ἡρεμα, ἦσυχια, ἄπνοια. Στὸ βάθος ὁ κίνδυνος παραμονεύει...

Ἐξασφάλιση τῶν ὕλικῶν

Γιὰ τὸ χτίσιμο κάθε σπιτιοῦ στὸ νησί, ἀπαραίτητο ἦταν ἡ ἐξασφάλιση τῶν ὕλικῶν. Οἱ πέτρες ἄφθονες γιὰ ξηρολιθιῆς καὶ γενικὰ γιὰ μόρφωση τῆς τοιχοποιίας. Τὰ κορφάδια βαρειά, ἄκαμπτα στὸ χρόνο, τὰ φέρναν ἀπὸ ἄλλους τόπους μὲ τὰ πλοιάριά τους ἢ μὲ τὰ Συμιακὰ καὶ Καλύμνικα «μπρίκια»¹⁰ πού ὄργωναν τὶς θάλασσες. Καμιὰ φορὰ βρίσκονταν καὶ στὸ ἴδιο νησί, στὴν αὐτοφυῆ καὶ κατάφυτη κοιλάδα τοῦ Λακκιοῦ¹¹. Τὰ κλαδιά γιὰ τὸ στέγασμα στὴν ὀροφὴ ἄφθονα, δὲν δημιουργοῦσαν πρόβλημα. Δίπλα τους στὴ θάλασσα οἱ «μάζες»¹² καὶ στὴν ξηρὰ τὸ ἀργυλλικὸ χῶμα γιὰ τὴ «χυλάδα»¹³ καὶ τὴ «στούψη»¹⁴, ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ δώματος. Στὴ στέγη ἔδιναν ἰδιαίτερη σημασία, γιὰ νὰ μὴν ὑγρασιάζει στὸ ἐσωτερικὸ, πού ἐκτὸς ἀπὸ τὴν οἰκογένεια στεγάζει τὰ πιὸ πολύτιμα κληρονομήματα τῆς λαϊκῆς μας τέχνης καὶ τῆς παράδοσης.

Θεμελίωση - χτίσιμο

Ὁ Νισύριος στὶς ἐλεύθερες ὥρες του, γιὰ καλύτερα μέσα ἀπὸ τίς στριμωγμένες ὥρες του, προσπαθοῦσε νὰ χτίσει ἓνα χαμηλόστεγο σπίτι γιὰ

10. Εἶδος καϊκιοῦ.

11. Βλ. Νικήτα Ἰ. Κουμέντου : «Ὁ γάμος στὴ Νίσυρο», ἀνάτ. V τόμου «Νισυριακῶν», Ἀθήνα 1976, σελ. 90.

12. Βλ. Δ. Ἀ. Στρίκη : «Περιγραφή ἀπαλαιῶ Νισύρικου σπιτιοῦ», περιοδ. «Νισυριακὰ Χρονικά», 4 (1959), σελ. 32.

13. Παχύρευστο μίγμα λάσπης.

14. Βλ. Κώστα Μαντουδάκη : «Νισύρικοι ἀντίλαλοι», ἐκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν, Ἀθήνα 1977, σελ. 81.

τήν κόρη του, πού θα τό 'δινε για προίκα. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός κατά κανόνα ἀμόρφωτος, χωρίς κανένα ἐπιστημονικό ἢ καλλιτεχνικό ἐφόδιο ἢ ἔστω κάποια τεχνική κατάρτιση, κατόρθωσε νά γνωρίσει καί ν' ἀκολουθήσει τή νησιώτικη λαϊκή ἀρχιτεκτονική.

Διάλεγε πρῶτα τή θέση ὅπου θα γινόταν τὸ συχαστήρι του, ὁ πυρήνας γιά τίς πιό μικρές ὡς τίς πιό μεγάλες χαρῆς καί λύπες. Ἡ ἀπόφαση τοῦτη με τή δυναμική πρωτοβουλία του δέν ἀργοῦσε νά γίνει πραγματικότητα κι ἀμέσως ἄρχιζε τή φροντίδα γιά τὸ περιμάζωμα τῶν ὑλικῶν. Πότε ἔφερνε πέτρες καί πότε ξύλα, πότε κοσκίνιζε τὸ χῶμα καί πότε ἔκοβε τὰ ξύλα στὸ μήκος πού ἔπρεπε κι ὄλο καί κάτι ἔκανε. Οἱ ἐργασίες αὐτὲς γίνονταν μετὰ ἀπὸ τίς κτηνοτροφικὲς ἀπασχολήσεις ἢ τή σκληρὴ δουλειὰ τῆς «ἀργατιᾶς»¹⁵.

Ὅταν ἔφτανε ἡ ὥρα γιά ν' ἀνοίξει τὰ θεμέλια καλοῦσε τὸν παπὰ τοῦ χωριοῦ γιά νά ἀγιάσει τίς ἐργασίες του καί νά δεχτεῖ με καμάρι τίς εὐχῆς τῶν συγχωριανῶν του γιά καλοστέργισμα. Ἀκολουθοῦσε ἕνα μικρὸ γλέντι σύμφωνα με τίς οἰκονομικὲς του δυνάμεις καί μετὰ ὄλο τὸ «φαιμυλικό»¹⁶, ἄλλοι συγγενεῖς καί φίλοι, ἄρχιζαν δουλειά. Πολὺ δουλειὰ καί ἐφαρμογὴ κάθε λύσης, σύμφωνα με τὸ πρακτικὸ νησιώτικο πνεῦμα.

Τὸ θεμέλιο «γύμωννε»¹⁷ ἀπὸ πέτρες μεγάλες, σκληρές, τίς «σιδερόπετρες»¹⁸, πού τοποθετοῦσαν, ὥστε νά μὴν ἀφήνουν μεγάλα κενὰ μεταξὺ τους, γιά νά δημιουργήσουν σταθερὸ ὑπόβαθρο. Κονιάμα δέν χρησιμοποιοῦσαν.

Προτοῦ ν' ἀρχίσουν τὸ χτίσιμο τῶν τοίχων με τὰ «πηλά»¹⁹ καί τίς πέτρες, εἶχαν γίνει ὀρισμένες προετοιμασίες, ὅπως ἡ πρόβλεψη χώρου γιά τὸ ἀνακάταμα τῶν ὑλικῶν καί ἡ συγκέντρωση ἀπὸ πέτρες γιά νά τίς «σακαρτάρει»²⁰ ὁ τεχνίτης. Πολύτιμοι συμπαραστάτες τοῦ νοικοκύρη - τεχνίτη ἦταν οἱ γιοὶ ἢ τὰ γειτονόπουλα²¹ πού θέλανε νά δείξουν πρόωρα τίς

15. Βλ. ἄρθρο Νικήτα Ὁδ. Σακελλαρίδη στὰ «Νισυριακά Χρονικά», τεῦχος 22, σελ. 25 καί ἐπίσης «Νισυριακά Χρονικά», τεῦχος 28-29, σελ. 24.

16. Οἱ τοπικὲς λέξεις πού χρησιμοποιοῦνται ἐρμηνεύονται μόνο μιὰ φορά. Στὴ συνέχεια ἀπλῶς παραθέτονται.

17. Γέμιζε.

18. Βλ. καί δημοσίευμα Νικήτα Κουμέντου στὰ «Νισυριακά», τόμος Ε', Ἀθήνα 1976, σελ. 167.

19. Τὰ «πηλά» = λάσπες, κονιάματα. Βλ. Γεωργίου Ν. Καζαβῆ: «Νισύρου Λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 195.

20. Σκαρτέρνω (ρ.) = σπάζω, θραύω, ξεδιαλέγω καί μεταφ. παραφρονῶ. Βλ. Γεωργίου Ν. Καζαβῆ: «Νισύρου Λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 13.

21. Ὁ Νικήτας Κουμέντος μᾶς λέει ὅτι «... ἡ κατοικία ἀποτελοῦσε σοβαρὸ ἐμπόδιο στὴν ἀποκατάσταση τῶν κορῶν. Πολλὲς κόρες δούλευαν ἀρκετὰ χρόνια νά φτιάξουν μόνες τους τὸ σπίτι. Κουβαλοῦσαν πέτρες, βοηθοῦσαν τοὺς τεχνίτες νά κουβαλοῦν νερό, τὰ ὑλικά, νά κάνουν οἰκονομίες νά πληρώσουν τὸ χτίστη καί τὸ μαραγκό...». Βλ. «Νισυριακά», τόμ. Ε', Ἀθήνα 1976, σελ. 166.

δυνάμεις τους, και γιατί όχι και οι γυναίκες που πρόσφεραν ό,τι μπορούσαν.

Οί νέοι «κοναλοῦσαν σα(β)ούρα»²² και τις πελεκητές πέτρες, που δὲν ἦταν «ἀλάργου»²³. Στὴ μεταφορὰ ἔπρεπε νὰ μὴ σπάζουν τὶς γωνίες, γιατί ἔτσι θὰ ἦταν ἀναγκασμένος ὁ τεχνίτης νὰ χρησιμοποιεῖ περισσότερη συγκολλητικὴ ὕλη στοὺς ἄρμους. Τὶς πέτρες τὶς ἔβρεχε στὴ συνέχεια, γιατί διαφορετικὰ θὰ ἀπορροφοῦσε τὸ νερὸ ἀπὸ τὸ κονίαμα καὶ θὰ ἔχανε μέρος ἀπὸ τὴ δυνάμη του.

Ἡ τοιχοποιία ἀπὸ μισοπελεκητὲς πέτρες, τὶς «γιαλόπετρες»²⁴ ὅπως τὶς λένε, ἄρχιζε ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια. Διάλεξαν δηλαδὴ οἱ χτίστες, γιατί τὶς περισσότερες φορές ἦταν δύο, τὶς πέτρες ποὺ θὰ ἀπόδιδαν ὁμαλὴ ἐπιφάνεια. Καμιὰ φορὰ χρησιμοποιοῦσαν καὶ τὸ ἀλφάδι μὲ τὸ βαρῦδι, ποὺ τὸ λένε «ζύγι»²⁵. Τὶς περισσότερες φορές φτιαχνόταν ἀπὸ μιὰ μυτερὴ πέτρα πιασμένη μὲ τὸν σπάγγο. Αὐτοσχέδιο τὸ φτιάξιμό του, ὅπως καὶ σὲ τόσα ἄλλα σύνεργα.

Οἱ πέτρες πρόσεχαν νὰ ἔχουν τὸ κατάλληλο πάχος καὶ μῆκος γιὰ νὰ προχωρεῖ σωστὰ τὸ ἔργο μὲ τὸ δέσιμο στὶς πέτρες. Ἡ συγκολλητικὴ ὕλη δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι πάνω ἀπὸ δυὸ πόντους σὲ πάχος, στὰ διαστήματα ἀνάμεσα σὲ κάθε πέτρα. Αὐτὴ λέγεται τοπικὰ «χυλάδα», γιατί εἶναι παχύρρευστη σὰν χυλός. Ἀνακατεῦεται μὲ τὸν «μαλλὰ»²⁶ καὶ εἶναι ἔτοιμη νὰ ἀποτελέσει συνταιριασμένο σῶμα, χωρὶς ἀντιρρήσεις.

Στὶς γωνιὲς ἀντὶ γιὰ γωνιόλιθους τοποθετοῦσαν «κουκ(χ)οῦλες»²⁷, γιὰ νὰ δέσουν πιότερο τοὺς δύο τοίχους. Ὅταν φτάνανε τὸ χτίσιμο τῶν τοίχων σὲ κάποιο ὕψος, ἄφηναν τὰ ἀνοίγματα γιὰ παράθυρα, ποὺ δὲν ἦταν φαρδεῖά, ἀρκετὰ ὅμως γιὰ νὰ μπάσουν μιὰ λιγοστὴ γεύση ἀπὸ τὴν ἡλιακὴ ἀχτίνα. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο πρόσθεταν οἱ τεχνίτες τὰ λεπτὰ ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα, συγκερασμένα μὲ χάρη καὶ αἴσθηση μοναδικὴ γιὰ αὐτοδίδακτους τεχνίτες. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶχαν τὸν ἐγωῖσμό οὔτε καὶ τὶς δυνατότητες τοῦ φτασμένου τεχνίτη ὅπως τὸν θέλει ἡ σημερινὴ τέχνη, ἀλλὰ εἶχαν μέσα τους τὴ φλόγα τοῦ δημιουργικοῦ αὐθορητισμοῦ.

22. Μετέφεραν ἄμμοχάλικο.

23. Χρον. ἐπίρρημα ποὺ σημαίνει μακριά.

24. Πέτρωμα μὲ κύριες ιδιότητες τὴ γιαλάδα καὶ τὸ εὐκόλο σμίλημα.

25. Ἔτσι τὸ λένε καὶ στὴν Κάρπαθο. Βλ. Βάσου Ν. Βασιλάκη : «Τὸ Μεσοχώρι τῆς Καρπάθου», τόμ. Α', Ἀθήνα 1973, σελ. 95.

26. Ἔργαλειο γιὰ τὴν τοποθέτηση τοῦ πηλοῦ κατὰ τὴν τοιχοποιία, μυστρί. Τὴν ἴδια ὀνομασία ἔχει σὲ πολλὰ μέρη. Στὴν Κάρπαθο τὸ ἴδιο. Βλ. Βάσου Ν. Βασιλάκη : «Τὸ Μεσοχώρι τῆς Καρπάθου», Ἀθήνα 1973, σελ. 95.

27. Μεγάλες πέτρες.

Τὸ δάπεδο

Τὸ δάπεδο²⁸ στὸ «κατώι»²⁹ φτιαχνόταν ἀπὸ ἀργυλλικὸ χῶμα ποὺ δημιουργοῦσε συμπαγὴ ἐπιφάνεια. Γινόταν ἀκόμη πιὸ συμπαγῆς καὶ συνεκτικὴ ἀπὸ τὰ πατήματα. Τοῦ ἔλειπε τὸ μεγαλεῖο καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν ἀρχοντικῶν σπιτιῶν τῆς Λίνδου³⁰, τῶν θεόχτιστων νεοκλασσικῶν τῆς Σύμης καὶ τῶν γνωστῶν Μαρασιώτικων σπιτιῶν³¹ τῆς Ρόδου. Κανένα μωσαϊκὸ δάπεδο ποὺ νὰ τονίζει τὴν ιδιαίτερη φροντίδα τοῦ τεχνίτη στὸ δάπεδο. Ἡ φροντίδα εἶναι κατοπινὴ. Πέφτει στὴν «κωράτσα»³² ποὺ μὲ τὴ «φροκολιά»³³ στὸ χέρι προσπαθοῦσε νὰ συμμαζέψει, νὰ συγυρίσει. Πιστὸς βοηθὸς τῆς ἢ φτιαγμένη ἀπὸ θάμνους σκούπα³⁴, πάντα μὲ καλὲς προθέσεις ἀλλὰ μὲ ἄγριο χαιδεμα.

Στὸ «άνωι»³⁵ καὶ ἰδίως στὴ «σάλα»³⁶ τ' ἀρχοντόσπιτα εἶχαν χαλικόστρωτο δάπεδο. Ἦταν ὅλη ἡ τέχνη καὶ ἡ ὑπομονὴ τοῦ λαϊκοῦ δημιουργοῦ ὑλοποιημένη μὲ σχήματα καὶ χρώματα πάνω σὲ μιὰ ἐπιφάνεια. Τὰ ὑλικά γιὰ τὸ στρώσιμο ἀπλά, γνωστά : λάσπη ἀπὸ ἄμμο καὶ ἀσβέστη ἢ μόνον χῶμα, βότσαλα ἄσπρα, μαῦρα καὶ καμιά φορὰ κόκκινα ποὺ τὰ φέρναν ἀπὸ τὶς νισύρικες παραλίες. Τὸ διάλεγμα τῶν βότσαλων ἦταν τὸ πιὸ σπουδαῖο μέρος τῆς δουλειᾶς³⁷, γιὰτὶ ἀπὸ αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἡ καλὴ ἐμφάνιση καὶ ἐκτέλεση. Κατάλληλα εἶναι τὰ πλακωτὰ βότσαλα, γιὰ νὰ σφηνώνονται καλὰ τὸ ἕνα

---

28. Στὸ Βυζάντιο τὸ δάπεδο λεγόταν «πάτος». Βλ. Φ. Κουκουλέ : «Περὶ τὴν Βυζαντινὴν οἰκίαν», ἔκδ. Ἐτ. Βυζαντινῶν Σπουδῶν, τόμος 12ος, 1936, σελ. 102 καὶ Ἄναστασιῦ Ὀρλάνδου : «Τὰ ἀστικά σπίτια τοῦ Μυστρᾶ», Ἄρχ. Βυζ. Μνημ. Ἑλλάδος, τόμ. 3, Ἀθήνα 1937, σελ. 66. Στὴν Κάρπαθο ἐπίσης «πάτος». Βλ. Ἑλένης Λειμωνᾶ - Τρεμπέλα : «Τὸ λαϊκὸ Καρπάθικο σπίτι», Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 28. Ἔτσι τὸ λένε καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς χώρας μας. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου : «Παροιμίαι», τόμ. Β', σελ. 223.

29. Ἰσόγειο καὶ πολλὰς φορὲς ἡμιπόγειο, χῶρος στὸ βάθος τοῦ ἰσογείου.

30. Βλ. σχετικὸ βιβλίον Μιχάλη Ἐμμ. Ἀρφαρᾶ : «Τὰ ἀρχοντικά τῆς Λίνδου καὶ ἡ λαογραφία τους», Ἀθήνα 1976 (ἔκδοση Α'), Ἀθήνα 1978 (ἔκδοση Β'), σελ. 88.

31. Μαρᾶσια = συνοικισμοὶ στὴν πόλη τῆς Ρόδου.

32. Οἰιά, ἀλλὰ καὶ κάθε γριά γυναίκα.

33. Στὴν Κάρπαθο «φροκάλι». Βλ. Ἑλένης Λειμωνᾶ - Τρεμπέλα : «Τὸ λαϊκὸ Καρπάθικο σπίτι», Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 28. Σὲ πολλὰ μέρη καὶ στὴ Νίσυρο λένε τὰ σκουπίδια «φροκάλα».

34. Γιὰ τὸ καθάρισμα τοῦ δαπέδου στὶς Κυκλάδες μᾶς λέει ὁ Ἰωάννης Λυγίζος στὸ ἔργο του : «Ἑλληνικὴ νησιώτικη ἀρχιτεκτονικὴ», Ἀθήνα 1943, σελ. 61.

35. Ἔτσι τὸ λένε σὲ πολλὰ χωριά καὶ νησιά. Ἔτσι καὶ στὸ χωριὸ Μάρθα Ἡρακλείου Κρήτης.

36. Λατ. λέξις ποὺ σημαίνει κεντρικὸ δωμάτιο.

37. Βλ. Μιχάλη Ἐμμ. Ἀρφαρᾶ : «Τὰ ἀρχοντικά τῆς Λίνδου καὶ ἡ λαογραφία τους», Ἀθήνα 1978, ἔκδοση Β', σελ. 11 καὶ συνέχεια.

κοντά στο άλλο καθώς τοποθετούνται μέσα στη λάσπη και τὰ ψιλὰ, γιατί όσο ψιλότερα είναι, τόσο καλύτερη είναι ἡ ἐμφάνιση.

Φαίνεται πὼς τὴν παλιὰ ἐποχὴ γνώρισε δόξες μεγάλες και τὸ Νισύρικο σπίτι, ὅπως μᾶς λέει κι ἓνα δημοτικὸ τραγοῦδι³⁸ με τίτλο «Ὁ ἐτοιμοθάνατος ἀγαπητικός» :

«...Στὴ «σάλα» τὴ «χαλικιωτὴν»³⁹
ὕστερα φέρετέ με,
γύρω-τριγύρω κάτσετε,
μοιριολογήσετε με...»

Τὰ στέη⁴⁰

Ὁλόκαιρο τὸν πολῦτιμο ἐσωτερικὸ διάκοσμο με τὴ φιλόξενη διάθεση τῶν ἀνθρώπων πού ζοῦν στο σπίτι, σκεπάζει ἡ στέγη⁴¹, πού καλεῖται τοπικὰ «τὰ στέη». Μικρὸ τὸ ὕψος της τελικά, μετὰ ἀπὸ μεγάλες και ἀσταμάτητες προσπάθειες. Πέτυχε ὅμως κάτι ἄλλο πού λείπει συχνὰ ἀπὸ τὰ ἀστικά σπίτια : τὴ ζεστασιὰ τοῦ χώρου και τὴ λάμψη τοῦ ἐσωτερικοῦ. Τὸ φεγγοβόλημα τῆς ἀκμῆς τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ, μέσα ἀπὸ κάποια πενιχρὴ ὀπτική γωνία.

Γιὰ νὰ κατασκευαστεῖ ἡ στέγη, πρέπει νὰ ἔχουν χτιστεῖ οἱ τοῖχοι μέχρις ἐνὸς ὕψους, γύρω στὰ 2,60 με 3.00 μέτρα. Μετὰ ἀφήνουν θέσεις στοὺς μακρότοιχους σὲ ἴσα διαστήματα, γιὰ νὰ πιαστοῦν ἀντικρυστὰ οἱ ξύλινοι δοκοί, τὰ «δοκάρια» ἢ «κορφάδια»⁴² ἢ και «τράβες»⁴³ ὅπως τὰ λένε. Ἀκόμα και «περάτες» λέγονται, γιατί περνοῦν ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη τοῦ τοίχου στὴν ἄλλη. Τὰ «δοκάρια» ἦταν τοποθετημένα παράλληλα μεταξύ τους σὲ

38. Βλ. «Νισυριακά», Ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν, τόμ. Β', σελ. 64.

39. Βοτσαλοστρωμένη. Στὴν Κύπρο χρησιμοποιοῦν συνήθως βότσαλο ποταμίσιο πού τὸ λένε «τσακιλοῦ(δ)ιν». Βλ. Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη : «Κυπριακὴ λαϊκὴ τέχνη», ἔκδ. Ἐθν. Ὀργ. Ἑλλ. Χειροτεχνίας, τεῦχος 1, Ἀθήνα 1970.

40. Βλ. Δ. Ἀ. Στρίκη : «Περιγραφή ἀπαλαιοῦ Νισύρικοῦ σπιτιοῦ», περιοδ. «Νισυριακὰ Χρονικά», 4 (1957), σελ. 32-33. Στὰ περισσότερα χωριά τῆς Ρόδου λένε τὴ «σκέπαση». Βλ. Μιχάλη Ἐ. Ἀρφαῶ : «Ἡ μονοκατοικία εἰς τὴν Ρόδον», ἀνάτ. περιοδ. «Τέχνη», τεῦχ. 3-4 (1971-72), σελ. 6.

41. Στὴν Κύπρο «βολίτζια». Βλ. Δημήτρη Βασιλειάδη : «Εἰσαγωγή στὴν αἰγαιοπελαγίτικη ἀρχιτεκτονική», Ἀθήνα 1955, σελ. 43.

42. Ἔτσι και σὲ πολλὰ χωριά τῆς Ρόδου. Βλ. και Ἀναστασίου Γ. Βρόντη : «Οἱ ζευγάδες τῆς Ρόδου», ἀνάτ. ΙΒ' τόμ. περιοδ. «Λαογραφία», Θεσσαλονίκη 1938, σελ. 104, Μιχάλη Ἐμμ. Ἀρφαῶ : «Ἡ μονοκατοικία εἰς τὴν Ρόδον» (ἀνάτ. περιοδ. «Τέχνη», τόμ. Β', σελ. 5), Ἀθήνα 1971, 72.

43. «Τράες» στοὺς Μεσοχώρι τῆς Καρπάθου. Βλ. Βάσου Ν. Βασιλάκη : «Τὸ Μεσοχώρι τῆς Καρπάθου», τόμ. Α', Ἀθήνα 1973, σελ. 96.

κάθε 30 με 40 πόντους, απ' τή μιὰ ἄκρη στήν ἄλλη. Ἡ ἐπεξεργασία πού γινόταν σ' αὐτά ἦταν περιορισμένη. Μόνο ξεκαθάρισμα ἀπό τὰ παρακλάδια καί τὸ φλοιὸ ἐκαμναν. Πάντως φρόντιζαν νὰ εἶναι εὐθύγραμμα καί νὰ ἔχουν κάτω - κάτω τὴν ἴδια διατομή, γιὰ νὰ μὴ πέφτει τὸ βάρος σὲ μερικὰ μόνο «δοκάρια». Ὅταν στένευαν ἀπότομα, δὲν τὸ χρησιμοποιοῦσαν, γιατί θὰ προξενοῦσαν κάμψη στ' ἀδύνατο σημεῖο. Ἀπλοὶ μὰ λογικοὶ κανόνες πού στηρίζονταν σὲ μιὰ ἀπρόσωπη, ἄς τὴν ὀνομάσουμε ἔτσι, λαϊκὴ στατικὴ καί ἀντίληψη.

Ἀντίθετη πρὸς τὰ «κορφάδια» θέση ἔπαιρνε ἕνα μεγάλο, χοντρὸ κι ἀσήκωτο «κορφάδι», πού στήριζε ὅλο τὸ βάρος τῆς στέγης καί τὸ λέγανε «τραβὰ»⁴⁴. Ἄν τὸ σπῖτι ἦταν μικρὸ σὲ διαστάσεις, τότε δὲν εἶχε «τραβὰ». Τὰ ξύλα γενικά, τοὺς «κερσετέδες»⁴⁵, ὅπως ἐπικράτησε νὰ τὰ λένε, τὰ φέρναν ἀπὸ ἄλλα μέρη νησιῶτες ναυτικοὶ καί μάλιστα τὰ ἀκριβοπληρώνανε.

Πάνω απ' τὰ «κορφάδια», ἔστρωναν μὲ ὑπομονὴ καί τέχνη καλάμια ἢ καμιὰ φορὰ εὐθύγραμμα κλαδιά, πιασμένα τὸ ἕνα πλάι στὸ ἄλλο, γιὰ νὰ καλύψουν ὀλόκληρη τὴν ἐπιφάνεια. Ἡ ἐπόμενη στρώση, σὲ ἀντίθετη φορὰ, γινόταν ἀπὸ φύκια τῆς θάλασσας, πού ἀφθονοῦν στὴ Νίσυρο καθὼς καί σὲ κάθε νησί, ἢ ἀπὸ «μάζες»⁴⁶. Πάνω απ' αὐτὲς ρίχνουν «ἀμισσήρα»⁴⁷, δηλαδή ἐλαφρόπετρα⁴⁸, πού μεγάλες ποσότητες βρίσκονται στὸ νησί κι ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ μὴ βουλιάζει στὸ νερὸ καί συγχρόνως νὰ μὴ δίνει μεγάλο βάρος στὶς στηρίξεις, νὰ «γαντέρει»⁴⁹, ὅπως λένε οἱ Νισύριοι. Τὸ ἴδιο ὕλικὸ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη καί σήμερα ὡς κονίαμα⁵⁰, σὲ ἀνάμιξη μὲ τὸ τσιμέντο καί τὸ νερὸ.

Ἀκόμα μιὰ στρώση ἀπὸ πηλὸ τοποθετοῦσαν πάνω ἀπὸ τὴν «ἀμισσήρα», μὲ ὁμοιόμορφο πάχος ἀπὸ τρία-τέσσερα ἑκατοστὰ. Ἐδῶ χρειαζόταν κάποια συμπίεση τοῦ πηλοῦ, γιὰ νὰ μειωθεῖ τὸ πάχος στὴ στρώση, νὰ σπᾶσουν οἱ ὀγκῶδεις προεξοχὲς καί νὰ «δέσει» περισσότερο τὸ μίγμα. Ἡ ἐργασία

44. Ἡ τεχνικὴ ὀρολογία εἶναι «τραβέρσα».

45. Βλ. Νικήτα Ἰ. Κουμέντου : «Ἡ Κατερίνα τοῦ Κουλελῆ» (ἀνάτ. ΙΙΙ τόμου «Νισυριακῶν»), Ἀθήνα 1969, σελ. 41.

46. Βλ. Δ. Ἀ. Στρίκη : «Περιγραφή ἀπαλαιοῦ Νισύρικου σπιτιοῦ», περιοδ. «Νισυριακὰ Χρονικά», τεύχ. 4 (1957), σελ. 33.

47. Ἀπὸ τὸ κίσηρις (ή) = ἐλαφρόπετρα. Στὸ Καστελλόριζο «ἀλαφρόπετρα». Βλ. Μιχαὴλ Κομνηνοῦ : «Τὸ ἰδίωμα τοῦ Καστελλορίζου», Ἀθήνα 1970, σελ. 30, καί «τσιτσίρα» στὸ ἴδιο νησί. Τὸ συνάντησα σὲ ἔργα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέα.

48. Οἱ Καλύμνιοι, σὰν γείτονες καί ἀντίζηλοι τοῦ ὁμορφοῦ αὐτοῦ νησιοῦ, καθέρωσαν καί ἀποκαλοῦν ἀπὸ χρόνια τοὺς Νισύριους «ἐλαφρόπετρες», σὲ περίπτωση ἀφέλειας ἢ ἐπιπολαιότητος.

49. Ἀντέχει, ἀνθίσταται. Στὴ Σύμη λένε «γαντέρει». Στὸ Καστελλόριζο «δυνάζεται». Βλ. Μιχάλη Κ. Κομνηνοῦ : «Τὰ μοιρολόγια τοῦ Καστελλορίζου», Ἀθήνα 1971, σελ. 94.

50. Ἐλαφρομπετόν ἢ κίσηρομπετόν.

τούτη γινόταν μ' έναν κορμό δέντρου μεγάλης διατομής, που ήταν οριζόντια κομμένος και είχε τή μιὰ επιφάνειά του επίπεδη. Έτσι πατούσε και άνασηκωνόταν με πίεση κι έστρωνε τήν επιφάνεια, τὸ «*δῶμα*»⁵¹.

Τὸ τελευταῖο «*χέρι*» γινόταν με τή «*χυλάδα*», παχύρρευστο ἀργιλλικό μίγμα που έκαναν ελαφριά επάλειψη, ἢ με τή «*αστύψη*». Τὸ ὕλικὸ αὐτὸ ἦταν ξηρὴ λάβα βγαλμένη ἀπὸ τὰ ἠφαιστειακὰ πετρώματα στὸ «*Λακκί*».

Αὐτὲς ἦταν οἱ διαδοχικὲς ἐργασίες που γίνονταν γιὰ νὰ κατασκευαστεῖ τὸ «*δῶμα*». Με τήν κατασκευὴ ὅμως αὐτὴ δὲν εξασφαλιζόταν μιὰ γιὰ πάντα ἢ στεγανότητα στὸ «*δῶμα*». Πολλὲς φορὲς στὴ διάρκεια τοῦ χειμῶνα ὑγροστατοῦσε τὸ ἐσωτερικὸ ἢ ἔσταζε ἀπὸ κάποιο σημεῖο. Γι' αὐτὸ οἱ ἰδιοκτῆτες του θέλανε («*νὰ πιᾶσουν τὰ νερά*»), ὅπως λένε. Νὰ προλάβουν δηλαδὴ τὸ νερὸ τῆς βροχῆς προτοῦ ἀρχίσει νὰ τρέχει στὸ ἐσωτερικὸ ἢ νὰ «*στάσσει*»⁵². Αὐτὸ τὸ δυσάρεστο ἀποτέλεσμα τὸ ἀποφεύγανε με τήν επάλειψη τῆς «*αστύψης*», καὶ καμιά φορὰ καὶ «*αστέψης*», στὸ «*δῶμα*». Γινόταν κάθε Σεπτέμβρη με ἀρχὲς Ὀκτωβρη, γιὰ νὰ κλείσουν οἱ τυχὸν μικροραγμὲς που δημιουργοῦνται ἀπὸ τήν ὀρμὴ τοῦ νεροῦ τῆς βροχῆς, ἀπὸ τὶς ἀτμοσφαιρικὲς μεταβολὲς κι ἀπὸ τὰ πατήματα που γίνονταν τὸ καλοκαίρι. Τότε που οἱ νοικοκυρὲς ἀνέβαιναν γιὰ ν' ἀπλώσουν τὰ «*μαξούλια*»⁵³ τους νὰ ξεραθοῦν.

Γύρω - τριγύρω στὸ «*δῶμα*» χτίζανε μικρὸ τοῖχο ἀνάλογο με τὸ σημερινὸ στηθαῖο ἢ ἀφήνανε περισσότερη λάσπη γιὰ νὰ δημιουργήσει ὑψωμα⁵⁴ καὶ νὰ περιορίζει τὸ νερὸ τῆς βροχῆς. Σ' αὐτὲς ἰδίως τὶς θέσεις φύτεωναν χορταράκια, τὰ ὁποῖα ξερίζωναν προσεχτικὰ οἱ νοικοκυρὲς χωρὶς νὰ δημιουργήσουν σκασίματα⁵⁵, καὶ στρώνανε ξανὰ τήν επιφάνεια.

Οἱ πόρτες

Στὰ «*ἀπαλαιὰ*» σπίτια ὑπῆρχε μόνο μιὰ πόρτα που ἔνωσε τὸ ἐσωτερικὸ

---

51. Σχετικὰ με τή σημασία τῆς λέξης ἔχει γράψει ὁ Φ. Κουκουλὲς: «Περὶ τήν Βυζαντινὴν οἰκίαν», τόμ. Β' (1936), σελ. 113-7, ὁ Κ. Ἄμαντος: «Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις εἰς μεσαιωνικοὺς συγγραφεῖς», τόμ. Β' (1929), σελ. 282-3, ὁ Ἄναστάσιος Ὁρλάνδος: «Παλαιὰ ἀστικά σπίτια τῆς Ἄρτης», τόμ. Γ' (1937), τεῦχος 1, σελ. 73-76. Ὁ Κώστας Μπίρης: «Τὸ παλιὸ Ἀθηναϊκὸ σπίτι», περιοδ. «Ἀθηναϊκὰ μελέται», τεῦχος 3 (1960), σελ. 5-9 κ. ἄλλοι.

52. Ἄντι γιὰ τὸ «*στάζει*».

53. «*Μαξούλια*» εἶναι: ἀμύγδαλα, ἐλιές, σύκα, «*γραμμίθια*» κ.ἄ. Στὴν Κάρπαθο μᾶς λέει ὁ Βάσος Ν. Βασιλάκης πὼς ἀπλώνουν τὴ «*μοστοκοφτὴ*» γιὰ νὰ ξεραθεῖ, τὰ σύκα καὶ τὶς σταφι(δ)ες. Βλ. «Τὸ Μεσοχώρι τῆς Καρπάθου», τόμ. Α', Ἀθήνα 1973, σελ. 96.

54. Σὲ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας ἔχουν καὶ ὀνομασίες ὅπως «*ἀκροδῶματα*», «*κορδῶματα*», «*ξετραχειλῶματα*», «*ἀκότραφοι*» κ.ἄ. Βλ. Δημήτρη Β. Βασιλειάδη: «Εἰσαγωγή στὴν αἰγαιοπελαγίτικη λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ», Ἀθήνα 1955, σελ. 25.

55. Βλ. Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη: «*Σκῦρος*», Ἀθήνα 1925, σελ. 25.

μέ την αλλη. Μονοκόμματο μα αρμονικό τὸ φτιάξιμό της, ἀπὸ ξύλα χοντρά, χωρὶς καμιά λείανση γιὰ ἐντυπωσιακὴ ἐμφάνιση. Ἐπ' τοὺς ἄγνωστους αὐτοὺς τεχνίτες πηγάζει πραγματικὰ ἡ δημιουργικότητα μὲ τὸν ἀνεπτυγμένο θαυμαστὰ λαϊκὸ νοῦ καὶ προγονικὸ ἐνστικτο τῆς αἰσθητικῆς. Ἐμεῖς σήμερα πρέπει νὰ τοὺς χρεωστοῦμε τὸν πιὸ μεγάλο σεβασμὸ, γιὰτὶ δὲν ἦταν μόνο μαραγκοὶ ἀλλὰ καὶ τεχνίτες σὲ κάθε ἄλλο κλάδο.

Τὸ ὕψος τῆς πόρτας ξεπερνοῦσε τὸ ἀνθρώπινο ἀνάστημα καὶ προκαλοῦσε τὸ συναίσθημα τῆς σιγουριᾶς. Στεκόταν πάντα ὀλόρθη, σταθερή, μα μόλις χαμηλόγερνε ὄλο καὶ κάποιο μήνυμα κακὸ θὰ διαλαλοῦσε... Καμιά φορὰ κόβανε ὀριζόντια τὴν πόρτα⁵⁶, κάπου στὴ μέση, γιὰ νὰ ἀφήνουν τὸ κάτω κομμάτι κλειστό. Ἔτσι ἔμπαινε περισσότερο φῶς στὸ ἐσωτερικὸ ποὺ ἔσμιγε μὲ τὴν πάστρα κι ἔκανε πιὸ εὐχάριστη τὴ ζωὴ μέσα σ' αὐτό. Τὸ «πανωπόρτι» ἔκλεινε τὸ βράδυ.

Ἡ πόρτα εἶχε γιὰ στήριγμα τὶς «ἀστροφειγγες», ποὺ ἦταν στερεὰ ὄρθια ξύλα κι ἐπιαναν ἀπὸ τὸ «ἀνώφλι» στὸ «κατώφυλλι». Τὸ «ἀνώφλι»⁵⁷ στὸ πάνω μέρος τῆς πόρτας γιὰ νὰ μὴν τὸ φτάνει κανεὶς καὶ νὰ ἐλέγχει τὴν κίνηση καὶ τὸ «κατώφυλλι» χαμηλά, ἀδικημένο, γιὰ νὰ δέχεται τὰ πατήματα μὲ μίσος. Καὶ τὰ δύο, ξύλινα ἢ πέτρινα, χώνονταν στοὺς πλευρικοὺς τοίχους καὶ στηρίζονταν στὰ ὀρθὰ στηρίγματα, στὰ «διάστελα». Ἀνάμεσα στὸ «διάστελο» καὶ τὸ «κατώφυλλι», πρόβλεπαν μικρὸ ἄνοιγμα γιὰ νὰ μπαίνουν οἱ ὄρνιθες στὴν «κοίτη»⁵⁸ καὶ νὰ περνᾶ καὶ ἡ γάτα.

Γιὰ κλειδαριὰ χρησίμευε ὁ «μάνταλος»⁵⁹ ἢ ὁ «περάτης», ποὺ ἦταν

---

56. Στὴν Τήνο «μισόπορτα». Βλ. Π. Ἀ. Μιχαλῆ : «Τὸ ἐλληνικὸ λαϊκὸ σπίτι», Ἀθήνα 1960, σελ. 93. Στὴν Ἰκαρία καὶ Σκύρο «μισόπορτο». Βλ. Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη : «Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη», Ἀθήνα 1931, σελ. 184. Στὴν Αἴγινα λένε «κατώφυλλο» καὶ «πανώφυλλο». Βλ. Δημήτρη Β. Βασιλειάδη : «Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Αἴγινας», περιοδ. «Λαογραφία», τόμ. 17, Ἀθήνα 1957-58, σελ. 134. «Πάνω πόρτα» καὶ «κάτω πόρτα» στὸ Μεσοχώρι τῆς Καρπάθου. Βλ. Βάσου Ν. Βασιλάκη ὁμόνυμο ἔργο, τόμ. Α', Ἀθήνα 1973, σελ. 98. Στὴ Ρόδο «πανωπόρτι» καὶ «κατωπόρτι». Βλ. Μιχάλη Ἐμμ. Ἀρφαρᾶ : «Ἡ μονοκατοικία εἰς τὴν Ρόδο», ἀνάτ. περιοδ. «Τέχνη», τεύχος 3-4 (1971-72), σελ. 6. Ἔτσι ὀνομάζεται καὶ σὲ χωριὰ τῆς Κρήτης. Βλ. Δημήτρη Βασιλειάδη : «Τὸ κρητικὸ σπίτι», Ἀθήνα 1976, σελ. 180.

57. Δὲν μπόρεσα νὰ ἔξεκαθαρίσω στὴν ἔρευνά μου, ἂν καὶ τὸ ἀνώφλι τὸ λένε «ἀνώφυλλι», ὅπως δηλαδὴ καὶ «κατώφυλλι», γιὰτὶ ὁ χρόνος τὰ ἄλλαξε. Οὔτε καὶ γραμμμένο τὸ ἔχω συναντήσει, γι' αὐτὸ ἔχω ἐπιφυλάξεις γιὰ τὸ «ἀνώφλι» ποὺ ἀποδίδω ἐδῶ.

58. Ὅρνιθώνας. Στὴν Κάσο «κουμᾶς». Βλ. Κων. Μηνᾶ : «Τοπωνυμικὸ τῆς Κάσου» (ἔκδ. Στέγ. Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου), Ἀθήνα 1975, σελ. 69. Στὴν Κύπρο «γουμάς». Βλ. Γ. Χ. Παπαχαράλαμπος : «Ἡ Κυπριακὴ οἰκία», Λευκωσία 1968, σελ. 67.

59. Στὸ Μεσοχώρι Καρπάθου τὰ λένε «μαντάλια». Βλ. Βάσου Ν. Βασιλάκη : «Τὸ Μεσοχώρι τῆς Καρπάθου», τόμ. Α', Ἀθήνα 1973, σελ. 98. Σχετικὰ γιὰ τὴ Λίνδο τῆς Ρόδου βλ. Μιχάλη Ἐ. Ἀρφαρᾶ : «Τὰ ἀρχοντικὰ τῆς Λίνδου καὶ ἡ λαογραφία τους». Ἀθήνα 1976, σελ. 11.

καρφωμένος στο μέσο τής πόρτας⁶⁰, αντίθετα από τὸν «ἀστροφέγγα»⁶¹. Ἄπλη καὶ πολὺ μελετημένη ἡ ἔμπνευση τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὸν σοφίστηκαν, ἀπὸ ξύλο σκληρὸ, χωρὶς ρόζους, γιὰ νὰ μπορεῖ ν' ἀντιστέκεται στὰ βροντερὰ χτυπήματα. Στὸ ἐσωτερικὸ ὁ «περάτης» εἶχε μικρὰ ἀνοίγματα κατὰ διαστήματα ποὺ τὰ λένε «κόκκες»⁶² ἢ «βόντια»⁶³ καὶ στηριζόταν σὲ δύο ἢ περισσότερους ξύλινους ἢ μεταλλικοὺς κλοιούς. Ἄπ' αὐτοὺς περνοῦσε ὁ «μάνταλος» ἢ «περάτης» καὶ γυρνοῦσε μπροστὰ ἢ πίσω μὲ τὸ γύρισμα τοῦ «στραβόκλειδου». Τοῦτο ἐπιτυγχάνοταν σὰν ἔμπαινε ἡ καμπυλωτὴ ἄκρη στὸ ἀνοίγμα τοῦ «μάνταλου» καὶ στρεφόταν δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ ὁ «μάνταλος» γιὰ ν' ἀνοίξει⁶⁴ ἢ νὰ «σφαλίσει»⁶⁵.

Στίχοι τῆς δημοτικῆς μας μούσας ποὺ ἀναφέρονται στὸ «μαντάλωμα» τῆς πόρτας εἶναι καὶ οἱ παρακάτω :

«Κακιάσω θέλω. μιὰ βραδυὰ
νὰ σφιχτομανταλώσω.
Βαλσάμια βάλλω «μάνταλα»
βασιλικούς «περάτες»
καὶ βάλλω κι «ἀντιμάνταλα»⁶⁶
τοῦ δυόσμου τὰ κλωνάρια»

Ἐξωτερικὰ ἡ πόρτα εἶχε στὰ δεξιὰ τὴν κλειδαρότρυπα μὲ τὸ «στραβόκλειδί», ποὺ βόλευε νὰ στρέφεται μὲ τὸ δεξιὸ χέρι, ἐνῶ μὲ τ' ἀριστερὸ κρατοῦσε ἓνα χερουλί κόντρα στὴν πίεση. Τὸ «στραβόκλειδί» ἦταν ἓνα σιδερένιο καμπυλωτὸ ραβδί ὅπως τὸ δρεπάνι, ποὺ εἶχε συνήθως στὴν ἀντίθετη ἄκρη τῆς καμπύλης ξύλινη χειρολαβή. Τὸ ὄνόμασαν ἔτσι, ἀπὸ τὴ

60. Ἔτσι λέγεται καὶ στὴν Κάρπαθο ἢ ἀκόμα καὶ «σύρτης». Βλ. Βάσου Ν. Βασιλάκη : «Τὸ Μεσοχώρι τῆς Καρπάθου». Ἀθήνα 1973, σελ. 98. «Περάτης» καὶ στὴ Ρόδο. Βλ. Ἀναστασίου Βρόντη : «Ἡ μελισσοκομία καὶ τὸ μαντρατόρεμα στὴ Ρόδο», 1939, σελ. 211. Στὴ Βέροια λέγεται «διάδρομος». Βλ. Νικολάου Μουτσόπουλου : «Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Βέροιας». Ἀθήνα 1967, σελ. 73.

61. Μεταλλικὴ ἢ ξύλινη περιστροφικὴ χειρολαβή.

62. Ἐγκοπές.

63. Ὀδοντώσεις, δόντια. Στὴν τοπικὴ διάλεκτο τὸ «γ» τὸ μετατρέπουν σὲ «β». Στὴ Σύμη τὸ δ γίνεται γ (δηλ. «γόντια»).

64. Στὴ Νίσυρο ὅταν ἤθελαν νὰ ποῦν ἀνοίξε τὴν πόρτα λέγανε : «Ἄτσικ - καπιί» (τουρκικὴ λέξη). Γιὰ τὸ κλείσιμο λέγανε πάλι : «Καπὰ - καπιί». Βλ. σχετικὰ Κώστα Ὁδ. Σακελλαρίδη : «Νισύρικα Παραμῦθια» (ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν), Ἀθήνα 1976, σελ. 84.

65. «Σφαλῶ» τὸ ρῆμα. Βλ. Κώστα Ὁδ. Σακελλαρίδη : «Νισύρικα παραμῦθια» (ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν), Ἀθήνα 1976, σελ. 23. Τὸ ἴδιο ρῆμα καὶ στὸ Καστελλορίζο. Βλ. Μιχάλη Κομνηνοῦ : «Τὰ μοιρολόγια τοῦ Καστελλορίζου», Ἀθήνα 1971, σελ. 96.

66. «Μάνταλα» ἀντίθετα ἀπὸ τὰ πρῶτα.

μορφή του. Ήταν πολύ δύσκολο, λόγω του μεγέθους του, να τῶχουν μαζί τους οἱ Νισύριοι στὰ χωράφια καὶ στὶς ἄλλες καθημερινὲς δουλειές. Πιὸ παλιὰ ὑπῆρχε ἡ «κατίνα», ποὺ ἦταν ξύλινο κλειδί, φτιαγμένο δεξιοτεχνικὰ ἀπὸ τὸν «κατινά»⁶⁷. Ἐλάχιστα δείγματα σώζονται σήμερα, γιατί τὰ πήρε μαζί του ὁ χρόνος. Πάντως ὁποιοὺ κλειδιὶ κι ἂν εἶχαν, τὸ ἔκρυβαν σ' ἓνα μικρὸ ἄνοιγμα στὴν πρόσοψη τοῦ σπιτιοῦ, ποὺ τὸ ἔλεγαν «θυρία»⁶⁸ καὶ βρισκόταν δίπλα ἀπὸ τὴν πόρτα. Αὐτὸ σήμαινε ἀκόμη καὶ τὴν ἀπέραντη ἐμπιστοσύνη ποὺ ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν συγχωριανῶν τῆς μικρῆς νησιώτικης πολιτείας.

Τὰ παράθυρα

«Ὡ παραθύρια μου ψηλὰ «καλωκοτορνεμένα»⁶⁹
ποὺ ἴναι ὁ νοικοκύρης σας κι ὁ σύντροφός μου ἐμένα ;...»⁷⁰

Τὰ παράθυρα χρησίμευαν γιὰ τὸ φωτισμὸ καὶ τὸν ἀερισμὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ. Τοῦτο τὸ ἐσωτερικὸ δύσκολα γινόταν ἀποικία, κατάκτηση τοῦ ἡλίου ποὺ σαρώνει μ' εὐκολία τὸ Αἶγαῖο. Ἐδῶ βρῆκε ἀντίσταση. Τοῦ ἀνέτρεψαν τὰ θριαμβευτικὰ του σχέδια... τὰ τόσο μικρὰ παραθύρια. Μικρὰ γίνονταν ἀπὸ τὸ φόβο τῆς κλεψιάς καὶ τῆς λεηλασίας μαζί μὲ τὸν περιορισμένο τρόπο τῆς σπιτίσιος ζωῆς. Ψηλὰ πάντα ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ καμιά φορά οὔτε καὶ δεῖγμα παραθύρου ὑπῆρχε. Αὐτούσια ὅμως πάντα, μακριὰ ἀπὸ τὰ ξενοφερμένα στοιχεῖα, ἢ καλύτερα «περαστικὰ» στοιχεῖα, γιατί οἱ κατακτητὲς πέρασαν ἀπὸ τὰ νησιά μας καὶ ἄφησαν σημάδια ὅπου μπορούσαν.

Τὰ περισσότερα «παραθύρια»⁷¹ ἦταν ἀπὸ πλατεῖα ξύλα ἐνωμένα μεταξὺ τους ποὺ εἶχαν κάποιο «ἀραλίκι»⁷² στὸ «γιούτισμα» ἢ ἦταν μονοκόμ-

67. Ἐπάγγελμα ποὺ ἔχει περάσει στὴν ἱστορία. Μέχρι σήμερα σώζεται ὁμώνυμο ἐπώνυμο «Κατινάς».

68. Ἀπὸ τὸ θυρίς - θυρίδα - θυρί(δ)α.

69. Καλοδουλεμένα, μὲ τέχνη στὴν ἐπιφάνειά τους.

70. Βλ. «Νισυριακά», τόμ. Β', σελ. 183 καὶ Ἰθηνῶς Ταρσοῦλη : «Δωδεκάνησος», τόμ. Γ', σελ. 181-182.

71. Παραφθορὰ τῆς λέξης παράθυρο, παραθύρι. Βλ. «Νισυριακά», τόμος Ε', (ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν), Ἀθήνα 1976, σελ. 46. Ἔτσι καὶ στὸ Καστελλορίζο. Βλ. Μιχαήλ Κομνηνοῦ : «Τὰ μοιρολόγια τοῦ Καστελλορίζου», Ἀθήνα 1971, σελ. 95. Σχετικὰ βλ. καὶ Δημήτρη Βασιλειάδη : «Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Αἰγίνης», περιοδ. «Λαογραφία», τόμ. ΙΖ' (1958), σελ. 117-131, τοῦ ἴδιου : «Θεώρηση τῆς αἰγαιοπελαγίτικης ἀρχιτεκτονικῆς ὑπὸ ἀνήσυχη ὀπτικῆ γωνία», Ἀθήνα 1971, σελ. 182-193, τοῦ ἴδιου : «Ὀδοιπορία στὶς μορφές καὶ τὸ ὕφος τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου», Ἀθήνα 1973, καὶ 1976, σελ. 39. Στὸ χωριὸ Καμινάδες Καρδίτισης λένε «παραθύρ'» (δὲν προφέρεται ἢ κατάληξη). Βλ. Γεωργίου Μέγα : «Θεσσαλικά οἰκήσεις», Ἀθήνα 1946, σελ. 11.

72. Ἀρμός, χαρμαμάδα. Ἔτσι τὸ λένε καὶ στὸ χωριὸ Μάρθα Ἡρακλείου Κρήτης.

ματα⁷³. Σάν άνοιγαν στηρίζονταν σέ δερμάτινες λωρίδες. Οί λωρίδες αυτές είχαν τήν αντίστοιχη θέση τοῦ σημερινοῦ μεντεσέ κι ένωναν τήν κάσα μέ τὸ παράθυρο. Αυτό ήταν πλαισιωμένο μέ τὸ «τσάμυ»⁷⁴ καί τὶς περισσότερες φορές κλειστό, μ' ἕνα ὕφαντὸ ἢ κεντητὸ παραπέτασμα, σάν κουρτίνα, σύμφωνα μέ τήν τοπικὴ ὕφαντικὴ ἢ κεντητικὴ τέχνη. Τὶς γιορτινὲς μέρες «μπρό(β)αλλε»⁷⁵ δειλά - δειλά ἢ κόρη γιὰ νὰ θαυμάσει τὰ άρχοντόπουλα τοῦ νησιοῦ κι αὐτὰ μέ τὴ σειρά τους ἔριχναν τὶς κλεφτὲς ματιές τους πρὸς τὰ πάνω.

Ἐπιχρίσματα

Τὰ ἔσωτερικὰ ἐπιχρίσματα ήταν άπαραίτητα. Γίνονταν ἀπὸ άργιλλικὸ χῶμα σὲ μιὰ καὶ μοναδικὴ στρώση καὶ στὰ πλουσιόσπιτα σὲ δυὸ άπανωτὲς στρώσεις (χοντρή καὶ ψιλή). Ὁ Νισύριος μελετητὴς Νικήτας Κουμέντος μᾶς λέει ὅτι τὰ ἔσωτερικὰ ἐπιχρίσματα κατασκευάζονταν ἀπὸ «τσαθιά»,⁷⁶ μέ ἔλαφρὸ ἐπίχρισμα. Πάντως δὲν πρόσεχαν τὴν ὁμαλότητα κάθε ἐπιφάνειας, οὔτε καὶ ἔκαναν χρῆση ὁδηγῶν⁷⁷.

Ἐξωτερικὸ ἐπίχρισμα ὑπῆρχε μόνο σὲ σημεῖα πού οἱ πέτρες δὲν εἶχαν άρμολογηθεῖ καλά, μορφή πού ἔμοιαζε μέ ξερολιθιά⁷⁸. Μετὰ τὸ 1920 εἶχαμε κάλυψη δλάκερης τῆς ἔξωτερικῆς ἐπιφάνειας καὶ άσβέστωμα⁷⁹ μέσα κι ἔξω στὸ σπίτι.

Ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση

Ἡ μορφή γενικὰ στὰ σπίτια τῆς Νισύρου εἶναι άρμονικὴ, μέ άνάλογα ὕψη, μέσα σ' ἕνα άτόφιο ὀρθογώνιο παραλληλεπίπεδο. Κάθε σπίτι συνδραζόταν διαφορετικὰ μέ τὰ πράγματι μικρὰ καὶ πολλὲς φορές άνύπαρκτα

73. Παραφθορά —ἴσως— τῆς λέξης γειννίασμα, ταίριασμα, συνένωση δυὸ τμημάτων.

74. Τζάμι τοῦ παραθύρου. Βλ. «Νισυριακά», τόμ. Ε', Ἀθήνα 1976, σελ. 46.

75. Ξεπρόβαλλε, ἐμφανιζόταν.

76. Βλ. δημοσίευσμά του στὰ «Νισυριακά», κεφ. τὸ σπίτι (σκηνικὸς περίγυρος τοῦ Νυσῆρου γάμου), τόμ. Ε' σελ. 167.

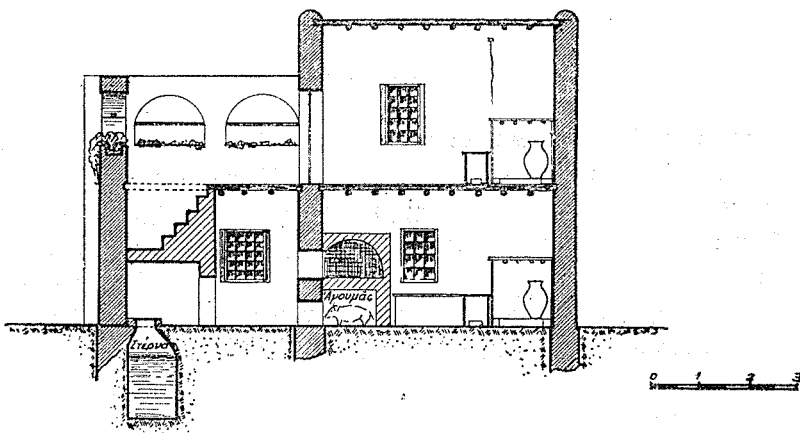
77. Οἱ ὁδηγοὶ εἶναι λωρίδες ἀπὸ σοβὰ μέ διαπιστωμένη καθετότητα καὶ ἐπιπεδότη-
τα ἐπιφάνειας, πού ὑψώνονται ἀπὸ τὸ δάπεδο πρὸς τὴν ὀροφή καὶ βοηθοῦν στὸ γέμισμα
τῆς ἔσωτερικῆς ἐπιφάνειας μεταξὺ τῶν λωρίδων. Γιὰ περισσότερα βλ. Μιχάλη Ἐμμ.
Ἀρφαῖ: «Σημειώσεις δομικῶν ὑλικῶν», τόμ. Α', Ἀθήνα 1978.

78. Βλ. Γεωργίου Ἀ. Μέγα: «Ἡ λαϊκὴ οἰκοδομία τῆς Λήμνου», Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρ-
χειοῦ, τόμ. Β', Ἀθήνα 1950, σελ. 6-7.

79. Στὸ Βυζάντιο ἔλεγαν τὸν άσβέστη «τίτανο» καὶ τὸ άσβέστωμα «άλιοφή». Βλ. Φ.
Κουκουλέ: «Περὶ τὴν Βυζαντινὴν οἰκίαν», ἔκδ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. ΙΒ' (1936),
σελ. 93.

παράθυρα. Είχαν όμως και μιὰ γενική προσαρμογή, ένα γενικό συνδυασμό και πλέξιμο μεταξύ τους. Ἡ ἀρχιτεκτονική τους γενικά μπορεί νὰ καθοριστεῖ σὰν εὐθύγραμμη, μὲ μικρὲς ἐξαιρέσεις ἀπὸ ἀπρόσκλητες καμπύλες στὶς καπνοδόχους πὺν φαντάζουν σὰν φιγούρες στὸ χῶρο καὶ ἀπὸ τὶς ἀδιάρθρωτες ἐπιφάνειες στὸς τοίχους τῆς «αὐλόπορτας» πὺν ἀντικρῦζονταν πὺν καὶ πὺν.

Ἡ μονολιθικότητα στὴ μορφή καὶ τὸ κάτασπρο τοῦ ἀσβεστόματος ἐπικρατοῦσε παντοῦ. Ὁ κύριος ὄγκος κάθε κτίσματος σκεπαζόταν μὲ διάφορα ἄλλα ἐπίπεδα πὺν δίνουν κίνηση καὶ γαληνεύουν τὸ χῶρο.

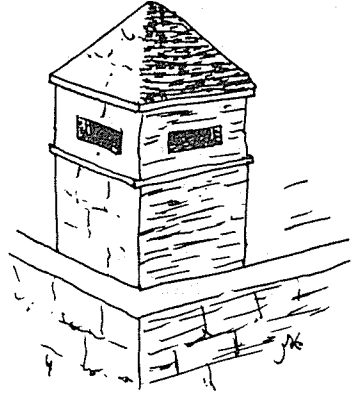
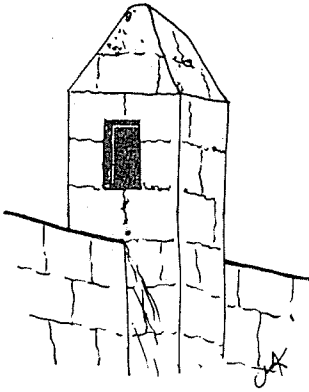
Τομή τοῦ σπιτιοῦ τῆς Ἄννας Ζαγράφου στὸ Ἐμπορεῖο.
(Ἀπὸ τὸ βιβλ. «Δωδεκάνησος» τοῦ Ὑπουργείου Ἀνοικοδομήσεως).

Ἡ καπνοδόχος⁸⁰

Ἡ καπνοδόχος, πὺν στὴ Νίσυρο λέγεται «φανόφτης»⁸¹, εἶναι ἓνα στοιχεῖο ἀπαραίτητο στὸ λαϊκὸ νησιώτικο σπίτι. Εἶναι τὸ στολίδι πάνω στὴ

80. Σὲ χωριά τῆς Ρόδου «φανόφτης» ἢ «ἀλαφάντης». Βλ. Μιχάλη Ἐμμ. Ἀρφαρᾶ: «Ἡ μονοκατοικία εἰς τὴν Ρόδον», Ρόδος, 1971-72, σελ. 7 ἀνατύπου περιοδ. «Τέχνη». Στὴν Κάρπαθο «ἀλεφάντης» Βλ. Ἐλένης Λειμωνᾶ - Τρεμπέλα: «Τὸ λαϊκὸ Καρπάθικο σπίτι», Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 45. Σὲ χωριά τῆς Κρήτης «δεματαρὲ» (ή). Βλ. Δημήτρη Βασιλειάδη: «Τὸ Κρητικὸ σπίτι», Ἀθήνα 1976, σελ. 119. Γιά τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου μᾶς λέει ὁ Ἰωάννης Λυγίζος: «λένε τὴν καπνοδόχο «κάπασο» (ὄ). Βλ. τὸ ἔργο του: «Ἑλληνικὴ νησιώτικη ἀρχιτεκτονική», Ἀθήνα 1943, σελ. 82.

81. Ἀπὸ τὸ ἑλληνικότατο «πανόφτης». Βλ. καὶ Γ. Καζαβῆ: «Νισύρου Λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 200.

Μορφές από καπνοδόχους.

στέγη, πού χρειάζεται, τὸ καπέλο πότε τοῦ ρωμιοῦ, πότε τοῦ πασᾶ καὶ πότε τοῦ Φράγκου. Τί νὰ κάνουμε, ἐπιδράσεις ἦταν ὅλες αὐτές.

Φτιαχνόταν μὲ κάποια προεξοχή πρὸς τὸ στενὸ τοῖχο, ἂν ἐπρόκειτο γιὰ τζάκι πὸν βρισκόταν στὸ «κατώι» ἢ ἔστηνε ἐντυπωσιακὰ παράστημα πάνω ἀπὸ τὸ «δῶμα». Στὴ δεύτερη περίπτωση εἶχαμε τὸ τζάκι στὸ «άνωι» καὶ τὸ αὐθόρμητο ξεφύτρωμα τῆς καπνοδόχου πρὸς τὰ ὕψη. Πολὺ ἔχει ὕμνηθεῖ καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ χαρακτηρίζεται μὲ κολακευτικὰ λόγια, μὲ τὴ γραφικότητά της. Μάλιστα μὲ ὁμώνυμο τίτλο ὁ «φανόφτης» δημοσιεύτηκε στὰ «Νισουριακά» τὸ παρακάτω τοπικὸ τραγούδι⁸²:

Στὸ δῶμα καθενὸς σπιτιοῦ
στέκεις καὶ καμαρώνεις,
οὔτε τὸ κρύο σκιάζεσαι
οὔτ' ἀφ' τῆ ζέστη δρώνεις.
Ὁ μάστορης σὲ ἔβαλε
μὲ γνώση καὶ σοφία
πάνω στὸ δῶμα, στὴ γωνιά
γιὰ τοῦ σπιτιοῦ τὴ χρεία.
Χωρὶς ἐσένα «παρασιά»
(δ)ὲν «ἔφτει»⁸³, (δ)ὲν «κορώνει»,
χωρὶς ἐσέ, νοικοκυρὰ
τραπέζι (δ)ὲν ἐστρώνει
καὶ σταματᾷς τ' ἀνέβασμα

82. Βλ. «Νισουριακά», τόμος Δ', Ἀθήνα 1972, σελ. 83-84.

83. Ἀνάπτει, ἀνάβει.

καὶ τὸ φαῖ λερώνεις
 μὲ τὶς «μαντζούρες»⁸⁴ ποὺ πετᾶς
 μέσα εἰς τὸ τσουκάλι
 καὶ κάμνεις τὶς νοικοκυρὲς
 νὰ σπάζουν τὴν κεφάλη.
 Γι' αὐτό, εὐθύς ὡς λερωθεῖς
 ἀμέσως σὲ ἀσπρίζουν
 καὶ μ' «ἀστιβέζ»⁸⁵, «σπαρτόκλωνα»⁸⁶
 σὲ μορφοκαθαρίζουν.

ἽΟ σούλουνας⁸⁷

Ἡ ὑδρορροή ἀπὸ ἀνέκαθεν κρίθηκε ἀπαραίτητη γιὰ κάθε σπίτι. Ὅσο πρόχειρα καὶ νὰ εἶχε φτιαχτεῖ ἓνα χτίσμα, θὰ εἶχε προβλέψει ὀπωσδήποτε τὸν «σούλουνα»⁸⁸ ἢ «ἀνερά»), ὅπως τὸν λένε. Κι αὐτὸ γιατί κάθε σπίτι ἦταν μὲ τὴ «βιστέρνα» του, ποὺ μάζευε τὸ βρόχινο νερὸ⁸⁹ γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ σπιτιοῦ. Τὸ νερὸ ἀπὸ τὸ «δῶμα» ἔπαιρνε κατεύθυνση πρὸς τὴ μιὰ ἄκρη, ἀπ' ὅπου κυλοῦσε στὸν πῆλινο ἢ τενεκεδένιο σωλήνα, τὸ «δολίμι(ν)»⁹⁰ καὶ κατέληγε στὴ «βιστέρνα».

84. Τὶς μαντζούρες.

85. Ἄγκαθωτὸς θάμνος.

86. Κλαδιά ἀπὸ σπάρτους.

87. Βλ. Γεωργίου Καζαβῆ: «Νισύρου Λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 198.

88. Σὲ χωριά τῆς Ρόδου «καταπότης». Βλ. Γεράσιμου Δρακίδη: «Ροδιακά», Ἀθήνα 1937, σελ. 262. Στὴν Κάρπαθο καὶ Κύπρο «χολέτρα». Βλ. Ἑλένης Λειμωνᾶ - Τρεμπέλα: «Τὸ λαϊκὸ Καρπάθικο σπίτι» (διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ), Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 26 καὶ Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη: «Κύπρος», τόμ. Α', Ἀθήνα 1955, σελ. 207. Στὴν Αἴγινα «καλύφτω». Βλ. Δημήτρη Βασιλειάδη: «Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Αἴγινας», τόμ. Β' (1958), σελ. 149. Στὴν Ἄνδρο, Σαντορίνη καὶ Τήνο λέγεται «κάναλο». Βλ. Π. Α. Μιχαηλῆ: «Τὸ ἑλληνικὸ λαϊκὸ σπίτι», Ἀθήνα 1960, σελ. 45, 81 καὶ 123. Στὴν Κρήτη «κουτσουνάρα». Βλ. τοῦ ἴδιου, σελ. 63, στὴν Πάρο «ἄφουκλα». Βλ. τοῦ ἴδιου, σελ. 103 καὶ σὲ πολλὰ χωριά τῆς Κρήτης «μπουτσουνάρα». Βλ. Δημήτρη Βασιλειάδη: «Τὸ κρητικὸ σπίτι», Ἀθήνα 1976, σελ. 119, ἀκόμη «ἀναλειχάδα» καὶ «ἀναλειχαρά», στὸ ἴδιο ἔργο, σελ. 314. Στὸ Καστελλόριζο «χολέτρα». Βλ. Μιχαήλ Κομνηνοῦ: «Τὰ μοιρολόγια τοῦ Καστελλορίζου», Ἀθήνα 1970, σελ. 96 καὶ στὸ Μεσοχώρι Καρπάθου ἔτσι. Βλ. Βάσου Ν. Βασιλάκη: «Τὸ Μεσοχώρι τῆς Καρπάθου», τόμ. Α', Ἀθήνα 1973, σελ. 96. Γενικότερα στὰ νησιά λέγεται «κάναλος». Βλ. Ἰωάνν. Λυγίζου: «Ἑλληνικὴ νησιώτικη ἀρχιτεκτονικὴ», Ἀθήνα 1943, σελ. 80.

89. Στὴν Κρήτη τὸ λένε «θεϊκὸ νερὸ». Βλ. Δημήτρη Βασιλειάδη: «Τὸ κρητικὸ σπίτι», Ἀθήνα 1973, σελ. 318.

90. Ἀπὸ τὸ τουρκικὸ οὐκ.

Χαρακτηριστικό είναι και τὸ ποίημα⁹¹ τοῦ Μιχάλη Παρθενιάδη μετὶ τίτλο «ὁ σούλουνας», ποῦ ἐκφράζει τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸ λαϊκὸ τοῦτο δημιουργημα :

Στολίδιν εἶσαι καὶ ἐσὺ
πάνω σὲ κάθε «δῶμα»,
χωρὶς ἐσὲ δὲν θ' ἄνοιγε
ποτὲ Νισύριου στόμα
νὰ εὐλογῆσει τὸ Θεὸ
γιὰ τὸ νερὸ ποῦ δίνει,
ἂν δὲν ὑπῆρχε «σούλουνας»
στὴ «στέρνα» νὰ τὸ χύνει.
Χάρις σ' ἐσὲ δροσίζονται
ἄνθρωποι χίλιοι μύριοι
ποῦ ζοῦν κρυφὰ ἀπ' τὸ Θεὸ
πρὸ πάντων οἱ Νισύριοι.
Χωρὶς ἐσένα, ἄπλυτους
θὰ μᾶς ἐλέγαν ὄλοι
ποῦ τῶρ' αὐτὸ τὸ ὄνομα
ἕνας τὸ καμαρώνει...»

Ἡ «βιστέρνα»

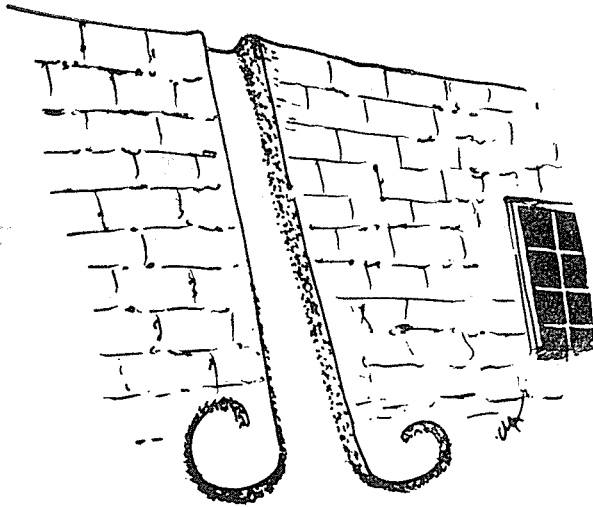
Στὴν αὐλή, ἢ μέσα στὸ «κατώι», βρίσκεται ἡ «βιστέρνα» γιὰ τὸ βρόχινο νερὸ. Τὸ πιὸ χρήσιμο κατασκευάσμα, γιὰ τὶς πιὸ ζωτικὲς ἀνάγκες τοῦ σπιτιοῦ. Τὸ νερὸ εἶναι σὰν τὸ μάννα στὴν ἔρημο, γιὰ τὰ μικρὰ καὶ παραμελημένα νησιά μας. Γιατὶ τὰ «τρεχάμενα» νερὰ εἶναι περιορισμένα, κι αὐτὰ ποῦ ὑπάρχουν εἶναι θερμὰ λόγω τῆς ἠφαιστειακῆς φύσης τοῦ ἐδάφους. Εἶναι δηλαδὴ τὰ «βλυχὰ»⁹² ἢ «γλυφὰ» ποῦ προέρχονται ἀπὸ πηγάδια καὶ ξοδεύονται μόνο σὲ καλλιέργειες καὶ γιὰ ἄλλους σκοποὺς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πόση. Ἔτσι βλέπουμε πῶς ἡ μόνη πηγὴ γιὰ ὑδρευση στὰ σπίτια εἶναι ἡ «βιστέρνα».

Τὸ νερὸ τῆς βροχῆς ποῦ μαζευόταν στὸ δῶμα καὶ ἀφοῦ περνοῦσε ἀπὸ τὴ «σοουλόνα»⁹³ ποῦ βρισκόταν χωμένη στοὺς τοίχους ἢ ἐξωτερικά, ἐφτανε στὸν προορισμὸ του. Ὁ «σούλουνας» ἦταν φτιαγμένος ἀπὸ πήλινους σωλήνες, τὰ «κιούγκια», ὅπως λένε.

91. Βλ. «Νισυριακά», τόμ. Δ', Ἀθήνα 1972, σελ. 77.

92. Ἄλμυρά. Στὴ Ρόδο ὑπάρχει καὶ ὁμώνυμη παραλιακὴ περιοχὴ ποῦ συγκεντρώνει τὶς προτιμήσεις τῶν ἐπισκεπτῶν.

93. Δηλαδὴ τὸ σωλήνα.

Χαρακτηριστική ύδρορροή

Ἡ «βιστέρινα» εἶχε στόμιο σὲ σχῆμα στενόμακρο, τετράγωνο καὶ πολὺ συχνὰ στρογγυλὸ, φτιαγμένο ἀπὸ σκαλιστὴ πέτρα ποὺ ἀσπριζόταν κάθε χρόνο μὲ ἀσβέστη. Εἶχε τὴν ὄνομασία «χάντρο»⁹⁴ ἢ «χάντρα»⁹⁵ ἢ καὶ «τράχηλας» στὰ Νικεαῖα. Γιὰ νὰ βγάλουν τὸ νερὸ χρησιμοποιοῦσαν ἓνα χάλκινο ἢ τενεκεδένιο σκευὸς, τὸ «καπράτσι»⁹⁶ ἢ ἀλλοιῶς «κρεπάτσι»⁹⁷ ἢ «γάδο»⁹⁸. Τὸ σχῆμα του ἦταν κυλινδρικό μὲ κάποια παραμόρφωση στὶς

94. Βλ. Γεωργίου Καζαβῆ: «Νισύρου Λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 201.

95. Στὰ ἐξοχικὰ σπίτια χρησιμοποιοῦσαν γιὰ «χάντρο» κάποιο κορμὸ δέντρου σχήματος «Λ». Βλ. Δ.Ἰ.Α. Στρίκη: «Περιγραφή ἀπαλαιῶ Νισύρικου σπιτιοῦ», περ. «Νισυριακὰ χρονικά», 4 (1957), σελ. 33.

96. Ὑπῆρχε κι ἄλλη ὄνομασία σχετικὴ μὲ τὸ «καπράτσι», ἀλλὰ αὐτὴ ἀφοροῦσε τὸ λεγόμενο «νεροκολόκυτθο», ποὺ εἶχε ἀχλαδωτὸ σχῆμα καὶ τὸ γέμιζαν σὰν πήγαιναν στὴν ἐξοχή, γιατί εἶχε λίγο βάρος. Ἄνοιγμα εἶχε μόνο ἀπὸ πάνω καὶ γιὰ καπάκι χρησιμοποιοῦσαν τὸ ὑπόλοιπο ἀπὸ τὸ κομμάτι του ἀνεστραμμένο ἢ ἀνάλογο στρογγυλὸ ξύλο. Ἐπίσης λεγόταν καὶ «χαραπούλι». Βλ. Δ.Ἰ.Α. Στρίκη: «Περιγραφή ἀπαλαιῶ Νισύρικου σπιτιοῦ», περ. «Νισυριακὰ Χρονικά», 4(1957) σελ. 33.

97. Ἐνα δημοτικὸ τραγοῦδι μὲ τίτλο «ἡ πιστὴ γεναίκα» μᾶς λέει:

«... Σεράντα «καπράτσια» ἴνεσυρε καὶ δὲν ἀνετρανίζει
κι ἄλλα σεράντα τέσσερα, μάτια δὲν τοῦ γυρίζει...».

(Βλ. Γ. Καζαβῆ: «Νισύρου Λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη - 1940, σελ. 22).

98. Παραφθορὰ τῆς λέξης «κάδος». Βλ. Γεωργίου Καζαβῆ: «Νισύρου Λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 183.

99. Ἄνεσυρον. Ἄπο τὸ ρῆμα ἀνασύρω καὶ ἀπο παραφθορὰ «νεσύρνω».

δυο άκρες, άπ' όπου περνούσε και τo σχοινί. Έτσι «νέστρον»⁹⁹ τo νερό από τή στέρνα. Άν τύχαινε κανένα μεγάλο ξηροκολόκυθο στη σοδειά, τότε τo χρησιμοποιούσαν για τόν ίδιο σκοπό, και μάλιστα τo λέγαν «χαραπούλι». Τά ξηροκολόκυθα ήταν προικισμένα κατευθεία από τή φύση με διάφορα σχήματα κι έπαιρναν και διάφορες όνομασίες ανάλογα με τή χρήση τους. Έχουμε τo «χαραπούλι» ή «φλασκι» που χρησίμευε για τήν «κουκουζίνα»¹⁰⁰, τόν «χαραπά» ή «κοῦζο», όπως λέγεται στα Νικειά, για τo ντόπιο κρασί, τήν «άγκλούπα» ή «άγκλιά» ή και τo «άγκλούπι», χρήσιμο για άντληση από μεγάλα δοχεία κ.ά.

Ξαναρχόμαστε όμως στη «βιστέρνα», που είχε σχήμα τετράγωνο και πολλές φορές σφαιρικό, άκανόνιστο πάντα σε όλοκληρο τo βάθος της. Τo χτίσιμο ήταν δύσκολο και άπαιτούσε κάποια ιδιαίτερη δεξιότητα και πείρα. Άκολουθούσε τo σοβάτισμα από λεπτόκοκκο ήφαιστειογενές μίγμα και επάλειψη με τριβή για νά δημιουργήσει όσο γίνεται πιό λεία έσωτερική επιφάνεια. Με τόν τρόπο αυτό έξασφαλιζόταν ή στεγανότητα στο χώρο και απέφευγαν τo άσκοπο χάσιμο του νερού.

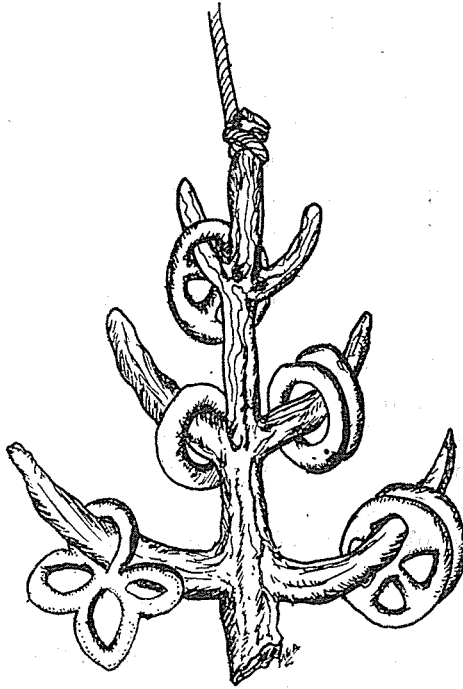
Στήν προσπάθεια τής Νισυριās νά ανεβάσει νερό, κοβόταν πολλές φορές τo σχοινί με τo «καπράτσι» κι έμενε στο βυθό τής στέρνας. Τότε έλεγαν πώς έγινε «θροῦ» στόν Έμπορειό ή «μολι» στα Νικειά, και γενικά έλεγαν πώς είχανε «κολόμπα». Για νά «ξαναφέρουν» τo «καπράτσι» ή τo «χαραπούλι» μεταχειρίζονταν τόν «άγκριφά», όπως λένε στα Νικειά, ή τόν «άγκριφα», όπως λένε στόν Έμπορειό ή και «άγκρίφι»¹⁰¹. Αυτό φτιαχνόταν από μέταλλο και του έδιναν τo σχήμα μιās πολύπλοκης άγκυρας με άρκετους «γά(ντ)-ζους», που αυξαιναν τις πιθανότητες στο πιάσιμο. Κάθε σπίτι έπρεπε νά είχε κι από ένα «άγκρίφι», γιατί ήταν άπαραίτητο έφόδιο. Πολλές φορές έμενε κι αυτό στο βυθό και τότε φτιάχναν ένα πρόχειρο από ξύλο, που όνόμαζαν «κάτσουνα». Ό «κάτσουνας» δέν ήταν τίποτε άλλο από ένα κλαδι δέντρου με τρία ή περισσότερα δίχαλα. Κατά τή χρήση του δεχόταν κάποιο βάρος και πιασμένο όπως ήταν με σχοινί έφτανε στην «κολόμπα» τής στέρνας και άρπαζε τo «καπράτσι».

Η μεγάλη φροντίδα για τή «βιστέρνα» ήταν τo καθάρισμά της από τή λάσπη. Αυτό γινόταν φυσιολογικά κάθε δυο τρία χρόνια, μα και πιό σύντομα, σάν πρόκυπτε σοβαρός λόγος. Άν άμελούσαν τo καθάρισμα, τότε «βόθριζε» ό πάτος τής στέρνας, με δυσάρεστες επιπτώσεις για τήν υγεία τών ανθρώπων που πίνανε τουτο τo νερό. Οι άκαθαρσίες (άμμος, χώμα, φύλλα δέντρων κ.ά.) μαζεύονταν στο βυθό κυρίως με τήν όρμη του νερού που παράσυρνε ό,τι έβρισκε από τo σωλήνα. Άκόμη με τόν άέρα έπεφταν

100. Άποκλειστικά Νισύρικο μπορούμε νά πούμε ποτό.

101. Άντί για άγκίστρι.

Ὁ «κάτσουνας»

σκουπίδια σὰν εἶναι ἀνοικτὴ ἢ «βιστέρινα» ἢ καὶ μὲ τὸ ἀκούμπισμα στὸ χῶμα τοῦ βρεγμένου «καπρατσιοῦ» ποὺ ξαναβουτάει στὸ νερό. Ὅλες οἱ ἀκαθαρσίες καταστάλαζαν στὸν πυθμένα καὶ σχηματίζαν τὴ λάσπη. Γιὰ νὰ καθαριστεῖ ἔπρεπε νὰ κατέβει ἄνθρωπος σὲ ἐποχὴ ποὺ νὰ μὴν ἔχει πολὺ νερό, καὶ νὰ «ξεβοθρίσει» τὴ στέρνα. Ὁ ἄνθρωπος τούτης τῆς δουλειᾶς ἀφαιροῦσε τὸ «χάντρο» καὶ κατέβαινε δεμένος μὲ σχοινὶ ἢ μὲ σκάλα. Ριψοκίνδυνο ἐπάγγελμα, ἂν μπορεῖ νὰ τὸ πεῖ κανεὶς. Ἐπαγγελματίες μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἀκόμη κι αὐτοὶ ποὺ πωλοῦσαν τὸ νερό. Ἐδῶ ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ τόπος μαστίζεται πολὺ συχνὰ ἀπὸ λειψυδρία. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις τὸ λόγο ἔχουν ὄσων Νισύριων τὰ σπίτια ἔχουν μεγάλο «δῶμα» γιὰ τὴ συγκέντρωση τοῦ νεροῦ. Ποῦ νὰ φανταστεῖ κανεὶς πὼς τὸ θεῖο τοῦτο δῶρο θὰ καταντοῦσε εἶδος γιὰ ἐμπόριο καὶ συναλλαγές!

Ἡ πώληση γινόταν μὲ «(σ)πιθαμές». Ἐριχναν δηλαδὴ τὸ «καπράτσι» στὴ στέρνα καὶ τ' ἄφηναν νὰ φθάσει μέχρι τὴν «κολόμπα», νὰ «πατώσει» ὅπως λένε. Μετὰ ἀνέβαζαν τὸ «καπράτσι» καὶ μετροῦσαν τὸ μῆκος τοῦ σχοινοῦ ποὺ εἶχε βραχεῖ. Σὰν ὑποδιαιρέσεις τῆς «(σ)πιθαμῆς» ὑπολογίζονται: τὸ «ὄρνιθόσκυλο», ποὺ σημαίνει τὸ διάστημα μεταξὺ ἀντίχειρα καὶ δείκτη, καὶ τὸ «δάκτυλο», ποὺ σημαίνει τὸ πλάτος ἑνὸς κανονικοῦ δακτύλου.

Γιὰ νὰ γίνεται πιὸ τίμια ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ νεροῦ, ἀφαιροῦσαν ἓνα - δύο «(σ)πιθαμές» ποὺ ἀντιστοιχοῦσαν στὴν «κολόμπα» τῆς στέρνας, γιὰτὶ συνήθως κάνει κάποιος κοίλωμα περιμετρικά. Μετὰ τὴ συμφωνία ποὺ γινόταν στὴν πώληση, βρισκόταν ἡ ἀκριβῆς ποσότητα τοῦ νεροῦ, λ.χ. «ὄκτώ πιθαμές, ἓνα ὀρνιθόσκυλο καὶ ἑπτὰ δάκτυλα». Γιὰ ἓνα - δύο «πιθαμές» νερὸ δὲν χρειάζοταν νὰ πληρώσει κανεὶς τίποτα. Γιὰ μεγαλύτερη ὅμως ποσότητα ἀπαιτοῦσαν πληρωμὴ σὲ χρῆμα ἢ ἀνταλλαγὴ μὲ «μαξούλια» σὲ κιλά. Οἱ ὑποδιαιρέσεις τοῦ κιλοῦ ἦταν τὸ «μισοκίλι», δηλ. τὸ μισὸ κιλό, τὸ «καφίζι», δηλ. τὸ τέταρτο τοῦ κιλοῦ καὶ τὸ «μισοκάφιζο», ποὺ σήμαινε τὸ ὄγδοο τοῦ κιλοῦ.

Πόσιμο νερὸ οἱ Νισύριοι βρῖσκανε σὲ περίπτωσι λειψυδρίας¹⁰² καὶ στὸ ἀπέναντι ἀκατοίκητο νησάκι «Γιαλί», ἀπ' ὅπου μεταφέρουν τὸ νερὸ μὲ τὶς βάρκες μέσα σὲ «λαίνους»¹⁰³ ἢ «κουκουμάρια»¹⁰⁴. Στὸ ξερονήσι ὑπάρχει ἓνα μεγάλο καὶ ξακουστὸ πηγάδι, τὸ λεγόμενον «πηγάδι τοῦ Μιαούλη», ποὺ ἀνοίχτηκε ἀπ' τὰ χέρια τοῦ Ἀνδρέα Μιαούλη τὸ 1821 σὰν καρτεροῦσε τὸν Αἰγυπτιακὸ στόλο νὰ φανεῖ ἀπὸ τὴ Μικρασία.

Ἡ αὐλὴ

Ἡ αὐλὴ¹⁰⁵ δὲν λείπει ἀπὸ τὸ Νισύριο σπίτι. Βρίσκεται μπροστὰ ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὸ προφυλάσσει ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς ἀνέμους, μὲ τοὺς ἀλλότοιχους ποὺ ἔχει ὀλόρθους γύρω του. Ἀκόμα περιορίζει τὸ χῶρο γιὰ σπιτίσιες δουλειές καὶ τὸν τόπο γιὰ ζωὴ καὶ δημιουργία.

Ὅταν ἡ αὐλὴ ἦταν μεγάλη, τότε μαζεύονταν τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιάς καὶ ἔπαιζαν «ἀμπάρες»¹⁰⁶, «μυριλί»¹⁰⁷, «κωννηγητὸ»¹⁰⁸ κ.ἄ. παιχνίδια.

Ὁ καλὸς μὰ καὶ εὐπορὸς Νισύριος, καὶ ἰδίως ὁ «βοηγητὸς»¹⁰⁹, φρόν-

102. Οἱ Νισύριοι πέρασαν δύσκολες μέρες ἀπὸ ἔλλειψη νεροῦ καὶ κοντὰ σ' αὐτοὺς ὑπέφεραν καὶ τὰ ζῶα, ἔμειναν πίσω τὰ σπαρτὰ καὶ τὰ δέντρα περιορίστηκαν στὴν ἀνάπτυξή τους. Οἱ λιτανεῖες γίνονταν ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλη ἐπικαλούμενοι τοὺς Ἅγιους νὰ βρέξουν. Βλ. Δημ. Ἄ. Στρίκη: «Περιγραφή ἀπαλαιῶ Νισύριου σπιτιοῦ», περιοδ. «Νισυριακὰ Χρονικά», 4(1957), σελ. 33.

103. Πήλινο δοχεῖο κανονικοῦ μεγέθους.

104. Πήλινο δοχεῖο κανονικοῦ μεγέθους.

105 Γενικὰ γιὰ νησιώτικες αὐλές, βλ. Ἰωάννη Λυγίζου: «Ἑλληνικὴ νησιώτικη ἀρχιτεκτονική», Ἀθήνα 1943, σελ. 97. Στὴ Σύμη λένε «ναυλὴ». Βλ. Δημήτρη Βασιλειάδη: «Ὁδοιπορία στὶς μορφές καὶ τὸ ὕψος τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου», Ἀθήνα 1973, σελ. 105.

106. Παιδικὸ παιγνίδι.

107. Ἄλλο παιδικὸ παιγνίδι.

108. Παιδικὸ παιγνίδι γνωστὸ καὶ σήμερα.

109. Ὁ γιὸς ποὺ κληρονομεῖ ἀξιόλογη κτηματικὴ περιουσία, μοναχογιός. Βλ. καὶ Βασίλη Βεζύρογλου: «Μῦθοι, ἱστορίες, πλάκες, διάλογοι» (εἰσαγ. ἐπιμ. Κ. Ὁ. Σακελλαρίδη), Ἀθήνα 1976, ἔκδ. Ἐτ. Νισ. Μελετῶν, σελ. 9.

τιζε κι ἐπίστρωνε τὴν αὐλή του μὲ βότσαλα τῆς θάλασσας ἄσπρα¹¹⁰, μαῦρα, «κότσινα»¹¹¹ κ.ἄ. Μετὰ ἀπὸ κατάλληλη ἐπίστρωση μὲ ἀργιλικὸ κονίαμα «ἔθενναν»¹¹² τὰ βότσαλα καὶ τοὺς δίνανε διάφορα γεωμετρικὰ ἢ φυτικὰ σχήματα. Ἔτσι φτιάχνανε τὴ «χαλιμιωτὴ» αὐλή, ὄχι ὅμως σὲ ὅλα τὰ σπῖτια, γιατί ὅπως εἶπαμε «κοόστιζε»¹¹³ ἀκριβά.

Ἡ αὐλή ἦταν μαντρωμένη μ' ἓναν τοῖχο συνήθως ψηλό, τὸν «αὐλότοιχο»¹¹⁴, «χιωνόταν» ἀπὸ ξηρολιθιά καὶ σὲ ἀνάλογη θέση ὑπῆρχε τὸ «πορτόνι» γιὰ τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸν δρόμο στὴν αὐλή. Τὸ «πορτόνι σφαλοῦσε» εὐκόλα καὶ ἦταν προχειροφτιαγμένο.

Γύρω ἀπὸ τὸν αὐλόγυρο καὶ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ, πρόβλεπαν χτιστὲς ἀπὸ πέτρες «ἀλτάνες» ἢ «ταρτάνες» γιὰ πανσέδες, βιολέττες, «μυσσοκαρμιές» καὶ ἄλλα λουλούδια. Καμιὰ φορὰ ἔχτιζαν καὶ «πεξοῦλες», σύμφωνα μὲ τὴν παλιὰ ἐπικράτηση τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ἐκεῖ «ποσπερίζαν» τὶς ξάστερες καλοκαιριάτικες μέρες, γιατί ἦταν γιὰ τοὺς Νισύριους καθὼς καὶ γιὰ κάθε νησιώτικη ψυχὴ, μιὰ βασικὴ ἀνάγκη, μιὰ ἐσωτερικὴ ἀναζήτησι.

Τὸ «θρεφτάρι» καὶ ἡ αὐλή του

Κάθε Νισύριος ἔτρεφε τὸ «θρεφτάρι» ἢ «θρεφτό»,¹¹⁵ πού ἦταν ἓνα γουρουνόπουλο, τὸ ὁποῖο φρόντιζαν ἰδιαίτερα κι ἔμενε μάλιστα σὲ κάποια ἄκρη τῆς αὐλῆς. Ὁ χῶρος τοῦτος περιοριζόταν ἀπὸ προχειροφτιαγμένο χτίσιμο, τὸ «κρεμμάρι»¹¹⁶, ὅπου ἐκεῖ ἔριχναν τὰ ἀποφάγια, τοὺς «ἐδρῶδες»¹¹⁷, πού εἶναι παντοῦ φυτεμένοι στὸ νησί, καὶ τὸ νερὸ σὲ μιὰ πέτρινη «βούρνα». Ὁλόκληρο τὸ συγκρότημα τῆς ἐγκατάστασης τοῦ χοίρου καλεῖται «ἡ αὐλή τοῦ χοίρου».

Πρόσεχαν ξεχωριστὰ τὸ «θρεφτάρι» ἀπὸ τοὺς ἄλλους χοίρους πού βρίσκονταν στὴν «ἀποστοφῆ» ἢ ἄλλοῦ, ὥστε νὰ θραφεῖ γρήγορα, γιατί θὰ

110. Τὰ ἄσπρα βότσαλα τὰ λένε «λευκαδάκια» σὲ χωριὰ τῆς Ρόδου. Βλ. Ἀναστάση Βρόντη: «Ροδιακά», Ἀθήνα 1939, σελ. 83.

111. Κόκινα.

112. Θέννω, τὸ ρῆμα= παραφθορὰ τοῦ ρ. θέτω, δηλ. τοποθετῶ.

113. Τὸ ρῆμα κοστίζω καὶ ἀπὸ παραφθορὰ «κουστίζω».

114. Στὴν Κύπρο λέγεται «σημαντήρι(ν)». Βλ. Γ.Χ. Παπαχαλαμπος: «Ἡ Κυπριακὴ οἰκία», Λευκωσία 1968, σελ. 40. Στὸ Μεσοχώρι τῆς Καρπάθου «ξεπορτιά». Βλ. Βάσου Ν. Βασιλάκη: «Τὸ Μεσοχώρι τῆς Καρπάθου», Ἀθήνα 1973, σελ. 98. Στὸν Πύργο τῆς Σαντορίνης «ξέπορτο». Βλ. Δημήτρη Βασιλειάδη: «Εἰσαγωγή στὴν Αἰγαιοπελαγίτικη λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ».

115. Βλ. «Νισυριακά», τόμος Ε', Ἀθήνα 1976, σελ. 168.

116. Ἡ μάντρα τοῦ χοίρου, χοιροστάσιο.

117. Βαλανιδιές. Βλ. Ὑπουργεῖο Ἀνοικοδομήσεως: «Δωδεκάνησος», Β', ἀριθ. 21, Ἀθήνα 1950, σελ. 75.

πήγαινε για «χοιροσφάγια» κατά τὸ μήνα Σεπτέμβρη καὶ Ὀκτώβρη. Ἐπειδὴ ὁμως ἦταν δύσκολο νὰ ξοδευτεῖ ὅλο τὸ κρέας τοῦ ζώου ἀμέσως, γι' αὐτὸ τὸ «καοῦρδιζαν»¹¹⁸ ἀφοῦ τὸ κόβανε σὲ μικρὰ κομμάτια, σὲ «μπουκουνιές», ὅπως τὶς λένε, καὶ τὸ βάζανε στὰ «μυλερά». Ἄλλες πάλι οἰκογένειες ἐφτιαχναν τὸ κρέας «σαλαμουργιαστό», δηλαδὴ βουτηγμένο στὴν «ἄλμη»¹¹⁹. Τὰ «σαλαμουργιαστά» κρέατα μαγειρεύονταν πάντα μὲ «πιπούρι» ἢ «κοφτό», ποῦ γίνεται ἀπὸ σιτάρι κατάλληλα παρασκευασμένο. Μάλιστα εἶχαν προβλέψει καὶ τὸ πότε θὰ τρώγεται κάθε μέρος ἀπὸ τὸ χοῖρο. Ἡ γλώσσα τραγόταν τὴν παραμονὴ τοῦ Ἁγίου Βασίλη, τ' αὐτὰ τὴν παραμονὴ τοῦ Ἁγίου Εὐθύμη καὶ τὰ «κεφαλαριά»¹²⁰ σὲ κάθε γιορτὴ ἢ γλέντι...

Τὸ λίπος ἀπὸ τὸ χοιρινὸ κρέας τὸ λένε «μύλλα», καὶ τὸ ξεχώριζαν στοὺς «πιθιακούς», ἀπ' ὅπου παίρνανε κάθε φορὰ μικρὲς ποσότητες καὶ τὶς χρησιμοποιοῦσαν ἀντὶ γιὰ βούτυρο στὰ φαγητά. Τὸ μίγμα τοῦτο ἦταν κάτασπρο καὶ ὀλοκάθαρο, γι' αὐτὸ ὀνομαζόταν καὶ «παρθενικὴ μύλλα»¹²¹. Τὸ παχὺ μέρος ἀπὸ τὸ κρέας, τὸ «λαρδί», ἦταν πολὺ νόστιμο, φτιαγμένο κατάλληλα μέσα σὲ πίττες ἀπὸ «μύλλα» καὶ ἀλεύρι. Ἀπὸ τὴ συνήθεια αὐτὴ δημιουργήθηκε καὶ ὁ λόγος :

«Πότε πίττα μὲ λαρδί πότε πίττα μοναχὴ», ποῦ λέγεται γιὰ προγενέστερες σπατάλες. Τὰ ἐντόσθια μαγειρεύονταν τὶς πρῶτες μέρες μετὰ τὸ σφάξιμο ἢ περνοῦσαν ἀπὸ κάποια προεργασία γιὰ νὰ κάνουν τὰ λουκάνικα¹²² μὲ τὰ ἔντερα καὶ «νικῆτα» ἀπὸ στομάχι, ἀφοῦ τὸ γέμιζαν μὲ πολλὰ μικροκομμένα ἐντόσθια καὶ τὸ κάλυπταν μὲ τὴ μεμβράνη τῶν ἐντέρων (τσεμπέρι).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ

Τὸ «κατώ»

Τὸ «κατώ» εἶναι ὁ χῶρος ποῦ βρίσκεται στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τὴν αὐλή. Τὸ ἰσόγειο, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα. Ἡ ἀκριβὴ τοῦ θέσης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ διάταξη, τὴ θέση καὶ τὸν χῶρο ὀλόκληρου τοῦ σπιτιοῦ. Χρησιμοποιεῖται περισσότερο σὰν ἀποθήκη ὡς τὰ σήμερα, ὅπου ἄλλοτε ἐβάζαν τὰ «ἀγγειά»

118. Δηλαδὴ καβούρδιζαν.

119. Τοπικὰ λέγεται καὶ «σαλαμούρα». Ἔτσι τὴ λένε καὶ στὴ Χάλκη. Βλ. Μιχαήλ Σκανδαλίδη : «Ἡ Χάλκη τῆς Δωδεκανήσου», Ἀθήνα 1965, σελ. 83.

120. Κρέατα τῆς κεφαλῆς τοῦ χοίρου.

121. Βλ. Δ. Ἁ. Στρίκη : «Περιγραφή ἀπαλαιοῦ Νισυρικοῦ σπιτιοῦ», περ. «Νισυρικά χρονικά» 4 (1957), σελ. 35.

122. Πολλὲς φορές τὰ «παστόνουν» ἀδειανὰ καὶ τὶς ἀποκριὲς τὰ γεμίζουν μὲ ρύζι ἢ σιτάρι «γδυστό», ὅπως λένε, μαζὶ μὲ διάφορα μυρωδικὰ.

μέ τα «μαξούλια», τὰ διάφορα γεωργικά ἐργαλεῖα, ὅπως εἶναι τ' ἄλετρα, οἱ ἀξίνες κ.ἄ. Ἐκὼμ καὶ τὰ οἰκιακὰ σκευὴ εἶχαν θέση ἐδῶ, αὐτὰ ὁμως ποὺ δὲν ἦταν τῆς καθημερινῆς χρήσης, ὅπως ἡ «τριχιά», τὸ «ρεμόνι»¹, ὁ «γερόμηλος» κ.ἄ. Τὰ «ἀγγεῖα» εἶχαν διάφορες ὀνομασίες ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθος καὶ τὴ χρήση τους. Ἐτσι γιὰ τὸ λάδι χρησίμευε ὁ «γανίτης», γιὰ τὰ σύκα τὸ «κιούπι» ἢ ἡ «στάμνα» καὶ γιὰ τ' ἄλλα προϊόντα κατάλληλα πήλινα δοχεῖα.

Στὸ «κατώι», κάπου σὲ μιὰ πλευρὰ τοῦ τοίχου, βρισκόταν κρεμασμένος ὁ «τουβράς»², ὁ πιὸ πιστὸς σύντροφος τοῦ Νισύριου σὰν θὰ ξεκινούσε γιὰ τὶς γεωργικὲς δουλειές, μέχρι νὰ ἐπιστρέψει. Ἐκεῖ μέσα ἔβαζε τροφή γιὰ τὸ μεσημέρι ἂν θὰ ἀργοῦσε στὰ χωράφια. Ἀπαραίτητο καὶ τὸ «χαραπούλλι»³ μὲ κρασί ἢ μὲ ρακὶ καὶ πιὸ συχνὰ μὲ «κουκουζίννα», ποὺ εἶναι ντόπιο ποτὸ μὲ μεγάλη περιεκτικότητα σὲ οἶνόπνευμα. Καμιὰ φορὰ εἶχαν νερὸ καὶ σὲ ξέχωρο δοχεῖο.

Δίπλα ἀπὸ τὸν «τουβρὰ» κρεμόταν τὸ «πασούρι»⁴ ποὺ ἦταν ξύλινο στήν κατασκευὴ του, στρογγυλὸ, καὶ πλατὺ στίς δυὸ πλευρές⁵ του. Στὴν ἴδια πλευρὰ τοῦ τοίχου βρισκόταν καὶ τὸ «θυλαμούρι», ποὺ δὲν ἦταν ἄλλο ἀπὸ ἓνα σακκούλι φτιαγμένο ἀπὸ τρίχινο ὕφαντὸ ἢ караβόπανο καὶ δίπλα τὸ «δισσάκκι», ποὺ ἦταν διπλὸς σάκκος γιὰ τὰ γεωργικά ἐργαλεῖα καθὼς χρειαζόμενα στίς γεωργικὲς δουλειές.

Ἐκὼμ ἓνα ἄλλο εἶδος «χερόμυλου» φορητοῦ, ἀλλὰ μικρότερο σὲ μέγεθος ἀπ' αὐτὸ ποὺ περιγράφουμε περιληπτικὰ σὲ ἄλλο κεφάλαιο, φυλαγόταν μετὰ ἀπὸ κάθε χρήση του στὸ «κατώι». Ἐκεῖ ἀλέθανε τὸ «πνιούρι»⁶, τὴ «φάβα»⁷, τὰ ρεβύθια⁸ κ.ἄ. Ἄλλα μέρη χρήσιμα στὸ «κατώι» ἦταν ἡ «τσιμιδιά», ποὺ εἶχε τὸ στέκι τῆς σὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς στενοὺς τοίχους τοῦ χώρου.

1. Βλ. Κώστα Μαντουδάκη : «Νισύρικοι ἀντίλαλοι», ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν, Ἀθήνα 1977, σελ. 80.

2. Κοιν. «ταγάρι». Καὶ σὲ χωριά τῆς Ρόδου «τουβράς». Βλ. Ἀναστάση Γ. Βρόντη : «Οἱ ζευγάδες τῆς Ρόδου» (ἀνάτ. περιοδ. «Λαογραφία», τόμ. ΙΒ'), Θεσσαλονίκη 1938, σελ. 112.

3. Βλ. Κώστα Μαντουδάκη : «Νισύρικοι ἀντίλαλοι», ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν, Ἀθήνα 1977, σελ. 32.

4. Παραφθορὰ τῆς λέξης «παγούρι».

5. Νίκου Ι. Χαρτοφύλη : «Παλιὰ Νισύρικα οἰκιακὰ σκευὴ καὶ γεωργικά ἐργαλεῖα», Ραδιοφ. ἔκπ. 29 Δεκέμβρη τοῦ 1976.

6. Τὸ γνωστὸ στὰ χωριά μας «πλιγούρι», δηλ. σιτάρι χοντραλεσμένο, ἔτοιμο γιὰ μαγείρεμα.

7. Στὴ Νίσυρο λένε τὸ φάβα καὶ ὄχι ἡ φάβα.

8. Στὸ Καστελλόριζο «βρίθκια». Βλ. Μιχαὴλ Κομνηνοῦ : «Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Καστελλορίζου», Ἀθήνα 1970, σελ. 57-58.

Δίπλα ὁ «πινακοπλῦτης»⁹ ἢ «ἀνεράδος»¹⁰, γιὰ τὶς ἀνάγκες στὸ πλύσιμο κάθε κουζιnikoῦ σκεύους. Ἐντὶ γιὰ σαποῦνι εἶχαν τὴ στάχτη¹¹ ποῦ ἀπόμεινε ἀπὸ τὰ ἀναμμένα ξύλα μὲ τὴν ιδιότητα πάντα νὰ καθαρίζει τὰ μεταλλικά καὶ καμιὰ φορὰ καὶ τὰ πῆλινα ἀντικείμενα. Σὲ μιὰ γωνία ἀπαραίτητη καὶ ἡ παρουσία τῆς «βηστέρας», γιὰτὶ προβλέπουν στὸ χτίσιμο τοῦ σπιτιοῦ νὰ τὴν ἔχουν στὸ ἐσωτερικό. Ἐν τοῦτο δὲν ἦταν εὐκόλο, τότε ἔμεινε ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι, στὴν αὐλή.

Στὴν πλευρὰ τοῦ δωματίου ὅπου καὶ ἡ «τσιμινιά», ὑπῆρχε ἓνα ἀνοιγμα στὸν τοῖχο, τὸ «ἀρμάρι»¹² ἢ «ντουλάπι»¹³, ποῦ ἦταν κατάλληλα φτιαγμένο γιὰ νὰ φυλάσσονται τὰ φαγητὰ μέσα στὴ «μουχοῦρτα», καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀπόμεινε μετὰ ἀπὸ κάθε φαγητό. Ἀπαραίτητες συμπαραστάτιδες ἦταν ἡ «πιατοθήκη»¹⁴ μὲ τὴν «κουταλοθήκη», ξύλινα καὶ τὰ δύο σκευὴ καὶ πολλὲς φορὲς καὶ ὁ «σουφράς». Στρογγυλὸς πάντα μὲ ὕψος 15 ἕως 20 ἑκατοστὰ, χρησίμευε γιὰ τραπέζι. Γύρω ἀπ' αὐτὸ παίρνανε θέση οἱ «σκορμοὶ», δηλαδὴ κορμοὶ δέντρων μὲ τὶς δύο πλευρὲς τους ἐπίπεδες, χρήσιμοι γιὰ κάθισμα. Ἀργότερα ἐμφανίστηκαν πιὸ ψηλὲς ἀπὸ τοὺς «σκορμοὺς» οἱ καρέκλες¹⁵ μὲ ἀκουμπιστήρι.

Σὲ μερικά σπίτια ὑπῆρχε καὶ «πλωσταριό», χτιστὸ ἀπὸ πέτρες καὶ ἀργιλλικὸ χῶμα, κατάλληλο γιὰ τὸ πλύσιμο τῶν ρούχων. Ἀκόμη συναντοῦμε καὶ τὴ «βούρνα», κάπου σὲ θέση ποῦ νὰ βολεῦει τὴ νοικοκυρά. Ἐκεῖ κοπάνιζε τὰ μυρωδικὰ, τὸ «ἀλαάτσι», τὴ ζάχαρη κ.ἄ. Ἡ «βούρνα» ἦταν μιὰ σκληρὴ πέτρα, λακωτὴ στὸ κέντρο της, γιὰ τὸν παραπάνω σκοπὸ φτιαγμένη. Σύνεργο ἀπαραίτητο κι ὁ «χόχλακας», ποῦ μάλιστα ἔχει καὶ δικὴ του ὄνομασία. Λέγεται ὁ «χόχλακας τῆς βούρνας». Ἀπὸ τέτοιες πέτρες εἶναι γεμάτη ἡ παραλία τοῦ νησιοῦ καὶ ἰδίως κάτω ἀπὸ τὸ μοναστήρι τῆς Σηπλιανῆς στὴν ὁμώνυμη θέση «Χοχλάκους». Ἐντὶ αὐτὰ κουζιnikὰ ποῦ συντρο-

9. Δηλαδὴ νεροχῦτης.

10. Ἐπὸ τὸ ρῆμα ἀναρρέω. Βλ. Γεωργίου Καζαβῆ : «Λαογραφικὰ Νισύρου», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 179.

11. Στὸ Καστελλορίζο λένε «ἄθθος». Βλ. Μιχαὴλ Κομνηνοῦ : «Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Καστελλορίζου», Ἀθῆνα 1970, σελ. 75.

12. Ἐτσι τὸ λένε καὶ στὴν Κάρπαθο. Βλ. Κων. Μηνᾶ : «Τὰ ἰδιώματα τῆς Καρπάθου», Ἀθῆνα 1970, σελ. 37.

13. Στὴ Νίσυρο λένε τοὺς «ντουλάπιδες» ἐντὶ γιὰ τὰ «ντουλάπια». Βλ. Δ. Ἄ. Στρίκη : «Περιγραφή ἀπαλοιῦ Νισύρικου σπιτιοῦ», «Νισυριακὰ Χρονικά», 4 (1957), σελ. 36.

14. Σύμφωνα μὲ τὸ «πινακοπλῦτης», θὰ ἔπρεπε νὰ λένε καὶ «πιατοθήκη», ἀλλὰ κάτι τέτοιο δὲν συνάντησα ποθενά. Ἐτσι ἄς δεχτοῦμε σὰν ἐπικρατέστερο τὸ «πιατοθήκη». Σὲ μερικά ἀπὸ τὰ σκευὴ τοῦτα, παρατηρήσαμε μικρὴ ξεχωριστὴ θήκη γιὰ τὸ «ἄλας», δηλ. ἄλατι.

15. Στὴν Κάρπαθο λένε «καρέγλα». Βλ. Κων. Μηνᾶ : «Τὸ ἰδίωμα τῆς Καρπάθου», Ἀθῆνα 1970, σελ. 65.

φεύουν τή «βούρνα», ήταν τὰ γιάλινα δοχεῖα γιὰ τὰ ξυδάτα φύλλα τῆς κάπαρης¹⁶ καὶ τὰ «καπαρόμηλα», δηλ. οἱ καρποὶ τοῦ ἄγριου τούτου θάμνου, ποὺ ζυγιάζεται στοὺς γκρεμοὺς καὶ στὶς ἀκροράχες. Κι ἄλλα ξυδάτα βρισκόνταν στὴ σειρὰ, σὲ παρόμοιες γιάλες, σὰν ἐπρόκειτο γιὰ τοποθέτηση σὲ ράφια. Ἔτσι ἐξασφάλιζαν τὰ πικάντικα μεζεδάκια τοῦ χειμῶνα.

Τὴν ἀντίθετη ἀκριβῶς πλευρὰ τοῦ δωματίου κάλυπτε ἓνα ξύλινο πατάρι γιὰ ὕπνο, λίγο ψηλὰ ἀπὸ τὸ δάπεδο, στὸ ὁποῖο ἀνέβαιναν ἀφοῦ πατήσουν στὸν «πάγκο», ποὺ βρισκόταν ἐνωμένος μὲ τὴ μακριὰ πλευρὰ τοῦ παταριοῦ. Τὸ πατάρι σὲ τούτη τὴ θέση δὲν ἦταν ἡ μοναδικὴ λύση στὴ διάταξη τοῦ χώρου.

Ἐκτὸς τοῦ «κατώ», ἡ καλύτερα ἀπὸ τὸ «μαερίο», ἐπικοινωνοῦσαν μὲ τὸν «ἀχρωῶνα»¹⁷ καὶ τὸν «ἀουμά», καθὼς καὶ μὲ τὸ «κελλί» γιὰ τὰ ξύλα, ποὺ ἦταν ξέχωροι χώροι.

Τὸ φουρναριὸ

Στὴν ἀλλὴ τοῦ σπιτιοῦ βρισκόταν τὸ «φουρναριό», ἔτοιμο νὰ δεχθεῖ γιὰ νὰ φουρνίσει τὸ καλοζυμωμένο ψωμί, ποὺ θὰ εἶχαν «πλάσει οἱ ἀπάρθενες»¹⁸ λαπερδόνες¹⁹ ἢ, ἂν δὲν ὑπῆρχαν θυγατέρες στὸ «φαμιλικό», οἱ τυρανισμένες «κυράτσες»²⁰.

Ἡ ἐργασία τούτη γίνεται τὴν τελευταία μέρα τῆς βδομάδας, δηλαδὴ τὸ Σάββατο. Ὁ «φοῦρνος» ἦταν χτισμένος ἀπὸ τὴ βάση μέχρι ἑνὸς ὕψους, γύρω στὸ μέτρο, ἀπὸ πέτρες ἐλαφρὰ πελεκημένες μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ χρησιμοποιοῦνται στὴν τοιχοποιία. Τὸ πάνω μέρος ἀπ' αὐτό, πολὺ συχνὰ θολωτό, φτιαχόνταν μὲ πιὸ μεγάλη προσοχὴ καὶ τέχνη ἀπὸ κατάλληλα ἐπεξεργασμένη ἐλαφρόπετρα, σὲ πολτό. Ἡ ἐλαφρόπετρα, πλούσια στὸ νησί, ἔχει τὴν ιδιότητα ποὺ ἔχουν ὅλα τὰ πυρίμαχα ὑλικά, γι' αὐτὸ καὶ γινόταν χρῆση σχεδὸν ἀποκλειστικῆ. Τὸ κάτω μέρος τοῦ φούρνου λέγεται «πάτος» καὶ ἦταν φτιαγμένος ἀπὸ κοκκινόχωμα²¹, τὸν ὁποῖο ἄλειφαν πολλὲς φορὲς «ἀγριοκρομόδα»²², γιὰ νὰ μὴν «ξεροσχίστει»²³. Ἔτσι δημιουργεῖται μιὰ λεπτὴ, μιὰ ἀνθεκτικὴ στρώση, γιὰ νὰ μὴν «πιάνουν» τὰ ψωμιὰ στὸν

16. Βλ. Δημήτρη Βασιλειάδη: «Ὁδοιπορία στὶς μορφὲς καὶ τὸ ὕψος τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου», Ἀθήνα 1973, σελ. 94.

17. Στὴν Κάρπαθο «ἀχρωῶνας». Βλ. Κων. Μηνᾶ: «Τὰ ιδιώματα τῆς Καρπάθου», Ἀθήνα 1970, σελ. 35.

18. Ἀπάντρευτες, λευτέρες.

19. Λεβεντόκορμες.

20. Ὀνομάζονταν γενικὰ οἱ γριὲς γυναῖκες.

21. Βρίσκεται ἀφθονο στὴν περιοχὴ Μακροκομμάτι καὶ Ἁϊ Ζαχαριᾶ.

22. Φυτό ποὺ συναντιέται στὰ βουνά.

23. Δηλαδὴ νὰ μὴ δημιουργήσει ρωγμὲς.

«πάτο». Προτού ανάψουν τη φωτιά οί νοικοκυρές, φρόντιζαν να έχουν τα ξύλα που θα χρειασθούν εκεί κοντά και μετά ρίχνανε φωτιά σε μικρά χαμόκλαδα και ξερά φύλλα δένδρων, για να δημιουργήσουν φλόγα. Από την «άμπούκα» του φούρνου πετούσαν και τα ξύλα που περίμεναν ίσαμε να πυρώσει ο φούρνος. Για σημάδι είχαν οί νοικοκυρές τὸ φούρνο, σὰν σταματούσε να βγάξει μαύρους καπνούς και σὰν ξπαίρνε τὸ ἐσωτερικό του μιὰ ἀπαλή κρυστάλλινη λάμψη. Ἀλλὰ για να γίνει σωστά αὐτό, ἔπρεπε να μετατοπίζονται συνέχεια τὰ ξύλα με τὸ «σάλεθρο». Αὐτὸ ἦταν ἀπὸ τὰ πιὸ βασικά ξύλινα ἐργαλεῖα στὸ ἀνάμμα τοῦ φούρνου, πὸ εἶχε σχῆμα «Υ» με μακρὸ χερουλί και καμιὰ φορὰ και σιδερένιο με μισοστρόγγυλο τὸ μπροστινὸ του ἄκρο. Ἀφοῦ πυγολάμπαζε ὁ φούρνος, τραβοῦσαν με τὸ «σύρη» ἀπὸ τὶς ἄκριες τοῦ ἐσωτερικοῦ ὅ,τι «ἀποκίδια» ἔμεναν. Ἄλλο ἐργαλεῖο χρήσιμο ἦταν ἡ «πάννα» ἀπὸ ὕφασμα γυρισμένο πολλές φορὲς στὴν ἄκρη ἑνὸς ξύλου, ἡ ὕφασμα κομμένο σε λωρίδες και πιασμένο κατάλληλα με σύρμα. Ἦταν πάντα βρεγμένη για να μὴν καίγεται και να μαζεύει τὴ στάχτη και τὰ μικρὰ κάρβουνα ἀπὸ τὸν «πάτο» πὸ τὰ «δίχνανε»²⁴ στὴν «ἀλαοθράκη»²⁵ δίπλα στὴν «άμπούκα». Μετὰ ἀπ' ὅλα αὐτὰ ὁ φούρνος δεχόταν ἀπὸ τὸ ξύλινο «χειρόφτιαρο» τὸ ἄψητο ψωμί για να ροδοχρωμίσει και να ἀξιοποιήσει τὴ νοστιμάδα του. Τὰ ψωμιὰ ἅμα βγοῦν ἀπὸ τὸ φούρνο, μεταφέρονται και τοποθετοῦνται στὴν ὀριζόντια «καλαματῆ», πὸ εἶναι φτιαγμένη ἀπὸ πλεχτὰ καλάμια ἡ ξύλα και κρέμεται ἀπὸ τὴν ὀροφή. Στὸ φούρνο φτιάχνανε, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φρέσκο ψωμί, τὴν πίττα²⁶ ὅπως τὴ λένε, και ἄλλα εἶδη ὅπως τὰ «κουσουμάδια»²⁷ ἡ παξιμάδια, τὰ κουλούρια, πὸ τὰ «ἔφρισσαν» και τὰ θεωροῦσαν ἀπαραίτητα βουτήματα στὸ τσάι ἡ στὸ «ἀγραμτόζουμο»²⁸. Αὐτὸ ἦταν ἕνα καθαρὰ νισύρικο φαγητό, φτιαγμένο ἀπὸ ξηρὰ «γραμθια», δηλ. τσίκουδα, πὸ κοπάνιζαν στὴ «βούρνα»²⁹ και τὰ ἔριχναν σε καντὸ νερό. Ἔτσι γινόταν ἕνα εἶδος νόστιμης σούπας, πὸ περνοῦσαν ἀπὸ τὸ «σορωτὸ»³⁰ για να μὴν ἀφήσει ἀπομεινάρια ἀπὸ τὰ κουκούτσια. Μετὰ τὸ ἀλάτισμα ἦταν ἔτοιμο για να σερβιριστεῖ στὰ πιάτα. Μάλιστα

24. Παραφορὰ τοῦ ρήματος ρίπτω, ρίχνω. Βλ. Κώστα Ὁδ. Σακελλαρίδη : «Νισύρικα παραμῦθια», ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετ., Ἀθήνα 1976, σελ. 71.

25. Βλ. Κώστα Ὁδ. Σακελλαρίδη : «Νισύρικα παραμῦθια», ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελ., Ἀθήνα 1976, σελ. 70.

26. Ὅταν παλιώσει τὸ ψωμί τὸ λένε «πρωτινὸ».

27. Βλ. Γεωργίου Ν. Καζαβῆ : «Νισύρου Λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 189.

28. Πρωῖνὸ ρόφημα, μὰ και συνηθισμένος δειπνος στὸ νησί.

29. «Βούρνα» ἡ «γούρνα» (ἡ) = εἶδος μεγάλου πέτρινου γουδιοῦ μὰς λέει ὁ Νίκος Χαρτοφύλης : «Παλαιὰ Νισύρικα οἰκιακὰ σκεῦη και γεωργικὰ ἐργαλεῖα», Ραδιοφ. ὁμιλία 29 Δεκεμβρίου 1976.

30. Δηλ. σουρωτήρι.

έριχναν μέσα τριμμένο «κουσουμάδι» για να «χλωώσει». Ἐκὼμη ἀκατάλυτη μένει ἡ γευστικότητα καὶ ἡ μυρωδιά σὲ κάθε νισύρικο στόμα, ἀπὸ τὰ «φιλοκούλλουρα» ποὺ γεύθηκαν κάποτε στὸ νησί. Χρόνοι περασμένοι μὰ δοξασμένοι. Ἡ δημοτικὴ μας μούσα τὰ πῆρε καὶ τὰ ἔκανε ὕμνο γιὰ τὸ νησί καὶ μελωδικὸ τραγούδι γιὰ μᾶς :

«Ἄμε, Μητέρα, στὸ καλὸ καὶ διάφορο μὴν ἔχεις.

Κι ὅταν θὰ πᾶς στὸ σπίτι μας, βάλε ἄρνι στὸ φούρνο,
κάμε καὶ «φιλοκούλλουρα»³¹ καὶ βάρ'τα στὸ «πανιέρι»³²,
δός τα τὸ Μέγα Σάββατον νὰ φᾶν οἱ «χολιασμένοι»³³.

«Χερόμυλος» - λέστιμο

Πολὺ σπάνιο στὴν παλιὰ ἐποχὴ νὰ ὑπῆρχε νισύρικο σπίτι χωρὶς νὰ ἔχει τὸ μύλο του, ὅπου λέθανε τὸ σιτάρι καὶ κριθάρι οἱ νοικοκυρές. Μὲ τὸ σιταρένιο ἀλεύρι ἔφτιαχναν τὸ ψωμί, τὰ «κουσουμάδια» καὶ τὰ γλυκὰ τοῦ ταψιοῦ. Μὲ τὸ κριθαρένιο ἀλεύρι ἔκαμναν τὸ «κριθαρόψωμο», ποὺ ἦταν λίγο ξυνὸ μὰ καὶ νόστιμο.

Ἡ θέση τοῦ «χερόμυλου» ἦταν στὴν αὐλὴ καὶ καμιὰ φορὰ στὸ «κατώι». Πάντως τὶς πιὸ πολλὰς φορὲς ἦταν στερεωμένος σὲ κάποιο ὕψος γιὰ νὰ μποροῦν εὐκόλα νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν οἱ νισύρικοι νοικοκυρές. Ἴσως νὰ βρίσκεται ἀκόμα καὶ σήμερα σὲ ὀρισμένα σπίτια καὶ σὲ παρόμοιες θέσεις, μὰ ὄχι πιά γιὰ χρῆση, ἀλλὰ γιὰ ἀνάμνηση καὶ γιὰ διακοσμητικοὺς λόγους.

Εἶναι γνωστὸ πὼς τὸ νησί ἦταν ὀνομαστὸ γιὰ τὶς πέτρες του, πολλὰ χρόνια πρὶν. Μιὰ κατηγορία ἀπὸ τὶς πέτρες αὐτὲς εἶναι καὶ ὁ «μυλίτης λίθος», ποὺ τὸν πῆραν οἱ λαϊκοὶ τεχνίτες τοῦ νησιοῦ, τὸν σμίλεψαν καὶ φτιάξανε ἀργότερα τοὺς «χερόμυλους». Αὐτὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν κάτω πλάκα, τὴν «κατώπετρα» ἢ «πανάρη», καὶ τὴν πάνω πλάκα, τὴν «πανώπετρα» ἢ ἐπίσης «πανάρη», ποὺ ἦταν καὶ οἱ δύο στρογγυλὲς πέτρες. Ἡ «κατώπετρα» ἔμενε ἀκίνητη σὰν χρησιμοποιοῦνταν ὁ «χερόμυλος». Μάλιστα ὅταν θέλουν νὰ πειράξουν κανένα γιὰ τὴ βραδύτητά του λένε :

«Οὐ, κακόμοιρε, σὰν «κατώπετρα» τοῦ μύλου εἶσαι».

31. Ἀρώματισμένο ἀφράτο καὶ νόστιμο κουλούρι ποὺ τὸ κατασκεύαζαν οἱ Νισυρίες, σὲ διάφορα σχέδια, γιὰ τὶς γιορτὲς τοῦ Πάσχα. Βλ. Γεωργίου Καζαβῆ : «Νισύρου Λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 74.

32. Ψαθωτὴ ἀρτοθήκη, ψωμοκάνιστρο, τὸ λατ. panarium (πανάριον).

33. Οἱ πικραμένοι, οἱ λυπημένοι, οἱ θλιμμένοι. Ὁ Κώστας Ὁδ. Σακελλαρίδης γράφει : χολιῶ, λυποῦμαι, ἀντί χολόω. Βλ. «Τὸ Νισύρικο δημοτικὸ τραγούδι», ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετ. Ἀθήνα 1975, σελ. 137.

Στό κέντρο τῆς «κατώπετρας» βρίσκεται σιδερένιος ἄξονας πού τόν λένε «καρφί», γύρω ἀπ' ὅπου στρέφεται ἡ «πανώπετρα», πού κι αὐτή ἔχει ἀντίστοιχη τρύπα, τῆ λεγόμενη «γούλα». Ἐκεῖ ἔριχναν οἱ νοικοκυρῆς τὸ σιτάρι ἢ τὸ κριθάρι καὶ γινόταν τ' ἀλεύρι. Ἄλλα μέρη τοῦ χερόμυλου εἶναι ἡ τρύπα τοῦ «φτιοῦ», ὅπου σφήωνε ἡ «μυλοκόπη» ἢ τὸ «σταυρί», δηλαδή ἡ ξύλινη λαβὴ πού στριφογύριζε τὸ μύλο. Εἶναι τόση σὲ μήκος, ὅση χρειάζεται γιὰ νὰ φτάσει στὴ «μυλόσταση» ἢ «μυλοστασιά». Ἡ «μυλοκόπη» εἶναι μὲ μικρὴ κλίση πρὸς τὴν ἐξωτερικὴ περιφέρεια, δηλαδή πρὸς τὴν πλευρὰ αὐτοῦ πού ἀλέθει, γιὰ νὰ ἔχει μεγαλύτερη εὐχέρεια στὶς κινήσεις του. Ἄλλο σύνεργο τοῦ «χερόμυλου» εἶναι τὸ «μυλοσφόγγι», ἀπὸ ὕφασμα ἢ προβιά, πού μὲ αὐτὸ σκουπίζανε τὸ ἀλεύρι σὰν ἔβγαινε ἀπὸ τὸ μύλο. Οἱ νισυριῆς μὲ τὸ «χερόμυλο» λέθανε τὸ «βδομαδάρι»³⁴ τους, πού ἦταν ἀπὸ κριθάρι ἢ σιτάρι. Τοῦ δίνανε τούτη τὴν ὀνομασία, γιὰτὶ ὑπολογίζανε πόσο ἀλεύρι θὰ χρειάζόντουσαν γιὰ ψωμί, πού μ' αὐτὸ θὰ περνοῦσαν μιὰ ὀλάκερη βδομάδα. Τὸ «λέσιμο» γινόταν πάντα μὲ συνοδεία ἀπὸ τραγούδια καὶ «καλημερίσματα», μοιρολόγια ἢ δημοτικὰ τραγούδια, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχὴ. Ἄν ἦταν λ.χ. σαραντάμερο, τότε τραγουδοῦσαν τὸ «μοιρογιολὸί τῆς Παναγιάς» ἢ ἂν ἦταν σαρακοστὴ τὸ «σήμερα μαῦρος οὐρανὸς» κ.ἄ.

Τὸ ζύμωμα

Τὸ ζύμωμα γινόταν μέσα στὴ σκάφη, φτιαγμένη δεξιοτεχνικὰ ἀπὸ μονοκόμματο κορμὸ δέντρου κατάλληλα σκαλισμένου στὸ ἐσωτερικὸ, πού ἔπαιρνε καὶ τὴν τελικὴ μορφή της. Τὰ νεώτερα χρόνια ἡ σκάφη γινόταν κι ἀπὸ πέντε περαστὰ καὶ πολὺ σπάνια καρφωμένα ξύλα.

Γιὰ νὰ φτάσει ὡς τὸ «φουρναριὸ» τὸ ψωμί, περνοῦσε ἀπὸ μιὰ χαρακτηριστικὴ διαδικασία μὲ τὴ βοήθεια αὐτοσχέδιων ἐργαλείων. Δημιουργήματα καὶ αὐτὰ τῆς λαϊκῆς φαντασίας τῶν κατοίκων, γιὰ ἐξυπηρέτηση χωρὶς πολυτέλειες τῶν τακτικῶν γεωργικῶν σκοπῶν τους. Ἀφοῦ λέθανε τὸ «βδομαδάρι» κάθε ἀπλοϊκὸς «κουσβοδιωματάρης»³⁵ τὸ ἔπαιρνε γιὰ κοσκίνισμα καὶ πρῶτα - πρῶτα τὸ περνοῦσε ἀπ' τὸ «ρεμόνι»³⁶, πού ἦταν κόσκινο φτιαγμένο ἀπὸ δέρμα ἢ καλύτερα δέρμα χιλιοτρύπητο, διωγμένο πιά ἀπ' ἄλλη

34. Βλ. Κώστα Μαντουδάκη: «Νισύρικοι ἀντίλαλοι» (ποιήματα), ἐκδ. Ἐταιρ. Νισυρ. Μελετῶν, Ἀθήνα 1977, σελ. 92.

35. Νοικοκύρης, καλονοικοκύρης, ἄρχοντας.

36. Ἐνα ἄλλο κόσκινο μὲ μεγάλες τρύπες ἦταν καὶ ὁ «κόρδινος», πού χρησιμοποιοῦνταν περισσότερο στ' ἄλωνα γιὰ τὸ «ξεθέρισμα» (ἄδειασμα) καὶ τὸ γέμισμα ἀπὸ σιτηρά, ἀφοῦ προηγουμένως ἀπομακρύνονταν τὰ πολλὰ ἄχυρα. Βλ. Δ. Ἄ. Στρίκη: «Περιγραφή ἀπαλαιῶ Νισύρικου σπιτιοῦ», περιοδ. «Νισυριακὰ Χρονικά», 4 (1957), σελ. 34.

χρήση, κατάλληλο για τουτό το σκοπό. Χαρακτηριστική είναι και ή φράση που λέγεται σάν σχιστεί κάτι :

«μάνα μου ρεμόνι(ν) κα(μ)ωμένον έγινε(ν)».

Μετά τή βασική έπεξεργασία στο άλευρι, άκολουθοϋσε κοσκίνισμα με τήν «τριχιά» που ήταν πλεχτή άπό πολϋ λεπτες ίνες, για να δίνει και το τελειωτικό κοσκίνισμα χωρίς πίτουρο. Κατόπι το άλευρι πήγαινε με τή σειρά του για ζύωμα και «πλάσιμο» μέσα στις σκάφες ή τήν «πλαστήρα» και μετά σε ζύμη πιά έμπαινε στα «πινάκια» ή στα «σφυρίδια»³⁷. Αϋτά ήταν ζύλινα σκεϋή ή πλεχτες ψάθινες θήκες, άνάλογα με τή μορφή που θέλανε να δίνουν στο ψωμί. Άφοϋ τέλειωναν, έριχναν ένα καθαρο άσπρο πανί, μέχρι που «νέ(β)αιναν»³⁸ τα πλασμένα ψωμιά, γιατί τα περιέμενε ο πυρωμένος φοϋρνος που στο μεταξύ είχε έτοιμαστει.

«Κελλί» - «άουμάς» - «κοίτη»

Πλάι στο «κατώι», που είχε πολλές παραλλαγές και καμιά φορά σήμαινε και ολάκερο το χϋορο του δρόφου, βρισκόταν και το λεγόμενο «κελλί». Έκει τοποθετοϋσαν άπο τους καλοκαιρινούς μήνες τα ζύλια, που προβλέπονταν να ξοδευτοϋν στο «ζάκι». Άπέναντι συνήθως βρισκόταν ή «κοίτη»³⁹, καταφύγιο για τις δρνιθες⁴⁰, τις κασίκες και τα άλλα ζϋα του σπιτιοϋ. Κι όλα αϋτά σ'έναν άγώνα για ειρηνική συνϋπαρξη και διαβίωση. Βέβαια στο ζήτημα του φαγητοϋ ξεχωρο θέμα. Έδϋ δέν περνοϋσε κανένας κανόνας !

Άντικρυστά ή πλάι, άκόμα ένας βοηθητικός χϋορος, ο «άουμάς», στέγαζε τις «άελιές»⁴¹, τα σαμάρια και τ' άλλα χρειαζόμενα ως και τ' «άχερα». Αϋτά δημιουργοϋσαν ζεστή άτμόσφαιρα στο έσωτερικό, ιδιαιτερα σάν ὑπήρχε και «δαμάλι»⁴² για θρέψιμο. Τακτικά ο νισύριος γεωργός καθάρριζε το δάπεδο άπο τις «βουδιές»⁴³, που γίνονταν ένα με τήν «ταή»⁴⁴. Κάπου -

37. Στρογγυλές ζύλινες θέσεις για ψωμί.

38. Άνέβαιναν.

39. Όρνιθώνας. Στην Κάσο «κουμάς». Βλ. Κων. Μηνά : «Το Τοπωνυμικό τής Κάσου», έκδ. Στέγης Γραμ. και Τεχνών Δωδ., Άθήνα 1975, σελ. 69. Στην Κύπρο «γουμάς». Βλ. Γ. Χ. Παπαχαλαράμπος : «Η Κυπριακή οικία», Λευκωσία 1978, σελ. 67.

40. Σε χωριά τής Ρόδου τις λένε «πούλλες». Βλ. Άναστ. Βρόντη : «Ροδιακά», Άθήνα 1939, σελ. 60.

41. Δηλαδή άγελάδες. Σε χωριά τής Ρόδου «άηλιές». Βλ. Άναστασίου Βρόντη : «Οί ζευγάδες τής Ρόδου» (άνάτ. ΙΒ' τόμ. περιοδ. «Λαογραφία»), Θεσσαλονίκη 1938, σελ. 110. Στην Κάρπαθο «άελάδες». Βλ. Κων. Μηνά : «Το τοπωνυμικό τής Κάσου», έκδ. Στέγης Γραμ. και Τεχνών Δωδ., Άθήνα 1975, σελ. 24, και στο Καστελλόριζο «άελιές». Βλ. Μιχαήλ Κομνηνοϋ : «Το γλωσσικό ιδίωμα του Καστελλοριζου», Άθήνα 1970, σελ. 37.

42. Το νεογνό τής άγελάδας, μικρο μοσχάρι.

43. Τα κόπρια των ζϋων. Βλ. Γεωργίου Καζαβή : «Λαογραφικά Νισύρου», Ν. Έ-όρκη 1940, σελ. 182.

κάπου σέ δυσκόλευε νά ξεχωρίσεις τίς καινούργιες στρώσεις ἀπό τὸ χωματένιο δάπεδο, ποὺ πάλεψαν καὶ οἱ δυὸ γιὰ νά ἐπικρατήσουν καὶ νά βγοῦν στὴν ἐπιφάνεια.

Τὸ «ζάκι»

Τὸ «ζάκι»⁴⁵, ὅπως τὸ λένε στὴ Νίσυρο, δὲν ἦταν μόνο γιὰ νά διατηρεῖ τὴ θερμότητα στὸ χῶρο μὰ καὶ γιὰ μαγείρεμα. Ἦταν στηλωμένο συνήθως στὸ μέσο μιᾶς ἀπὸ τίς στενὲς πλευρὲς καὶ πολὺ συχνὰ φτιαχνόταν καὶ στὴ γωνιά. Ἡ τελευταία θέση ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν τουρκικὴ δουλικὴ περίοδο δὲν μπόρεσε εὐκόλα νά ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ συνήθεια τοῦ τόπου.

Τὸ τζάκι εἶχε προεξοχὴ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ γύρω στὸ ἓνα μέτρο, καὶ περιοριζόταν ἀπὸ δύο χτιστὰ τοιχάκια ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ. Ἡ βάση του ἦταν πολλὲς φορὲς ἴσα μὲ τὸ δάπεδο καὶ τελευταία μὲ κάποια ὑπερύψωση ἀπὸ 5 μέχρι 10 ἑκατοστά. Στὸ μέσο τῆς βάσης, ποὺ συχνὰ συναντᾶται χτιστὴ, ὑπῆρχαν πρόσθετα τοποθετημένες δυὸ πέτρες γιὰ τὸ τσουκάλι τοῦ φαγητοῦ. Αὐτὴ ἦταν καὶ ἡ μόνιμη σχεδὸν θέση τοῦ τσουκαλιοῦ πάνω στὶς μακρουλὲς καὶ ἰσοῦνφεῖς πέτρες. Ἡ θέση τούτῃ λέγεται «*παραστία*»⁴⁶. Μετὰ τὸ μαγείρεμα, τὸ φαγητὸ προσφερόταν γιὰ τὴν οἰκογένεια σ' ἓνα μόνο βαθὺ πιάτο, τὴν «*τσάσκα*» ἢ «*μουχούρτα*»⁴⁷, ἀπὸ ὅπου ἔτρωγαν ὅλοι. Τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ τοποθετοῦσαν τὴν «*τσάσκα*» στὸ μέσο τοῦ «*σουφρά*»⁴⁸, ἀπ' ὅπου παίρνανε ὅλοι. Τὸ τραπέζι ἢ καλύτερα ὁ «*σουφράς*» γέμιζε μὲ τὸ «*βρισκούμενο*» στὸ σπῆτι καὶ τὸ ζεστὸ ζυμωμένο ψωμί, τὴν «*πίττα*». Ὁ «*σουφράς*» φτιαγμένος μὲ μαστοριά, σὲ σχῆμα στρογγυλὸ μὲ καλοταιριασμένους ἀρμούς ἀπὸ ξύλα στὴν πλατεία ἐπιφάνειά του, ἀποτελεῖ καὶ τὸ πρόσωπο, τὴν πάνω ὄψη. Δὲν ξεπερνᾷ σὲ ὕψος τοὺς 30 πόντους μαζί μὲ τὰ ἐπίσης ξύλινα πόδια του. Γύρω ἀπὸ τὸ «*σουφρά*» μαζεύονταν τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας ποὺ ἔπαιρναν θέση σὲ καθίσματα μὲ ἀνάλογο ὕψος, τοὺς λεγόμενους «*σχορμούς*». Αὐτοὶ δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο ἀπὸ ξεφλουδισμένους

44. Τροφὴ κυρίως γιὰ βόδια. Βλ. Γεωργίου Καζαβῆ: «Νισύρου λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 199.

45. Ἀντὶ γιὰ «ζάκι». Στὴ Βέροια τὸ λένε «μπουχαρί». Βλ. Νικολάου Μουτσοπούλου: «Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Βεροίας», Ἀθήνα 1967, σελ. 57.

46. (Πῦρ + ἐστία). Στὸ χωριὸ Λύτρα Ἑλληνοπόργου Θεσσαλίας ὀνομάζουν «πυρουστία» τὴν προεξοχὴ ποὺ σχηματίζει ἡ ἐστία. Βλ. Γεωργίου Μέγα: «Θεσσαλικά Οἰκίσεις», Ἀθήνα 1946, σελ. 36.

47. Ἔτσι καὶ σὲ πολλὰ χωριά τῆς Ρόδου. Στὴ Χάλκη τὸ ἴδιο. Βλ. Μιχάλη Σκανδαλίδη: «Ἡ Χάλκη τῆς Δωδεκανήσου», Ἀθήνα 1965, σελ. 82. Στὴ Σύμη λένε «τσανάκα» ἢ «μουχούρτα». Βλ. Νικήτα Δ. Χαβιαρᾶ: «Λαογραφικά τῆς νήσου Σύμης», τόμ. Α', Ἀθήνα 1964, σελ. 59 καὶ σελ. 78.

48. Στὸ χωριὸ Μάρθα Ἡρακλείου Κρήτης λένε «σοφράς».

κορμούς δένδρων, με οριζόντιο κόψιμο και επίπεδες τις δυο επιφάνειες. Μετά το φαγητό ή νοικοκυρά μάζευε τους κορμούς και το «σουφρά» και τους πήγαινε στην καθημερινή τους θέση. Έκει ύψωναν ταπεινά το ανάστημά τους ή χανόντουσαν κάτω από άλλα σκεύη. Αυτός ήταν άλλωστε και ο αντικειμενικός σκοπός στο χτίσιμο, εκτός από την εύκολη κατασκευή τους: ή εξοικονόμηση χώρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Το «δωμάτσι»

Από την αδλή ανεβαίνεις τα πέτρινα σκαλοπάτια και φτάνεις στο «δωμάτσι»⁴⁹. Χωρίς σκεπή και σπάνια στεγασμένο αποτελεί ένα είδος εξώστη ή προθάλαμου⁵⁰, μπορούμε να πούμε, που οδηγεί σε τρία κύρια δωμάτια. Στο Έμπορειό λέγεται «πάνω αδλή» και στα Νικειά «ξάτο»⁵¹. Πάντως όποια και αν είναι ή όνομασία του, ήταν χτιστός χώρος γύρω τριγύρω, όπου υπήρχαν «ταρτάνες» ή «αρτάνες»⁵² με πολύχρωμα και μυρωδάτα άνθη.

Το «δωμάτσι»⁵³ είχε ιστορική σημασία για νιόνυφους που θα κατοικούσαν στο σπίτι, γιατί εδώ γινόταν ή πρώτη επίσημη συνάντηση της κόρης και του νέου, συνοδευόμενοι από τα συγγενικά τους πρόσωπα και από τοπικές μελωδίες. Οί εδχές για μιὰ καλή άποκατάσταση κι ευτυχία παίρνανε και δίνανε.

Από το «δωμάτσι» μπαίνεις συνήθως στη «σάλα» και στη λεγόμενη «κάμαρη». Καμιά φορά και στο «μαεργιό» ή «πίσω σπίτι»⁵⁴, που το λένε έτσι σαν βρίσκεται στην όροφή. Η διάταξη στον εσωτερικό χώρο δεν ήταν απόλυτη, μά διαφορετική από σπίτι σε σπίτι. Το «μαεργιό» για παράδειγμα συναντιέται και στο «κατώι» με τή «μονή», που είναι ξύλινο παράπηγμα, όπου κοιμούνται τα μέλη της οικογένειας. Στον ίδιο χώρο βρίσκονται όλα

49. Λέγεται έτσι το Μαντράκι Νισύρου.

50. Αντίστοιχο με το σημερινό πλατύσκαλο (στεγασμένος ή μη χώρος). Στη Λήμνο υπάρχει κάτι παρόμοιο, μάς λέει ο Γεώργιος Μέγας. Βλ. «Η λαϊκή οικοδομία της Λήμνου», Αθήνα 1944, σελ. 29.

51. Είναι «τοξάτο» και κατά άπλολογία «ξάτο». Στην Κω «ξιάτο». Βλ. Άναστάση Μ. Καραναστάση: «Ποιμενικά Κω» (ανάτ. περιод. «Λαογραφία», τόμ. ΙΣΤ', Αθήνα 1956, σελ. 32).

52. Έτσι τις λένε και στη Λίνδο της Ρόδου. Βλ. Μιχάλη Έμμ. Άρφαρά: «Τά αρχοντικά της Λίνδου και ή Λαογραφία τους», Αθήνα 1976, σελ. 26.

53. Ο Γεώργιος Καζαβής μάς λέει: «... Τό επίπεδωμα πρό της εισόδου της οίκίας: ταράτσα...». Βλ. τό έργο του: «Νισύρου λαογραφικά», Ν. Ύόρκη 1940, σελ. 185.

54. Η σημερινή κουζίνα.

τὰ ἀπαραίτητα ἐπιπλα καὶ σκευὴ πού ἐπανδρῶνουν καὶ μορφῶνουν τὸ χῶρο στὸ ἰδιαίτερο τοπικὸ νησιώτικο χρῶμα.

Ἡ «κάμαρη»

Ἡ «κάμαρη» ἦταν δωμάτιο στὸ «άνω» πού χρησίμευε γιὰ νὰ βάζουν «μαξούλια» τοῦ νοικοκυριοῦ μετὰ τὴ συγκομιδὴ. Πλάι, ὅπου βόλευε, ἔβαζαν καὶ τοὺς ξηροὺς καρποὺς πού ἔφερναν ἀπὸ τὴν «ἀπλώτρια»⁵⁵. Ἐκεῖ μπορεῖς νὰ βρεῖς καὶ ἄλλα εἶδη πού δὲν ἦταν τῆς ἄμεσης χρήσης. Ἀκόμη ἐκεῖ στήνανε πολλὲς νισυριὲς τὸν ἀργαλιό, ἀπ' ὅπου βγαίνανε τὰ ἀμίμητα νισύρικα ὑφαντά, δημιουργήματα τῆς λαϊκῆς ἔμπνευσης καὶ τῆς συνθετικῆς ἱκανότητος στὰ χρώματα καὶ στὶς παραστάσεις. Ὅταν τὸ «μαερίδ» βρισκόταν στὸν ὄροφο, κάπου σὲ μελετημένη καὶ κοντινὴ θέση ὑπῆρχε μιὰ τρύπα, ἀπ' ὅπου ἔριχναν ὄλα τὰ ἀποφάγια καὶ φτάνανε κατευθεῖαν στὴ «βούρα τοῦ χοίρου», στὸ «κατώ».

Ἡ «σάλα»

«Μονή» ἦταν ἡ ἀρχικὴ ὀνομασία τοῦ χώρου καὶ ἀργότερα «σάλα»⁵⁶, πού βρισκόταν στὸν ὄροφο καὶ χρησίμευε γιὰ ὑπνοδωμάτιο καὶ σὰν χῶρος γιὰ ὑποδοχή. Σήμερα θὰ λέγαμε πὼς εἶναι ἓνα μικρὸ καὶ κομψὸ μουσεῖο μὲ τάξη κι ὁμορφιὰ στὸ στόλισμα. Στὴ «σάλα» «...εἶχανε τὰ καλά τοὺς ἐπιπλα, τὸν καθρέφτη μὲ τὸν «κομὸ»⁵⁷, καὶ πάνω τὶς ἀκριβὲς λουλουδοτῆς λάμπες τοῦ πετρελαίου, διάφορα βαζάκια κι ὀλόγυρα πολλὲς φωτογραφίες ἀπὸ συγγενεῖς καὶ φίλους, τὸ μεγάλο καναπέ μὲ τὰ πλεχτὰ καὶ τὰ κεντητὰ μαξιλάρια, διάφορα ἐργόχειρα στοὺς τοίχους...»⁵⁸. Αὐτὰ τὰ λίγα μὰ ζουμερὰ λόγια μᾶς δίνει ἡ ἀείμνηστη λαογράφος μας Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη, σὰν πέρασε ἀπὸ τὸ νησί.

Οἱ τοῖχοι τῆς «σάλας», πού λέγεται ἀλλιῶς καὶ «σπίτι»⁵⁹, εἶχαν ἓνα δυὸ ράφια ὀλοφόρτωτα ἀπὸ ἀντικείμενα τοῦ νοικοκυριοῦ. Ὅλα τὰ ποτήρια, οἱ «μυστραπάδες», οἱ «κανάτες», τὰ «κανιὰ»⁶⁰ καὶ τ' ἄλλα εἶδη ἦταν

55. Ὁ χῶρος ὅπου ἀπλώνουν σύκα καὶ ἄλλους καρποὺς γιὰ νὰ ξεραθοῦν.

56. Στὴ Λίνδο τῆς Ρόδου λέγεται «σπιτάκλα» ἢ ἀκόμη καὶ «σάλα». Βλ. Μιχάλη Ἐ. Ἀρφαρᾶ : «Τὰ ἀρχοντικά τῆς Λίνδου καὶ ἡ λαογραφία τους», Ἀθήνα 1976, σελ. 12.

57. Σὲ ἄλλα νησιά τῆς Δωδεκανήσου τὸ λένε «κομοδῖνο».

58. Βλ. Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη : «Δωδεκάνησα», τόμ. Γ', Ἀθήνα 1960, σελ. 160.

59. Στὴ Λίνδο τῆς Ρόδου λένε «τὸ καλὸ σπίτι». Βλ. Μιχάλη Ἐ. Ἀρφαρᾶ : «Τὰ ἀρχοντικά τῆς Λίνδου καὶ ἡ λαογραφία τους», Ἀθήνα 1976, σελ. 15.

60. Μικρὰ γιάλινα δοχεῖα μὲ μυτερὸ στόμιο. Βλ. Κώστα Ὁδ. Σακελλαρίδης : «Νισύρικα παραμῦθια», ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετ., Ἀθήνα 1976, σελ. 40. Ἔτσι τὰ λένε καὶ στὴ Σύμη. Βλ. Εἰρήνης Μοσκόβη : «Σύμη ἀγαπημένη», Ἀθήνα 1963, σελ. 104.

στολισμένα. Κάπου - κάπου βρισκόταν και κανένα πιάτο, γιατί η συνήθεια του στολισματος κάθε κλαδωτού ή με ιστορικές μορφές πιάτου⁶¹ δεν ήταν τόσο διαδεδομένη εδώ. Ἀργότερα μπήκε στο χώρο ένα επιπλο ἀκριβό, τὸ «μπουρό»⁶², πὸν δὲν τὸ εἶχαν ὄλα τὰ σπίτια. Ἦταν, σὰν νὰ ποῦμε, ἡ σημερινὴ κρυσταλλιέρα, ὅπου τοποθετοῦσαν ὄλα τὰ γυαλικά.

Κάτω ἀπὸ τὰ ράφια ἦταν τὰ «παλούκια»⁶³, τὰ καρφιὰ ὅπου ἦταν ἀραδιασμένες καμαρωτὰ οἱ «μαντῆλες»⁶⁴, «φατῆς»⁶⁵ στὴ «βούα»⁶⁶ ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς γυναῖκες, πὸν τὶς λένε στὸ νησί «ἀλεφάντες»⁶⁷. Χάρμα τῶν ματιῶν ἡ λεπτότητα στὴν πλέξη καὶ ὁ μελετημένος συνδυασμὸς στοὺς χρωματισμούς. Στὸ δάπεδο βρίσκονταν οἱ «πάγκοι»⁶⁸ πὸν ἀκουμποῦσαν στοὺς τοίχους, μέσα στοὺς ὁποίους ἔβαζαν κριθάρι, σιτάρι καὶ ὄσπρια ἀπὸ τὴν παραγωγή τους. Σπάνια συναντοῦσες τοὺς ἀνατολίτικους «σוצατέδες»⁶⁹, μὲ τὰ χτυπητὰ χρώματά τους, στρωμένους στὴν ἐπιφάνειά τους.

Τὸ πιὸ σπουδαῖο μὰ καὶ ὁμορφοστόλιστο μέρος στὸ σπίτι ἦταν ἡ λεγόμενη «μονή». Δὲν ἦταν ἄλλο ἀπὸ ἕνα πρωτόγονο μποροῦμε νὰ ποῦμε κρεβάτι ἀπὸ δοκάρια καὶ σανίδια, πάνω στὸ ὁποῖο φτιαχνόταν ἡ «στρώση»⁷⁰. Γιὰ τὸ στρώμα εἶχαν διάφορες ὑφαντὲς κουβέρτες καὶ πάνω ἀπ' αὐτὲς ρίχνανε τὶς «πλουμισμένες σεντόνες» ἀπὸ «τουγκομέταξα»⁷¹, σὲ διάφορους χρωματισμοὺς καὶ λογῆς - λογῆς «πλουριά»⁷². Σὺμφωνα μὲ τὰ κεντήματα καὶ τὴ χρήση τους, δίνανε καὶ τὶς διάφορες ὀνομασίες τους. Ἔτσι ἔχουμε τὰ «σεντόνια» πὸν στόλιζαν τὸ ἐξωτερικὸ τῆς «στρώσης» καὶ ἦταν λίγο κρεμασμένα γιὰ νὰ πλουτίζουν πιότερο τὸ διάκοσμο τῆς «μονῆς». Σὲ ἀρ-

61. Γιὰ περισσότερα σχετικὰ μὲ τὰ πιάτα, βλ. Μιχάλη Ἐ. Ἀρφαρᾶ: «Τὰ πιάτα τῆς Λίνδου καὶ ἡ λαογραφία τους», ἀνάτ. Γ' τόμου τῶν «Δωδεκανησιακῶν Χρονικῶν», Ἀθήνα 1977.

62. Ἡ ὀνομασία τοῦ επιπλο «μπουφές», γιὰ τοποθέτηση γυαλικῶν, κάτι σὰν τὴ σημερινὴ κρυσταλλιέρα.

63. Τούρκικη λέξη.

64. Πετσέτες.

65. Δηλαδὴ ὑφαντὲς.

66. Αὐτοσχέδια μηχανὴ γιὰ ὑφανση μὲ ξύλινο ἴστό, ἀργαλειό.

67. Ὑφάντρες. Βλ. Κώστα Ὁδ. Σακελλαρίδη: «Νισύρικα παραμῦθια», ἔκδ. Ἐτ. Νισ. Μελετ., Ἀθήνα 1976, σελ. 37. Στὸ Καστελλόριζο «ἀλεφανταριά». Βλ. Μιχαὴλ Κομνηνοῦ: «Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Καστελλορίζου», Ἀθήνα 1970, σελ. 35 καὶ 38.

68. Στὴ Λίνδο τῆς Ρόδου λένε ἡ «μπάγκα» ἢ ὁ «μπάγκος». Βλ. Μιχάλη Ἐ. Ἀρφαρᾶ: «Τὰ ἀρχοντικά τῆς Λίνδου καὶ ἡ λαογραφία τους», Ἀθήνα 1976, σελ. 15.

69. Τούρκικη λέξη πὸν σημαίνει μικρὸ λεπτὸ χαλί. Βλ. καὶ Κώστα Ὁδ. Σακελλαρίδη: «Νισύρικα παραμῦθια», ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν, Ἀθήνα 1976, σελ. 31.

70. Τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἐπάνδρωση τοῦ κρεβατιοῦ.

71. Βλ. Δ. Ἀ. Στρίκη: «Περιγραφή ἀπαλαιοῦ Νισύρικου σπιτιοῦ», περιοδ.: «Νισυρικά Χρονικά», 4 (1959), σελ. 36.

72. Κεντήματα.

χοντόσπιτα δημιουργούσαν σκαλωτές στρώσεις με ποικιλόμορφα είδη από «σεντόνια», έτσι που το μάτι να πλανιέται πότε στα έντονα και πότε στα απαλά χρώματα. Ἄλλά, ἂν πάλι δὲν ἐπικρατοῦσε αὐτὴ ἡ διάταξη στὶς στρώσεις, τότε ἔστρωναν ἄλλα σεντόνια, ὅπως τὸ «ἀποστολίδικο», τὸ «μοναχικό», τὸ «παιλλοῖτικο», τοὺς «κοσκινάδες» καὶ τὸ «πανωσέντονο». Τὸ τελευταῖο στόλιζε τὸ μισὸ ἀπὸ τὸ πλάτος τῆς «μονῆς», ἐνῶ τὸ ἄλλο μισὸ κρεμόταν πρὸς τὰ κάτω. Εἶχε ὅλα τὰ χρώματα πού εἶχαν τ' ἄλλα σεντόνια, γιὰ νὰ συνδυάζεται μὲ φυτικά ἢ ζωϊκὰ σχέδια καὶ «πλουμιὰ» ἀπὸ διάφορες τεχνικές. Ὅλα τὰ παραπάνω σεντόνια εἶχαν «τράλλιες»⁷³ στὶς δυὸ στενὲς πλευρὲς τους. Αὐτὲς ἦταν τετράγωνα μὲ δυὸ χιαστὲς διαγώνια ἀπὸ διάφορα λεπτοδουλεμένα κεντήματα πάνω καὶ γύρω ἀπ' αὐτές.

Τὸ μπροστινὸ μέρος τῆς «μονῆς» καλυπτόταν μ' ἓνα «απερδέ», πού μοιαζε μὲ αὐλαῖα ἀπὸ διάφανη κουρτίνα, καὶ ὀνομαζόταν «ἀμουσία»⁷⁴. Εἶχε δύο ἢ περισσότερα φύλλα. Στὴ «μονῆ» ἀνέβαινες ἀπὸ τὸν «μπάγκο», τὴ στενόμακρη δηλαδὴ «κασέλλα», ὅπου φυλάσσονταν τὰ πολύτιμα ρούχα. Εἶναι πραγματικὸς θησαυρὸς τῆς παλιᾶς νισύρικης χειροτεχνίας, τὰ κεντητὰ⁷⁵ καὶ ὑφαντὰ δημιουργήματα, μὲ τὰ ξακουστὰ μεταξωτὰ τοῦ «ριζαριού»⁷⁶. Βυζαντινὲς καὶ νεώτερες ἐμπνεύσεις πάνω σὲ λευκὸ ὑφαντὸ πανί, μὲ πολύχρωμες κλωστὲς, παίρνουν περήφανες θέσεις. Στὴν ἴδια «κασέλλα»⁷⁷ καὶ ἡ φορεσιὰ τῆς νισυριάς μὲ τὴν καλαισθητὴ καὶ ἁρμονικὴ μορφή της. Τί ἄρχοντιὰ αὐτὰ τὰ φαρδομάνικα πουκάμισα καὶ τὰ κοσμήματα, ὅπως ὁ «λαίμος»⁷⁸, οἱ «βέργες»⁷⁹, οἱ «καρφίτσες» κ.ἄ. Πολὺ πιὸ σπάνια συναντοῦσες καὶ τὴν ἀντρικὴ τοπικὴ φορεσιὰ, πού κι αὐτὴ εἶχε ξεχωριστὴ χάρη καὶ μεγαλεῖο. Ὅλα αὐτὰ τὰ πολύτιμα ἐνθυμήματα τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ καὶ τῆς παράδοσης τοῦ τόπου λέγονται μὲ μιὰ λέξη «ἀλλάγια»⁸⁰.

73. Πλουμισμένα κρόσια.

74. Βλ. Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη : «Δωδεκάνησα», τόμ. Γ', Ἀθήνα 1950, σελ. 160. Ἐτσι καὶ στὴ Σύμη. Βλ. Εἰρήνης Μοσκόβη : «Σύμη ἀγαπημένη...», Ἀθήνα 1965, σελ. 103. Στὴ Λίνδο Ρόδου τὸ λένε «σπερβέρι». Βλ. Μιχάλη Ἐ. Ἀρφαρᾶ : «Τὰ ἀρχοντικά τῆς Λίνδου καὶ ἡ λαογραφία τους», Ἀθήνα 1976, σελ. 14.

75. Ὀνομαστὰ στό νησί ἦταν τὰ «παρδαλάτα», τὸ «κελλάρικο», τὸ «μακρουλὸ» κέντημα, οἱ «κοσκινάδες» κ.ἄ. Τὰ πιὸ πολλὰ ἦταν ἀγκίνια, δηλ. καινούργια, ἀχρησιμοποίητα. Βλ. Γεωργίου Καζαβῆ : «Νισύρου Λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 176.

76. Βλ. Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη : «Δωδεκάνησα», τόμ. Γ', Ἀθήνα 1950, σελ. 164.

77. Περισσότερα γιὰ τὶς «κασέλλες» τῆς Λίνδου Ρόδου, βλ. Μιχάλη Ἐ. Ἀρφαρᾶ : «Τὰ ἀρχοντικά τῆς Λίνδου καὶ ἡ λαογραφία τους», Ἀθήνα 1976, σελ. 70.

78. Περιδέραιο.

79. Δηλαδὴ σκουλαρίκια.

80. Τὰ ρούχα τοῦ γαμπροῦ καὶ τὰ προικιά τῆς νύφης πού φυλάσσονταν στὴν «κασέλλα».

Ἡ «μουσάντρα»

Στὴν προέκταση συνήθως τῆς «μονῆς» καὶ σὲ ἀντίθετη ἀπὸ τὸ μαξιλάρι πλευρά, δηλ. στὰ «κατωπόδια», βρισκόταν ἡ «μουσάντρα»⁸¹. Ἦταν πιδὸ ψηλὰ τοποθετημένη ἀπὸ τὸ ξύλινο τοῦτο κρεβάτι στὸ ὁποῖο τοποθετοῦσαν ὅλα τὰ παπλώματα, τὶς κουβέρτες καὶ τ'ἄλλα παρόμοια εἶδη ποῦ δὲν βρισκόνταν σὲ χρῆση καθημερινά. Ἀκόμα καὶ τὸ δίπλωμα καὶ ἡ τοποθέτηση εἶχε κάποια χάρη καὶ δεξιότητα. Ποτὲ τυχαία ἢ τοποθέτηση. Πάντα μὲ μιὰ σειρά, δυναμωμένη ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ ἀντίληψη.

Στὴ «μουσάντρα» κοιμόντουσαν τὰ παιδιά, ἢ καλύτερα «πρόφραν»⁸² ἢ καὶ «θέναν»⁸³, ὅπως λέγεται ἐπικρατέστερα. Στὸ ἔξω μέρος τῆς «μουσάντρας» καὶ ψηλὰ βρισκόταν ἓνα ράφι⁸⁴ ποῦ μάλιστα εἶχε καὶ τὴ δική του ὀνομασία. Λέγεται «τ' ἀράφι τῆς μουσάντρας», ξυλόγλυπτο πολλὰς φορὲς, μὲ κεντητὸ παραπέτασμα. Ἐκεῖ βάζανε προπαντὸς «κουκουμάρια», ποῦ ἦταν πηλίνα ἀγγεῖα γιὰ νερὸ μὲ τὴν ιδιότητα νὰ τὸ διατηροῦν κρύο. Ἀκόμα πολλὰ «φιρφορένια»⁸⁵ δοχεῖα, δηλ. ἀπὸ λεπτὴ πορσελάνη (βενετσιάνικης προέλευσης) «καννιά» καὶ ἄλλα κουζινικὰ μὲ ξένη προέλευση.

Στὸ μέρος τῶν «προσκεφάλων» καὶ πρὸς τὴν ἄκρη τοῦ ἴδιου ραφιοῦ ἢ σὲ ξέχωρο ράφι τοποθετοῦσαν τὰ εἰκονίσματα τοῦ σπιτιοῦ καὶ δίπλα σὲ εἰδικὴ θήκη τὰ στεφάνια τοῦ γάμου. Ἐκεῖ βρισκόταν καὶ κάθε ἐκκλησιαστικὸ βιβλίο ποῦ τυχὸν κληρονόμησαν ἀπὸ τοὺς προγόνους τους καὶ εἶχαν τὴ συνήθεια νὰ γράφουν στὸ ἐσώφυλλο τὶς ἡμερομηνίες γεννήσεως τῶν παιδιῶν τους. Τοῦτο ἦταν τὸ πιδὸ πολῦτιμο δῶρο ποῦ κληρονομοῦσαν οἱ νεώτεροι ἀπόγονοι. Σὲ περίπτωσι ποῦ δὲν ὑπῆρχε τέτοιο βιβλίο, τότε χάραζαν τὶς ἡμερομηνίες γεννήσεως πίσω ἀπὸ κάποια παλιὰ εἰκόνα κατὰ προτίμησι ποῦ νὰ ταιριάζει μὲ τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ. Τοπικὴ συνήθεια, συνηφασμένη μὲ τὴν πίστη καὶ τὴ χριστιανοσύνη, ποῦ βρισκόνται μέσα στὴν ἀσύνορη καὶ ἀπέραντη λαϊκὴ μας παράδοσι.

81. Τούρκικη λέξι. Στὴν Ἀλβανία καὶ Βουλγαρία «μεσάντρα». Βλ. Μιχ. Γ. Μιχαηλίδη - Νουάρο: «Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Καρπάθου», τόμ. Β', σελ. 354 καὶ Ν.Κ. Μουτσοπούλου: «Καστοριά, τὰ ἀρχοντικά», 1962, σελ. 17, καὶ τοῦ ἴδιου: «Ἡ Λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Βεροίας», σελ. 73. Σχετικὰ βλ. καὶ Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη: «Δωδεκάνησα», τόμ. Γ', Ἀθήνα 1950, σελ. 163.

82. Στὴ Νίσυρο καὶ σὲ πολλὰ χωριά τῆς Ρόδου χρησιμοποιοῦν τοῦτο τὸ ρῆμα ἀντὶ τοῦ πλαγιάζω.

83. Βλ. Κώστα Ὁδ. Σακελλαρίδης: «Νισύρικα Παραμῦθια», ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν, Ἀθήνα 1976, σελ. 71.

84. Στὴ Μακεδονία τὸ λένε «πολίτσα». Βλ. Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη: «Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη», Σκύρος 1925, σελ. 49. Στὰ Δωδεκάνησα «ράφια» ἢ «ἀράφια».

85. Βλ. Κώστα Ὁδ. Σακελλαρίδης: «Νισύρικα παραμῦθια», ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν, Ἀθήνα 1976, σελ. 34. Στὴ Σύμη τὰ λένε «φαρφορένια».

Τὸ «κελλάρι»

Τὸ «κελλάρι»⁸⁶ ἦταν ὁ κάτω ἀπὸ τὴ «μονή» χώρος, ὅπου τοποθετοῦσαν διάφορα τρόφιμα γιὰ «μαερέματα»⁸⁷, τυριά, ὅπως τὸ ξακουστὸ τῆς «τυριάς». Ἰδιότυπο καὶ πολὺ νόστιμο τυρὶ⁸⁸ βουτηγμένο στὴ λάσπη τοῦ κρασιοῦ, τὴν «τυριά», μέσα στὴν ὁποία βάζαν τὴν «κουμπάγια»⁸⁹ τους. Γύρω ἀπὸ τοὺς τοίχους βρίσκονταν καρφιά, ὅπου κρεμοῦσαν «ἀρμαθιά»⁹⁰ τὶς «σορᾶδες»⁹¹, τὰ σκόρδα, τὰ κρεμμύδια, τὴν «κούφα»⁹², τὸ «προουσούμι»⁹³ καὶ πολλὰ «σεκλέμια»⁹⁴ γιὰ κάθε ἀνάγκη. Κάπου σὲ μιὰ γωνιὰ βρίσκονταν ἀραδιασμένα τὰ πυθάρια μὲ λάδι, ἐλιές καὶ τυρὶ στὴν ἄλμη. Ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα ἰδιόμορφο σχῆμα εἶχε ὁ «κουνενός»⁹⁵ καὶ δίπλα τὸ «μυλλερό», τὸ «μπουστὶ» κ.ἄ.

Ἀκόμη στὸ «κελλι» ἔβαζαν τὰ «γεμενιά», τὰ «καλίκια»⁹⁶, τὰ «στιβάμια», τὰ «ξύλενα» καὶ ὅτι ἄλλο δὲν χρησιμοποιοῦσαν τακτικά. Τὰ «γεμενιά» ἦταν αὐτοσχέδια ἀνδρικὰ παπούτσια, πολὺ ἐλαφρὰ καὶ λιγότερης ἀντοχῆς ἀπὸ τὰ «στιβάνια»⁹⁷. Τὰ «ξύλινα» ἦταν γυναικεῖες ξύλινες παντόφλες, ποὺ στὸ μπροστινὸ μέρος τους εἶχαν τὴ μιὰ λωρίδα ἀπὸ πετσί πιασμένο στὰ δύο ἄκρα, ἀπ' ὅπου καὶ βγαίνανε τὰ δάκτυλα τοῦ ποδιοῦ. Ἦταν δηλαδὴ περισσότερο καλοκαιρινὰ, μὲ χαρακτηριστικὸ θόρυβο στὸ πλακόστρωτο. Μὰ δὲν ἦταν μόνο αὐτὰ στὸ «κελλάρι». Καὶ τόσα ἄλλα μέσα ἀπὸ τὸ λαϊκὸ πλοῦτο, ποὺ μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ θυμηθοῦμε καὶ νὰ καταγράψουμε ἐδῶ.

86. Ἔτσι τὸ λένε καὶ στὴ Λίνδο τῆς Ρόδου. Βλ. Μιχάλη Ἐ. Ἀρφαῦ: «Ἀρχοντικά τῆς Λίνδου καὶ ἡ λαογραφία τους», Ἀθήνα 1976, σελ. 14.

87. Φακές, ρεβύθια, φασόλια κι ἄλλα δημητριακὰ καὶ ἐσπεριδοειδῆ. Βλ. Κώστα Ὁδ. Σακελλαρίδης: «Νισύρικα Παραμῦθια», Ἀθήνα 1976.

88. Τὸ τυρὶ ὅταν εἶναι φρέσκο, τὸ ἀφήνουν πάνω σὲ μιὰ «τάβλα» ἢ σὲ παράλληλα καὶ μεταξὺ τους στηριζόμενα καλάμια, γιὰ νὰ ξεραθεῖ. (Τάβλα = ἀπὸ τὸ λατιν. tabula, δηλ. μεγάλο καὶ πλατὺ σανίδι).

89. Ἔτσι καὶ στὴ Χάλκη. Βλ. Μιχαὴλ Σκανδαλίδης: «Ἡ Χάλκη τῆς Δωδεκανήσου», Ἀθήνα 1965, σελ. 81.

90. Ἀπὸ τὴ λέξη ὀρμαθός=ἀρμαθιά (ἀπὸ σκόρδα κ.ἄ.). Βλ. Γεωργίου Καζαβῆ: «Νισύρου λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 199.

91: Ἀπὸ τὴ λέξη «σωρός».

92. Μεγάλο καλάθι. Βλ. Νικήτα Κουμέντου: «Ἡ Κατερίνα τοῦ Κούλελη», Ἀθήνα 1969, σελ. 41.

93. Παλιόρουχο, συνήθως ὕφαντό, ποὺ ἀπλώνανε στὸν ὦμο τους γιὰ ν' ἀκουμπίσουν κάποιον φορτίο γιὰ μεταφορά. Βλ. καὶ Γεωργίου Καζαβῆ: «Νισύρου λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 196.

94. Τσουβάλια. Βλ. Γεωργίου Καζαβῆ: «Νισύρου λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 198.

95. Βλ. Γεωργίου Καζαβῆ: «Νισύρου λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 188 καὶ 199.

96. Χαμηλὰ παπούτσια. Βλ. Γεωργίου Καζαβῆ: «Νισύρου λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 29.

97. Φτιαγμένα ἀπὸ χοντρὸ πετσί καὶ δέρμα ποὺ ἔφταναν ἴσα μὲ τὰ γόνατα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

A

- ἀγγεῖα (τά) = διάφορα μικρὰ ἢ μεγάλα πῆλινα δοχεῖα (γανίτης, στάμνα, μυλερό, πιθάρι, κιούπι κ.ἄ.).
- ἀγκρίφι (τὸ) = ἀγκίστρι.
- ἀγραμμιτιά (ἡ) ἢ ἀγραμιθιά = τσικουδιά (δένδρο), τερεβινθιά, γνωστή στὴ Δωδεκάνησο ὡς γραμιθιά.
- ἀδράρτι (τὸ) = ἀδράχτι.
- ἄελιά (ἡ) = ἀγελάδα.
- ἀκισσῆρα (τά) = ἀπὸ τὸ κίσσηρις (ἡ), ἐλαφρόπετρα.
- ἀλαοθράκη (ἡ) = μικρὸς λάκος στὸ στόμιο τοῦ φούρνου, ὅπου μαζεύουν τὰ ἀναμμένα κάρβουνα καὶ τὶς στάχτες.
- ἀλάργου (χρον. ἐπίρ.) = μακριά.
- ἀλεφαντοῦ (ἡ) = ὑφάντρα.
- ἀλλάγια (τά) = ρούχα γαμποῦ καὶ προικιά τῆς νύφης ποὺ φυλάσσονται στὴν κασσέλλα.
- ἀλτάνα (ἡ) = χτιστὸ χῶρισμα γιὰ λουλουδία.
- ἀμουσία (ἡ) = διαφανῆς αὐλαία στὸ νυφικὸ κρεββάτι, ὑφαντὸ καὶ κεντητὸ παραπέτασμα στὸ κρεββάτι.
- ἀμπάρες (οἱ) = παιδικὸ παιγνίδι.
- ἀμπατή (ἡ) = εἴσοδος ἀγροῦ φτιαγμένη ἀπὸ ξηρολιθιές.
- ἀνάεμα(ν) (τὸ) = ὕφασμα δεμένο στὶς τέσσερις ἄκρες, ὅπου τοποθετοῦσαν οἱ μητέρες τὰ παιδιά τους καὶ τὰ ἔπρναν στὸν ἄμο. Χρήσιμο καὶ γιὰ τὴ μεταφορὰ διαφόρων πραγμάτων στὴν ἐξοχή.
- ἀνάι (τὸ) = ὁ χτιστὸς χῶρος πάνω ἀπὸ τὸ κατῶι, ὁ ὄροφος.
- ἀουμάς (ὁ) = βοηθητικὸς χῶρος γιὰ τὴν κατσίκα, τὸ γουρούνι καὶ ἄλλα μικρὰ σπιτικά ζῶα.
- ἀπάρθενο (τὸ) = ἀπάντρευτο, λεύτερο.
- ἀπλώτρια (ἡ) = χῶρος ὅπου ἀπλώνουν σῦκα γιὰ νὰ ξεραθοῦν.
- ἀποστροφή (ἡ) = πετρόχτιστος καὶ μαντρωμένος χῶρος σὺν στάβλος ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό.
- ἀραλίκι (τὸ) = ἄρμος, χαραμάδα.
- ἀργατιά (ἡ) = ἐργατιά. Γενικὴ ὀνομασία γιὰ τὴν ὀμάδα (ἀπὸ ἄνδρες καὶ γυναῖκες) ποὺ κάνει ἀπὸ κοινοῦ γεωργικὴ ἐργασία, π.χ. θερισμός, τρύγος.
- ἀργόσειρα (τά) = (ἐργο + χειρός) τὰ ἔργα τῶν χειρῶν, ἐργόχειρα.
- ἀρμαστὸς (ὁ) = ἀρραβωνιαστικὸς, μνηστήρας.
- ἀστιβῆ (ἡ) = ἀγκαθωτὸς θάμνος.
- αὐλιδάκι (τὸ) = ἀσκεπῆς ἢ στεγασμένος χῶρος ποὺ χρησίμευε γιὰ αὐλὴ προτοῦ μπεῖς στὸ «δῶμα» ἢ στὸ δεῦτερο πάτωμα.
- ἄχερα (τά) = ἄχυρα, τροφή γιὰ ζῶα.
- ἄχυρώνας (ὁ) = ἀποθήκη ἀχύρων.

B

- βαβαλίζω (ρ.) = κουνῶ τὴν κούνια τοῦ μωροῦ.
- βαστάδια (τά) = ξηρολιθιές ποὺ χωρίζουν τὶς ἰδιοκτησίες στὰ χωράφια καὶ στηρίζουν καὶ τὸ χῶμα.

βιστέρνα (ή) = χτιστή στέρνα όπου μαζεύεται το νερό της βροχής (ίσως από το γής + στέρνα ή το λατ. cinsterna).
 βιός (τό) = περιουσία, ό πλοῦτος.
 βλιχά (τά) = άλμυρά.
 βόλι (τό) = σφαίρα.
 βονηκάρκης (ό) = μοναχογιός, τό άγόρι πού κληρονομεί άξιόλογη κτηματική περιουσία.
 βούα (ή) = άργαλειός, αὐτοσχέδιο μηχανήμα για ὕφανση, αλλά σημαίνει και «λάκκος» όπου άποθηκεύουν τό κριθάρι.
 βούρνα (ή) = λατ. uirna > γούρνα > βούρνα (άρχ. γρώνη).

Γ

γανίτης (ό) = δοχείο του λαδιού.
 γεμενιά (τά) = ποδήματα, μονόσολα παπούτσια γυρισμένα μπροστά προς τά πάνω.
 γιμώνω (ρ.) = γεμίζω.
 γιουρούσι (τό) = τουρκ. λέξη (guguch), έφοδος, αϊφνιδιαστική εμφάνιση, άκάθεκτη όρμή.
 γιούτσια (τό) = παραφθ. ίσως της λέξης γεινίασμα, ταίριασμα, συνένωση δύο τμημάτων.
 γκεζερνώ (ρ.) = κλαίω.
 γλάστρα (ή) = τοίχος για να μην μπαίνουν ή περνούν ζώα. Γλάστρος (ό), τά γλάστρα = φυτά σαν σπάρτο, από τά όποία θα όνομάσουν τό φράχτη κι έπειτα τόν τοίχο.
 γλυφά (τά) = άλμυρά.

Δ

δαμάλι (τό) = νεογνό της άγελάδας, μικρός ταῦρος.
 δεφτέρι (τό) = (τουρκ. λέξη defter), τετράδιο, σημειωματάριο, κατάστιχο.
 διμνίτης (ό) = δηλ. διμηνίτης, κριθάρι πού σπάρθηκε τόν Φεβρουάριο και θερίστηκε μετά δύο τρείς μήνες.
 διόσμος (ό) = λουλουδι μυρωδάτο.
 δίχνω (ρ.) = ρίχνω.
 δωμάτακι (τό) = ύποκορ. του «δῶμα», ταρατσα του σπιτιού.
 δωμάτσι (τό) = ό πάνω από τό «αύλιδάκι» συνήθως χῶρος, όταν είναι χτιστός.

E-Z-Θ

έναντρανίζω (ρ.) = στρέφω τό βλέμμα μου.
 έφτω (ρ.) = άνάβω.
 ζάκι (τό) = τζάκι
 ζένια (τά) = τά χρειαζόμενα (έργαλεία).
 θέννω (ρ.) = παραφθ. του θέτω, τοποθετώ.
 θρεφτό (τό) = χοίρος για πάχυνση πού θα σφαχτεί τά Χριστούγεννα.
 θρυ = λένε όταν σπάσει τό σχοινί με τόν κουβά της στέρνας.

K

κάμαρη (ή) = δωμάτιο πού τοποθετούσαν «μαζούλι» σαν τελείωνε ή συγκομιδή.
 καμουχάς (ό) = παλιό ύφαντό φόρεμα με μικρές κεντητές χειρίδες στα άκρα και στο γύρο.

κανί (τό) = μικρό γιάλινο δοχείο για ροδόνερο, άνθόνερο (Κανᾶ λέγαν οἱ Βυζαντινοὶ κάτι ξόλινα ἐπιτραπέζια σκεύη, κατὰ τὸν Κουκουλέ).
 καπράτσι (τό) = δοχείο γιὰ τὴν ἀντληση νεροῦ ἀπὸ τὴ στέρνα, κουβάς, σίκλα.
 κατατόπια (τά) = διαμερίσματα, χωρίσματα.
 κάτσουνας (ὀ) = ἀγκιστρωτὸ κλαδί ὅπου κρεμοῦσαν κουλούρια.
 κατώι (τό) = τὸ κάτω δωμάτιο τοῦ δίπατου σπιτιοῦ.
 κατώφιλι (τό) = κατώφιλι(ον).
 καφαρτί (τό) = (τουρκ. λέξη), πρόχειρο φαγητό, κολατσό.
 καφίζι (τό) = Ἡ λέξη καπίθη, μέτρο τῶν ἀρχαίων, περίπου τὸ 1/8 τοῦ κιλοῦ καὶ μὲ πα-
 ραφθορά «καφίζν».
 κελλάρι (τό) = ἀποθήκη, πρόχειρο χτίσμα στὴν ἀυλή.
 κελλι (τό) = δωμάτιο δίπλα στὴν κοίτη γιὰ τὰ ξόλα.
 κίτσικας (ὀ) = τζιτζικας.
 κιούπι (τό) = μεγάλο πῆλινο δοχείο.
 κοίτη (ῆ) = κοτέτσι, τὸ μέρος ὅπου κοιμοῦνται οἱ ὄρνια, ὄρνιαθῶνας.
 κότσινος (ὀ) = κόκκινος.
 κουαλῶ (ρ.) = κουβαλῶ, μεταφέρω.
 κουκουζίνα = τοπικὸ ποτό.
 κουκουμάρι (τό) = πῆλινο δοχείο κανονικοῦ μεγέθους.
 κουκ(χ)ούλλα (ῆ) = μεγάλη πέτρα.
 κούμουλα (τά) = πελεκητὲς πέτρες ποὺ σχηματίζουν ἀψίδα στὸ τζάκι.
 κουνενὸς (ὀ) = ιδιόμορφο πῆλινο ἀγγεῖο.
 κουνῶ (ρ.) = κινῶ.
 κουσβοδιωματάρης (ὀ) = ὁ νοικοκύρης, ἄρχοντας, καλονοικοκύρης.
 κουστίζω (ρ.) = ἀξίζω ἀκριβά, ἀπὸ τὸ «κόστος».
 κούφα (ῆ) = μεγάλο καλάθι.
 κρεμμάρι (τό) = κρύπτη σὲ χωράφια γιὰ τὰ «ἀγγεῖα» καὶ τ' ἄλλα γεωργικὰ ἐργαλεῖα ἀλ-
 λά καὶ μάντρα τοῦ τοίχου, χοιροστάσιο.
 κρεφτή (ῆ) = στέρνα μὲ νερὸ ποὺ βρίσκεται στὸ στάβλο.
 κυνηγητὸς (ὀ) = παιδικὸ παιγνίδι.
 κυράτσα (ῆ) = θεῖά ἀλλὰ καὶ κάθε γριά γυναίκα.

Λ

λαιμὸς (ὀ) = περιδέραιο.
 λάινος (ὀ) = πῆλινο μεγάλο δοχείο.
 λαπερδόνα (ῆ) = λεβεντόκορμη.
 λαχουρί (τό) = ὕφασμα πολυτελείας, μεταξωτό, ἀπὸ τὴ Λαχώρη τῶν Ἰνδιῶν, ποὺ χρη-
 σίμευε γιὰ κάλυμμα τῶν ὤμων, σάλι.
 λημονέβγω (ρ.) = φιλοξενῶ.
 ληνὸς (ὀ) = πατητήρι.
 λιανόμπρικο (τό) = μικρὸ μπρίκι.
 λιοτρίδι(ν) = λιοτρίβι < ἔλαιοτριβεῖο.
 λοάρια (τά) = ἀλογάριαστα, χρυσὰ νομίσματα, θησαυρός, πλοῦτος.

Μ

μαειργεῖο καὶ μαεργεῖο (τό) = μαγειρεῖο.

μαῖδι καὶ μαεδὶ (τὸ) = χρῆμα, ρευστό, ἴσως ἐπειδὴ πλήρωναν οἱ πλούσιοι τὰ χρέη τους
κάθε Μάιο.
μάλαμα (τὸ) (γεν. τοῦ μαλαμάτου) = ὁ χρυσός.
μάνταλος (ὁ) = περάτης ξύλινος ἢ σιδερένια ράβδος μὲ ἐγκοπές, γιὰ νὰ ἀνοιγοκλείνει
ἢ πόρτα.
μαξοῦλι (τὸ) = ἀγροτικό εἰσόδημα, παραγωγή προϊόντων τῆς χρονιάς, σοδειά.
μαστραπᾶς (ὁ) = λαγουμάνος, ὑδροδοχεῖο (συνήθως μπρούντζινο).
μολὶ = ὄ,τι καὶ τὸ «θρῦ».
μισοκαιρίτης (ὁ) = μεσόκοπος, μεσήλικας.
μισοκοῖλι (τὸ) = τὸ μισὸ κιλό.
μονή (ἡ) = κρεβάτι, κλίνη σάν πατάρι ξύλινο ὅπου κοιμοῦνται. Προέρχεται ἀπὸ τὸ
στρώσιμο τῆς μονοκόμματης, μονόφυλλης, μονῆς κουβέρτας.
μούρη (ἡ) = πρόσωπο.
μουσάντρα (ἡ) = ψηλὸ παράπηγμα γιὰ τὸν ὕπνο τῶν παιδιῶν.
μουχοῦρτα (ἡ) = μεγάλο πιάτο γιὰ τὸ μαγειρεμένο φαγητό.
μπαταίρω (ρ.) = γέρνω, ἀνατρέπω, μπατάρω, μεταγυρίζω.
μπιρὶ (τὸ) = παιδικὸ παιγνίδι.
μπλετσὲ (ὁ) = μπλεξοῦδα ἀπὸ μαλλιά, κότσος.
μπουρὸ (τὸ) = ὄνομασία τοῦ ἐπιπλου «μπουφές» γιὰ τοποθέτηση γυαλικῶν, κάτι σάν τῆ
σημερινή κρυσταλλιέρα.
μπρο(β)άλλω (ρ.) = ξεπροβάλλω, ἐμφανίζομαι.
μυλαριὸ (τὸ) = θέση μὲ τὸ χειρόμυλο γιὰ τὸ ἄλεσμα τοῦ σιταριοῦ.
μυλλερὸ (τὸ) = δοχεῖο γιὰ τὰ «μύλλα» (= χοιρινὸ λίπος).
μυλόσταση (ἡ) = τὸ μέρος μὲ τῆ βαριά πέτρινη μυλόπετρα γιὰ τὸ ἄλεσμα τῶν σιτηρῶν.
μυστοκαρκιά (ἡ) = γαρύφαλο, γαρυφαλιά.

N-Ξ-O

νεμῶ (ρ.) = φυτρῶνω, μεταφ. ξεπετάγομαι.
νεσύρω (ρ.) = ἀνασύρω, σηκώνω πρὸς τὰ πάνω.
νιμένω (ρ.) = παραφθ. τοῦ ἀναμένω, περιμένω.
ξύλινα (τὰ) = γυναικεῖες ξύλινες παντόφλες.
ὄλουκι(ν) (τὸ) = πῆλινος σωλήνας γιὰ νὰ περνᾷ τὸ νερὸ (τουρκ. oluk).
ὄρνιθοςκυλο (τὸ) = τὸ διάστημα μεταξὺ ἀντίχειρα καὶ δείκτη.

Π

παμουχᾶς (ὁ) = νυφικὸ φόρεμα.
παμπάκι (τὸ) = βαμβάκι.
πανάθυρο (τὸ) = παραφθ. τῆς λέξης παράθυρο.
πανιέρι (τὸ) = πλεχτὸ καλάθι μὲ μικρὸ βάθος.
πάννα (ἡ) = ἄχρηστο ὕφασμα δεμένο στὴν ἄκρη ἐνὸς ξύλου.
πάντα (ἡ) = μεριά, πλευρά, πτέρυγα.
παντουναρίζω (ρ.) = ἀφήνω.
παπούτσα (ἡ) = παντόφλα.
παρμασιά (ἡ) = θέση ἀπὸ δύο παράλληλες πέτρες, πάνω στὶς ὁποῖες τοποθετοῦσαν τὸ
τσουκάλι. Πιὸ γενικὰ τζάκι, (πῦρ+ἔστια) πυροστιά.
παρμακλίκι (τὸ) = ξύλινο κάγκελλο ἐσωτερικοῦ χώρου.
πεζούρα (ἡ) = δερμάτινη σακκουλίτσα πού τὴν ἔδεναν στὸ ζωνάρι.

περάτης (ὀ) = σίδερο πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα ποὺ σύρεται σὲ ἀνάλογη ὑποδοχὴ γιὰ νὰ τὴν ἀσφαλίζει, μάνταλο.
περίολος (ὀ) = περίβολος, περιβόλι.
πεσκίρι (τὀ) = προσόψιο, τουρκοαραβικά peskir.
πιθαμὴ (ἦ) = σπιθαμὴ.
πινακοπλῦτης (ὀ) = θέση γιὰ τὸ πλύσιμο τῶν πιάτων, νεροχῦτης.
πολεμῶ (ρ.) = μεταφ. προσπαθῶ, ἀγωνίζομαι γιὰ κάτι.
πορτί(ν) (τὀ) = ὑποκορ. τῆς πόρτας, πορτάκι.
πορτόνι (τὀ) = τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν ἐξέπορτα στὴν αὐλή.
πρεπάτσι (τὀ) = βλ. «καπράτσι».
προσκέφαλο (τὀ) = μαξιλάρι.
πρισίμι (τὀ) καὶ προυσούμι (τὀ) = εἶδος κλωστής μεγάλης ἀντοχῆς, ράμμα.
πφερδές (τὀ) = ὕφασμα.

Ρ

ρεμόνι (τὀ) = κόσκινο.
ροέβγω (ρ.) = μοιράζω.
ρούσσα (ἦ) = ξανθοκόκκινη, ὑπόξανθη.

Σ

σάλα (ἦ) = ὁ χώρος ὑποδοχῆς τοῦ σπιτιοῦ.
σα(β)ούρα (ἦ) = ἄμμοχάλικο.
σείλη (τὰ) = χεῖλη.
σεκλέμι (τὀ) = τσουβάλι, σακκί.
σεντόνα (ἦ) = σεντόνι.
σέρι (τὀ) = χέρι.
σερτοῦκο (τὀ) = σακκάκι, ἐξωτερικὸ ἀνδρικό ἔνδυμα.
σιάνω (ρ.) = διορθάνω, σιάχνω.
σίκλα (ἦ) = βλ. «καπράτσι».
σιννί (τὀ) = κυκλικὸ ταψί γιὰ κόλυβα.
σκελιά (ἦ) = διασκελισμός.
σκορμός (ὀ) = χαμηλὸ κάθισμα ἀπὸ κορμὸ δέντρου.
σόλια (ἦ) = βόλτα, περίπατος.
σούλουνας (ὀ) = ὕδρορρόη.
σουφράς (ὀ) = (τουρκ. λέξη) μικρὸ τραπέζι στρογγυλὸ μὲ κοντὰ πόδια.
σποριές (οἶ) = τὰ κατὰλληλα γιὰ σπορὰ χωράφια, εὐφορα.
στάμνα (ἦ) = πήλινο δοχεῖο γιὰ σύκα.
στέη (τὰ) = στέγη.
στιβάνια (τὰ) = ὑποδήματα.
στίψη (ἦ) = στερεοποιημένη τέφρα ἀπὸ τὸ ἠφαίστειο.
στρα(β)οκλείδι (τὀ) = χοντρὸ σιδερένιο σύρμα γιὰ τὸ ἀνοιγμα καὶ κλείσιμο τῆς πόρτας, στραβοκλείδι, στραβόκλειδο.
συζατῆς (ὀ) = (τουρκ. λέξη), μικρὸ λεπτὸ χαλί.
σφαλῶ (ρ.) = κλείω, ἀσφαλίζω.
σφογγάτο (τὀ) = αὐγὸ τηγανιτό.
σφογγιά (ἦ) = ἀγριόχορτα πολὺ κοινὰ στὸ νησί.

Τ

- τράχηλας (δ) = τὸ στόμιο τῆς στέρνας.
 τράβα (ή) = χοντρό κορφάδι, στὴν τεχνικὴ ὄρολογία «τραβέρεσα».
 τσιφτισένιο (τὸ) = λειπτοκαμωμένο.
 τουβράς (δ) = ταγάρι, κοιν. τουρβάς.
 τσάμι (τὸ) = τζάμι παραθύρου.
 τσανάκα (ή) = ὄ,τι καὶ «μουχούρτα».
 τσάσκα (ή) = βαθὺ πιάτο.
 τσεφαλῆ (ή) = κεφαλὴ.
 τσιμινιά (ή) = τζάκι.

Φ

- φαμλικὸ (τὸ) = οἰκογένεια.
 φανάφτης (δ) = καπνοδόχος σπιτιοῦ.
 φατιές (οἱ) = μαντῆλες.
 φιρφιρένιος (δ) = ὁ φτιαγμένος ἀπὸ λεπτὴ πορσελάνη.
 φλασκι (τὸ) = ξηροκολόκυθο, φιάλη κολοκυθένια μὲ στενὸ στόμιο κατάλληλο γιὰ τσί-
 πουρο.
 φλισκίνα (ή) = πισκίνα (ἀπὸ τὸ λατ. piscinia + φλετρό, δηλ. φρέαρ).
 φουρναριὸ (τὸ) = φούρνος.

Χ-Ψ

- χαλατὸ (τὸ) = χάλασμα, ἐρείπιο.
 χανιζές (δ) = (τουρκ. λέξη) πορτοφόλι, συγκεντρωμένος πλοῦτος, ἀλλιῶς πορτομονές.
 χαντάκι(ν) = ἀπὸ τὸ ἀραβ. handak > χάνδαξ, τάφος.
 χάντρο (τὸ) = τὸ στόμιο τῆς στέρνας.
 χαπάρι (τὸ) = (τουρκ. λέξη) εἶδηση.
 χαραπούλλι (τὸ) = ὄ,τι καὶ τὸ «φλασκί».
 χερόλοος (δ) = χούφτα.
 χολιῶ (ρ.) = ἀντὶ χολόω (ἀπὸ τὸ χόλος), λυποῦμαι.
 χόντρο (τὸ) = χονδροκομμένο σιτάρι ποῦ περνᾷ ἀπὸ τὸ κόσκινο μὲ τίς μεγάλες τρύπες.
 Μαγειρεύεται σὰν τὸ πνιγούρι.
 χρουσοσέ = προσφών. τοῦ χρυσοχόου, δηλ. χρυσοχόε.
 χτίνω (ρ.) = χτίζω.
 χυλάδα (ή) = παχύρρευστο μίγμα λάσπης.
 ψυσῆ (ή) = ψυχὴ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Ἑλληνική

- Σωτ. Ἀγαπητίδης: «Ὁ πληθυσμὸς τῆς Δωδεκανήσου», «Νισυριακά», τόμ. Γ' (καὶ ἰδιαίτ. ἀνάτυπο).
- Κ. Ἀμάντου: «Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις εἰς μεσαιωνικοὺς συγγραφεῖς», Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. Β' (1925).
- Σπ. Ἀναγνώστου: «Λεσβιακά», Ἀθήνα 1903.
- Π. Ἀραβαντινοῦ: «Συλλογὴ Δημοδῶν ἀσμάτων Ἡπείρου», Ἀθήνα 1893.
- Μιχάλη Ἐμμ. Ἀρφαρᾶ: «Ἡ μονοκατοικία εἰς τὴν Ρόδον», περιοδ. «Τέχνη», τεύχος 3-4, τόμ. Β', Ρόδος 1971-72 (καὶ ἀνάτυπο).
- Τοῦ ἴδιου: «Τὰ ἀρχοντικά τῆς Λίνδου καὶ ἡ λαογραφία τους», Ἀθήνα 1976.
- Τοῦ ἴδιου: «Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ λαϊκὴ παράδοση, ἐκκλησιάμια τῆς Ρόδου», τόμ. Α', Ἀθήνα 1978 (ἐκδοση Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου).
- Βάσου Ν. Βασιλάκη: «Τὸ Μεσοχώρι τῆς Καρπάθου», τόμ. Α', Ἀθήνα 1973.
- Δημήτρης Βασιλειάδης: «Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Αἴγνας», τόμ. Β', Ἀθήνα 1959.
- Τοῦ ἴδιου: «Ἡ χώρα τῆς Ἀνδρου» (ἀρχιτεκτονικὰ σημεῖώματα), περιοδ. «Ἀρχιτεκτονική», τόμ. Ε' (1961).
- Τοῦ ἴδιου: «Εἰσαγωγή στὴν αἰγαιοπελαγίτικη ἀρχιτεκτονική», Ἀθήνα 1965.
- Τοῦ ἴδιου: «Νίσυρος - Τῆλος - Σύμη», περιοδ. «Ν. Ἔστια», τεύχος 956, Ἀθήνα 1967.
- Τοῦ ἴδιου: «Θεώρηση τῆς αἰγαιοπελαγίτικης ἀρχιτεκτονικῆς ὑπὸ ἀνήσυχη ὀπτικὴ γωνία», Ἀθήνα 1971.
- Τοῦ ἴδιου: «Τὸ Κρητικὸ σπίτι», (βιβλιοδ.) Ἀθήνα 1976.
- Τοῦ ἴδιου: «Ὀδοποιία στὶς μορφές καὶ τὸ ὕψος τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου», Ἀθήνα 1973-76.
- Τοῦ ἴδιου: «Ἀγροτικά χτίσματα ἀπὸ τὴ Νίσυρον» (Δελτ. Ἑλλ. Λαογρ. Ἐταιρ.), τόμ. ΚΔ', Ἀθήνα.
- Βασίλη Βεζύρογλου: «Μῦθοι, ἱστορίες, πλάκες, διαλογισμοὶ» (εἰσαγωγή - ἐπιμέλεια Κ.Ο. Σακελλαρίδη), ἐκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν, Ἀθήνα 1976.
- Ἀναστασίου Γ. Βρόντη: «Οἰ ζευγάδες τῆς Ρόδου» (ἀνατ. ΙΒ' τόμ. τῆς «Λαογραφίας», Θεσσαλονίκη 1938.
- Τοῦ ἴδιου: «Ἡ μελισσοκομία καὶ τὸ μαντρατόρεμα στὴ Ρόδο», Θεσσαλονίκη 1939.
- Τοῦ ἴδιου: «Ροδιακά», Ἀθήνα 1939.
- Τοῦ ἴδιου: «Παλιὰ σπίτια τῆς Ρόδου», Ρόδος 1950.
- Κ. Γεωργιάδου: «Τὸ ἀγροτικὸ σπίτι τῆς περιοχῆς Κυρηνείας Κύπρου», Λαογραφία, τόμ. ΙΕ' (1953).
- Σ. Γερωνυμάκης: «Περιφερειακὴ κατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος», περιοδ. «Ὀικονομικὴ πορεία», τεύχος 12 (1961).
- Γερασίμου Δ. Δρακίδου: «Ροδιακά», Ἀθήνα 1937.
- Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν: «Νισυριακά», τόμοι 5. Ἀθήνα 1963-1976.
- Δ.Ε. Εὐαγγελίδης: «Τὸ νησιώτικο λαϊκὸ σπίτι», περιοδ. «Ν. Ἔστια», τεύχος 35 (1944).
- Γ.Δ. Ζευγώλης: «Ποιμενικά τῆς ὄρεινῆς Νάξου», περιοδ. «Λαογραφία», τόμ. ΙΕ', τεύχος Α', Ἀθήνα.
- Ἄ. Θαβώρη: «Γλωσσικὰ σύμμεκτα», Ἰωάννινα 1972.
- Μαρίας Ἰωαννίδης: «Οἰκίαι Ἀραχώβης», Ἐπετ. Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, Ἀθήνα 1939.
- Γεωργίου Ν. Καζαβῆ: «Νισύρου λαογραφικά», Ν. Ὑόρκη 1940.
- Καλῆ Μ. Καλῆβη: «Λαογραφικὰ Κύμης Εἰβοίας», Ἀθήνα 1938.

- Ἄναστασιου Μ. Καρναναστάση: «*Ἡ φωνητικὴ τῶν ιδιωμάτων τῆς νήσου Κῶ*», Ἐπετ. Λεξικογραφικοῦ Δελτίου, τόμ. Α', Ἀθήνα 1963.
- Τοῦ ἴδιου: «*Ποιμενικά τῆς Κῶ*», περιοδ. «*Λαογραφία*», τόμ. ΙΣΤ', Ἀθήνα 1956.
- Ἀλεξάνδρου Σωτ. Καρνανικόλα: «*Συμαϊκὰ Λαογραφήματα*» (ἀνάτ. ΙΖ' τόμ. περιοδ. «*Λαογραφία*»), Ἀθήνα 1958.
- Μιχαήλ Κ. Κομνηνοῦ: «*Τὰ μοιρολόγια τοῦ Καστελλορίζου*», Ἀθήνα 1971.
- Τοῦ ἴδιου: «*Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Καστελλορίζου*», Ἀθήνα 1970.
- Ν. Κόνσολα: «*Λαογραφικὰ Ὀλύμπου*», Ἀθήνα 1964.
- Τοῦ ἴδιου: «*Λαογραφικὰ Ὀλύμπου Καρπάθου*», περιοδ. «*Λαογραφία*», τόμ. 24 (1966).
- Φαίδ. Κουκουλέ: «*Περὶ τὴν βυζαντινὴν οἰκίαν*», Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. ΙΒ', Ἀθήνα 1936.
- Τοῦ ἴδιου: «*Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ Λαογραφικὰ*», τόμ. Α' 1950.
- Νικήτα Ι. Κουμέντου: «*Ἡ Κατερίνα τοῦ Κούλελη*» (ἀνάτ. ΙΙΙ τόμου «*Νισυριακῶν*»), Ἀθήνα 1969.
- Τοῦ ἴδιου: «*Μοιρολόγια Νισύρικα*» (ἀνάτ. ΙV τόμ. «*Νισυριακῶν*»), Ἀθήνα 1972.
- Τοῦ ἴδιου: «*Ὁ γάμος στὴ Νίσυρο*» (ἀνάτ. V τόμ. «*Νισυριακῶν*»), Ἀθήνα 1976.
- Ἄρ. Κριάρη: «*Κρητικὰ δημοτικὰ τραγούδια*», Ἀθήνα — Χανιά 1969.
- Σ.Π. Κυδωνιάτη: «*Ἀγροτικὰ κατασκευαὶ καὶ ἐγκαταστάσεις*», Ἀθήνα 1947.
- Ἄρῃ Κωνσταντινίδη: «*Παλιὰ Ἀθηναϊκὰ σπιτία*», Ἀθήνα 1950.
- Θ. Κωστάκη: «*Τσακωνικὴ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ*», περιοδ. «*Λαογραφία*», τόμ. 19, 1960-61.
- Σπυρ. Λάμπρου: «*Τὰ σωζόμενα*», 1880.
- Κ. Λαοσιθιωτάκη: «*Σφρακιανὰ σπιτία*», Ἡράκλειο 1958.
- Ἐλένης Λειμωνᾶ - Τρεμπέλα: «*Τὸ λαϊκὸ Καρπάθικο σπιτί*» (διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ), Θεσσαλονίκη 1970.
- Μιλτιάδῃ Ἰ. Λογοθέτῃ: «*Τουρισμὸς καὶ οἰκονομία τῆς νήσου Νισύρου*», Ἀθήνα 1963 (ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν).
- Δ. Λουκοπούλου: «*Αἰτωλικαὶ οἰκίσεις, σκευὴ καὶ τροφαί*», Ἀθήνα 1925.
- Ι. Λυγίζου: «*Ἑλληνικὴ νησιώτικη ἀρχιτεκτονικὴ*», Ἀθήνα 1943.
- Κ. Μαλεᾶ: «*Εἰκόνες λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς*», Ἀθήνα 1929.
- Ἐμμανουὴλ Μανωλακάκη: «*Καρπαθιακὰ*», Ἀθήνα 1896.
- Γιάννη Ι. Μαυρακάκη: «*Ποιμενικὰ Ἀντικῆς Κρήτης*», Χανιά 1948.
- Νικολάου Μαυροῦ: «*Ἱστορικὸν ἀρχεῖον Κάσου*», τόμ. 1-3, Ἀθήνα 1937.
- Κ. Μαυρουδῆ: «*Τὰ Νισυριακὰ Κάλαντα*», Ἀθήνα 1972.
- Γεωργίου Μέγα: «*Ἡ λαϊκὴ οἰκοδομία τῆς Λήμνου*», Ἐπετ. Λαογραφ. Ἀρχείου, τόμ. Β', Ἀθήνα 1940.
- Τοῦ ἴδιου: «*Ἡ ἑλληνικὴ οἰκία*», Ἀθήνα 1949.
- Τοῦ ἴδιου: «*Ζητήματα ἑλληνικῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς*», περιοδ. «*Λαογραφία*», τόμ. ΙΔ' (1952).
- Τοῦ ἴδιου: «*Θρακικαὶ οἰκίσεις*», Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, Ἀθήνα 1939.
- Τοῦ ἴδιου: «*Συστηματικὴ Λαογραφία*», Ἀθήνα 1961.
- Τοῦ ἴδιου: «*Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Λαογραφίαν*», Ἀθήνα 1961.
- Κων. Μηνᾶ: «*Παροιμίαι Ἐλύμπου Καρπάθου*», Ἀθήνα 1970.
- Τοῦ ἴδιου: «*Τὰ ἰδιώματα τῆς Καρπάθου*» (διδακτορικὴ διατριβή), Ἀθήνα 1970.
- Τοῦ ἴδιου: «*Τὸ τοπωνυμικὸ τῆς Κάσου*», Ἀθήνα 1970 (ἔκδοσις Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου).
- Μιχάλη Γ. Μιχαηλίδη - Νουάρου: «*Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου*», Ἀθήνα 1928.
- Τοῦ ἴδιου: «*Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Καρπάθου*», τόμ. Α', Ἀθήνα 1932.

- Τοῦ ἴδιου: «*Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*», τόμ. Β', Ἀθήνα 1934.
- Τοῦ ἴδιου: «*Γλωσσικά - λαογραφικά Κάσου*», Ἀθήνα 1936.
- Π. Μιχελῆ: «*Ἡ ἀρχιτεκτονική ὡς τέχνη*», Β' ἔκδοση, 1951.
- Τοῦ ἴδιου: «*Τὸ ἐλληνικὸ λαϊκὸ σπιτί*», Ἀθήνα 1960.
- Ν.Κ. Μουτσοπούλου: «*Καστοριά, τὰ ἀρχοντικά*», Ἀθήνα 1962.
- Τοῦ ἴδιου: «*Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Βεροίας*», Ἀθήνα 1969.
- Δ. Μπαλαλά: «*Τὰ χωριανὰ μου*», Κάϊρον 1935.
- Κώστα Μπέρη: «*Τὸ παλιὸ Ἀθηναϊκὸ σπιτί*», περιοδ. «Ἀθηναϊκαὶ μελέται», τεῦχος 3, Ἀθήνα 1940.
- Ἀναστασίου Ὀρλάνδου: «*Παλαιὰ ἀστικά σπιτία τῆς Ἀρτης*», Ἀρχ. Βυζ. Μνημ. Ἑλλάδος, τεῦχος 2, τόμ. Η' (1936).
- Τοῦ ἴδιου: «*Τὰ παλάτια καὶ τὰ σπιτία τοῦ Μυστρά*», Ἀρχ. Βυζ. Μνημ. Ἑλλάδος, τεῦχος 1, τόμ. Γ' (1937).
- Δημήτρη Ν. Παπαδημητρίου: «*Λαϊκαὶ παροιμίαι*», Ἀθήνα 1967.
- Γ. Παπαδοπούλου: «*Γενικὴ γεωγραφικὴ καὶ ἱστορικὴ περιγραφή τῆς νήσου Νισύρου*», τύποις Ἀρμονίας, Ἀθήναι 1909.
- Γ.Χ. Παπαχαρλάμπους: «*Ἡ Κυπριακὴ οἰκία*», Λευκωσία 1968.
- Χριστόδουλου Ἰ. Παπαχριστοδούλου: «*Τοπωνυμικὸ Ρόδου*», Ρόδος 1951.
- Τοῦ ἴδιου: «*Λαογραφικά Σύμμεικτα Ρόδου*», τόμ. Α', Ἀθήνα 1962.
- Τοῦ ἴδιου: «*Λαογραφικά Σύμμεικτα Ρόδου*», τόμ. Β', Ἀθήνα 1964 (δημοσιευμένο καὶ στὸ περιοδ. «Λαογραφία»).
- Τοῦ ἴδιου: «*Τοπωνυμικὸ Νισύρου*», ἀνάτ. Γ' τόμου «Νισυριακῶν», Ἀθήνα 1969, σελ. 52
- Δημήτρη Πετροπούλου: «*Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια*», τόμ. Α', Ἀθήνα 1958.
- Ν.Γ. Πολίτη: «*Λαογραφικά Σύμμεικτα*», Ἀθήνα 1920 (τρίτομο ἔργο).
- Τοῦ ἴδιου: «*Παροιμίαι*», τόμ. Β', Ἀθήνα.
- Ἰωάννη Πρωτοδίκου: «*Ἡ νησιωτικὴ κατοικία*», ἔκδ. Ἀρμονία, τόμ. Α', Ἀθήναι 1900.
- Ἐμμανουὴλ Γ. Πρωτοψάλτη: «*Τραγούδια καὶ Μοιρολόγια τῆς Καρπάθου*», Θεσσαλονίκη 1933.
- Κώστα Ρωμαίου: «*Λαογραφικά καὶ Γεωγραφικά*», Ἑλλάς, τόμος Α', Ἀθήνα 1969.
- Κώστα Ὁδ. Σακελλαρίδη: «*Τὸ Νισύριμο δημοτικὸ τραγούδι*», Ἀθήνα 1965, ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν.
- Τοῦ ἴδιου: «*Νισύρικα παραμύθια*», Ἀθήνα 1976, ἔκδ. Ἐταιρ. Νισ. Μελετῶν.
- Ἀ. Σακελλαρίου: «*Τὰ Κυπριακά*», τόμ. 1-2, Ἀθήναι, 1890-91.
- Μιχαὴλ Σκανδαλίδη: «*Ἡ Χάλκη τῆς Δωδεκανήσου*», Ἀθήνα 1965.
- Δ. Α. Στρίκη: «*Νισύρικα ἰδιώματα (=συνήθειες)*», περιοδ. «Γνωμαγόρας», τεῦχος 3 (1934), 32.
- Τοῦ ἴδιου: «*Προικῶ ἔθιμα*», ἔφημ. «Αὐγή» (Δωδεκανήσου), 1934, ἀρ. 331 καὶ 332.
- Τοῦ ἴδιου: «*Περιγραφή ἀπαλαιοῦ Νισύρικου σπιτιοῦ*», περιοδ. «Γνωμαγόρας», 1936 καὶ περιοδ. «Νισυριακὰ Χρονικὰ» 4 (1957).
- Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη: «*Παλαιὰ Ἀθήνα*», Ἀθήνα 1929.
- Τῆς ἴδιας: «*Ἀσπρα νησιά*», Β' ἔκδοση 1939.
- Τῆς ἴδιας: «*Δωδεκάνησα*», τόμοι 3, Ἀθήνα 1947.
- Τῆς ἴδιας: «*Κύπρος*», τόμ. Α', Ἀθήνα 1955.
- Τῆς ἴδιας: «*Ἡ Κυπριακὴ λαϊκὴ τέχνη*» (Ἐκδ. Ὀργ. Ἑλλ. Χειροτ.), Ἀθήνα 1970 (τεῦχος 1).
- Δ.Ε. Τριποδάκη: «*Ἡ χωρικὴ κατοικία στὸ Λασίθι*» (ἀνάτ. περιοδ. «Τεχνικὰ χρονικὰ», τεῦχος 169-170).
- Ἀγαπητοῦ Τσοπανάκη: «*Τὸ γλωσσικὸ ἰδιῶμα τῆς Χάλκης*», Ρόδος 1949.

- Ἵπουργείου Ἀνοικοδομήσεως: «Δωδεκάνησος» (τὸ οἰκιστικὸ καὶ πολιτιστικὸ πρόβλημα), Ἀθήνα 1950.
- Εὐαγγελίας Κ. Φραγκάκι: «Ἡ λαϊκὴ τέχνη τῆς Κρήτης», τόμ. Α', Ἀθήνα 1960.
- Βάσου Χανιώτη: «Τὰ σπίτια τῆς Καρπάθου» (δημ. στα Ἐλεύθερα Δωδεκάνησα), ἔτος Α', ἀρ. 3, 1945.
- Ζαχαρία Χαλκιάδης: «Κασιώτικα ἦθη καὶ ἔθιμα», τόμοι 1-3, Ἀλεξάνδρεια 1928-1939.
- Κ. Χατζηγιάννου: «Γεωργικὰ καὶ ποιμενικὰ Κύπρου», περιοδ. «Λαογραφία», τόμ. ΙΑ', (1934).
- Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη: «Σκυῖρος», Ἀθήνα 1925.
- Τῆς Ἰδίας: «Τὸ ἀπλὸ Σαμιώτικο σπίτι» (περιοδ. «Ἑλληνικὰ Γράμματα» τόμ. 3), Ἀθήνα 1928.
- Τῆς Ἰδίας: «Ἑλληνικὴ Λαϊκὴ Τέχνη», Σκυῖρος 1925.
- Χρήστου Χειμώνα: «Τραγοῦδια καὶ στιχάκια τοῦ τοπικοῦ χοροῦ τῆς Σκιάθου» (ἀνάτ. περιοδ. «Κείμενα τοῦ Βόλου») (1978).
- Τοῦ ἴδιου: «Σκιάθος», Ἀθήνα 1975.
- Τοῦ ἴδιου: «Περίπατοι στὴ Σκιάθου», Ἀθήνα 1976.
- Κ. Χιώνη: «Ἱστορία τῆς Καβάλας», Καβάλα 1968.

Β. Ξένη

- Κ. Vrislander: «Τὸ σπίτι τοῦ Ροδάκη στὴν Αἴγυψο», Ἀθήνα 1934.
- Benndorf καὶ Niemann: «Reisen in Lykien and Karien», τόμ. Ι (1884-9).
- F. Benoit: «L' Architecture», 1912.
- A. Castellan: «Lettres sur la Morée», Μέρος Ι. (1808).
- Clarke Edward Daniel: «Trevels invarions countries of Europa, Asia and Africa...», London 1822-3, τόμ. ΙΙ.
- A. Choisy: «L' Asie Mineure et les Turcsen» 1875.
- E. Legrand: «Descriptions des îles de l' Archipel», Παρίσι 1897.
- Glutz: «La civilisation Egeenne» (1923).
- R. Matton: «Visite d' Hydra, L' Hellénisme contemporain», τόμ. VIII, Ἰούλιος-Ὀκτώβριος 1954.
- A. Springer: «Die Kunst des Altertums» (1923).
- Wilkinson Charles: «A tour through Asia Minor and the Greek island», London 1806.

Ο ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ (1914 - 1978)

Υπό

Μιλτιάδη Ίακ. Λογοθέτη

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ἡ πραγματεία πού ἀκολουθεῖ ἀποτελεῖ ἕνα χρονικὸ τῆς ἱστορικῆς πορείας τοῦ περιοδικοῦ τύπου τῆς Νισύρου ἀπὸ τὸ 1914, πού φαίνεται νὰ ἐκδόθηκε τὸ πρῶτο Νισύριο περιοδικὸ ἔντυπο, μέχρι τὶς μέρες μας. Εἶναι ἕνα κεφάλαιο μιᾶς εὐρύτερης ἐργασίας πάνω στὸ Δωδεκανησιακὸ περιοδικὸ τύπο, τὸ ὕλικὸ τῆς ὁποίας συγκεντρώνουμε ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια καὶ ἐλπίζουμε πὼς σύντομα θὰ μπορέσουμε νὰ τὴν ὀλοκληρώσουμε καὶ νὰ τὴ δημοσιεύσουμε.

Ἡ πρόταξη τῆς δημοσίευσης σήμερα τοῦ κεφαλαίου τῆς πού ἀναφέρεται στὴ Νίσυρο, πέρα ἀπὸ τὴν ὁποιαδήποτε, μικρὴ ἔστω, συμβολὴ πού μπορεῖ νὰ ἔχει στὸν πλουτισμὸ τῆς Νισύριας βιβλιογραφίας, ἀποβλέπει στὴν πρόκληση τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν συμπατριωτῶν μας νὰ συμπληρώσουν τὰ κενὰ πού παρουσιάζει σ' αὐτὴ τὴ φάση ἢ μελέτη, ὥστε ὅταν συμπεριληφθεῖ στὸ συνολικὸ ἔργο νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατὸ ὀλοκληρωμένη. Γιατὶ πρέπει νὰ τὸ δηλώσουμε ἐξυπαρχῆς, ὅτι τέτοιου εἴδους «βιβλιογραφικὲς» μελέτες ἀπὸ τὴ φύση τους παρουσιάζουν ἐλλείψεις. Δυστυχῶς οἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ γιὰ τὸν πολὺ κόσμον δὲν ἀποτελοῦν «ἀρχεϊακὰ» ἔντυπα. Ἡ μοῖρα τους εἶναι νὰ χρησιμοποιοῦνται γιὰ χαρτὶ περιτύλιξης! Ἐτσι ἐξηγεῖται γιὰτὶ σήμερα δὲν βρίσκει κανεὶς τέτοιου εἴδους παλιὰ ἔντυπα, παρὰ στὰ χέρια μερικῶν πού εἴτε συνέβη νὰ γράφουν κάποιον ἄρθρον εἴτε νὰ δημοσιεύτηκε σ' αὐτὰ κάποια ἀγγελία πού τοὺς ἀφοροῦσε. Σ' αὐτοὺς λοιπὸν ἀπευθυνόμαστε καὶ τοὺς ζητοῦμε ἂν ἔχουν τέτοια ἔντυπα νὰ τὰ θέτουν ὑπόψην μας. Ἰδιαιτέρως θὰ ἦταν μεγάλη προσφορά, ἂν μὲ τὴν ἐκκλήση αὐτὴ, κάποιος συμπατριώτης μας «ἀνακαλύψει» στὸ προσωπικὸ του ἀρχεῖο κανένα φύλλον τῆς «Πορφυρίδος» (1914 Νέα Ὑόρκη) ἢ τῆς «Νέας Ζωῆς» (1918 Νέα Ὑόρκη), πού παρὰ τὶς ἐρευνές μας δὲν κατορθώσαμε νὰ βροῦμε οὔτε ἕνα φύλλον τους. Τὸ Δελτίο τοῦ «Γνωμαγόρας» Ἀμερικῆς (1931-1966), κυρίως τῆς πρώτης προπολεμικῆς περιόδου (1931-1938) εἶχε καλύτερη τύχη, γιὰτὶ σώζεται στὴ βιβλιοθήκη

του Δημοτικού Σχολείου Μανδρακίου μιά πλήρης σειρά, εύγενική προσφορά τῆς γυναίκας τοῦ μακαρίτη Λάζ. Κοντοβεροῦ ἀπὸ τὴν προσωπική του βιβλιοθήκη.

Τώρα πού στὴ Νίσυρο ἰδρύθηκε μὲ τὴν προσφορά τῶν συμπατριωτῶν μας ἀδελφῶν Γιαννίδη Δημοτική Βιβλιοθήκη, θὰ πρέπει ὅλα τὰ νισυριακὰ ἔντυπα πού βρίσκονται σκόρπια ἐδῶ κι ἐκεῖ, σ' ἄλλες βιβλιοθήκες, σὲ ἰδιωτικές συλλογές κι ὅπουδήποτε ἄλλοῦ, νὰ συγκεντρωθοῦν ἐκεῖ και μαζί μὲ τὰ «κατάλοιπα» τοῦ ἀρχειακοῦ ὑλικοῦ τοῦ νησιοῦ, πού πρέπει κι αὐτὰ νὰ μαζευθοῦν και νὰ ταξινομηθοῦν, ν' ἀποτελέσουν τὸ «*Ιστορικὸ Ἀρχεῖο Νισύρου*».

Ἡ ἐργασία μας αὐτὴ ἂς θεωρηθεῖ λοιπὸν μιά πρώτη προσπάθεια καταγραφῆς τοῦ περιοδικοῦ τύπου τῆς Νισύρου σὰν συμβολὴ στὴ δημιουργία τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου του και κρίνοντάς την κανεῖς ἀπὸ τὴ σκοπιὰ αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἐπιεικής γιὰ τὶς ἀναπόφευκτες ἀπὸ τὰ πράγματα ἐλλείψεις της.

2. Γενεσιουργὰ αἷτια και φορεῖς

Μιλώντας κανεῖς γιὰ τὸν περιοδικὸ τύπο θὰ πρέπει νὰ κάμει μιά ἱστορικὴ ἀναδρομὴ στὴν περίοδα τῆς «ἐμφάνισης» τῶν ἐντύπων πού τὸν ἀποτελοῦν, γιὰ νὰ ἐξακριβώσει κάτω ἀπὸ ποιὲς συνθήκες ἐκδόθηκαν τὰ διάφορα αὐτὰ περιοδικὰ ἔντυπα και ποιοὶ φορεῖς πρωτοστάτησαν γιὰ τὴν ἔκδοσή τους. Τὰ γενεσιουργὰ αἷτια, ὅπως προκύπτουν και ἀπὸ τὸ «σκοπὸ» τους πού καταχωρεῖται συνήθως στὸ πρῶτο φύλλο κάθε ἐντύπου, εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς δημιουργίας ἐνὸς ὄργανου πού θὰ συνδέει τοὺς Νισύριους τῆς διασπορᾶς μὲ τοὺς γηγενεῖς τοῦ νησιοῦ, πού θὰ προβάλλει τὰ προβλήματα τοῦ νησιοῦ και τὴ δράση τὴν κοινωτική και συλλογική, πού θὰ συγκεντρώνει και θὰ μελετᾷ τὸν ἱστορικὸ, λαογραφικὸ και πολιτιστικὸ πλοῦτο τῆς Νισύρου και τέλος πού θὰ προωθεῖ τὸ «*Δωδεκανησιακὸ Ζήτημα*». Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔργο, κατὰ τὴ διάφραση τῆς Ἱταλοκρατίας στὰ Δωδεκάνησα (1912-1945), ἀνέλαβε κυρίως ὁ Δωδεκανησιακὸς τύπος τῆς διασπορᾶς, ὅπως ἡ «*Ἀγὴ τῆς Δωδεκανήσου*» και ἡ «*Φωνὴ τῆς Δωδεκανήσου*» στὴν Ἀθήνα, «*Ὁ Δωδεκανήσιος*» στὴ Νέα Ὑόρκη και ἡ «*Δωδεκάνησος*» στὴν Ἀλεξάνδρεια και περιθωριακὰ ὁ νησιώτικος τύπος, δηλαδή οἱ ἐφημερίδες και τὰ δελτία πού ἐξέδιδαν οἱ παροικίες τῶν ἐπὶ μέρους νησιῶν μας, ἀνάμεσα στὰ ὅποια ἦταν και τὰ νισυριακὰ. Αὐτοὺς τοὺς σκοποὺς ἤρθαν νὰ ὑλοποιήσουν οἱ Νισύριοι τῆς διασπορᾶς μὲ τὸν περιοδικὸ τους τύπο, πού στὶς περισσότερες περιπτώσεις ἐκδηλώθηκε συλλογικά κάτω ἀπὸ τὴν αἰγίδα τῶν συλλόγων τους στὴν Ἀμερική και στὴν Ἀθήνα.

Ἡ ἔντονη παρουσία τῆς νισυριακῆς παροικίας στὴ Νέα Ὑόρκη, ὕστερα ἀπὸ τὴ μεταναστευτικὴ φυγὴ ἀπὸ τὸ νησί σὰν ἀποτέλεσμα τῆς ἀπειλούμενης

στράτευσης από τους Νεοτούρκους τὸ 1908 καὶ τῶν πιεστικῶν μέτρων τῶν Ἱταλικῶν Ἀρχῶν κατοχῆς ἀπὸ τὸ 1912 καὶ ἡ συλλογικὴ τῆς ὀργάνωση μὲ τὴν ἴδρυση τῶν Νισυριακῶν Συλλόγων «*Ὀμηρος*» (1904), «*Πορφυρίδης*» (1906), «*Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος*» (1906), «*Παναγία Θερμιανῆ*» (1906) καὶ «*Γνωμαγόρας*» (1915), συνετέλεσαν ὥστε νὰ δημιουργηθοῦν οἱ κατάλληλες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐκδοση συλλογικῶν ἐντύπων. Ἔτσι τὸ πρῶτο περιοδικὸ ἐντυπο «*Πορφυρίδης*», παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἔχουμε ἀποδείξεις, συμπεραίνουμε, ὅτι ἀνήκει στὸν ὁμώνυμο Σύλλογο. Ἄν ἐξαιρέσουμε τὴ «*Νέα Ζωὴ*» (1918) τοῦ Ἰάκωβου Καζαβῆ καὶ τὴ «*Νίσυρος Εἰκονογραφημένη*» (1951-1959) τοῦ ἀδελφοῦ του Γεωργίου Καζαβῆ, αὐτῶν τῶν ἀγῶν συμπαιτριῶν μας, πού τόσα πρόσφεραν στὸ νησί καὶ παραμένουν ἀγνωστοὶ στοὺς σύγχρονους «*Νεομισύριους*», καὶ τὸ «*Νισυριακὸν Ἡμερολόγιον*» (1923) τοῦ σχολάρχου Γεωργίου Παπαδοπούλου, πού ἦταν καθαρὰ ἀτομικὲς πρωτοβουλίες, μαζὶ καὶ μὲ τὸ μοναδικὸ φύλλο τοῦ «*Νισύριον*» (1978) τοῦ Νικ. Χαρτοφύλλη, ὅλες οἱ ἄλλες περιοδικὲς ἐκδόσεις τῆς Νισύρου, εἴτε ἦταν ἐφημερίδες, εἴτε δελτία, εἴτε περιοδικά, ξεκίνησαν καὶ σταδιοδρόμησαν σὰν πρωτοβουλίες καὶ ὄργανα τῶν Νισυριακῶν Συλλόγων, τοῦ Δήμου Μανδρακίου, τῆς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν καὶ τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων τοῦ νησιοῦ.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι ἐπίσης καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐκδοτικὴ περιοδικὴ δραστηριότητα στὴν Ἀμερικὴ σταματᾷ στὸ τέλος τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς μὲ τὴ διακοπὴ τοῦ Δελτίου τοῦ «*Γνωμαγόρας*», ἀφοῦ οἱ μεταπολεμικὲς προσπάθειες ἐπανεκδόσεώς του δὲν ἔφεραν οὐσιαστικὰ ἀποτελέσματα. Τοῦτο ἴσως θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὴν «ἀποστράτευση» τῆς «παλιᾶς φρουρᾶς» (Ἰ. Οἰκονομίδης, Δ. Στρίκης, Δ. Πολυχρονίδης, Λ. Κοντοβερός, Γ. Καζαβῆς κ. ἄ.), πού τὸ δημιούργησε καὶ τὸ θεωροῦσε κάτι ἀπὸ τὸ «εἶναι» τῆς, καὶ στὴν ἀδυναμία τῆς μεταπολεμικῆς γενιᾶς ν' ἀποδεχθεῖ τὴν κληρονομιά τοῦ «*Δελτίου*» καὶ νὰ ταυτιστεῖ συναισθηματικὰ μ' αὐτό. Ἀλλὰ καὶ ἄλλες προσπάθειες πού ἀρτήθηκαν ἀπὸ μεταπολεμικοὺς μετανάστες, μὲσω τῶν Συλλόγων τοῦ «*Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου*», τῆς «*Παναγίας τῆς Θερμιανῆς*» καὶ τῆς «*Νισυριακῆς Νεολαίας Ἀμερικῆς*», δὲν καρποφόρησαν, ἀφοῦ μόλις κατόρθωσαν νὰ κυκλοφορήσουν περιορισμένου ἀριθμοῦ φύλλα. Ἔτσι σήμερα στὴν Ἀμερικὴ δὲν ἐκδίδεται κανένα πιά Νισυριακὸ περιοδικὸ ἐντυπο.

Μεταπολεμικὰ ἡ ἐκδοτικὴ προσπάθεια καὶ μάλιστα σὲ κάποιο ἄλλο ἐπίπεδο ἐκδηλώθηκε στὴν Ἀθήνα καὶ ξεκίνησε ἀπὸ τοὺς κόλπους τοῦ Συλλόγου Νισυριῶν Ἀθηνῶν-Πειραιῶς «*Ὁ Γνωμαγόρας*» μὲ τὴν ἐκδοση τὸ 1955 τοῦ περιοδικοῦ «*Νισυριακὰ Χρονικά*» καὶ τὴ συνέχισή του ἀπὸ τὸ 1963 σὰν ἐκδοση πιά τῆς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν μὲ τὸν τίτλο «*Νισυριακά*», πού εἶναι καὶ τὸ μόνο Νισυριακὸ περιοδικό, πού συνεχίζει τὴν ἐκδόσή του. Τόσο τὰ «*Νισυριακὰ Χρονικά*», ὅσο καὶ σήμερα τὰ «*Νισυριακά*», πού ἡ ὑπαρξή

τους όφείλεται κατά ένα μεγάλο ποσοστό στους άδελφούς 'Οδ. Σακελλαρίδη, άποτελοϋν κυρίως άρχαιακά έντυπα, καθώς συγκεντρώνεται σ' αυτά τó ιστορικό και λαογραφικό υλικό τού νησιού. Τά «Νισυριακά» είναι έπιστημονική έπετηρίδα, δέν είναι πληροφοριακή έκδοση. 'Ακριβώς γι' αυτό τó λόγο και ó Δήμος Μανδραχίου στην προσπάθειά του νά καλύψει τó κενó τού τομέα τής πληροφοριοδότησης στα περιορισμένα βέβαια πλαίσια τής δημοτικής δραστηριότητας, εκδίδει από τó 1977 υπό μορφή Δελτίου τή «Νισυριακή Φωνή». Τήν ανάγκη ένημέρωσης τών άπανταχοϋ Νισυρίων έπεσήμανε τελευταία και ή σημερινή Διοίκηση τού «Γνωμαγόρα» 'Αθηνών-Πειραιώς, πού πέρασε στα χέρια τής μεταπολεμικής γενιάς και αποφάσισε νά εκδώσει δίμηνη έφημερίδα με τίτλο «Νισυριακά Νέα». "Έτσι θ' αποκτήσει και ή Νίσυρος, έστω και καθυστερημένα, τήν έφημερίδα της, πού μαζί με τήν περιοδική έκδοση «Νισυριακά», θά καλύψουν όλόκληρο τó φάσμα από τήν άπλή πληροφοριοδότηση μέχρι τή βαθειά μελέτη τών Νισυριακών πραγμάτων τού σήμερα και τού πολιτιστικού παρελθόντος τού νησιού.

3. Είδη και συγκεκριμένα έντυπα

Τά είδη τών Νισυριακών περιοδικών εντύπων πού περιλαμβάνει ή «βιβλιογραφική» αύτή έργασία είναι όλα εκείνα τά έντυπα πού έχουν σάν κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα τήν «περιοδικότητα» τής έκδοσής τους, πού άποδεικνύεται από τήν άρίθμηση τών φύλλων, τευχών ή τόμων, και είναι γνωστά με τίς όνομασίες έφημερίδα, περιοδικό, έπιθεώρηση, δελτίο, άρχείο, ήμερολόγιο κτλ. 'Η περιοδικότητα είναι σχετική, γιατί πολλές φορές έντυπα πού προγραμματίστηκαν γιά περιοδική έκδοση, δέν εκδόθηκαν σέ δεύτερο φύλλο, όπως τó «Νισυριακόν 'Ημερολόγιον» τού Γ. Παπαδοπούλου και ó «Νισύριος» τού Ν. Χαρτοφύλη, γιά άπρόβλεπτες αίτιες, πού ανάίρεσαν τίς άρχικές και «δεδηλωμένες» προθέσεις τών έκδοτών τους. 'Αντίθετα δέν περιλαμβάνει τά «Λευκώματα», τά («'Αναμνηστικά δελτία»), τίς («'Επετειακές εκδόσεις») (Anniversaries) κ.ά., πού κατά καιρούς εκδίδονται κυρίως από τούς Νισυριακούς Συλλόγους τής 'Αμερικής με τήν ευκαιρία κάποιου γεγονότος ή εκδήλωσης (χοροεσπερίδα), έπειδή άκριβώς δέν εκδίδονται σέ τακτά χρονικά διαστήματα, άλλ' ευκαιριακά.

Τά Νισυριακά έντυπα τών όποιων ακολουθει ή βιβλιογράφηση άνήκουν στην κατηγορία τών έφημερίδων, δελτίων, ήμερολογίων και περιοδικών και παρουσιάζονται κατά χρονολογική σειρά με βάση τó χρόνο τής έκδοσης τού πρώτου τους φύλλου. 'Η βιβλιογράφηση τους είναι αναλυτική και καταβλήθηκε προσπάθεια νά δοθοϋν όσο τó δυνατόν περισσότερες πληροφορίες, όχι μόνο γιά τó περιεχόμενό τους, αλλά και γιά τούς άνθρώπους πού τά δημιούργησαν και τά στήριξαν. Σ' αυτούς τούς έπάνυμους και άνώνυμους συντάκτες

Τὰ ἐξώφυλλα τῶν κυριότερων Νισυριακῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν ποὺ κυκλοφόρησαν μέχρι σήμερα, στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀμερική.

τους όφείλουμε ένα σημαντικό μέρος τής προσπάθειας να διατηρήσουμε και να μεταδώσουμε στους έπιγενόμενους Νισύριους τήν πνευματική και πολιτιστική κληρονομιά τοῦ νησιού.

3.1. «Πορφυρίς» (1914)

Ἡ «Πορφυρίς» φαίνεται να είναι τὸ πρῶτο Νισυριακὸ έντυπο ποὺ βλέπει τὸ φῶς τής δημοσιότητας τὸ 1914 στὴ Νέα Ὑόρκη¹. Δέν γνωρίζουμε τί είδος έντυπο ἦταν, ἀν ἦταν δηλαδή έφημερίδα, περιοδικὸ ἢ δελτίο, ποιὸς ἦταν ὁ εκδότης του και ποιὰ ἡ διάρκεια τής ζωής του. Τήν ὑπαρξή του «ἀνακαλύψαμε» σ' ένα φυλλάδιο ποὺ τύπωσε ὁ Ἰάκωβος Καζαβῆς τὸ 1938 στὴ Νέα Ὑόρκη με τὸν τίτλο «Τὰ δημοσιεύματά μου 1913-1937», ὅπου ἀνάμεσα σ' ἄρθρα ποὺ δημοσίευσε γιὰ τήν ιδιαίτερη πατρίδα του, τὴ Νίσυρο, σὲ έφημερίδες και περιοδικά, περιλαμβάνεται κι ένα ἄρθρο με τὸν τίτλο «Ἄς ἐλπίσωμεν» ποὺ δημοσιεύτηκε σὲ ένα έντυπο με τίτλο «Πορφυρίς», Νέα Ὑόρκη, Αὐγούστος 1914. Ἀπὸ τὸν τίτλο του συμπεραίνουμε ὅτι ὀπωσδήποτε πρέπει να ἦταν Νισύριο έντυπο και πιθανότατα να ἦταν εκδοσὴ τοῦ ὁμώνυμου Συλλόγου τῶν Νισυρίων, ποὺ λειτουργοῦσε ἀπὸ τὸ 1906. Αὐτὸ ποὺ εἶναι βέβαιο εἶναι ὅτι εκδότης του δέν ἦταν ὁ Ἰάκωβος Καζαβῆς, γιατί διαφορετικὰ θὰ τὸ μνημόνευε σὰν δικό του έργο στὸ παραπάνω φυλλάδιό του, ὅπου δημοσίευσε και τοὺς τίτλους τῶν αὐτοτελῶν του έργων². Δέν ἀποκλείεται μάλιστα τὸ μοναδικὸ φύλλο τής «Πορφυρίδος» να ἦταν αὐτὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1914, ἀν λάβουμε ὑπόψη ὅτι ὁ Ἰάκωβος Καζαβῆς ἦταν πολυγραφότατος και ὅτι τὰ περι Νίσυρου και Δωδεκανήσου δημοσιεύματά του αὐτῆς τής πε-

1. Ἡ Νίσυρος εἶχε τὸ μεγάλο προνόμιο να εἶναι ἡ ιδιαίτερη πατρίδα τοῦ Ἑλληνα δημοσιογράφου Κωνσταντίνου Φασουλαρίδη, τοῦ «πατέρα τής ἐν Ἀμερικῇ Ἑλληνικῆς Δημοσιογραφίας», ὅπως τὸν ὀνόμασαν, ποὺ ἐξέδωσε τήν πρώτη ἑλληνικὴ έφημερίδα στὴν Ἀμερικῇ. Ὁ Φασουλαρίδης γεννήθηκε στὴ Νίσυρο τὸ 1843 και σπούδασε στὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολῆ τοῦ Πατριαρχείου. Στὴν Κωνσταντινούπολη δίδαξε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα και ταυτόχρονα ἦταν συνεργάτης τής μεγάλης τότε έφημερίδας «Νεολόγος» τοῦ Σταύρου Βουτυρά. Τὸ 1892 ἐκδίδει στὴ Βοστώνη τήν πρώτη ἑλληνικὴ έφημερίδα, τὸ «Νέον Κόσμον», δύο χρόνια πρὶν ἐκδοθεῖ ἡ «Ἀτλαντίς». Ὑστερα μετακινεῖται στὴ Νέα Ὑόρκη, ὅπου γιὰ ένα διάστημα ὑπῆρξε ἀρχισυντάκτης τής μικροσκοπικῆς τότε «Ἀτλαντίδος» τοῦ Σόλων Βλαστοῦ. Ὁ Φασουλαρίδης τὸ 1905 ιδρύει στὴ Νέα Ὑόρκη δικὴ του εβδομαδιαία έφημερίδα τὴ «Σημαία», ἡ ὁποία ένα χρόνο ἀργότερα συγχωνεύεται με τήν εβδομαδιαία έπίσης έφημερίδα τοῦ Ἰωάννη Μπούρα «Θερμοπύλαι», σὲ ἡμερήσια με τὸν τίτλο «Σημαία-Θερμοπύλαι», ποὺ ἐβγαίνει μέχρι τὸ 1908. Στις ἀρχές Μαρτίου τοῦ 1909 ὁ Φασουλαρίδης βαριά ἀρρωστος ἀπὸ φυματίωση φεύγει ἀπὸ τὴ Νέα Ὑόρκη γιὰ τήν Ἑλλάδα, ὅπου φθάνει στις 20 τοῦ ἴδιου μήνα και εισάγεται στὸν «Εὐαγγελισμό». Λίγες μέρες ἀργότερα πέθανε σὲ ἡλικία 66 χρόνων. (Βλ. Δελτίο «Γνωμαγόρα» Ἀμερικῆς, ἀριθ. 123, Δεκεμβρίου 1953-Ἰανουαρίου 1954).

2. Ἰακώβου Ν. Καζαβῆ, «Τὰ δημοσιεύματά μου 1913-1918», Νέα Ὑόρκη 1938.

ριόδου, καταχωροῦσε σὲ ἄλλες ἔφημερίδες καὶ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς πού ἐκδίδονταν στὴ Νέα Ὑόρκη (Νίκη, Ἐθνικὸς Κῆρυξ, Ἀτλαντὶς κ.ἄ.).

3.2. «Νέα Ζωή» — Μηνιαία Νισυριακὴ Ἐπιθεώρηση (1918)

Ἡ «Νέα Ζωή» σὰν Μηνιαία Νισυριακὴ Ἐπιθεώρηση ἐκδόθηκε τὸ 1918 στὴ Νέα Ὑόρκη. Ἰδρυτὴς καὶ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ ἦταν ὁ Ἰάκωβος Καζαβῆς, ἓνας ἐνθερμος πατριώτης, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τότε πού ἐγκαταστάθηκε στὴ Νέα Ὑόρκη (1910) ἀσχολήθηκε, παράλληλα πρὸς τὶς σπουδές του καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴ του δραστηριότητα, καὶ μὲ τὰ ζητήματα τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδας, τῆς Δωδεκανήσου, στὴν ἀπελευθέρωση τῆς ὁποίας πρόσφερε πολὺτιμες ὑπηρεσίες μὲ τὰ ἄρθρα καὶ τὰ δημοσιεύματά του, πού ἐφοδίασε ὅλες τὶς Ἀμερικανικὲς ἔφημερίδες, τοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους καὶ τὰ Πανεπιστήμια. Ὁ χρονογράφος τῆς ἐλληνοφωνῆς ἔφημερίδας τῆς Νέας Ὑόρκης («Ἀτλαντὶς») τῆς 29 Μαΐου 1963 («Φιλαδελφεὺς») ἔγραφε γιὰ τὴν πατριωτικὴ δράση τοῦ Ἰάκωβου Καζαβῆ: «...Ὅταν ἡ ἰδέα τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Δωδεκανήσου συνήντα τὴν ἀπογοήτευσιν καὶ τὴν εἰρωνείαν τῶν λιποψύχων, κάποιος Νισύριος, ὁ Ἰάκωβος Καζαβῆς, ἔστειλε πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ὑδρογείου, πρὸς ὄλους τοὺς διακοσμημένους, τοὺς πολιτικούς, τοὺς δημοσιογράφους καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ Ἰδρύματα, τὴν κραυγὴν τοῦ πόνου τῶν σκλαβωμένων νησιωτῶν». Ἀπὸ τότε πού ὁ Ἰάκωβος Καζαβῆς ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀμερικὴ μέχρι τὸ 1937 ἔγραψε καὶ δημοσίευσε πάνω ἀπὸ 700 ἄρθρα καὶ μελέτες σὲ ἔφημερίδες καὶ περιοδικὰ, ἑλληνικὰ καὶ ξενόγλωσσα, στὴν Ἀμερικὴ, στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν Ἀλεξάνδρεια, γιὰ θέματα τῆς Δωδεκανήσου, τῆς Νισύρου κ.ἄ., ὅπως ἀκόμα δημοσίευσε αὐτοτελὴ βιβλία, ὅπως τὴν «Ἱστορία τῶν Νισυριακῶν Σωματείων Ἀμερικῆς, Ὀμήρου καὶ Πορφύριδος» (Καλλεπὲς) 1916, τὴ «Βιομηχανικὴ Ἐνότητα» 1920, «Ὁ Σοσιαλισμὸς ἔρχεται» 1924, κ.ἄ.¹ Ὁ Ἰάκωβος Καζαβῆς γεννήθηκε στὴ Νίσυρο στὶς 7 Ὀκτωβρίου 1893 καὶ πέθανε στὴ Νέα Ὑόρκη στὶς 3 Μαΐου 1967. Τὸ 1908 πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου φοίτησε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ καὶ ταυτόχρονα ἐργαζόταν στὸ φαρμακεῖο τοῦ θεῖου του. Τὸ 1910, ὅπως εἶπαμε, ἔφθασε στὴ Νέα Ὑόρκη, ὅπου τέλειωσε τὶς γυμνασιακὲς του σπουδὲς καὶ στὴ συνέχεια, τὸ 1917, εἰσάγεται στὴ Φαρμακευτικὴ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Κολούμπια, ἀπόπου παίρνει τὸ δίπλωμά του ἐργαζόμενος².

Τὴ Νισυριακὴ Ἐπιθεώρηση («Νέα Ζωή») ὁ Ἰάκωβος Καζαβῆς φαίνεται νὰ ἔχει ἐκδώσει τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1918, σὰν μηνιαῖο περιοδικὸ καὶ νὰ

1. Ἰακώβου Ν. Καζαβῆ, «Τὰ δημοσιεύματά μου 1913-1937», Νέα Ὑόρκη 1938.

2. Βλ. σχετικὰ: Δημητρίου Ἡλιάδου, «Ὁ Κύριος Ἰάκωβος Ν. Καζαβῆς καὶ τὸ ἔργον του», Ἀθῆναι 1960 καὶ Νικητὰ Ὀδ. Σακελλαρίδη, «Αὐτοὶ πού φεύγουν (Ἰάκωβος Καζαβῆς)», «Νισυριακά», τόμος 3ος, Ἀθῆναι 1969, σ. 380.

συνέχισε τὴν ἐκδοσὴ μέχρι τὸν Ἰούνιο τοῦ ἴδιου χρόνου, δηλαδή ἐβγαλε συνολικά 5 τεύχη. Αὐτὰ προκύπτουν ἀπὸ τὶς πληροφορίες ποὺ ὁ ἴδιος μᾶς δίνει στὰ «Δημοσιεύματά» του, ὅπου καταχωρεῖ τὰ ἄρθρα του ποὺ δημοσίευσε στὸ περιοδικό του «*Νέα Ζωή*». Ἔτσι στὸ τεύχος τοῦ Φεβρουαρίου 1918 δημοσίευσε ἄρθρο του μὲ τὸν τίτλο «*Ὁ σκοπὸς μας*», πράγμα ποὺ βεβαιώνει ὅτι ἦταν καὶ τὸ πρῶτο τεύχος τοῦ περιοδικοῦ, ὅπως ἀκόμα καὶ ἄλλο ἄρθρο μὲ τὸν τίτλο «*Ἐπιγραφαὶ ἀρχαιολογικαὶ Νισύρου*». Στὸ τεύχος τοῦ Μαρτίου δημοσίευσε ἄρθρο μὲ τὸν τίτλο «*Σύρτε παιδιὰ μου στὸ καλόν*», στὸ τεύχος τοῦ Ἀπριλίου τὰ ἄρθρα «*Πρὸς τελείαν καὶ πραγματικὴν ἔνωσιν*», «*Σημειώσεις ἀρχαίων Νισύρου*» καὶ «*Ἡ νῆσος Νίσυρος*» (W. Smith - μετάφραση), στὸ τεύχος τοῦ Μαΐου τὸ ἄρθρο «*Τὸ καθήκον μας*» καὶ στὸ τεύχος τοῦ Ἰουνίου τὸ ἄρθρο μὲ τὸν τίτλο «*Ἡ χημικὴ τέχνη τῶν προγόνων μας*». Ποιοὶ ἦταν οἱ ἄλλοι συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ καὶ ποιά ἦταν γενικὰ ἡ δομὴ δὲν γνωρίζουμε, ἀφοῦ δὲν μπορέσαμε νὰ βροῦμε ἔστω καὶ ἓνα φύλλο του. Ἄν λάβουμε ὅμως ὑπόψιν τὸν τίτλο τῆς Ἐπιθεωρήσεως καὶ τὸ γεγονός ὅτι εἶναι τὸ δεύτερο ἔργο τοῦ Καζαβῆ ὕστερα ἀπὸ τὴν «*Ἱστορία τῶν Νισυριακῶν Σωματείων Ἀμερικῆς Ὀμήρου καὶ Πορφυρίδος*» (1916), καταλήγουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ «*Νέα Ζωή*» ἀπευθυνόταν στοὺς Νισύριους μετανάστες τῆς Ἀμερικῆς μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς βοηθήσει νὰ προσαρμοστοῦν στὴ νέα τους πατρίδα καὶ νὰ διατηρήσουν ἀνάμεσά τους τὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ Νίσυρο. Εἶναι βέβαιο πὼς ἡ «*Νέα Ζωή*» κυκλοφόρησε μόνο τὸ 1918, γιὰτι διαφορετικὰ ὁ ἐκδότης τῆς Ἰακώβος Καζαβῆς θὰ ἔγραφε καὶ ἄλλο χρόνο σὲ κατάλογο τῶν ἔργων του ποὺ δημοσίευσε πολλὰς φορὲς μέχρι καὶ τὴν τελευταία του ἐκδοσὴ «*Ἡ Ἱστορία τῆς νήσου Νισύρου*» (1966)¹. Ἡ διακοπὴ τοῦ περιοδικοῦ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ κατὰ πάσα πιθανότητα στὴν κατάταξιν τοῦ Ἰακώβου Καζαβῆ στὸν Ἀμερικανικὸ στρατό, ποὺ ἔγινε ἐκεῖνὴ τὴ χρονιά.

3.3. «Νισυριακὸν Ἡμερολόγιον» (1923)

Τὸ «*Νισυριακὸν Ἡμερολόγιον*» ἐκδόθηκε τὸ 1922 ἀπὸ τὸ Σχολάρχην τῆς Νισύρου Γεώργιο Παπαδόπουλο (1849-1924) καὶ ἀναφερόταν στὸ ἔτος 1923, ποὺ ἦταν καὶ τὸ πρῶτο καὶ τελευταῖο τῆς ἐκδόσεώς του. Ὁ ἐκδότης του εἶχε πρόθεσιν νὰ τὸ ἐκδώσει τὸ 1921, ἀλλὰ ἀναγκάστηκε («*ἐνεκα λόγων ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεώς*») του, ὅπως ἀναφέρει στὸν πρόλογό του ποὺ ἔχει ἡμερομηνία 1 Μαΐου 1922, νὰ τὸ ἀναβάλει γιὰ τὸ 1923. Τὸ Ἡμερολόγιον εἶναι ἀφιερωμένο στὸ Σῦλλογον τῶν Νισυρίων τῆς Ἀμερικῆς «*Γνωμαγόρας*». Ἀναφέρει σχετικὰ πρὶν ἀπὸ τὸν πρόλογον ὁ Παπαδόπουλος: «*Τῷ ἐν Ἀμερικῇ Ἀλληλοβοθητικῷ Συλλόγῳ τῶν Νισυρίων Γνωμαγόρα, τῷ πολλαχῶς καὶ ἀνυσίμως δράσαντι, δρῶντι καὶ δράσοντι ὑπὲρ εὐκλείας ἠθικῆς καὶ ὕλικῆς*

1. Ἰακώβου Ν. Καζαβῆ, «*Ἱστορία τῆς νήσου Νισύρου*», Νέα Ὑόρκη 1966, σ. 63.

εὐημερίας καὶ προαγωγῆς τῆς φιλτάτης ἡμῶν πατρίδος, τόδε Νισυριακὸν Ἡμερολόγιον ἀνατίθημι). Ὁ Παπαδόπουλος εἶχε ἰδιαιτέρους λόγους ν' ἀφιερῶσει τὸ πόνημά του στὸν «Γνωμαγόρα», γιατί ὄντας Σχολάρχης, ἦταν ὁ πιὸ κατάλληλος ἄνθρωπος γιὰ νὰ ἐκτιμῆσει τὴν προσφορὰ τοῦ Συλλόγου αὐτοῦ στὴν κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ τῆς Νισύρου. Ἄλλωστε ὁ Γεώργιος Παπαδόπουλος, ὅταν ἀποφάσισε νὰ ἐκδώσει τὸ Ἡμερολόγιό του, εἶχε ἤδη τὴ θέση του στὴ Δωδεκανησιακὴ Γραμματολογία μὲ τὶς λαογραφικὲς, ἱστορικὲς καὶ παιδαγωγικὲς του διατριβές¹. Τελειόφοιτος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ μὲ διετὴ φοίτηση στὴ Φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, δίδαξε 30 ὀλόκληρα χρόνια σὲ διάφορα μέρη τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 15 συνέχισαν στὴ συνοικία Χάσκιοι τῆς Κωνσταντινούπολης. Εἶχε βραβευθεῖ γιὰ τὰ περὶ Νισύρου γλωσσικά του σὲ διαγωνισμό τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τὸ 1893 ἐξέδωσε ἀπὸ τὸ Πατριαρχικὸ Τυπογραφεῖο γιὰ χρῆση τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Ἀστικῶν Σχολείων καὶ Παρθεναγωγείων μὲ σχόλια τὸ «Περὶ παιδῶν Ἀγωγῆς» βιβλίον τοῦ Πλουτάρχου. Γυρίζοντας στὴ Νίσυρο διορίστηκε διευθυντῆς τοῦ Σχολαρχείου, ὅπου δίδαξε γιὰ πολλὰ χρόνια. Πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1924 σὲ ἡλικία 82(;) χρόνων².

Τὸ «Νισυριακὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ ἔτους 1923 τοῦ Σχολάρχου Γεωργίου Παπαδοπούλου τυπώθηκε στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ν. Ι. Νικολαΐδου τῆς Κῶ καὶ ἦταν παραπλήσιο μὲ ἐκεῖνα ποὺ προηγήθηκαν στὴ Ρόδον (Ροδιακὸν Ἡμερολόγιον 1912-1913 τοῦ Γυμναστικοῦ Συλλόγου «Διαγόρα» καὶ Κωακὸν Ἡμερολόγιον 1916-1939 τοῦ Ἀρχι. Φωτόπουλου, στὴν Κῶ). Ἦταν μικροῦ σχήματος (20 X 15 ἐκ.) καὶ περιεῖχε 80 σελίδες. Ὅλα τὰ κείμενα τοῦ Ἡμερολογίου ἦταν γραμμένα ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Παπαδόπουλον, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα ἄρθρον τοῦ Ὀδυσσέα Σακελλαρίδου μὲ τὸν τίτλον «Οἰκογενειακὸν καὶ κληρονομικὸν δίκαιον ἰσχύον ἐν Νισύρῳ μέχρι σήμερον» καὶ τὸ ποίημα τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτη «Ἡ ἀλλαξοπιστήσασα Ἑλένη Χαστᾶ». Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀφιέρωση καὶ τὸν πρόλογον ἀκολουθοῦσε τὸ ἀναλυτικὸν κατὰ μῆνα καὶ ἡμέραν ἡμερολογιο-ἑορτολόγιον μὲ χρήσιμες στὸ τέλος καθὲ μῆνα συμβουλὲς γιὰ τὴν υγείαν (ἀυγειαῖναι συμβουλαί). Στὴ συνέχισαν ἦταν καταχωρισμένη διατριβὴ γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Νισύρου, μελέτημα γιὰ τοὺς Μητροπολίτας Καισαρείας, Θεσσαλονίκης καὶ Ρόδου, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὴ Νίσυρον, ἓνα ἱστορικὸν σημεῖωμα γιὰ τὸ Γνωμαγόρα τὸ Νισύριον, προσφωνήσεις τοῦ Παπαδοπούλου γιὰ τὸ θρίαμβον

1. Βλ. σχετικὰ : Ν. Γ. Μαυρῆ, «Νισυριακὴ Βιβλιογραφία», «Νισυριακά» τόμος 2ος, Ἀθήναι 1965, σ. 228 ἐπ., Κώστα Σακελλαρίδου, «Τὸ Νισύριον δημοτικὸν τραγούδι», «Νισυριακά» τόμος 2, Ἀθήναι 1965, σ. 6, τοῦ ἰδίου, «Νισύρικα παραμῦθια», «Νισυριακά», τόμος 5, Ἀθήναι 1976, σ. 7 ἐπ.

2. Γεωργίου Ν. Καζαβῆ, «Νισύρου Λαογραφικά», Νέα Ὑόρκη 1940, σ. 68.

τῶν ἑλληνικῶν ἔπλων στὴν Ἠπειρο καὶ Μακεδονία τὸ 1913 καὶ γιὰ τοὺς πεσόντες στὸ Μικρασιατικὸ πόλεμο τοῦ 1922, ὅπως ἀκόμα καὶ ἐπιμνημόσυ-
νος λόγος τοῦ ἴδιου γιὰ τὸ γιατρὸ Μιλτιάδη Λογοθέτη, δημοτικὰ τραγούδια
καὶ παροιμίες, διάφορα ἱστορικὰ ἔγγραφα, ἱστορικὸ ἀφήγημα γιὰ τὴν ἄλωση
τῆς Ρόδου ἀπὸ τοῦ Τούρκου, τοπωνύμια καὶ ἰδιωματισμοὶ τῆς Νισύρου
καὶ πληροφορίες ποὺ ἀναφέρονταν στὰ κοινοτικὰ σχολεῖα, στὰ δημαρχεῖα τοῦ
νησιοῦ, στὶς ἐκκλησιαστικὲς ἀρχές, στὸ πνευματικὸ δικαστήριον καὶ στὶς σχο-
λικὲς ἐφορεῖες.

Τὸ «Νισυριακὸν Ἡμερολόγιον» κλείνει μὲ ἐπίλογο τοῦ Γεωργίου Πα-
παδοπούλου, στὸν ὁποῖο ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα: «Τὸ ἔργον μου δὲν εἶναι τόσον
τέλειον, ὅσον ἐπεθύμουν, θέλω τύχει ὁμως τῆς ἐπιεικειᾶς καὶ τῆς δεούσης ὑπο-
στηρίξεως ἀπάντων τῶν φιλιτάτων μοι συμπατριωτῶν καὶ τῶν φιλοπροόδων
ὁμογενῶν ἀναλογιζομένων τὰς περιστάσεις, ὑφ' ἃς προέβην εἰς τὴν σύντα-
ξιν τοιοῦτον ἔργου. Πέποιθα δέ, ὅτι εἰς τὸ μέλλον, Θεοῦ θέλοντος, θὰ ὑπερ-
ευχαριστήσω καὶ συμπατριώτας καὶ ὁμογενεῖς συνεχίζων τὸ ἔργον ὑπὸ ἀλ-
λοίας περιστάσεις, διαφόρους ὀρίζοντας καὶ ὑπὸ ὄρους κρείττους καὶ βελ-
τίστους. Διὸ καὶ ἡ ὑποστήριξις τοῦ Νισυριακοῦ Ἡμερολογίου τοῦ 1923 θὰ
μὲ ἐνθαρρύνει, ἵνα συνεχίσω τὸ πατριωτικὸν τοῦτο ἔργον». Δυστυχῶς ἡ ἀρ-
ρώστια του ποὺ τὸν ἀνάγκασε νὰ πάει στὴν Ἀθήνα καὶ νὰ εἰσαχθεῖ στὸν «Εὐ-
αγγελισμὸς» καὶ ποὺ τελικὰ τὸν ὀδήγησε στὸ θάνατον, δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ συ-
νεχίσῃ τὸ ἔργον του.

3.4. Δελτίον Γνωμαγόρα Ἀμερικῆς (1931-1966).

Μηνιαῖο Δελτίον¹ πολυγραφημένον, τοῦ ὁποίου τὸ πρῶτον φύλλον μὲ 6 σελί-
δες ἐκδόθηκε τὸ Νοέμβριον τοῦ 1931, ὡς ὄργανον τοῦ Συλλόγου Νισυρίων
Ἀμερικῆς («Ὁ Γνωμαγόρας»), ποὺ ἰδρύθηκε στὶς 5 Ἀπριλίου 1915 ἀπὸ τὴ
συγχώνευση τῶν δύο ἄλλων Νισυριακῶν Συλλόγων, τοῦ «Ὁμήρου» (1904)
καὶ τῆς «Πορφυρίδος» (1906)². Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι πολὺ ἐνωρίτερα,
στὰ πρῶτα μισὰ χρόνια τῆς ἰδρύσεως τοῦ «Γνωμαγόρα», σὲ μιὰ γενικὴ
συνέλευση τῶν μελῶν του ἀποφασίσθηκε ἡ ἐκδοσις Νισυριακοῦ Ἡμερολογίου,

1. Βλ. Κων. Μούρα «Τὸ Δελτίον Γνωμαγόρα», «Νισυριακὰ Χρονικά», τεῦχος 32
Ἰανουαρίου-Φεβρουαρίου 1960, σ. 11-14.

2. Ὁ «Γνωμαγόρας» ἰδρύθηκε ὕστερα ἀπὸ μακροχρόνιες προσπάθειες (1908-1915)
ποὺ εἶχαν ὡς σκοπὸ νὰ ἐνώσουν τὰ ἀντιμαχόμενα δύο προηγούμενα σωματεῖα τῶν Νισυ-
ρίων τῆς Ἀμερικῆς. Οἱ προσπάθειες ἔγιναν ἀπὸ μιὰ ομάδα ποὺ ὀνομάστηκε «Ἐνωτικὴ Ἐπι-
τροπὴ», τὴν ὁποία ἀποτελοῦσαν οἱ παρακάτω Νισύριοι, ποὺ θεωροῦνται καὶ οἱ ἰδρυτὲς
τοῦ νέου Συλλόγου: Γ. Ι. Σκανθάλιος, Ι. Π. Καμπανῆς, Γ. Καφετζιδάκης, Δ. Χατζηδημη-
τρίου, Γ. Γεωργάκης, Δ. Σακελλαρίδης, Γ. Φιλίππου, Ἰ. Χατζηδημητρίου καὶ Ν. Ξένος.
(Βλ. Νικήτα Σακελλαρίδη, «Σωματειακὴ δρᾶσις τῶν Νισυρίων», «Νισυριακὰ Χρο-
νικά», τεῦχος 37, Σεπτεμβρίου-Δεκεμβρίου 1961, σ. 31).

πού ή ύλη του θά ήταν αποκλειστικά θέματα λαογραφίας και ήθογραφίας του νησιού. Μάλιστα σχετική ανακοίνωση και διαφήμιση έγινε στον ήμερήσιο έλληνικό τύπο τής Νέας Υόρκης, χωρίς βέβαια νά δοθεί συνέχεια¹. Τό «Δελτίο» είχε όρισμένους σκοπούς, τους όποιους καθορίζει στο πρώτο του τεύχος, όπου διαβάζουμε: «Σκοποί τής εκδόσεως του παρόντος Δελτίου είναι πολλοί. Οί κυριότεροι όμως είναι οί εξής: Ή στενωτέρα επικοινωνία των άπανταχού Νισυρίων, ή μετάδοσις πληροφοριών προς τά μέλη και μη διά τάς πράξεις και αποφάσεις του Συνδέσμου μας, κοινωνικαί πατριωτικά είδήσεις και κάθε άλλο, τό όποιον θά συμβάλη εις τήν ανάπτυξιν τής ιδέας τής άλληλεγγύης μεταξύ πάντων εν γένει των Νισυρίων, ως και τής αγάπης προς τήν ιδιαίτεράν ήμών πατρίδα Νίσυρον».

Τό Διοικητικό Συμβούλιο του «Γνωμαγόρα» πού πήρε τήν άπόφαση νά εκδώσει τό «Δελτίο» άποτελεΐτο από τον Γεώργιο Ι. Γεωργάκη σαν πρόεδρο, τον Ίωάννη Δ. Οικονομίδη σαν αντιπρόεδρο, τον Βασίλη Άντωνίου σαν ταμία, τον Δημ. Π. Πολυχρονιάδη σαν γραμματέα, τον Δημ. Α. Στρίκη σαν ειδικό γραμματέα και συμβούλους τους Δημ. Θ. Οικονομίδη, Μιλτ. Γ. Σακελλαρίδη, Νικ. Γ. Λαμπάδη και Χρίστο Δ. Χατζηδημητρίου. Ή πρώτη Έκδοτική Έπιτροπή στην όποία δόθηκε ή έντολή για τήν έκδοση του «Δελτίου» άποτελέσθηκε κυρίως από μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, δηλαδή από τους Ίωάννη Δ. Οικονομίδη, Δημ. Α. Στρίκη, Δημ. Πολυχρονιάδη, Δημ. Θ. Οικονομίδη, Λάζαρο Κοντοβερό και Γεώργιο Καφετζιδάκη. Κατά τήν πρώτη περίοδο τής εκδόσεως του «Δελτίου» πού κράτησε 9 χρόνια περίπου (1931-1940;) και εκδόθηκαν 96 τεύχη, κατά τό πλείστο μηνιαία, βασικά στελέχη τής Έκδοτικής Έπιτροπής ήταν οί τρεις πρώτοι από τους παραπάνω, πού πλαισιώθηκαν κατά καιρούς από τους Γεώργιο Καζαβή, Κων. Μ. Μαυρουδή, Χρίστο Χατζηδημητρίου, Νικόλαο Χατζηδημητρίου, Ίωάννη Όδ. Σακελλαρίδη, Φίλ. Γ. Φιλίππου, Νικόλαο Ι. Θερεούλη, Παναγ. Καμπανή και άλλους, οί όποιοι βοήθησαν τήν έκδοση είτε σαν μέλη τής Συντακτικής Έπιτροπής, είτε σαν συνεργάτες. Ή ψυχή όμως του «Δελτίου», στον όποιο άνήκει και ή ιδέα τής εκδόσεώς του, ήταν ό Γιάννης Οικονομίδης, πού γεννήθηκε στη Νίσυρο τό 1897, μεγάλωσε και σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη και πήγε στην Άμερική, όπου και πέθανε στις 7 Μαΐου του 1953 στην πόλη Βίρμινχαμ τής Άλάμπρας. Ό Γιάννης Οικονομίδης ήταν ένας πνευματικός άνθρωπος πού άσχολούνταν με τό θέατρο και τήν ποίηση και για ένα μεγάλο διάστημα είχε τήν επίμελεια τής έλληνικής ραδιοφωνικής ώρας σ' έναν από τους Κεντρικούς Ραδιοφωνικούς Σταθμούς τής Άμερικής. Έτσι ήταν ό πιό κατάλληλος άνθρωπος για νά αναλάβει τό «Δελτίο», τό όποιο άνέδειξε σύντο-

1. Κώστα Σακελλαρίδη, «Τό Νισύριο δημοτικό τραγούδι», «Νισυριακά», τόμος 2ος Άθηναι 1965, σ. 6.

μα σὲ πρότυπο στὸ εἶδος του. Ὁ Οἰκονομίδης λάμπρυνε τὸ περιοδικὸ μὲ τὰ ὠ-
ραῖα του τραγούδια καὶ τὶς ἀξιόλογες συνεργασίες του καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴ σατυ-
ρική του στήλη τοῦ «Τρούλλου καὶ Πλατῦ»¹. Ἀκόμα ὁ Οἰκονομίδης ἀσχολεῖ-
ται στὸ «Δελτίου» μὲ τὰ σχόλια «Πινακίδες», μὲ τὴν κατάσταση τοῦ Συλλόγου
καὶ μὲ τὰ τρέχοντα ζητήματα τοῦ νησιοῦ. Ἄλλοι συνεργάτες τοῦ «Δελτίου»
ἦταν ὁ Δημήτρης Α. Στρίκης μὲ τὶς συνεργασίες του σὲ θέματα σχετικὰ μὲ
παραδόσεις καὶ λαογραφία, ὁ Λάζαρος Κοντοβερός, ποῦ ἦταν ὁ καλλιτεχνι-
κὸς συνεργάτης τοῦ «Δελτίου» μὲ τὰ ἐξώφυλλα ποῦ φιλοτεχνοῦσε καὶ τὰ ὠ-
ραῖα του σκίτσα καὶ ἀκόμα μὲ τὴ συλλογὴ παλιῶν Νισύρικων λαϊκῶν ποιημά-
των καὶ ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων, ποῦ ἀποδελτίωνε ἀπὸ ξένα ἀρχαιολογικά
συγγράμματα καὶ τὰ παρουσίαζε στὶς στήλες τοῦ «Δελτίου», καὶ ὁ Δημήτρης
Πολυχρονιάδης, ποῦ ἦταν ὁ ἀφανὴς συντάκτης τοῦ «Δελτίου». Ἀπὸ τοὺς
ἐκτὸς Ἀμερικῆς συνεργάτες θὰ πρέπει νὰ μνημονευθοῦν ὁ Κώστας Ὁδ. Σα-
κελλαρίδης, σὰν τακτικὸς συνεργάτης καὶ ἀνταποκριτὴς στὴν Ἀθήνα, ὁ κατο-
πινὸς Μητροπολίτης Κῶ Ἐμμανουήλ, ὁ γιατρὸς Δημ. Μπαλαλάς, ἡ Ἀθηνᾶ
Φαναριώτου, ὁ Γεώργιος Στρίκης, ὁ Νικόλαος Χατζηδημητρίου, ὁ Μιχαὴλ Ι.
Μούρας (Αὐστραλία) καὶ ἄλλοι. Ἀπὸ τὸ 3ο τεῦχος ἀνταποκριτὲς στὴ Νίσυρο
ἦταν ὁ Ἰωάννης Σ. Κουρούνης καὶ ὁ Σταμ. Ἀντ. Καρζῆς.

Ὁ πόλεμος διέκοψε τὴν ἐκδοση τοῦ «Δελτίου», τὸ ὁποῖο ἐπανεκδίδεται
πιὰ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1951, ὅταν πρόεδρος τοῦ «Γνωμαγόρου» ἦταν ὁ Γεώργιος
Κ. Σακελλαρίδης καὶ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ ὁ Δημήτρης Πολυχρονιάδης, ὁ
Δημ. Θ. Οἰκονομίδης, ὁ Θεόδωρος Κούσης καὶ ὁ Ἰάκωβος Καραβάκης. Στὸ
διάστημα τῶν 5 χρόνων ποῦ συνεχίσθηκε ἡ ἐκδόσή του καὶ ποῦ ἀποτελεῖ τὴ
δεύτερη περίοδο τοῦ «Δελτίου» (1951-1956), πῆραν μέρος κατὰ καιροὺς σὰν
μέλη τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὁ Γιάννης Μ. Παπάτσος, ὁ Μιχαὴλης
Καφανίκης καὶ ὁ Φίλ. Ι. Φιλίππου καὶ προστέθηκαν στοὺς συνεργάτες του
ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὁ Μιχαὴλης Παρθενιάδης μὲ τὸ ψευδώνυμο «Παλιὸς Νισύ-
ριος» καὶ ὁ Κων. Μούρας. Στὸ διάστημα αὐτὸ ἐκδόθηκαν συνολικὰ 36 τεύχη
μέχρι τὸ Μάιο τοῦ 1956, ποῦ διακόπηκε. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ἐπικεφαλῆς
τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ βασικὸς συντάκτης τοῦ «Δελτίου» ἦταν ὁ
Δημήτρης Πολυχρονιάδης, ἕνας ἐνθερμος πατριώτης καὶ λάτρης τῆς Νισύρου
(γεννήθηκε τὸ 1892 στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ πέθανε τὸ Νοέμβριο τοῦ
1974(;) στὴ Νίσυρο), ποῦ ἀπὸ τὸ 1910 ποῦ ἐγκαταστάθηκε στὴ Νέα Ὑόρκη
ὑστερα ἀπὸ σπουδὲς στὴ Γαλλικὴ Ἐμπορικὴ Σχολὴ τῆς Ρόδου καὶ λαμπρὴ
ἐπαγγελματικὴ σταδιοδρομία σὰν ἀσφαλιστής, ἀναμίχθηκε ἐνεργὰ στὰ συλ-
λογικὰ πράγματα ἀπὸ τότε ποῦ ιδρύθηκε ὁ «Γνωμαγόρας» (1915) καὶ προσέ-
φερε πολὺτιμες ὑπηρεσίες σ' ὅλους τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὰ Δωδεκανησιακὰ ζη-

1. Κων. Σακελλαρίδης, «Νισύριοι ποιηταί: Γιάννης Οἰκονομίδης», «Νισυριακὰ Χρο-
νικά», τεύχος ἀριθ. 18 Σεπτεμβρίου-Ὀκτωβρίου 1957, σ. 18.

τήματα μέχρι που έγκατέλειψε την 'Αμερική την άνοιξη του 1974¹. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι κατά την περίοδο αυτή και συγκεκριμένα από το τεύχος 98 καθιερώνεται ειδική στήλη στην αγγλική γλώσσα για τα μέλη του Συλλόγου των Νισυρίων Νέων τής 'Αμερικής, σαν μιὰ προσπάθεια για ενημέρωση και προσέγγιση των νέων.

Στά τέλη του 1957 επανεκδίδεται το «Δελτίο» από νέα 'Εκδοτική 'Επιτροπή με υπεύθυνο συντάξεως τον 'Ιάκωβο Καραβάκη², σε μιὰ προσπάθεια να καταστεί «Παννισυριακόν Δελτίον», όπως χαρακτηρίστηκε με σχετική ανακοίνωση τής 'Επιτροπής με την ευκαιρία τής επανέκδοσής του. Το τεύχος αυτό πήρε αριθμό 133 με ένδειξεις περιόδου Γ', έτος 1ο, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1957. Στά μέσα του 1959 και πάλι με αριθμό 133 επανεκδίδεται άλλο τεύχος για την περίοδο 'Ιουνίου-'Ιουλίου 1959, που φαίνεται να είναι το τελευταίο αυτής τής προσπάθειας. 'Επανεκδίδεται το 1966, όταν στο Διοικητικό Συμβούλιο του «Γνωμαγόρα» ήταν πρόεδρος ο φιλόλογος Μιχαήλ Κατσιματίδης, αντιπρόεδρος ο Κων. Ράλλης, γενικός γραμματέας ο Γεώργιος Καροῦσος, ταμίας ο 'Εμμ. Κοκκινάκης και σύμβουλοι οι 'Ιωάν. Πατρίκης, Περ. Κορωναῖος, Νικήτας Χιώτης, 'Αντ. Πολίτης και 'Εμμ. Κουλιανίδης. 'Η Συντακτική 'Επιτροπή του «Δελτίου» ήταν ο Μιχαήλ Κατσιματίδης, ο Γεώργ. Καροῦσος, ο Κων. Μαυρουδής και ο 'Εμμ. Κουλιανίδης με ανταποκριτές στην 'Αθήνα τον Νικήτα Σακελλαρίδη και στη Ρόδο τον Γεώργ. Κουμέντο. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η πρωτοβουλία τής επανέκδοσης του «Δελτίου» αυτή τη φορά οφειλόταν στον πρόεδρο του «Γνωμαγόρα» Μιχαήλ Κατσιματίδη (1910-1978), έναν ένθερμο πατριώτη, ο οποίος σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών και δίδαξε τα πρώτα χρόνια τής 'Απελευθέρωσης τής Δωδεκανήσου στα Γυμνάσια τής Νισύρου και Κῶ και στη συνέχεια έγκαταστάθηκε στην 'Αμερική, όπου πρόσφερε τις υπηρεσίες του στα εκεί έλληνικά σχολεία μέχρι του θανάτου του. Το «Δελτίο» την περίοδο αυτή για πρώτη φορά τυπώθηκε σε τυπογραφείο σε 12 σελίδες με εισαγωγικό σημείωμα του προέδρου τής Συντακτικής 'Επιτροπής για την επανέκδοσή του με αριθμό και πάλι 133 (Γ' περίοδος, 6ο έτος, Νέα 'Υόρκη 1966) και με συνεργάτες τον Γ. Καροῦζο, Κ. Μαυρουδῆ και τους ανταποκριτές του στην 'Αθήνα και τη Ρόδο. Τα επόμενα δύο τεύχη που εκδόθηκαν με αριθμό 134, 'Ιούλιος 1966, και 135, Αὔγουστος 1966, στην παλιά πολυγραφημένη μορφή τους ήταν και τα τελευταία του «Δελτίου», του οποίου σταμάτησε όριστικά πιά η έκδοσή του.

Το «Δελτίο» του «Γνωμαγόρα» 'Αμερικής με την πατριωτική δράση

1. Νικήτα Σακελλαρίδη, «Νεκρολογίες, Δημήτρης Πολυχρονιάδης», «Νισυριακά», τόμος 5ος, 'Αθήνα 1976, σ. 328.

2. «Νισυριακά Χρονικά», «Το Δελτίο τής Νέας 'Υόρκης», τεύχος αριθ. 19 Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 1957, σ. 4.

πού ανέπτυξε σ' όλα τὰ χρόνια τῆς ἐκδόσεώς του δικαίωσε ἀπόλυτα τὸν ὑπό-
τιτλο τῆς προμετωπίδας του : «Οὐδὲν γλύκιον τῆς Πατρίδος».

3.5. «Ἡ Νίσυρος εἰκονογραφημένη» (1954-1959)

Περιοδικὴ εἰκονογραφημένη ἔκδοση τοῦ Δρος Γεωργίου Ν. Καζαβῆ, πού ἐκδίδονταν στὴ Νέα Ὑόρκη στὸ τυπογραφεῖο D.C. Divry, 293 Inc. Seventh Ave. Τὸ σχῆμα τοῦ περιοδικοῦ ἦταν μικρὸ (15,5 X 23,5) καὶ ἔβγαине συνήθως σὲ 26-32 σελίδες. Κυκλοφόρησαν συνολικὰ 5 ἐκδόσεις, ὅπως τὶς ὀνόμαζε ὁ ἐκδότης τους. Ἡ πρώτη ἔκδοση κυκλοφόρησε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1954, ἡ δευτέρα τὸν Ὀκτώβριο τοῦ ἴδιου χρόνου, ἡ τρίτη καὶ ἡ τέταρτη τὸν Ἀπρίλιο καὶ Ὀκτώβριο τοῦ 1955 καὶ ἡ πέμπτη καὶ τελευταία τὸν Ἰούλιο τοῦ 1956(;). Τὸ περιοδικὸ (*Ἡ Νίσυρος Εἰκονογραφημένη*) ἦταν μιὰ προσωπικὴ ἔκδοση τοῦ Γεωργίου Καζαβῆ, πού ἤθελε νὰ ὀλοκληρώσει τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴ Νίσυρο καὶ νὰ τῆς χαρίσει ὅλη του τὴ στοργὴ καὶ τὴ φροντίδα, ὅπως χαρακτηριστικὰ τοῦ ἔγραφε ὁ καθηγητὴς τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας Λίνος Ν. Πολίτης μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς κυκλοφορίας τοῦ πρώτου τεύχους¹. Πραγματικὰ ὁ Γεώργιος Καζαβῆς, πού γεννήθηκε στὴ Νίσυρο τὸ 1898 καὶ πέθανε στὴ Ρόδο στίς 27 Δεκεμβρίου 1972, ἀφοῦ ἔμεινε στὴ Νέα Ὑόρκη πάνω ἀπὸ 60 χρόνια καὶ σταδιοδρόμησε ἐκεῖ μὲ ἐπιτυχία σὰν γιατρὸς χειροπράκτωρ, προσέφερε πολὺτιμες ὑπηρεσίες στὴ Νίσυρο καὶ σὰν ἐνεργὸ μέλος τῆς Νισυριακῆς παροικίας τῆς Νέας Ὑόρκης, τῆς ὁποίας ἐπανειλημμένα χρημάτισε πρόεδρος τοῦ Συλλόγου τῆς «Γνωμαγόρας» καὶ σὰν συγγραφέας τοῦ βιβλίου μὲ ἰδιαίτερη σημασία «*Νισύρου Λαογραφικὰ*» (Νέα Ὑόρκη 1940), πού τὸ ἐπαίνεσε ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν στὴ συνεδρίασή της τῆς 24 Μαρτίου 1950².

Ὁ παλαίμαχος Σάμιος λόγιος καὶ φίλος τῆς Νισύρου Μ.Δ. Χριστινίδης ἔγραφε στὸ συγγραφέα τοῦ περιοδικοῦ γιὰ τὴν προσφορά του στὴ Νίσυρο: «Τὸ περιοδικόν σας μοῦ ἄρrese πάρα πολὺ, ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Τέλος πάντων, ἂν ἡ Νίσυρος θελήσει ποτὲ νὰ σᾶς πληρώσει εἰς χρῆμα διὰ τὰ ὅσα ὑπὲρ αὐτῆς ἐμοχθήσατε, πρέπει νὰ πωληθῇ ὅλη σὲ κανένα πλούσιο κράτος καὶ πάλιν χρεωμένη θὰ σᾶς εἶναι)...³. Καὶ νὰ φαντασθεῖ κανεὶς ὅτι τοὺς τελευταίους μῆνες τῆς ζωῆς του ὁ Γεώργιος Καζαβῆς τοὺς πέρασε στὸ Γηροκομεῖο τῆς Ρόδου, ὅπου εἰσήχθη σὰν ἄπορος... καὶ πέθανε ξένος καὶ λημονημένος.

(*Ἡ Νίσυρος Εἰκονογραφημένη*) τοῦ Γεωργίου Καζαβῆ ἐκδιδόταν κατὰ περιόδους καὶ ἀποστελλόταν δωρεὰ σὲ ἄτομα, βιβλιοθῆκες,

1. «*Νίσυρος Εἰκονογραφημένη*», Δρος Γεωργίου Ν. Καζαβῆ, ἔκδοση 2α, Ὀκτώβριος 1954, Νέα Ὑόρκη, σ. 22.

2. «*Νισυριακά*». «Εἰς μνήμην Γεωργίου Ν. Καζαβῆ», τόμος 4ος Ἀθῆναι 1972, σ. 372.

3. «*Ἡ Νίσυρος Εἰκονογραφημένη*», Δρος Γεωργίου Ν. Καζαβῆ, ἔκδοσις 2α, Ὀκτώβριος 1954, Νέα Ὑόρκη, σ. 20.

πανεπιστήμια, πατριωτικές οργανώσεις, γιατί, όπως ο ίδιος έγραφε στο δεύτερο τεύχος ευχαριστώντας τους Νισυροπολίτες του για την εγκάρδια υποδοχή που επιφύλαξαν στο περιοδικό του, ή «*Νίσυρος*» δεν εκδίδεται για χρηματισμό, αλλά ιδεολογικά. Το περιοδικό στά 5 τεύχη του δημοσίευσε ιστορικά μελετήματα του εκδότη, του Λάζαρου Κοντοβερού και άλλων, παλαιά νισύρια έγγραφα, διαζύγια, προικοσύμφωνα, δημαρχιακά έγγραφα, ποιήματα του Γεωργίου Καμμᾶ, Δημ. Μπαλαᾶ, Γιάννη Οικονομίδη, Κώστα Σακελλαρίδη, Ἀθηνᾶς Φαναριώτη, μοιρολόγια, δημοτικά τραγούδια, δίστιχα τῆς Νισύρου κ.ἄ. Ἀκόμα δημοσίευσε φωτογραφίες συνεργατῶν του και τοπίων του νησιού.

3.6. «*Νισυριακά Χρονικά*» — Μηνιαία έκδοση «*Γνωμαγόρα*» Ἀθηνῶν-Πειραιῶς (1955-61)

Τὸ περιοδικό «*Νισυριακά Χρονικά*» ἐκδόθηκε μὲ πρωτοβουλία τοῦ Προέδρου τοῦ Συλλόγου τῶν Νισυρίων Ἀθηνῶν-Πειραιῶς «*Ὁ Γνωμαγόρας*»¹ Ἀρμόδιου Ι. Γιαννίδη, τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1955, ὅταν κυκλοφόρησε τὸ πρῶτο τεύχος στὸ ὁποῖο ἀναλύεται καὶ ὁ σκοπὸς του. Ὅπως γράφει σχετικὰ ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου στὸ κύριο ἄρθρο, τὸ περιοδικὸ ἔρχεται νὰ καλύψει ἕνα κενό, γιατί τὸ νησι ἀποκτᾷ δημοσιογραφικὸ ὄργανο, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ προβάλονται τὰ ζητήματα τῆς Νισύρου καὶ θὰ ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τους ὅλοι οἱ Νισύριοι, ὁποῦδήποτε καὶ ἂν βρίσκονται καὶ ἀπὸ ὁποιαδήποτε κοινότητα καὶ ἂν προέρχονται. Ἰδιαίτερα τονίζεται ὁ παννισυριακὸς χαρακτήρας του γιὰ νὰ ἐξουδετερωθοῦν οἱ τοπικιστικὲς τάσεις καὶ νὰ καλλιεργηθεῖ στενότερη ἐπαφὴ τῶν Νισυριακῶν Συλλόγων. Τὸ περιοδικὸ εἶχε σχῆμα μικρὸ (24,5 X 17,5 ἐκ.) καὶ ἔβγαινε κάθε μῆνα κατὰ τὴν Α' περίοδο σὲ 16 σελίδες, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τεύχος τοῦ Δεκεμβρίου, πὺ βγῆκε σὲ 32 σελίδες. Διευθυνόταν ἀπὸ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς ὁποίας Πρόεδρος καὶ ὑπεύθυνος τῆς ἐκδόσεως ἦταν ὁ Ἀρμόδιος Γιαννίδης. Τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ στὸν πρῶτο χρόνο τῆς ἐκδόσεώς του ἦταν στὸν Πειραιᾶ (ὁδὸς Φίλωνος, 117). Τὰ «*Νισυριακά Χρονικά*» μέχρι τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1955 εἶχαν ἐκδοθεῖ σὲ 11 τεύχη, μὲ ἐξώφυλλο τῆ Μονῆ τῆς Παναγιᾶς τῆς Σπηλιανῆς, πὺ φιλοτέχνησε ὁ ζωγράφος Δημ. Ὁδ. Σα-

1. Ὁ «*Γνωμαγόρας*» ἰδρύθηκε τὸ Μάρτιο τοῦ 1921 ἀπὸ μιὰ ομάδα νεαρῶν τότε Νισυρίων πὺ ζοῦσαν στὴν Ἀθήνα καὶ τὸν Πειραιᾶ, εἴτε σὰν φοιτητές, εἴτε σὰν ἐπαγγελματίες ἢ ὑπάλληλοι, οἱ ὁποῖοι θέλησαν νὰ μιμηθοῦν τὸ παράδειγμα τῶν συμπατριωτῶν τους τῆς Ἀμερικῆς. Τὸ πρῶτο Διοικητικὸ Συμβούλιο ἀποτελέσθηκε ἀπὸ τὸν Γ. Τραμπουλᾶκη, καθηγητὴ τῶν Γαλλικῶν, σὰν Πρόεδρο, τὸν Πασχάλη Χριστοφόρου, φοιτητὴ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, σὰν Ἀντιπρόεδρο, τὸν Νικήτα Σακελλαρίδη, ὑπάλληλο τῆς Λαϊκῆς Τραπεζῆς, σὰν Γραμματέα, τὸν Μιχάλη Καμαρινό, φοιτητὴ τῆς Ἱατρικῆς σὰν Ταμία καὶ τοὺς Κων. Μούρα, φοιτητὴ τῆς ΑΣΟΕΕ, Μιχ. Τσατσάρωνη καὶ Γεώργ. Παρβενιάδη, φοιτητές τῆς Ἱατρικῆς, σὰν μέλη. Ὁ «*Γνωμαγόρας*» Ἀθηνῶν-Πειραιῶς ἀνέπτυξε πλούσια δράση ἐθνικὴ καὶ πολιτιστικὴ καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερα νὰ δρᾷ.

κελλαρίδης, κύρια άρθρα που έγραφε συνήθως ο Πρόεδρος τής Συντακτικής Έπιτροπής, διάφορα σχόλια σε ειδική στήλη («Κρίσεις και σημειώματα»), άρθρα ιστορικού και λαογραφικού περιεχομένου, καθώς και ειδήσεις από όλες τις παροικίες στη στήλη («Είδησεογραφία»).

Η έκδοση του περιοδικού διακόπηκε για λίγο και επανεκδίδεται τον Αύγουστο του 1956 με τον αριθμό 12, με τον οποίο μπαίνει στο δεύτερο χρόνο, που είναι και η Β' περίοδος των «Νισυριακῶν Χρονικῶν». Και κατά την περίοδο αυτή, όπως και στην προηγούμενη, εκδότης εμφανίζεται ο «Γνωμαγόρας» με γραφεία στη Λεωφ. Έλ. Βενιζέλου αριθ. 69 και υπεύθυνο τυπογραφείου τον Αντώνιο Κόμη (Ίπποκράτους 75). Το εξώφυλλο, που απεικονίζει την εικόνα τής Παναγιάς τής Σπηλιανής, είναι έργο του Λάζαρου Κοντοβερού. Η συνδρομή του περιοδικού αυξήθηκε στο δεύτερο χρόνο από 50 δραχ. σε 60, για το έσωτερικό, και από 4 δραχ. το τεύχος σε 10 δραχ., ενώ η έτήσια συνδρομή στο έξωτερικό έμεινε 3 δολάρια για την Αμερική και για την Αυστραλία και την Αίγυπτο 1. 1/2 λίρες.

Η νέα Διοίκηση του «Γνωμαγόρα», που προήλθε από τις αρχαιρεσίες τής 3 Ίουνίου 1956 και συγκροτήθηκε σε σώμα με Πρόεδρο τον Πανάγο Ώδ. Σακελλαρίδη, αποφάσισε να συγκροτήσει Έκδοτική Έπιτροπή του περιοδικού, στην οποία ανέθεσε την ευθύνη τής εκδόσεώς του με τον περιορισμό ότι η γενική γραμμή σε ό,τι αφορά την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τής ιδιαίτερης πατρίδας Νισύρου και του Συλλόγου, θα είναι σύμφωνη με αυτή που θα καθορίζει η Διοίκηση του Συλλόγου¹. Η Έκδοτική Έπιτροπή αποτελέστηκε από τους: Κων. Μούρα, Πρόεδρο, Κ. Γιαννίδη, Αντιπρόεδρο, Αλέξ. Οικονομίδη, Γραμματέα, Νικήτα Σακελλαρίδη, Ταμία, και μέλη τους Δημ. Κέντρη, Ίωάν. Παρθενιάδη, Κων. Σακελλαρίδη, Αρμ. Γιαννίδη, Παύλο Σακελλαρίδη και Γιάννη Οικονομίδη. Στην Έπιτροπή αυτή συμμετείχαν και οι Πρόεδροι των Νισυριακῶν Συλλόγων στην Αθήνα, του «Γνωμαγόρα» (Μανδρακιού), του «Ίωάννου Θεολόγου» (Νικειῶν) και τής «Παναγίας Θεσμιανής» (Έμπορειού), για να τονισθεῖ και πάλι ο παννισυριακός χαρακτήρας του περιοδικού. Η Έκδοτική Έπιτροπή συγκρότησε Συντακτική Έπιτροπή, την οποία αποτέλεσαν οι Κων. Μούρας, το σπίτι του οποίου ήταν και η προσωρινή διεύθυνση του περιοδικού (Φωκίανος Νέγρη 32), ο Παῦλος Σακελλαρίδης, ο Αρμ. Γιαννίδης και ο Γιάννης Οικονομίδης. Το περιοδικό από το 13ο τεύχος του Νοεμβρίου του 1956, που είναι το δεύτερο και τελευταίο τεύχος τής χρονιάς, βγήκε με νέο εξώφυλλο, που απεικονίζει παραστατικά όλα τα αξιοθέατα του νησιού, φιλοτεχνημένο και αυτό από τον Δημ. Σακελλαρίδη και που

1. «Νισυριακά Χρονικά», Συλλογικαὶ ἀνακρινώσεις, ἔτος Β'. Νοέμβριος 1956, τεύχος 13, σ. 5.

διατηρήθηκε μέχρι τὸ τέλος. Τὴν περίοδο αὐτὴ τὰ «Νισουριακὰ Χρονικὰ» τυπώνονταν στὸ τυπογραφεῖο Α. Καλογήρου (ὁδὸς Μάγχιερ 34).

Ἡ Ἐκδοτικὴ Ἐπιτροπὴ μὲ ἐγκύκλιό της, ποὺ ἔστειλε σ' ὅλους τοὺς Νισύριους, καθόρισε τοὺς στόχους καὶ τὶς ἐπιδιώξεις τοῦ περιοδικοῦ καὶ τόνισε ιδιαίτερα τὶς σοβαρὲς οἰκονομικὲς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετωπίζει ἡ ἔκδοσή του. Τὸ κείμενο τῆς ἐγκυκλίου αὐτῆς, ποὺ ἔχει ἡμερομηνία 20 Δεκεμβρίου 1956 καὶ ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν Πρόεδρο Κων. Μούρα καὶ τὸ Γραμματέα Ἀλέξ. Οἰκονομίδη, ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Ἀγαπητὲ Συμπατριῶτα

Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἐκδόσεως τῶν «Νισουριακῶν Χρονικῶν» σὰς ἀπευθύνει ἐγκάρδιον πατριωτικὸν χαιρετισμὸν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς πρώτης μεθ' ὧμῶν ἐπικοινωνίας της. Σὰς εὐχεται ἐπίσης καλὰς ἐορτὰς καὶ εὐτυχὲς τὸ νέον ἔτος.

Ἡ Ἐπιτροπὴ φιλοδοξεῖ νὰ ἐμφανίσῃ ἕνα περιοδικὸν μὲ περιεχόμενον περὶ τῆς πατρίδος, ὡς πεδῖον ἐρεῦνης τῶν πάσης φύσεως ζητημάτων, ποὺ ἐνδιαφέρουν τὴν πατρίδα μας καὶ ὡς Ἀρχεῖον εἰς τὸ ὁποῖον νὰ συγκεντρωθῇ καὶ νὰ διαφραχθῇ ὁ λαογραφικὸς καὶ ἱστορικὸς πλοῦτος αὐτῆς.

Εἰς τὴν ἐπιδιώξιν της αὐτὴν, σὰς παρέχει τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι δὲν θὰ φρεσθῇ κόπων καὶ θυσιῶν. Θεωρεῖ ὅμως ἀπαραίτητον καὶ τὴν συμπαράστασίν σας. Ζητεῖ ἀπὸ σὰς τὴν ἐλευθέραν ἐκφρασὴν τῆς γνώμης σας ἐπὶ τῶν θιγομένων ἀπὸ τῶν στηλῶν τῶν «Νισουριακῶν Χρονικῶν» ζητημάτων, ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως ταῦτα ἐρευνῶνται καὶ μελετῶνται κατὰ τὸν πληρέστερον δυνατὸν τρόπον.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀποδίδει τὴν δέουσαν σημασίαν εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ὕλικου τῆς πατρίδος μας. Εὐχαρίστως συνεπῶς θὰ δημοσιεύσῃ ἱστορικὰ θέματα καὶ ἔγγραφα, τὴν περιγραφὴν διαφόρων ἐθίμων, ἔστω καὶ ἂν ταῦτα ἐξέλιπον ἤδη ἢ ἐτροποποιήθησαν. Εὐχαρίστως ἐπίσης θὰ δημοσιεύσῃ συλλογὰς ἢ καὶ μεμονωμένα ἀκόμη στοιχεῖα λαογραφικοῦ ὕλικου, ὅπως παροιμίας, διάφορα ἐορταστικὰ ἄσματα, τοπωνύμια, λέξεις, μοιρολόγια, νανουρίσματα, κατάρες καὶ λοιπὰ καὶ μάλιστα ἐὰν συνοδεύονται ἀπὸ ἐπεξηγηματικὰ στοιχεῖα ἢ σχόλια.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισεν ἐπίσης ὅπως δημιουργήσῃ εἰδικὴν ἐπιφυλλίδα διὰ τὴν καταχώρησιν κοινωνικῶν ἀγγελιῶν. Πρὸς τοῦτο καὶ πρὸς ἀποφυγὴν παραπόνων, παρακαλοῦμεν ὅπως μᾶς καθιστᾶτε ἐνημέρους δι' ἐπιστολῆς σας, ἐπὶ τῆς ἀγγελίας τὴν ὁποῖαν ἐπιθυμεῖτε νὰ συμπεριλάβωμεν.

Δὲν σὰς ἀποκρῶπτομεν ὅτι ἀντιμετωπίζομεν σοβαρὰς οἰκονομικὰς δυσχερείας καὶ ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος καλύπτομεν αὐτὰς ἐκ τῶν ἐνότων, ἠνολίξαμεν δὲ ἤδη εἰδικὸν κατάλογον οἰκονομικῶν ἐνισχυτῶν, πέραν τῆς τακτικῆς συνδρομῆς των. Συνεπεία τῶν δυσχερειῶν αὐτῶν εἶναι ὅτι σὰς ἀποστέλλομεν τὸ τεῦχος διὰ τοῦ συνήθους ταχυδρομείου, καθ' ὅσον ἡ ἀεροπορικὴ του ἀπο-

στολή μᾶς ἐπιβαρύνει σοβαρῶς. Πρὸς τοῦτο ὅσοι ἐξ ὁμῶν ἐπιθυμεῖτε νὰ σᾶς ταχυδρομοῦμεν ἀεροπορικῶς, παρακαλεῖσθε νὰ μᾶς τὸ γνωρίσητε, ἔχγητε δ' ὑπ' ὄφιν ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπιβάρυνσις διὰ τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας ἀνέροχεται εἰς δύο (2) δολλάρια ἑτησίως.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐλπίζει ὅτι θὰ σᾶς εὔρη συμπαραστάτην τῶν προσπαθειῶν τῆς διὰ τῆς ἀποστολῆς συννεργασίας σας καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεώς της.

Μετὰ πατριωτικῶν χαριετισμῶν

Ὁ Πρόεδρος
Κων. Π. Μούρας

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Ἀλέξ. Θ. Οἰκονομίδης

Ἡ ἔκκληση αὐτὴ τῆς Ἐκδοτικῆς Ἐπιτροπῆς, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὶς συννεργασίες, εἶχε ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, ἂν λάβει κανεὶς ὑπόψη του τὶς ἐργασίες πού φιλοξένησε στὶς στῆλες του τὸ περιοδικὸ στὰ ἐπόμενα χρόνια τῆς ζωῆς του, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, ἀναλύοντας τὸ περιεχόμενό του.

Μὲ τὸ τεῦχος 14 τὰ «Νισυριακὰ Χρονικὰ» μπαίνουν στὸν τρίτο χρόνο τῆς ἐκδόσεώς τους, πού εἶναι καὶ ἡ Γ' περίοδος, καὶ ἐκδίδονται πιά κάθε δύο μῆνες. Ἔτσι τὸ 1957 ἐκδόθηκαν 6 τεύχη (14-19). Στὸ μεταξύ τὰ γραφεῖα τοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ Περιοδικοῦ μεταστεγάζονται ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ χρόνου στὸν ἀριθ. 46 τῆς Λεωφ. Ἐλ. Βενιζέλου (Γ' ὄροφος, γρ. 110) καὶ τὸ ἐντυπο τυπώνεται στὸ τυπογραφικὸ ἐργαστήριον Στ. Τζανετῆ (ὁδὸς Ἀριστοφάνους 17), μὲ ὑπεύθυνον ἀπὸ τὸ τεῦχος 18 (Σεπτεμβρίου-Ὀκτωβρίου) τὸν Ν. Μπουλαχάνη (Ἀρμοδίου 6). Ἀκόμα ἡ Ἐκδοτικὴ Ἐπιτροπὴ, γιὰ νὰ διευκολύνει τὸ ἔργο τῆς συντάξεως σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ δραστηριότητα τῶν Νισυριακῶν πατριωτικῶν, ὄρισε ἀνταποκριτές, ὅπου δὲν ὑπῆρχαν. Ἔτσι τὸ δίκτυο τῶν ἀνταποκριτῶν ἦταν σ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς ἐκδόσεως τῶν «Νισυριακῶν Χρονικῶν»: Στὴ Νίσυρο κατὰ σειρὰ ὁ Βασ. Χαρίτος, Ἰωάν. Ρουσέτος καὶ Νικ. Διακομιχάλης γιὰ τὸ Μανδράκι, καὶ ὁ Γαβριήλ Σακελλαρίδης καὶ Νικ. Χαρτοφύλης γιὰ τὰ Νικεαί. Στὴ Νέα Ὑόρκη ὁ Μιχ. Καρανίκης, Ἰάκωβος Καραβάκης καὶ ἀπὸ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1960 ὁ Ἰωάννης Π. Φραντζῆς. Στὴ Ρόδο ὁ Γεώργιος Ι. Κουμέντος, στὴν Αὐστραλία ἀπὸ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1961 ὁ Ἐμμ. Βλαχάκης, καὶ στὴν Κῶ ὁ δικηγόρος Ἄντ. Πληθίδης.

Κατὰ τὸν τέταρτον χρόνο (1958) τὰ «Νισυριακὰ Χρονικὰ» τυπώθηκαν στὴ Σχολὴ Μονοτυπίας (ὁδὸς Γιατράκου 9), μὲ ὑπεύθυνον τυπογραφείου τὸν Γ. Αὐγερόπουλον (ὁδὸς Κρατέρου 24) ἀπὸ τὸ τεῦχος 22, σὲ 6 τεύχη. Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ περιορίσει σὲ 16 σελίδες τὰ τεύχη ἀριθ. 24 καὶ 25. Μὲ τὴν ἐκδοσὴν τοῦ 25 τεύχους τῶν «Νισυριακῶν Χρονικῶν» λήγει καὶ ἡ θητεία τῆς Ἐκδοτικῆς Ἐπιτροπῆς, τὴν ὁποία ὅμως ἀνανέωσε καὶ πάλι τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον τοῦ «Γνωμαγό-

ρα), που επανεξελέγη κατά τη Γενική Συνέλευση του Συλλόγου της 31 Μαΐου 1959. Τον επόμενο χρόνο, τον πέμπτο, τα «Νισυριακά Χρονικά» εκδόθηκαν σε τρία διπλά τεύχη, 26-27, 28-29 και 30-31, που κάλυπταν τα αντίστοιχα τετράμηνα από τον Ιανουάριο μέχρι το Δεκέμβριο του 1959. Σημειώνουμε ότι από το πρώτο τεύχος του 1959 υπεύθυνος τυπογραφείου εμφανίζεται ο Τ. Κουλούβαρδης (όδος Σάρδεων 39). Στον έκτο χρόνο (1960) τα «Νισυριακά Χρονικά» βγήκαν σε 4 τεύχη (αριθ. 32-35) και τον τελευταίο χρόνο (1961) σε 2 (αριθ. 36 και 37), από τα οποία το δεύτερο ήταν αφιερωμένο στη μνήμη του Προέδρου της Συντακτικής Επιτροπής Κων. Μούρα, που πέθανε στις 3 Ιουλίου 1961, ύστερα από μακρά ασθένεια, στην οποία οφείλεται και η καθυστέρηση στην έκδοση και κυκλοφορία των «Νισυριακών Χρονικών» τα τελευταία δυο χρόνια της ζωής τους, γιατί το περιοδικό με το τεύχος αρ. 37 της περιόδου Σεπτεμβρίου - Δεκεμβρίου 1961 τερματίζει την ιστορία του.

Τα «Νισυριακά Χρονικά» δεν μπόρεσαν ν' αποτελέσουν εξαίρεση σε ό,τι αφορά τη βιωσιμότητα των περιοδικών εντύπων, που ζούν συνήθως όσο ζούν και οι συντάκτες τους. Γιατί πρέπει να τονισθεί ότι χωρίς τον Κώστα Μούρα ήταν αδύνατη ή συνέχιση της εκδόσεως του περιοδικού στα τελευταία ιδιαίτερος χρόνια, όπως όμολογούν και οι στενοί συνεργάτες του. Ο Παύλος Όδ. Σακελλαρίδης, στο τελευταίο τεύχος που είναι αφιερωμένο στο Μούρα, γράφει ανάμεσα στ' άλλα:

"Αν και είναι γνωστή σε όλους η ιστορία και η συμβολή των «Νισυριακών Χρονικών», εν τούτοις όλοι γνωρίζουν τους κόπους και τους αγώνες που χρειάστηκαν για τη συνέχιση της εκδόσεώς των κατά τα τελευταία χρόνια.

Στο πρόσωπο του Κώστα Μούρα τα «Νισυριακά Χρονικά» βρήκαν τον φορέα των αναγκών αυτών προϋποθέσεων δια την έκδοσίν των. Αγάπησε περισσότερο απ' όλους το Περιοδικό μας και κατέβαλεν, δια την έκδοσίν του, κάθε προσπάθεια που χρειαζόταν, ακόμα και στις δύσκολες ημέρες της αρρώστιας του. Εφθασεν η προσπάθεια για το Περιοδικό μας να του δινή ξεκούρασιν και η κάθε του επιμελημένη έκδοσις να του προκαλή την μεγαλύτερη χαρά.

Είναι γεγονός αναμφισβήτητον ότι χωρίς την συμβολή του Κώστα Μούρα θα ήτο αδύνατος ή συνέχισις της εκδόσεως των «Νισυριακών Χρονικών» κατά τα τελευταία έτη.

Η έκδοσις των «Νισυριακών Χρονικών» απέτελει στις σκέψεις του Κώστα Μούρα την αρχήν μιᾶς μεγαλυτέρας πνευματικῆς ἐκδηλώσεως για την αξιοποίηση και την προβολή των πάσης φύσεως Νισυριακῶν πραγμάτων.

Ο Κώστας Μούρας είχε μεγαλύτερες φιλοδοξίες για τα «Νισυριακά Χρονικά», γιατί τα θεωρούσε, υπό την παρούσαν κατάστασιν, ως την θετικώ-

τερη προσφορὰ στὸ Νησί μας καὶ ὡς τὴν καλύτερη ἔκφραση τῆς ἀγάπης μας γι' αὐτό¹.

Ὁ Κων. Μούρας, ποὺ γεννήθηκε στὴ Νίσυρο τὸ 1899, ἀναμίχθηκε ἐνεργὰ στὰ Νισυριακὰ πράγματα ἀπὸ τότε ποὺ ἦταν φοιτητῆς τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸν βλέπουμε νὰ πρωτοστατεῖ στὴν ἴδρυση τοῦ Συλλόγου Νισυρίων Ἀθηνῶν-Πειραιῶς «Ὁ Γνωμαγόρας» τὸ Μάρτιο τοῦ 1921, τὸν ὁποῖο ὑπηρέτησε καὶ σὰν ἀπλὸς σύμβουλος καὶ σὰν πρόεδρος τὰ δύσκολα χρόνια τῆς περιόδου 1948-1952, ἀφήνοντας τὴ σφραγίδα τῆς προσωπικότητάς του, παρὰ τὸ φόρτο τῶν ἐπαγγελματικῶν του ὑποχρεώσεων, σὰν Γμηματάρχης καὶ στὴ συνέχεια Διευθυντῆς τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας.

Τὰ «Νισυριακὰ Χρονικά», πού, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, ἡ ζωὴ τους κράτησε 7 χρόνια (1955-1961), ἐκδόθηκαν συνολικὰ σὲ 37 τεύχη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα 3 διπλά. Ἡ δομὴ τους σὲ περιεχόμενο, ιδιαίτερα τῆς Β' καὶ Γ' περιόδου, ἦταν ἡ ἀκόλουθη: Στὴν ἀρχὴ δημοσιεύεται κύριο ἄρθρο ἀνυπόγραφο τῆς συντάξεως καὶ μερικὲς φορές ἐνυπόγραφο, τοῦ Προέδρου τοῦ Συλλόγου «Γνωμαγόρας». Ἀκολουθοῦσε ἡ καταχώρηση «Συλλογικῶν ἀνακινώσεων - Συλλογικῶν νέων», μὲ εἰδήσεις καὶ πληροφορίες ἀπὸ τὴ δράση τῶν Νισυριακῶν παροικιῶν. Στὴ συνέχεια ὑπῆρχε εἰδικὴ στήλη «Κρίσεις καὶ σχόλια», ἀπὸ τὴν ὁποία προβάλλονταν τὰ θέματα τοῦ νησιοῦ καὶ διατυπώνονταν σχόλια πάνω σ' αὐτά. Ἄλλη τακτικὴ στήλη ἦταν καὶ οἱ «Νισυριακοὶ Ἀντίπαλοι», ποὺ καταχωροῦσαν «κοινωνικὲς» κυρίως πληροφορίες ἀπὸ τὶς παροικίες τῆς Νισύρου καὶ καθιερώθηκαν ἀπὸ τὸ 16 τεῦχος σὲ 4 ἐνθετες ἀνεξάρτητες σελίδες. Τὴ στήλη αὕτη τροφοδοτοῦσαν οἱ κατὰ τόπους ἀνταποκριτὲς τοῦ περιοδικοῦ. Ἡ ὑπόλοιπη ὕλη τῶν «Νισυριακῶν Χρονικῶν» ἦταν ἐνυπόγραφα ἄρθρα ἢ ἀναδημοσιεύσεις ποὺ ἀναφέρονταν σὲ θέματα ἀρχαίας, νεώτερης καὶ σύγχρονης ἱστορίας, σὲ γεωλογικὰ θέματα τοῦ νησιοῦ, σὲ σύγχρονα προβλήματα, σὲ θέματα συλλογικῆς δραστηριότητος καὶ λαογραφίας κ.ἄ. Στὰ παραπάνω δὲν περιλαμβάνονται οἱ τακτικὲς συνεργασίες τοῦ Κώστα Ὁδ. Σακελλαρίδη μὲ τὸ γενικὸ τίτλο «Ἱστορικὰ ἔγγραφα Νισύρου», τοῦ Νικήτα Ὁδ. Σακελλαρίδη «Ἀπ' ὅ,τι θυμᾶμαι» καὶ τοῦ «Ἐνὸς Νισύριου» (Ἄντ. Πληθίδης) «Ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου». Ἀκόμα στὰ «Νισυριακὰ Χρονικά» δημοσιεύθηκαν οἰκονομικοὶ ἀπολογισμοί, λογοδοσίες καὶ ἀνακινώσεις τῶν ἀρχῶν τοῦ νησιοῦ καὶ τῶν συλλόγων, παρομιές, μοιρολόγια, δημοτικὰ καὶ σύγχρονα Νισυριακὰ ποιήματα καὶ λογοτεχνικὲς συνεργασίες.

Τακτικοὶ συνεργάτες ἀκόμα τοῦ περιοδικοῦ ἦταν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κων.

---

1. Παύλου Ὁδ. Σακελλαρίδη, «Ὁ Κώστας ὁ Μούρας καὶ τὰ Νισυριακὰ Χρονικά», «Νισυριακὰ Χρονικά», τεῦχος 37, Σεπτεμβρίου-Δεκεμβρίου 1961, σ. 9.

Μούρα, πού ἔγραφε τὸ κύριο ἄρθρο, τὰ σχόλια καὶ ἄλλα ἄρθρα ἐνυπόγραφα οἰκονομικοῦ καὶ ἐκπαιδευτικοῦ περιεχομένου, καὶ οἱ παρακάτω Νισύριοι: Ὁ Μητροπολίτης Κῶ Ἐμμανουήλ, μὲ τὶς πολύτιμες λαογραφικοῦ περιεχομένου συνεργασίες, ὁ Πανάγος Ὁδ. Σακελλαρίδης, ὁ Αἰζαρος Κοντοβερός, ἡ Καλλιόπη Κ. Κώστα, ὁ Γεώργιος Ἐμμ. Παρθενιάδης, ὁ γιατρός Μιχ. Τσατσαρώνης, ὁ δικηγόρος Ἀντώνιος Πληθίδης, ὁ γεωπόνος Γιάννης Ζαχαριάδης, ὁ Θ. Θεοχαρίδης καὶ οἱ δάσκαλοι Σταμάτιος Κουρζῆς, Νικήτας Κουμέντος, Κων. Νικολόπουλος καὶ Χρ. Καρπαθάκης. Ἰδιαιτέρα θὰ πρέπει νὰ μνημονευθοῦν οἱ φίλοι συνεργάτες τῆς Νισύρου, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους εἶναι οἱ Καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου Γ. Γεωργαλάς, Παναγιώτης Κρητικὸς καὶ Κων. Ν. Ἀνδιωτάκης, οἱ συντάκτες τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Ἀναστάσιος Καραναστάσης καὶ Σ. Μάνεσης καὶ ὁ γεωπόνος τῆς ΑΤΕ Δημ. Κογιόπουλος.

Σύμφωνα μὲ σχετικὴ ἀνακοίνωση τῆς ἐκδοτικῆς Ἐπιτροπῆς¹ γιὰ τ' ἀποτελέσματα τῆς τριετοῦς θητείας τῆς (1956-1959) κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁποίας ἐκδόθηκαν 14 τεύχη (ἀριθ. 12-25), ὑπολογίζεται ὅτι 10.000 συνολικὰ τεύχη ταχυδρομήθηκαν σὲ 750-800 συνδρομητὲς. Συγκεκριμένα τὸ τελευταῖο τεῦχος τῶν «Νισυριακῶν Χρονικῶν» τῆς περιόδου αὐτῆς (ἀριθ. 25), ταχυδρομήθηκε σὲ 755 συνδρομητὲς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 394 στὴν Ἀμερικὴ, 10 στὴν Αὐστραλία καὶ Αἴγυπτο, 180 στὴν Ἀθῆνα - Πειραιᾶ καὶ ἐπαρχίες, 95 στὴ Νίσυρο, 52 στὴ Ρόδο καὶ 24 στὴν Κῶ. Τὸ περιοδικὸ ἀντιμετώπιζε οἰκονομικὰ προβλήματα, γιὰτὶ ἀπὸ τοὺς παραπάνω συνδρομητὲς μόλις τὸ 1/3 εἶχαν πληρῶσει κατὰ τὴν αὐτὴ περίοδο τὴ συνδρομὴ τους, πράγμα πού δημιουργοῦσε ἐλλείμματα, τὰ ὁποῖα καλύπτονταν ἀπὸ ἔκτακτες ἐνισχύσεις, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν παρακάτω ἰσολογισμό τῶν «Νισυριακῶν Χρονικῶν» γιὰ τὴν περίοδο 1 Ἰουλίου 1956 μέχρι 30 Ἰουνίου 1959.

Ἔσοδα

1. Ἐνίσχυση «Γνωμαγόρα» Ἀθηνῶν - Πειραιᾶ	Δρχ.	5.000
2. Ἐνίσχυση Ὑπουργείου Παιδείας	»	7.000
3. Συνδρομὲς Ἀθηνῶν - Πειραιᾶ - Ἐπαρχιῶν	»	18.080
4. » Ἀμερικῆς	»	38.309
5. » Νισύρου	»	4.060
6. » Ρόδου	»	360
7. » Κῶ	»	520
8. » Αἴγυπτου	»	450
9. Διαφημίσεις	»	6.000
	Σύνολο	<u>Δρχ. 79.779</u>

¹ «Νισυριακὰ Χρονικά», ἀνακοίνωσις Ἐκδοτικῆς Ἐπιτροπῆς, τεύχος 26-27 Ἰανουαρίου-Ἀπριλίου 1959, σ. 2 ἑπ.

Ἔξοδα

1. Ἐκτύπωση καὶ ἀποστολὴ 14 τευχῶν (ἀρ. 12-25)	Δρχ. 57.355
2. Ἐκτύπωση ἐξωφύλλου	» 9.066
3. Φάκελλα διεκπεραιώσεως	» 1.950
4. Κλισὲ - Σχέδια	» 1.800
5. Ταχυδρομικὰ - γραφικὰ κ.ἄ.	» 2.149
6. Ταμειῶ ἀσφαλίσεως Ὑπαλ. Τύπου	» 339
	<hr/>
Σύνολο	Δρχ. 72.659
Ἐπίλοιπο	» 7.120
	<hr/>
Γεν. Σύνολο	» 79.779
	<hr/> <hr/>

Τὰ «*Νισυριακὰ Χρονικὰ*» δέθηκαν σὲ τρεῖς τόμους. Ὁ πρῶτος τόμος περιέλαβε τὰ τεύχη ἀρ. 1-11, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὴν πρώτη περίοδο τῆς προεδρίας τοῦ Ἀρμόδιου Γιαννίδη. Ὁ δεύτερος τὰ τεύχη ἀρ. 12-31 καὶ ὁ τρίτος τὰ τεύχη 32-37, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὴν περίοδο τῆς προεδρίας τοῦ Πανάγου Ὀδ. Σακελλαρίδη, στὸ Σύλλογο, καὶ τοῦ Κων. Μούρα στὴ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ. Τὰ «*Νισυριακὰ Χρονικὰ*» σταμάτησαν τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1961 καὶ ξαναεμφανίζονται δύο χρόνια ἀργότερα, τὸ 1963, σὰν ἐτήσια ἔκδοση μὲ τὸν τίτλο «*Νισυριακὰ*».

3.7. «Ἡ Φωνὴ τῆς Νισύρου» — Ὅργανο τῶν Νισυρίων τῆς Ἀμερικῆς (1968-)

Περιοδικὴ ἔκδοση «Ἡ Φωνὴ τῆς Νισύρου», ποὺ τὸ πρῶτο της φύλλο κυκλοφόρησε τετρασέλιδο τὸν Ἰούνιο τοῦ 1968, σὰν ὄργανο τῆς Νισυριακῆς Νεολαίας Ἀμερικῆς. Ἐκδόθηκε σὲ σχῆμα μικρῆς ἡμερίδας (28 X 43 ἐκ.), μὲ βασικὸ σκοπὸ νὰ ἐνώσει ἔλους τοὺς Νισύριους σὲ μιὰ «Νισυριακὴ Ἐνωτικὴ» παράταξη ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε τοπικιστικὸ πνεῦμα, ὅπως ἀναφέρει σὲ σχετικὸ του ἄρθρο στὸ δεύτερο φύλλο τῆς ἡμερίδας ὁ Πρόεδρος τῆς Νισυριακῆς Νεολαίας Γεώργιος Χ. Καροῦσος¹. Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς Νεολαίας, ποὺ εἶχε τὴν πρωτοβουλία νὰ ἐκδώσει αὐτὸ τὸ ἔντυπο, συμμετεῖχαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Γεώργιο Καροῦσο, ὁ Νικ. Κοριτσιδης, σὰν Ἀντιπρόεδρος, ὁ Μιχαὴλ Χαρτοφύλης, σὰν Ταμίας, ὁ Γεώργιος Ἀνδριώτης, σὰν Γεν. Γραμματέας, ὁ Κων. Ξανθός, σὰν βοηθὸς Γραμματέα, καὶ οἱ Θεοδόσιος Ζ. Ζαχαριάδης, Δημήτρα Διακοβασιλῆ, Στέφανος Χαρτοφύλης καὶ Ἐμμ. Ἐμμανουηλίδης, σὰν Σύμβουλοι. Τὴν Ἐκδοτικὴ Ἐπιτροπὴ «*Τῆς Φωνῆς τῆς Νισύρου*» ἀποτελοῦσαν ὁ Γεώργιος Χ. Καροῦσος, σὰν ἐκδότης, καὶ οἱ Γεώργιος Ἀνδριώτης καὶ Θεοδόσιος Ζ. Ζαχαριάδης, σὰν βοηθοί.

1. Γεωργίου Χ. Καρούσου, «Ἄς βαδίσωμεν πρὸς τὴν ἑνωσὴν διὰ τὴν σωτηρίαν μας», «Ἡ Φωνὴ τῆς Νισύρου», ἀριθ. 2 Ἰουλίου-Αὐγούστου 1968, σ. 1.

Ἡ ἐτήσια συνδρομὴ γιὰ τὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες καὶ τὸν Καναδᾶ ἦταν 6 δολλάρια καὶ γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ 10 δολλάρια. Ἡ ἐφημερίδα τυπωνόταν στὴ Νέα Ὑόρκη, ὅπου εἶχε καὶ τὰ γραφεῖα τῆς (27 Λεωφ. ἄρ. 23-52, Ἀστώρια Ν.Υ. 11105).

Πέρα ἀπὸ τὸ βασικὸ τῆς σκοπὸ, ποὺ ἦταν, ὅπως εἶπαμε, ἡ ἔνωση ὄλων τῶν Νισυρίων καὶ ποὺ τὸν ἐξεδήλωνε καὶ παραστατικὰ στὴν προμετωπίδα μὲ τὸ ἔμβλημα τὸ χάρτη τοῦ νησιοῦ καὶ μὲ τὸ ἐπίγραμμα «ἐν τῇ ἐνώσει ἡ ἰσχὺς», «Ἡ Φωνὴ τῆς Νισύρου» εἶχε καὶ τοὺς ἀκόλουθους σκοποὺς: τῆ στενότερη ἐπικοινωνία τῶν ἀπανταχοῦ Νισυρίων, τῆ μετάδοση πληροφοριῶν πρὸς τὰ μέλη καὶ μὴ τῶν Συλλόγων, κοινωνικῶν καὶ πατριωτικῶν εἰδήσεων καὶ κάθε ἄλλο ποὺ θὰ συμβάλει στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἰδέας τῆς ἀλληλεγγύης ἀνάμεσα ὄλων τῶν Νισυρίων, ὅπως καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἰδιαίτερη πατριδα τῆ Νίσυρο. Ἀκόμα θὰ ἀναλάβει νὰ ἀδελφοποιήσει καὶ νὰ συνενώσει ὄλους τοὺς Νισύριους σὲ ἓνα σῶμα καὶ μιὰ ψυχὴ¹.

«Ἡ Φωνὴ τῆς Νισύρου» στὸ πρῶτο τῆς φύλλο καταχώρησε κύριο ἄρθρο τῆς συντάξεως μὲ τίτλο «ἐν τῇ ἐνώσει ἡ ἰσχὺς». Ἐνυπόγραφα ἄρθρα τοῦ Γεωργίου Καρούσου «Οἱ σκοποὶ μας» καὶ τοῦ Γεωργίου Ἀνδριώτη «Θέματα καὶ Σκέψεις τῆς Νεολαίας», διάφορα σημειώματα στὴν εἰδικὴ στήλη «Νισυριακὰ», πληροφορίες καὶ σχόλια στὶς ξεχωριστὲς στήλες «Γκρίνιες» καὶ «Κοινωνικὰ» κ.ἄ. Στὸ δεῦτερο φύλλο, Ἰουλίου - Αὐγούστου 1968, ποὺ ἦταν ἐξασέλιδο, δημοσιεύονται τὸ κύριο ἄρθρο τῆς συντάξεως μὲ τίτλο «Ὁ μεγάλος κίνδυνος», σχόλια καὶ πληροφορίες στὶς ἄλλες τακτικὲς στήλες καὶ προστίθεται ἀκόμα μιὰ ἄλλη στήλη «σοβαρὰ καὶ ἀστεῖα», ποὺ γράφει ὁ Γεώργιος Καρούσος. Στὸ φύλλο αὐτὸ ἀρχίζει ἡ παρουσίαση τοῦ πατέρα τῆς Ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας στὴν Ἀμερικὴ, τοῦ Κων. Φασουλαρίδη, ποὺ συνεχίζεται στὸ ἐπόμενο φύλλο, καὶ καθιερώνεται καὶ ἡ στήλη «Ἡ ἀλληλογραφία μας». Τὸ τρίτο φύλλο «Τῆς Φωνῆς τῆς Νισύρου» ἐκδόθηκε τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1968 σὲ 6 σελίδες καὶ περιλάμβανε κύριο ἄρθρο τῆς σύνταξης μὲ τίτλο «Διὰ μιὰν Νισυριακὴν Ἀναγέννησιν», ἄρθρο τοῦ προέδρου τῆς «Πορφύρας» Γ. Κουμέντου γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τοῦ Συλλόγου στὴ Ρόδο, εὐρεία ἀνταπόκριση γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τοῦ Μητροπολίτη Θεολόγου στὴ Λάρισα, διάφορα ἄρθρα τοῦ Νικ. Νοταρίδη («Μπορεῖ νὰ ξεχάσουμε»), τοῦ Νικ. Γιαννάκη («Θυμᾶμαι καὶ χαίρομαι»), τοῦ Γ. Ἀνδριώτη («Θέματα καὶ σκέψεις τῆς νεολαίας») καὶ τῆ συνηθισμένη ὕλη στὶς καθιερωμένες στήλες. Τὸ τέταρτο φύλλο, ποὺ ὅπως φαίνεται εἶναι καὶ τὸ τελευταῖο, ἐκδόθηκε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1968 σὲ 4 σελίδες μὲ κύριο ἄρθρο τῆς σύνταξης («Βαρειὰ ἡ ἀποστολὴ μας»), μὲ διάφορα ἄλλα ἄρθρα τοῦ Γ. Καρούσου («Τὸ πρῶτον παννισυριακὸν συνέδριον»), τοῦ

1. Γεωργίου Καρούσου, «Οἱ σκοποὶ μας»· «Ἡ Φωνὴ τῆς Νισύρου», ἀριθ. 1 Ἰουνίου 1968, σ. 1.

Νικ. Νοταρίδη («Αύλακι άγαπημένο»), του Κων. Αύγουλα («Τά φοικτά άπο-τελέσματα τής χαρτοπαιξίας») και ακόμα με δημοσιεύματα στις οικείες στήλες. Σ' όλα τά φύλλα είχαν δημοσιευθεί ποιήματα, Νισύρικες παροιμίες και φωτογραφίες. Η έφημερίδα διέκοψε πολύ σύντομα την έκδοσή της (;) και έτσι η Νισυριακή παροιμία τής Άμερικής μένει πιά χωρίς κανένα δημοσιογραφικό όργανο.

Θά πρέπει ίσως νά σημειωθεί ότι η ψυχή «Τής Φωνής τής Νισύρου» ήταν ο Γεώργιος Καρούσος, ένας νέος τής μεταπολεμικής γενιάς, που γεννήθηκε στη Νίσυρο μέσα στον πόλεμο και άφου παρακολούθησε στην Κάλυμνο τις γυμνασιακές του σπουδές, έγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Άμερική, όπου συμπλήρωσε τις σπουδές του και άναμείχτηκε στα πράγματα τής Νισυριακής παροιμίας. Μετά τη διακοπή τής έφημερίδας εξέδωσε και τó («Έλληνοαμερικανικόν Ημερολόγιον») τó 1969.

3.8. «Παναγία Θερμανή» — Δελτίον του έν Άμερικη Συλλόγου Νισυρίων «Παναγία Θερμανή» (1953-1954)

Πολυγραφημένο δελτίο με τόν τίτλο «Παναγία Θερμανή», του όποιου τó πρώτο τεύχος έκδόθηκε τόν Ιούνιο του 1953 άπό τόν όμώνυμο Σύλλογο τών Νισυρίων τής Άμερικής¹, στόν όποιο άνήκουν οι Νισύριοι που κατάγονται άπό την Κοινότητα Έμπορειού-Πάλων. Τό «Δελτίο» κυκλοφόρησε σε

1. Ο Σύλλογος τών Νισυρίων που κατάγονταν άπό τόν Έμπορειό ιδρύθηκε τó 1906 άπό μιá ομάδα μεταναστών που έφθασαν στη Νέα Υόρκη στίς άρχές του 1900. Στο Σύλλογο αυτό δόθηκε τó όνομα «Έρπανδρος» και τó πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο σχηματίστηκε άπό τούς ιδρυτές του Ίζκωβο Σύμπλη, σάν Πρόεδρο, Δημοσθένη Σταματιάδη, σάν Γραμματέα, Δημήτριο Χατζηπλούσιο, σάν Ταμία και τούς Νικ. Π. Ζούνη, Άνδρέα Καμπουράκη, Γρηγόρη Νικολή και Νικ. Παπαγιαννάκη, σάν Συμβούλους. Έπειδή ό αριθμός τών μελών ήταν περιορισμένος, ό Σύλλογος έπεσε σε άδράνεια και μόλις τó 1909 δραστηριοποιείται με την αύξηση του αριθμού τών μελών σε 30 άπό νέους μετανάστες. Κατά τη Γενική Συνέλευση τής 19 Ιουνίου 1909 άποφασίζεται η μετονομασία του Συλλόγου σε «Παναγία Θερμανή» και εκλέγεται νέο Διοικητικό Συμβούλιο, που τó άποτελούν ό Άντ. Άντάπασης, σάν Πρόεδρος, ό Δημοσθένης Σταματιάδης, σάν Γραμματέας, ό Βασίλειος Κωσταράς, σάν Ταμίας, ό Κων. Βασιλειάδης, σάν Εισπράκτορας, και οι Άντώνιος Διακαντώνης, Άθανάσιος Πετρίδης και Σπύρος Άχιλλέας, σάν Συμβούλοι. Στίς 21 Ιανουαρίου 1916 ό Δημοσθένης Σταματιάδης, ό Νικόλαος Ροδίτης και ό Νικόλαος Ήλιάδης κάνουν αίτηση σάν Άμερικανοί πολίτες, στο Τμήμα Άδειών τής Πολιτείας τής Νέας Υόρκης, τó όποιο με πράξη του τής 7 Άπριλίου 1916 άναγνωρίζει τó Σύλλογο σάν νομικό πρόσωπο. Η «Παναγία Θερμανή» ίδρυσε ανεξάρτητα τμήματα στην Άθήνα και την Άυστραλία. Ο Σύλλογος άνάπτυξε πλούσια έθνική και πατριωτική δράση, κατασκευάζοντας κοινωφελή έργα στην Κοινότητα Έμπορειού-Πάλων και ενισχύοντας την παιδεία και την κοινωνική πρόνοια.

(Βλ. Λεύκωμα άφιρωμένο στα 50 χρόνια 1909-1960 τής «Παναγίας Θερμανής», Νέα Υόρκη 1960, σ. 50 έπ.

20 σελίδες και σὲ διαστάσεις 28,5 X 22,5 ἐκ., μὲ εἰδήσεις, πληροφορίες, κοινωνικά, μὲ τὴν κίνηση τῶν Νισυριακῶν Συλλόγων καὶ παροικιῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας (Μελβούρνης) καὶ μὲ τὴν καταχώρηση ἱστορικῶν ἐγγράφων, ποιημάτων καὶ ἄλλων δημοσιευμάτων ποὺ ἀφοροῦσαν τὴν Κοινότητα στὴ Νίσυρο καὶ τὶς παροικίες στὸ ἐξωτερικό. Πέρα ἀπὸ τὸ εἰδησιογραφικὸ καὶ πληροφοριακὸ ὕλικὸ ποὺ φιλοξενοῦσε τὸ «Δελτίο», διαβάζοντας κανεὶς τὴ δράση τοῦ Συλλόγου διαπιστώνει μιὰ ἔντονη προσπάθεια γιὰ τὴ δημιουργία ἑνὸς ὁμοσπονδιακοῦ συστήματος Νισυριακῶν Συλλόγων, σὰν τοῦ μόνου κοινοῦ μέσου γιὰ τὴν κατάργηση τοῦ τσικιτισμοῦ καὶ τὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τοῦ νησιοῦ, ποὺ δὲν διαφέρουν ἀπὸ Δῆμο σὲ Δῆμο καὶ ἀπὸ Σύλλογο σὲ Σύλλογο, ὅπως διακηρύσσεται στὶς θέσεις τοῦ Συλλόγου «Παναγία Θερμιανῆ» στὸ θέμα αὐτό¹. Τὸ «Δελτίο» βγήκε καὶ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1954 σὰν ἔτος Β', μὲ ἀριθμὸ τεύχους 2 καὶ μὲ ἐξώφυλλο στὸ ὁποῖο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τίτλο, εἰκονίζεται τὸ Μοναστήρι τῆς Κυραῖς.

3.9. «Νισυριακὸν Δελτίον» — Ἐκδοσὴ Συλλόγου Νισυρίων Νέας Ὑόρκης «Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος» (1965)

Τὸ «Νισυριακὸν Δελτίον» ἐκδόθηκε τὸ Πάσχα τοῦ 1965 ἀπὸ τὸ Σύλλογο τῶν Νισυρίων ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὰ Νικεῖα, «Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος»², σὰν ἐξαμηνιαῖο ἔντυπο, γιὰ νὰ μοιράζεται δωρεὰν στὰ μέλη του. Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ὅταν ἀποφασίστηκε ἡ ἔκδοσις τοῦ «Δελτίου» ἦταν ὁ Γεώργιος Κ. Ζαχαριάδης, ἕνας νέος (γεννήθηκε στὴ Νίσυρο τὸ 1935) ποὺ ἀφοῦ σπούδασε θεολογία στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ἐγκαταστάθηκε στὴ Νέα Ὑόρκη τὸ 1962, ἐργαζόμενος σὰν καθηγητὴς στὴν ἀρχὴ καὶ στὴ συνέχεια σὰν χρηματιστής, ἀντιπρόεδρος ὁ Κυριάκος Μ. Χαρτοφύλης, ταμίας ὁ Νικήτας Γ. Κόκκινος, γραμματέας ὁ Θεοδόσιος Γ. Ἀνδριώτης, εἰδικὸς γραμματέας ὁ Νικόλαος Ἰακ. Χαρτοφύλης, κοσμητήρας ὁ Ξενοφῶν Γ. Φούγαξης καὶ Σύμβουλοι ὁ Γεώργιος Κ. Κοντομανώλης, ὁ Σταῦρος Α. Χαρτοφύλης καὶ ὁ Γεώργιος Π. Χαρτοφύλης. Τὴ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ «Δελτίου» ἀπετέλεσαν ὁ Γεώργιος Κ. Ζαχαριάδης, ὁ Γαβριὴλ Μ. Σακελλαρίδης, ὁ Τιμολέων Δ. Κόκκινος, ὁ Νικόλαος Γ. Νικητιάδης καὶ ὁ Νικόλαος Ἀντ. Ἀνδριώτης.

Ὁ σκοπὸς τοῦ «Δελτίου», ὅπως γράφει ἡ Σύνταξις στὰ «Σημειώματα» τοῦ πρώτου φύλλου μὲ τὸν τίτλο «Ἡ ἔκδοσίς μας», εἶναι..... «νὰ ἐκανοποιήσει

1. «Παναγία Θερμιανῆ», Δελτίον τοῦ ἐν Ἀμερικῇ Συλλόγου Νισυρίων «Παναγία Θερμιανῆ», ἔτος Β', τεῦχος 2ον, Ἰανουάριος 1954, σ. 1.

2. Ὁ Σύλλογος τῶν Νισυρίων ἀπὸ τὰ Νικεῖα «Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», ἰδρύθηκε στὴ Νέα Ὑόρκη σὲ συγκέντρωση ποὺ πραγματοποιήθηκε στὶς 8 Αὐγούστου 1906 μὲ πρωτοβουλία τῶν Νικολάου Νοταρίδη (πρόεδρος), Νικήτα Ν. Νικητιάδη (γραμματέας) καὶ Νικολάου Ἀντωνίου (ταμίας), οἱ ὁποῖοι ἀπετέλεσαν καὶ τὸ πρῶτον Διοικητικὸν Συμβούλιον.

ἔναν πόνου τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου μας, ποὺ θέλουν νὰ ἔχει καὶ ὁ δικός μας Σύλλογος τὴ φωνή του, τὸ ἐπίσημο βήμα του... καὶ νὰ γίνῃ ὁ συνδυαστικὸς κριτικὸς ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς τοὺς ξενητεμένους, ὅπου γῆς κι ἂν εὐρισκόμεθα, καὶ στοὺς ἀγαπητοὺς μας συμπατριῶτες, ποὺ μένουν στὸ χωριὸ μας, φρουροὶ τῶν Ὀσίων καὶ Ἱερῶν μας». Ἀπὸ τὸ ἴδιο σημεῖωμα βλέπουμε ὅτι τὸ «Δελτίο» ἤρθε νὰ καλύψει τὸ κενὸ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ καλύψει ἡ «Ἐπετηρὶς», τὴν ὁποία ὁ Σύλλογος εἶχε ἀποφασίσει νὰ ἐκδώσει τὸ 1963, χωρὶς νὰ τὸ κατορθώσει τελικὰ γιὰ λόγους ποὺ ἦταν ἀνώτεροι ἀπὸ τίς ἠθικὲς καὶ ὕλικές τους δυνάμεις, ὅπως στὸ ἴδιο πάντα σχόλιο διαβάζουμε.

Τὸ «Νισυριακὸν Δελτίο», ποὺ βγήκε σὲ δύο φύλλα, τὸ ἓνα, ὅπως εἶπαμε, τὸ Πάσχα τοῦ 1965 μὲ ἀριθμὸ 1, καὶ τὸ ἄλλο τὰ Χριστούγεννα τοῦ ἴδιου χρόνου μὲ ἀριθμὸ 2, τυπώθηκε σὲ χαρτὶ ἰλλουστρασιὸν σὲ σχῆμα περιοδικοῦ 21 X 27,5 ἐκ., στὸ τυπογραφεῖο «Athens Printing Company» (461 Eighth Avenue, N.Y.). Τὸ πρῶτο φύλλο εἶχε 20 σελίδες καὶ περιεῖχε ἄρθρα τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου Γ.Κ. Ζαχαριάδη μὲ τίτλο «Χριστὸς Ἀνέστη», τοῦ ἴδιου γιὰ τὸν Γεώργιο Τσουκαλᾶ καὶ τοῦ Τιμολέοντα Κόκκινου («Ὁ σκοπὸς μας»), τοῦ Γαβριὴλ Σακελλαρίδη («Τὸ χρέος μας»), τοῦ Δημ. Ἀσφενδιανοῦ («Διάλογος μεταξὺ Διαβάτη καὶ Σανταλωνιοῦ»), τοῦ Νικ. Μιλτ. Γιαννάκη («Τὸ ἰδανικὸν τοῦ σκλαβωμένου»), τοῦ γιατροῦ Ἐμμ. Σπ. Ἀλεξιάδη («Οἱ παλαιότεροι διηγούνται»). Ἐπίσης εἶχε εἰδικὲς στῆλες «Σημειώματα», «Εἰδησεογραφία» καὶ «Τὰ ἀδελφὰ Σωματεῖα». Τὸ δεῦτερο φύλλο βγήκε μὲ 24 σελίδες στὸ ἴδιο τυπογραφεῖο καὶ μὲ τοὺς ἴδιους σχεδὸν συνεργάτες. Συγκεκριμένα δημοσιεύτηκαν ἄρθρα τοῦ Γ.Κ.Ζαχαριάδη («Τὸ πλῆρωμα τοῦ χρόνου»), τοῦ Γιάννη Ἀδ. Χαρτοφύλη («Ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή μου στὰ Νικεϊά»), τοῦ Νικήτα Νικητιάδη («Τὸ Καταστατικὸν μας»), τοῦ Γαβριὴλ Σακελλαρίδη («Ἡ ἱστορία τοῦ Συλλόγου μας»), τοῦ Δημ. Ἀσφενδιανοῦ («Ἦσαν οἱ Ἀμερικάνοι!») καὶ οἱ τακτικὲς στῆλες μὲ τίς «κρίσεις καὶ σημειώματα», τὴν «εἰδησεογραφία» καὶ πληροφορίες γύρω ἀπὸ τὴ δράση τῶν ἄλλων Νισυριακῶν Συλλόγων. Τὸ «Δελτίο» ἦταν ἀφιερωμένο στοὺς πρωτεργάτες τοῦ Συλλόγου, ὅπως γράφεται καὶ στὸ ἐξώφυλλο καὶ τῶν δύο φύλλων (τὸ πρῶτο ἔχει τίς φωτογραφίες τοῦ πρώτου Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Συλλόγου καὶ τὸ δεῦτερο τὸ ἔμβλημά του), ποὺ φαίνεται νὰ εἶναι καὶ τὰ μόνα ποὺ ἐκδόθηκαν.

3.10. «Νισυριακὴ Φωνή» — Μηνιαῖο Δελτίο τοῦ Δήμου Μανδρακίου (1977-)

Ἡ «Νισυριακὴ Φωνή» ἐκδόθηκε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1977 ἀπὸ τὸ Δῆμο Μανδρακίου Νισύρου, σὺν μηνιαῖο «Δελτίο» μὲ σκοπὸ «..... τὴν ἀπεύθυνση ὅσο καὶ πλήρη ἐνημέρωση τῶν πολιτῶν ἀνω σὲ θέματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὸ νησί μας καὶ τοὺς κατοίκους του...», ὅπως ἀναφέρει ἀνάμεσα στ' ἄλλα ὁ Δήμαρχος στὸ πρῶτο φύλλο μὲ τὸν τίτλο: «Οἱ σκοποὶ τοῦ Δελτίου μας». Συν-

τάκτης του «Δελτίου» ήταν ο ίδιος ο Δήμαρχος, Νίκος Μιχ. Παπάτσος, πρώτος Δήμαρχος του Δήμου μετά την πτώση της δικτατορίας, που επανεκλέχτηκε και στις εκλογές του 1978, ο οποίος όχι μόνο το έγραφε (μερικά άρθρα τα έγραφαν και υπάλληλοι του Δήμου), αλλά το δακτυλογραφούσε και το τύπωνε στον πολύγραφο, που για το σκοπό αυτό ο Δήμος αγόρασε με εισφορές Νισυρίων της διασποράς. 'Ακόμα ο ίδιος φιλοτεχνούσε το «Δελτίο» με διάφορα σχέδια, που οι τεχνικές του γνώσεις του επέτρεπαν να κάμνει (είχε τελειώσει εργοδηγός στην Τεχνική Σχολή της Ρόδου «Νηρέυς» και για ένα διάστημα, πριν εκλεγεί Δήμαρχος, εργάστηκε στις Τεχνικές Υπηρεσίες των Δήμων και Κοινοτήτων της Νομαρχίας Δωδεκανήσου). Το «Δελτίο» τυπωνόταν σε χαρτί πολυγράφου, που αναγκαστικά έπαιρνε και το σχήμα του, σε 10-22 σελίδες ανάλογα με την ύλη, χωρίς ξεχωριστό εξώφυλλο, και μοιραζόταν δωρεάν.

Το «Δελτίο» έδινε πληροφορίες πάνω στο τί έγινε στο μήνα που πέρασε και τί προβλέπονταν να γίνει στο μήνα που έρχόταν για πράγματα που άφορουν την εκτέλεση έργων, τις δημοπρασίες, τους εργολάβους, που εκτελούσαν διάφορα έργα, τις χρηματοδοτήσεις, τα νέα από το Δημοτικό Συμβούλιο, τις πληροφορίες για τους συνταξιούχους του ΟΓΑ και τα νέα των Νισυρίων που ζούν εκτός Νισύρου, καθώς και τις δραστηριότητες των διαφόρων Συλλόγων και Σωματείων. Το «Δελτίο» ήταν μηνιαίο, αλλά τον πρώτο χρόνο (1977) εκδόθηκαν 6 φύλλα, από τα οποία 4 (Ιανουαρίου - Απριλίου), αριθμοί 1 έως 4, ήταν ένα για κάθε μήνα, το πέμπτο ήταν τριπλό (Μαΐου - Ιουλίου), αριθμοί 5 έως 7, και το έκτο ήταν πενταπλό (Αυγούστου - Δεκεμβρίου), αριθμοί 8 έως 12. Το δεύτερο χρόνο (1978) το «Δελτίο» εκδόθηκε σ' ένα διπλό φύλλο, Ιανουαρίου - Φεβρουαρίου, με αριθμούς 13 έως 14, που είναι και το τελευταίο αυτής της χρονιάς. 'Υστερα από την προσωρινή διακοπή του εξαιτίας της προκηρύξεως των δημοτικών εκλογών, όπως δικαιολογήθηκε από τη Σύναξη, το «Δελτίο» θα επανεκδοθεί τον Ιανουάριο του 1979 με αριθμό φύλλου 15 και με τη συνηθισμένη του ύλη.

Πέρα από τις παραπάνω γενικές πληροφορίες που έδινε το «Δελτίο», είχαν καθιερωθεί και ειδικές στήλες, όπου διατυπώνονταν «σκέψεις, κρίσεις και σχόλια», δίδονταν «άπαντήσεις» σε ερωτήματα που απευθύνονταν στο Δήμαρχο από τους δημότες, καταχωρούνταν «Νισυρικά τραγούδια» (άνδημοσιεύσεις), οι έπιστολές των αναγνώστων και «νέα από τις Κοινότητες». Θα πρέπει ακόμα να τονιστεί ότι ένυπόγραφα κείμενα δημοσιεύονταν στο «Δελτίο», εκτός του Δημάρχου και μερικών συνεργατών, του Γιάννη Παπαδόπουλου «Νισυρικές αληθινές ιστορίες», του Κώστα Μαντουδάκη (ποιήματα) και του Βασίλη Βεζύρογλου «Σοβαρά και άστεια». 'Επίσης στις στήλες του «Δελτίου» δημοσιεύτηκαν τα πεπραγμένα του Δήμου για την πριν

ἀπὸ τὴν ἔκδοσή του περίοδο (Ἰούνιος 1975 ἕως Δεκέμβριο 1976) καὶ ὅλο τὸ ἱστορικὸ τῆς ὑποθέσεως τῶν συμβάσεων μὲ τις ἑταιρίες ποῦ ἐκμεταλλεύονται τὴν ἐλαφρόπετρα τοῦ νησιοῦ.

3.11. «Ὁ Ὀμηρος» (1977-1978)

Πολυγραφημένο «Δελτίο» τῶν μαθητῶν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου τοῦ Μανδρακίου Νισύρου μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Ὀμηρος», τοῦ ὁποῖου τὸ πρῶτο φύλλο ἐκδόθηκε τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1977. Στὸ μαθητικὸ αὐτὸ «Δελτίο», ποῦ τὸν πρῶτο χρόνο - σχολικὸ ἔτος (Ἰανουάριος - Ἰούνιος 1977) βγήκαν 6 φύλλα, ὅσοι καὶ οἱ ἀντίστοιχοι μῆνες, συνεργάτες ἦταν μαθητὲς καὶ μαθήτριες ἀπ' ὅλες τις τάξεις, μὲ περιγραφὲς τοῦ νησιοῦ, νέα ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τις δραστηριότητες τοῦ Σχολείου, ποιήματα, παρουσίαση λαογραφικῶν ἐθίμων καὶ παροιμιῶν, ἱστορικὰ σημειώματα γιὰ τὴ Νίσυρο καὶ κάπου - κάπου ἕνα μικρὸ σταυρόλεξο καὶ αἰνίγματα γιὰ παιδιὰ. Τὸ «Δελτίο» ἦταν διακοσμημένο μὲ ὠραῖα σχέδια ἀπὸ μοτίβα κυρίως τῆς Νισύρου. Στὸ δεύτερο χρόνο, ποῦ ταυτίζεται μὲ τὸ σχολικὸ ἔτος (Ὀκτώβριος 1977 - Μάιος 1978), ἐκδόθηκαν μὲ τὸ ἴδιο περιεχόμενο 6 φύλλα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ τελευταῖο (Ἀπριλίου - Μαΐου) ἦταν διπλό, μὲ ἀριθμούς 13-14. Ἀπὸ τὸ 6 φύλλο τοῦ πρώτου χρόνου μὲ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους, πληροφοροῦμαστε μὲ ἀνακοίνωση τῶν δασκάλων καὶ μαθητῶν τοῦ Σχολείου ὅτι «Ὁ Ὀμηρος» βγήκε γιὰ ν' ἀναπληρώσει τὸ κενὸ ποῦ δημιουργήθηκε μὲ τὸ σταμάτημα τῆς ἔκδοσης «Ὁ Μαθητὴς» τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου κατὰ τὸ 1976.

3.12. «Ὁ Νισύριος» — Μηνιαῖο Δελτίο (1978)

Μηνιαῖο σατιρικὸ μᾶλλον («Φυλλάδιο» μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Νισύριος»), ποῦ ἔγραφε καὶ τύπωνε ὁ Νίκος Ἰωάν. Χαρτοφύλης, σὲ πολύγραφο στὴ Ρόδο (Συνοικισμὸς Ροδοπούλας) καὶ τὸ μοίραζε δωρεάν. Τὸ πρῶτο καὶ μοναδικὸ του φύλλο βγήκε τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1978 σὲ 16 σελίδες καί, ὅπως ὁ ἴδιος γράφει ὑπὸ μορφὴ προλόγου, ὁ «Νισύριος» δὲ θὰ σατιρίζει μόνον, ἀλλὰ θὰ γράφει καὶ γιὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴ λαογραφίαν τοῦ νησιοῦ καὶ ἀκόμα γιὰ τὰ προβλήματα τοῦ. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι τὸ «Φυλλάδιο» γράφεται στὴ Νισυρικὴ διάλεκτο. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πρόλογο («Δυὸ λόγια»), ἕνα κομμάτι γιὰ τὸν «Αἰ Νικήτα τὸ Νισύριο, γραμμένο ἀπὸ ἕναν ἀπλοϊκὸ Νισύριο» καὶ μιὰ Νισυρικὴ παροιμία («Ὁλλὶ στὴ μοναξιά...»), ὅλο τὸ «Φυλλάδιο» εἶναι ἀφιερωμένο στὸ Βασίλειο τοῦ Βεζύρη. Στὸ ἐξώφυλλο τοῦ «Φυλλαδίου» ὁ ἐκδότης του ἔχει σχεδιάσει τὴν «Ταῦλα τοῦ Γιαλοῦ» μὲ τὸν κρημνὸ τῆς Παναγιᾶς τῆς Σπηλιανῆς. Ἡ ἔκδοση τοῦ «Φυλλαδίου» σταμάτησε κι ὅλας ἀπὸ τὸ πρῶτο φύλλο, γιὰ λόγους πιθανότατα οἰκονομικοῦς.

Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ ἐκδότης τοῦ «Νισύριου» Νίκος Ι. Χαρτο-

φύλης ἀνήκει στή νεώτερη γενιά τῶν Νισυρίων (γεννήθηκε τὸ 1930), ὁ ὁποῖος, ἐνῶ σπούδασε παιδαγωγικά στήν Παιδαγωγική Ἀκαδημία τῆς Ρόδου, ἐγκατέλειψε πολὺ νωρὶς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δασκάλου, γιὰ νὰ ἐπιδοθεῖ στὶς τέχνες καὶ τὰ γράμματα. Ἀσχολεῖται μὲ τὴ ζωγραφικὴ, τὴν ἀγιογραφία, τὴν ποίηση καὶ ταυτόχρονα δημοσιογραφεῖ στὸ Ροδίτικο τύπο. Ὑπῆρξε καὶ ἐκδότης τοῦ ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ περιοδικοῦ («*Ἐρευνα*») (1977).

3.13. «Ὁ Μαθητῆς» — Μηνιαία Ἐφημερίς ἐκδιδομένη ὑπὸ τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος τοῦ Γυμνασίου Νισύρου (1972-1976)

(*Ὁ Μαθητῆς*) ἐκδόθηκε τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1972 σὰν μηνιαῖο ὄργανο τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος τοῦ Γυμνασίου Νισύρου ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ Διευθυντῆ του, χημικοῦ Ἐμμανουὴλ Ν. Φραντζῆ, ἐνὸς νέου καὶ δραστήριου ἀνθρώπου, ἐκπαιδευτικοῦ καὶ πατριώτη, ποὺ χάθηκε τόσο πρόωρα (γεννήθηκε στὴ Νίσυρο τὸ 1937 καὶ πέθανε τὸν Αὐγούστο τοῦ 1977). Τὸ «*Δελτίο*» περιεῖχε πληροφορίες γιὰ τὶς δραστηριότητες τοῦ Γυμνασίου, δημοσιεύματα γιὰ τὴ Νίσυρο τῶν μαθητῶν πάνω σὲ ἱστορικά καὶ λαογραφικά θέματα καὶ ἄλλη σχετικὴ ὕλη. Ἡ ἐκδοσὴ συνεχίστηκε μέχρι τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1975-1976 καὶ σταμάτησε λόγω τῆς μακρᾶς ἀπουσίας τοῦ Διευθυντῆ τοῦ Γυμνασίου Ἐμμ. Φραντζῆ γιὰ λόγους υἰείας. Στὸ πρῶτο φύλλο, μὲ τὸν τίτλο «Ἡ ἐφημερίδα μας», διαβάζουμε γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦ «*Μαθητοῦ*» τὰ παρακάτω: «*Μὲ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1972 ἀρχίζει τὴ ζωὴ τῆς ἡ μικρῆς μας ἐφημερίδας πὸν βασικό της σκοπὸ ἔχει νὰ δώσει διέξοδο στὶς ἀνησυχίες καὶ τοὺς προβληματισμοὺς τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου μας, νὰ τοὺς ὠθήσει στὴν ἀγάπη γιὰ γνῶση καὶ ἔρευνα, νὰ τοὺς βοηθήσει νὰ φέρουν εἰς φῶς τὶς ἱκανότητες ποὺ ἴσως κρύβουν καὶ τέλος νὰ τοὺς ἱκανοποιήσει μὲ τὴν ἠθικὴ ἀμοιβὴ τῆς διακρίσεως καὶ δημοσιεύσεως τοῦ ἔργου των*». Ἀπὸ τὸ ἴδιο φύλλο πληροφοροῦμαστε ὅτι τὴν ἐπιμέλεια τῆς ἐκδόσεως ἔχει ἀναλάβει ἡ Μαθητικὴ Κοινότητα, σὲ μιὰ προσπάθειά της νὰ βοηθήσει ὅλους τοὺς μαθητές.

(*Ὁ Μαθητῆς*) στὰ τρία πρῶτα τοῦ φύλλα (Ἰανουάριος-Μάρτιος) ἔβγαине σὲ 4 σελίδες καὶ ὕστερα σὲ 6, μερικὰ δὲ φύλλα βγῆκαν καὶ σὲ 8 σελίδες. Συνολικὰ ἐκδόθηκαν 34 φύλλα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δύο ἦταν διπλά (τοῦ Ὀκτωβρίου-Νοεμβρίου 1975, ἀρ. 32-33, καὶ τοῦ Ἰανουαρίου-Φεβρουαρίου 1976, ἀρ. 35-36, ποὺ ἦταν καὶ τὸ τελευταῖο). (*Ὁ Μαθητῆς*) τυπωνόταν σὲ πολὺγραφο ποὺ τὸν χάρισε στὴ Μαθητικὴ Κοινότητα ὁ Σύλλογος Γονέων καὶ Κηδεμόνων τοῦ Γυμνασίου Νισύρου. Ἡ ἐφημερίδα δὲν ἔβγαине τοὺς τρεῖς μῆνες τοῦ καλοκαιριοῦ (Ἰούλιος-Σεπτέμβριος), ὅταν τὸ Γυμνάσιο ἦταν κλειστό, καὶ ἐπανεκδιδόταν τὸν Ὀκτώβριο. Ἡ ἐφημεριδοῦλα ἦταν διακοσμημένη μὲ διάφορα σχέδια χρωματιστὰ καὶ μερικὰ φύλλα τῆς καταχωροῦσαν καὶ σταυρόλεξο. (*Ὁ Μαθητῆς*) μὲ τὸ καλογραμμένο περιεχόμενό του κάλυψε τὸ «λο-

γοτεχνικό» έντυπο πού ἔλειπε γιά νά φιλοξενήσει τίς ἐργασίες τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου Νισύρου.

3.14. «Νισυριακά» — Ἐκδοση Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν (1963-)

Τά «Νισυριακά» ἐκδόθηκαν σάν περιοδική ἐκδοση τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν¹, γιά νά καλύψουν τὸ κενὸ πού δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴ διακοπὴ τῶν «Νισυριακῶν Χρονικῶν» στὰ τέλη τοῦ 1961. Ὁ Παῦλος Σακελλαρίδης, πού ἦταν καὶ μέλος τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν «Νισυριακῶν Χρονικῶν», δικαιολογώντας τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπανέκδοσής τους σάν ἐτήσιου περιοδικοῦ ὑπὸ μορφή Ἀρχείου, ἔγραφε μεταξύ τῶν ἄλλων: «Τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς εἶναι πολλά. Θὰ περιλαμβάνη συγκεντρωμένην ὄλην τὴν Νισυριακὴν δραστηριότητα τῆς χρονιάς. Δηλαδή τοὺς ἀπολογισμοὺς τῶν πεπραγμένων τῶν Δήμων, Συλλόγων καὶ Ὁργανώσεων τοῦ νησιοῦ μας, καθὼς καὶ τοὺς ἰσολογισμοὺς τῆς οἰκονομικῆς τῶν δραστηριότητος. Ἔτσι ὁ κάθε Νισύριος θὰ βρῖσκη μέσα σ' ἓνα τόμο συγκεντρωμένα ὅλα τὰ ἐπίσημα στοιχεῖα πὸν ἀφοροῦν τὸ νησί μας. Θὰ περιέχη τοὺς προγραμματισμοὺς τῶν Δήμων μας γιά τὴν ἐπόμενη χρονιά καὶ τίς εἰσηγήσεις καὶ γνώμες τῶν ἀρμοδίων γιά τὴν κατεύθυνση πὸν πρέπει εἰς τὸ ἄμεσον μέλλον νά διοχετευθῆ κατὰ προτεραιότητα ἢ Νισυριακὴ δραστηριότης. Θὰ περιέχη αὐτοτελεῖς μελέτες, ὅσο μεγάλες κι ἂν εἶναι, ἔτσι πὸν θὰ ἀποφεύγεται σὲ συνέχειες σποραδικῆς ἢ παρουσίαση τῶν ὀλίγων μελετῶν πὸν ἀφοροῦν τὴν Νίσυρο μὲ ἀποτέλεσμα νά χαθοῦν εὐκολώτερα στὸ ἀπώτερο μέλλον. Θὰ παρέχη συγκεντρωμένες κρίσεις καὶ σχόλια ἐπὶ ὀλοκληροῦ τοῦ ἔργου τῆς χρονιάς, ἀσφαλῶς δὲ ἢ συγκεντρωμένη καὶ ὀλοκληρωμένη κριτικὴ θὰ βοηθῆ τοὺς ἀρμοδίους γιά τὸν ὀρθώτερο προγραμματισμὸ τοῦ μέλλοντος. Θὰ περιλαμβάνη συγκεντρωμένα τὰ ληξιαρχικὰ στοιχεῖα καὶ κοινωνικὰ νέα τῆς χρονιάς χωρὶς παραλείψεις πὸν δὲν ἦτο δυνατόν νά ἀποφευχθοῦν μὲ τίς ὄχι τακτῆς περιοδικῆς ἐκδόσεις τῶν «Νισυριακῶν Χρονικῶν» καὶ πὸν στὸ παρελθὸν πολλῆς φορῆς προεκάλεσαν δικαιολογημένα παράπονα πολλῶν συμπατριωτῶν μας.

---

1. Στις 11 Νοεμβρίου 1961 μὲ πρωτοβουλία τῆς Ἐκδοτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν «Νισυριακῶν Χρονικῶν» συνῆλθαν σὲ σύσκεψη στὸ γραφεῖο τοῦ Κ. Παρθενιάδου (Σόλωνος 17) 23 Νισύριοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀποφάσισαν τὴν ἴδρυση Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, μὲ σκοπὸ τὴ συλλογὴ καὶ διάδοσιν τοῦ ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ὕλικου τῆς Νισύρου καὶ τὴ συμπαράστασή της πρὸς τίς τοπικῆς ἀρχές γιά τὴν ἐπίλυση τῶν ζητημάτων τοῦ νησιοῦ καὶ τὴν ἐνημέρωση τῶν Νισυρίων γιά τὴν οἰκονομική, κοινωνικὴ καὶ πολιτιστικὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ. Ἡ συνέλευση εἶχε ἀναθέσει στοὺς Νικήτα Σακελλαρίδου, Ἰωάννη Παρθενιάδου, Κων. Γιαννίδου, Ἀλέξ. Οἰκονομίδου καὶ Παῦλο Σακελλαρίδου νά ἐνεργήσουν γιά τὴ νομιμοποίηση τῆς Ἑταιρείας, πράγμα πὸν ἔγινε μὲ ἀπόφαση τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν τῆς 16 Μαρτίου 1962.

Για την ιστορία του νησιού μας ή συγκεντρωμένη ετήσια έκδοση των στοιχείων αυτών αποτελεί θεμελιώδη συμβολή¹)).

Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο της Έταιρείας που συγκροτήθηκε ύστερα από την έγκριση του Καταστατικού της κατά τη γενική συνέλευση της 7^{ης} Απριλίου 1962 και ανέλαβε να υλοποιήσει τους σκοπούς της και ιδιαίτερα την έκδοση περιοδικού συγγράμματος, καθώς και αυτοτελών μελετών με ιστορικό, λαογραφικό και έπιστημονικό περιεχόμενο της Νισύρου (άρθρο 2 του Καταστατικού) αποτελούνταν από τον Νικήτα Σακελλαρίδη, Πρόεδρο, Ίωάννη Παρθεσιάδη, Αντιπρόεδρο, Γεώργ. Μούρα, Γεν. Γραμματέα, Αλέξ. Οικονομίδη, Ταμία, και Κων. Γιαννίδη, Γεώργ. Δ. Λαμπάδη και Παύλο Σακελλαρίδη Συμβούλους. Το Συμβούλιο αυτό, που συνεχώς μέχρι σήμερα προεδρεύεται από τον Νικήτα Σακελλαρίδη, πλαισιώθηκε κατά τις ανά τριετία ανανεώσεις του και με τους Αρμόδιο Γιαννίδη, Γεώργιο Έμ. Λαμπάδη, Ίωάννη Σακλαρίδη, Νικήτα Κουμέντο, Γεώργιο Παρθεσιάδη, Ίωάννη Ρουσέτο και Θεοχάρη Θεοχαρίδη.

Τα «Νισυριακά» από της ιδρύσεως της Έταιρείας μέχρι σήμερα εκδόθηκαν σε 5 τόμους διαστάσεων 24,5 X 16,5 εκ. Ο πρώτος τόμος εκδόθηκε τον Ίούλιο του 1963 στα πιεστήρια Βλ. Μυρτίλογλου και Άρ. Οικονόμου (Σχολή Μονοτυπίας) με επιμέλεια του Παύλου Σακελλαρίδη και έξωφυλλο του ζωγράφου Δημήτρη Σακελλαρίδη, εμπνευσμένο από εικόνες της Νισύρου, που καθιερώθηκε και για τους άλλους τόμους. Στόν τόμο αυτό, που καλύπτει 201 σελίδες, δημοσιεύονται κατά σειρά οι έργασίες: Ν.Γ. Μαυρή, «Οί ξένοι περιηγηται και γεωγράφοι δια την Νίσυρον», Αναστ. Καραναστάση, «Η Κῶς, ἡ Νίσυρος, ἡ Κάλυμνος και αἱ γειτονικαὶ νῆσοι κατὰ τὸν κρητικὸν πόλεμον (205-204 π.Χ.)», Περικλ. Καλογήρου, «Η γενεαλογία του νεομάρτυρος Νικήτα του Νισυρίου, ὑπὸ τὸ πρίσμα γραπτῶν ἀποδεικτικῶν», Μιλτ. Λογοθέτη, «Τουρισμὸς και οἰκονομία τῆς νήσου Νισύρου», Γεωργ. Κουμέντου, «Τὰ χρονικὰ τῆς «Πορφυρίδος» Ρόδου», Άντ. Άντάπαση, «Η Κοινότης Έμπορειῶ και ἡ μετανάστευσις», Λαζάρου Κ. Κοντοβεροῦ, «Όνόματα τοπίων και περιφερειῶν τριῶν περιοχῶν τῆς νήσου Νισύρου». Πέρα ἀπὸ τὰ παραπάνω ἄρθρα τὰ «Νισυριακά» εἶχαν καθιερώσει και τρεῖς εἰδικές στῆλες («κρίσεις και σχόλια», «ἀνακοινώσεις», «συλλογικά» και «κοινωνικά»), στίς ὁποῖες δημοσιεύονταν διάφορα σχόλια σὲ τοπικά ζητήματα, πληροφορίες για τὴ δράση τοῦ Δήμου, τῶν Κοινοτήτων και τῶν Νισυριακῶν Συλλόγων και τὰ κοινωνικά τοῦ νησιῶ και τῶν παρικοιῶν.

Στό Β' τόμο τῶν «Νισυριακῶν», που ἐκδόθηκε τὸ 1965 σὲ 350 σελίδες

---

1. Παύλου Σακελλαρίδη, «Τὸ μέλλον τῶν «Νισυριακῶν Χρονικῶν» και ἡ Έταιρεία «Νισυριακῶν Μελετῶν», «Νισυριακά Χρονικά», τεῦχος 37 Σεπτεμβρίου-Δεκεμβρίου 1961, σ. 22-23.

με επιμέλεια και πάλι του Παύλου Σακελλαρίδη, δημοσιεύτηκαν τὰ παρακάτω ἄρθρα: Κώστα Σακελλαρίδη, «Τὸ Νισύρικο δημοτικὸ τραγούδι», Ἐμμ. Γ. Πρωτοψάλτη, «Διονύσιος Μηνᾶς Μητροπολίτης Μηθύμνης ὁ ἀπὸ Νισύρου», Κώστα Σακελλαρίδη, «Γράμματα Δημ. Μπαλαλᾶ», Ν. Γ. Μαυροῦ, «Νισυριακὴ Βιβλιογραφία», Σταύρου Μάνεση, «Παρατηρήσεις στὸ τοπωνυμικὸ Νισύρου», Ἀναστ. Καραναστάση, (Βιβλιοκρισία) «Λαογραφικὰ σύμμεικτα Νισύρου», Ἐμμ. Καρπαθίου, Μητροπολίτου Κῶ, «Λαζάρου Κοντοβεροῦ, «Ὑβρεις» (τοῦ Νισυριακοῦ λεξιλογίου)», Μιχ. Κατσιματίδη, «Ἡ Νίσυρος», Γ.Ν. Καζαβῆ, «Ὑμνος στὴ Νίσυρο» (ποίημα) καὶ «Ὁ ζωγράφος Δημήτρης Σακελλαρίδης» (τῆς Συντάξεως). Ἀκόμα δημοσιεύονται στίς καθιερωμένες στήλες τοῦ τόμου κρίσεις καὶ σχόλια, ἀνακινώσεις, τὰ πεπραγμένα τοῦ Δήμου καὶ τῶν Κοινοτήτων, τῶν Συλλόγων, καθὼς καὶ τὰ κοινωνικὰ.

Στὸ Γ' τόμο τῶν «Νισυριακῶν», ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1969 σὲ 386 σελίδες στὸ τυπογραφεῖο «Κλαπάκη» (ἰδὸς Ἀριστοτέλους Κουρτίδου 153) μετὰ τὸν ἴδιο ἐπιμελητὴ, δημοσιεύτηκαν τὰ παρακάτω ἄρθρα: Σωτ. Ἀγαπητίδη, «Ὁ πληθυσμὸς τῆς Δωδεκανήσου», Ἐμμ. Γ. Πρωτοψάλτη, «Ἀνέκδοτα Νισυριακὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως (1821)», Βασ. Γ. Παπακώστα, «Ἱστορία τῆς Νισύρου (Μέχρι τῆς Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας)», Κώστα Σακελλαρίδη, «Ἡ ἱστορία τῶν προνομίων τῶν Νοτίων Σποράδων», Χ. Ι. Παπαχριστοδούλου, «Τοπωνυμικὸ Νισύρου», Λάζ. Κοντοβεροῦ, «Στοχασμὸς τῆς περασμένης ἐποχῆς τοῦ Παλαιοκαστροῦ τῆς Νισύρου», Γ.Ε. Παρθενιάδη, «Κῶς, ἡ πατρὶς τῆς Ἱατρικῆς», Νικήτα Κουμέντου, «Ἡ Κατερίνα τοῦ Κουλελῆ», Κων. Νικολῆ, «Ἐνας περίπατος εἰς τὸ νησί μας», Γεωργ. Π. Καλογήρου, «Νίσυρος», καὶ Γ. Κουμέντου, «Συνέχεια Χρονικῶν «Πορφυρίδος» Ρόδου». Ἐπίσης δημοσιεύτηκαν ποιήματα, σχόλια γιὰ τὰ «Νισυριακὰ» καὶ διάφορες ἄλλες συλλογικὲς καὶ κοινωνικὲς πληροφορίες στίς καθιερωμένες στήλες.

Ὁ Δ' τόμος τῶν «Νισυριακῶν» ἐκδόθηκε τὸ 1972 σὲ 376 σελίδες στὸ ἴδιο τυπογραφεῖο (Κλαπάκη) καὶ μετὰ ἐπιμέλεια πάλι τοῦ Παύλου Σακελλαρίδη. Τὰ ἄρθρα ποὺ δημοσιεύτηκαν ἦταν: Σωτ. Ἀγαπητίδη «Ὁ πληθυσμὸς τῆς Νισύρου», Νικ. Μαυροῦ, «Τὸ Πανδωδεκανησιακὸν Συνέδριον τῆς Νέας Ὑόρκης τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1943 καὶ ἡ σημασία του», Κυρίλου Ρωμάνου, «Ἡ Νίσυρος διὰ μέσου τῶν αἰώνων», Ἐμμ. Φραντζῆ, «Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Νισύρου», «Παληοῦ Νισύριου¹ τραγούδια» (Κ. Σακελλαρίδη), Βασ. Παπακώστα, «Ἱστορία τῆς Νισύρου» (συνέχεια), Νικήτα Κουμέντου, «Μοιρολόγια Νισύρικα», Λάζ. Κοντοβεροῦ, «Νισυριακὰ οἰκιακὰ σκευὴ καὶ γεωργικὰ ἐργαλεῖα», Νικήτα Κουμέντου, «Προβολὴ ἐθίμων», Γε-

1. Μιχαὴλ Παρθενιάδη.

ωργίου Μ. Σακελλαρίδη, «Νισυρίκες εὐχές». Ὁ τόμος κλείνει μὲ τὴ συνηθισμένη ὕλη σὲ σχόλια, νεκρολογίες (Ὁ Μεσημβρίας Ἐμμανουήλ, Γεώργιος Μ. Καζαβῆς) καὶ συλλογικὲς πληροφορίες.

Ὁ Ε΄ τόμος τῶν «Νισυριακῶν» ἐκδόθηκε τὸ 1976 στὸ ἴδιο τυπογραφεῖο καὶ μὲ τὸν ἴδιο ἐπιμελητὴ σὲ 351 σελίδες μὲ τὰ παρακάτω περιεχόμενα: Κώστα Σακελλαρίδη, «Νισυρικά παραμῦθια», «Μῦθοι, ἱστορίες, πλάκες, διαλογισμοὶ Βασίλη Βεζύρογλου» (Εἰσαγωγή-Ἐπιμέλεια Κώστα Σακελλαρίδη), Νικήτα Κουμέντου, «Ὁ γάμος στὴ Νίσυρο, ἱστορικὴ ἀναδρομὴ τοῦ θεσμοῦ», Γ. Θ. Βεργωτῆ, «Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν νῆσον Νίσυρον», Νικήτα Σακελλαρίδη, «Ταξίδι - Προσκύνημα», Κων. Ι. Χαλκιᾶ, «Ἡ ἔτυμολογία τῆς λέξεως Σπῶα καὶ Σπῶα» καὶ Γ. Κουμέντου, «Τιμητικὴ διάκριση στὸν Νισυρίο Πρύτανη τοῦ Πολυτεχνείου». Στὸν τόμο αὐτὸ δημοσιεύονται ἀκόμα νεκρολογίες γιὰ τοὺς Λάζαρο Κοντοβερό, Γεώργ. Σακελλαρίδη, Κων. Παρθενιάδη καὶ Δημ. Πολυχρόνη καὶ σχόλια καὶ κρίσεις γιὰ τοὺς προηγούμενους τόμους τῶν «Νισυριακῶν» καὶ τὰ πεπραγμένα τῆς Ἑταιρείας.

Σ' ὅλους τοὺς τόμους καταχωρίζεται στὴν ἀρχὴ πρόλογος τοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας Νικήτα Σακελλαρίδη, ὅπου ἀναφέρεται τὸ ἱστορικὸ τῶν ἐκδοτικῶν προσπαθειῶν τῶν Νισυρίων καὶ ἐκφράζονται οἱ εὐχαριστίες τῆς Ἑταιρείας πρὸς τοὺς συνεργάτες κάθε τόμου. Θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ἀκόμα ὅτι στὸ ἐνεργητικὸ τῆς Ἑταιρείας ἀνήκει καὶ ἡ αὐτοτελὴς ἐκδοσις «Ἐπιστολαὶ-Ποιήματα Ἰωάννου Λογοθέτη (1835-1910)» μὲ εἰσαγωγή, προλεγόμενα καὶ ἐπιμέλεια τοῦ Κώστα Σακελλαρίδη.

Σύμφωνα μὲ τοὺς οἰκονομικοὺς ἀπολογισμοὺς ποὺ δημοσιεύτηκαν στὰ «Νισυριακὰ», κατὰ τὸ διάστημα ἀπὸ 18 Ἀπριλίου 1962 μέχρι 14 Φεβρουαρίου 1975 εἰσπράχθηκαν ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία συνολικὰ 659.579 δραχμὲς, στίς ὁποῖες περιλαμβάνονται καὶ 7.084 δραχμὲς σὰν ὑπόλοιπο τῆς διαχειρίσεως τῶν «Νισυριακῶν Χρονικῶν» καὶ πληρώθηκαν 370.691 δραχμὲς, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν παρακάτω ἰσολογισμό, ποὺ καλύπτει τὴν περίοδο 1962-1975 (18/4-14/2).

Έσοδα

1. Υπόλοιπο «Νισυριακῶν Χρονικῶν»	Δρχ.	7.084
2. Συνδρομές μελῶν	»	28.547
3. Ένισχύσεις		
α. Υπουργείου Οικονομικῶν	»	139.944
β. » Παιδείας	»	20.000
γ. » Προεδρίας	»	23.990
δ. » Πολιτισμοῦ-Ἐπιστημῶν	»	100.000
ε. Ἐθνικὴ Τράπεζα Ἑλλάδος	»	140.000
4. Πώληση Ἐκδόσεων	»	126.116
5. Ἐνισχύσεις Νισυριακῶν Συλλόγων κτλ.	»	53.975
6. Πώληση καρτῶν Νισύρου	»	10.250
7. Τόκοι διαθεσίμων	»	8.658
8. Ἐκτακτα ἔσοδα	»	1.015
		<hr/>
Σύνολο	»	659.579
		<hr/> <hr/>

Ἐξοδα

1. Ἐκδόσεις		
α. Τόμος Α—1963	Δρχ.	31.769
β. » Β—1965	»	63.458
γ. Ἀνάτυπα Α' καὶ Β' τόμου	»	20.770
δ. Τόμος Γ—1969	»	80.021
ε. » Δ—1972 καὶ		
στ. Ἴ Λογοθέτη	»	226.713
ζ. Ἀνάτυπα Δ' τόμου	»	12.200
η. Χάρτης Νισύρου (ἐναντι)	»	20.000
2. Ἐκτύπωση καρτῶν Νισύρου (κάρτ-ποστάλ)	»	4.000
3. Ἐνοίκιο Ἀποθήκης	»	16.574
4. Γενικὰ ἔξοδα	»	39.630
		<hr/>
Σύνολο	Δρχ.	515.135
		<hr/> <hr/>

Υπόλοιπο 14-2-75 » 144.444

Γενικὸ Σύνολο » 659.579

Είναι χαρακτηριστικό ότι τα «Νισυριακά» χρηματοδοτούνται από τις ένοσχύσεις τῶν Ὑπουργείων καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας καὶ κατὰ ἓνα μικρότερο ποσοστὸ ἀπὸ τις εἰσπράξεις τους. Σημαντικὴ συνεισφορά στὴν ἔκδοσή τους ἀποτελοῦν καὶ οἱ ἐνοσχύσεις τῶν Νισυριακῶν Συλλόγων καθὼς καὶ μεμονωμένων Νισυρίων.

Τὰ «Νισυριακά» ἔχουν σχολιαστῆ καὶ ἐπαινεθεῖ μὲ τὰ πιὸ κολακευτικὰ λόγια ἀπὸ τὸν ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ τύπο καὶ ἀπὸ Ἀκαδημαϊκοὺς, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου καὶ ἀνθρώπους γενικὰ τῶν γραμμάτων. Ἀκόμα τὰ «Νισυριακά» ἔγιναν ἀφορμὴ, ὥστε ἡ Ἐταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν νὰ τύχει διαφόρων τιμητικῶν διακρίσεων ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (ἔπαινος - 1970) καὶ ἀπὸ τὴν Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἐταιρεία τῆς Ἑλλάδος (δίπλωμα καὶ μετάλλιο μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν 150 χρόνων ἀπὸ τὴ Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου 1977) καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Νικῆτας Σακελλαρίδης νὰ τιμηθεῖ ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο μὲ τὸν Χρυσὸ Σταυρὸ τῆς Χιλιετηρίδας τοῦ Ἁγίου Ὁρους (1977), ἀπὸ τὸν «Γνωμαγόρα» Νέας Ὑόρκης μὲ εἰδικὴ πλακέτα καὶ ἔπαινο (1978) καὶ ἀπὸ τὸ Σύλλογο Νισυρίων Ρόδου «Πορφυρίς» μὲ εἰδικὴ ἐκδήλωση στὴ Ρόδο στίς 11 Δεκεμβρίου 1978 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπιδόσεως τοῦ ἀνωτέρω Χρυσοῦ Σταυροῦ, ἀπὸ τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ρόδου κ. Σπυρίδωνα¹. Ἐπίσης ὁ Νικῆτας Σακελλαρίδης μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν 15

---

1. Κατὰ τὴν ὀργανωθεῖσα τὸ βράδυ τῆς ἴδιας ἡμέρας στὴ Ρόδο (Ἐστιατόριο «Ἑλληνικὸ») συνεστίαση, ἀπὸ τὸν Σύλλογο «Πορφυρίς» πρὸς τιμὴ τοῦ Προέδρου τῆς Ἐταιρείας Νικῆτα Σακελλαρίδη, ὁ ὑποφαινόμενος τὸν προσφώνησε μὲ τὰ παρακάτω λόγια.

«Σὲ σεμνῇ, ὅπως ταιριάζει στὸ χαρακτήρα σου, τελετῇ πού ἔγινε σήμερα στὴ Μητρόπολη, στὴ διάρκεια τῆς Θεῆας Λειτουργίας, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ρόδου, κατὰ παράκληση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, εὐλόγησε νὰ σοῦ ἀπονεμίει τὸ Χρυσὸ Σταυρὸ τῆς Χιλιετηρίδας τοῦ Ἁγίου Ὁρους, σὲ ἔνδειξη τιμῆς γιὰ τὴν προσφορά σου στὸν πνευματικὸ καὶ πολιτιστικὸ γῶρο τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας σου Νισύρου, σὰν Πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, πού τὴν ὑπηρετεῖς ἐδῶ καὶ 16 συναπτὰ χρόνια. Ἐπιτὰ ἀκριβῶς χρόνια πρὶν, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1970, ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, μὲ ἀπόφαση τῆς Ὀλομέλειάς της, ἐπαινοῦσε τὴν Ἐταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν, γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ πατριωτικὴ της δράση. Ἔτσι τὰ δύο αὐτὰ Ἀνώτατα Ἰδρύματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Παιδείας ἔρχονται νὰ βραβεύσουν μὲ τὸν πιὸ ἐπίσημο καὶ πανηγυρικὸ τρόπο τὸν προσωπικὸ σου πνευματικὸ μόχθο. Γιατί, ἄς μὴ ξεχνᾶμε, ὁ ἔπαινος ἀνήκει προσωπικὰ σὲ σένα. Στίς συλλογικὰς προσπάθειες ὑπάρχει πάντα ὁ ἓνας, ὁ μοχλὸς καὶ αὐτὸς ἦσουν ἐσύ, ὅσο καὶ ἂν ἡ μετριοφροσύνη σου δὲν θέλει νὰ τὸ παραδεχθεῖ.

Πρέπει νὰ εἶσαι εὐτυχῆς πού ἀξιώθηκες νὰ δεχθεῖς τίς ὑψηλὰς αὐτὰς διακρίσεις, σὲ μιὰ ἐποχῇ, πού σχεδὸν ἔχει γίνει κανόνας, οἱ ἄνθρωποι τοῦ πνευματικοῦ μόχθου νὰ ξεχνιοῦνται ὅταν ζοῦν καὶ νὰ τιμοῦνται, κατὰ συμβατικὸ τρόπο, ὅταν πεθαίνουν, μὲ ἐπιμνήδεις καὶ μνημόσυνα. Ποίος μπορεῖ νὰ ξεχάσει τὸν φλογερὸ ἐκεῖνο συμπατριώτη μας, τὸν Γεώργιο Καζαβῆ, πού ἀφοῦ ἀνάλωσε τὴ ζωὴ του στὴν Ἀμερικὴ γιὰ τὸ καλὸ τῆς Νισύρου, πέρασε τοὺς τελευταίους μῆνες τῆς ζωῆς του στὸ Γηροκομεῖο τῆς Ρόδου, ὅπου εἰσάχθηκε σὰν ἄπορος καὶ πέθανε ξένος καὶ λησμονημένος. Καὶ πόσοι ἄλλοι, πρὶν καὶ μετὰ ἀπὸ τὸν Καζα-

χρόνων. τῆς προεδρίας του στὴν Ἑταιρεία τιμήθηκε σὲ εἰδικὴ ἐκδήλωση τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας στὶς 11 Δεκεμβρίου 1976, κατὰ τὴ διάρκειά τῆς ὁποίας τοῦ δωρήθηκε καὶ ἀναμνηστικὴ πλακέτα. Ὅλες αὐτὲς οἱ διακρίσεις ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ «Νισυριακά» ἀποτελοῦν μιὰ σημαντικὴ ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ προσφορά, ὄχι μόνον στὸν περιορισμένο χῶρο τῆς Νισύρου καὶ τῆς Δωδεκανήσου ἀλλὰ στὸν εὐρύτερο ἑλληνικὸ χῶρο.

3.15. «Νισυριακὰ Νέα» — Δίμηνη ἐφημερίδα, ἔκδοση τοῦ Συλλόγου Νισυρίων Ἀθηνῶν-Πειραιῶς «Ὁ Γνωμαγόρας» (1979-)

Ὁ Σύλλογος Νισυρίων Ἀθηνῶν-Πειραιῶς («Ὁ Γνωμαγόρας»), πραγματοποιώντας ἀπόφαση τῆς Γενικῆς Συνέλευσής του τῆς 12 Φεβρουαρίου 1978 προγραμματίσκει τὴν ἔκδοση ἐφημερίδας μὲ τίτλο «Νισυριακὰ Νέα», τῆς ὁποίας τὸ πρῶτο φύλλο γιὰ τὸ δίμηνο Ἰανουαρίου-Φεβρουαρίου 1979 πρόκειται νὰ κυκλοφορήσει μέσα στὸ Φεβρουάριο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ σχετικὴ ἐγκύκλιο, πού ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Ἰωάννης Λογοθέτης καὶ ὁ ὑπεύθυνος τῆς ἐφημερίδας καὶ μέλος τοῦ Συμβουλίου τοῦ Συλλόγου Θεοχάρης Θεοχαρίδης ἀπτήθουν σὲ Νισύριους τῆς διασπορᾶς καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἀνακοινώνοντας τὴν ἔκδοση καὶ ζητώντας συνεργασίες. Στὴν ἐγκύκλιο αὐτὴ ἀνάμεσα στ' ἄλλα ἀναφέρονται: «Τὰ «Νισυριακὰ Νέα» δὲν ἔρχονται νὰ ἐκτοπίσουν ἢ νὰ ὑποκαταστήσουν ἄλλους φορεῖς, νισυρικῆς ἐκδοτικῆς δραστηριότητος. Ἀντίθετα ἔρχονται νὰ συστρατευθοῦν στὴν κοινὴ προσπάθεια σὰν ἓνα περιοδικὸ ἐντυπο πού θὰ καλύψει τὴν ἀνάγκη στενότερης ἐπαφῆς μεταξὺ μας καὶ ἐνημέρωσης, ὡς καὶ ἄμεσης σύνδεσης μὲ τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς

βῆ ἔφυγαν, χωρὶς κανένας νὰ τοὺς θυμηθεῖ! Στὸ πρόσωπό σου ὄλοι αὐτοὶ οἱ λησμονημένοι συμπατριῶτες μας σήμερα βρίσκουν μιὰ ἔστω, μεταθανάτια, ἀναγνώριση.

Ἐφυγες ἀπὸ τὴ Νίσυρο, πρὶν 60 χρόνια, γυμνασιόπαιδο καὶ ἐγκαταστάθηκες στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ μορφωθείς καὶ νὰ σταδιοδρομήσεις ἐπαγγελματικά. Γαλουχημένος μὲ ὑψηλὰ διδάγματα τοῦ πατέρα σου, τοῦ δασκάλου Ὀδυσσεῆ Σακελλαρίδη, ἀντιμετώπισες τὴ ζωὴ μὲ θάρρος καὶ αἰσιοδοξία. Καὶ πέτυχες! Πέτυχες γιὰτὶ ἀφιέρωσες ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς σου στὰ κοινὰ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδας σου, τῆς Νισύρου. Σὲ βλέπουμε νὰ πρωτοστατεῖς, τὸ 1920, στὴν ἴδρυση τοῦ Νισυριακοῦ Συλλόγου «Ὁ Γνωμαγόρας» καὶ ἀπὸ τότε νὰ συμμετέχεις σ' ὅλες τὶς Διοικήσεις καὶ τὶς ἐκδηλώσεις ὄχι μόνον τῶν Νισυρίων, ἀλλὰ καὶ τῶν Δωδεκανησίων γενικὰ, πού ἀποσκοποῦσαν στὶς δύσκολες ἐκεῖνες μέρες νὰ τονώσουν τὸ ἠθικὸ καὶ τὴ μαχητικότητά τῶν ὑπόδουλων συμπατριωτῶν σου στὰ νησιά. Στὰ μεταπολεμικὰ χρόνια στρέφεις τὴ δραστηριότητά σου στὸν πολιτιστικὸ τομέα, μὲ πρωτοβουλίες γιὰ τὴ διατήρηση καὶ διάδοση τῶν πολιτιστικῶν στοιχείων τῆς Νισύρου, πού ολοκληρῶνεται μὲ τὴν ἴδρυση τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν καὶ υλοποιεῖται μὲ τὴν πλούσια ἐκδοτικὴ τῆς προσφορά στὸν ἑλληνικὸ πνευματικὸ χῶρο.

Σὲ ἀναγνώριση τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς σου προσφορᾶς γιὰ τὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα σου, σὲ τιμᾷ Ἐκκλησία καὶ Παιδεία. Ἐμεῖς ἐδῶ ἀπόψε μὲ τὴν παρουσία μας θέλουμε ἄπλῶς νὰ τονίσουμε τὴν ἐκτίμησή σου στὸ πρόσωπό σου, γιὰτὶ μᾶς ἔδωσες τὴ χαρὰ νὰ νιώθουμε περήφανοι σὰν Νισύριοι».

μας. Φιλοδοξούμε να γίνει ο σύνδεσμος και το βήμα και η φωνή όλων των Νισυρίων, τόσο εκείνων που μένουν στη Νισυρο φύλακες των εστιών μας, όσο και εκείνων της διασποράς, που διακρίνονται για την ιδιαίτερη φιλοπατρία τους. Και υποσχόμαστε να είναι βήμα ελεύθερο στην υπηρεσία των κοινών μας στόχων, για το καλό της ιδιαίτερης Πατρίδας μας. Γιατί πιστεύουμε ότι «οὐδὲν πατρίδος γλυκύτερον». Στην προσπάθειά μας καλούμε κάθε Νισύριο που ξέρει το χρέος του και θέλει να συμβάλει».

Περισσότερες πληροφορίες για τὰ «Νισυριακά Νέα» δὲν ὑπάρχουν, δεδομένου ὅτι τὴ στιγμή που γράφονται οἱ γραμμὲς αὐτὲς δὲν ἔχει κυκλοφορήσει ἀκόμα τὸ πρῶτο φύλλο τῆς ἔφημερίδας.

4. Παράλληλες δραστηριότητες

Τὰ ὅσα παραπάνω παρουσιάσαμε ἀναφορικὰ μὲ τὸν περιοδικὸ τύπο τῆς Νισύρου περιορίζονται στὰ Νισυριακὰ ἔντυπα και στοὺς συμπατριῶτες μας Νισύριους, που συνδέονται μ' αὐτὰ εἴτε σὰν ἐκδότες, εἴτε σὰν συντάκτες, εἴτε μὲ κάποια ἄλλη ιδιότητα. Πάντως σ' ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις δὲν ὑπάρχει οὔτε ἔχνος ἐπαγγελματικῶν βιοπορισμῶν. Ὅλοι προσφέρουν τὶς ὑπηρεσίες τους χωρὶς ἰδιοτέλεια, μὲ κίνητρο τὴν ἀγάπη τους γιὰ τὴ Νισυρο. Ὑπάρχουν ὅμως και συμπατριῶτες μας που προσφέρουν ὑπηρεσίες παράλληλες πρὸς τὸν περιοδικὸ τύπο, ὄχι ὅμως τὸ Νισυριακὸ, εἴτε σὰν ἐπαγγελματίες, εἴτε ὄχι, σὰν ἐκδότες, συντάκτες ἔφημερίδων και περιοδικῶν κτλ., τοὺς ὁποίους κρίναμε σκόπιμο, μιλώντας γιὰ τὸν περιοδικὸ τύπο, νὰ τοὺς μνημονεύσουμε, σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ δώσουμε μιὰ γενικότερη εἰκόνα τῆς δραστηριότητος τῶν Νισυρίων στὸν τομέα τοῦ περιοδικοῦ τύπου.

Βέβαια δὲν εἶναι δυνατὸ σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴν ἐργασία νὰ ἀναφερθοῦν ὅλοι, που οὔτε τοὺς γνωρίζουμε, οὔτε πρακτικὰ ὑπάρχει τρόπος νὰ ἐντοπιστοῦν σύντομα, γι' αὐτὸ και θὰ περιοριστοῦμε σὲ ὅσους γνωρίζουμε, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὅταν συμπληρωθεῖ ἡ μελέτη στὴν τελικὴ και ὀλοκληρωμένη μορφή της, νὰ γίνει μιὰ γενικὴ και χωρὶς παραλείψεις παρουσίαση. Ἔτσι λοιπὸν ἀναφέρουμε ἐντελῶς ἐνδεικτικὰ τοὺς Νισύριους που ἀσχολοῦνται μὲ τὸν περιοδικὸ τύπο και δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὰ ἔντυπα τῆς Νισύρου: Κων. Τσιρπανλῆς (Νέα Ὑόρκη), ἐκδότης και διευθυντὴς τῆς μηνιαίας ἔφημερίδας «Δωδεκανήσος» (1969), που ἀπὸ τὸ 1975 ἐκδίδεται μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀμερικῆς», Νικ. Τραμπούλης (Ἀθήνα) ὑπεύθυνος τῆς μηνιαίας ἐκδοσης «Δελτίον Ἐμπορικοῦ και Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἀθηνῶν», Νικ. Χαρτοφύλης (Ρόδος), ἐκδότης, συντάκτης και διευθυντὴς τῆς μηνιαίας ἐκδοσης «Ἐρευνα» τῆς ἱστορίας και λαογραφίας τῆς Δωδεκανήσου (1977), Μιλτ. Ἰακ. Λογοθέτης (Ρόδος), ἐκδότης, ἰδιοκτῆτης και διευθυντὴς τοῦ τριμηνιαίου περιοδικοῦ τουριστικῆς οἰκονομίας «Τουριστικαὶ Μελέται» (1971), ὑπεύθυνος

τοῦ μηνιαίου περιοδικοῦ «Δελτίον Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ρόδου» (1963-1966) καὶ μέλος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐτήσιας περιοδικῆς ἐκδόσεως «Δωδεκανησιακὰ Χρονικά» (1972) τῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου, Νικόλαος Κ. Νοταρίδης (Νέα Ὑόρκη), δημοσιογράφος, συντάκτης τῆς στήλης τῆς ὁμογένειας καὶ ἀθλητικὸς ἀρχισυντάκτης στὶς ἐλληνόφωνες ἡμερήσιες ἐφημερίδες τῆς Νέας Ὑόρκης «Κῆρυξ» καὶ «Πρωϊνή», Μαρία Βρούλλη, δημοσιογράφος, συντάκτης ἐλληνοφώνων ἐφημερίδων τῆς Αὐστραλίας.

5. Ἐπίλογος

Ἡ ἐργασία αὐτὴ δὲν εἶχε ἄλλους εὐρύτερους στόχους, παρὰ νὰ καταγράψει, ἴσως μὲ κάποιον συστηματικὸν τρόπο, τὶς ἐκδοτικὰς προσπάθειες τῶν Νισυρίων, κυρίως τῆς διασποράς, στὸ χῶρο τοῦ περιοδικοῦ τύπου καὶ νὰ σημειώσῃ τὴν ἔντονη παρουσία μερικῶν φωτισμένων συμπατριωτῶν μας, πού ἡ ἀδιαφορία μας δὲν τοὺς ἔχει ἀκόμα δώσει τὴν «πρέπουσα» θέση στὸ νισυρικό πνευματικὸ «πάνθεο». Ἄν οἱ γραμμὲς αὐτὲς διευκολύνουν τὴ μνήμη μας νὰ θυμηθοῦμε αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, τότε θὰ εἶμαι ἱκανοποιημένος, ὅτι κάτι πρόσφερα κι ἐγώ..., διαφορετικὰ δὲν ἔκαμα τίποτε ἄλλο παρὰ τὴ δουλειὰ ἐνὸς καταστιχογράφου...

Ρόδος, Δεκέμβριος 1978

Η ΝΙΣΥΡΙΚΗ ΦΟΡΕΣΙΑ

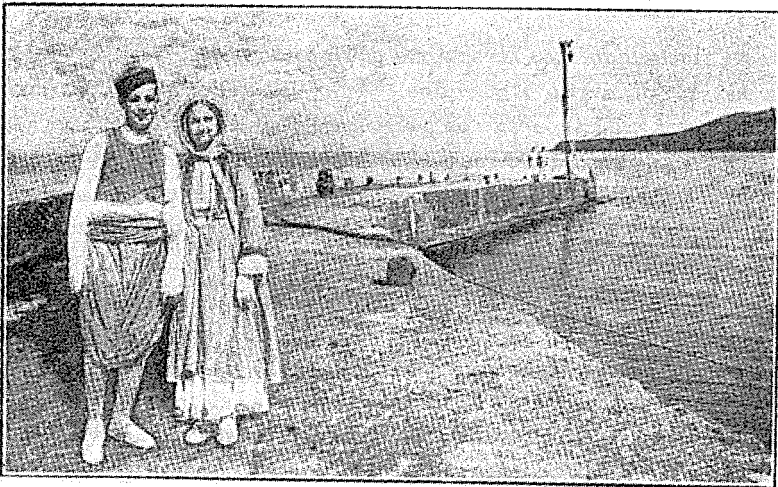
Ὑπό

Λούλας Ἐμμ. Παπαμανώλη

Ἡ Νισύρικη φορεσιά, μιὰ ἀπὸ τὶς γραφικότερες τῆς Δωδεκανήσου, διακρίνεται σὲ Ἀνδρική καὶ Γυναικεία. Καὶ οἱ δυὸ δὲν φοριοῦνται σήμερα παρὰ σὰν στολίδια ἀλλοτινῶν καιρῶν, γιὰ νὰ στολίσουν Ἐθνικὲς καὶ Νισύρικες γιορτὲς καὶ νοσταλγικὰς μνήμες ἀπόδημων, ποὺ τὶς κρατοῦν γιὰ τὶς Νισύρικες γιορτὲς ποὺ γίνονται στὰ «ξένα χῶματα».

Τῇ Γυναικείᾳ φορεσίᾳ τῇ συναντοῦμε μὲ τῇ Βυζαντινῇ ὀνομασίᾳ «ἀλλάγια» καὶ ξεχωρίζει στὰ «μεγάλᾳ ἀλλάγια», μὲ παραλλαγὴ τῇ νυφικῇ (τῇ στολῇ τῆς Νύφης καὶ τῇ παρανυφιάτικῃ) καὶ τῇ συνηθισμένῃ, τὴν καθημερινῇ στολή, ποὺ λέγεται «μικρὰ ἀλλάγια».

Ὑπάρχει καὶ ἡ Βλάχικη — ξένη φορεσιά φερμένη ἀπὸ τὴν Ρουμανία ἢ καὶ τὴν Πόλη — χωρὶς οὐσιαστικὴ σχέση μὲ τὸ νησί, φερμένη ἀπὸ ξενιτεμέ-

Ἡ γραφικὴ Νισύρικη ἀνδρική καὶ γυναικεία φορεσιά.

νους Νισύριους και φοριόταν σαν επιδεικτική παρουσία των κοσμογυρισμέ νων Νισύριων κυρίων της.

Μ' αυτή δέν θ' ασχοληθοῦμε καθόλου, γιατί δέν έχει οὐσιαστική σχέση ἢ ἐσωτερικό δέσιμο μέ τὰ Νισύρικα «ἀλλάγια».

Στή Νισύρική φορεσιά παρατηρεῖται ἕνα συνταίριασμα ἀπό Βυζαντινά, Ἀνατολίτικα και Δυτικά στοιχεῖα.

Ἀρμονικά συνταιριάζει ἡ ἄσπρη πουκαμίσα ἢ «φθαντή», ὑφαντή, μέ τόν ἄλικο καμουχά κι ἐκεῖνος μέ τὰ «πασίλα», δηλαδή τὰ κεντήματα τῶν μανικιῶν, τὰ γνωστά στά Νικεῖα σαν «ἰπέτσια» πού σκυροχρωμα μέ τις ἀραιές ἀραμάδες τονίζουν τὸ ἄλικο τοῦ καμουχᾶ.

Τὸ φεγγαρωτὸ ἢ τὸ πλουμι μέ τὰ Βυζαντινά ὀνόματα, τὸ ὀριζόντιο κέντημα τοῦ γύρου τῆς πουκαμίσας, αἰσθητικά ἀπομακρυσμένο ἀπό τόν καμουχά, κρατᾷ τὸ κυριότερο στοιχεῖο τῆς Μεταβυζαντινῆς μέ τῆ Βυζαντινῆ σύνθεση Ἑλληνικῆς φορεσιᾶς.

Τὸ σκούφωμα τοῦ κεφαλιοῦ μέ τὸ ἀραχνοῦφαντο μαντήλι, τὸ Χάσικο (Νικεῖα), μέ τὰ ἀπαλόχρωμα κλαδιά, ἢ παλαιότερη τσιπίδα και τὸ πιὸ παλιὸ χρυσομάντηλο τῆς νύφης μᾶς θυμίζουν τῆ Βυζαντινῆ συνέχεια και οἱ φωτεινές ἀνταύγειες ἀπό τὸ σφῶμα και τὰ χρυσὰ τῆς σκούφιας φώτιζαν και κολάκευαν τῆ μορφή τῆς Νισυριᾶς.

Ἡ γυναικεῖα φορεσιά.

Τὰ μικρὰ ἀλλάγια

Εἶναι ἡ καθημερινὴ στολή τῆς δουλειᾶς πού ἡ γυναικεῖα νησιώτικη καλαισθησία τὴν ὁμορφαίνει μέ καλαισθητες παρενθέσεις στή λογικὴ λιτότητα τῆς.

1. Ἡ πουκαμίσα, πού λέγεται και ρούχο, μᾶς φέρνει στὸ νοῦ τόν ἀρχαῖο χιτῶνα και τὸ Βυζαντινὸ Πουκάμισο. Ἀπλή, μέ ποικιλόχρωμες δαντελλοειδεῖς ἐνώσεις στά φύλλα τοῦ φαντοῦ ρούχου, τὰ κλαδιά (Νικεῖα), βέργες (Ἐμπορειό), σπάνια φέρνει κι ἕνα λιτὸ πλουμι ὀριζόντιο· φτάνει ὡς τόν ἀστράγαλο.

Ἀνοικτὴ ἔλαφρὰ στὸ μέρος τοῦ στήθους, δένει μ' ἕνα γαῖτανάκι.

Ἐχει σκέτα μανίκια, πού κάτω ἀπό τῆ μασχάλη ἔχει προσθεθεῖ, για τις ἄνετες κινήσεις τῶν χεριῶν, ἕνα ρομβοειδές κομμάτι ὑφασμα, τὸ «χαῖμαλί»· δέν εἶναι τολμηρὴ ἢ σκέψη ὅτι θὰ τὸ ἔλεγαν «χαῖμαλί», ἀπό τὰ χαῖμαλιά πού κρεμοῦσαν ἀπό ἐκεῖ.

Τὰ μανίκια, ἔλαφρὰ φαρδεῖα κάτω, ἔχουν ἀπλὸ κέντημα, τὰ «χειράτα», ἢ και πιὸ ἀπλὸ τὰ «τρία κουνιά». Στὸ πάνω μέρος στενεύουν μέ σούρα· ἐκεῖ πού ἐνώνει ὁ ὄμος μέ τὸ μανίκι πολλές φορές ἔχομε ἕνα ἔλαφρὸ κέντημα.

Τὸ κέντημα τοῦ γύρου και τῶν μανικιῶν εἶναι σταυροκεντιὰ ἢ κι ἄλλες βελονιές.

Ἡ πουκαμίσα δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ σμιστὴ ὡς δύο πιθαμὲς ἔδινε ἄνεση γιὰ τὶς κινήσεις τοῦ καθημερινοῦ μόχθου.

2. Τὸ φουστάνι

Τσίτινο ἢ ἀπὸ ἄλλο ἀπλὸ ὕφασμα, κόκκινο ἢ καὶ κλαδωτό, ἔφτανε λίγο πρὸ κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα, γιὰ νὰ φαίνονται τὰ λιτὰ πλουμιὰ τοῦ ρούχου καὶ οἱ ὠραῖες ἐνώσεις· κομμένο στὴ μέση δημιουργοῦσε συνήθως «πλέτες» ἢ σπανιότερα σοῦρες. Τὸ μπροστινὸ φύλλο ἦταν ἴσιο, ἐνῶ τὰ ἄλλα πού κρατοῦσαν τὰ 5/6 τοῦ φουστάνιου σχηματίζουν πλούσιες πιέτες ἢ σοῦρες.

Ἀπὸ τὴ μέση καὶ πάνω σχηματίζει μπουστο χωρὶς μανίκια, ἀνοικτὸ ἐμπρὸς καὶ δίχως ζώνη καὶ πάνω ἀπὸ τὴ μέση δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ ἓνα κοίλωμα, τὸ λεγόμενο «μπουστὶ».

Ἐπάνω φοροῦν γιλέκο (γελελι ἢ καὶ ζάκια), φέρουν τὸ σφύωμα, κουντουρες, μαντήλι, κάρτσες κλπ., ἀλλὰ γι' αὐτὰ θὰ μιλήσουμε πρὸ κάτω, γράφοντας γιὰ τὰ «μεγάλα ἀλλάγια», γιὰτὶ ἡ φορεσιὰ στὰ ἄλλα μέρη ἦταν ἴδια μὲ τὰ μεγάλα ἀλλάγια ἀλλὰ ἀπὸ εὐτελέστερα καὶ ἀνθεκτικότερα ὕλικά, ὕστερα ἀπὸ τὴ συνετὴ σκέψη, ὅτι στὴν καθημερινότητα δὲν ταιριάζει μονάχα παρὰ τὸ γερὸ, τὸ λιτὰ ὄμορφο, τὸ τ α ι ρ ι α σ τ ὶ.

Τὰ μεγάλα ἀλλάγια

Εἶναι ἡ ἐπίσημη γραφικὴ στολὴ πού ἱκανοποιεῖ τὴν αἰσθητικὴ ἀντίληψη καὶ τὴν ἐπιδεικτικὴ τάση τῆς Νησιώτισσας Νισυριᾶς.

Ὁραῖα, φανταχτερή, λεπτομερειακὴ, ἀναδείχνει τὴ χάρη τοῦ νεανικοῦ κορμοῦ καὶ τὴν εὐλύγιστη κορμοστασιὰ μὲ τὴ συνολικὴ τῆς σύνθεση.

Ἐχει κι αὐτὴ ἡ φορεσιὰ:

1. Μιὰ ἄσπρη φαντὴ πουκαμίσα «ροῦχο», μὲ ὀριζόντια στὸ γύρο κεντήματα, ὅπως τὸ φεγγαρωτό, τὸ πλουμί, μὲ σκολοπεντράτους (σκολόπεντρα=ἡ σαρανταποδαρούσα) τοὺς γύρους τῶν μανικιῶν, πού εἶναι πολὺ φαρδεῖα καὶ ἔχουν κάθετα κεντήματα, τὰ Βυζαντινὰ «πασίλοα», πού στὰ Νικεῖα τὰ λένε «ἰπέτσια».

Μικρὸ τὸ ἀραλίκι, δηλαδὴ μικρὰ κενὰ στὰ κάθετα κεντήματα τῶν μανικιῶν (πασίλοα) πού φαρδεῖα θυμίζουν τὰ μανίκια τῆς Ἀστυπαλιᾶς καὶ τῆς Τήλου, μεγαλύτερο στὰ Νικεῖα, πάντα σκουρόχρωμο μαῦρο καὶ μπλὲ μὲ σπάνιες γραμμὲς ἀπὸ κίτρινο ἢ πράσινο ἢ πρὸ σπάνια κόκκινο, συνθέτουν κοντὰ στὸ λαμπερὸ καμουχὰ τὴν ὠραιότερη διακόσμηση τῆς φορεσιᾶς.

2. Ὁ παμουχὰς ἢ καμουχὰς, ἢ σπανιότερα τριεστίτικο.

Ὁ χρόνος στὴ Νισυρικὴ στολὴ συνέθεσε μὲ τὶς ἀλλαγὲς πού φέρνει τὸ ἀρμονικὸ τῆς δέσιμο.

Πάνω στὴν πουκαμίσα μὲ τὴ Βυζαντινὴ συνέχεια ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο χιτῶνα,

ἀπίθωσε τὰ σκουρόχρωμα — ἀπίθανα γιά νησιώτικο κέντημα — πλουμιὰ τῶν μανικιῶν καὶ τοῦ γύρου, γιά νὰ τὰ δέσει ἀρμονικά μὲ τὸ γυαλιστερό ξεφόρι,

Τὰ μεγάλα ἀλλάγια.

τὸν παμουχά (Μανδράκι) ἢ καμουχά (Νικειά, Ἐμπορειό)· τὸ χρῶμα του εἶναι ἄλλικο καὶ σπανιότερα μελιτζανί, βυσινί, ἓνα ὠραῖο φωτεινὸ πράσινο ἢ ἄσπρο (πιὸ πολὺ ἢ παραφυική).

Ἄο καμουχὰς ἦταν ροῦχο τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσης.

Ἄο παλιὸς καμουχὰς εἶχε προέλευση ἀνατολίτικη.

Πλησιόχωρη ἡ Ἀνατολή μὲ ἐμπορικὲς ἀνταλλαγές, ἀπορροφοῦσε τὸ Νισυρικό βελανίδι καὶ ἔδινε τὰ πλούσια προϊόντα τῆς· τὰ ἀνατολίτικα ὑφάσματα ἔνταναν τὸ δωδεκανησιακὸ ροῦχο καὶ συμπλήρωναν τὰ ἔργα τῆς λεφαντοῦς.

Ἄπο τῆ Δύση ἔπαιρναν καμουχάδες κατώτερης ποιότητος, τὰ λεγόμενα «τριεστίτικα» (Νικειά), ποὺ ἦταν λιγότερο βαρεῖα καὶ λιγότερο λαμπερά.

Ἄο καμουχὰς στὴν κατασκευὴ εἶναι ὅμοιος μὲ τὸ φουστάνι· ἀπὸ τὸν καμουχὰ λείπουν οἱ σοῦρες καὶ σχηματίζει πάντοτε πιέτες.

Ἄο πολύπτυχος καμουχὰς εἶχε στὴ μέση παλιὰ μιὰ ἀσημένια ἢ ἐπίχρυση ἢ καὶ χρυσὴ ζώνη ποὺ στὴ μέση συκρατοῦνταν οἱ σειρὲς ἀπὸ ἀλυσιδῶδες, μὲ μιὰ σφιχτὴ ἐγκράφα πλούσια κατεργασμένη καὶ μὲ πολύτιμες ἢ ὄχι πέτρες. Ἄο μιὰ ἄκρη τῆς ζώνης ἔφτανε ὡς τὸ γόνατο.

3. Σφύωμα ἢ μπλεχτό.

Γιὰ νὰ σκεπαστεῖ τὸ στῆθος φοροῦσαν ἓνα κομμᾶτι συνήθως ἀπὸ τσόχα, ὀλοκέντητο ποὺ τὸ κεντοῦσαν μὲ μετᾶξι (τουρκομετᾶξα) ἢ χρυσὴ καὶ ἀσημένια κλωστή.

Τὰ σχέδια ἦταν 7 (ἢ γρανιᾶρα, τὸ γαῖτανάκι, τὸ ἀράπικο, ἢ μέλισσα, τὸ κυπαρισσάκι, ἢ σκολόπεντρα καὶ τὸ νυφικό).

Ἄο λέξις «σφύωμα» στὴ Νίσυρο σημαίνει τὴ γραμμὴ στὸ λαιμὸ ποὺ ἔχει ἢ πέρδικα.

Μεταφορικὰ ἔχουμε τὸ σφύωμα τῆς φορεσιᾶς ποὺ καλύπτει καὶ στολίζει τὸ στῆθος. Στὰ Νικειὰ τὸ σφύωμα λέγεται «μπλεχτό».

4. Οἱ κάρτσες. Ἄο ελαφρές, βαμβακερές, μὲ κυκλικὸ πλέξιμο, μὲ πολύχρωμα βαμβακερὰ νήματα σὲ πολύχρωμες ἀρμονικὰ συνταιριασμένες γραμμές, καταλήγουν στίς

5. Κουντοῦρες, δηλαδὴ παντόφλες μὲ φελλὸ ἢ ἀπὸ μεταξωτὸ ὑφασμα ἢ κεντητὲς ἢ κόκκινο δέρμα (ἀπαραίτητο γιὰ τὶς νυφικές).

6. Τὸ γιλέκι [βελεκάκι (Ἄο Ἐμπορεῖο), γελελι ἢ ζάκα]. Ἄπο ἀτλάξι μονόχρωμο ἢ κλαδωτὸ, εἶδος κοντογουνιοῦ μὲ μακριὰ μανίγια ἢ ἀπὸ βελουδο (σπάνια) ἢ μονόχρωμη τσόχα μὲ σειρίτια μάλλινα ἢ μεταξωτὰ καὶ γύρω ἓνα γὰξι φουσκωτὸ σὰν φυτίλι. Στὰ Νικειὰ χρυσοκεντημένο μὲ ὠραῖο στὴν ἀπλότητά του κέντημα καὶ ὠραῖο κόψιμο στὴ γραμμὴ τοῦ στῆθους.

Τὸ γιλέκο δὲν ἦταν ἀπαραίτητο ἐξάρτημα. Ἄο σες φοροῦσαν γιλέκο φοροῦσαν μανίγια στενά, στολισμένα μὲ πλουμιά, τὶς «φορτίτσες».

7. Τὸ στόλισμα τοῦ κεφαλιοῦ. Μέσα ἀπὸ τὸ μαντήλι οἱ Νισυριὲς φοροῦσαν τὸ κεφαλόδεμα ἢ φακιόλι ἢ τὴ σκούφια, ποὺ σκέπαζε τὸ μισὸ κεφάλι καὶ ὁ γύρος ἦταν κεντημένος μὲ χρυσὸ σύρμα. Πάνω ἀπὸ τὴ σκού-

φια έμπαινε ή σκέπη, μακρὺ ὀρθογώνιο κόκκινο ὕφασμα ἢ κίτρινο, ὀλομέταξο ποὺ σκέπαζε τὸ κεφάλι πρὸς τὰ πίσω καὶ μπροστὰ ἐγύριζαν οἱ ἄκρες τῆς σκέπης. Τὸ κίτρινο ὀλομέταξο μαντήλι παλιά στὰ Νικεῖα λεγόταν «τσιπίδα» καὶ τὰ φλουριά καὶ τὸ ἔλαφρὸ κέντημα τοῦ κεφαλόδεσμου «κοπανάκια». Πολὺ παλιὸ προνόμιο τῆς νυφικῆς στολῆς ἦταν τὸ «χρυσομάντηλο», ἓνα μεταξωτὸ ποικιλόχρωμο μαντήλι. Σκέπη, τσιπίδα, χρυσομάντηλο ἀργότερα ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ τὸ μαντήλι («χάσικο», Νικεῖα), μὲ λεπτὴ πολὺ ὕφανση καὶ ὠραῖα σχήματα σταμπωτά.

8. Τὸ λαχούρι, μὲ πλούσια κρόσια στὸ γύρω, ἔμπαινε σταυρωτὰ στὸ λαιμὸ μὲ τὶς ἄκρες πίσω.

Ἔμπαινε σὰν σκέπαση τοῦ κεφαλιοῦ ἢ τὶς περισσότερες φορὲς πάνω ἀπὸ τὴ στολὴ τὶς κρύες ἐπίσημες ἡμέρες.

9. Ὁ νυφικὸς κόκκινος καμουχὰς καὶ οἱ κόκκινες κουντοῦρες ἦταν τὰ «κόκχινα».

Τὰ κοσμήματα τῆς φορεσιᾶς

— 2 ἀσημένιες ἢ χρυσὲς βελόνες, οἱ καρφίτσες, μὲ στρογγυλὸ κεφάλι στερέωναν ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τὴ σκούφια.

— Ἄλλο κόσμημα ἦταν ὁ λαιμὸς (περιδέραιο) καὶ μιὰ ἀρμαθιὰ μὲ χρυσὰ νομίσματα (τοῦμπλες, φλουριά, μαμουτιέδες, εἰκοσάρικα, εἰκοσιπεντάρικα κλπ.).

— Πίσω ἀπὸ κάθε αὐτὶ μὲ γάντζο στερεώνονταν οἱ βέργες, δηλαδὴ 1-4 σειρὲς μικροὶ βόλοι χρυσοὶ ἢ ἀσημένιοι, ὁ ἓνας κάτω ἀπὸ τὸν ἄλλο.

Ἡ ἀνδρική φορεσιά

Ἡ ἀνδρική φορεσιά μὲ τὴν πλούσια γυαλιστερὴ βράκα, τὸ τσόχινο ἢ ἀτλαζωτὸ γελέκι, μὲ διακοπὴ στὴ σκουρόχρωμη σύνθεσή της τὸ φανταχτερὸ γελέκο, τὴν κόκκινη φεσσάρα καὶ τὶς «κάρτσες» μὲ τὸ ψαράγκαθο, τονίζει τὰ λυγερόκορμα σώματα καὶ ἐπιδεικτικὰ συνθέτει τὴ νησιώτικη φυσιογνωμία της.

Ἡ ἀνδρική στολὴ διακρίνεται 1) στὴ Βράκα καὶ 2) στὰ Μπουντζούρια.

Τὰ μπουντζούρια εἶναι ἡ στολὴ τῶν γεωργῶν καὶ τῶν τσοπάνηδων.

Σήμερα ἡ ἀνδρική φορεσιά σχεδὸν ἔχει λείψει. Οὔτε ἀκόμη καὶ στὰ πανηγύρια δὲν φαίνεται καὶ οὔτε στίς λιγοστὲς γεωργικὲς καὶ κτηνοτροφικὲς ἀσχολίες ὑπάρχει μπουντζούρι.

Τὸ μπουντζούρι διαφέρει ἀπὸ τὴ βράκα, γιατί εἶναι ἀπὸ χοντρὸ ὕφασμα σὲ σκούρο χρωμα. Ἔφτανε μέχρι κάτω ἀπὸ τὸ γόνατο, στενὴ κάτω καὶ ἀνεβαίνοντας πρὸς τοὺς γλουτοὺς φάρδαινε. Ἦταν πρακτικὴ καὶ εὐκόλοφτιαχτη.

Τὰ ἄλλα ροῦχα στὰ «μπουντούρια» ἦταν ἀπὸ παλιὰ τῆς βράκας κι ἀ-
ταίριαστα ὑπολείμματα.

Στὴν ἐξοχὴ οἱ χωρικοὶ φοροῦσαν ὑποδήματα.

Ἡ ἀνδρική στολὴ ἦταν ἀπὸ ἓνα πουκάμισο χωρὶς γιαννά, ἀπὸ φαντὸ ἢ
λινὸ ἢ κάμποτο, σχιστὸ λίγο στὸ στῆθος πού ἔδενε μ' ἓνα γαϊτανάκι.

Στὰ πουκάμισα ὑπάρχουν καὶ κουμπιὰ, πλεχτά, πού εἶχαν μέσα κοῦνες
ἀγρελιᾶς καὶ κούμπωναν σὲ σφιχτὰ πλεγμένες κουμπότρυπες. Τὰ ἴδια ἦταν
καὶ στὸ κάτω μέρος τοῦ μανικιοῦ.

Ἐπάνω ἀπὸ τὸ πουκάμισο ἔμπαινε τὸ γιλέκο ἢ γελελι ἀπὸ μαῦρο μάλ-
λινο ἢ βελουδο (καντηφές). Κούμπωνε σταυρωτὰ στὸ στῆθος μὲ ὠραιόπλεγ-
μένα κουμπιὰ. Στὴν πλάτη ἀπὸ ἓνα κόψιμο στὴ μέση, ἓνα ράμμα πού περνοῦ-
σε χρησίμευε νὰ φαρδαίνει ἢ νὰ στενεύει τὸ γιλέκο, ἀνάλογα μὲ τὸ σῶμα.

Τὸ γελέκο εἶχε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ μιὰ τσέπη. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ γε-
λέκο ἔμπαινε ἡ κάπα ἢ ζάκα κι ἀργότερα τὸ σακάκι ἀπὸ βαρεῖα τσόχα, μπλε
ἢ μαῦρο.

Στὸ κεφάλι φοροῦν τὸ φέσι, πού τὸ ἔλεγαν φεσάρα, γιατί ἦταν μεγάλο, δι-
πλωνε στὸ πλάι καὶ φαινόταν ἢ μπλε φούντα πού ἔπεφτε στὸ δεξιὸ ὄμο.

Γύρω στὰ 1880-85 τὸ φέσι ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸ σκουφο.

Ἡ βράκα ἦταν ἀπὸ γυαλιστερὸ σατὲν μαῦρο ἢ μπλε σκουφο· μέσα ἀπὸ
τὴ βράκα, τὸ σῶβρακο ἀπὸ 18 πῆχες κάμποτο ἔκανε τὴν μπούκλα ἢ κούφα,
καθὼς βάραινε ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ σῶβρακου.

Στὴ μέση, βράκα καὶ σῶβρακο σφίγγονταν ἀπὸ τὸ ζωνάρι σὲ πολλοὺς
γύρους.

Τὸ ζωνάρι, μεταξωτό, πολύχρωμο, μὲ κρόσια στὴν ἄκρη, ἦταν ἀπὸ τὴν
Ἀνατολὴ καὶ κατόρθωνε νὰ σπάζει τὴ μονοτονία τῆς σκουρόχρωμης φορεσιᾶς.

Τὸ καθημερινὸ ζωνάρι ἦταν ἀπὸ λινὸ καὶ τὶς περισσότερες φορὲς χρυσαφί.

Στὸ γελελι ἔμπαινε ὁ κεντημένος «τσεβδές», διαγώνια διπλωμένος, πού
ἔβγαίνουν οἱ κεντημένες ἄκρες του ἀπὸ τὶς βαθιεῖς μασχάλες τοῦ γιλέκου.

*Τσεβδέ μου σὰν σὲ πλούμιζα
χαρὰ μεγάλη εἶχα
σύρμα μετάξι ἔβαλα,
κι ἐπάνω στὴ τελειωσιὰ
λιγοχροنيὰ ἐγράφη.*

*Στὴν πόρτα τοῦ "Αἱ Νικολᾶ
στὶς σκάλες ἀπὸ κάτω
ἔχω τσεβδέ μεταξωτὸ
μὲ λούλουδα γεμάτο.*

Ὁ Ἔρωσ μοῦ τὸν ἔδωσε
κι ἡ μαύρη ἁμαρτία
καὶ μοῦ τὸν πήρε ὁ Θεὸς
μεγάλῃ ἀδικίᾳ.

Τοὺς στίχους τῶν μοιρολογιῶν, χαρακτηριστικὸς γιὰ τὸν τσεβρέ — τσεβδέ στὴ Νισύρικη διάλεκτο — μοῦ τοὺς εἶπε ὁ γιατρὸς Μιχαὴλ Τσατσαρώνης.

Στὰ πόδια φοροῦσαν παπούτσια μὲ τετράγωνη ἀπόληξη καὶ ἡ τετράγωνη ἄκρη ἀνέβαινε ἐλαφρὰ πρὸς τὰ ἑπάνω. Φοροῦσαν ἀκόμη πλεχτὲς μαῦρες κάλτσες, ποὺ ἔφταναν λίγο κάτω ἀπὸ τὸ γόνατο καὶ τὶς σκέπαζε ἡ βράκα 2-3 δάκτυλα καὶ εἶχαν μιὰ γραμμὴ ψαροκόκκαλο ἀπὸ τὸν ἀστράγαλο ὡς τὸν καλτσοδέτη, ποὺ συγκρατοῦσε τὶς κάλτσες καὶ τελείωνε πρὸς τὰ ἔξω σὲ 2 φοῦντες καὶ χρωματικὰ ταίριαζε μὲ τὸ ζωνάρι.

Τὶς κρύες μέρες τὸ καπτό μὲ τὴν κουκούλα του συμπλήρωνε τὴν ὁμορφὴ ἀνδρική φορεσιά.

Βιβλιογραφία

Νικίτα Κουμέντου : Ὁ Γάμος στὴ Νίσυρο. Ἀθήνα 1976.

Δωδεκάνησα, Τόμος Γ' : Ἡ Νισύρικη Φορεσιά, σελ. 164 καὶ ἐξῆς. Ἐκδόσεις «Ἄλφα», I.M. Σκαζίκη.

Γιὰ τὴ συλλογὴ τοῦ ὕλικου μὲ βοήθησαν:

Καλλιόπη Σκούρτου

Μιχαὴλ Τσατσαρώνης

Εἰρήνη Βινιδιώτου

Σταματία Ζωγράφου

Κωνσταντῖνος Χαρτοφύλλης

στοὺς ὁποίους ἐκφράζω πολλὰ «εὐχαριστῶ».

ΝΙΣΥΡΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

ἝΥπό

Μαρίας Ἐμμ. Πετρούτσου

Διευθύντριας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ρόδου

*Μὲ δάκρυα σὲ χαιρετῶ, πατρίδα μου μικρή,
ποῦ σὲ γαλάζια θάλασσα κοιμᾶσαι δροσερή.
Ποῦ κύμα ταξιδιάρικο αἰῶνια σὲ χτυπᾶ
καὶ στὰ ψηλὰ περγιάλια σου ἀσημωμένο σπᾶ.
Ἐδῶ ἐπρωταντίκρυσσα τ' ἀτέλειωτο νερὸ
κι ἐπαιξα δῶ καὶ πήδησα παιδάκι ζωηρό.*

Γλυκόπικρο τὸ ξαναγύρισμα στὰ παιδικὰ μας χρόνια. Μὲ τὴ φαντασία καὶ τὴ νοσταλγία ὁδηγούς, ποῦ ὅλα τὰ ὁμορφαίνουν, κολυμποῦμε σ' ἓνα χρυσαφένιο πέλαγος ἀναμνήσεων, ποῦ εἶναι οἱ πιὸ γλυκὲς τῆς ζωῆς μας. Οἱ ἀναμνήσεις αὐτὲς μᾶς κάνουν νὰ ξαναζοῦμε ξένοιαστες εὐτυχισμένες μέρες, γεμάτες ὄνειρα. Ἔτσι ὅμως φτάνομε, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουμε, μπροστὰ στὸ πικρὸ κενό, ποῦ ἄφησαν γύρω μας ἐκεῖνοι ποῦ ἔφυγαν, καὶ συνειδητοποιοῦμε τὸ ψαλίδισμα, ποῦ ἡ σκληρὴ πραγματικότητα ἔκανε στὰ φτερά τῶν ὀνείρων μας. Ἀλλὰ σήμερα δὲν θὰ σταματήσω στὴν πικρὴ αἴσθησι. Θέλω νὰ ξανακούσω τὶς χαρούμενες παιδικὲς μας φωνές, στὸ βασίλειό μας, στὸ πλάι, μπροστὰ στοῦ Βαγγέλη τοῦ Βουτσᾶ καὶ ἀνάμεσα στῆς Ἄνας τοῦ Βιολῆ καὶ τῆς Φροσύνης τοῦ Νικολοῦ τὰ σπίτια.

Τί παίζαμε; Τὴμ πάπφα, τὸν μπάρβα Κουκκουλιανό, τὶς σαμάδες, τ' ἀμύδγαλα, τὸ μπιρί, τὰ καντούνια, τὸ μάκχο, τὶς ἀμπάρες, τὰ βουρνια, τὴν κυρὰ Ἐλένη, περνᾶ-περνᾶ ἢ μέλισσα, τὶς κουμπάρες.

Ἀρχίζομε ἀπὸ τὴμ π ἄ π φ α. Παίζαμε ἀγόρια καὶ κορίτσια καὶ στὰ παιδικὰ καὶ στὰ ἐφηβικὰ μας χρόνια, χωρισμένοι σὲ δυὸ ὁμάδες. Τὰ μέλη τῆς μιᾶς εἶχαν τὴμ πάπφα καὶ τὴν πετοῦσαν ὁ ἓνας στὸν ἄλλο, ἀλλάζοντας συνεχῶς θέση, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἔτρεχαν ἀνάμεσά τους καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τὴν ἀρπάξουν καὶ νὰ παίξουν ἐκεῖνοι. Πόση χαρὰ καὶ πόση περηφάνια ἔνωσα, ὅταν διάβασα στὸν Ὅμηρο, ὅτι τὸ ἴδιο παιχίδι ἐπαιζε ἡ Ναυ-

σικᾶ με τις θεραπαινίδες της στο νησί τῶν Φαιάκων, ὅταν με τις φωνές τους ξύπνησαν τὸν ταλαιπωρημένο Ὀδυσσεά, ποὺ εἶχε φτάσει ναυαγὸς στὸ νησί τους!

Ὁ μπάρβα Κουκκουλιανὸς εἶναι παιχνιδι ἀποκλειστικὰ νισύριο. Στους τρούλλους, ποὺ ἦταν πάνω ἀπὸ τὸ πλάι, ἀνέβαινε τὸ παιδί ποὺ ἔκανε τὸν μπάρβα Κουκκουλιανό.

“Ὀλοι οἱ ἄλλοι κάτω κάναμε κύκλο κι ἀρχίζαμε:

—“Ὡ μπάρβα Κουκκουλιανέ, ἔχει καράβια στὴν Ἁγιάν Εἰρήνη;

—“Ὁχι!

— Μποροῦμε νὰ περάσουμε;

— Μπορεῖτε.

— Ἐλάτσι καὶ ψωμί νὰ κάτσει στῆς Μαρίας τοῦ Γενᾶ τὸ μμάτι.

Ἐκεῖνος κατέβαινε ἀπὸ τὰ ψηλὰ κι ἔτρεχε νὰ πιάσει τὴ Μαρία τοῦ Γενᾶ, ποὺ τὴ βάζαμε στὴ μέση γιὰ νὰ τὴν προστατεύσουμε καὶ προσπαθούσαμε νὰ τὸν ἐμποδίσουμε νὰ μᾶς φτάσει.

Πιστεύω ὅτι τὸ παιχνίδι αὐτὸ ἔχει τὴν ἀρχὴ του ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν πειρατῶν. Φαίνεται ὅτι οἱ παλιοὶ Νισύριοι ὄριζαν κάποιο «βλεπιδό» στὰ ὑψώματα τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, στὸ Ἄργος, γιὰ νὰ παρακολουθεῖ τὸ πέλαιος καὶ νὰ τοὺς εἰδοποιεῖ ἂν ὑπῆρχε ἡ ὄχι κίνδυνος πειρατῶν, γιὰ νὰ κατεβοῦν στὰ χωράφια τους καὶ γενικὰ στὴ θάλασσα.

Μὲ πολὺ πάθος, μὲ ζωηρὰ ξεφωνητά, μὲ καυγάδες πολλές φορές, παίζαμε τὶς σ α μ ᾶ δ ε ς. Τὶς προμηθευόμαστε ἀπὸ τὴν παραλία, πλατεῖες πέτρες, ὄχι πολὺ βαρεῖες, ποὺ τὶς κρατούσαμε στὸ χέρι. Βρίσκαμε κι ἓνα χαλίκι, μαῦρο, στρογγυλό, μεγαλύτερο ἀπὸ ἓνα καρύδι, τὸ σκατούλλι.

Πρῶτα-πρῶτα ἔπρεπε νὰ ὀριστεῖ ποιὸς θὰ ἦταν «κάτω». Κάναμε κύκλο καὶ ὁ ἀρχηγὸς ἀρχίζε νὰ λέει κάτι ἢ νὰ μετρᾶ, ἐνῶ ἄγγιζε μὲ τὴν πρώτη συλλαβὴ ἢ τὸν πρῶτο ἀριθμὸ ἓνα παιδί καὶ προχωροῦσε σὲ ὅλα. Ἐμπαινε «κάτω» ὁποῖος ἔπεφτε στὸν τελευταῖο ἀριθμὸ — ποὺ ὀριζόταν ἀπὸ πρὶν — ἢ στὴν τελευταία συλλαβή. Λέγαμε τραγουδιστὰ κάτι λόγια χωρὶς νόημα, ἴσως παραφθορὰ κάποιου ξένου τραγουδιοῦ:

— Καστανιά α λὰ πιτὶ καντά. Κούταλα βέρδι βερδινιό, πλεντό.

Ἄλλος τρόπος γιὰ νὰ βγεῖ ὁ χαμένος ἦταν νὰ βάλουμε τὸ χέρι μας ὁ ἓνας πάνω στοῦ ἄλλου, νὰ ποῦμε ρυθμικά: «Κομ-πα-νιόν», καὶ μὲ τὴν τελευταία συλλαβὴ νὰ βρεθοῦμε μὲ τὴν παλάμη πρὸς τὰ πάνω ἢ πρὸς τὰ κάτω. Ὅσοι μὲ τὸν ἓναν ἢ μὲ τὸν ἄλλο τρόπο ἀποτελοῦσαν ζυγὸ ἀριθμὸ, ἔβγαιναν ἔξω, οἱ ὑπόλοιποι συνέχιζαν τὴ δοκιμασία, ἕως ὅτου νὰ μείνει ἓνας, ὁ μονός, ὁ χαμένος. Αὐτὸς ἔκανε ἓναν κύκλο στὸ χῶμα, ἔβαζε μέσα τὸ σκατούλλι καὶ ὀρθιος τὸ φύλαγε. Οἱ ἄλλοι μακριὰ κάναμε μιὰ γραμμὴ στὸ χῶμα, παράλληλη μὲ τὸν κύκλο, μπαίναμε στὴ σειρὰ καὶ ρίχναμε τὴ

σαμάδα μας, — ένας-ένας —, στὸν κύκλο, γιὰ νὰ χτυπήσουμε τὸ σκατούλι καὶ νὰ τὸ πετάξουμε ὅσο μπορούμε πιὸ μακριά. Ἐκεῖνος ποὺ τὸ φύλαγε ἔτρεχε νὰ τὸ ξαναφέρει στὴ θέση του, ἐνῶ ἡμεῖς γρήγορα-γρήγορα ξαναπιάναμε τὶς σαμάδες, γυρίζαμε στὴ γραμμὴ καὶ ξαναρχίζαμε. Ἄν ὅμως κάποιος δὲν προλάβαινε νὰ γυρίσει στὴ γραμμὴ καὶ τὸν ἔπιανε ὁ πρῶτος, ἔμπαινε κάτω.

Μὲ τὶς σαμάδες παίζαμε κι ἄλλο παιχνίδι. Πρὶν ἅπ' ὅλα ρίχναμε τὶς σαμάδες μας ἀπὸ ἓνα ὀρισμένο σημεῖο πρὸς ἓναν τοῖχο ἢ πάνω σὲ μιὰ γραμμὴ στὸ χῶμα. Ὅποιος πήγαινε πιὸ κοντά, ἔπαιζε πρῶτος. Στὴ συνέχεια οἱ ἄλλοι, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀπόστασή τους ἀπὸ τὸν τοῖχο ἢ ἀπὸ τὴ γραμμὴ, παίρναμε θέση πάνω στὴ γραμμὴ καὶ ὁ πρῶτος ἔριχνε τὴ σαμάδα του ὅσο μπορούσε πιὸ μακριά. Ὁ δεῦτερος καὶ ὁ τρίτος μὲ τὴ σειρά προσπαθούσαμε νὰ κανιέσουμε τὴ σαμάδα τοῦ πρώτου. Ἄν τὸ κατορθώναμε, κάναμε ἓνα γυρί. Ἄν ὄχι, ξανάπιανε τὴ σαμάδα του ὁ πρῶτος γιὰ νὰ κανιέψει τοὺς ἄλλους, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν πιὸ κοντινὸ του. Ἄν τοὺς κάνιεβε ὅλους, ἔκανε ἓνα γυρί. Ἄν ἔχανε, ξαναχτυποῦσε ὁ δεῦτερος, ἂν ἔχανε κι αὐτός, ἐρχόταν ὁ τρίτος, ἕως ὅτου κάποιος νὰ κάνει τὸ γυρί του καὶ ξαναρχίζαμε τὸ παιχνίδι. Κάποτε τραβοῦσε σὲ μᾶκρος, γιὰτὶ ρίχναμε τὶς σαμάδες μας μὲ τέχνη, γιὰ νὰ πᾶνε ὅσο μπορούσαμε πιὸ μακριά, νὰ μὴν μποροῦν οἱ ἄλλοι νὰ μᾶς κανιέσουν. Ἄν κάποιος ἔβλεπε ὅτι θὰ ἦταν πολὺ δύσκολο νὰ χτυπήσει τὶς σαμάδες, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μὴ ρίξει τὴ δική του πρὸς αὐτές, γιὰ νὰ μὴν πᾶει κοντά τους, ποὺ θὰ ἦταν τότε εὐκολο νὰ τὸν ἐπιτύχουν, ἀλλὰ νὰ τὴ ρίξει σὲ ἄλλη κατεύθυνση, ὅσο πιὸ μακριά μπορούσε.

Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς παιχνίδι παιζόταν καὶ μὲ τὶς μπίλιες. Τότε, ὅποιος ἔκανε τὰ πιὸ πολλὰ γυριά, κέρδιζε ἀπὸ τοὺς ἄλλους μιὰ μπίλια.

Τὸ φθινόπωρο παίζαμε τ' ἀ μ ὕ γ δ α λ α μὲ τὶς μπίλιες. Κάναμε μιὰ μακριὰ γραμμὴ στὸ χῶμα, ὅπου τοποθετοῦσε ὁ κάθε παίχτης ἓνα ἀμύγδαλο σὲ μικρὲς ἀποστάσεις. Ἄπὸ ἓνα ὀρισμένο σημεῖο ἀρχίζαμε ὁ ἓνας ὕστερα ἀπὸ τὸν ἄλλο νὰ σπρώχνουμε τὴν μπίλια μὲ τὸν ἀντίχειρα καὶ τὸ πρῶτο δάχτυλο κλεισμένα σὲ κύκλο. Ὅταν τελείωναν ὅλοι, ξαναρχίζαμε ἀπὸ τὸ σημεῖο ὅπου προηγουμένως εἶχε σταματήσει ἡ μπίλια μας, μὲ στόχο νὰ κανιέσουμε ἓνα ἀμύγδαλο καὶ νὰ τὸ πάρουμε. Συνεχίζαμε ἔπειτα πρὸς τὸ δεύτερο, τρίτο κλπ., ὥσπου νὰ χάσουμε καὶ νὰ πάρει σειρά ὁ ἄλλος. Ὁ πρῶτος παίχτης ὀριζόταν μὲ τὸν τρόπο ποὺ σὲ ἄλλα παιχνίδια ἔβγαине ὁ χαμένος. Ἡ ρίχναμε ἀπὸ ἓνα σημεῖο τὴν μπίλια κι ἀρχίζε πρῶτος, ὅποιος ἔφτανε πιὸ μακριὰ ἢ ὅποιος πλησίαζε περισσότερο ἓνα ὀρισμένο σημεῖο.

Ὅταν ἓνας κέρδιζε συνέχεια, ὄρθιοι οἱ ἄλλοι γύρω του μὲ ἀγωνία τραγουδοῦσαμε:

*«Αντρολίβανο βαστώ,
Χάσε σὺ νὰ παίξω ᾿γώ.
Ἄντρολίβανο βαστώ,
χάσε σὺ νὰ παίξω ᾿γώ. ...»*

Ἦ

*«Ἦρτε ἡ Μαρία ἀπὸ τῆ χάση
κι ἔφερε τὸ χάση-χάση,
Παναγιά μου καὶ νὰ χάσει».*

Αὐτὸ καὶ στὸν κουτσὸ καὶ σ' ὅλα τὰ παιχνίδια ποὺ παίζονταν ἐκ περιτροπῆς.

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ εἶχε πολλές παραλλαγές. Ὁ δάσκαλος Ἰωσήφ Κουμέντος μοῦ εἶπε ὅτι στὴ γειτονιά τους, πίσω ἀπὸ τὴ γραμμὴ μὲ τὰ πολλὰ ἀμύγδαλα, τοποθετοῦσαν μιὰ χαμηλὴ πέτρα καὶ πάνω στὴν πέτρα ἕνα ἀμύγδαλο μὲ λάσπη γιὰ νὰ στέκει. Αὐτὸ ἦταν ἡ μάνα, ποὺ πολὺ δύσκολα μποροῦσε νὰ κανιέψει ὁ παίχτης μὲ τὴν μπίλια του.

Ἄλλες φορές τὴν μπίλια, ἀντὶ νὰ τὴ σπρώχνουμε κάτω στὸ χῶμα μὲ τὰ δάχτυλα, τὴν πετοῦσαμε ἀπὸ μακριὰ μὲ στόχο τὰ ἀμύγδαλα. Ἄλλοτε πάλι τοποθετοῦσαμε τ' ἀμύγδαλα σ' ἕνα λακκάκι. Ὅποιος ἔριχνε τὴν μπίλια του ἀπὸ μακριὰ μέσα στὸ λακκάκι, κέρδιζε τ' ἀμύγδαλα.

Κι αὐτὸ εἶναι παιχνίδι ἀποκλειστικὰ νισύρικο, νομίζω. Δὲν ἔχω πάντως διαπιστώσει νὰ τὸ παίζουν σὲ ἄλλο νησί.

Ἐνα ἄλλο παιχνίδι μὲ τὰ ἀμύγδαλα ἦταν τὸ βουρνί.

Στὴ βάση τοῦ τοίχου σ' ἕνα πλάι ἢ σ' ἕνα φαρδὺ δρόμο ἀνοίγαμε ἕνα λακκούδι, βουρνὶ ἢ γουρνί, κωνικό, ποὺ στένευε πρὸς τὰ κάτω, μὲ ἀνοίγμα πάνω 15 ἕως 20 πόντους καὶ βάθος 10 ἕως 15. Ἐνα-ἕνα παιδί μὲ τὴ σειρά ἔμπαινε μάνα. Τὰ ἄλλα μὲ τὴ σειρά μας στεκόμαστε σὲ ἀπόσταση, ποὺ τὴ μετροῦσαμε τρία ζάλα καὶ βαστούσαμε στὸ χειρόλοο ἀμύγδαλα, ὅσα θέλαμε. Σκύβαμε λίγο πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ μὲ τὸ χέρι τεντωμένο τὰ ρίχναμε στὸ βουρνί. Ἄν ἔμπαιναν μέσα μονά, τὰ ἔπαιρνε ἡ μάνα, ἂν ζυγά, τὰ ἔπαιρνε ὁ παίχτης καὶ ἄλλα τόσα ποὺ τοῦ πλήρωνε ἡ μάνα.

Ἐνα παιχνίδι ἐπιδεξιότητος ἦταν τὸ μπιρί. Εἶχαμε μιὰ βέργα περίπου ἕνα μέτρο καὶ μιὰ πιὸ μικρὴ, περίπου μιὰ ἀνοιχτὴ παλάμη. Παίζαμε χωρισμένοι σὲ δυὸ ομάδες. Γιὰ νὰ ὀριστεῖ ποιά ομάδα θὰ ἄρχιζε, πετούσαμε ἕνα νόμισμα «κορώνα, γράμματα». Ἦ, ἐπειδὴ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη σπάνια κρατοῦσαν τὰ παιδιὰ νόμισμα στὰ χέρια τους, πετούσαμε μιὰ πέτρα, ποὺ στὴ μιὰ πλευρὰ τῆς εἶχαμε φτύσει. Ἄν ἔβγαινε πάνω ἢ βρεγμένη πλευρὰ, κέρδιζε ἡ ομάδα ἐκείνου ποὺ εἶχε φτύσει. Ἐπαιρνε τὰ σύμβολα, πῆγαινε στὴν πάνω πλευρὰ, ἔκανε ἕνα λακκάκι καὶ πάνω τοποθετοῦσε ὀριζόντια τὴ μικρὴ βέργα. Ὁ πρῶτος παίχτης μὲ τὴ μεγάλη βέργα ἔσπρωχνε μὲ δύναμη τὴ μικρὴ, γιὰ νὰ τὴ ρίξει μακριὰ πρὸς τὸ ἀντίθετο μέ-

ρος, όπου περίμεναν σκορπισμένοι οί αντίπαλοι νά τήν πιάσουν, «νά πιάσουν τὸ μῆλο», ὅπως λέγαμε. Ἄν τήν κατάφερναν, ἄλλαζαν θέση οἱ ομάδες. Ἄν ὄχι, ξανάπαιρνε ὁ παίχτης τὴ βεργίτσα καὶ προχωροῦσε στὴ δεύτερη φάση. Τὴν τοποθετοῦσε ὀρθία, λοξὰ στὸ λακκάκι, τὴ μιστὴ μέσα, τὴ μιστὴ ἔξω. Τὴ χτυποῦσε πρῶτα ἐπὶ τόπου γιὰ νὰ πηδήσει καὶ τὴν ξαναχτυποῦσε στὸν ἀέρα ἀπὸ τὸ πλάι μὲ πολὺ ἐπιδέξιο τρόπο, γιὰ νὰ πάει ὅσο μπορούσε πιὸ μακριά. Μὲ τὴ μεγάλη βέργα γιὰ μέτρο μετρούσαμε τὴν ἀπόσταση ἀπὸ τὸ λακκάκι. Ἐπειτα ἔπαιζε ὁ δεύτερος, ὁ τρίτος, ἕως ὅτου νὰ χάσει, δηλαδὴ νὰ πιάσουν οἱ αντίπαλοι τὸ μῆλο καὶ νὰ ἀλλάξουν οἱ ομάδες. Κέρδιζε ἡ ομάδα πού ἔκανε τοὺς περισσότερους πόντους. Οἱ νικημένοι γιὰ τιμωρία σήκωναν καβάλα τοὺς νικητὲς καὶ τοὺς ἔκαναν βόλτα.

Μὲ πέντε ξύλινες βέργες χοντρές, περίπου 30 ἑκατ. μῆκος, τὶς μπίλιες, ὅπως τὶς λέγαμε, παιζόταν ὁ μάκχοσ, ὁμαδικὸ παιχνίδι. Χώναμε τὶς 4 στὸ χῶμα, σὲ μικρὸ τετράγωνο, μὲ μῆκος πλευρᾶς περίπου ὅσο ἡ μπίλια. Ἡ ομάδα πού ἔπαιζε πρώτη ἔπαιρνε τὴ μιὰ βέργα καὶ πῆγαινε σὲ κάποια ἀπόσταση ἀπὸ τὸ τετράγωνο. Τὰ μέλη τῆς ἑνας-ἑνας μὲ τὴ σειρά τὴν ἔριχνε μὲ στόχο τὶς 4 ὀρθιες μπίλιες. Ἐκανε 5 πόντους γιὰ κάθε μιὰ πού χτυποῦσε. Κέρδιζε φυσικὰ ἡ ομάδα πού εἶχε τοὺς περισσότερους πόντους. Ἀρχίζαμε νὰ παίζουμε τὸ μάκχο ἀνήμερα ἢ τὴν ἄλλη μέρα τοῦ Πάσχα. Τὸ μάκχο ἔπαιζαν καὶ οἱ μεγάλοι, μὲ στοίχημα ἕνα βρουλλὶ ἢ κουλούρια πασχαλινά.

Γιὰ νὰ παίξουμε τὰ καντούνια, κάναμε κάτω τόσους κύκλους, ὅσοι ἦταν οἱ παίχτες μείον ἕνα. Βρίσκαμε μὲ τὸ συνηθισμένο τρόπο τὸν ἕναν, πού ἔμπαινε στὴ μέση, καὶ οἱ ἄλλοι πιάναμε τὰ καντούνια μας, πού τὰ ἀλλάζαμε συνεχῶς μὲ πονηριὰ καὶ γρηγοράδα, ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἦταν στὴ μέση ἔπρεπε νὰ στέκει ξύπνιος καὶ ἔτοιμος νὰ τρέξει νὰ προλάβει ἕνα καντούνι ἄδειο καὶ νὰ μπεῖ μέσα. Τότε ἔμπαινε κάτω ὅποιος ἔμενε ἔξω. Τὰ καντούνια δὲν εἶναι ἀποκλειστικὰ νισύρικο παιχνίδι. Τὸ παίζουν καὶ ἄλλοι, ὅπως καὶ τὸ μπίρδι-μπίρδι. Τὰ μισὰ παιδιὰ τοποθετοῦνται στὴ γραμμὴ σκυμμένα κάτω, ἐνῶ τὰ ἄλλα μισὰ πρέπει νὰ πηδήσουν πάνω ἀπὸ τὴν καμπούρα τῶν πρώτων.

Οἱ ἀμπάρες ἦταν ὁμαδικὸ παιχνίδι. Τραβούσαμε κάτω δυὸ γραμμὲς παράλληλες, σὲ μεγάλη ἀπόσταση. Τὰ μέλη τῆς κάθε ομάδας ἔπαιρναν θέση πάνω στὴ γραμμὴ. Ἐνας-ἕνας ἔφευγε κι ἔτρεχε πρὸς τὴν ἀντίθετη ομάδα, πού ἕνα μέλος τῆς ἔβγαινε καὶ τὸν κυνηγοῦσε. Ἄν τὸν ἔπιανε, ἔμενε πίσω ἀπὸ τὴ γραμμὴ αἰχμάλωτος. Ἐβγαιναν ἐναλλάξ μέλη τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ομάδας. Νικημένη ἦταν ἡ ομάδα πού ὅλα τὰ μέλη τῆς αἰχμολωτίζονταν, κι ἔπρεπε στὸ τέλος νὰ ὑποστῆ κάποια ταπείνωση.

Νομίζω ὅτι ἀποκλειστικὰ νισύρικο παιχνίδι εἶναι καὶ τὰ βουρνιά.

·Σκαλίζουμε τὰ βουρνιά στή γραμμή σέ στερεὸ χῶμα, γιὰ νὰ μὴ χαλοῦν. Ἔπειτα ρίχνουμε μιὰ πέτρα, πρὸς τὸν τοῖχο ἢ πρὸς ἓνα ἄλλο ὀρισμένο σημεῖο. Ὅποιος ἔφτανε πιὸ κοντὰ στὸν στόχο, ἔπαιρνε τὸ πρῶτο βουρνί, ὁ ἄμεσως ἐπόμενος τὸ δεύτερο, ὁ ἄλλος τὸ τρίτο, μέχρι τὸν τελευταῖο. Μὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους τρόπους ὀρίζαμε καὶ τὴ μάνα, πού στεκόταν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς γραμμῆς καὶ κρατοῦσε ἓνα μικρὸ τόπι. Ὅλοι οἱ ἄλλοι στεκόμαστε στή γραμμή, παράλληλα μὲ τὰ βουρνιά μας, κοντὰ στὸ δικό του ὁ καθένας, σὲ στάση ἐτοιμότητας γιὰ ἐνέργεια. Ἡ μάνα κυλοῦσε τὸ τόπι πάνω ἀπὸ τὰ βουρνιά αὐτά, ὁ ἰδιοκτήτης ἔπρεπε νὰ τὴν πιάσει ἄμεσως καὶ νὰ προσπαθήσει νὰ κανιέψει ἓναν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, πού στὸ μεταξύ ἔτρεχαν μακριά. Ἄν ἔχανε, ἔβαζε στὸ βουρνί του μιὰ ψείρα, ἓνα χαλικάκι. Ὅποιος γέμιζε πιὸ γρήγορα τὸ βουρνί του ἦταν χαμένος. Ἄν κτυποῦσε κάποιον, ἢ ψείρα ἔμπαινε στὸ βουρνί του. Καὶ ἡ μάνα συνέχιζε κάθε φορὰ νὰ κυλᾷ τὸ τοπάκι.

Τὸ κ ρ υ φ τ ὸ εἶναι παιχνίδι κοινό, παίζεται παντοῦ. Τὸ ἀναφέρω, γιατί τὸ καλοκαίρι εἶχε τὸ ξεχωριστὸ φόντο του, πού μοῦ θυμίζει ὁμορφες βραδιές.

Μετὰ τὸ φαγητό, ἢ καὶ πρὶν, οἱ οἰκογένειές μας πῆγαιναν νὰ δροσιστοῦν καὶ νὰ περάσουν εὐχάριστα τὴν ὥρα τους στὰ καφενεῖα, στὸν Ἄι Σάββα. Ἐκεῖ περιμέναμε πρῶτα νὰ γλυκαθοῦμε μὲ τὸ «ὑποβρύχιο» τοῦ Καμπούρη — μιὰ κουταλιά γλυκὸ βανίλια, μαστίχι χωμένη μέσα στὸ ποτήρι τὸ νερὸ — καὶ ὕστερα ἀρχίζαμε τὸ παιχνίδι. Κρυβόμαστε ἀνάμεσα ἢ μέσα στὶς βάρκες. Καὶ ἦταν τότε πολλές...

Ἄποκλειστικὰ κοριτσιίστικο παιχνίδι ἦταν οἱ κ ο υ μ π ἄ ρ ε ς, κοινὸ παιχνίδι ἐπίσης σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ εἶχε γιὰ μᾶς τὸ χαρακτηριστικὸ φόντο του τὸ καλοκαίρι. Τὸ παίζαμε τὸ χειμῶνα στὸ πλάι. Χτίζαμε τὰ σπίτια μας μὲ μιὰ σειρά πέτρες, τὰ στολίζαμε μὲ ὅ,τι παιχνίδια εἶχαμε, ἐλάχιστα τότε, συνήθως κοῦτες, φτιαγμένες ἀπὸ παλιά, σπᾶνια κοῦκλες ἔτοιμες, καὶ κομμάτια ἀπὸ ὁμορφα σπασμένα πιάτα πού τὰ λέγαμε «παναγιές».

Τὸ καλοκαίρι, φορτωμένες μὲ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά μας, ἐξορμούσαμε γιὰ τὶς ἀμμουδιές. Εἶχε τότε ἀρκετὴ ἄμμο πίσω, κοντὰ στὸ λιμάνι, καὶ συγκεκριμένα κάτω ἀπὸ τὸν παλιὸ δρόμο, πού πῆγαινε στὰ λουτρά, μπροστὰ στὸν Ἄι Θεολὸ τοῦ Παρθένου.

Ἐκεῖ περνοῦσαμε ὅλη τὴν ἡμέρα. Χτίζαμε τὰ παλάτια μας, τὰ στολίζαμε καὶ μέσα ἀραδιάζαμε τὶς κόρες μας, πέτρες μικρὲς μὲ μακριές μαλλᾶδες, πού τὶς πλέκαμε πλεξοῦδες. Τὸ μεσημέρι ἀφήναμε κάποια ἀπὸ τὴν παρέα νὰ φυλάει, πηγαίναμε γιὰ φαγητὸ καὶ ξαναγυρίζαμε. Ἐγὼ γύριζα κάπως ἀργά, γιατί οἱ γονεῖς μας ἐννοοῦσαν καλὰ καὶ σώνει νὰ κοιμηθοῦμε

τό μεσημέρι. Αυτό τόξεραν καί οί φίλες μου καί δέν μ' ἔβαζαν ποτέ «βλεπτιό».

Κάποτε εἶχαμε καί κατσαρολικά, φτιάχναμε καί παραστιές καί ψήναμε δῆθεν φαγητό. Μιά φορά, ἤμουν τότε μαθήτρια Γ' Δημοτικοῦ, περνοῦσαν τό ἀπόγευμα γιά περίπατο οί δάσκαλοί μας. Στάθηκαν καί μᾶς χάζευαν. Ὁ Νίκος ὁ Χατζηδημητρίου ἦταν ὁ δάσκαλός μας ἐκείνη τῆ χρονιά, πρὶν γίνει φιλόλογος.

— Μαριγάκι, μοῦ φωνάζει, ἔλα νά σοῦ δώσω τό τσιγάρο μου, ν' ἀνάψετε τῆ φωτιά σας.

Ὅταν παίζαμε τίς κουμπάρες, ἔπρεπε νά πάρουμε κάπως τό ὕφος κυρίας. Κι αὐτό τό ἐπιδιώκαμε μέ τό νά δένουμε στά παπούτσια μας, γιά ψηλά τακούνια, τὰ ἄδεια καρούλια τῆς κλωστής, πού μᾶς ἔδιναν οί μητέρες μας, γιά νά περπατοῦμε σάν τίς κυρίες. Ὅταν ὁ καιρός ἦταν ἄσχημος, παίζαμε τίς κουμπάρες καί μέσα στό σπίτι.

Ἄλλα καθιστικά σπιτικά παιχνίδια ἦταν: Ἡ κουκλουμάρα, ἡ Κυρά πινακωτή, ὁ χροστός, τό δαχτυλίδι καί ἄλλα, γιά τὰ ὁποῖα θά μιλήσουμε ἄλλη φορά.

* *

Στήν ἐργασία μου αὐτή μέ βοήθησαν ὁ Γεώργιος Κουμέντος, ἡ Καλλιόπη Παπάτσου - Σκανδαλίδη, ὁ Πασχάλης Καμαρινός καί ἡ γυναίκα του Γεωργία, ἡ Χαρέκια Σταυριανοῦ καί ὁ γιατρός Μιχάλης Τσατσαρώνης, πού τοὺς εὐχαριστῶ.

Εὐχαριστῶ τόν κ. Νικήτα Σακελλαρίδη, πού μοῦ ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ γιά νά ξαναγυρίσω στά ὁμορφα παιδικά μου χρόνια, στήν ἀγαπημένη μου Νίσυρο. Πόσο χαρούμενη ἦταν τότε ἡ ζωὴ τῶν παιδιῶν, γεμάτη κίνηση στό ὕπαιθρο, γεμάτη δημιουργικότητα, εὐεργετικό ἀντίδοτο στήν καθιστικὴ ζωὴ τοῦ σχολείου! Καί μέ πόσο πάθος ἔπαιζα! Θυμοῦμαι: Ἦταν φθινόπωρο καί παίζαμε τ' ἀμύγδαλα ἐκεῖ, στό μύλο, πίσω ἀπὸ τοῦ δασκάλου τοῦ Ἀποστόλη τοῦ Μαστρογιάννη τό σπίτι, πηγαίνοντας στόν Ἀι-Σάββα. Ἦμαστε τόσο βυθισμένες στό παιχνίδι, πού δέν πῆραμε εἶδηση ὅτι σιγόβρεχε καί ἄρχισε νά βραδιάζει. Ξαφνικά ἐκεῖ πού ἤμουν σκυμμένη γιά νά παίξω τὴν μπίλια μου, δέχτηκα ἕνα σκαμπίλι ἀπὸ τὸν μπαμπά μου, πού μέ τῆ μουσαμαδιά του εἶχε βγεῖ πρὸς ἀναζήτησή μου.

— Παλιόπαιδο, πότε θά μαζευτεῖς στό σπίτι, δὲ βλέπεις ὅτι βράδιασε καί βρέχει;

Σκέπτομαι: Παίζουν τώρα τὰ παιδιὰ στοὺς δρόμους καί στά πλάγια τῆς Νίσυρου; Ἦ καθελώνονται μπροστὰ στήν τηλεόραση τίς ἐλεύθερες ὥρες τους;

ΠΟΙΚΙΛΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΠΟ ΤΑ ΝΙΚΕΙΑ ΝΙΣΥΡΟΥ

Υπό

Χάρη Κουτελάκη

Ἀρχαιολόγου - Φιλολόγου

Οἱ λόγοι ποὺ μᾶς ὤθησαν νὰ γράψουμε λίγα λόγια γιὰ τὰ Νικεῖα τῆς Νισύρου εἶναι δύο. Πρῶτα ἡ ἀγάπη μας γιὰ τὴ Δωδεκάνησο, ἂν καὶ δὲν καταγόμαστε ἀπὸ αὐτὴν, οἱ φιλικότερες σχέσεις μας μὲ ἀνθρώπους ποὺ τὴν ἐκπροσωποῦν, ἡ προσωπικὴ ἐπαφὴ μὲ τὸν γεωγραφικὸ τῆς χῶρο καί, τὸ σπουδαιότερο, ἡ ἐλάχιστη προσφορὰ μας στὸν τομέα τῆς ἐργασίας, ὅταν ὡς φοιτητῆς τὸ 1973-74 καὶ ὡς ἀρχαιολόγος τὸ 1976 εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ τὴν ὀδοιπορήσουμε ἀπ' ἄκρη σὲ ἄκρη. Ὁ δεῦτερος λόγος εἶναι, ὅτι ἔχουμε στὰ χέρια μας δέκα ἔγγραφα ποικίλου περιεχομένου ποὺ ἀφοροῦν στὴ Νίσυρο καὶ εἰδικὰ στὸ χωριὸ Νικεῖα. Ἔτσι, βάζοντας τὸν πιὸ πάνω γενικὸ τίτλο θὰ ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νὰ τὰ δημοσιεύσουμε χάρις στὸ περιοδικὸ «Νισυριακά», ποὺ μὲ τὸν πρόεδρό του, φίλο ἀγαπητὸ τὸν κ. Νικητὰ Ὅδ. Σακελλαρίδη, μᾶς κάνει τὴν τιμὴ νὰ δεχτεῖ τὴ μικρὴ μας προσφορὰ.

Τὰ ἔγγραφα βρέθηκαν σὲ ἄθλια κατάσταση, τυλιγμένα ρολλό, σὲ κάποια γωνιά τοῦ παγκαριοῦ τῆς ἐκκλησίας «Παναγιά» τοῦ πιὸ πάνω χωριοῦ. Καὶ τότε μὲν τὰ περιμαζέψαμε γιὰ νὰ μὴ χαθοῦν, τώρα ὅμως, μόλις μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία, διαπιστώσαμε, ὅτι ἔχουν νὰ προσφέρουν ἀρκετὰ στοιχεῖα συμπληρωματικὰ καὶ διαφωτιστικὰ γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα ποὺ ἀφοροῦν στὸ νησί.

Τὸ παλαιότερο ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἡ ἄδεια τοῦ δημοτικοῦ σχολείου Νικειῶν, στὰ τουρκικὰ, ἔτους 1894, τὴν ὁποία εἶχε τὴν εὐγενῆ καλοσύνη νὰ μεταφράσει ὁ ἐξαίρετος φίλος κ. Βασ. Δημητριάδης, διευθυντῆς τῶν Ἱστορικῶν Ἀρχείων Μακεδονίας, παρὰ τὸν φόρτο τῆς προσωπικῆς του ἐργασίας. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὸν εὐχαριστοῦμε θερμότατα.

Τὰ ὑπόλοιπα ἀνάγονται στὰ ἔτη: 1903 ἓνα, 1907 ἓνα, 1908 ἓνα, 1909 ἓνα, 1910 δύο, 1911 ἓνα, 1946 ἓνα καὶ 1948 ἓνα. Πρὶν ἀπὸ τὴν αὐτοῦσια παράθεση κάθε κειμένου θὰ δίνεται ἡ γενικὴ περιγραφὴ τοῦ ἐγγράφου καὶ οἱ διαστάσεις, ἐνῶ, ὅπου κρίνεται σκόπιμο, θὰ γίνεται σχολιασμὸς τῶν κειμένων.

Έντυπο 370X270. Χαρτί άρκετά χονδρό, κιτρινισμένο. Διπλώσεις δύο. Στίχοι πέντε. Στο τέλος του κειμένου τουρκικό χαρτόσημο και δύο τύποι τουρκικών σφραγίδων. Στην πίσω πλευρά, σημείωση στα έλληνικά με μελάνι μαύρο: «Δημοτικής Σχολής / Νικιών ή άδεια». Διατήρηση άριστη.

Τό ύψηλό 'Υπουργείο Γενικής 'Εκπαιδεύσεως
 άριθ. τόμου 1 άριθ. σειράς 65

'Επειδή τό Σχολείο 'Αρρένων στοιχειώδους εκπαιδεύσεως τής συνοικίας Παναγιάς του χωριού Νικειά του ναχιγιέ 'Ιντζιοιλι (= Νίσυρος), του έξαρτωμένου από τό 'Ιστάνκιοι (Κω), από τά δρθόδοξα σχολεία που υπάρχουν στο έλληνικό (RUM) Πατριαρχείο ζήτησε¹ με έγγραφο του 'Ελληνα μητροπολίτη, του μητροπολίτη του καζά 'Ιστάνκιοι² από 25 Δεκεμβρίου 1309 (1893),

1. Λέει «ζήτησε», γιατί υπήρχε σαφής διαταγή από την Αύτοκρατορική Κυβέρνηση, ώστε να έφοδιαστούν τά έλληνικά σχολεία με άδειες λειτουργίας. Νά τί αναφέρει τό πιό κάτω έγγραφο που συντάχτηκε δυό χρόνια πριν:

'Εθν. Βιβλιοθήκη τμήμα χφ Μ, άριθ. ταξιν. 15, έγγο. Νο 75

'Επιστολή του μητροπολίτη Πισιδίας Βενεδίκτου
 προς τους Καστελλοριζίους

'Εντιμότατοι Δημογέροντες, άξιότιμοι πρόκριτοι και άπαξάπαντες έδλογημένοι ήμών χριστιανοί τής καθ' ήμās θεοσώστου έπαρχίας Πισιδίας.

'Ελάβομεν Πατριαρχικήν επιστολήν φέρουσαν ήμερομηνίαν 29 παρελθόντος μηνός 'Ιανουαρίου τ(ρέχοντος) έ(τους). Διά τής επιστολής ταύτης ο Πατριάρχης ήμών κατ' εντολήν τής Αύτοκρατορικής Κυβερνήσεως του Σουλτάνου αναγγέλλει και ήμιν, ότι εκκλησίαι και σχολεία άνευ φερμανίου δέν θέλουσιν υπάρχει· όπου όσαι άνευ φερμανίου υπάρχουσι τοιαύται ή πρόκειται να κτισθώσιν εκ νέου, οί Δημογέροντες όφείλουσι διά τής Μητροπόλεως και Πατριαρχείων να φροντίζωσιν να ζητήσωσιν, άλλως θέλουσιν είσθαι υπεύθυνοι και υπόπιοι...».

Τη 15 Φεβρουαρίου 1892 εν 'Ατταλία

2. 'Η πληροφορία του έγγράφου, ότι ο μητροπολίτης του καζά τής Κω ζήτησε με έγγραφό του την πιό πάνω άδεια, έρχεται σε αντίθεση με τη σημείωση του Κωδ. έγγραφων τής Ι. Μητροπόλεως Ρόδου των έτών 1902-1909, υπ' άριθ. πρωτ. 273 τής 30-12-1902, σύμφωνα με την όποία «'Ολα τά σχολεία τής έπαρχίας Ρόδου, τά εν Ρόδω και ταίς υποκειμέναις νήσις Σύμη, Χάλκη, Νισύρω και Τήλω είσιν έφωδιασμένα διά τής καταλλήλου Κυβερνητικής άδειας ληφθείσης επί τής άρχιερατείας του προκατόχου μου κ. Κων/ντίνου». Γιατί όσον άφορά στην Τήλο, έτσι έχουν τά πράγματα, καθώς αναφέρει ή άδεια του δημοτικού σχολείου του Μεγάλου Χωριού, την όποία συμπεριλάβαμε στο ύπό έκδοση 'Ιστορικό

تذکره اعیان و احوال

روم و غیره... در روز... در سنه...
 مخصوص... در سنه...
 و در... در سنه...
 سفای... در سنه...
 و در... در سنه...

'Η άδεια λειτουργίας του σχολείου Νικαίων [έγγραφο ύπ' αριθ. 1]

πὸν πρωτοκολλήθηκε μὲ ἀριθ. 109 στὰ βιβλία τοῦ βιλαετίου, τὴν καταχώριση τοῦ ἀπὸ τὴ Διεύθυνση Ἐκπαιδεύσεως, μετὰ τὴν ἐξέτασή τῶν διατάξεων τοῦ νόμου πὸν ἀφοροῦν τὶς ἀποφάσεις πὸν ἔχουν ἐκδοθεῖ γιὰ τὸ παραπάνω Πατριαρχεῖο τοῦ σχολείου πὸν ἀναφέρθηκε, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴ βεβαίωση τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ βιλαετίου, ὅτι ἐξασφαλίζει τοὺς ὄρους πὸν ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας καὶ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἐκδόθηκε ἡ παρούσα ἄδεια³, μετὰ τὴν καταγραφή τοῦ ἀπὸ τὴ Διεύθυνση Ἐκπαιδεύσεως.

Στις 17 Σεφὲρ ἔτους 1312/7 Ἀυγούστου 1894.

2

Πρωτότυπο. 200X210. Χαρτὶ καντριγιέ κιτρινισμένο. Διπλώσεις τέσσερις. Στίχοι 12. Διατήρηση καλή.

Χρεωστικὸ δόμολογο¹
Διὰ Γρ(όσια) 550 τρεχούμενα

Τῷ ἄνω ποσὸν γρ(όσια) πεντακόσια πενήντα ἀφείλω ὁ ἠποφενόμενος Κωνσταντίνος Ν. Φράγγος πληρῶσε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῶν οἰσοδίων προερχόμενα παρὰ τῆς Μουκαρίας μου, μένουσα χρέος καὶ ὑπόσχομε πληρῶσε αὐτά, ἥτη διαταγὴ αὐτῆς μὲ τὸν νόμιμον τόκον μέχρι τελείας ἀποπληρομῆς καὶ εἰς ἐνδιξὴν ὑποφένομε.

Ἐν Νικίαις Νισύρω τῇ 6 Μαρτίου 1903

ὁ χρεώστης Κωνσταντίνος Ν. Φράγγος². (2 τούρκικα ἐρυθρὰ χαρτόσημα ἠ Μάρτηρες τῶν 10 παράδων)

Θεόφιλος Γ. Θεοχαρίδης
Σταύρος Χ'' Χαροφίλι
Νικόλαος Δ. Στελλάς.

Ἀρχεῖο τοῦ νησιοῦ. Γιὰ τὴ Νίσυρο ὁμως τὸ ἔγγραφο μιᾶ καθαρά, ὅτι ὑπάγεται στὸν καζᾶ τῆς Κῶ καὶ δὲν χωράει καμιά ἀμφιβολία γιὰ τὴν ὀρθότητα τῆς μετάφρασης.

3. Ἡ ἄδεια τῆς σχολῆς Νικειῶν ἐρχεται νὰ καλύψει ἓνα κενὸ στὸν τομέα τῆς Ἐκπαιδεύσεως στὴ Νίσυρο, γιὰτὶ ὅπως ἀναφέρει ὁ Γ. Θ. Βεργιωτῆς στὴ μελέτη τοῦ «Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν νῆσον Νίσυρον» («Νισυριακά» τ. 5 (1976), σ. 282): «Διὰ τὸ σχολεῖον τῆς κοινότητος Νικειῶν δὲν ἔχομεν πληροφορίας». Ὡστόσο καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ τῆς πρὸ πάνω ἄδειας ὑπῆρχε τὸ σχολεῖο Νικειῶν, ἂν κρίνομε ἀπὸ τὴ σφραγίδα πὸν ὑπάρχει στὴν τρίτη σελίδα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3 ἐγγράφου, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἐπιγραφή: «ΣΧΟΛΗ ΝΙΚΙΩΝ ΝΙΣΥΡΟΥ 1856-1905».

1. Στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ ἐγγράφου, ἡ σημείωση: «1906. 30 9βρίου παρὰ Κωνσταντίνου Καμπανῆ Μανδρακιότη ἐν εἰκοσόφραγκον, γρ. 106». Βλ. τὸ ἔγγραφο Νο 4.

2. Ἀκολουθοῦμε τὴ διπλωματικὴ ἐκδοσὴ τῶν ἐγγράφων· γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐπέμβαση μας περιορίζεται μόνο στὴ στίξη.

Πρωτότυπο. 390X240. Χαρτί χονδρό, δίφυλλο, κιτρινισμένο και γραμμένο μόνο στην πρώτη και τρίτη σελίδα. Διπλώσεις τέσσερις όριζόντιες. Στίχοι 30. Διατήρηση πολύ καλή. Μελάνι μπλέ.

Τῷ ἀξιότιμῳ Κῶ Πασχάλῃ Κ. Πασχαλίδῃ κ.τ.λ. κ.τ.λ.
(Τ.Σ) καὶ μονοκονδυλιὰ τοῦ μητροπολίτη Ρόδου.

Ὁ Ρόδου Ἰωακείμ¹ ἐπιβεβαιῶ

Ἀξιότιμε συμπατριῶτα κ. Π. Κ. Πασχαλίδῃ. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδρεύουσα Ἀδελφότης (Νικιὰ)² καὶ αἱ ἐν Νισύρου Νικίαις κοινοτικαὶ ἀρχαὶ λαβοῦσαι ὑπ' ὄψιν ἀπ' ἐνὸς μὲν τὰς πρὸς τὴν Ἀδελφότητα, ἧς καὶ τυγχάνετε εἰς τῶν ἰδρυτῶν, πολυτίμους Ὑμῶν ὑπηρεσίας, ἀπ' ἑτέρου δὲ τὴν πρὸς τὸν δῆμον Νικιὰ εὐσεβῆ Ὑμῶν δωρεὰν καλλιμαρμάρου ἀρχιερατικοῦ³ θρόνου διὰ τὴν ἱερὰν Ἐκκλησίαν τὰ Εἰσοδία τῆς Παναγίας⁴, προάγονται διὰ τοῦ παρόντος, ὅπως ἐκφράσωσιν Ὑμῖν τὰς θερμὰς αὐτῶν εὐχαριστίας καὶ τὴν αἰδιον ἐγγνωμοσύνην καὶ συνάμα ἀναγγείλωσιν Ὑμῖν, ὅτι ἀνεκλήρωξαν Ὑμᾶς Ἐδεργέτην τῆς τε Ἀδελφότητος καὶ τοῦ Δήμου Νικιῶν.

1. Ἰωακείμ ἀπὸ Μαρωνείας (1900-1910). Θ.Η.Ε. τ. 10, σελ. 820.

2. Ἡ ἴδρυση τῆς ἀδελφότητος τῶν στὴν Κων/πολη εὐρισκομένων Νισυρίων ἀνάγεται στὶς ἀρχὲς τοῦ 1880. Αὐτὸ τὸ συμπεραίνουμε ἀπὸ ἐπιστολὴ πού ἔστειλε ὁ Νισύριος Ἰωάννης Λογοθέτης στὶς 12-4-1880 πρὸς τὸν Ρόδου Γερμανό, στὸν ὁποῖο ἔγραφε χαρακτηριστικὰ «...γιγνώσκει καλῶς ἡ Νίσυρος, ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀδελφότης συνέστη, ἵνα καταστρέψῃ τὴν ἐν Νισύρῳ» (ἐννοεῖ τὴν τοῦ Ἀγίου Μεγαλομάρτυρα Νικητὰ τοῦ Νισυρίου, πού τὴν ἴδρυσε ὁ ἴδιος τὴν ἴδια ἐποχῇ).

Βλ. Ἰωάν. Λογοθέτη «Ἐπιστολαὶ - Ποιήματα», ὑπὸ τοῦ Κώστα Σακελλαρίδῃ, ἔκδοση Ἐταιρείας Νισυρικῶν Μελετῶν, Ἀθῆναι 1974, σ. 16.

3. Τὸν ἀρχιερατικὸ θρόνο θαυμάσαμε κατὰ τὴν ἐπίσκεψή μας στὸ χωριὸ στὶς 1-8-1976 καὶ μποροῦμε νὰ ποῦμε, πὼς εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἔργα στὸ εἶδος του, ἀπ' ὅσα ἔχουμε ὑπόψη μας.

4. Ἡ ἐκκλησία τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου εἶναι μονόχωρη, ἱκανῶν διαστάσεων, σταυροθολιακῆ, μὲ νευρώσεις (βεργίαι) δυτικοῦ τύπου, τοῦ ρυθμοῦ πού ἀφθονεῖ στὰ Δωδεκάνησα καὶ γίνεται τοῦ συρμοῦ ἀπὸ τὸ 1850 κ.έ. Ἔχει ἕναν ἀξιόλογο ἀριθμὸ φορητῶν εἰκόνων, μία ἀπὸ τίς ὁποῖες, ὁ Ἅγ. Χαράλαμπος (Νο 3), ὕψους 1,20 μ., εἶναι καταπληκτικῆς ὠραιότητος, ἀναγόμενος στὸν 16ο-17ο αἰώνα. Οἱ εἰκόνες καταγράφτηκαν ἀπὸ τὸν γράφοντα στὶς 1-8-1976 γιὰ λογαριασμὸ τῆς Ἐφορείας ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου καὶ παραδόθηκαν στὸν ἐκκλησιαστικὸ ἐπίτροπο.

Μερικὰ ἀκόμη κειμήλια, ὅπως λ.χ. δυὸ ἀρχιερατικὲς στολές, πρέπει ὄχι μόνο νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὴ φθορὰ ἀλλὰ καὶ νὰ ἀξιοποιηθοῦν προβαλλόμενα κατάλληλα. Βλ. ἀνέκδοτο χφ. ἡμερολόγιο ἐκκλησιῶν Νο 87 (1976) σ. 125 στὸ Ἀρχιεπιφύλακιο τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου καὶ Χάρη Μ. Κουτελάκη, Ταξίδια στὸ Ἀρχιεπίλαγο, χφ. ἀνέκδοτο ἡμερολόγιο ἔτους 1976, σσ. 104-107 καὶ Νισυριακὰ Χρονικά, τευχ. 18 (1957) σ. 31.

Μεθ' ὃ ὑποβάλλοντες ἀθίς τὴν ἄπειρον ἡμῶν εὐγνωμοσύνην καὶ παρακαλοῦντες τὸν Ὑψιστὸν ὅπως διαφυλάττῃ Ὑμᾶς ὑγιᾶ καὶ βοηθῇ πρὸς ἐπιτέλειαν καὶ ἄλλων ἀγαθῶν ὑπὲρ τοῦ πτωχοῦ ἡμῶν Δήμου, διατελοῦμεν μετὰ τῆς δεούσης τιμῆς καὶ ὑπολήψεως.

Ἐν Γαλατῇ Κων/πόλεως τῇ 6 Ἀπριλίου 1907

Ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἀδελφότητος

Ὁ ἐπίτιμος πρόεδρος
Μιχ. Ἐμμανουηλίδης
(ΤΣ)⁵

Μιχ. Μ. Καμπαλοῦρης
Κωνστ. Καμπαλοῦρης
Νικόλαος Κ. Σκοῦρτος
Ν. Διακοβασίλης

Ἐν Νικίῳ Νισύρου τῇ 24 Ἀπριλίου 1907

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ
Κ. Κοντομανώλης
(ΤΣ)⁶ Πασχάλης Ι. Πασχαλίδης

Ἡ Ἐφορεία
Χαρτοφύλης
(ΤΣ) Νικόλαος παπα-Χαρτοφύλης.

Ἡ Μουχταροδημογεροντία

Γ. Σακελλαρίδης, Δημήτριος Ζουβελέκης, Γεώργιος Γερασίμου

Ὁ Ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος

Παπα-Ἐμμανουήλ Χαρτοφύλης βεβαιοῖ.

4

Πρωτότυπο. 310X125. Χαρτί γκοφρὲ κιτρινισμένο, μὲ ἔντυπο ρωσικὸ ἐπίσημο, χρωματιστό, ποῦ καταλαμβάνει κάθετα ὅλη τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ χαρτιοῦ. Στὴν ἐπάνω δεξιὰ γωνία ἡ ἔντυπη ἔνδειξη 15 καπίκια. Διπλώσεις τρεῖς κάθετες. Στίχοι 15. Μελάνι μαῦρο. Διατήρηση καλή.

5. Ἡ σφραγίδα εἶναι στρογγυλὴ τριμερῆς, διαμέτρου 3,5 ἐκ. Στὸ κέντρο ἀπεικονίζεται ἡ εἴσοδος τῆς Θεοτόκου στὸ ναὸ μὲ τὴν ἀνάλογη ἐπιγραφή, ἐνῶ κυκλικά, μὲ κεφαλαῖα γράμματα, εἶναι χαραγμένα: «1886 ΚΟΙΝΟΤΗ Σ ΝΙΣΥΡΟΥ Υ ΝΙΚΙΩΝ ΕΝ ΚΩΝ/ΛΕΙ».

6. Ἡ σφραγίδα στρογγυλή, προφανῶς μεταλλικὴ, διαμέτρου 4 ἐκ. Στὸ κέντρο ἡ ἀπεικόνιση τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου σὲ πλήρη ἀνάπτυξη (Ἰωακείμ, Ἄννα, Θεοτόκος καὶ ὁ ἱερέας μπροστὰ σὲ ναὸ). Στὴν περιφέρεια χαραγμένη ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή: «ΕΚΚΛΗ-ΣΙΑΣΤ. ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΝΙΚΙΩΝ ΝΙΣΥΡΟΥ 1848-1906». Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ὁ ναὸς τοῦ χωριοῦ κτίστηκε τὸ 1848 ἢ περίπου τότε, στὴ μορφή ποῦ ἔχει σήμερα. Πρῶτη βάπτισις στὸ ναὸ τῶν Εἰσοδίων ἀναφέρεται στὰ 1872 σὲ στέλεχος βαπτίσεων, ποῦ ὑπάρχει στὸ Δημαρχεῖο γρᾶφεο τῶν Νικειῶν. Αὐτὸ δὲν σημαίνει, πὼς μέχρι τότε δὲν ἐτελοῦντο βαπτίσεις πρὶν τὸν προαναφερόμενο χρόνον. Ὡστόσο ἀρχαιότερη γραπτὴ μαρτυρία δὲν βρήκαμε κατὰ τὴν ὀλιγοήμερὴ παραμονὴ μας.

Τίμιον ἀδελφόμενον περὶ τῆς ἐκδόσεως ἐπιμ.
μας ὑπομνημάτων

ἐν Παλαιᾷ Κωνσταντίνῳ τῷ 6 Μαργαρίτου 1907

Ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἀκαδημίας

Ὁ Ἐπίτροπος ἀποδέχεται

Μιχαὴλ Ἐπιφανίου

Μακ. Κωνσταντίνου

Κωνσταντίνου

Νικόλαος Κωνσταντίνου

Ν. Διακοβασιλείου

Ἐν Νέοις Κωνσταντίνῳ τῷ 24 Μαργαρίτου 1907

Ἡ Συγκλητικὴ Ἐπιτροπὴ

Ἡ Ἐφορὰ

Κ. Κωνσταντίνου

Γεωργίου Κ. Παπαδόπουλου

Ἡ Ἐφορὰ

Νικόλαος Κωνσταντίνου

Ἡ Μουσικοδιδασκαλικὴ

Ἡ Διευθυντικὴ

Ἡ Συνεδριάζουσα

Ἡ Σύγκλητος

Ὁ Ἐπίτροπος ἀποδέχεται

Παναγιώτη Ἐπιφανίου

Γ ρ α μ μ ά τ ι ο
Διὰ ρούβλια 80

Σήμερον τὴν 22 Μαρτίου τοῦ χίλια ἐννεακόσια ὀκτώ | 1908, εὐρισκόμενος ἐν Ὀδυσσῶ ρωσίας ὁ ὑποφαινόμενος Κωνσταντῖνος Ν. Φράγκου¹ ἐδανίσθη παρὰ τῶν ἐν Ὀδυσσῶ εὐρισκόμενων² πατριωτῶν ρούβλια ὀγδοήκοντα, ἀριθ. /80/, τὰ ὁποῖα πηγάζον ἀπὸ κατὰ κερδὸν πάλιν συνισφορὰς τῶν ἰδίων εὐρισκομένων πατριωτῶν, ἅτινα σήμερον δορίζονται εἰς τὴν Ἱερῶν ἐκκλησίαν τῶν εἰσοδίων τοῦ δήμου Νικιῶν (καθὼς καὶ ἀνίκουν). Σήμερον δὲ δανίζοντα³ ταῦτα τῷ κ. Κ. Ν. Φράγκου, τὰ ὁποῖα χρεωστῆ νὰ πλιώσῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν εἰσοδίων εἰς πρώτην ἀναζήτησιν ἤτη διαταγῆν, μὲ τὸν νόμιμον τόκον αὐτῶν καὶ εἰς ἐνδιξιν ὑποφαινομαί.

Οἱ Μάρτυρες

Βασίλειος Κοντομανώλης

Μιχ. Γ. Σακελλαρίδης

Μανόλης Θ. Θεοχάρη

ὁ Γραφεὺς Γεώργιος Γερασίμου

Ὁ χρεώστης

Κων/νος Νικολάου Φράγκος

Στὴν πίσω πλευρά, ἡ σημείωσις: 1923 Ἰανουαρίου 3/ἐπιδηρόθωσις οἰκίας του φρ. 26 ἤτη Γρ(όσια) 130.

1. Βλ. τὸ ἔγγραφο Νο 2.

2. Ὁ Νικήτας Σακελλαρίδης, σὲ μελέτη του μὲ τίτλο «Σωματειακὴ δράσις τῶν Νισυρίων», περ. *Νισυριακὰ Χρονικά* τευχ. 34 (1960), σ. 5, σημειώνει τὴν ὑπαρξὴ παρεπιδημούντων Νισυρίων στὴν Πόλην, Σμύρνην, Ὀδησσὸ ἀλλὰ πέρα ἀπ' αὐτὸ τίποτε πιδ ἐκτενὲς δὲν ἀναφέρει. Ἀντίθετα ὁ κ. Κώστας Ο. Σακελλαρίδης σημειώνει ἐγκατάσταση Νισυρίων (ἔστω καὶ χωρὶς σωματειακὴ δράση) στὴν Ὀδησσὸ ἀπὸ τὸ 1820. Βλ. «Ἰωάν. Λογοθέτης, Ἐπιστολαὶ - Ποιήματα», ὑπὸ Κ.Ο. Σακελλαρίδην, ἔκδοσις τῆς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, Ἀθῆναι 1974, σ. 12.

Αὐτὸ φαίνεται, πὼς δὲν εἶναι ἄμοιρο τῆς πραγματικότητος καὶ μάλιστα θὰ μπορούσαμε νὰ ἰσχυριστοῦμε, ὅτι ἀρκετοὶ ἀπ' αὐτοὺς πρόκοψαν καὶ ἔγιναν ἀρκετὰ πλούσιοι. Ἔτσι στὶς 9 Μαΐου τοῦ 1843 ὁ Νισύριος Ἰωάννης Κ. Μαυρομουστάκης στέλνει ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸ 20.000 γρόσια, στὴ Μονὴ Κυρᾶς Νισύρου γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς, καὶ τὸν Ἰούνιο τοῦ ἴδιου ἔτους τὴν ἐφοδιάζει μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἄμφια καὶ ἱερὰ σκευῆ. Βλ. Ἐμμ. Καρπαθίου, Ἐγγραφα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κυρᾶς, *Δωδεκανησιακὴ Ἀδύγη*, φυλ. 114, 115, 116 (1925) καὶ *Νισυριακὰ Χρονικά*, τευχ. 34 (1960), σ. 29. Ὡστόσο, οἱ Νισύριοι ξενητεμένοι τῆς Ὀδησσὸς, συμπεραίνουμε, ὅτι εἶχαν ἰδρῦσει κάποιο σύλλογο, σωματεῖο ἢ ἀδελφότητα πρὶν ἀπὸ τὸ 1880, τόσο γιὰ νὰ ἀντιμετωπίζον τὶς δικῆς τους βιοτικὰς ἀνάγκες, ὅσο καὶ γιὰ νὰ ὠφελήσουν τὸ νησί τους. Τὸ ὄνομα τοῦ συλλόγου τους ἀγνοοῦμε ἀλλὰ εἴμαστε σίγουροι γιὰ τὴν ὑπαρξὴ του, ἀφοῦ ὁ Νισύριος Ἰωάννης Λογοθέτης, μία ἀπ' τὶς μεγαλύτερες πνευματικῆς προσωπικότητες τῆς Νισύρου στὸν 19ο αἰῶνα, ἀπευθύνεται στοὺς ἐγκατεστημένους στὴν Ὀδησσὸ συμπατριῶτες του ἀνακοινώνοντας μὲ ἐπιστολὴ του τὴν ἰδρυση τῆς Ἀδελφότητος τοῦ ἁγίου Μεγαλομάρτυρα Νικήτα τοῦ Νισύριου, ζητώντας ἔμμεσα ἐνίσχυση γιὰ τὴ συντήρησι τῶν δύο σχολείων καὶ τοῦ ἱατροῦ, τὰ ὁποῖα «ἐκ τοῦ ὑστερήματος κατορθοῦμεν». Βλ. Ἰωάννου Λογοθέτη, *δ.π.π.* σ. 16.

Ἀντίγραφο. 270X210. Χαρτί καντριγιέ κιτρινισμένο. Τὸ κείμενο κα-
στὶς δυὸ ὄψεις. Τὸ μέσο δεξιὸ τμήμα σαρακοφαγωμένο. Μελάνι μπλέ. Στίχοι
37. Διπλώσεις δύο. Διατήρηση καλή.

Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, ἐντιμότατοι Δημογέροντες καὶ ἐφοροεπίτροποι τῆς
Νήσου Νισύρου ἐδλογοῦμεν ὑμᾶς πατρικῶς. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον
τὸ ὁποῖον πάντοτε μετὰ μητρικῆς στοργῆς καὶ ἐνδιαφέροντος εἰλικρινοῦς με-
ριμνᾷ περὶ ὄλων τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς εὐρισκομένων καὶ ὑπὸ τὴν πολῦτιμον
αὐτοῦ..... διατελούντων ἐκ ὑψίστης προνοίας μᾶς διατάσσει καὶ νῦν διὰ πα-
τριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς ἐγκυκλίου ὑπ' ἀριθ. πρωτοκ. 6367 καὶ ἡμερομηνίαν
20 Νοεμβρίου ἐ.ἐ., ὅπως προφρόνως καὶ ἐπὶ τῇ βάσει εὐρισκομένου διαγράμ-
ματος τὸ ταχύτερον καταρτίσωμεν ἀκριβῆ στατιστικ[ὸν] κατάλογον περὶ τῶν
ἐκκλησιῶν, τῶν ἀξίως λόγον παρεκκλ[ησί]ων, ἐνοριακῶν μονῶν, κοινοτικῶν
κτημάτων καὶ λοι[πῶν] [τῆς] οἰκίας περιφερείας καὶ ἀποστείλωμεν αὐτὸν τὸ
ταχύτερον] [διὰ] τὰ περαιτέρω. Ἀξιοῦμεν¹ ὄθεν ἡμᾶς καὶ [ἐντελλόμεθα]
..... καὶ Κυριαρχικῆς, ἵνα τὸ ταχύτερον σπεύσητε καὶ [συντάξητε] [τοὺς]
ἀπαιτούμενους καταλόγους, οἵτινες ἀνάγκη νὰ πε[ριλαμβάνω]σι τὰς ἐξῆς
πληροφορίας α) πόσαι οἰκογένειαι Ὁρθο[δόξων] [κα]τοικοῦσιν εἰς τὸ χωρίον
σας καὶ πόσος ὁ οἰκτικὸς πληθυσμὸς αὐτόσε, β) πόσοι ἱερεῖς ἐφημερεύουσι, γ)
πόσοι ναοὶ λειτουργοῦνται, δ) πόσοι ἄλλοι ναοὶ ὑπάρχουσι καὶ πόσα ἄξια λόγον
παραεκκλήσια, ε) πόσαι ἐνοριακαὶ μοναὶ ὑπάρχουσιν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ
χωρίου σας, στ) πόσα κοινοτικὰ κτήματα ἔχετε ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ χωρίου σας
καὶ ποῖα ἢ χρηματικῆ ἀντῶν ἄξια κατὰ προσέγγισιν, ζ) ποῖα κατὰ προσέγγι-
σιν ἢ ἄξια τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν σχολείων σας, η) τὰ κοινοτικὰ κτήματα καὶ
ιδιοκτησίαι ἔχουσι τακτικὸς τίτλους (σινέτια ἢ ταποῦ) ἢ ὄχι, ἵνα καὶ ἡμεῖς
ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐνυπογράφων τούτων καταλόγων σας συντάξωμεν τὸν γενι-
κὸν ἀλλ' ἀκριβῆ στατιστικὸν κατάλογον καὶ ἀποστείλωμεν αὐτὸν εἰς τὰ Πα-
τριαρχεῖα διὰ τὰ περαιτέρω.

Συνιστῶντες δὲ ὑμῖν πατρικῶς νὰ ἐπισπεύσητε ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀναβολῆς
ἢ ὀπισθοβουλίας νὰ ἐκτελέσητε τὰς διαταγὰς μας ταύτας καὶ νὰ κάμητε τοὺς
ζητούμενους καταλόγους, διότι τοὺς ζητεῖ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον,
τὸ ὁποῖον ἐνεργεῖ δραστηριῶς παρὰ τῇ Σεβ(αστῇ) Κυβερνήσει, ἵνα καὶ ἀπαλ-
λάξη ταῦτα τὰ κτήματα ὡς Βακουφικά² τῶν ἐγκρινομένων Κυβερνητικῶν

1. Ἰωακείμ ἀπὸ Μαρωνείας, μητροπολίτης Ρόδου (1900-1910). Θ.Η.Ε., τ. 10,
στήλη 820.

2. Vakuf: «Ἀφιέρωμα» προορισμένο γιὰ τὴ συντήρησιν ἐνὸς τζαμιῦ, μεντρεσέ,
τεκέ, σχολείου ἢ ἄλλου ἰδρύματος κοινῆς ὠφέλειας. Βακούφια μποροῦσαν νὰ γίνουν μόνο
τὰ κτήματα τέλειας κυριότητας (Mülk).

φόρων και ύπερασπίση από παντός σφετερισμοῦ³. Ἐπικαλούμεθα ἐφ' ὑμᾶς τὰς εὐλογίας τοῦ Ὑψίστου δαφιλεῖς καὶ διατελοῦμεν μετὰ τῆς πατρικῆς ἀγάπης καὶ εὐχῶν ἐγκαρδίων.

Ἐν Ρόδῳ τῇ 20 Δεκεμβρίου 1909
(Τ.Σ) Ὑπογραφή.

6

Πρωτότυπο. 270X205. Χαρτί καντριγιτέ κιτρινισμένο. Στὴ μέση δυὸ ὀπές ἀπὸ σαράκι καὶ λεκέδες ἀπὸ κερὶ. Μελάνι μπλέ. Στίχοι 23. Διατήρηση καλή. Διπλώσεις 2.

Δ ι κ α ι ο π ρ α κ τ ι κ ὀ

Δημογεροντία Νικιῶν (Νισύρου)

Νικιά τῇ 1 Ἰουλίου 1910

Φιλανθρωπικὸν δικαίωμα Γρόσια 725

Διὰ πληστιριασμόν δικαιώματος ἀνεδέχθησαν οἱ κύριοι Παναγιώτης Βαρκαννῆς καὶ Σταύρος Ἰ. Χαρτοφύλης. Τὸ φιλανθρωπικὸν δικαίωμα εἰς τρεῖς δώσεις καὶ ὑπὸ ἐγκλήσιν τοῦ κυρίου Ἐμμ. Δ. Μονογενῆ.

Οἱ κύριοι Π. Βαρκαννῆς καὶ Σ. Ι. Χαρτοφύλης ἀναλαμβάνουν εἰσαγωγὰς καὶ ἐξαγωγὰς παρὰ τῶν Δημωτῶν ἐν τῆς ἑκατῶν, εἰς δὲ τοὺς ξένους ἓνα καὶ ἕμιση 1 1/2 τῆς ἑκατῶν. παρὰ τῶν παραδιμωτῶν ἐπίσης ἐν τῆς ἑκατῶν.

Τὰ χονδρὰ ζῶα, δηλαδὴ βόδια Γρόσια 3

εἰς ψυλὰ ζῶα, κατσίκια καὶ λιπὰ Γρόσια 1. Ἐν περιπτώσει καὶ τοὺς ἀντιτ[είνει] κανεῖς εἰς τὰ ἀνωτέρω γραφωμένα των, δικαιούται ἡ δημογεροντία καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπὴ νὰ τοὺς βοηθῇ· δὲν ἔχουν δὲ τὸ δικαίωμα οἱ κύριοι νὰ

Βλ. Gibb-H. Bowen, Islamic Society and the west, London, vol. 1 part 1 (1951) p. 165 καὶ Β. Δημητριάδη, Ἡ κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὸν Ἑλβηγικὸν Τσελεμπή, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 33 καὶ Χάρη Μ. Κουτελάκη, Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Τήλου (ὑπὸ ἐκδοσῆ), ἔγγραφο τοῦ 1705, Σεπτ. 14

3. Οἱ αὐθαιρεσίες τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων στὰ προνομιούχα νησιά ἔφτασαν στὸ ἔπακρο μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῶν Νεοτούρκων (1908), ποὺ εἶχαν σὰν στόχο ἀπὸ τὴν τουρκικὴ κυβέρνησις τὴν κατάργησις ὅλων τῶν προνομίων καὶ τὴ φορολογικὴ ἀφομοίωσίν τους μετὰ τὴς λοιπῆς περιφέρειας τῆς τουρκικῆς ἐπικρατείας. Σ' αὐτὸ τοὺς τὸ σχέδιον θὰ χρησιμοποιοῦσαν καὶ τὸ Πατριαρχεῖο, γιὰ νὰ ἐπιβληθοῦν καὶ νὰ πραγματώσουν τοὺς σκοποὺς τους. Στις 30-8-1909 ἡ Δημογεροντία Τήλου μετὰ γράμμα τῆς πρὸς τοὺς Συμιακοὺς ζητᾷ πληροφορίας γιὰ τὴ διαταγὴ ποὺ ἔφτασε στὸ νησί τοὺς ὅπως ἀκάμωμεν καταγραφὴν ὅλης τῆς νήσου μας τῶν γαιῶν, δένδρων κλπ., τὸ εἶδος τῶν ζώων καὶ τὸ ποσὸν τῶν ζώων, τοῦ τυροῦ, τοῦ βουτύρου κλπ...». Βλ. Βιβλίον Πρακτικῶν Δημαρχείας Τήλου Νο 1, σελ. 105 καὶ Χάρη Μ. Κουτελάκη, Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Τήλου, Α. Διεκπ. ἔγγραφο 174 τῆς 30-8-1909.

παραβον τῶν κανονισμῶν των, ὁποῖον διαλαμβάνη καὶ τῶ ἐγγραφόν των, δυὸ ἐγένοντω δύο (2) ὅμοια πρὸς περισσοτέραν ἐξασφάλισιν τῶν ὑποφανωμένων Π. Βαρκανῆ καὶ Σ. Ι. Χαρτοφύλλη καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς.

ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπὴ
 Θεόφιλος Γ. Θεοχαρίδης
 Παναγιώτης Βαρκανῆς
 Ἐμμ. Ν. Κοττομανώλης
 (Τ.Σ)

ἡ πλειστηράζονται
 Παναγιώτης Βαρκανῆς
 Σταῦρος Ι. Χαρτοφύλης
 ὁ ἐγκλητῆς
 Ἐμμ. Δ. Μονογενῆς

7

Πρωτότυπο. 250X225. Χαρτὶ καντριγέ. Μελάνη μπλέ. Στίχοι 20. Διπλώσεις 3. Κατάσταση καλή.

Λογιστικὸ

Γενικὴ ἐκκαθάρισις τοῦ λογαριασμοῦ τῆς Δημογεροντίας Νικολάου παπα Χαρτοφύλλη τοῦ ἔτους 1909.

Εἰσπραξις φόρων	γρ.	7518,24	εἰς Ἀρχιερέα ἐπλήρωσα	γρ.	740
Τελονειακὸ δικαίωμα		95,20	μισθὸς Μουχτάρη	»	400
		<u>7614,04</u>	» Γραμματέως	»	130
ἐπλήρωσεν εἰς κυβέρνησιν		5705	» Μετζίδων	»	300
		<u>1909,4</u>	» Τσαούσι	»	100
Νομισματικὴ Διαφορὰ	γρ.	360	γενικὰ ἔξοδα	»	614,20
		<u>2269,4</u>			<u>2284,20</u>
Ἀρχιερέως ἐπιχορήγησις		1122			
Κατσιμάτικα		670			
Προστίματα		<u>157,20</u>			
		<u>4218,28</u>			
Ἀφαιροῦνται τὰ ἔντικρον	γρ.	2284,20			
		<u>1934,08</u>			
Μένει χρέος		1934,08			
Ἀφαιροῦμεν διὰ τὰς ἐφημερίδας	γρ.	67			
		<u>1867,08</u>			

Γενομένης σήμερον τὴν 4 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1910 τῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ Μου-
χτάρι Νικολάου Π. Χαρτοφύλη τοῦ ἔτους 1909 ἔμεινεν ὑπόλοιπον νὰ δίδει
εἰς τὴν Κωινότητα γρ. 1867

Νικόλαος παπα-Χαρτοφύλης

8

Πρωτότυπο. 270X200. Χαρτὶ ριγὲ κιτρινωμένον. Μελάνι μπλέ. Στίχοι
26. Διπλώσεις δύο. Διατήρηση καλή.

Δημογεροντία Νικιῶν Νισύρου

Ἐν Νικίοις τῇ 1ῃ Ἰουλίου 1911

Φιλανθρωπικὸν Δικαίωμα διὰ γρόσια 485

Διὰ φιλανθρωπικοῦ Δικαιώματος ἀνεδέχθη ὁ κύριος Κωστής Κοντομανόλης
τὸ φιλανθρωπικὸν δικαίωμα με ἀξιώχρεον ἐγγυητὴν τὸν κ. Δημήτριον Ζου-
βελλέκη εἰς τρεῖς δόσεις. Ὁ κ. Κωστής Κοντομανόλης ἀναλαμβάνει καὶ εἰσ-
πράττει ἐκ τῶν ἐμπορευμάτων εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς παρὰ τῶν δημοτῶν
του καὶ παραδημοτῶν του ἔν, ἥτοι 1 τοῖς ἑκατόν, ἐκ δὲ τοὺς ξένους ἔν καὶ
ἥμισυ, ἥτοι 1 1/2 τοῖς ἑκατόν.

Ἐκ χονδρὰ ζῶα, ἥτοι βόδια, νὰ εἰσπράττη Γρ. 3.

Ἐκ ψιλὰ ζῶα, κατσίκια, ἐρίφια καὶ λοιπὰ Γρ. 1

Ἐν περιπτώσει καὶ τοῦ ἀντιτείνει κανεὶς εἰς τὰ ἀνωτέρω γραφόμενά του, δι-
καιούται ἡ Δημογεροντία καὶ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπὴ νὰ τὸν βοηθῇ. Δὲν
ἔχει τὸ δικαίωμα ὁ κ. Κωστής Κοντομανόλης νὰ παραβῇ τὸν κανονισμόν τὸν
ὁποῖον διαλαμβάνει τὸ ἐγγραφόν του. Διὸ ἔγνων δύο, τὰ ὅμοια, πρὸς περισ-
σοτέραν ἐξασφάλησιν καὶ τοῦ ὑποφαινομένου Κωστή Κοντομανόλη καὶ τῆς
ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς καὶ Δημογεροντίας.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπὴ

Παναγιώτης Βαρκανῆς

Φώτιος παπα-Μιχαήλ

Ἐμμ. Ν. Κοντομανόλης

Ὁ Πληστηριάστης

Κ. Κοντομανόλης

Ὁ Ἐγγυητὴς

Δημήτριος Ζουβελέκης

(ΤΣ)

ΣΗΜ: Στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ ἐγγράφου:

27 Ἰουλίου ἐλήφθησαν γρ.	108,20
28 Ἰουλίου ἐλήφθησαν εἰς πεντάρες, γρ.	12,20
5 Αὐγούστου Πεντάρες γρ.	7,20
8 Ἰουλίου 1912 Μετρίτὰ γρ.	80,20
	<hr/>
	208
2 Ἰουνίου ἔδωκεν γρ.	50

Πρωτότυπο. 130X220. Χαρτί ριγέ (τεμάχιο ιταλικού έντύπου). Στίχοι 8. Μελάνι μπλέ. Δίπλωση μία. Διατήρηση πολύ καλή.

Λογιστικὸ

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΠΑΡΑΛΑΒΗΣ

Ὁ Ἀρχ. Ἐπίτροπος Νισύρου Ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος Ρωμᾶνος¹ παρέλαβε σήμερον τὸ ποσὸν τῶν πεντακοσίων (ἀρ. 500) λιρετῶν παρὰ τοῦ Δημάρχου Νικιῶν διὰ Ἀρχιερατικὴν ἐπιχορήγησιν δύο ἐτῶν,

λιρέττες	400
Ἐμβατίμιον ἱερέως	100
Ὅλικὸν λιρ.	500

Ἐν Μανδρακίῳ Νισύρου τῇ 14 / 1 / 1946

Ὁ Ἀρχ(ιερατικὸς) Ἐπίτροπος
Ἀρχιμανδρίτης Κ. Ρωμᾶνος

10

Πρωτότυπο. 200X130. Χαρτί κιτρινωμένο. Μελάνι μπλέ. Στίχοι 11. Διπλώσεις δύο ὀριζόντιες. Διατήρηση καλή.

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΚΩΟΥ

Ἐν Κῶ τῇ 9 Σεπτ(εμβρίου) 1948

Ἀριθ. πρωτ. 1364

Πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπιτροπὴν ἱεροῦ ναοῦ Νικιῶν Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Νικιά.

Διὰ τοῦ ἐπιδότου τοῦ παρόντος κ. Ἰωάννου Γεωργίου Μούρα λαμβάνετε δραχμὰς ἑξακοσίας χιλιάδας, προσφορὰ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μηθύμνης Κυρίου Διονυσίου¹. Ἐκ τούτων αἱ 500.000 προορίζονται διὰ τὸν

1. Βλ. Νισυριακὰ Χρονικά, τευχ. 23 (1958) σ. 27, σημείωση.

1. Νικολάου Διαμ. Χαρτοφύλη, Ὁ Μητροπολίτης Μηθύμνης Διονύσιος, Νισυριακὰ Χρονικά, τευχ. 36 (1961), σσ. 29-30 καὶ Ε.Γ. Πρωτοψάλτη, Διονύσιος Μηνάς, Νισυριακὰ 2(1965), σσ. 203-208 καὶ Κ. Μ. Μιχαηλίδη, Ὁ Μητροπολίτης Διονύσιος Μηνάς, Μυτιλήνη 1952.

ναὸν ἁγίου Ἰωάννου ἐπὶ τῆ ἑορτῆ του· αἱ 100.000 νὰ δοθοῦν εἰς τὴν κυρίαν
Ἄνναν Μηνᾶ.

Μετ' εὐχῶν ἐγκαρδίων
(ΤΣ) † ὁ Κῶου Ἐμμανουήλ²

---

2. Ὁ Κῶου Ἐμμ. Καρπάθιος καταγόταν ἀπὸ τὸ Μανδράκι τῆς Νισύρου. Ἦταν πολυγραφώτατος καὶ ἀκούραστος μελετητής. Γιὰ τὴ συγγραφικὴ του προσφορὰ βλέπε Ν. Γ. Μαυροῦ, Νισυριακὴ Βιβλιογραφία, *Νισυριακά* 2 (1965), σσ. 230, 235, 236, 238, 239, 240, 242, 248, 250.

ΠΑΝΑΓΙΑ ΣΠΗΛΙΑΝΗ

Ἄφιερωμα

Νικήτα Ὁδ. Σακελλαρίδη

«Ἐκ περάτων συνέδραμον ἀποστόλων οἱ πρόκριτοι θεαρχίω νεύματι τοῦ κηδεῦσαι σε ...».

Τὸ στιχηρὸ τοῦτο νομίζει κανένας πὼς γράφτηκε γιὰ τοὺς Νισυρίους τῆς διασπορᾶς. Ὅπου καὶ ἂν βρίσκονται, μόλις πλησιάζει ὁ Αὐγουστος, ἡ σκέψη ὄλων στρέφεται στὸ Μοναστήρι τῆς Σπηλιανῆς.

Καλότυχοι ὅσοι μποροῦν νὰ πραγματοποιήσουν τὸ ταξίδι αὐτὸ Ἐκεῖνοι ποὺ δὲ θὰ παρευρεθοῦν στὸ πανηγύρι, στὶς 15 Αὐγούστου τῆ γιορτῆ τῆς Μεγαλόχαρης, ὅσο καὶ ἂν ἡ σκέψη τους θὰ εἶναι ἐκεῖ, δὲ θὰ μετριάσει τῆ θλίψη τους. Τῆ θλίψη ποὺ δοκίμασε ἕνας ἀπόστολος ποὺ δὲν πρόφθασε νὰ παρευρεθεῖ στὴν κηδεῖα τῆς Παναγίας. Ὅπως ἀναφέρει ὁ Συναξαριστής, ὁ ἀπόστολος αὐτὸς βράδυνε νὰ φθάσει καὶ τόση τὸν κατέλαβε θλίψη, ὥστε οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι ἀποφάσισαν νὰ ἀνοίξουν τὸν τάφο νὰ τὴν προσκυνήσει, ἔστω καὶ νεκρή, καὶ νὰ παρηγορηθεῖ. Τότε παρατήρησαν πὼς τὸ σκηνώμα τῆς Παναγίας δὲν ὑπῆρχε στὸν τάφο! *«Μετέστη πρὸς τὴν ζωὴν Μήτηρ ὑπάρχουσα τῆς ζωῆς».*

Αὐτὸς ποὺ ἐπισκέπτεται τὸ Μανδράκι, πρωτεύουσα τῆς Νισύρου, τὸ πρῶτο ποὺ βλέπει εἶναι ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς. Ἡ ἀποψη αὐτῆς ἀπὸ τὸ πέλαγος ἀφήνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ Μονὴ σὰν νὰ ἐπικάθηται, σχεδὸν μετέωρα καὶ ἐπικίνδυνα, πάνω σὲ ἀπόκρημνο βράχο πορώδη, ποὺ σὰν ἀκρωτήριο προχωρεῖ πρὸς τὴ θάλασσα στὸ ΒΔ. μέρος τοῦ χωριοῦ. Τὸ θέαμα εἶναι ἐπιβλητικὸ καὶ μεγαλειώδες. Στὸ θέαμα αὐτὸ ὀφείλει καὶ τὴν ὀνομασία *«Μετέωρα τῆς Δωδεκανήσου»*. Παρὰ τὸ ὕψος ἀπὸ τὴ θάλασσα, τὸ ἀνέβασμα γίνεται σχεδὸν ἀνεπαίσθητῶς. Ἀπὸ τὴν τοποθεσία «Λαγκάδι» μέχρι τὴν αὐλὴ τῆς Μονῆς θὰ σᾶς ὀδηγήσουν 130 σκαλοπάτια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 81 εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ «Κάστρο», τὰ δὲ ὑπόλοιπα 49 μέσα σ' αὐτό, ἀπὸ δὲ τὴν ἐξωτερικὴ αὐλὴ θὰ κατεβεῖτε ἄλλα

Πανοραμική άποψη τοῦ μοναστηριοῦ

41 σκαλοπάτια, τὰ 36 μέχρι τὸν πρόναο καὶ τὰ ὑπόλοιπα 5 μέχρι τὸ ναό. Πάνω ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς ἐξωτερικῆς αὐλῆς ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

*Ἐπιγραφὴ ἐπιτομὴ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Θεο-
τόκου Σπηλιανῆς ζήλω καὶ προσ-
τασία Ν. Ἀποστολίδου διὰ τοῦ ἀρ-
χιτέκτονος Φιλίππου Δημητρίου
1979.*

Μαγευτικὴ εἶναι ἡ θέα ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς Μονῆς. Ἀπὸ ἐκεῖ βλέπει ὁ ἐπισκέπτης ὁλόκληρο τὸ χωριὸ μὲ μεγάλη ἔκταση τοῦ νησιοῦ, καθὼς καὶ τὰ γύρω μικρὰ νησιά «Παχειά», «Περγοῦσα», «Ἀντελεύσα», «Γυαλί», «Στρογγυλή», τὴ μακρόστενη «Κῶ» καὶ τὶς ἀπέναντι μικρασιατικὲς ἀκτές. Βλέπει ἀκόμη τὰ βουνὰ τῆς Καλύμνου καί, ἂν ὁ καιρὸς ἐπιτρέψει, τὴν Ἀστυπάλαια. Στὴν περιοχὴ τῆς Μονῆς ὑπάρχουν καὶ λείψανα Πελασγικῶν τευχῶν, ὅλη δὲ περιβάλλεται ἀπὸ φρούριο ποῦ κτίστηκε ἀπὸ τοὺς Ἐνετούς, ὅπως μαρτυροῦν τὰ σωζόμενα μέχρι σήμερα σύμβολά τους.

Ι Δ Ρ Υ Σ Η

Γύρω ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῆς Μονῆς ὑπάρχει ἡ ἐξῆς παράδοση:

Στὴν παραλία, σὲ ἀπόσταση 200 μέτρα ἀπὸ τὰ Λουτρά πρὸς τὸ Μανδράκι, οἱ κάτοικοι ἔβλεπαν ἕνα μικρὸ φῶς νὰ τρεμολάμπει κάθε βράδυ πάνω σὲ γκρεμό. Ἕνας γεωργὸς ποῦ ξεκίνησε μιὰ μέρα μὲ σκοπὸ νὰ ἀνα-

καλύψει ποῦ ὀφείλεται τὸ φῶς αὐτό, δὲν ἄργησε νὰ ἀνακαλύψει μέσα σὲ μιὰ τρύπα τοῦ βράχου ἓνα μικρὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγιαῖς. Ἀπὸ τότε ἡ περιοχή αὐτὴ ὀνομάστηκε «Βρεττοῦ». Μόλις ἔγινε γνωστὸ τὸ περιστατικὸ, ξεσηκώθηκε ὅλο τὸ χωριὸ καὶ μὲ εὐλάβεια μετέφερε τὸ εἰκονισματάκι στὴν Ποταμίτισσα, ἐκκλησίᾳ τοῦ χωριοῦ. Ὅμως τὴν ἐπομένηn ἔλειπε ἀπὸ τὴ θέση του. Ἡ στενοχώρια ποὺ πλάκωσε τὶς ψυχὲς τῶν κατοίκων δὲν κράτησε πολὺ, γιατί σὲ λίγες μέρες βρέθηκε πάνω σ' ἓνα δεμάτι ἀχυρα μέσα στὴ σπηλιὰ τοῦ Κάστρου ποὺ χρησίμευε γιὰ ἀχερώνας. Μεταφέρθηκε

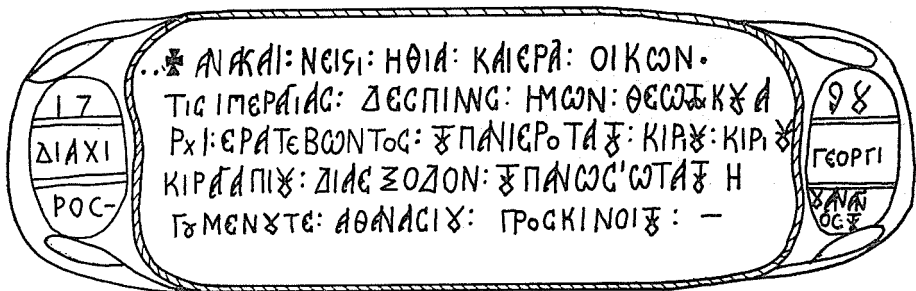

Ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς

πάλι στην Ποταμίτισσα αλλά και για δεύτερη φορά τὸ εἰκονισματάκι βρέθηκε στὴ σπηλιά. Τρεῖς φορές ἐπαναλήφθηκε ἡ μεταφορά, ὁπότε οἱ κάτοικοι κατάλαβαν πὼς θέλημα τῆς Παναγιῆς ἦταν νὰ κρυφτεῖ ἐκεῖ ἡ ἐκκλησία της καὶ γι' αὐτὸ ἐπονομάστηκε «Σπηλιανή».

Πότε ἀκριβῶς κτίστηκε ἡ Μονὴ δὲν ξέρουμε. Θὰ σημειώσουμε ὁμως μερικὲς χρονολογίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες θὰ βοηθηθεῖ ὁ ἀναγνώστης νὰ πάρει μιὰ ἰδέα γιὰ τὴν ἵδρυση τῆς Μονῆς. Ὅπως ὁ ἱστορικός ἀναφέρει, τὸ ἐνετικὸ φρούριο κτίστηκε τὸ 1315. Ὁ Μ. Γεδεὼν γράφει στὸ περιοδικὸ «Φωνὴ Δωδεκανήσου» (φυλ. 25/10/1922) ὅτι ὑπῆρχε σφραγίδα μὲ τὶς λέξεις «Παναγία Σπηλιανὴ ἢ Νισυρία, 1600».

Στὸ ὠραῖο τέμπλο τοῦ ναοῦ καὶ στὴν ἀψίδα τῆς βόρειας πύλης εἶναι χαραγμένη μὲ κόκκινα γράμματα ἡ χρονολογία 1725 (Α.Ψ.Κ.Ε.). Κατὰ τὸ 1798 ὁ τότε Ἡγούμενος Ἀθανάσιος Προσκυνητῆς ἀνέθεσε στὸ Νισύριο καλλιτέχνη Παῦλο Διακογεωργίου τὴν ἐπαργύρωση καὶ ἐπιχρύσωση τῆς μεγάλης Εἰκόνας, ὅπως εἶναι σήμερα. Σκόπιμο θεωροῦμε νὰ παραθέσουμε τὴ σχετικὴ ἐπιγραφή πάνω στὴν εἰκόνα.

ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ Η ΘΕΙΑ ΚΑΙ ΙΕΡΑ ΕΙΚΩΝ
 ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ
 ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ
 ΚΥΡΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΥΡ-ΑΓΑΠΙΟΥ
 ΔΙΑ ΕΞΟΔΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΩΤΑΤΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ
 ΤΕ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΟΥ 1798
 ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

Ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπιγραφή στὴν εἰκόνα τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ: «Δέσσης τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μεθοδίου Ἱερομονάχου 1780» καὶ ἄλλη στὴν εἰκόνα Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στὸ τέμπλο τοῦ παρεκκλησίου Ἀγίου Χαραλάμπους: «Δέσσης τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μεθοδίου Ἱερομονάχου ὑπὸ χειρὸς Ἰωάννου Ἀναγνώστου 1785».

Ἐάν λάβουμε ὑπόψη πῶς διακοσμήσεις καὶ βελτιώσεις γίνονται πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὰ κτίσματα, μποροῦμε νὰ δικαιώσουμε αὐτοὺς πού παραδέχονται πῶς ἡ Μονὴ κτίστηκε κατὰ τὸ 14ο αἰῶνα.

ΚΤΙΡΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ

Τὸ κτιριακὸ συγκρότημα ἀποτελεῖται ἀπὸ δυὸ μέρη. Τὸ ἐξωτερικόν, ὅπου βρίσκονται οἱ βοηθητικοὶ χώροι (μαγειρεῖο, ἀποθήκες κλπ.) καὶ τὰ «κελλιά», καταλύματα γιὰ τὶς «νιαμερίτισσες καὶ τοὺς προσκυνητές», καὶ τὸ ἐσωτερικὸ πού ἀποτελεῖ καὶ τὸ κύριον συγκρότημα.

Ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν πόρταν τῆς Μονῆς ἕνας μακρόστενος διάδρομος ὁδηγεῖ σὲ μιὰ εὐρεία σάλα πού καταλήγει στὴ βιβλιοθήκη καὶ σὲ μιὰ ἔξοδο πρὸς μιὰ φυσικὴ ἐξέδρα, πάνω ἀπὸ τὴν περιοχὴ «Χοχλάκου», ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπολαμβάνει ὁ ἐπισκέπτης μιὰ ἀξέχαστη δύση τοῦ ἡλίου. Στὴ νότια πλευρὰ τῆς σάλας ὑπάρχουν τρία δωμάτια ἐξοπλισμένα μὲ τὰ σύγχρονα μέσα εὐχάριστης διαμονῆς. Ὑπάρχουν ἀκόμη δυὸ δωμάτια κατὰ μῆκος τοῦ διαδρόμου γιὰ τὴν περιποίηση τῶν ἐπισκεπτῶν. Μόλις προχωρήσουμε λίγα βήματα ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν πόρταν, μιὰ κἀθοδος μὲ 17 σκαλοπάτια καταλήγει σὲ μακρόστενον ἐπίσης διάδρομον πού ὁδηγεῖ στοὺς Σκευοφυλάκιον. Στὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ διαδρόμου ἀρχίζει ἡ κἀθοδος πρὸς τὸ Ναόν. Ὁ ἐπισκέπτης θὰ κατέβει 19 σκαλοπάτια γιὰ νὰ φθάσει στὸν πρόναον καὶ ἄλλα 5 γιὰ νὰ βρεθεῖ μέσα στὸν κυρίως ναόν.

Ὁ ναὸς αὐτός, πού τιμᾶται στὸ ὄνομα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἔχει στὸ βάθος παραρτηματικὸ ἅγιον βῆμα στὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Χαράλαμπος, πού λειτουργεῖται κάθε χρόνο στὶς 10 Φεβρουαρίου, ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου. Τὸ καλῦτερον στόλισμα εἶναι τὸ καλλιτεχνικὸ τέμπλον πού πλαϊσιώνει τὶς ἐπιβλητικὰ παλιὰ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, κατὰφορτες ἀπὸ λεπτοσκαλισμένο ἀσημί καὶ ἀπὸ πλῆθος ἀναθήματα. Κατάμεστη εἶναι ἡ ἐκκλησίαν ἀπὸ μονοκάντηλα καὶ πολυκάντηλα χρυσὰ καὶ ἀσημένια, δείγματα τῆς εὐλάβειας τῶν κατοίκων καὶ τῶν ξενιτεμένων Νισυρίων. Γιὰ τὰ πολλὰ μονοκάντηλα σὲ σχῆμα ποτηριοῦ λένε πῶς ὅταν οἱ ἡγούμενοι φιλοξενοῦσαν ἐπισκέπτες καὶ τοὺς ἔκαναν τραπέζια, πάνω στὸ κέφι τους, ἔριχναν ἀπὸ ὕψος 35-40 μέτρα τὰ ποτήρια τους γεμάτα κρασί, ὑποσχόμενοι πῶς ἂν τὰ ποτήρια δὲν σπᾶσουν θὰ φέρουν ἕνα παρόμοιον ἀσημένιον στὴν Παναγίαν. Τὰ ποτήρια ὄχι μόνον ἔμεναν γερὰ ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενον τους δὲν χυνοῦταν. Ἀνάμεσα στὰ κρεμαστὰ καντήλια βρίσκεται καὶ ἕνα ἰδιόρρυθμον μαλαματοκαπνισμένον, πού παριστάνει περιστέρι μὲ τὸ καθαυτὸ καντήλι στὸ ράμφος του. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει πῶς, πρὶν ἀπὸ χρόνια δυὸ κλέφτες σκαρφάλωσαν στὸ βράχον ἀπὸ τὴν περιοχὴ «Χοχλάκου» κι ἔφθασαν στὸ μοναστήρι, μὲ πρόθεσις νὰ κλέψουν τὰ ἀφιερώματα.

Ἄφου τὰ μάζεψαν καὶ ἐτοιμάστηκαν νὰ φύγουν, ἔκλεισε ἡ πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ δὲν μπορούσαν νὰ βγοῦν. Κατατρομαγμένοι ἀπέδωσαν τοῦτο σὲ θαῦμα τῆς Παναγιᾶς καὶ ἄρχισαν νὰ κρεμοῦν αὐτὰ πού εἶχαν πάρει, ζητώντας συγχώρεση ἀπὸ τὴ Μεγαλόχαρη. Εἶδαν τότε ἕνα περιστέρι πού κτύπησε τὴν πόρτα μὲ τὸ ράμφος του καὶ ἡ πόρτα ἀνοιξε διάπλατα. Οἱ μετανιωμένοι κλέφτες ἔφυγαν τάζοντας στὴ Σπηλιανὴ ἕνα καντήλι μὲ τὸ θαυματουργὸ περιστέρι.

Παρόμοια εἶναι καὶ ἡ παράδοση γιὰ τὸ ἀσημένιο караβάκι πού βρίσκεται ἀνάμεσα στὰ ἀναθήματα.

Στὰ ἐπαναστατικὰ χρόνια ἕνας πειρατὴς τοῦ Αἰγαίου, ὁ Ἀθανασάκης, πῆγε νὰ λεηλατήσῃ τὸ μοναστήρι καὶ τὴν ἐκκλησιά. Ὅταν ὅμως ξεκινοῦσε φορτωμένος τὰ λάφυρα, ἔβρισκε μπροστὰ του τοίχους ψηλοὺς καὶ ἀδιαπέραστους. Τότε ἄρχισε νὰ ζητᾷ βοήθεια καὶ ἡ καλογριά πού τὸν ἄκουσε τοῦ εἶπε: *«Νὰ πᾶς ν' ἀφήσεις στὴ Χάρη της ὅσα τῆς ἔκλεψες καὶ τότε Ἐκείνη θὰ σοῦ ἀνοίξῃ».*

Ὁ πειρατὴς ἀκολούθησε τὴ συμβουλὴ τῆς καλογριάς, καί, σὰν εἶδε τὸ θαῦμα, συντριμμένος προσκύνῃ τὴν Παναγιά, τάζοντάς της ἀσημένιο τὸ καράβι του.

Πολλὰ εἶναι τὰ περιστατικὰ πού μαρτυροῦν τὴ θαυματουργὴ δύναμη τῆς Σπηλιανῆς ἀλλὰ δὲ θέλουμε νὰ κουράσουμε τὸν ἀναγνώστη. Θὰ ἀναφέρουμε ὅμως ἕνα σύγχρονο θαῦμα, ὅπως τὸ διηγήθηκε ὁ Ἡγούμενος τῆς Μονῆς ἀρχιμουνδρίτης Κύριλλος Ρωμᾶνος, τὸ ἀξιόπιστο τοῦ ὁποίου κανένας δὲν ἀμφισβητεῖ. Ὅταν, ὕστερα ἀπὸ τὴ συνθηκολόγησι τῆς Ἰταλίας στὸ Β' παγκόσμιον πόλεμον, ἦλθαν οἱ Γερμανοὶ στὴ Νίσυρο, ἀνέβηκαν στὸ μοναστήρι καὶ εἶπαν στὸν ἡγούμενον, πὼς θὰ ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ γιὰ νὰ προφυλάξουν τὴ Μονὴ ἀπὸ τυχὸν ἐπιδρομὰς τῶν Ἀγγλων. Καὶ ἄρχισαν ἀμέσως νὰ τακτοποιοῦν τὰ ἐπιπλα. Τότε ὁ Ἡγούμενος τοὺς ἀπάντησε: «ἐγὼ κύριοι, δὲν εἶμαι νοικοκύρης ἐδῶ· εἶμαι φιλοξενούμενος τῆς Κυρίας πού κατοικεῖ στὸ κάτω διαμέρισμα. Πηγαίνετε νὰ τὴν δῆτε». Οἱ Γερμανοὶ κατέβηκαν καὶ βρέθηκαν μέσα στὴν ἐκκλησιά, μπρὸς στὴν εἰκόνα τῆς Μεγαλόχαρης. Τί συνέβη μόνο αὐτοὶ τὸ ξέρουν. Ἐκεῖνο πού ξέρούμε εἶναι πὼς ἀνέβηκαν τρεχάτοι ἀπὸ τὴ σπηλιὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ πηδώντας πέντε - πέντε τὰ σκαλιὰ τοῦ Κάστρου ἔφυγαν πανικόβλητοι, χωρὶς νὰ ξαναγυρίσουν.

ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΑ

Ἡ Μονὴ στὰ παλιὰ χρόνια εἶχε ἀρκετοὺς μοναχοὺς καθὼς καὶ καλογριές. Μὲ τὴν πάροδο ὅμως τοῦ χρόνου ἡ δύναμη τῆς Μονῆς περιορίσθη· μόνο στὸν Ἡγούμενον. Ἐχει ἀρκετὴ κτηματικὴ περιουσία, περὶ τὰ 150 κτήματα, παλαιότερα δὲ εἶχε καὶ δικό της πλοῖο, ζῶα γιὰ τὸ ὄργωμα

τῶν κτημάτων καὶ τῆ μεταφορὰ τῶν προϊόντων ἀπὸ τὴν καλλιέργεια τῶν κτημάτων, καθὼς καὶ μάντρα ἀπὸ κατσίκια. Ἐχει ἐπίσης καὶ διάφορα μετόχια (μικρὰ μοναστήρια μὲ τὶς περιοχὰς τους), ποὺ ἀνήκουν στὴ Μονή, ὅπως ἡ Παναγία ἡ Διαβατική, ἡ Παναγία ἡ Σιών, ὁ Ἅγιος Παντελεήμων, ὁ Σταυρός, ὁ Ἀρμᾶς. Φαίνεται ὅτι στὰ μετόχια αὐτὰ ὑπῆρχαν ἡγούμενοι. Ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι στὸν ἅγιο Παντελεήμονα ὑπῆρχε μοναχὸς ὀνομαζόμενος Γερμανός. Σιγὰ σιγὰ ὅμως τὰ μετόχια αὐτὰ ἔμειναν χωρὶς μοναχοὺς καὶ ἐρήμωσαν. Σὲ τέτοια ἐρήμωση βρῆκε τὴν Παναγία Διαβατική ἡ Μοναχὴ Μοσχοῦ τὸ 1900, ὅταν γύρισε στὴ Νίσυρο, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποχώρησή της ἀπὸ τὸ σπίτι τῶν Κουντουριώτιδων. ὅπου ἐργάστηκε ὡς παιδαγωγὸς τοῦ μετέπειτα ἑνδοξοῦ ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτη. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μονάζουσα ἐκεῖ ἐπισκεύασε ἀρκετὰ κελιά καὶ καλλιέργησε τὴ γύρω περιοχὴ. Ἡ διατήρηση ὅμως αὐτὴ κράτησε ὅσο καὶ ἡ ζωὴ της. Ἀλλὰ καὶ πρὶν τῆς Μοσχοῦς στὴν Παναγία Διαβατικὴ καὶ τὸν ἅγιο Παντελεήμονα ἐμόναζε κατὰ τὸ ἔτος 1723 ὁ Νικόλαος Παπακωνσταντίνου, σύμφωνα μὲ τὸ παρακάτω ἔγγραφο:

(Σφραγὶς Μοναστηρίου)

Διὰ τοῦ παρόντος συμφωνητικοῦ ἔμμαρτύρου γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι παρασταθεὶς ὁ Νικόλαος υἱὸς τοῦ Π' Κωνσταντίνου ἐζήτησεν αὐτοβελήτως καὶ κατ' ἰδίαν γνώμην τὸ Μετόχιον τῆς Θεοτόκου Σπηλιανῆς ὀνομαζόμενον τοῦ Διαβάτη πρὸς ἡσυχίαν καὶ ἀνάπασιν μὲ συμφωνίαν τοιαύτην, ὅτι νὰ ἀνακαινίξῃ τὰ πεπαλαιωμένα καὶ νὰ ἐπιμελῆται καὶ νὰ ἔχῃ τὴν κατὰ Θεὸν φροντίδα εἰς αὐτὸ μνημόσυνόν του μετὰ θάνατον, κάμνων πρὸς τούτους καὶ τοιοῦτον ὄρον, ὅτι καθ' ἕκαστον χρόνον νὰ δίδῃ γρ. 10 φημί καὶ 10 εἰς τὸν εὐρισκόμενον ἡγούμενον τῆς Θεοτόκου Σπηλιανῆς, διὸ καὶ θέλουν ἔσται ἀπαρασάλευτα ὅθεν καὶ θέλει μείνῃ ὁ ἴδιος οἰκοκύριος εἰς αὐτὸ καὶ λοιπὸν ἂν καμμίαν φορὰν θελήσῃ ὁ εὐρεθεὶς ἡγούμενος διὰ τινα αἰτίαν ὅπου νὰ ζητήσῃ νὰ τὸν βγάλῃ νὰ μὴν ἔχῃ καμμίαν ἄδειαν, ὡσὰν ὅπου ἔτσι ἔγεινεν ἡ ὑπόσχεσις καὶ ἂν θελήσῃ νὰ βάλῃ τὸ δυνατόν ἢ ὁ Ἅγούμενος ἢ ὁ κόσμος νὰ ἔχουν νὰ δίδουν εἰς αὐτὸν τὸν Νικόλαον τοῦ Π' Κωνσταντίνου γρόσια 100 ὁμοίως καὶ ὁ ρηθεὶς Νικόλαος εἰ μὲν καὶ θελήσῃ νὰ εἴγῃ καμμίαν τόλμαν νὰ μὴν ἔχῃ καὶ ὅτι ἠθέλησεν ὅπου νὰ ἀποχωρήσῃ νὰ ἔχῃ νὰ δίδῃ εἰς αὐτοὺς γρ. 100, ὅθεν λοιπὸν θέλει μένει ἀπείρακτος καὶ θέλει ἔχει αὐτὸ τὸ μετόχιον ποὺ νὰ τὸ ἐπιμελῆται τὰ κατὰ Θεὸν τόσον αὐτό, ὅσον καὶ εἰς τὸ Λακκὶ λάκκωμα κατὰ τούτην τὴν συμφωνίαν καὶ ὑπόσχεσιν ἐγένετο τὸ παρὸν ἐνυπόγραφόν μου γράμμα εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν πρὸς τούτους καὶ ἐν ἑτερον λάκκωμα εἰς τὸν ἅγιον Παντελεήμονα, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ αὐτὸ κτήμα τοῦ αὐτοῦ μετοχίου ὅθεν μετὰ θάνατον αὐτοῦ τοῦ Νικόλα, τὰ ὅσα ἀναστήσει μέσα εἰς αὐτὸ τὸ μετό-

χιον, τὰ ὅσα ἀνακαινίσει καὶ τὰ ὅσα κάμει νὰ μένονν πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ μετόχιον ἰδιά μου κτήματα.

ὁ Ἑγούμενος τῆς Θεοτ. Σπηλιανῆς Μεθόδιος
Ἱερομόναχος δίδω τὰ ἄνωθεν καὶ ἐπιβεβαιῶ,
Ἀρχιμ. καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἁγίου Ρόδου μαρτυρῶ.

Σχεδὸν ὅλα τὰ κτήματα τῆς Μονῆς εἶναι προσφορὲς τῶν εὐσεβῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ. Τέτοια ἦταν ἡ εὐσέβειά τους, ὥστε κανένας δὲν ὄργωνε οὔτε θέριζε τὰ κτήματά του, ἀν δὲν γινόταν ἀρχὴ στὰ κτήματα τῆς Παναγίας. Οἱ ἐργασίες αὐτὲς ἔπαιρναν πανηγυρικὸ χρώμα, γιατί ὅλοι θεωροῦσαν σὰν ὑποχρέωση νὰ προσφέρουν τὶς ὑπηρεσίες τους. Παρὰ τὴν τόση εὐσέβεια τῶν κατοίκων ὑπῆρχαν εὐτυχῶς ἐλάχιστοι, ποὺ ἔκλεβαν ζῶα καὶ καρπούς τοῦ Μοναστηριοῦ. Μὲ ἀφορμὴ τὶς ἐνοχλήσεις αὐτὲς ἐκδόθηκε, ὕστερα ἀπὸ ἐνέργειες τοῦ ἡγουμένου Νεοφύτου, τὸ παρακάτω ἔγγραφο:

(Τ.Σ.)

«Ὁ ὑψηλότατος Μαχαβούζης τῆς Ρόδου καὶ τῶν Σποράδων νήσων «Χασάν Πασᾶς».

«Εἰς τὴν νῆσον Νίσυρον καὶ κατὰ τὰ τρία χωριά πρὸς τοὺς Δημάρχους καὶ πρὸς ὄλους τοὺς κατοίκους ραγιαδες, μικροὺς τε καὶ μεγάλους. Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὑψηλοῦ ὀρισμοῦ σᾶς διατάττομεν ὅτι ἐπειδὴ ἐπληροφόρηθημεν ὅτι πολλοὶ ἀπὸ σᾶς σκοτώνουν τὰ ζῶα τοῦ Μοναστηρίου Σπηλιανῆς, καθὼς καὶ ὁ Ἑγούμενος κύρ. Νεόφυτος μᾶς ἐπληροφόρησε καὶ πολλοὶ πηγαίνουν καὶ κλέπτουν τοὺς καρπούς τῶν δένδρων, μὲ ἄκραν ἀδιαφορίαν μὴ γνωρίζοντες ὅτι ὑπάρχει καὶ οἰκοκύρης αὐτῶν. Ἐνεκα τούτων σᾶς προστάζομεν ἵνα μὴ τολμήση τις νὰ πλησιάσῃ ἢ εἰς δένδρον τοῦ εἰρημένου Μοναστηρίου ἢ εἰς ἀμπέλι ἢ εἰς περιβόλι διὰ νὰ κόψῃ τὸ παραμικρὸν, διότι ἂν ἤθελε φωραθῇ τις ὅτι ἔκαμε τοιαύτην κατάχρησιν καὶ ἔκλεψεν ἢ καὶ ἔκοψεν ἀπὸ τοῦ Μοναστηρίου τοὺς καρπούς, θέλει ὑποχρεοῦται διὰ νὰ πληρώσῃ τριπλάσιον τὴν ζημίαν. Καὶ ἂν τὰ ζῶα τοῦ Μοναστηρίου προξενήσουν ζημίαν εἰς κανένα νὰ ἐκτιμῆται ἡ ζημία καὶ νὰ τὴν πληρώσῃ ὁ Ἑγούμενος χωρὶς νὰ βλάπτωνται τὰ ζῶα του, καθὼς καὶ σεῖς ὅλοι νὰ κάμετε τὰ ζῶα σας ζάπτι νὰ μὴν πηγαίνουν εἰς τὰς ζημίας. Καὶ εἰς ὅπου ἤθελαν βλάψουν προξενούντες ζημίαν μικράν, νὰ ἐκτιμῆται καὶ νὰ πληρώνεται ἀπὸ τὸν οἰκοκύρη τῶν ζῶων, ἐὰν δὲ εἶνε σημαντικὴ νὰ στέλλωνται ἀφενέτως τὰ ζῶα πρὸς ἡμᾶς διὰ νὰ σφάζωνται εἰς τὸ βασιλικὸν ἱμαρὲτ τὰ καθαρά, τὰ δὲ ἀκάθαρτα νὰ στέλλωνται εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐξορία. Λάβετε ὅθεν τὰ ἀνάλογα μέτρα ἐπάνω εἰς τοῦτο καὶ ποιήσατε ὡς διατάττεσθε ἐξ ἀποφάσεως».

1844, Σεπτεμβρίου 27 ἀπὸ τὸ Διβάνι.

Για την ολοκλήρωση τῆς εἰκόνας σχετικὰ μὲ τὴν κτηματικὴ περιουσία τῆς Μονῆς καλὸ θὰ ἦταν νὰ ὑπῆρχε λεπτομερὴς κατάλογος τῶν κτημάτων. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ὑπάρχει, θὰ περιοριστοῦμε νὰ παραθέσουμε αὐτὰ ποὺ δημοσίευσε τὸ 1926 ὁ πανιερώτατος μητροπολίτης Κῶ Ἐμμανουὴλ Καρπάθιος στὴ «*Δωδεκανησιακὴ Ἀδύγη*» (ἀριθ. φύλ. 126-127) καὶ ἀναδημοσίευσαν τὰ «*Νισουριακὰ Χρονικά*» τὸ 1960 (τεῦχος 34, σσ. 27-28).

Καταγραφή τοῦ 1836. Αὐγούστου 19.

Κατ' ἔμπνευσιν τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Καλλινίκου

- 1) Ἐν χωράφιον εἰς τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον.
- 2) Ἐν ἑτερον χωράφι εἰς τὸ Μεσοχώρι.
- 3) Ἐν ἀμπέλι εἰς τὸ Χαρανί.
- 4) Μία ταῦλα εἰς τὸν κάμπον.
- 5) Χωράφι εἰς τὸ Ἅγιον Ἰωάννην.
- 6) Ἐτερον ἀμπέλι εἰς τὴν Εὐαγγελί-στριαν καὶ ταῦλες εἰς τὸ αὐτὸ μέρος.
- 7) Ραχί εἰς τὴν κατασοράδαν.
- 8) Ἀμπέλι εἰς τὸν Ἀρμόν.
- 9) Ἐνας ἀλωνότοπος εἰς τὰ Κρουκελίδια.
- 10) Ταῦλα εἰς τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον.
- 11) Ἐτερον εἰς Μουρουιάν.
- 12) Λάκκωμα ὁ πραγματευτής.
- 13) Χωράφι εἰς τὴν καρδιάν.
- 14) Ἀγρὸς εἰς τὸν σταυρόν.
- 15) Καὶ ἕτερον εἰς τὸ περιβόλι σπο-ρειά.
- 16) Καὶ ἕτερον εἰς τὸ αὐτὸ μέρος.
- 17) Καὶ ἕτερον εἰς τοῦ Βουτύλου (βου-τύρου).
- 18) Καὶ χωράφι εἰς τὸν Ἅγιον Ἀν-τώνιον.
- 19) Ἀμπέλι εἰς τὸν Ἀρκῆν.
- 20) Ἀμπέλι εἰς τὴν Ζιζιφιάν.
- 21) Χωράφι εἰς τὸ αὐτὸ μέρος.
- 22) Συκιὲς εἰς τὸν πλατύν.
- 23) Χωράφι εἰς τὸ αὐτὸ μέρος.
- 24) Ὀλυνθος εἰς τὸ Καμπί (χωράφι).
- 25) Χωράφι εἰς τὸν Ἅγιον Γρηγό-ριον.
- 26) Ἀλωνότοπος εἰς τὰ Καψάλια.
- 27) Χωράφι εἰς τὰ Λιόπυρα.
- 28) Κομμάτι εἰς τὴν Κορακίε.
- 29) Ἀμπέλι εἰς τὰ Βαθειά.
- 30) «Προγονός»: χωράφι ὁμοῦ μὲ τὸν Ἐμπορειατῆν.
- 31) Ταῦλα ἀπὸ πάνω μὲ τὸ ραχί.
- 32) Λάκκωμα εἰς τὸν Κούμουλον.
- 33) Σκαλωσιά εἰς τὴν Πλάκαν μὲ στέρναν.
- 34) Λάκκωμα τοῦ Χρυσάφινη.
- 35) Λάκκωμα εἰς τὴν Λάκκαν.
- 36) Λάκκωμα εἰς τὸν Μισόπυργον.
- 37) Καὶ ἔσωθεν τῆς Χρυσάφινος.
- 38) Μοναστήριον Διαβατῆν καθὼς εὐρίσκεται.
- 39) Τρεῖς κῆποι, μία τράπεζα, καθὼς εὐρίσκεται.
- 40) Ἐτερα Μοναστήρια εἰς τὸ Κά-στρον μὲ κελλιὰ ἕνδεκα καὶ ἓν κελλάρι.
- 41) Ὀσπιτότοπος εἰς τὸν Πύργον.
- 42) Ὀσπίτια Ἀγγελῆ εἰς τὴν Πο-ταμήτισσαν μὲ στέρναν.
- 43) Ὀσπίτια εἰς τὸν ποταμὸν μὲ πε-ριβόλι καὶ στέρναν.
- 44) Ὀσπίτια τῆς Σοφίας εἰς τὰ ἀλώ-νια.
- 45) Ἐργαστήριον εἰς τὸν Λαπαρδᾶν.
- 46) Χωράφι εἰς τὸ Σκουλουπιάτι.
- 47) Ἀμπέλι εἰς τὸν Στέφανον (Λακκῆ)
- 48) Λάκκωμα εἰς τὴν Διαβατικῆν.
- 49) Καμπί μὲ τὴν σκαλωσιάν.
- 50) Χωράφι Βλάχος.
- 51) Ἀλωνότοπος ἀπὸ πάνω.
- 52) Χωράφι εἰς τὸ αὐτὸ μέρος.
- 53) Χωράφι εἰς τὴν ἀχλαδάν, ἔσωθεν.
- 54) Ἐτερον εἰς τὸν νυμφὸν καθὼς εἶναι.

- 55) Στέρνες δύο εις τὸ Κάστρον.
 56) Μαγαζιον εις τὸν Αἰγιαλόν.
 57) Μία ἀποστροφή με στέρναν.
 58) Ἀποστροφή εις τὸ Μεσοχώριον με στέρναν.
 59) Στέρνα μία εις τὴν καρδίαν.
 60) Ἐκκλησία εις τὸν Ἀρμᾶν, ἀποστροφή με ὄνταν καὶ με τρεῖς στέρνας.
 61) Τέσσαρες κρυπταί.
 62) Ἔτεροι κρυπταί τρεῖς εις τὶς «Βάσσης».
 63) Ἐτέρα κρυπτή εις τὸν Ἀρκῆν.
 64) Ἀποστροφή με στέρναν εις τὸ Λακκί, εις τὸν Στέφανον.
 65) Ἀποστροφή με βρύσην εις τὸν «Πρόγονον».
 66) Δύο στέρνες εις τὸ Ἄργος εις τὸν Μισόπυργον καὶ δύο ἀποστροφές.
 67) Μία στέρνα εις τὸν καταυρὸν (κάτω αὐρῶνα).
 68) Καὶ ἕτερα εις τὸν Ἀρχιστρατηγόν.

Πρόσθετα ἀφιερῶματα μετὰ τὸ 1836.

- 1) Εἰς τὴν νῆσον Κῶ, εἰς Καρδάμειναν τὸ χωράφιον εἰς ἁγίαν θεότητα (ἐπωλήθη).
 2) Εἰς τὸ Πυλί τὸ χωράφιον εἰς τὸν Λινοπότην.
 3) Εἰς τὴν Κέφαλον τὸ χωράφιον εἰς Χρυσόστομον (ἐπωλήθη).
 4) Εἰς τὸν Ἀρμᾶν Νισύρου τὸ ἀμπέλι τῆς Κοκκινάκαινας.
 5) Εἰς τὸν Ἀρμᾶν τῆς Μαρίας τῆς Π. Ἰωάννη τὸ χωράφιον.

Στὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα πρέπει νὰ συμπεριλάβουμε τὴ βιβλιοθήκη, τὸ σκευοφυλάκιο, τὰ ἀφιερῶματα καὶ τὰ μετρητὰ.

Γιὰ τὴ βιβλιοθήκη ἔχουμε τὴν πληροφορία ὅτι ὑπάρχουν περίπου 800 βιβλία. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ 593 προέρχονται ἀπὸ τὴ δωρεὰ τῆς βιβλιοθήκης Ἰω. Λογοθέτη. Προσπάθεια ποὺ ἄρχισε πρὶν ὀκτῶ χρόνια νὰ καταγραφοῦν δὲν ὀλοκληρώθηκε. Γι' αὐτὸ καὶ θὰ περιοριστοῦμε πάλι στὸν κατάλογο ποὺ δημοσίευσε ὁ Ἐμμανουὴλ Καρπάθιος στὴ «*Δωδεκανησιακὴ Ἀδῆλ*» (ἀριθ. φύλ. 117, 118, 119) καὶ ἀναδημοσιεύτηκε στὰ «*Νισουριακὰ Χρονικά*» (τεῦχος 33, σσ. 27-29).

- 6) Εἰς τοῦ Ροῦκι τοῦ Κων/νου Κορίτση τὸ χωράφιον (ἐπωλήθη)
 7) Εἰς τὶς φιλιές τὸ χωράφι με τὶς στέρνες.
 8) Εἰς τὰ Κανάφια τὴν Ταῦλαν.
 9) Εἰς τὸ Μολύβι ἢ Ταῦλα.
 10) Σκαλοπάτι ἀπὸ Χατζήδαιναν Μόρτη.
 11) Εὐαγγελίστρια ἀπὸ Καραβοκύρη.
 12) Παλαιόκαστρον ἀπὸ Ἀντωνίων Αὐγερινόν.

Πρόσθετα ὑπὸ χρον. 1864 Ἰουλίου 2. τῆ ἐπιστασίᾳ τοῦ Ἐπισκόπου Μυρέων Ἀγαπίου.

- 1) Τὸ εἰς τὸν ποταμὸν ὀσπίτιον τῆς Μαγδαληνῆς μετὰ τὸ περιβόλι.
 2) Ὁ Κῆπος.
 3) Ἡ Τράπεζα μετὰ τὸ ἐν αὐτῇ μαγειρεῖον.
 4) Μία οἰκία ἀπέναντι τῆς Ποταμήτισσας.
 5) Εἰς τὸν Αἰγιαλὸν τὸ Καφενεῖον.

Σημειοῦται ὅτι ἐπωλήθησαν.

- 1) Τὸ εἰς Βουτύλον ἀμπέλι.
 2) Χωράφι εἰς τὴν Λάκκαν (ἄκκαν ἢ νάκκαν).
 3) Λάκκωμα εἰς τὸν Μισόπυργον.
 4) Εἰς τὸν Νύφιον τὸ Μοναστήρι, ὡς κεῖται.
 5) Πεῦκος.
 6) Γωνιά.
 Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς ἀκινήτου μόνου περιουσίας.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΒΛΙΩΝ
τῆς ἐν Νισύρῳ Ἱερᾶς Μονῆς Σπηλιανῆς

Ἡ μικρὰ Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Νισύρῳ Ἱερᾶς Μονῆς Σπηλιανῆς δὲν παρουσιάζει ἐξαιρετικὸν τι ἐνδιαφέρον. Ἄν ἐνταῦθα δημοσιεύωμέν τινα κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν βιβλίων αὐτῆς, τοῦτο πράττομεν ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὰς ὑπαρχούσας εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν σημειώσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς ὑποκίνησιν τῶν ἑκασταχοῦ Νισυρίων, ἵνα βλέποντες τὴν πτωχείαν αὐτῆς προθυμοποιῶνται νὰ πλουτίσωσι τὴν Βιβλιοθήκην ταύτην, ἣτις δύναται πλείστα φῶτα νὰ διαχέῃ εἰς τὴν νεολαίαν ἰδίᾳ.

1) Πη δάλιον, ἔκδ. 1800 ἐν Λειψία.

Σημειώσεις ἐπ' αὐτοῦ:

α) «Μελέτιος Ἱερομόναχος Κουτλουμουσιανός, Νισύριος».

β) «Ἀφηβ' καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις πρῶν σκευοφύλαξ Διονύσιος Κουτλουμουσιανός».

γ) «Τὸ παρὸν Πηδάλιον τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχει κάμου Μελετίου, προηγουμένου Κουτλουμουσιανοῦ καὶ ἡ ἀγορὰ αὐτοῦ διὰ γρόσια ἡ' μὲ τὸ ἔστειλεν ὁ γέροντάς μου ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς τὰ Ἀφηβ' Μαῖου ἡ'».

δ) 1833 Σεπτεμβρίου 1. Ἐπωλήθη τὸ παρὸν Πηδάλιον παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Μελετίου, προηγουμένου Κουτλουμουσιανοῦ ἠγοράσθη παρὰ τοῦ καθηγουμένου Συγκέλλου κ. Νεοφύτου τοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου τῆς Κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου Σπηλιανῆς διὰ γρόσια Νο 100.

2) Βιβλίον ἱστορικόν, περιέχον ἐν συνόψει διαφορὰς καὶ ἐξόχους ἱστορίας, παρὰ Μητροπολίτου Μονεμβασίας Δωροθέου, Ἐνετίησι «αχλζ'» (1637).

3) Ἀνθολογία Μουσική, περιέχουσα τὰ δοξαστικά τοῦ ὄλου ἑνιαυτοῦ. Σύνθεμα κύρ Γερμανοῦ, Ἀρχιερέως Νέων Πατρῶν (Χειρόγραφον).

Σημειώσεις:

«Χατζῆ Νεόφυτος Ἱερομόναχος καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἁγίου Ρόδου».

4) Μαργαρίται Χρυσοστόμου. (Ἐνετίησι 1688).

Σημειώσεις:

α) «Καθηγούμενος Μεθόδιος, Νισύριος, «ὦ Παναγία Σπηλιανῆ μεγάλην τῶνομά σου» ποτὲς πρᾶμα δὲν γίνεταί χωρὶς τὸ θέλημά σου».

Ἦλθα εἰς Νίσυρον Αὐγούστου 12(;) ἡμέρα Κυριακή, 1765.

β) «Πατᾶ Μεθοδίου Ἱερομονάχου».

γ) «Ἰγνάτιος Ἱερομόναχος καὶ Ἀρχιμανδρίτης». 1740.

5) Ὀμιλία καὶ διδασκαί. Εἰς ὄλας τὰς Κυριακάς τοῦ χρόνου, παρὰ Ἀγαπίου Κρητός.

6) Συμεὼν Θεσσαλονίκης. Ἄπαντα Ἐν Λειψία 1791 (Παράφρασις).

Σημειώσεις.

α) «1800 Αὐγούστου 16 καὶ τοῦτο Μελετίου, ἠγοράσθη ἀντὶ γροσίων 50 παρὰ τοῦ ἠγορουμένου Νεοφύτου Σπηλιανῆς».

β) «Ἀποξενωθὲν γέγονε τοῦ τῆς Ἱερᾶς Σπηλιανῆς Νεκταρίου κτῆμα ἴδιον πρότερον ὄντος τοῦ παρόντος τούτου βιβλίου ἐν χερσὶ Μελετίου Ἱερομονάχου, ἐν χωρίῳ Ἐμπορείῳ τεθηγκότος».

7) Ὁρολόγιον Μέγα. (Ἐνετίησι 1782).

8) Ψαλτήριον, Ἐνετίησι 1771.

Βιβλίον ὀνομαζόμενον «Θησαυρὸς Δασκαστηρίου», «αχξψ'», Ἐνετίησι.

Σημειώσεις.

α) «1741. Μηνὸς Φλεβαρίου 17 ἔφυγα εἰς τὴν ἔξορίαν διὰ τὸ θανατικὸν τὸ μέγα καὶ ἐκόνεψα εἰς τοῦ Μοναστηρίου τὸν πύργον τοῦ θεολόγου καὶ ἕκαμα μῆνες πέντε καὶ ἡ δυστυχία εἰς τὸν κόσμον, ὅπου τίς διηγῆσεται τὴν τὴν τὴν; εἰς

τὴν Κῶν κοί ἄλλοῦ τὸ σιτάρην γρόσια τρία τὸ καλὸν καὶ ἐψώνισα ἐγὼ ὁ μοναχὸς δοῦλος Θεοῦ ἁμαρτωλός.

β) «1759 Ἀπριλίου 21, ἐφυγα εἰς τὴν ἐξορίαν διὰ τὸ θανατικὸν καὶ ἐκόνεψα εἰς τοῦ Στάθη τὸν πύργον.

(Γραφικὸς χαρακτήρ διάφορος τοῦ ἀνωτέρω σημειώματος)».

9) «Διδαχαὶ Μηνιάτου», Ἐνετίησι 1781.

Ὁ Καλλίνικος μοναχὸς γράφει σημειώσεις, ὧν δέικνυται ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο ἠγόρασεν ἐξ Ἐμπορείου τῷ 1788 ὁ Ἡγούμενος Σπηλιανῆς, παρὰ Μελετίου Κουτλουμουσιανοῦ, Αὐγούστου 5.

10) «Νέος Παράδεισος» παρὰ Ἀγαπίου μοναχοῦ, μεταφρασθεὶς εἰς τὴν κοινήν, Ἐνετίησι 1689.

Σημειώσεις.

α) «Τὸ παρὸν βιβλίον ὑπάρχει Ἰωαννικίου ἱερομονάχου τοῦ Ἀργυροκαστρίτου.

β) «Ἡγοράσθη ἐπὶ ἔτους 1741, ἐν μηνὶ Ἰανουαρίῳ».

γ) «Νῦν ὁ αὐτὸς Κωνσταντίνου κτῆμα τοῦ Ἀζη... 1762 Ἰουλίου α'. Ἐδόθη μοι ἡ βίβλος αὕτη παρὰ τοῦ συζύγου τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γινομένου Πέτρου Γιαλαντζῆ εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ ἐν ἔτει 1762 Ἰουλίου α' ἐκ χώρας Κεσορᾶτων τῷ ἐκ Τρίκκης Κωνσταντίνῳ, Ἡγούμενῳ τῆς Ἱερᾶς μονῆς Τερμπονικοῦ(;)».

11) Ἰωάννου Νικολ. Βοεβόδα, Περὶ καθηκόντων, 1719 Δεκέμβριος.

12) «Μαργαρίται Χρυσοστόμου», Ἐνετίησι ,αχπγ'.

13) «Ἐκλόγιον», Ἐνετίησι ,αχοθ'.

14) «Ἀκολουθία Νεκρώσιμος» (Χειρόγραφον), ΙΗ' αἰών.

15) «Νικοδήμου Ἀγιορείτου», Ἐγχειρίδιον Συμβουλευτικὸν περὶ φυλακῆς τῶν πέντε αἰσθήσεων, 1801.

16) «Πλάτωνος, Μητροπολίτου Μόσχας, Ὁρθόδοξος Διδασκαλία». Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1835.

17) «Τὰ τέσσαρα Θεῖα καὶ ἱερὰ Εὐαγ-

γέλια», Ἐνετίησι 1803 (διπλοῦν).

18) «Περιγραφή τοῦ Ἁγίου Τάφου». (Χειρόγρ. ΙΗ' αἰῶνος, κολοβόν).

19) Κανονάριον, Ἰωάννου Νηστευτοῦ καὶ Ἀγιασματάριον (ὁμοῦ δεδεμένα). (Χειρόγραφα ΙΗ' αἰῶνος).

Σημειώσεις:

α) Ὑπάρχει Νεοφύτου Ἱερομονάχου τοῦ ποτὲ υἱὸς Γαλουζῆ.

β) «1821 Μαρτίου 1 ἀπεξενώθη τὸ παρὸν βιβλίον τοῦ κυρίου Νεοφύτου Γαλουζῆ, πρώην Ἡγούμενου ὑπάρχει κάμου τοῦ νῦν Ἡγούμενου Νεοφύτου ἱερομονάχου παπᾶ Ἀντωνίου».

γ) Ὁ ἠγούμενος Κύριλλος σημειοῖ τῇ 28 Ἰουλίου 1879 ἐσυστήθηκα διευθυντῆς τῆς Μονῆς (Σπηλιανῆς) ἠγούμενος τῷ 1885.

δ) Ἀνοικοδομήθη ἡ μονὴ (Σπηλιανή) τῷ 1879-1880 «καθὼς καὶ τὸ Σχολεῖον καὶ ἡ Τράπεζα».

20) Ἀγιασματάριον. Ἐν Ἀμστελοδάμῳ ,αψδδ'.

21) «Σύνοψις νέου βιβλίου νομικοῦ καὶ περὶ ἐξομολογήσεως», Ἐνετίησι 1735.

22) Ἐγχειρίδιον περιέχον τὰ ἄσματικὰ ἐγκώμια καὶ τὸν κανόνα τοῦ ἐπιταφίου. Κωνσταντινουπόλις 1800.

23) Λειτουργία Χρυσοστόμου, Ἐνετίησι ,αχωδ'.

24) Τὰ τέσσαρα θεῖα καὶ ἱερὰ Εὐαγγέλια, Ἐνετίησι 1785.

25) Ἀγαπίου, ἐξήγησις εἰς τοὺς ψαλμοὺς (ἐλλιπὲς ἐξ ἀρχῆς).

26) Εὐχολόγιον τὸ μέγα, Ἐνετίησι 1802.

Σημείωσις:

«1823 ἐτοῦτο τὸ βιβλίον ὑπάρχει τοῦ παπᾶ Γρηγορίου Νισυριώτη».

27) Θεωρία χριστιανικαὶ καὶ ψυχωφελεῖς νομοθεσίαι (1775).

28) Χρονολογικὸς πίναξ γεγονότων παγκοσμίου ἱστορίας (Ἑλλιπὲς).

30) Εἰς ἓν τόμον: α) Ἐορτολόγιον 1746. β) Εἰρημολόγιον 1740. γ) Περὶ συνοικεσιῶν. δ) Τὰ ἐπτὰ θανάσιμα ἁ-

μαρτήματα ἐν εἰκόνι δένδρου. ε) Δαμασκηνοῦ τοῦ Στουδίτου: Μερικὴ διήγησις περὶ φύσεως (1753).

31) Μηνιαία Ἐκκλησίας Ἐκδοσις τοῦ 1835.

32) Τριώδιον, Ἐνετίησι ,αψε'.

33) Βενιαμὴν Λεσβίου Ἀριθμητικὰ στοιχεῖα, Ἐν Βιέννῃ 1818.

34) Χρονικὰ τοῦ ἐν Σύμῃ Ἀναγνωστηρίου «Αἴγλη» (1872-1874).

35) Ἀνασκευή τῆς διαμαρτυρήσεως ὑπὸ τῶν πέντε Συνοδικῶν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1859.

36) Τὰ συμβάντα τῆς Ναυπλιακῆς Ἐπαναστάσεως τῆς 1 Φεβρουαρίου 1862, ὑφ' ἐνὸς Ναυπλιέως. Ἐν Ἀθήναις 1862.

Ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐποχῆς διαφόρα ἔγγραφα χρονολογούμενα ἀπὸ τὸ 1746, μέχρι τὸ 1887. Ἀλλὰ ἡ περιγραφὴ αὐτῶν ἀφήνεται σ' ἄλλον, ἰκανότερο καὶ εἰδικό.

Γιὰ τὸ σκευοφυλάκιο εὐτυχῶς ὑπάρχει λεπτομερὴς κατάστασις ποὺ τὴν ὀφείλουμε στὸ φίλο ἀρχαιολόγο κ. Χάρη Κουτελάκη, ὅταν τὸν Ἰούλιον 1976, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου, ἐπισκέφθηκε τὴ Νίσυρο, κατέγραψε τὰ ὑπάρχοντα ἐπὶ τῆς Μονῆς σκεύη καὶ συνέταξε πρωτόκολλο καταγραφῆς, ποὺ παραθέτουμε (σελ. 141, 142):

Τὰ ἀναθήματα, μικρὰ τάματα, πρὸς τὴν Παναγίαν, χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ, προϋποθέτουν χρόνον τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς γιὰ τὸ χωρισμὸ καὶ τὴν καταμέτρησίν τους. Καλὸ ὅμως θὰ ἦταν νὰ ἐξευρεθῆ τρόπος γιὰ τὴν τακτοποίησιν αὐτῆς.

Γιὰ τὰ μετρητὰ τῆς Μονῆς θὰ μᾶς ἐπιτραπεῖ νὰ ἀνατρέξουμε ἐπὶ τὰ κατοικητικὰ χρόνια. Κάθε καλοκαίρι ὁ Μητροπολίτης Ρόδου ἐπισκεπτόταν τὴ Νίσυρον, συγκαλοῦνταν γεν. συνέλευσις ἐπὶ τῆς μεγάλης αἴθουσας τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ οἱ κάτοικοι λάβαιναν γνώσιν τοῦ διαχειριστικοῦ ἀπολογισμοῦ. Σήμερα, ὑπάρχει βέβαια ὁ ἐπόπτης τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Μητροπόλεως ποὺ ἐλέγχει τὰ διαχειριστικὰ βιβλία, ἀλλὰ συμφέρον θὰ ἦταν ἡ μοναστηριακὴ ἐπιτροπὴ, ἀπὸ δικὴ τῆς πρωτοβουλία, νὰ καλοῦσε τοὺς κατοίκους, ποὺ εἶναι καὶ οἱ προσφέροντες τὰ χρήματα αὐτά, ὥστε νὰ ἐνημερώνονται. Οἱ κατὰ καιροὺς ἐπιτροποὶ, ἰκανοὶ καὶ ἀξιόπιστοι, φρονοῦμε πῶς, ἕνεκα τῶν ἀτομικῶν ἀσχολιῶν τους, δὲν διαθέτουν τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον νὰ ἀνταποκριθῶν ἐπὶ τὰς ὑποχρεώσεις τους, οἱ ὅποιοι εἶναι αὐξημέναι ἀπὸ τὴν ἀνάγκην νὰ διατηρηθῆ τὸ Οἰκοτροφεῖο¹, χωρὶς τὴν ὑπαρξὴν τοῦ ὁποίου βέβαιον εἶναι ἡ κατάργησις τοῦ γυμνασίου μας. Εὐχόμεσθε γι' αὐτὸ νὰ βρεθῶν πρόσωπα ἐπὶ τὸν ὅρον τῶν συνταξιούχων ποὺ νὰ ἀναλάβουν μοναδικὴν φροντίδα νὰ παρακολουθοῦν τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς Μονῆς. Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος γιὰ μετρητὰ, ἃς μᾶς ἐπιτραπεῖ νὰ ἀναφέρουμε μιὰ σκέψιν μας.

1. Ἀπὸ τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1970 ἡ Ἱερὰ Μονὴ Σπηλιανῆς συντηρεῖ Οἰκοτροφεῖον, ὅπου κοιμοῦνται καὶ σιτίζονται ἐντελῶς δωρεὰν μαθητὲς ποὺ κατάγονται ἀπὸ τὰ γύρω νησιά.

Πρωτόκολλον καταγραφής

φορητών εικόνων, έκκλησιαστικῶν σκευῶν, χειρογράφων κ.τ.λ. τοῦ Ἱεροῦ ναοῦ ΣΠΗ-
ΛΙΑΝΗΣ.

Σήμερον τῇ 29ῃ Ἰουλίου 1976 ἐν Μανδρακίῳ ΝΙΣΥΡΟΥ οἱ ὑπογεγραμμένοι Χάρης
Κουτελάκης (Ἀρχαιολόγος) καὶ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἰγνάτιος Κόβερ, ὁ μὲν πρῶτος ὡς ἐκ-
πρόσωπος τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου, κατέγραψε καὶ παρέδωσε, ὁ δὲ
δεύτερος ὡς ἐκπρόσωπος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ἱ. Ναοῦ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΝΙ-
ΣΥΡΟΥ ἀπεδέχθη τὴν καταγραφὴν καὶ παρέλαβε τὰ κάτωθι ἀντικείμενα:

A/A	Εἶδος	Αὔξ. ἀρ. μητρώου	Θέσις	Διαστάσεις
1	Εἰκ. Θεοτόκου «Βάτου»	No 1	Αἶθουσ. ὑποδ.	13X25 cm
2	Εἰκ. Ἄκρας Ταπεινώσεως Χριστοῦ	2	» »	33X25,5 cm
3	Εἰκ. Ἀναστάσεως Χριστοῦ	3	» »	33X27 cm
4	» Ἁγ. Γεωργίου	4	» »	41X31 cm
5	» Ἁγ. Αἰκατερίνης (Ρωσικὴ)	5	» »	33X25,5 cm
6	» Θεοτόκου Γλυκοφι- λούσης (Ρωσικὴ)	6	» »	29X25,5 cm
7	» Θεοτόκου	7	» »	72X48 cm
8	» Παντοκράτορος	8	» »	72X48 cm
9	» Ἀποτομῆς Προδρό- μου	9	» »	47X34 cm
10	Τμήμα χαλκίνου ἀνάγλυ- φου δίσκου	10	» »	18,5X22 cm
11	Δίκηρον ξύλινον	11	» »	ὕψος 15 cm
12	Δύο μετάλλινα δοχεῖα	12 A, B	» »	» 18,5 cm
13	Κανδήλιον μεταλλικόν	13	» »	» 7,5 cm
14	Αὐγοθήκη καὶ Λιβανιστ.	14, 15	» »	ὕψος 15 cm, 11,5 cm
15	Ἀσημένιο θυμιατὸ ρω- σικὸ (Ὁδησὸς)	16	» »	» 28 Δ=15
16	Ἀργυροῦν ἀντικείμενον	17	» »	» 11cm Δ=7 cm
17	Τρία κανδήλια	18, 19, 19α	» »	» 16 καὶ 11 cm
18	Τρεῖς μεταλλικοὶ σταυροὶ	20, 21, 25	» »	» 13, 11,11 cm καὶ πλάτος 10, 7,5 cm
19	Σφραγὶς ξύλινη	22	» »	ὕψος 5, Δ=7 cm

A/A	Είδος	Άρ. Μητρ.	Θέσις	Διαστάσεις
20	Κανονάριο 18ου αιώνος	23	Αΐθουσ. ύποδ.	13X11X4 cm
21	Ευαγγέλιο του 1778	24	» »	35X26X6 cm
22	Βιβλίον με στιχηρά (1778)	26	» »	23X17 cm
23	΄Ασημένια κηροπήγια (δύο)	27 A.B	» »	ύψος 95 cm
24	Βημόθυρον με τήν *Ακραν Ταπείνωσιν	28	Γραφ. ΄Ηγουμ.	172X59 cm
25	Σταυρός ξύλινος	31	» »	150X60 cm
26	Μαρμάρινον τμήμα αναθηματικής στήλης	23	Αΐθουσ. ύποδ.	27X24X4,5 cm
27	Είκ. Τέμπλου ΄Αρχαγγέλου Μιχαήλ	33	Τέμπλον	73X47 cm
28	Είκ. Τέμπλου Παντ /ρος	34	»	97X63 cm
29	Είκ. Τέμπλου Παναγίας Σπηλιανής	35	»	110X75 cm
30	Είκ. Τέμπλου Κοιμήσεως Θεοτόκου	36	»»	108X62 cm
31	Είκ. Τέμπλου ΄Αγίου Χαραλάμπους	37	»	108X58 cm
32	Είκ. φορητή Παναγίας ΄Οδηγητρίας	38	΄Εντός του Ν.	70X52 cm
33	Θυματήρι από σμάλτο	39	΄Αγ. Βήμα	21,5 ύψ. 8cm. διάμ.
34	Σταυρός φορητός	40	» »	21,5 ύψ., 6,5 δ.
35	Ξύλινο κιβωτίδιο και φωτοστέφανο	41 A.B	» »	15X21X13 cm
36	Φορητή εικόν	42	΄Αποθήκη	74X63X5 cm
37	Κανδήλες άσημ. (τρεις)	43 A, B, Γ	έντός ναού	
38	Δύο έξαπτέρυγα και ένας σταυρός άργυρούς	44 A,B,Γ	» »	ύψος στ. σ 61 cm
39	Χρυσό κανδήλι του 1763 XIP ANT /ONI /ΟΥ σε πλαστική διαμόρφωση περιστεράς με άνοιχτό ράμφος και φολιδωτό πτύλωμα. ΄Επ΄ αυτού θήκη κανδήλας σε σχήμα «μήκωνος» δλόχρυση		έντός ναού » »	Διαστ. σώμ. 30 cm μήκ. κάθε πτέρυγος = 18,5 cm μήκος, μήκ. ούρας=11,5 cm

΄Ο παραδούς
Χ. Κουτελάκης

΄Ο παραλαβών
΄Αρχιμ. ΄Ιγνάτιος Κόβερ

Βέβαια τὰ περισσεύματα εἶναι κατατεθειμένα στὴν τράπεζα. Ἀπὸ ἀποψη-
δμως ἀποδόσεως ἐνδιαφέρει τὸ εἶδος τοῦ λογ/σμοῦ. Ὁ λογαριασμὸς «Κα-
ταθέσεις Ὁψεως» εἶναι σχεδὸν ἄτοκος, ἐνῶ ὁ λογαριασμὸς «Καταθέσεις ἐπὶ
προθεσίμῃ» ἔχει σημερινὸ ἐπιτόκιο 12 1/2 τοῖς ἑκατό. Δηλαδή κάθε κατὰ-
θεση ἐπὶ προθεσίμῃ καὶ μὲ ἀνατοκισμό, θὰ διπλασιάζεται σὲ διάστημα 7-8
χρόνων.

Δ Ι Ο Ι Κ Η Σ Η

Τὴ διοίκηση καὶ γενικὰ τὴ φροντίδα γιὰ τὰ ζητήματα τῆς Μονῆς
φαίνεται ὅτι εἶχε κατ' ἀποκλειστικότητα ὁ ἐκάστοτε ἡγούμενος, γιατί
πουθενὰ μέχρι τὸν Ἰούλιο τοῦ 1877 δὲν ἀναφέρεται συγκροτημένη μονα-
στηριακὴ ἐπιτροπὴ. Πολλοὶ ὅμως ἀναμιγνύονταν στὴ δικαιοδοσία τοῦ
ἡγουμένου καὶ γενικὰ στὰ πράγματα τῆς Μονῆς πρὸς βλάβη τῆς ἴδιας
τῆς Μονῆς. Τοῦτο προκάλεσε τὴν προσοχὴ τοῦ τότε Μητροπολίτη Ρόδου
καὶ μετέπειτα Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ τοῦ Ε', ποὺ συνέταξε
τὸν Κανονισμό, τὸν ὁποῖο παραθέτουμε, ὅπως δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν
ἀρχιμανδριτὴ Ἐμμανουὴλ Καρπάθιο στὸ περιοδικὸ «Ὁρθόδοξος Διδαχὴ»
Ρόδου (ἔτος Γ' 1917, σελ. 8-9, 20-21, 32).

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ Ι. ΜΟΝΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ

Κεφάλαιον Α'

Περὶ ἡγουμένου

1ον—Ὁ κατὰ καιρὸν ἡγούμενος ὀφείλει νὰ ἦ ἐγνωσμένης ἐναρέτου πολιτείας καὶ ἄ-
ξιος καὶ πιστὸς οἰκονόμος, ὡς διαπεπιστευμένος τὴν διοίκησιν καὶ διαχειρίσιν τῆς Μονα-
στηριακῆς περιουσίας.

2ον—Χηρυσάσης τῆς ἡγουμενείας, ἡ ἐκλογή ἡγουμένου γίνεται ὑπὸ τῆς Κοινό-
τητος τῆς Πρωτεύουσας Νισύρου, τῇ προηγουμένη συναινέσει καὶ ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς
Μητροπόλεως.

3ον—Ἡ περιουσία τοῦ ἀποβιώσαντος ἡγουμένου ἀνήκει κατὰ τοὺς ἱεροὺς Κανό-
νας εἰς αὐτὴν τὴν Μονήν.

4ον—Ὁ ἡγούμενος φυλάττει τακτικῶς κατάστιχον τῶν καθημερινῶν ἐσόδων καὶ
ἐξόδων.

5ον—Ἐν ἐκτάκτῳ ἐξόδῳ, ἀνερχομένων τὰ 500 γρ., συνεννοεῖται μετὰ τῆς περὶ αὐ-
τὸν Ἐφορείας.

6ον—Δὲν ἐπιτρέπεται ὁ ἡγούμενος μόνος οὔτε νὰ δανειζοῖται χρήματα ἐπ' ὄνομα-
τι τῆς Μονῆς, οὔτε νὰ τοκίζῃ τὰ τυχὸν περισσεύματα.

7ον—Πάντα τὰ τῆς Μονῆς εἰσὶν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ ἡγουμένου, ὄντος ὑπευ-
θύνου.

Κεφάλαιον Β'

Περὶ Ἐφορείας

8—Ἡ Ἐφορεία εἶνε διμελής, ἐκλεγομένη ὑπὸ τῆς Α. Σ. τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου
καὶ τῆς Κοινότητος.

9ον—Ἡ ὑπηρεσία αὐτῶν εἶνε τριετής.

10ον—Συνερχομένη κατὰ μῆνα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἑγουμένου, συσκέπτεται περὶ παντός, ἀφορῶντος τὴν βελτίονα κατάστασιν τῆς Μονῆς, ἤτοι περὶ ἐνοικιάσεως κτημάτων, περὶ ἐκποιήσεως κτηνῶν, περὶ ἐκτοκίσεως τοῦ τυχόντος περισεύματος, περὶ ἐπισκευῆς οἰκοδομῶν, περὶ ἀντικαταστάσεως κτημάτων ἀχρήστων καὶ περὶ δανείου, ἂν δεῖσῃ.

11ον—Προκειμένου περὶ δανείου καὶ περὶ ἐκτάκτου ἐξόδου, ἂν μὲν τοῦτο ἀνέρχεται εἰς γρόσια πεντακόσια, ἢ Ἐφορεία μετὰ τοῦ Ἑγουμένου ἐνεργεῖ· ἂν δὲ φθάσῃ εἰς τὸ ποσὸν τριῶν χιλιάδων, ἐγγράφῳ ἐγκρίσει τῆς Κοινότητος προβαίνει, ἂν δὲ πλείονος τοῦ ἀνωτέρου ποσοῦ δεῖται, τότε ἡ Κοινότης, τῇ προηγουμένη συναινέσει τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἀποφασίζει περὶ τοῦ ἀναγκαιοῦντος ποσοῦ.

12ον—Ἡ Ἐφορεία κατὰ μῆνα συνυπογράφει τὰ καθημερινὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα τῆς Μονῆς.

13ον—Περὶ δὲ τοῦ περισεύματος μετὰ τὴν ἐξαγωγήν τῶν ἐξόδων τῶν ἀφορῶντων τὴν ἀξιοπρεπῆ συντήρησιν τοῦ Ἑγουμένου, τοὺς μισθοὺς ὑπαλλήλων, τὴν ἐνδυμασίαν αὐτῶν, τὴν φωταγωγήσιν τοῦ ναοῦ, τὴν ἀπότισιν τῶν φόρων, τὸν ἐτήσιον πρὸς τὰ σχολεῖα τῆς Κοινότητος, τὴν δαπάνην καὶ ἀγορὰν τροφίμων, κτηνῶν, γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ τὴν καλλιέργειαν γαιῶν, τὸ τυχὸν περίσσευμα, ἐπειδὴ πηγάζει ἐκ περιουσίας, οὐσης ἀπὸ αἰῶνων ἀφιέρωματα τῆς Κοινότητος καὶ ἐπομένως κτήματα αὐτῆς, ἀφοῦ ἀφαιρεθῶσι 50% δι' ἐκτάκτους ἀνάγκας τῆς μονῆς, τὸ ἐπίλοιπον χορηγεῖται εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ κατὰστήματα τῆς Κοινότητος.

14ον—Κατ' ἔτος ὁ Ἑγούμενος μετὰ τῆς Ἐφορείας παρουσιάζουσι λ/σμὸν τῶν ἐτησίων ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῇ Κοινότητι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Σ. τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου, ὅστις ἐγκρινόμενος ἐπικυροῦται καὶ καταστρώνεται περιληπτικῶς εἰς τὸ κτηματολόγιον, ἐν ἀπουσίᾳ δὲ τῆς Α. Σ. ὑπογράφεται ὑπὸ τῆς Κοινότητος μετὰ τῆς ἐπιφυλάξεως τοῦ νὰ ἐπικυρωθῇ κατόπιν ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου. Ταῦτοχρόνως ὑποβάλλουσι καὶ αἴτησιν τῆς ἐτησίου ἐργασίας αὐτῶν.

Κεφάλαιον Γ'

Περὶ σφραγίδος καὶ βιβλίων

15—Ἡ Μονὴ ἔχει σφραγίδα, φέρουσαν περιγραφὴν μὲ τὸ ὄνομα τῆς Μονῆς, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ. Δι' αὐτῆς σφραγιζονται τὰ ὁμόλογα, ἐνοικιαστήρια, καὶ εἴ τι ἄλλο ὅμοιον. Σύνκειται δὲ ἐκ δύο τμημάτων, ὧν τὸ μὲν κρατεῖ ὁ ἡγούμενος, τὸ δὲ ἡ Ἐφορεία.

16—Ἐχει βιβλίον, τὸ Κτηματολόγιον, ἐν ᾧ εἰσι καταγεγραμμένα πᾶσα ἡ Ἱερὰ ἀποσκευὴ καὶ κτηματικὴ περιουσία, κινήτῃ καὶ ἀκίνητος, τὰ δάνεια καὶ χρέη τῆς Μονῆς, καὶ ἡ περιληπτικὴ σημείωσις τῶν ἐτησίων ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ἐλευσομένου ἔτους.

17—Ἐχει τὴν βίβλον τῶν πρακτικῶν, ἐν ἣ καταφαίνονται πᾶσαι αἱ πράξεις τοῦ Ἑγουμένου μετὰ τῆς Ἐφορείας.

18—Ἐχει τὸ κατάστιχον τῶν ἐτησίων ἐσόδων καὶ ἐξόδων.

19—Ὁ παρῶν Κανονισμὸς συζητηθεὶς καὶ ἐγκριθεὶς ἐπεκυρώθη καὶ τίθεται εἰς ἐνεργίαν ἀπὸ σήμερον. (Συνεδρία Κοινοτικὴ ἐν Μανδρακίῳ τῆς 12 Ἰουλίου 1877).

Ὁ κανονισμὸς αὐτός, μὲ τὸν ὁποῖο ἀπέβλεπε ὁ συντάξας νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν τάξην ἐν τῇ διαχείρισί τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας, ἐφαρμόσθη—καὶ μόνον—τὰ πρῶτα χρόνια καὶ ὄχι σὲ ὅλα τὰ σημεία.

Ύστερα από την ανάγνωση, την έγκριση και την επικύρωση του Κανονισμού κατά τη γενική συνέλευση στις 12 Ίουλίου 1877, ο Ήγούμενος Μακάριος υποσχέθηκε ότι θα συμμορφωθεί προς αυτόν. Ή συνέλευση εξέλεξε επίσης εφόρους τής Μονής τόν Ν. Άποστολίδη και Γ. Κατσιματίδη, διόρισε δέ και διμερή επιτροπή για να ελέγξει τή μέχρι τότε οικονομική κατάσταση τής Μονής.

Ή επιτροπή υπέβαλε τήν έκθεσή της ύστερα από 15 ήμέρες, εγκρίθηκε δέ να άνεγερθοϋν δωμάτια προς χρήση του Ήγουμένου και τών προσκυνητών, γιατί τά υπάρχοντα κελλιά ήταν άκατάλληλα. Έγκρίθηκε επίσης ο Ήγούμενος Μακάριος να επισκεφθεί ιδιαίτερα τούς ξενιτεμένους πατριώτες, για τή συλλογή έράνων. Ή περιοδεία αυτή, που πραγματοποιήθηκε τó 1878, απέφερε ίκανό χρηματικό ποσό και έτσι από τó 1879 ή Μονή απέκτησε τήν ύψη που διατηρεί μέχρι σήμερα. Παράλειψη θά ήταν, άν δέν αναφέραμε πώς τόσος ήταν ο ζήλος τών κατοίκων του Μανδρακίου και τόση ή ευλάβεια προς τήν Παναγία, ώστε δέν περιορίσθηκαν μόνο στην ύλική κατά δύναμη προσφορά τους, αλλά προσέφεραν και προσωπική εργασία.

Ή διοίκηση και γενικά ή παρακολούθηση τών ενδιαφερόντων τής Μονής ένασκήθηκε όμαλά μέχρι τó 1902, όπότε κρίθηκε συμφέρον να έκποιηθοϋν τά ζώα και να ένοικιαστοϋν τά κτήματα. Τó γεγονός προκάλεσε τήν άγανάκτηση του λαοϋ, καθώς και τήν προσοχή τής Μητροπόλεως Ρόδου, με αποτέλεσμα στη γενική συνέλευση του 1903, υπό τήν προεδρία του Μητροπολίτου, να ανατεθεί σε επιτροπή να μελετήσει τόν έπωφελέστερο τρόπο για τή διαχείριση τής μοναστηριακής περιουσίας. Ή επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τά αποτελέσματα και τών δύο τρόπων τής διαχείρισεως τών κτημάτων είναι τά ίδια. Ή γεν. συνέλευση, στην όποία έπαφέθηκε ή προτίμηση, ένεκρινε να επανέλθει τó προηγούμενο καθεστώς, αλλά ουδέποτε πραγματοποιήθηκε. Τó σημείο αυτό έχει μόνο ιστορική σημασία, γιατί σήμερα, με τήν άθρόα μετανάστευση τών κατοίκων, που υποβίβασε τόν πληθυσμό τής Νισύρου από 5000 σε 1200 κατοίκους, όχι μόνο τά κτήματα τής Μονής, αλλά και όλόκληρου του νησιού μένουν άκαλλιέργητα.

Και για να τελειώσουμε με τó κεφάλαιο διοίκηση, αναφέρουμε πώς σήμερα ή Μονή διοικείται από επιτροπή που αποτελείται από τόν Ήγούμενο ως πρόεδρο και τρία λαϊκά μέλη. Τή σκέψη μας για τή σύνθεση τής επιτροπής αναπτύξαμε παραπάνω.

Δέν νομίζουμε άσχετο τó να άσχοληθοϋμε με τούς κατά καιρούς Ήγούμενους, χρησιμοποιώντας τά όλίγα υπάρχοντα στοιχεία. Τó μέρος

αὐτὸ φρονοῦμε πὼς πρέπει νὰ τὸ διαιρέσουμε σὲ δύο περιόδους: τὴν πρὸ καὶ μετὰ τὸ 1750.

Γιὰ τὴν πρὸ τοῦ 1750 περίοδο (ὅπως ἀναφέρει ὁ ἀρχ. Ἐμμ. Καρπάθιος, «*Ὁρθόδοξος Διδαχὴ Ρόδου*», ἔτος Γ', 1917 σελ. 56) ὑπάρχει σημείωμα, στὸ ὁποῖο μνημονεύονται ἱκανοὶ ἱερομόναχοι, ποὺ δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ χρημάτισαν ἡγούμενοι, ἂν λάβουμε ὑπόψη πὼς ὁ Ἱγούμενος Μεθόδιος ὑπογράφει ὡς Ἱερομόναχος. Τὸ σημείωμα ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἰακώβου Ἱερομονάχου	Κυρίλλου Μοναχοῦ
Σωφρονίου Μοναχοῦ	Βενεδίκτου Ἱερομονάχου
Ἰωακείμ Ἱερομονάχου	Μακαρίας Μοναχῆς
Ἀναστασίας Μοναχῆς	Εὐφημίας Μοναχῆς
Καλλινίκης Μοναχῆς	Μακαρίου Ἱερομονάχου
Νικολάου Ἱερομονάχου	Νικοδήμου Ἱερομονάχου
Καλλινίκης Μοναχῆς	Κυρίλλου Ἱερομονάχου

Ὅλοι αὐτοὶ εἶναι ἢ σύγχρονοι ἢ προηγούμενοι τοῦ Μεθοδίου (1750), ἀφοῦ στὸ σημείωμα ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθη ἐπιγραφή:

ἀνακαινίσθη ἡ παροῦσα θεία καὶ ἱερὰ πρόθεσις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Σπηλιανῆς δι' ἐπιμελείας ἐμοῦ, Μεθοδίου Ἱερομονάχου.

Γιὰ τὴ μετὰ τὸ 1750 περίοδο θὰ ἐπικαλεσθοῦμε πάλι δημοσίευμα τοῦ ἀρχ. Ἐμμ. Καρπαθίου («*Ὁρθόδοξος διδαχὴ Ρόδου*», Γ', 1917 σσ. 57, 65-69). Τὸ δημοσίευμα αὐτὸ ἀφορᾷ τοὺς μέχρι τοῦ Κυρίλλου Χριστοφόρου ἡγούμενους.

Ἀπὸ ἔγγραφα καὶ ἐπιγραφές ἡ ἀκριβὴς χρονολογικὴ σειρά τῶν ἡγουμένων εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

α) *Μεθόδιος*. Σὲ ἔγγραφα καὶ εἰκόνες ἀπαντᾶται Ἱγούμενος στὰ χρόνια 1749, 1752, 1785. Ἐνδιαφέρθηκε νὰ τακτοποιήσῃ τὰ προβλήματα τῆς Μονῆς. Διακόσμησε τὸ ναὸ μὲ ἐπάργυρες εἰκόνες, κηροπήγια καὶ πολυέλαιο.

β) *Ἀθανάσιος*, 1798. Εἶναι ὁ Ἱγούμενος ποὺ ἀνακαίνισε τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ὅπως ἡ ἐπιγραφή ποὺ ἀναγράφεται πάνω στὴν εἰκόνα καὶ ποὺ τὴν ἔχουμε ἀναφέρει στὴν ἀρχή.

γ) *Νικοδήμος*, 1812. Ὁ χρόνος τῆς ἡγουμενίας του ἐξάγεται ἀπὸ ἔγγραφο μὲ χρονολογία 5 Δεκεμβρίου 1812, στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται πὼς μία καλογοριά «ὑπηρέτησεν εἰς τὸν ἡγούμενον Νικοδήμον χρόνους ἀρκετούς».

δ) *Νεόφυτος Γαλουζῆς*, 1817-1820. Στὴν πρώτη σελίδα ἐκκλησιαστικοῦ βιβλίου ὑπάρχει τὸ ἑξῆς σημείωμα:

«1821 Μαρτίου 1. Ἀπεξενώθη τὸ παρὸν βιβλίον παρὰ τοῦ κυρίου Νεοφύτου Γαλουζῆ, πρώην Ἡγουμένου. Ὑπάρχει κάμοῦ τοῦ νῦν Ἡγουμένου Νεοφύτου Ἱερομονάχου παπαῖ Ἀντωνίου».

ε) *Νεόφυτος παπαῖ - Ἀντωνίου*, 1821, 1822, 1829, 1832, 1840, 1842, 1846, 1852, 1856. Ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες χρονολογίες δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ χρημάτισε Ἡγούμενος ἀπὸ τὸ 1821 μέχρι τὸ 1856.

Γιὰ τὸν Ἡγούμενο αὐτὸν ἀγαθὴ εἶναι ἡ ἀνάμνηση ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἄνδρα φύσεως ἐξόχως θρησκευτικῆς καὶ αὐστηρῆς. Τὴν 28 Σεπτεμβρίου 1829 τιμήθηκε ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη Ρόδου Παῖσιο μὲ τὸ ὄφφικιο τοῦ Συγκέλου καὶ τὸ 1840 μὲ τὸ ὄφφικιο τοῦ Ἀρχιμανδρίτη ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη Ρόδου Ἰάκωβο, ποὺ τὸν ἐκτιμοῦσε ιδιαίτερα. Κατὰ τοῦ ἀγαθοῦ αὐτοῦ Ἡγουμένου φαίνεται πὼς ἐκδηλώθηκαν ἀντιδράσεις τὸ 1837. Τοῦτο ἔδωσε ἀφορμὴ στὴ Δημαρχία νὰ συντάξει προστατευτικὸ ἔγγραφο γιὰ τὸν Ἡγούμενο, ποὺ ὑπογράφηκε καὶ ἀπὸ πολλοὺς κατοίκους. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ θὰ παραθέσουμε στὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου.

στ) *Μακάριος*. Ἀπὸ 7 Σεπτεμβρίου 1856 μέχρι 20 Ἰουλίου 1879. Συμπαθὴς φυσιογνωμία καὶ ἄνθρωπος σώφρων, συνетός, μὲ χαρακτήρα ἠπιότατο, πολὺ φιλόξενος, εἶχε καὶ ἔχει τὴν ἐκτίμηση ὄσων τὸν γνώρισαν. Ἀνάστημα τοῦ προκατόχου τοῦ Νεοφύτου, χειροτονήθηκε διάκονος στὴ Μονὴ Πανοριμίτη Σύμης, ὅπου ὑπηρέτησε ἔχοντας τὴν προστασία τοῦ ἡγουμένου Ἱεροθέου (1839-1859). Τὴν 7 Σεπτεμβρίου 1856 χειροτονήθηκε στὴν πατρίδα του Νίσυρο καὶ ἀνέλαβε τὴν ἡγουμενία τῆς Μονῆς, ὕστερα ἀπὸ παραίτηση τοῦ ἡγουμένου Νεοφύτου, ἔνεκα γῆρατος. Ἡ ἱεροπρέπιά του, ἡ διδακτικότητά του, ἡ ἀφιλοχρηματία του μένουν παροιμιώδη. Πλούσια ὑπῆρξε ἡ δράση του μέχρι τὸ 1879, ὅποτε οἱ τότε κρατοῦντες κατέστησαν ἀδύνατη τὴν παραμονή του στὴ Μονή. Γι' αὐτὸ τὴν 20 Ἰουλίου 1879 παραιτήθηκε καὶ μετέβη στὴ μητέρα Μονὴ τοῦ Πανοριμίτη. Οἱ κάτοικοι τῆς Νισύρου ἀναγνώρισαν τὴν ἀδικία καὶ ἔστειλαν ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ ἐπαναφέρει αὐτὸν στὴν πατρίδα, ἀλλὰ εἶχε πιά διορισθεῖ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Πανοριμίτη, ὅπου καὶ παρέμεινε ἀπὸ τὸ 1879-1890, ἔτος τοῦ θανάτου του.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἡγουμενία τοῦ Μακαρίου στὴ Σύμη ὁ Δημ. Χαβιαρᾶς στὸ σύγγραμμά του «Ἡ ἐν Σύμῃ Μονὴ Πανοριμίτου» (Σάμος 1911) ἀναφέρει:

«Ὁ Μακάριος διώκησε τὰ τῆς Μονῆς θεαρέστως ὡς καλὸς μαθητῆς καὶ ζηλωτῆς τοῦ Ἱεροθέου, ὑπῆρξε δὲ πάντοτε καὶ παρὰ πᾶσιν ἀκουράστως διαλεκτικώτατος καὶ διδακτικώτατος. Ἐπὶ δὲ τῆς ἡγουμενίας του ἤρχισεν ἡ τακτοποίησις τῆς βιβλιοθήκης τῶν Ἀρχείων καὶ τοῦ Γραφείου τῆς Μονῆς, τοιούτων τεὼς μὴ ὑπαρχόντων ἐν αὐτῇ, καίτοι ἀπαραιτήτων ὄντων εἰς πᾶ-

σαν Μονήν... ὁ Μακάριος ἀπεβίωσε.... θέμενος τὰς ἀρχάς, ἤγουν ὑποδείγματα πρακτικῶν καὶ ἀξιολόγων ἔργων ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῆς Μονῆς».

ζ) Κύριλλος Χριστοφόρου, 1879-1923. Ἀπὸ τὸ 1879 μέχρι τὸ 1885 διετέλεσε ὡς διευθυντῆς τῆς Μονῆς καὶ μετέπειτα ἡγούμενος.

Γενήθηκε στὸ Μανδράκι Νισύρου τὸ 1843 καὶ πέθανε τὸ 1929. Ἀπὸ τῆ μικρῆ του ἡλικίας εἶχε ζῆλο στὰ ἱερά καὶ χειροτονήθηκε διάκονος τὴν 2 Ἰουλίου 1864, πρεσβύτερος δὲ στὶς 20 Ἰουλίου 1870. Ὑπηρετήσε ἀρκετὰ χρόνια διάκονος στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅταν δὲ τὸ 1879 ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σπηλιανῆς, ὁ τότε Μητροπολίτης Ρόδου Γερμανὸς τὸν τίμησε μὲ τὸ ὄφικιο τοῦ ἀρχιμανδρίτη καὶ τὸν διόρισε Ἀρχιερατικὸ Ἐπίτροπο. Χαρακτήρας δραστήριος, μπόρεσε νὰ τακτοποιήσει καὶ νὰ ἐπισκεύασει ὁλόκληρη τὴ Μονή, περιποιοητικὸς στοὺς ἐπισκέπτες τῆς Μονῆς, ἀπολάμβανε γενικὴ ἐκτίμηση.

η) Ἐμμανουὴλ Καρπάθιος, ἀρχιμανδρίτης. Διευθυντῆς τοῦ ἡμιγυμνασίου, διετέλεσε καὶ ἡγούμενος τὰ σχολικὰ ἔτη 1921-1922 καὶ 1922-1923. Μὲ ἄρτια θεολογικὴ μόρφωση, γνώστης ξένων γλωσσῶν καὶ πολυγραφότατος, συνέγραψε ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἄλλα συγγράμματα, ἡ ἀξία τῶν ὁποίων ἀναγνωρίσθηκε γενικά. Πιστὸς τηρητῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων, προκαλοῦσε πολλὰς φορές ἀντιδράσεις τῶν κατοίκων, ἡ εὐστροφία ὁμως καὶ ἡ καλοσύνη ποὺ τὸν διέκριναν συντελοῦσαν νὰ ἀποφεύγονται οἱ διαστάσεις. Ἐπιθυμία του ὑπῆρξε νὰ ἐπαναφέρει τὴ Μονή στὴν προηγούμενη αἴγλη της. Πρὸς τοῦτο συγκλήθηκε γεν. συνέλευση τῶν κατοίκων Μανδρακίου τὴν 4 Ἰουλίου 1921, ἡ ὁποία, μὲ πρόεδρο τὸν Πρωτοσύγκελλο τῆς Μητροπόλεως Ρόδου Κωνσταντίνον, ἀποφάσισε:

«Πρὸς καρποφορωτέραν διαχείρισιν τῶν κτημάτων τῆς τε Ἱερᾶς Μονῆς Σπηλιανῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Ἐκκλησίας Ποταμητίσσης, ἐπειδὴ ἡ Δημαρχία τυγχάνει ἐπιφορτισμένη διὰ πολλῶν ἀσχολιῶν, κατηρτίσαμεν Εἰδικὴν Μοναστηριακὴν Ἐπιτροπὴν, μέλη τῆς ὁποίας ἐξελέγησαν οἱ Ἰωάννης Γ. Κατσιματίδης, Γ. Σερνιώτης, Γ. Μουλλός, Ἰ. Σκανδάλιος, μὲ πρόεδρον τὸν ἐκάστοτε Ἠγούμενον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σπηλιανῆς.

Τόση ἦταν ἡ ἐπιθυμία του νὰ ἀναβιώσει τὸ παρελθὸν στὴ Μονή, ὥστε τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1922 ὑπὸ τὴν προεδρία του, ὡς Ἠγούμενου τῆς Μονῆς, ἀποφασίσθηκε νὰ τεθεῖ σὲ ἐφαρμογὴ ὁ Κανονισμὸς τῆς Μονῆς ποὺ εἶχε συνταχθεῖ ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη Ρόδου Γερμανό.

Συνεχίζοντας τὴν προσπάθειά του κάλεσε καὶ πάλι γεν. συνέλευση τὴν πρώτη Ἰουλίου 1923 ὑπὸ τὴν προεδρία του, ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς ὁποίας ἀντιγράφουμε:

«.....Ἀποφασίζεται δὲ ὅπως ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Κτηματικὴ Ἐπιτροπὴ ἐργάζεται ὄλως αὐτοτελῶς καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπεμβάσεως τῆς Δημαρχίας εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς. Ὑποχρεοῦται δὲ ἡ Δημαρχία νὰ χορηγήῃ τὴν ἀναγκαιοῦσαν τῇ Ἐπιτροπῇ ἐκάστοτε πίστωσησιν καθὼς καὶ τὴν παντοίαν συνδρομὴν αὐτῆς, χωρὶς ἢ Ἐπιτροπῇ νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ συνάπτῃ ἄλλοθεν δάνειον ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοινότητος ἢ ἑαυτῆς».

Οἱ ἀποφάσεις αὐτές, βέβαια, οὐδέποτε ἐφαρμόστηκαν.

θ) *Κύριλλος Ρωμᾶνος*, ἀρχιμανδρίτης. Γεννημένος στὸ Ληξούρι τῆς Κεφαλλονιάς, χρημάτισε Ἡγούμενος τῆς Μονῆς καὶ καθηγητῆς στὸ ἡμιγυμνάσιο ἀπὸ τὸ 1927 μέχρι 1949. Ἀγαθός, πρᾶος, διδακτικὸς, διαλεκτικὸς καὶ μὲ αὐξημένο τὸ αἶσθημα τῆς φιλανθρωπίας, ἀπέκτησε τὴν ἀγάπη καὶ τὸ σεβασμὸ τῶν κατοίκων στὴ ζωὴ καὶ μετὰ θάνατο.

ι) *Ἀλέξανδρος Γεωργιάδης*, ἀρχιμανδρίτης. Ἡγούμενος στὴ Μονὴ καὶ καθηγητῆς στὸ ἡμιγυμνάσιο ἀπὸ τὸ 1950 μέχρι 1954, ὅποτε μετατέθηκε στὸ γυμνάσιο Κῶ.

ια) *Ἰγνάτιος Κόβερ*, ἀρχιμανδρίτης. Γεννήθηκε στὴν Κέα καὶ παρέμεινε ἡγούμενος τῆς Μονῆς ἀπὸ τὸ Φεβρουάριο 1969 μέχρι τὸ Φεβρουάριο 1978, ὅποτε ἀποχώρησε γιὰ λόγους ὑγείας.

Ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία αὐτὴ ἡ Μονὴ παραμένει χωρὶς ἡγούμενο.

Κατὰ τὴ μεταβίβασή μας στὴ Ρόδο τὸν Ἀπρίλιο 1978, συζητήσαμε τὸ θέμα μὲ τὸ Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ρόδου κ.κ. Σπυριδῶνα καὶ μὲ τὴ σύμφωνη γνώμη του ἀποταυθήκαμε τὴν 24 Μαΐου 1978 στὸν Καθηγούμενο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Πάτμου, μὲ τὴν παράκληση νὰ μεριμνήσει γιὰ τὴν πλήρωση τῆς κενῆς θέσεως τοῦ Ἡγουμένου τῆς Σπηλιανῆς. Σὲ τοῦτο τὸ γράμμα μας ὁ Πανοσιώτατος Ἀρχιμανδρίτης κ.κ. Ἰσίδωρος ἀπάντησε μὲ γράμμα του ἀπὸ 29 Μαΐου 1978, πού μᾶς γνώρισε πῶς λόγω τοῦ περιορισμένου ἀριθμοῦ τῶν ὑπηρετούντων στὴ Μονὴ Πάτμου, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποσπᾶσει ἱερωμένο ἱκανὸ νὰ ἀναλάβει τὴν Ἡγουμενία τῆς Σπηλιανῆς. Παραθέτουμε, ὅπως προαναφέραμε, τὸ σχετικὸ μὲ τὸν Ἡγούμενο Νεόφυτο ἔγγραφο.

«Διὰ τοῦ παρόντος ἐνυπογράφου γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι μετὰ τοὺς 1820 ἔτους χρόνους ἠκολούθησεν εἰς τὸ Μοναστήριόν μας ἔκλειψις τῆς ἡγουμενίας στοχαζόμενο τὴν ἀνακεφαλίαν τοῦ Μοναστηρίου ἔγινε συνέδριον παρὰ τοῦ κοινοῦ, εὗραμεν εὐλογον τὸν κύριον Νεόφυτον, τοῦ παπαῦ Ἀντώνη υἱόν, καὶ τὸν ἀποκατεστήσαμεν καθηγούμενον εἰς τὸ ἱερὸν αὐτὸ Μοναστήριον ἐπιλεγόμενον Σπηλιανή, τὸν ὁποῖον ἕως τῆς σήμερον τὸν ἐγνωρίζομεν ὄλοι, μικροὶ τε καὶ μεγάλοι, τίμιον καὶ ἄξιον, καθὼς ἀποφαίνεται, ὅτι τὸ Μοναστήριόν μας εὐρίσκεται εἰς αὖξησιν, πλὴν διαστοχαζόμενοι εἰς κάθε καιρὸν ὅπου ἔρχεται ὁ Ἀρχιερεὺς ὁ ἅγιος Ρόδου ὑπάγωσι μόνον καὶ μόνον μία φαμελία, τοὺς ὁποίους τοὺς ἠξεύρομεν ὅτι εἰς κάθε καιρὸν κατατρέχουν τὸν Ἡγούμενον διὰ νὰ ζημιούν τὸ Μοναστή-

ριον, πλὴν ἀπὸ τῶρα καὶ εἰς τὸ ἕξῃς δὲν θέλομεν νὰ τοὺς ἡξεύρωμεν μὲ τελειότητα αὐτοὺς τοὺς καταστρεπτάς τοῦ Μοναστηρίου. Καὶ νὰ ἔχη καὶ ὁ καθηγούμενος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κοινοῦ νὰ τοὺς ἀντιστέκεται». Καὶ οὕτω ὑποφαινόμεθα.

Ἐν Νισύρῳ τῆ 24 Ἰουνίου 1837.

(Ἔπονται ὑπογραφαὶ τοῦ Δημογέροντος, τοῦ γραμματέως τῆς Κοινότητος καὶ ἱκανῶν μελῶν αὐτῆς).

Γιὰ τὸ ἱστορικὸ τοῦ περιεχομένου παραθέτομε καὶ τὸ ἀκόλουθο σχετικὸ μὲ τὸν διορισμὸ τοῦ Ἡγουμένου Νεοφύτου ἔγγραφο τοῦ Μητροπολίτη Ρόδου Ἀγαπίου τοῦ ἐκ Σαντορίνης (1792-1829).

«Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς τῆς νήσου Νισύρου, τίμιοι προεστῶτες, χρήσιμοι γέροντες καὶ πρόκριτοι καὶ λοιποὶ χριστιανοὶ τῆς νήσου, τέκνα ἡμῶν ἐν Κῶ ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν ἅπασι καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, καὶ παρ' ἡμῖν εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις.

Ἐπειδὴ καὶ τὸ ἐν τῇ πατριδί σας συγκείμενον ἱερὸν καὶ σεβάσιμον μοναστήριον τὸ ἐπ' ὄνοματι μὲν τιμώμενον τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Σπηλιανῆς δ' ἐπιλεγόμενον, ἔστερημένον ὄν ἡγουμενικῆς ἐπιστασίας, καὶ ἵνα μὴ μὲν ἐπὶ πολὺ ἔστερημένον τῆς τοιαύτης προστασίας καὶ φθάσῃ καὶ αὐτὸ εἰς ἡν ἔφθασεν ἀθλίαν ἐρήμωσιν καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ εὐρισκόμενα μοναστηράκια δι' ἔλλειψιν ἀξίων καὶ ἀρμοδίων προσώπων, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν διὰ τὴν ἀχρειότητα καὶ ἀφέλειαν τῶν κατὰ καιρὸν ἐν αὐτοῖς ἡγουμενευσάντων, διὰ τοῦτο ἐσυστήσαμεν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ μοναστηρίῳ ἡγούμενον τὸν ὁσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κύρ Νεόφυτον, ὡς μαρτυρούμενον παρ' ὑμῶν ἀπάντων τῶν ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ χριστιανῶν ἀξιον καὶ ἄσκον ἐπιστάτην καὶ φροντιστὴν εἰς τὰ πρὸς αὔξησιν καὶ βελτίωσιν τούτου τοῦ ἱεροῦ καὶ σεβασμίου ὑμῶν Μοναστηρίου· καὶ ἡμεῖς μὲν κατὰ τὴν θερμὴν αἴτησιν ὑμῶν τῶν χριστιανῶν ἀποκατεστήσαμεν κυριαρχικῶς τὸν εἰρημένον κύρ Νεόφυτον ἐν τῷ Μοναστηρίῳ τῆς Σπηλιανῆς ἡγούμενον. Ὑμεῖς δὲ οἱ Χριστιανοὶ ἵνα ὀφείλητε χάριν τῆς κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου τιμάτε καὶ ἀγαπᾶτε αὐτόν, βοηθοῦντες ἀμα αὐτῷ μετὰ προθυμίας διὰ τὰς κατὰ καιρὸν συμπίπτουσας ὑποθέσεις τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου, ὅπως διὰ τῆς κοινῆς ὑμῶν συνδρομῆς καὶ βοηθείας φανῇ καὶ αὐτὸς ἀξιὸς κυβερνήτης τοῦ ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου καὶ αὐτὸς μὲν διὰ τὴν ἄσκον ἐπιμέλειαν του νὰ λαμβάνῃ τὴν παρὰ πάντων τῶν χριστιανῶν εὐνοίαν καὶ μετ' εὐλαβείας ἀγάπην καὶ τὸν ἔπαινον, ὑμεῖς δὲ οἱ συνδρομηταὶ καὶ καλοθεληταὶ τοῦ ἱεροῦ καὶ σεβασμίου τούτου μοναστηρίου ἔξετε τοὺς μισθοὺς ἐν τε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ τῷ μέλλοντι παρὰ τοῦ μισθοποδότη Θεοῦ. Οὐ ἢ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς Κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν, «ἄωκα' Μαρτίου σκτ' (26).

ὁ Ρόδου Ἀγάπιος ἐν Χριστῷ εὐχέτης ὑμῶν

ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ

Ἰδιόρρυθμο εἶναι τὸ πανηγύρι τῆς Σπηλιανῆς. Ἐνα πανηγύρι πού διαρκεῖ ἑννιά ἡμέρες, 6-15 Αὐγούστου. Εὐτύχημα πὼς σήμερα δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ παλιό. Τὸ μόνο πού δὲν γίνεται εἶναι τὸ ἄλεσμα τοῦ σιταριοῦ ἀπὸ τὶς Νισυροπούλες στοὺς «χερόμυλους» μέσα στὸ «Περιβόλι τῆς Παναγιάς», ἐκεῖ πού σήμερα εἶναι κτισμένο τὸ Δημαρχεῖο. Τὸ ἄλεσμα αὐτὸ γινόταν στὶς 6 Αὐγούστου, γιορτὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, πού

είναι και η αρχή του πανηγυριού. Την ίδια μέρα αρχίζει και το «Νιάμερο». Οι γυναίκες της Νισύρου, κοπέλες και παντρεμένες, στις δύσκολες στιγμές της ζωής τους ζητούν τη βοήθεια της Σπηλιανής και υπόσχονται (κάνουν «τάξιμο»), να κάμουν το νιάμερο. Και νιάμερο είναι οι 300 μετάνοιες που κάνουν κάθε ημέρα επί έννια ημέρες. Οι γυναίκες αυτές λέγονται «Νιαμερίτισσες». Ἄλλα δὲν εἶναι μόνο οι Νισυριές που «τάσσουν» στη Σπηλιανή να κάμουν το νιάμερο. Είναι και από τα γύρω νησιά και ιδιαίτερα από τα χωριά της Κώ Καρδάμενα, Ἀντιμάχεια και Κέφαλο, όπου ἐκτείνεται η χάρη της Σπηλιανής. Ὅλες αυτές φροντίζουν να βρίσκονται στη Νίσυρο ἔγκαιρα, για να μη λείψουν από τον ἑσπερινό και την ἀκολουθία του παρακλητικοῦ κανόνα το βράδυ της 6 Αὐγούστου, που εἶναι και η αρχή του νιάμερου. Γι' αυτό ὅλη την ἡμέρα τὰ πλοῖα πηγαινοέρχονται ἀπὸ τὴν Κώ. Σὲ κάθε πλοῖο που πλησιάζει στὸ λιμάνι οἱ καμπάνες της Σπηλιανῆς κτυποῦν χαρμόσυνα, για να χαιρετίσουν τὸν ἔρχομό τῶν νιαμεριτισσῶν. Ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς γυναίκες αυτές φιλοξενοῦνται σὲ φιλικὰ σπίτια, οἱ ὑπόλοιπες, βοηθούμενες ἀπὸ νέες και νέους της Νισύρου, τακτοποιοῦνται στὰ κελλιὰ τοῦ Μοναστηριοῦ. Οἱ μετάνοιες μποροῦν να γίνονται και στὸ σπίτι, ἀλλὰ συνηθίζεται να γίνονται στὴν ἐκκλησία μπρὸς στὴν Εἰκόνα της Μεγαλόχαρης. Καὶ τὶς συνοδεύουν μὲ ἓνα εἶδος ψαλμωδίας, «τὸ μοιρολόι της Παναγιάς», που παραθέτουμε:

Καλὸν ἔνεν τ' ἅγιος ὁ θεὸς
καλὸ ἔνεν κι ἄς τὸ ποῦμε,
Ὅπου τὸ λέει σώνεται
κι ὅπου τὸ ἔκούει ἔγιάζει
Κι ὅπου θὰ τὸ καλοφρασθῆ
παράδεισο λαβαίνει,
Παράδεισον και λουτουργιὰ
μέσ' τ' ἅγιο μοναστήρι.
Ἐκεῖ Ἀγγέλοι λουτροῦν
κ' οἱ Ἀποστόλοι ψάλλουν
Στὴ μέση στέκει ἀσώματος
και τὸ χαρτί νεγνώνει.
Ποιὸς ἔχει πόδια νὰ σταθῆ
και χέρια νὰ τανύσῃ
Και στόμα ν' ἀπηλοθῆ
στὴν φοβερὰ τὴν κρίση.
Μέγα και ταξιάρχη μου,
Μέγα και φοβερέ μου,

Ἄντὰς σὲ στείλ' ἀφέντης μου
νὰ πάρῃς τὴν ψυχὴ μου
Μὴν ἔρῃς μ' ἄγριον τάραμα,
μὴν ἔρῃς μ' ἄγριον πνέμα,
Ἐλα μὲ τὴν ταπεινώση
νὰ σοῦ τὴν παραδώσω,
Νὰ τὴν ἔπῃς στ' ἀφέντη μου
ὡς θέλει νὰ τὴν κρίνῃ.
Τὰ εἶδεν και τὰ ἔπαθεν
και τάχει καωμένα
Ἄγγελέ μου βλοημένε
μύριε και χαριτωμένε,
Ἀκριβοπερικαλῶ σε
μὲ τὰ δάκρυα προσκυνῶ σε
Νὰ ξορκίξῃς τὸ κακό μου
νὰ ἔγκαλιάζῃς τὸ καλό μου
Νὰ μὴν ἤμπορ' ὁ ἔχτρος μου
νὰ περνᾷ ποτ' ἀπὸ μπρός μου.

Τὸ «μοιρολόι» δὲν εἶναι ἱκανὸ νὰ καλύψει ὅλες τὶς μετάνοιες. Γι' αὐτὸ συνεχίζονται μὲ διάφορα αὐτοσχέδια παρακλητικὰ δίστιχα, ἀφιερωμένα κυρίως στοὺς ξενιτεμένους, ὅπως:

*«ὦ Παναγιά μου Σπηλιανή, ποῦχεις μεγάλη χάρη,
βοήθα σ' ὅλη τῇ ντουριά ὅ,τι ποθεῖ νὰ λάβει.
Βοήθα τὴν ξενολογιά μὲ ὅλη τὴν καρδιά των.
Ἡ Παναγιά ἢ Σπηλιανή νὰ ᾽ναι βοήθειά των.
Ἡρθασι ἢ ξενολογιά εἰς τῇ δική σου χάρη,
βοήθησε καὶ σῶσε τους κι ὅποιος πονεῖ νὰ γιάνει».*

Μὲ τέτοια παρόμοια συνεχίζονται οἱ μετάνοιες καὶ μόνο τὴν τελευταία ἡμέρα θὰ τελειώσει τὸ νιάμερο μὲ τοῦτο τὸ δίστιχο:

*«Τελείωσε τὸ ἐννιάμερο μὲ εὐλογία μεγάλη,
τοῦ χρόνου νὰ ᾽μαστε καλά, κόρες, νὰ ᾽ρτοῦμε πάλι.
Τέλεσαν οἱ μετάνοιες μας, ἴδρωσ πολλὸς ἐχῦθη
σ' ὅλες τὶς ᾽νιαμερίτισσες ἢ Παναγιά εὐχῆθη.
Γι' αὐτὸ καὶ μεῖς εὐχόμεσταν ὅταν τὴν προσκυνοῦμε
ὄλα τὰ Νισυρόπουλα μὲ τὸ καλὸ νὰ δοῦμε.*

Οἱ ἡμέρες προχωροῦν μέσα σ' ἓναν πυρετὸ προετοιμασίας γιὰ τὴ μεγάλη γιορτή. Οἱ νοικοκυρές, χωρὶς νὰ παραμελοῦν τὰ θρησκευτικὰ τους καθήκοντα, ἀσχολοῦνται μὲ τὸ συγύρισμα τῶν σπιτιῶν τους καὶ τὴ γενικὴ καθαριότητα τοῦ χωριοῦ. Καὶ αὐτὰ τὰ σκαλοπάτια τῆς Μονῆς ἀσβεστοῦνται. Καὶ ἔτσι φθάνουμε στὴν παραμονή.

Ἀπὸ πολὺ πρῶτῃ καὶ σχεδὸν ὅλη τὴν ἡμέρα κτυποῦν οἱ καμπάνες τῆς Σπηλιανῆς γιὰ νὰ χαιρετίσουν τοὺς «προσκυνητὲς» ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὰ χωριά τῆς Κῶ, γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὴ Μεγαλόχαρη καὶ νὰ παρευρεθοῦν στὸ πανηγύρι. Τὰ τελευταία χρόνια προστέθηκαν στοὺς πανηγυριῶτες καὶ οἱ ἐκδρομεῖς τῆς ἐργατικῆς ἐστίας Ρόδου, ποὺ μὲ πρωτοβουλία τοῦ συμπολίτη μας, Διευθυντῆ τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἀπασχολήσεως Ἐργατικοῦ Δυναμικοῦ, Γεωργίου Κουμέντου, ἔρχονται μὲ εἰδικὰ ναυλωμένο πλοῖο. Τὴν παραμονὴ ἐπίσης τὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ θὰ ἀπασχοληθοῦν νὰ μαζέψουν τὰ ξύλα γιὰ τὸ μαγείρεμα τῶν φαγητῶν, γιὰ τὸ τραπέζι τῆς Παναγιάς, οἱ δὲ γυναῖκες, ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι, θὰ συγκεντρῶσουν τὰ ρεβίθια γιὰ τὴν περίφημη «ρεβιθθάδα», ποὺ προσφέρεται στὸ νηστίσιμο τραπέζι τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς. Συγκεντρῶνονται ἐπίσης καὶ ὄλα τὰ «ταξίματα» γιὰ τὸ μεσημβρινὸ γιορτινὸ τραπέζι. Καὶ στὰ δύο τραπέζια παίρνουν μέρος ὅλοι ὅσοι βρίσκονται στὸ νησί. Μόνο ὅσοι ἔχουν πρόσφατο πένθος δὲν παρακάθονται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ δὲν θὰ μείνουν ἀμέ-

τοχοι στο γενικό αυτό τραπέζι, γιατί η Έπιτροπή φροντίζει και στέλνει στο σπίτι τους το πιάτο που δικαιούνται.

Το βράδυ της παραμονής και στην καθορισμένη ώρα αρχίζουν να κτυπούν οι καμπάνες της Σπηλιανής για το Μ. Έσπερινό. Με το πρώτο κτύπημα ξένοι και ντόπιοι ξεκινούν και ανεβαίνουν σιγά σιγά τα σκαλοπάτια της Μονής, για να προσκυνήσουν τη θαυματουργή εικόνα και να παρακολουθήσουν την ακολουθία, που ψάλλεται με βυζαντινή μεγαλοπρέπεια. Μετά την απόλυση του έσπερινού οι «νιαμερίτισσες» στολίζουν το κόλυβο της Παναγιάς με κάθε φροντίδα και έπιμέλεια. Άργα το βράδυ συγκεντρώνονται όλοι στο παλιό δημοτικό σχολείο, που, διασκευασμένο σήμερα, χρησιμοποιείται για τις διάφορες έκδηλώσεις, και παρακάθονται στο όμαδικό τραπέζι.

Χαρούμενη ξημερώνει η ημέρα της γιορτής. Όσοι κοιμούνται θα ξυπνήσουν με το πρώτο κτύπημα της καμπάνας της Σπηλιανής και όλοι θα έτοιμαστούν για να παρακολουθήσουν τη θεία λειτουργία, που γίνεται πάντα με μεγαλοπρέπεια και βυζαντινή τάξη. Η έκκλησία, ο πρόναος, τα σκαλοπάτια, η μεγάλη αίθουσα και γενικά κάθε χώρος έχουν καταληφθεί από τους προσκυνητές, που περιμένουν να παρακολουθήσουν τη λιτάνευση της Εικόνας. Όταν τελειώσει η λειτουργία, σχηματίζεται πομπή με την ακόλουθη τάξη: Προηγείται η μεγάλη εικόνα περιστοιχισμένη από τους ψαλτάδες και τους παπάδες ντυμένους τα άμφιά τους και ακολουθεί το έκκλησίασμα. Μεγαλοπρεπέστατο είναι το κατέβασμα από τη Μονή, που αποκτά ιδιαίτερη λαμπρότητα κάθε δεύτερο χρόνο με την παρουσία του Μητροπολίτη Ρόδου κ.κ. Σπυρίδωνα. Η πομπή με την ίδια τάξη θα καταλήξει στην «Τράπεζα», στο παλιό δημοτικό σχολείο, όπου στο μαγειρείο θα γίνει σχετική δέηση (η Παναγία θα εύλογήσει τα φαγητά). Στο σημείο αυτό τελειώνει η θρησκευτική τελετή και η Εικόνα μεταφέρεται στην εκεί κοντά έκκλησία του Άγίου Ιωάννου, από όπου το μεσημέρι θα μεταφερθεί και πάλι στην «Τράπεζα».

Το μεσημεριανό τραπέζι αρχίζει ένωρίς, για να έξυπηρετηθεί καλύτερα ο κόσμος. Τα φαγητά που προσφέρονται είναι ο έξαιρετος πατσάς και κρέας με πατάτες καλομαγειρεμένα και σεβρισιμένα από κοπέλες και νέους του Μανδρακιού. Όσοι τελειώνουν το φαγητό τους προχωρούν προς την έξοδο και αφού άσπασθούν την Εικόνα ρίχνουν στο δίσκο τόν όβολό τους κατά προαίρεση. Το άπόγευμα θα χρησιμοποιηθεί για ξεκούραση, γιατί το βραδάκι θα αρχίσει ο χορός της «Κούπας». Στο χορό αυτό οι κοπέλες χεροπιαστές χορεύουν το νισύρικο χορό «Έμπρός», οι δέ νέοι και γενικά οι άντρες οδηγούν στην αρχή του χορού, στο «μπροστάρι», τις κοπέλες, ο καθένας κατά την προτίμησή του. Έκει η πρώτη του χορού θα παραδώ-

Ὁ γραφικὸς χορὸς τῆς Κούπας

σει τὴν «κούππα» καὶ ὁ συνοδὸς θὰ ρίξει μέσα νόμισμα. Μὲ τὸν πρωτότυπο αὐτὸ τρόπο συγκεντρώνεται ἄρκετὸ χρηματικὸ ποσό, ποῦ προστιθέμενο στὶς ἄλλες εἰσπράξεις χρησιμοποιεῖται γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς Μονῆς. Ὑστερα ἀπὸ τὸ χορὸ τῆς κούπας τὸ γλέντι συνεχίζεται μὲ εὐθυμία, πολλὰς φορὲς δὲ κρατᾶ μέχρι τὶς πρωινὲς ὥρες, ὅποτε οἱ κάτοικοι τοῦ Μανδρακιοῦ συνοδεύουν μὲ τὰ «βιολιά» τὶς νιαμερίτισσες καὶ τοὺς προσκηνυτὲς μέχρι τὸ λιμάνι καὶ τοὺς κατευοδώνουν. Ἔτσι γίνεται καὶ σήμερα ἡ γιορτὴ τῆς Σπηλιανῆς, ποῦ εὐχόμαστε νὰ διατηρηθεῖ.

Γύρω ἀπὸ τὴ Μονὴ ὑφάνθηκε καὶ ὑφαίνεται ἡ ζωὴ τῶν Νισυρίων καὶ σ' αὐτὴ γίνονται οἱ βαπτίσεις καὶ οἱ γάμοι. Ἡ καλύτερη εὐχὴ ποῦ δίνεται στὶς Νισυροπούλες εἶναι: «Ἀπὸ τὴν Παναγιά», δηλαδή νὰ κατέβει τὰ σκαλοπάτια τῆς Μονῆς νύφη.

Τὸ Μοναστήρι αὐτὸ σήμερα βρίσκεται σὲ κίνδυνο, γιὰτὶ ὁ πορώδης βράχος, πάνω στὸν ὁποῖο εἶναι κτισμένο, ἔχει διαβρωθεῖ. Σχετικὴ μελέτη γιὰ προστασία ἔγινε τὸ 1973 ἀπὸ τὸν πολιτικὸ μηχανικὸ κ. Ἀλέξ. Ρηγίδη, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπισημῶν, στάλθηκε στὸ Νομαρχιακὸ Ταμεῖο Δωδεκανήσου, ὅπου καὶ βρίσκεται.

Εὐχόμαστε ὅπως ἡ Σπηλιανὴ φωτίσει τοὺς ὁποιοσδήποτε ἀρμόδιους νὰ ἐνδιαφερθοῦν γιὰ τὴ διάσωση τῆς ἱστορικῆς Μονῆς, ἡ ὁποία, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τοπικὴ σημασία ποῦ ἔχει, εἶναι καὶ «διατηρητέον μνημεῖον»,

σύμφωνα με τὴν ὑπ' ἀριθ. 14214/214 τῆς 10/3/1951 ἀπόφαση τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Δωδεκανήσου, κατόπιν εἰσηγήσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, «Περὶ ἱστορικῶν διατηρητέων μνημείων νήσου Νισύρου». Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ κήρυξε «ἱστορικὸν διατηρητέον μνημεῖον, τὸ Ἴπποτικὸν Φρούριον Μανδρακίου μετὰ τοῦ σπηλαιώδους ναῖσκου τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς».

Πολλοὶ ἀσχολήθηκαν μετὰ τὸ θέμα «Παναγιὰ» καὶ πολλὰ γράφηκαν. Δὲν εἶναι ὅμως λίγοι ποὺ ἐμπνεύστηκαν καὶ ἔγραψαν ποιήματα. Ἀπὸ τὰ γνωστὰ ξεχωρίσαμε δύο, τοῦ Γιάννη Οἰκονομίδη, Νισυρίου ἐγκατεστημένου στὴ Νέα Ὑόρκη, ποὺ τόσο πρόωρα χάσαμε, καὶ τοῦ Κώστα Σακελλαρίδη, ποὺ παραθέτουμε ἀντίστοιχα.

ΣΤΗ ΣΠΗΛΙΑΝΗ

Μάνα, Προστάτρια τοῦ νησιοῦ, Παντάνασσα Παρθένα,
τὴ ἡμέρα τὴ σημερινὴ καθ' ἓνα σου παιδί
γιορτάζει μετ' εὐλάβεια καὶ σεβασμὸ στὰ ξένα,
μετ' ἓνα πόθο του κρυφὸ πὼς θὰ ἔρτῃ νὰ Σὲ δῇ.
Γιορτάζει γιὰ τὴ μνήμη Σου, καὶ δὲν θὰ λησμονήσῃ
τὸ ὄνομά Σου, Σπηλιανή, νὰ λήῃ μετ' σεβασμὸ,
νὰ λαχταρᾷ πότε θὰ ἔρτῃ γιὰ νὰ Σὲ προσκυνήσῃ
κι ἀγνοῦ εἰς τὴν Εἰκόνα Σου νὰ δώσῃ ἀσπασμὸ.
Μεγάλῃ ἢ Θεῖα Χάρις Σου, θαυματουργὴ Μητέρα!
Χάριζε σ' ὅλα τὰ παιδιά τῆς ξηνητεῖας ὑγεία,
κι ἀξίωσ' τα γοργότερα νὰ ἔρτοῦνε μιὰν ἡμέρα,
νὰ δοῦν δικούς τους, τὸ νησι καὶ Σένα, Παναγιὰ.

Νέα Ὑόρκη, 1932.

Ἡ ΠΑΝΑΓΙΑ Ἡ ΝΙΣΥΡΙΑ

Ἡ Παναγιὰ ἢ Σπηλιανή, ἢ Βαγγελίστρα, ἢ Κυρὰ
κι ἢ θρονιασμένη στ' ἀψηλὸ βουνὸ Διαβατικὴ
τέσσερις μεγαλόχαρες, προστάτριες, ὁδηγήτριες.
Ἡ πρώτη ἢ ἀρχόντισσα, τρανὴ θαυματουργὴ
πάνω ἀφ' τὸ Κάστρο στέκεται κι ἀπὸ ψηλὰ ἀγναντεύει
τὸ πέλαγος μετὰ τὰ νησιὰ καὶ τὸ λευκὸ Μαντράκι.
Ἡ δευτέρα ἢ ταπεινὴ στὰ δέντρα εἶναι ζωσμένη,
τὴν προσκυνοῦν περαστικοί, βοσκοὶ καὶ στρατοκόποι
κι ἀφ' τὸ νερὸ τῆς στέρας τῆς πίνουσι καὶ ξαποσταίνουν.
Ἡ τρίτη ἢ περήφανη ἀνάμεσα σὲ δυὸ χωριά

μέσ τοῦ βοννοῦ τῆ ρεματιά, δίπλα σέ νερομάνα,
κάτασπρη μέσ τὸ πράσινο ὑψώνεται ἡ Κυρά.
Κι ἡ τέταρτη ἡ ὀρφανή, ἡ ἀετοραχοῦσα,
σκέπη κορώννα τοῦ νησιοῦ, προβάλλει κι ἀγναντεύει
μέσ' ἀφ' τοὺς σκίνους, τίς μυρτιές, τοὺς σπάρτους, τὰ θυμάρια.
Τέσσερις μεγαλόχαρες, τέσσερα πανηγύρια,
τῆς Σπηλιανῆς, Διαβατικῆς, Κυρῆς καὶ Βαγγελίστρας.

«Νισυριακά Χρονικά», Αὐγουστος 1955, τ. 7, σ. 2.

Προσπαθήσαμε τὸ ἀφιέρωμά μας νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατὸ ἄξιο μὲ τὸ θέμα ποὺ μᾶς ἀπασχόλησε. Σὲ τοῦτο μᾶς βοήθησαν τὰ δημοσιεύματα τοῦ πανιερωτάτου Μητροπολίτη Κῶ Ἑμμανουήλ Καρπαθίου καὶ τῆς λαογράφου Ἀθηνᾶς Ταρσούλη, καθὼς καὶ πληροφορίες ποὺ μᾶς ἔδωσαν ὁ αἰδεσιμώτατος Νικόλαος Χατζόγλου καὶ ἰδιαίτερα ὁ Γεώργιος Χαρτοφύλης, τοὺς ὁποίους καὶ εὐχαριστοῦμε. Παράλειψη θὰ ἦταν ἂν δὲν εὐχαριστούσαμε τὸ φίλο κ. Εὐστάθιο Διακογεωργίου, γραμματέα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου, γιὰ τὴν πρόθυμη ἐξυπηρέτησή του. Μπορεῖ νὰ μὴν προσθέσαμε ἄρκετὰ νέα στοιχεῖα στὰ μέχρι σήμερα γνωστά, ἀλλὰ καὶ ἡ συγκέντρωση αὐτῶν ποὺ ὑπάρχουν δὲν στερεῖται ἀπὸ σημασία.

Η ΝΙΣΥΡΟΣ

ΙΣΤΟΡΟΥΜΕΝΗ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ*

Ἑπὸ τοῦ

RUDOLF HERBST

Καταχωρηθεῖσα εἰς τὴν μεγάλην Γερμανικὴν Ἐμπράγματος Ἐγκυκλο-
παιδεῖαν τῆς Κλασσικῆς Ἀρχαιότητος τοῦ «Πάουλου», 1936.

Pauly's Real-Encyclopaedie der Classischen Altertums Wissenschaft, 1936.

Ἡ μελέτη εὑρηται τεταγμένη κατὰ στήλας ἀπὸ 761 - 767.

Nisyros. 1) Νῆσος κειμένη νοτιοανατολικῶς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς, ἀνή-
κουσα σήμερον εἰς τὴν Ἰταλικὴν Δωδεκάνησον.

I. Μορφὴ, σύνθεσις, σημερινὸς πληθυσμὸς.

Ἡ νῆσος, ἐκτάσεως 40 σχεδὸν τετραγωνικῶν χιλιομ. (κατ' ἄλλους μόνον 34.6), σχηματίζει ἐν ἀνομοιογενὲς πεντάγωνον μὲ 25 περίπου χιλιομέτρων πε-
ριφέρειαν. Δὲν ἔχει βαθεῖς ὄρμους καὶ ἐκ τοῦ λόγου τούτου ὄχι καλοὺς λιμένας.
Ἐ μοναδικὸς καὶ κάπως χρησιμοποίησιμος λιμὴν κεῖται ἐπὶ τῆς βορείου ἀ-
κτῆς, παρὰ τὰ «Therma» (Pali). Ἡ νῆσος ἀποτελεῖται ἐξ ἠφαιστειωδῶν βρά-
χων. Ἡ ἠφαιστειώδης δραστηριότης, περὶ ἧς γίνεται μνεῖα κατὰ τὴν ἀρχαιό-
τητα καὶ τὸν μεσαίωνα, καὶ ἥτις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα πλείστους σεισμοὺς
κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, περιορίζεται σήμερον εἰς θερμὰς πηγὰς, ἰδίως
ἐπὶ τῆς βορείου ἀκτῆς παρὰ τὰ «Therma» (Pali) καὶ εἰς τὸ Μανδράκι, ὡς καὶ
εἰς σχηματισμὸν «Solfataren». Ἐ κεντρικὸς κρατῆρ, ὅστις κατέρρευσε,
φθάνει εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον του τὰ 692 μέτρα καὶ κρύβει εἰς τὸ κέντρον
του μίαν βαθεῖαν κοιλότητα μὲ θειοῦχα στρώματα καὶ «Fumarolen».

Ἐ κατὰ τὸ πλεῖστον Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἀσχολεῖται μὲ τὴν καλλιέρ-

---

(*) Ἡ μετάφρασις εἶναι τοῦ Λάζαρου Κοντοβεροῦ. Ἡ ἀναδημοσίευσίς γίνεται ἀπὸ τὸ
βιβλίον «Νισύρου Ἱστορικά», σελ. 95-102, τοῦ Α. Κοντοβεροῦ. Ἡ μελέτη εἶναι πολὺ
ἐνδιαφέρουσα γιὰ τίς πολλὰς πηγὰς στὶς ὁποῖες ἀναφέρεται. Οἱ ὑποσημειώσεις εἶναι τοῦ
μεταφραστῆ.

γειαν τῆς ἀμπέλου καὶ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων, μὲ τὴν ἀλιείαν καὶ κτηνοτροφίαν (προβάτων). Οὗτος ἐλαττοῦται (1912: 4300, 1922: 3158 κάτοικοι) καὶ συγκεντροῦται εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις καὶ δὴ εἰς Μανδράκι, εἰς τὰ βορειοδυτικά (2500 ἢ 1863 κάτοικοι), Ἐμπορειὸν (Emborio) εἰς τὰ βορειοανατολικά, Νικειὰ (Nikia) εἰς τὸν νότον. Τὰ ἀγροτικά προϊόντα εἶναι ὁ οἶνος, τὸ ἔλαιον, τὰ ἀμύγδαλα, τὰ βαλανίδια, τὸ κριθάρι, τὰ λαχανικά. Τὰς θερμὰς πηγὰς ἐπισκέπτονται σήμερον, ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, οἱ ἀσθενεῖς. Ἴδε: Ross Inselr. II 68 ff. Rhangabé Hellen. III 409² ff. Baedeker Konstantinopel, 433. Desio Bolletino Soc. geol. Ital. XLIII (1924) 113 ff. Grill Atti Acad. Lincei scienze fisiche X (1914) 13 ff. Martelli Memor. matem. Soc. Ital. scienze ser. III Bd. XX (1917) 79 ff. Abbildungen: Dawkins-Wace Ann. Brit. Sch. XII (1905/06) 169. 171. Thera I 373. Martelli Taf. 6 ff.

II. Γεωγραφικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ πληροφορίες ἐκ τῆς ἀρχαιότητος.

Οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν Νίσυρον ὡς ἀνήκουσαν εἰς τὰς Σποράδας (Strab. X 488. Pomp. Mel. II 111. Eustath. Dion. Per. 525, nur Steph. Byz. s. N. und Ἄργος Eustath. 318, 25 ff.) τὴν περιλαμβάνουν εἰς τὰς Κυκλάδας. Ἴδε Bursian Geogr. Griech. II 349 Anm. Κατὰ τὸν Στράβωνα (Strab. XIV 656¹) ἡ Νίσυρος εὐρίσκετο ἔναντι τῆς πόλεως Κνίδου (Knidos) εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ περιφέρεια τῆς νήσου ἀναβιβάζεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (Strab. X 488²) εἰς 80 στάδια («Stadien»), ἡ δὲ ἀπὸ τῆς Τήλου καὶ Κῶς (Strab. X 483, XIV 657) εἰς 60 στάδια (Stadien)³. Ἀμφότεροι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι εἶναι κάπως μικροί. Ἀντιστρόφως ὁ Ἄνωνύμου Σταδιασμός (Anonym.), ὑπολογίζων τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Ρόδου (Stad. m.m. 272⁴=GG M I 497) εἰς 820 στάδια, τὴν ἀναβιβάζει πολὺ. Τὸ ὅτι ἐνταῦθα ἀντὶ τῆς μεταφερθείσης λέξεως «Nesyros» δέον νὰ διαβάξεται Ν., δεικνύουν τὰ στοιχεῖα ἀποστάσεως Ρόδου-Κνίδου καὶ Ρόδου-Τήλου ἀμέσως πρὸ ἢ μετὰ. Βλέπε σχετικῶς ο. Bd. XV S. 1296 M e s y r o s. Ὁρθότερα ἀναφέρει ὁ Πλίνιος (Plin. n. h. V 133)⁵ τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Κνίδου μὲ 12, 5 (15, 5) ρωμαϊκὰ μίλια.

Ἐπὸ τοῦ Στράβωνος (X 488) καὶ Eustath. (Dion. Per. 525) μᾶς περιγράφεται ἡ Νίσυρος ὡς στρογγύλη, ὑψηλή, βραχέωδης («πετρώδης τοῦ μυλίου λί-

1. Στραβ. ιδ' 656: «Κατ' αὐτὴν (Κνίδου) δ' ἐστὶν ἡ Νίσυρος πελαγία».

2. Στραβ. ι' 488: «Περίμετρον δὲ αὐτῆς ὀγδοήκοντα στάδιοι».

3. Στραβ. ι' 488: «Νίσυρον δὲ πρὸς ἄρκτον μὲν ἐστὶ Τήλου, διέχουσα αὐτῆς ὅσον ἐξήκοντα σταδίουσ ὅσους καὶ Κῶς διέχει».

4. Stadiasma maris magni 272, τοῦτ' ἐστὶ Ἄνωνύμου Σταδιασμός (ἦτοι Περὶ πλοῦς τῆς Μεγάλης Θαλάσσης): «ἐκ Ρόδου εἰς Νίσυρον στάδιοι ωκ'» (820).

5. Πλίν. Φυσ. Ἴστ. Ε' 133: «Ἡ Νίσυρος, ἄλλοτε καλουμένη καὶ Πορφυρίς, ἀπέχει δώδεκα μίλια τῆς Κνίδου».

θου)). Ἡ ἡφαιστειώδης δραστηριότης ἀντικατοπτρίζεται εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ σεισμοῦ καὶ ἀφανισμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ (Διόδωρος, *Diod.* V 54, 3), ὡς καὶ εἰς τὸν μῦθον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ νῆσος ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ποσειδῶν ἀπέσπασεν ἐν τεμάχιον ἀπὸ τὴν Κῶ καὶ τὸ ἐξεσφενδόνισε κατὰ τοῦ φεύγοντος γίγαντος Πολυβότου («Polybotes») (ἀποσπάσματα καὶ ἀπεικονίσεις βλέπε *Myth. Lex.* III 2636, ἐπίσης *Diels Herm.* XXXI 347).

Ἐκ τῶν προϊόντων τῆς Νίσυρου ἀναφέρονται ἰδιαιτέρως: ὁ οἶνος (*Eustath.* 318, 25, *Dion. Per.* 525), ἡ μυλόπετρα (πετρώδης [τοῦ] μύλου λίθου) (*Strab.* X 488. *Eustath.* *Dion. Per.* 525), (πέτρα Νισυρ(ῖ)τις ἐπακριβῶς=μυλόπετρα, *Anth. Pal.* IX 21). Ὁ Πλίνιος (*Plin. n. h.* XXIV 112 f) ὀνομάζει ἐν ἱαματικὸν βότανον *crysiscepirum* (*sphagnon diaxylon*=*Poterium spinosa* ἢ *Genista acanthoclada* *Martelli* 80), ἥτοι ἕως τὸ ἴδιον τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται εἰς *IG XII* 3, 92. Ἐπίσης καὶ αἱ θερμαὶ καὶ ἡ ἱαματικὴ τῶν ἐπίδρασις ἦσαν ἤδη γνωσταὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (*Strab.* X 488, ἴδε u. V.). Ὁ Ἀριστοτέλης (*hist. an.* IX 21 p.617) ἀναφέρει περὶ ἐνὸς εἴδους γαλαζίου κοτσύφου, τὸ ὁποῖον ἀνευρίσκετο κυρίως εἰς τὴν Νίσυρον (βλέπε ἐπίσης *Hiller v. Gaertringen IG XII* 3, p. 17. *Martelli* 79).

III. Ὀνομασία.

Καὶ οἱ ἀρχαῖοι δὲν κατενόουν πλέον τὸ ὄνομα Νίσυρος. Τοῦτο ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ἐπιτηδευμένης ἐξηγήσεως τοῦ *Eustath.* *Dion. Per.* 525 (ἐκ τοῦ νέου καὶ σύρω). Θὰ εἶναι προφανῶς προελληνικόν, τοσοῦτον μᾶλλον, καθόσον ἀπαντᾶται πλειστάκις εἰς τὴν περιοχὴν τῆς νοτιοδυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας (βλέπε u. N. ἀριθ. 2-4). Ὁ *Fick* (*Vorgr. Ortsn.*=προελληνικαὶ ὀνομασίαι πόλεων 51.75. 119.164) θεωρεῖ τοῦτο ὡς «hettitisch»¹ ἢ «delegisch»². (*Syll.*³ 239 C III 61; D II 56 ff., ἀπὸ τοῦς Δελφούς 4ος αἰὼν π.Χ.). Ἡ ὀνομασία περιέχει τὰς γραφὰς Ν υ σ ο ὄ ρ ι ο ς, Ν ι σ ο ὄ ρ ι ο ς, ἕως διότι τὸ Δελφικὸν «steinmetz» νὰ ἀντελήφθῃ οὕτω τὸ ὄνομα, ἐνῶ εἰς τὰ περίπου σύγχρονα νομίσματα ὁ μῦθος ΝΙ, ΝΙΣΥ, ΝΙΣΥΡΙΟΝ (*Head HN*² 635), καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἐπιγραφὰς τῆς πρὸ Χριστοῦ ἐποχῆς ἐμφαίνεται ἢ εἰς ἡμᾶς γνωστῇ γραφῇ. Ὁ «Itazismus» τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων τὸ πρῶτον σημειοῖ παραπλεύρως τῆς γραφῆς Νίσυρος κλπ. Νεισύριος (*IG XII* 1, 243, 3, 104, 164 f). Τὸ ὄνομα διετηρήθη σχεδὸν ἀμετάβλητον διὰ μέσου τοῦ Μεσαίωνα καὶ τῆς συγχρόνου ἐποχῆς: Νίσουρο, Νίσαρο (*Melet. Georg.* III 221 f., *Nisaria, Nizzaria Ebe-*

1. Χετταϊκόν. (Χετταῖοι, πανάρχαιος ἀσιατικὸς λαὸς ἀναπτυχθεὶς ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ Ἀνατολικῇ Μικρασίᾳ).

2. Δελεγικόν. (Δελεγες, πανάρχαιος λαὸς ἐπὶ τῆς δυτικῆς καὶ μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ κατὰ τὰς παραλίας καὶ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος, τῶν φερομένων γενικῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα Πελασγοί).

ling Homer Iew. Nissari, Nisero Martelli 79), σήμερον ἐπισήμως Ἰταλικά: Nisiro.

IV. Ἱστορία.

Κατὰ τὸν Πλίνιον (Plin. n. h. V 134) ἡ νῆσος ὀνομάζετο πρότερον Πορφύρις (Steph. Byz. s. N.: ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ πορφυρέων).

Κατὰ τὸν Διόδωρον (Diod. V 54, 1 ff.) εἰς τὴν Νίσυρον ἐγκατεστάθησαν τὸ πρῶτον Κᾶρες (Karnern), ἔπειτα Δωριεῖς (Doriern) ἐκ Κῶ καὶ ἀργότερον τοιοῦτοι ἐκ Ρόδου. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Herodot. VII 99) εἶχε δωρικὸν πληθυσμὸν ἐξ Ἐπιδάουρου. Ὁ κατάλογος πλοίων Ὀμήρου (Ἰλ. Β' 676) (Hom. Il. II 676 f.) περιγράφει τὴν Νίσυρον ὁμοῦ μετὰ τῆς Καρπάθου, Κάσου καὶ Κῶ ὡς κυριαρχικὸν ἔδαφος τοῦ Φειδίππου καὶ Ἀντίφου, τῶν υἱῶν τοῦ Ἡρακλείδου Θεσσαλοῦ. Καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ ἀντικατοπτρίζονται ποικιλοτρόπως αἱ σχέσεις μετὰ τῶν δωρικῶν γειτονικῶν νήσων ὡς καὶ μετὰ τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου: εἰς τὴν διάλεκτον τῶν ἐπιγραφῶν (ἴδε ὑπὸ σημ. VI), εἰς τὰς ὀνομασίας μνηῶν Καρνεῖος («Karneios») καὶ Δάλιος («Dalios») (IG IIX 3, 89. 91), εἰς τὴν θρησκείαν Ποσειδῶν Ἀργεῖος (Poseidon Argeios, βλέπε ὑπὸ σημ. VI), εἰς τὴν ὑπαρξιν εἰς τὴν Νίσυρον πόλεως Ἄργος (βλέπε ὑπὸ σημ. V). Σχέσεις εἰς τὸν πληθυσμὸν, βλέπε ὑπὸ σημ. VI. Κατὰ τὴν μάχην τῆς Σαλαμῖνος τῷ 480 ἐπολέμησαν οἱ Νισύριοι ὑπὸ τὴν Ἀρτεμισίαν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Περσῶν (Ἡροδ. Ζ' κεφ. 99 — Herodot. a. O). Ἀπαλλαγέντες τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ, ἐτάχθησαν εὐθὺς μὲ τὴν θαλασσίαν συμμαχίαν Δηλοῦ Ἀττικῆν («adelsisch-attischen»), εἰς τὴν ὁποίαν κατέλαβον ξεχωριστὴν θέσιν: δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν Καρικὴν ἐπαρχίαν («Karischen») (Hiller v. Gaertringen Arch. Anz. 1896, 24), ἀλλὰ ἀρχικῶς εἰς τὸν ἰωνικὸν καὶ ἔπειτα εἰς τὸν νομὸν τῶν νήσων (Syll.³ 68, 5). Ὁ φόρος ὑποτελείας ἦτο βέβαια ἐξαιρετικὰ μέγας: ἀρχικῶς 1 1/2 τάλαντον («Talent»), ἀργότερα ἀπὸ τοῦ 442/41 π.Χ. εἰς 1 τάλαντον, ἦτοι 180 ἢ 120 δραχμαὶ κατὰ τετραγ. χιλιόμε. (Suppl. Epigr. V 3 IV 4· 9 I 5· 12 I 7· 13 I 9· 14 II 16· 15 I 9· 22 I 27· 25 II 20· 29 II 22· Beloch GG² II 2, 367 f.). Μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῶν Ἀθηναίων, οἱ Νισύριοι ἐξαρτῶμενοι ἐκ τῆς Σπάρτης ἀπηλλάγησαν πάλιν ταύτης ὀλίγον μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Κνίδου κατὰ τῷ 394 π.Χ. (Διόδωρος, Diod. XIV 84, 3. Pistorius: Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Λέσβου, 104. 111 f.). Εἷς Νισύριος μισθοφόρος ἐπολέμησε καὶ ἔπαισε ὑπὸ τὸν Χαβρία¹ εἰς τὴν Αἴγυπτον («Chabrias» CIG III 4702). Ὁ 5ος καὶ 4ος αἰὼν πρότερον εἶχε ἡ ἀκμὴ. Τὰ

1. Στρατηγὸς τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἀκμάσας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς 4ης π.Χ. ἑκατονταετηρίδος. Εἰς μίαν του ἐπιχειρήσιν ἐβοήθησεν εἰς Κύπρον τὸν Εὐδαγόραν μὲ 10 τριήρεις καὶ 800 μισθοφόρους νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Φοινίκης καὶ νὰ πολιορκήσῃ τὴν Τύρον, νικήσας ἐπανειλημμένως τοὺς Πέρσας.

ὑπολείμματα τῶν ἐν αὐτῇ ἐπιμελῶς κατασκευασθέντων ἰσχυρῶν τειχῶν² ἀνάγονται εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην (ἴδε u. V) καὶ (καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν) μόνον ἐν αὐτῇ οἱ Νισύριοι ἔκοβαν ἰδικὰ τῶν νομίσματα, ἐπίσης δὲ καὶ ἀργυρᾶ τοιαῦτα (Head a. O.). Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης δεικνύουσι τὰ δικαιώματα ἐνὸς ἐλευθέρου κράτους (Hiller v. Gaertringen, IG XII 3¹ p. 17). Ἐὰν βέβαια αἱ διατάξεις περὶ ἐνταφιασμοῦ (IG XII 3.87) ἐστρέφοντο ἐναντίον τυράννων, ὅπως ὑπέθετε τοῦτο ὁ Loch κατὰ τὸν Hiller v. Gaertringen (Arch. Anz. 1896, 45) καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Hermann Staatsalt (III⁶ 80 3. 82) καὶ ὁπότε δέον νὰ συναγάγωμεν ὅτι ὑφίσταντο ἐσωτερικοὶ πολιτικοὶ ἀγῶνες εἰς Νίσυρον, δὲν ἀποδεικνύεται. Μεταγενεστέρως ἡ Νίσυρος περιῆλθε πάλιν ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τῶν ἰσχυροτέρων γειτόνων. Κατὰ τὸν 3ον αἰῶνα εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Πτολεμαίων (F r i t z e: Οἱ πρῶτοι Πτολεμαῖοι 98. B e l o c h GG² IV 2, 338), κατόπιν ἤλθεν ὄλονεν περισσότερο ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Ρόδου. Ἐν τῷ μεταξύ προσεπάθησεν ὁ Φίλιππος Ε' τῆς Μακεδονίας νὰ κερδίσῃ τὴν νῆσον (H o l l e a u x, Cambridge anc. hist. VIII 145), ἐνῶ ὁ B e l o c h (GG² IV 1, 683, 2, 339, 551) ὑποθέτει ὅτι ἡ μακεδονικὴ αὐτὴ ἐποχὴ ἤρχισεν ἤδη τῷ 227, ὁ Hiller v. Gaertringen S. (Ber. Akad. Berl. 1895, 475 καὶ Suppl. Bd. V S 784. 788) πιστεύει ὅτι ἡ ἀπὸ τὸ ἔτος 201 περίπου χρονολογούμενη ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως (IG XII 3, 91=Syll³. 572) ἦτο περισσότερο μία προσπάθεια νὰ κερδίσῃ ταύτην καὶ ἔμεινεν ἄνευ σταθερᾶς ἐπιτυχίας. Κάτι παρόμοιον ἀναφέρει ὁ Herzog (Klio II 328) καὶ ὁ Niese ('Ελληνικὰ καὶ Μακεδονικὰ κράτη, II 587 f). Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ρόδου ἤρχισεν ἤδη ἐνωρίτερον (ὄνομασία κρατικῶν λειτουργιῶν παρομοία τῆς εἰς Ρόδον [IG XII 3, 91] εἰς «δαμιεργὸς» ὡς ὑπάλληλος, ὡς «εponymer»), ἐγένετο δὲ ἀπὸ ἀπόψεως μορφώσεως ὄλονεν ἰσχυροτέρα (H i l l e r v. Gaertringen: Arch. Anz. 1896, 24. Οἱ Νισύριοι εἰς τὴν Ρόδον ἢ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ροδίων, βλέπε ὑπὸ VI). Πολιτικῶς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἡ Νίσυρος διετήρησε μίαν ὀρισιμένην ἀνεξαρτησίαν. Ὁ Δῆμος λαμβάνει ὅπως καὶ πρότερον τὰς ἰδίας του ἀποφάσεις, π.χ. κατὰ τὴν ἀπονομὴν τιμῶν (ἴδε VI). Ἐξωπολιτικῶς ἡ Νίσυρος ἔκτοτε διαμοιράζεται τὴν τύχην τῆς μεγάλης γειτονικῆς νήσου. Μετ' αὐτῆς περιέρχεται εἰς τὴν ρωμαϊκὴν καὶ μετέπειτα εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Καταληφθεῖσα προσωρινῶς τῷ 653 μ.Χ. ὑπὸ τοῦ Χαλίφῃ τῆς Συρίας, κατακτᾶται τῷ 1312 ὑπὸ τῶν Ἰωαννιτῶν (Johanniten) τῆς Ρόδου, οἱ ὅποιοι τὴν παραδίδουσι τῷ 1316 εἰς τὸν («Assantio») Ἀσσάντη ὡς τιμάριον καὶ τῷ 1385 τὴν παραλαμβάνουσι ὑπὸ ἰδικὴν τῶν διοικήσιν. Τῷ 1533 ἐγένετο Τουρκικὴ.

2. Πρόκειται περὶ τοῦ περιφήμου κλασσικοῦ τείχους (τοῦ Παλαιοκάστρου) τῆς Νισύρου, περὶ τοῦ ὁποίου ἐκτενῶς γίνεται μνεία εἰς τὸ παρὸν σύγγραμμα.

V. Τοπογραφία.

Κατὰ τὸν Στράβωνα (X 433) ἡ νῆσος εἶχε μίαν πόλιν μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα, ἓνα λιμένα, θερμὰς πηγὰς καὶ ἓνα ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος (Skyl. 99 = GGM I 72 f ὁμιλεῖ μόνον περὶ τῆς νήσου καὶ τοῦ λιμένος). Τὰ ἀρχαῖα ἐρεῖπια ἐξερευνήθησαν κατ' ἐπανάληψιν καὶ περιεγράφησαν (R o s s: Insehr. II 68 ff. Hil-ler v. Gaertringen: IG XII 3 p. 17: Arch. Anz. 1896, 23 f.=Berl. Phil. W. XVI 189 ff. D a w k i n s - W a c e: Ann. Brit. Sch. XII (1905/06) 165 ff). Συστηματικὰ ἐκσκαφαὶ ἀνελήφθησαν μόνον ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν κατοχῆς της (Clara Rhodos VI/VII 471).

Περὶ τὰ δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας ὑπεράνω τῆς σημερινῆς πολίχνης Μανδράκι ἀνυψοῦνται τὰ ἐρεῖπια τῆς παλαιᾶς ἀκροπόλεως, τεράστιοι τοῖχοι πάχους ὄχι κάτω τῶν 3. 60 μέτρων, ἀποτελούμενοι ἐκ κανονικῶν λαξευτῶν λίθων μαύρου τραχύτου («Trachyts») ἀπὸ τὴν νοτιᾶν πλευρὰν τῆς νήσου. Ἐνισχύονται κατὰ διαστήματα ὑπὸ τετραγώνων πύργων, ἡ δὲ κυρία πύλη εὐρίσκειτο πρὸς νοτιοανατολὰς (σχεδιάγραμμα, Skizze, D a w k i n s - W a c e 167· εἰκόνες Abbildungen ebd. 166, IG XII 3 p. 18. Θήρα [Σαντορίνη] Thera I 374). Πέριξ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ πρὸς ἀνατολικοδυτικὴν κατεύθυνσιν ἦλθον ἐσχάτως εἰς φῶς τάφοι κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς ἑλληνο-ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ τοιοῦτοι τοῦ 7ου καὶ 6ου π.Χ. αἰῶνος (παρὰ S. Giovanni: Clara Rhodos VI/VII 471). Ἀπὸ τὸ φρούριον ἐξετείνοντο τὰ τείχη, τὰ ὅποια περιέκλειον ἄλλοτε τὴν ἀπὸ τὴν πλευρὰν τῆς θαλάσσης κτισθεῖσαν πόλιν. Τὰ ἔχνη τοῦ πρὸς βορρᾶν τείχους εἶναι εἰσέτι ἐμφανῆ (Dawkins - Wace 168). Εἰς τὴν πρὸς ἀνατολὰς ἐκτεινομένην αὐτὴν Λίμνην (Limne) ἐπίστευεν ὁ R o s s (II 73) ὅτι ὑπῆρχεν ὁ ἀρχαῖος, νῦν κατακλυσθεὶς ὑπὸ ἄμμου, λιμὴν, διαφορετικὴν δὲ γνώμην ἔχει ὁ D a w k i n s - W a c e (169 f). Περὶ τὰ 4 χιλιόμετρα ἀνατολικῶς τῆς σημερινῆς πόλεως ὑπάρχουν θερμαὶ πηγαὶ μὲ ἀρχαῖα ἐρεῖπια (εἰς ρωμαϊκὸς λουτήρ (D a w k i n s - W a c e 170. Παντελίδης Bull. hell. XV [1891] 488 ff.), ἀσφαλῶς δὲ αἱ αὐταὶ περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ ὁ Στράβων (X 488). Πρὸς νότον τῆς νήσου εὔρεν ὁ R o s s (II 80) ἐν ἀρχαίῳ λατομεῖον μὲ παλαιὸν τάφον, ἕτερον δὲ λατομεῖον ὑπάρχει πρὸς δυσμὰς (D a w k i n s - W a c e 170). Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Steph. Byz. (βλέπε Ἄργος) ὀνομασθεῖσαν ὁμώνυμον τοποθεσίαν ἐπὶ τῆς Νισύρου ἀνῆκεν ἐν τούτοις προφανῶς τὸ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (X 488)

---

3. Τὴν 27ην Ἰουνίου 1946 ἀποφασίζεται ἡ ἔνωσις τῆς Δωδεκανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 10ην Φεβρουαρίου 1947 γίνεται ἡ ἐπικύρωσις τῆς Ἑλληνοἰταλικῆς συνθήκης εἰρήνης. Τὴν 15ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους, ἡ Δωδεκάνησος περιῆλθεν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 7ην Μαρτίου 1948, ἐγένετο ἡ ἐπίσημος τελετὴ τῆς ἐνσωματώσεως.

μνημονευθὲν τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος Ἀργείου, ὅπως ὀνομάζεται εἰς IG XII 3, 103. Ἐὰν βέβαια δεόν νὰ ἀναζητήσωμεν τοῦτο εἰς τὴν σήμερον ὀνομαζομένην περιοχὴν ἅς τὸ Ἴαργος» πρὸς δυσμὰς τῆς νήσου (R o s s II 79), ἢ ἐὰν τοῦτο εἶναι μία νέα ὀνομασία ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν ἀρχαίων πληροφοριῶν (D a w k i n s - W a c e 170), δὲν δύναται νὰ λεχθῆ. Ὁμοίως δὲν ἔχει ἐξακριβωθῆ ἡ θέσις τῶν ἐν IG XII 3, 92 ἀναφερομένων τοποθεσιῶν Γιγάντεα (Polybotessage?) καὶ Ἰπατον. Ἀντιθέτως εἶναι κάπως βεβαιωμένη ἡ θέσις ἐνὸς ἱεροῦ τοῦ Διὸς Μειλιχίου διὰ δύο ἱερῶν ἐπιγραφῶν (IG XII 3, 95, 96) παρὰ τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Τριάδος, οὐχὶ μακρὰν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Μανδρακίου (H i l l e r v. Gaertringen πρὸς IG XII 3, 96).

VI. Θρησκευτικαὶ καὶ κρατικαὶ συνθήκαι.

Ὁ κυριώτερος θεὸς τῆς Νήσου ἦτο ἀναμφισβητήτως ὁ Ποσειδῶν. Εἰς αὐτὸν μάλιστα ὤφειλε ἡ Νίσυρος κατὰ τὴν «Polybotessage» (s. o. II) τὴν ὑπαρξίν της. Οὗτος καὶ τὰ σύνεργά του (τρίαινα, δελφίνοι) ἐμφαίνονται κατὰ προτίμησιν ἐπὶ τῶν νομισμάτων (H e a d a. O.). Τὸ παρώνυμον Ἀργεῖος (Syll³. 673. 10) τὸ ὤφειλεν εἰς τὴν πολίχνην Ἴαργος (L a g e s. o. V). Παρὰλλήλως πρὸς αὐτὸν ἐλατρεύοντο:

ἡ Ἀφροδίτη (Pandemos? IG XII 5. 221. Aphrodisiasten [Ἀφροδισιασταί] εἰς τὴν Νίσυρον, IG XII 3. 104 = 1GR IV 1110).

ὁ Ἴαργος (IG XII 3, 103).

ἡ Ἄρτεμις ([?] H e a d a. O.).

ὁ Διόνυσος (IG XII 3. 164: Dionysiasten, Διονυσιασταί τῆς Νισύρου; IG XII 3, 104).

ὁ Ἡλιος ([?] H e a d a. O.).

ὁ Ἑρμῆς (IG XII 3. 93. 94: Hermaisten, Ἑρμαῖσταί εἰς τὴν Νίσυρον; IG XII 3, 104).

ἡ Τύχη (IG XII 3, 97).

ὁ Ζεὺς Ἴαμμων, «Ammon» (H e a d a. O.).

ὁ Ζεὺς Μειλιχιος (IG XII 3. 95. 96: Meilichiasten, Μειλιχιασταί εἰς τὴν Νίσυρον; IG XII 3. 104, Lage des Heiligtums s. o. V).

Καὶ ὁ Ἀπόλλων ἐλατρεύετο εἰς τὴν νῆσον (IG XII 3. 92 Δάλειος; = Δῆλιος). Σχέσεις μὲ τὴν Δῆλον (IG XI 595. 622), μὲ τοὺς Δελφοὺς (Syll³. 239 C III 61. D II 56 ff.). Ἐὰν παραλλήλως ὁ Ἀπόλλων Νισυρίτης, ὁ ὅποιος τῷ ὄντι ἀνήκει εἰς μίαν πολίχνην τοῦ αὐτοῦ ἢ παρομοίου ὀνόματος εἰς τὴν Λυδίαν (βλέπε ἀριθμ. 4) καὶ δεόν νὰ συγκριθῆ μετὰ τοῦ προασιατικοῦ (vorderasiatischen) θεοῦ τῶν καταγίδων (K e i l - v. Premerstein: ἀναμνηστικὸν Ἀκαδ. Βιέννης, Phil.-hist. KI. LIV [1911] 101), εὐρίσκεται εἰς ἄμμεσον σχέσιν μὲ τὴν νῆσον (Μυθολογία Lex. III 433), δὲν δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ κριθῆ (Kaiser-

kult [ἱερατεύσαντα ἐν Νισύρῳ τῶν Σεβαστῶν] IG XII 3, 104 = IGR IV 1110).

Εἰς τὴν Νίσυρον ἐκυριαρχοῦσεν, ἐφ' ὅσον αἱ ἐπιγραφαὶ ἐπιτρέπουν κρίσιν τινά, ἢ εἰς τὰ ἑλληνικὰ κρατίδια (Stadtstaaten) συνήθως Δημοκρατία. Ἐναντι τοῦ συμβουλίου (βουλὰ: IG XII 3, 88-91), τὸ ὁποῖον εἶχε καὶ «probulentische» δικαιοδοσίαν (Hermann Staatsalt. III⁶ 131. 6), ἵσταται ὁ λαὸς (δᾶμος eld.). Ἀργότερα, ἴσως κατὰ τὸν χρόνον ὁπότε ἡ Νίσυρος, ὡς δῆμος, ἦτο ἐνσωματωμένη εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ρόδου (s. o. IV), ἐμφανίζεται μόνον ὁ δῆμος ὡς λαμβάνων ἀποφάσεις (IG XII 3, 101, 103). Ὁ «ερονυμ» δημόσιος ὑπάλληλος ἦτο τὸ ἀργότερον τοῦ 3ου αἰῶνος ἐπὶ τοῦ «δαμιεργός» (IG XII 3, 89-91, 104) (προφανῶς κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς Ρόδου), παραλλήλως δὲ πρὸς αὐτὸν ἀναφέρονται οἱ προστάται (IG XII 3, 87, 89, 90). Κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐποχὴν ἐμφανίζεται εἰς στρατηγὸς (IG XII 3, 97). Παραλλήλως ὑφίσταντο παντὸς εἶδους θρησκευτικὰ τιμητικὰ ἀξιώματα, ὡς διδάσκει ἡ IG XII 3, 104.

Ἡ κρατικὴ μηχανὴ περιελάμβανε καὶ τὰς πέριξ μικρὰς νησίδας (Strab. X 489), ἐὰν δὲ αὕτη ἐπεξετείνετο μακρύτερον, δὲν πληροφοροῦμεθα. Αἱ ἀπώλειαι εἰς πληθυσμὸν ἐκ τῆς ἡφαιστειώδους δράσεως (s. o. II) προεκάλεσαν κατ' ἐπανάληψιν εἰσροὰς ἔξωθεν, ἐκ Κῶ καὶ Ρόδου (Diod. V 54, 1 ff.). Ἀντιστρόφως ἡ Νίσυρος παρεχώρησεν ἀνθρώπους, κυρίως εἰς τὰς γειτονικὰς νήσους: Νισύριοι (ἐσωτερικῶς) εἰς τὴν Ρόδον (IG XII 1, 111, 149, 238-249 ([?]: παράβαλε Hiller v. Gaertringen IG XII 1 p. 63), εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ροδίων (IG XII 3, 103 = Syll.³ 673. IG XII 3, 104 = IGR IV 1110), εἰς Κάρπαθον (IG XII 1, 1035· ἀπ' αὐτὴν ταύτην τὴν Νίσυρον, παράβαλε ὑπ' ἀριθ. 2), «Nisyriaden» εἰς Κῶ (Paton - Hicks: Inser. of Cos 368 VI 39). Κατὰ πόσον αἱ ὑπ' ἀριθ. 2-4 κατονομασθεῖσαι τοποθεσίαι δέον νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἰδρῦθησαν (Tochtergründungen) ὑπὸ τῆς νήσου, εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῇ τις.

VII. Τέχνη.

Σπάνια εἶναι τὰ εὐρήματα καλλιτεχνικῆς φύσεως, περιληπτικαὶ δὲ παρατηρήσεις ἐλλείπουν:

- ἐν γυνακεῖον μαρμαρίνον εἶδωλον, ἀρχαῖα γλυπτὰ Μουσείου Βερολίνου ἀριθ. 575.
- μία ἐπιτύμβιος στήλη (γυμνὸς ὄρθιος ἔφηβος τοῦ ἔτους 470 π.Χ. περίπου, νῦν εἰς Κωνσταντινούπολιν (Mendel ἀριθ. 11 = Walston Greek sculp. 1 ff. Langlotz Frühgr. Bildhauersch 23, 144. Arch Jahrb. XVIII 11 f. XLI 15, 3. Am. Journ. Arch. VI [1902] 203).
- μία ἑτέρα στήλη (γυναικεῖος καρπὸς) (Mendel ἀριθ. 885).
- ἐν ἀνάγλυφον προφανῶς ἐκ Νισύρου (Am. Journ. Arch. X [1906] 442).

— ἕτερα λείψανα (M e n d e l ἀριθ. 401. 886 [;]).

— κεραιμική: βλέπε Clara Rhodos (VI/VII 471 ff).

VIII. α) Ἐπιγραφαί: IG XII 3. 86 = Syll.³ 936. IG XII 3, 87-166 (μετὰ παραρτήματος), 1281-1285. Clara Rhodos (VI/VII S. 529 ff). Die Inschrift (ἢ ἐπιγραφή) (Ἐφημ. ἀρχ. 1914, 3 = IGR IV 1733) ἔχει προφανῶς μεταφερθῆ ἐκ Κνίδου: παράβαλε T o d: Journ. hell. stud. XXXV (1915) 267.

β) Χάρται: R o s s Inseln. II 69. Brit. Seekarte nr. 1898 (Βρεταν. θαλάσσιος χάρτης ἀριθ. 1898), Γεωλογικὸς χάρτης (Martelli 78/79). Εἰδικοὶ χάρται τοῦ κρατῆρος (ebd. 90/91. 100/01). Ὁ χάρτης τοῦ Piacenza 162 εἶναι λεπτομερέστατος.

γ) Παράβαλε ἐπίσης: Bondelmontius (bib. ins. 76. 169). Piacenza: Egeο redivino (162 ff). L a c r o i x: Ples de la Grèce (195 f). Ἐτέρα φιλολογία τοῦ M a r t e l l i (80 ff).

2) Κατὰ τὸν Στράβωνα (X 489, Eustath. 318, 25 ff.) ὑπῆρχε μία Νίσυρος καὶ εἰς τὴν Κάρπαθον. Ὁ R o s s (Inselreisen III 62 f.) καὶ ὁ D a w k i n s (Ann Brit. Sch. IX [1902/03] 204 f.) τὴν ἀνεζήτουν εἰς τὴν νῆσον Σάρος (Saros), τὴν σημερινὴν Saria. Ὁ H i l l e r v. Gaertringen τὴν μεταθέτει εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Κάρπαθον (βλέπε Suppl.-Bd. [συμπλ. τόμος] V S. 754), βλέπε ἐπίσης IG XII 1, 1035, H i l l e r v. Gaertringen μὲ IG XII 1, 238 p. 158. B ü r c h n e r o. Bd. X S. 2003 (Κάρπαθος).

3) Κατὰ τὸν Πλίνιον (n.h. V 133) αἱ τρεῖς πόλεις ὀνομάζοντο ἐπὶ μιᾶς κατὰ τὰ ἄλλα οὐχὶ πολὺ γνωστῆς νήσου Καλύδναι («Kalydne») (βλέπε τοῦτο). Notion, Nisyros καὶ Mendeterus (ἴδε σχετικῶς Zschietzman o. Bd. XV S. 784 [Mendeterus]).

4) Νίσυρος ἢ Νίσυρα ὀνομάζον (K e i l - v. Premerstein: Denkschr. Akad. Wien, Phil. - hist. KI LIV [1911] 102) τὸ κυρίως «Νισυρέων κατοικία» εἰς τὰς ἐπιγραφὰς (ebd. ἀριθ. 192 ([?] = IGR. IV 1375, 200), ὀνομαζόμενον, οὐχὶ μακρὰν τῆς Gjölda εἰς τὴν Λυδίαν (Lydien) εὐρισκόμενον χωριουδάκι, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα ἐξ ἄλλου ἔχει ἐπιβεβαιωθῆ διὰ πλείστων ἀφιερῶσεων πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα Νισυρείτην (βλέπε ο. VI: Athen. Mitt. XVIII 198. K e i l - v. Premerstein ἀριθ. 199, 202 f.). Περὶ τῆς ἀκριβεστερας θέσεως: ebd. S. 92 f.

ΤΑ ΚΑΖΑΝΑΡΙΑ

Ὑπὸ

Γαβριήλ Μ. Σακελλαρίδη

Δὲν καπνίζουν πιὰ τὰ φουγάρα τῶν καζαναριῶν τῆς Νισύρου...

Εἶναι κι αὐτὰ στὸ πρόγραμμα τῆς ἐρήμωσης, ποὺ μεθοδικὰ ἐφαρμόζει στὸ νησί μας ἡ ἀστυφιλία καὶ ἡ μετανάστευση. Καὶ ἦταν κάποτε τὰ καζαναριά στὴ Νίσυρο κέντρα ἀξιοποίησης ἀμπελουργικῶν καὶ γεωργικῶν προϊόντων. Κέντρα ποὺ ἀποτελοῦσαν μιὰ ἀξιόλογη βιοτεχνία παραγωγῆς οἴνοπνευματωδῶν παρασκευασμάτων, κέντρα συγκέντρωσης καὶ ψυχαγωγίας τῶν «νοικοκύρηδων» μας, ποὺ ἐκεῖ ἔβρισκαν τὴν ἀληθινὴ ξεκούραση καὶ τὴν εὐχάριστη συναναστροφή μὲ τὴ βοήθεια τῆς «κουκουζίνας», ὅπως λεγόταν τὸ βασικὸ προϊόν τῆς ἀπόσταξης τῶν στεμφύλων, δηλ. τῶν ἀπομειναριῶν τῶν σταφυλιῶν μετὰ ἀπὸ τὸ «πάτημα», ποὺ στὰ Νικεῖα τὰ ἔλεγαν «κούκουζα». Μὲ τὴ βοήθεια λοιπὸν τῆς κουκουζίνας, οἱ νοικοκύρηδες μας συζητοῦσαν κι ἔλυναν πολλὲς φορές πολλὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσαν, τόσο σὰν οἰκογενειάρχες, ὅσο καὶ σὰν Κοινότητα. Ἐκεῖ στὰ καζαναριά, μακριὰ ἀπὸ τὰ ἀδιάκριτα αὐτιά, συζητοῦσαν ὄχι μόνο τὰ οἰκογενειακά, ἀλλὰ καὶ τὰ Κοινοτικά καὶ Ἐθνικὰ ζητήματα, σὲ χρόνια δουλείας ποὺ «ἦσαν ὅλα σιωπηλά...», κατὰ τὸν ποιητὴ. Πολλὲς φορές ἐκεῖ στὴν ἡσυχία τοῦ καζαναριοῦ καταρτίσθηκαν οἱ συνδυασμοὶ γιὰ τὶς Δημοτικὲς ἐκλογές, ὅταν ἀκόμη οἱ Ἴταλοι δὲν εἶχαν καταργήσει καὶ αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἔρεισμα τῆς λαϊκῆς μας κυριαρχίας. Ἐκεῖ οἱ νοικοκύρηδες μας ἐξέλεγαν ἀνεπίσημα τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς Ἐπιτρόπους, ἐκεῖ τοὺς Σχολικοὺς Ἐφόρους, ἐκεῖ διαβάζονταν τὰ μηνύματα τῶν ἐκπροσώπων τῆς Δωδεκανησιακῆς Ἀντιστάσεως ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἐκεῖ μὲ λίγα λόγια οἱ Πατέρες μας, οἱ νοικοκύρηδες τοῦ Χωριοῦ, ἔνιωθαν περισσότερο ἐλεύθεροι, παρὰ στὰ καφενεῖα τοῦ Χωριοῦ, ὅπου βέβαια δὲν μπορούσαν νὰ ἔχουν τὴν ἡσυχία καὶ τὴ γαλήνη τοῦ καζαναριοῦ...

Δὲν μπορούσαν νὰ ἔχουν καζαναριά ὅλοι οἱ νοικοκύρηδες τοῦ Χωριοῦ,

αὐτὸ ἦταν προνόμιο τῶν «μεγαλονοικοκυρῶν», κυρίως αὐτῶν ποὺ εἶχαν τὰ μεγάλα ἀμπέλια καὶ κατὰ κανόνα εἶχαν πάντοτε παραγωγή περισσότερη ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Στὰ καζαναριά αὐτὰ ἐξυπηρετοῦνταν ὅλοι οἱ νοικοκυροί, ποὺ λίγο - πολὺ εἶχαν μιὰ κάποια παραγωγή σταφυλιῶν καὶ ποὺ ἔπρεπε νὰ κάμουν κι αὐτοὶ τὴν «κουμπάνια» τοὺς σὲ κουκουζίνα γιὰ τὸ χειμῶνα. Τὰ καζαναριά ἦταν κατὰ κανόνα κτισμένα κοντὰ στὸ Χωριό, ὁ χῶρος δὲ ποὺ κρατοῦσαν μὲ τὸν ὄγκο τοὺς λεγόταν «καζανότοπος». Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου μέχρι τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου πολλές φορές, τὰ καζαναριά δούλευαν συνέχεια, τὰ φουγάρα τοὺς κάπνιζαν συνεχῶς καὶ ὅλη ἡ περιφέρεια εἶχε τὴ χαρακτηριστικὴ μυρουδιά ποὺ ἀφηναι τὰ κατάλοιπα τοῦ καζανιοῦ, τὰ «κούκουζα», ποὺ ἦταν μιὰ πρώτης τάξεως ζωοτροφή, γιὰ τοὺς χοίρους κυρίως. Δὲν χρησιμοποιοῦσαν μόνο τὰ κούκουζα γιὰ τὴν κουκουζίνα, χρησιμοποιοῦσαν καὶ σύκα, τὰ λεγόμενα «ἀπόσυκα», ξερὰ ἀχλάδια, ἀκόμη δὲ καὶ τὴ λάσπη ποὺ κατακάθιζε ἀπὸ τὸ κρασί, τὴν «τυργιά», ὅπως τὴν ἔλεγαν, ἐπειδὴ τὴ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ νὰ νοστιμίζει τὸ ἀποξηραμένο ἄσπρο τυρί, τὸ τυρὶ τῆς τυριάς, ὅπως τὸ ἔλεγαν.

Σὲ κάθε καζαναριὸ ὑπῆρχε ἀπαραίτητα ἡ κουμπάνια μερικῶν τροφίμων, γιὰ κάθε περίσταση, τακτικὴ ἢ ἔκτακτη, ποὺ θὰ μαζεύονταν ἐκεῖ μερικοὶ νοικοκυροὶ «νὰ τὰ πιοῦνε καὶ νὰ τὰ ποῦνε». Ἀπαραίτητο ἓνα μικρὸ πιθαράκι μὲ χοιρινὸ καβουρδισμένο, τὸ «σύγλινο», ὅπως τὸ λέγαμε στὰ Νικεῖα. Ἐπίσης καὶ ἓνα ἄλλο πιθαράκι μὲ τυρὶ τῆς τυργιάς ἢ τῆς τυριάς, σμαρίδες παστὲς τοῦ ἡλίου ἢ τοῦ ἀλατιοῦ, ξερὰ σύκα καὶ σταφίδες καὶ ὅ,τι ἄλλο μποροῦσε νὰ διαθέσει ἡ κάθε καλὴ νοικοκυρὰ γιὰ τὸ καζάνι τῆς. Δὲν ἔλειπε βέβαια καὶ σὲ μερικὲς περιστάσεις καὶ τὸ γουρουνόπουλο, τὸ «γουρλί» ἢ «βρουλί», τὸ κατσικάκι ἢ «ρειφάκι», τὰ φρέσκα ψάρια καὶ ὅ,τι ἄλλο μποροῦσε νὰ ἐξοικονομηθεῖ ἀνάλογα μὲ τὰ πρόσωπα καὶ τὸ σκοπὸ τῆς συγκέντρωσής τους στὸ καζαναριό.

Ἡ παρακμὴ τῶν καζαναριῶν ἄρχισε ἀπὸ τότε ποὺ οἱ Ἴταλοὶ ἐπέβαλαν βαρεῖα φορολογία στὴν παραγωγή τῆς κουκουζίνας, πράγμα ποὺ ἐξανάγκασε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς νοικοκυροὺς μας νὰ μὴ «βγάξουν» πιὰ κουκουζίνα. Τοὺς συνέφερε περισσότερο νὰ ἀγοράζουν οὖζο, αὐτὸ ἄλλωστε ἦταν καὶ ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς φορολογίας: νὰ ἐνισχυθοῦν οἱ βιομηχανίες οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν τῆς Ρόδου, κυρίως, ποὺ μὲ ἄσχημο μάτι ἔβλεπαν τὴν παραγωγή τῶν καζαναριῶν. Ἐπίσης μεγάλο πλῆγμα γιὰ τὰ καζαναριά ἦταν ἡ ὑποχρεωτικὴ παράδοση ὅλων τῶν καζαναριῶν στοὺς Ἴταλοὺς, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1940, γιὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς μέταλλο (χαλκός) στὴν ἰταλικὴ πολεμικὴ βιομηχανία. Ἐλάχιστα καζάνια διασώθηκαν, ἀφοῦ οἱ Ἴταλοὶ εἶχαν καταγράψει ἀπὸ πρῶτα καὶ γιὰ φο-

ρολογικούς σκοπούς τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν καζαναριῶν καὶ φυσικὰ καὶ τῶν καζανιῶν. Ἀπὸ τὴν κατάρρευση τῶν Ἴταλῶν (Σ/βριος 1943) μέχρι τὴν ἐγκατάσταση τῶν Ἑλληνικῶν Ἀρχῶν (Ἀπρίλιος 1947) τὰ καζαναριὰ ξαναβρῆκαν κάπως τὰ παλιὰ τους μεγαλεῖα. Μὲ διασωθέντα καζάνια, μὲ αὐτοσχέδια, ποὺ οἱ ἐφευρετικοὶ μας Νισύριοι κατασκεύασαν ἀπὸ βάρηλια καυσίμων, τὰ καζαναριὰ ξαναζωντάνεψαν, οἱ νοικοκυροὶ μας εἶχαν καὶ πάλι τὴν ἀθάνατη κουκουζίνα τους. Μὲ ἄφθονη κουκουζίνα πανηγυρίζονταν οἱ συμμαχικὲς νίκες, ποὺ ἔφερναν κοντὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου. Μὲ ἄφθονη κουκουζίνα ποτιζάμε τοὺς Γερμανοὺς καὶ κατορθώσαμε νὰ τοὺς κάνουμε λιγότερο ἄγριους καὶ αἰμοβόρους, ἀπὸ ὅ,τι ἦταν σὲ ἄλλα νησιά. Μὲ κουκουζίνα τέλος ὑποδεχθήκαμε τοὺς πρῶτους Ἕλληνας ποὺ μᾶς ἔφεραν τὰ τρόφιμα τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, μὲ κουκουζίνα κεράσαμε τοὺς πρῶτους ἡρωϊκοὺς Ἱερολοχίτες μας, ποὺ ἔφεραν τὸ μήνυμα τῆς λευτεριᾶς στὸ Νησί μας.

Δυστυχῶς, μὲ τὴν ὀριστικὴ μας ἀπελευθέρωση, δηλαδὴ μὲ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Ἑλληνικῶν Ἀρχῶν τὴν 31-3-1947, ἡ λειτουργία τῶν καζαναριῶν περιορίσθηκε σημαντικά. Γιατί, ἡ Ἑλληνικὴ Στρατιωτικὴ Διοίκηση, καθὼς καὶ ἡ Πολιτικὴ ἀργότερα, ἐπέβαλαν τέτοια φορολογία στὰ ἐγχώρια παραγόμενα οἰνοπνεύματα, ποὺ ἦταν ὅλως διόλου ἀσύμφορη ἢ περαιτέρω λειτουργία τῶν καζαναριῶν. Καὶ ἀργότερα, μὲ τὸ κύμα φυγῆς ποὺ δημιούργησαν ἡ ἀστυφιλία καὶ ἡ μετανάστευση, τὰ καζαναριὰ διέκοψαν ὀριστικὰ τὴ λειτουργία τους.

Στὰ καφενεῖα τῆς Νισύρου σήμερα, τόσο στὸ Μανδράκι, ὅσο καὶ στὰ Χωριά, δὲν βρίσκεται κουκουζίνα οὔτε γιὰ φάρμακο. Βρίσκεται ὅμως οὐζο καὶ μαστίχα, τόσο χύμα ὅσο καὶ σὲ σφραγισμένα μπουκάλια τῶν ἐργοστασίων οἰνοπνευματοποιίας Ρόδου καὶ Ἀθηνῶν. Βρίσκεται ἀκόμη καὶ οὐίσκου, γνήσιο Σκωτσέζικο, ἀκόμη καὶ τζίν. Ἡ κουκουζίνα, τὸ θαυμάσιο αὐτὸ προϊόν τῶν νισύρικων ἀμπελιῶν, ἀνήκει πιά στὴς νοσταλγικὲς ἀναμνήσεις τῶν ὀλίγων πολὺ ἠλικιωμένων νοικοκύρηδων μας ποὺ ἀκόμη ζοῦν, καθὼς καὶ τῆς δικῆς μας γενιᾶς, ποὺ μὲ τὴν κουκουζίνα ἔνωσε τίς πρῶτες ἀθῶες χαρὲς καὶ ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς.

Ἄς θεωρηθοῦν οἱ φτωχὲς αὐτὲς γραμμὲς μου ἕνα εὐλαβικὸ μνημόσυνο στὴς ἀγαπημένες καὶ ἀξέχαστες μορφὲς τῶν καλῶν μας νοικοκύρηδων, τῶν «καζαναριῶν» ὅπως τοὺς λέγαμε, τόσο τῶν Μανδρακιωτῶν, ὅσο καὶ τῶν Νικεατῶν καὶ Μποργιατῶν, τὸ ἴδιο δὲ καὶ γιὰ τὰ σημερινὰ ἐρημωμένα καζαναριὰ μας, ποὺ ὅπως τὰ σπίτια μας ἔτσι κι αὐτὰ ἐκλείναν κάποτε μέσα τους τὴ χαρὰ, τὴ ζωὴ καὶ τὴ ζωντάνια στὸ ἀγαπημένο μας Νησί.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΑΡΤΟΦΥΛΗΣ (Ο ΔΗΜΗΤΡΟΣ)

Ἔπο

Γαβριήλ Μ. Σακελλαρίδη

Στις ιστορικές μορφές τοῦ Νησιοῦ μας ἀνήκει καὶ ὁ Δημήτριος Ἰ. Χαρτοφύλης, ὁ περισσότερο γνωστὸς ὡς Δημητρός, ὁ ἐπὶ 25 τόσα χρόνια Δήμαρχος τῶν Νικειῶν, ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικούς παράγοντες τῆς Νισύρου ἀπὸ τὸ 1900 ἕως καὶ τὸ 1939.

Ὁ Δημητρός γεννήθηκε στὰ Νικεῖα τὸ 1870, τέταρτο ἀπὸ τὰ δώδεκα παιδιά τοῦ Γιάννη Ν. Χαρτοφύλη ἢ Γιαννάκη, καὶ τῆς Μαρίας Ἱερομνήμονος. Ὅπως τὰ περισσότερα παιδιά τῶν Νικειῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ Δημητρός ἀρκέσθηκε στὰ λίγα γράμματα τοῦ σχολείου τοῦ χωριοῦ καὶ μὲ μόνα ἐφόδια τὰ γράμματα αὐτὰ καθὼς καὶ πολλὴ φιλοδοξία καὶ θέληση γιὰ δουλειά, ξεκίνησε ἀμούστακο παιδί ἀκόμη γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, μαζί μ' ἄλλα παιδιά τῆς ἡλικίας του. Ἐκεῖ στὴν Πόλη δούλεψε σκληρὰ γιὰ νὰ βοηθήσει τὸν πατέρα του στὰ ἐξοδα τῆς μεγάλης οἰκογενείας του καὶ ἀπέκτησε ἀρκετὴ κοινωνικὴ μόρφωση καὶ πολλὴ πείρα τῆς ζωῆς. Ἀθεράπευτα νοσταλγὸς τοῦ χωριοῦ μας, ὁ Δημητρός, δὲν σκέφθηκε ποτὲ νὰ μείνει μόνιμα στὴν πόλη, ὅπως ἔκαμαν πολλοὶ δικοὶ μας. Ἀφοῦ βοήθησε κατὰ τὸ δυνατόν τὸν πατέρα του, ἀφοῦ ἀποκατέστησε κάπως — μὲ τὴ βοήθεια καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν του — τὶς ἀδελφές του, ξαναγύρισε στὰ ἀγαπημένα του Νικεῖα.

Γεμάτος νιάτα, θέληση καὶ πολλὴ πείρα τῆς ζωῆς, ρίχτηκε ἀμέσως μὲ πάθος στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ διαχείριση τῶν κοινῶν. Πανέξυπνος, γλυκομίλητος, ὑπομονετικός, συνάμα δὲ δραστήριος γιὰ τὴν προώθηση καὶ ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τοῦ χωριοῦ καὶ τῶν χωριανῶν μας, ὁ Δημητρός κατόρθωσε νὰ ἐκλεγεῖ Δήμαρχος, ἀφοῦ γιὰ μερικὰ χρόνια ὑπῆρξε ὁ Γραμματικὸς τοῦ Κοινοῦ. Ἦταν ἡ «ἐποχὴ τῆς Τουρκίας», ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγε ἀναφερόμενος στὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Βρέθηκε ἀντιμέτωπος μὲ τοὺς Νεοτούρκους ποὺ ζητοῦσαν νὰ καταργήσουν τὰ προνόμια τῶν Νησιῶν, προνόμια ποὺ ἴσχυαν ἐπὶ αἰῶνες. Μαζί μὲ τοὺς ἄλλους Δημάρχους τοῦ

Νησιού μας, κράτησαν άκαμπτη στάση, πέτυχαν δέ με Πανδωδεκανησιακή κοινητοποίηση νά ματαιώσουν τὰ σχέδια τῶν Νεοτούρκων ὡς πρὸς τὰ προνόμια.

Στὰ 1912, μαζί με τοὺς ἄλλους Δημάρχους καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Νισυριακὸ Λαό, ὑποδέχονται με ἐνθουσιασμὸ τοὺς Ἴταλοὺς σὰν «ἐλευθερωτῆς». Διορατικὸς νοῦς ὁ Δημητρός, ἀπὸ τοὺς πρῶτους πρόβλεψε ὅτι : «δὲ θὰ τὰ πᾶμε καλά με τοὺς Μακαρονάδες». Τὰ κατόπιν γεγονότα τὸν δικαίωσαν ἀπόλυτα... Ἄλλὰ καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς κατ' εὐφημισμὸ «ἐλευθερωτῆς καὶ Χριστιανούς» ὁ Δημητρός δὲν ὑποτάχθηκε. Διπλωματικότητά τοὺς κολάκευε, τοὺς φιλοξενούσε στὸ χωριὸ με πρῶτης τάξεως γεύματα, με γουρλιά, με πέρδικες, με ριφάκια, με ἄφθονο κρασί, ὅμως ἦταν πάντοτε ἀντίθετος με τοὺς βασικοὺς σκοποὺς καὶ τὶς σκοτεινῆς ἐπιδιώξεις τοὺς.

Στὰ 1927, ὁ τότε Ἀστυνομικὸς Διοικητῆς Κῶ, ὁ Tenente Jack, μεγάλο φασιστόμουτρο, ἐκτελώντας διαταγὴ τῆς Διοικήσεως Κῶ, ἦρθε στὴ Νίσυρο γιὰ νὰ πείσει τοὺς Δημάρχους νὰ ὑπογράψουν γιὰ τὴν ἀποδοχὴ ἐνὸς διατάγματος, πὺ πρόβλεπε τὴν ἐπιβολὴ εἰδικοῦ φόρου γιὰ τὴν κοπὴ κλαδιῶν ἀπὸ δένδρα ἢ θάμνους, μέτρο πὺ θὰ εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ἐγκατάσταση στὴ Νίσυρο ὀργάνων τοῦ Δασονομείου. Παννισυριακὸ ἦταν τὸ ξεσήκωμα ἐνάντια τοῦ μέτρου αὐτοῦ καὶ τῆς ἀπαίτησης τοῦ Tenente Jack. Θυμοῦμαι πολὺ καλά, ὅταν ἀνέβηκε στὰ Νικειά, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸ Maresiallo Pellosi καὶ τὸν διερμηνέα Γιάννη Ν. Μηλά. Ἦταν καλοκαίρι, Σαββατόβραδο, καὶ κάθισαν στὴν «Πόρτα», τὴ μοναδικὴ μας πλατεία. Ὅλοι οἱ νοικοκύρηδες τοῦ χωριοῦ εἶχαν συγκεντρωθεῖ στὴν «Πόρτα», γιὰ ν' ἀκούσουν τί θὰ ἔλεγε ὁ «Τενέντης», ἐξηγημένα ἀπὸ τὸν Μηλά. Ἀφοῦ ἀνέπτυξε στοὺς κατοίκους ὁ Τενέντης τὶς ἀπόψεις τοῦ Διοικητῆ, ζήτησε ἀπὸ τὸ Δημητρὸ νὰ ὑπογράψει τὴν ἀποδοχὴ τοῦ Διατάγματος, πὺ κανεὶς ἄλλος Δήμαρχος τοῦ Νησιοῦ δὲν εἶχε ὑπογράψει: «Ἄκουσε, σινιὸρ Τενέντε», τοῦ λέγει ὁ Δημητρός, «αὐτοὶ πὺ βλέπεις ἐδῶ μ' ἔβαλαν Δήμαρχο, κατάλαβες, ὅ,τι μοῦ ποῦν αὐτοὶ θὰ κάμω». Στὴ συνέχεια στρέφεται στὸν κόσμον καὶ ρωτᾷ: «Παιδιά, ὁ κύριος Τενέντης, κατὰ διαταγὴ τῆς σεβαστῆς μας Κυβερνήσεως, θέλει νὰ ὑπογράψω ἕνα χαρτί γιὰ φόρους πὺ θὰ πληρώνουμε γιὰ κόψιμο κλαδιῶν, τί μοῦ λέτε, νὰ ὑπογράψω;». «Ὁχι, ὄχι!», φώναξε τὸ συγκεντρωμένο πλήθος. Τί νὰ κάμει ὁ Tenente Jack; Ἦταν ἐποχὴ πὺ, ἔστω καὶ σκιώδης, ὑπῆρχε ἀκόμη μιὰ μορφή αὐτοδιοίκησης καὶ οἱ Δήμαρχοι, ὅσοι ἤθελαν, μπορούσαν νὰ ἀντίστανται στὰ σχέδια τῶν Ἴταλῶν. Με τὸ πιὸ ἐπίσημον ὕφος ὁ Δημητρός δῆλωσε στὸν ἐμβρόντητον ἀξιωματικόν: «Σενιὸρ Τενέντε, ἄκουσε κι ὁ ἴδιος. Ἐγὼ, κατάλαβες, δὲν ὑπογράψω». Καὶ τὴν ἴδια στιγμ-

μη παραγγέλλει από τα καφενεία της «Πόρτας» να φέρουν μεζεδάκια και ούζο, να καταπραΰνθει κάπως ο Tenente Jack! Και σε λίγο, θέλοντας να αποφύγει ενοχλητικές ερωτήσεις μερικῶν πρὸς τὸν Ἰταλὸ ἀξιωματικὸ, δίνει τὸ σύνθημα νὰ πάνε γιὰ δείπνο στὸ σπίτι του μετὰ τὸ ἀλησμόνητο ἐκείνο: «Ξενιὸρ Τενέντε, ἀντιάμο γιὰτ' εἶν' ἐξώρας» (δηλ. Κύριε ὑπομοίραρχε, πάμε γιὰτ' εἶν' ἀργά). Ἔτσι μετὰ τὸ θαυμάσιο φαγοπότι καὶ τὸ κρασί, ὁ τρομερὸς Tenente Jack ἔφυγε κάπως λιγότερο ἐκνευρισμένος ἀπὸ τὸ χωριὸ τὸ πρῶν τῆς ἄλλης μέρας.

Ὁ Δημητρὸς ἦταν λάτρης τῆς κουκουζίνας. Ἦταν τὸ ἀγαπημένο του ποτό, ποὺ ποτὲ δὲν ἔστερεῖτο. Καὶ τὸ ἔπινε πάντοτε ἀπὸ ἕνα μικρὸ, κομψὸ χαραπουλάκι, ποὺ ποτὲ δὲν τὸ ἀποχωριζόταν. Στὸ καφενεῖο, ἀντὶ σὲ ποτηράκι, στὸ χαραπούλι τοῦ σέρβιρε ὁ καφετζῆς τὴν κουκουζίνα του, ποὺ τὴν ἀπολάμβανε ἡδονικότερα, μετὰ ξερὰ σύκα.

Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ τὰ καζαναριά ἔβγαζαν χωρὶς κανένα περιορισμὸ τὴν «κουκουζίνα», τὸ θαυμάσιο αὐτὸ ποτό, ποὺ ἦταν ἄλλωστε καὶ τὸ μοναδικὸ ἀναψυκτικὸ οἰνοπνευματώδες στὸ χωριὸ μας. Ἐξαφνα, στὰ 1928 ἢ 1929, οἱ Ἰταλοὶ ἔβαλαν χέρι καὶ στὰ καζαναριά: Νὰ ἐλέγχεται ἡ παραγωγὴ καὶ νὰ ἐπιβάλλεται βαρεῖα φορολογία. Εὐτυχῶς γιὰ τὰ Νικεῖα, ἡ εὐθύνη ἀφέθηκε στὸν Δημητρὸ καὶ κατὰ κανόνα ὅλα πήγαιναν μιὰ χαρά. Δηλωνόταν τὸ minimum τῆς παραγωγῆς καὶ ἔτσι ἡ φορολογία ἦταν ἀνεπαίσθητη. Οἱ Ἰταλοὶ, συγκρίνοντας τὴν παραγωγὴ ποὺ δήλωνε ὁ Δήμαρχος Δημητρὸς μετὰ τὴν παραγωγὴ τῶν ἄλλων χωριῶν, ὑπομιάσθηκαν τὰ πάντα καὶ ἀντέδρασαν. Ἔστειλαν μιὰν ἡμέρα τοῦ Αὐγούστου, μιὰ ἐξαιρετικὰ ζεστὴ ἡμέρα, δύο φιναντζιέρηδες (τελωνοφύλακες), γιὰ νὰ σφραγίσουν οἱ ἴδιοι τὰ καζάνια, γιὰ πιὸ εὐκόλο ἐλεγχὸ τῆς παραγωγῆς. Μαζὶ μετὰ τὸν Δημητρὸ ξεκίνησαν γιὰ τὰ καζαναριά (ποὺ ὅλα σχεδὸν εἶναι πολὺ κοντὰ στὸ χωριὸ) καὶ ἄρχισαν τὸ σφράγισμα περνώντας ἕνα σύρμα μέσα ἀπὸ τὸν «ἀετὸ» καὶ σφραγίζοντάς τα μετὰ μολυβένια σφραγίδα. Ἦταν ζέστη ἀνυπόφορη καὶ οἱ κατὰ κανόνα μαλθακοὶ φιναντζιέρηδες ὑπέφεραν ἀπὸ τὸν αὐγουστιάτικο ἥλιο. Ὁ πανέξυπνος Δημητρὸς σκέφθηκε νὰ ἐπωφεληθεῖ τὴν κατάστασι: Οἱ φιναντζιέρηδες εἶχαν μὲν κατάλογο τῶν καζαναριῶν, ὅχι ὅμως καὶ τοπογραφικὸ χάρτη, ἄρα δὲν ἤξεραν ποῦ βρισκόταν τὸ καθένα. Ἔμεναν ἀκόμα δύο ἀσφράγιστα, ὅταν ὁ Δημητρὸς τοὺς ἔδειξε δύο μακρινὰ ἐξοχικὰ σπίτια λέγοντάς τους: «Νά, ἐκεῖνα δὲ τὰ δύο μένουν ἀκόμα». «Μάμμα μία», φώναξαν οἱ ἤδη ξελιγωμένοι ἀπὸ τὴ ζέστη Ἰταλοὶ, «ἄκουσε κάρο Δημητρὸ, ἐσύ νὰ τὰ σφραγίσεις καὶ νὰ στέλλεις μετὰ τὸν Καμπουράκη» (ὁ ἀλησμόνητος ταχυδρομικὸς διανομέας τῶν Νικεῶν Γιάννης Μ. Καμπουράκης) «τὴ σφραγίδα στὴ Φινάντζα, βὰ μπένε;» «Γιὰ χατήρι σας, βὰ μπένε», ἀπάντησε ὁ Δημητρὸς.

Ἔτσι τὰ δύο καζαναριά ἔμειναν ἀσφράγιστα ἀπὸ τοὺς Ἴταλοὺς καὶ φυσικὰ καὶ ἀπὸ τὸν Δημητρώ, ποὺ ἐξασφάλισε ἔτσι τὴν κουκουζίνα του, ἀφθονη καί... ἀφορολόγητη.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πραγματικὰ σπάνιες διοικητικὲς του ἱκανότητες σὰν «δημόσιος ἀνὴρ», ὁ Δημητρὸς ξεχώριζε ὡς ἐξάιρετος οἰκογενειάρχης καὶ ὡς ἄνθρωπος μὲ ἀνώτερα ἀνθρωπιστικὰ αἰσθήματα. Στὰ 1923 τὸ δεκαεπτάχρονο παιδί του, ὁ Γιάννης, σκοτώθηκε ἀπὸ δυναμίτη, ψαρεύοντας μαζί μὲ τὸν Κωστῆ Ν. Μίχαλο, τὸν ἀξέχαστο Κοκκίνη, στὴ βραχῶδη παραλία τῶν Καψαλιῶν, στὸ Ἄργος. Συγκλονιστικὸ τὸ δράμα γιὰ τὸν πατέρα, ἀλλὰ καὶ μεγάλη ἡ εὐθύνη γιὰ τὸν Δήμαρχο, ποὺ αὐτὸς ἔπρεπε ν' ἀναφέρει στοὺς Ἴταλοὺς τὸ πῶς ἔγινε τὸ δυστύχημα. Συνέπεσε, μέσα στὴν ταραχὴ καὶ τὴν ἀναστάτωση ποὺ δοκίμασε ὁ ταλαίπωρος Κοκκίνης τὴ στιγμή τοῦ τραγικοῦ ἀτυχήματος νὰ τραυματίσει σοβαρὰ τὸ γυμνὸ του ποδάρι μὲ τὸ καμάκι τῆς βάρκας καὶ νὰ τὸν φέρουν κι αὐτὸν στὸ χωριὸ (μαζί μὲ τὸ νεκρὸ πιά παιδί) σὲ κακὰ χάλια, μὲ τὸ καμάκι σφηνωμένο στὸ ποδάρι του. Αὐτὸ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία στὸν Δημητρὸ νὰ δημιουργήσει μὲ ψυχραίμη ἐτοιμότητα τὴν ἀκόλουθη ἱστορία: «Ὁ Κοκκίνης, μαζί μὲ τὸ παιδί, πῆραν τοὺς κύρτους πρῶι-πρῶι ἀπὸ τὸ Αὐλλάκι μὲ τὴ βάρκα τοῦ Μανώλη τοῦ Τσολάκη, τὴν «Ἄσπασία», γιὰ νὰ πᾶνε γιὰ ψάρεμα στὴν Ἁγία Εἰρήνη ἢ στοῦ Μπαγιατίτη. Στὰ Καψάλια ἔριξαν τοὺς κύρτους, μιὰ καὶ εἶδασι καλὴ «ψαριά» ἀπὸ σκάρους. Τὸ παιδί πῆγε νὰ πηδήσει ἔξω ἀπὸ τὴ βάρκα, γλύστρησε κι ἔπεσε μὲ τὸ κεφάλι ἀνάμεσα σὲ δυὸ κοφτερὲς πέτρες. Ἐπαθε θανατηφόρο συντριπτικὸ κάταγμα κι ἔμεινε στὸν τόπο. Ὁ κακόμοιρος ὁ Κοκκίνης, μὲ τὴν ταραχὴ του, πάτησε τὸ καμάκι κι «έτσακατεύθηκε» κι αὐτὸς ὁ μαυράνθρωπος. Εὐτυχῶς ἦταν ἐκεῖ ὁ Τσολάκης καὶ φρόντισε νὰ εἰδοποιήσει ἀνθρώπους καὶ νὰ φέρουν τὸ σκοτωμένο παιδί καὶ τὸν σακατεμένο Κοκκίνη στὸ χωριό. Τί νὰ κάνουμε, τυχερό μας ἦταν νὰ τὸ πάθουμε κι αὐτό». Ἔτσι οἱ Ἴταλοι ποτὲ δὲν ἔμαθαν τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸ φοβερὸ ἐκεῖνο δυστύχημα. Ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις μικρότερων ἀτυχημάτων ἀπὸ δυναμίτες ἢ ἀπὸ τουφέκια, φρόντιζε μὲ κάθε διπλωματικὴτητα νὰ ἀποφεύγεται κάθε ἐπέμβαση τῶν Ἰταλῶν, γιατί γνώριζε πολὺ καλὰ τὶς προθέσεις τους νὰ παρουσιάζονται ὡς δῆθεν προστάτες τῶν πάντων. Τὸ ἴδιο καὶ στὶς ἀντιδικίες τῶν χωριανῶν μας, φρόντιζε νὰ μὴ φθάνουν ποτὲ στὸν «Μαρισάλλο» γιὰ ἐκδίκηση, τὸ θεωροῦσε ἀπαράδεκτο νὰ πηγαίνομε σὲ Ἴταλοὺς γιὰ ζητήματα ποὺ μὲ λίγη καλὴ θέληση μπορούσαν νὰ τακτοποιηθοῦν στὰ Νικεῖα.

Ὅταν τὸ 1936 ἦρθε στὴ Ρόδο ὁ ἀπαίσιος ἐκεῖνος Κόμης Ντὲ Βέκι Ντὶ Βάλ Τσισμόν, σὰν Γενικὸς Διοικητὴς Δωδεκανήσου, καὶ τὰ πρῶτα του διατάγματα ἔφθασαν στὶς Δημαρχίες τῶν Νησιῶν, ὁ καὶ τότε Δήμαρχος

Δημητρός μᾶς ξεμυστηρευόταν τοὺς φόβους καὶ τὶς ἀνησυχίες του γιὰ τὸ τί μᾶς ἔμελλε μὲ τὸ νέο μας Διοικητὴ. Πρόβλεπε ὅτι «τώρα θὰ νιώσου- με τὴ σκλαβιά, μέχρι τώρα καλὰ τὰ περνούσαμε μὲ τὸ Μάριο Λάγκο». Ὅταν ὁ Ντὲ Βέκι ἔκλεισε ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα στὴ Δωδεκάνησο, μετατρέποντάς τα σὲ Ἰταλικά, ἀπαγόρευσε τὶς Ἑλληνικὲς ἐφημερίδες, τόσο τὶς τοπικὲς ὅσο καὶ τὶς ἐξ Ἀθηνῶν, ὅταν διέταξε τὴν ἀντικατάσταση μὲ Ἰταλικά ὄλων τῶν πινακίδων καὶ ἐπιγραφῶν, ὁ γράφων βρισκόταν στὰ Νικεῖα. Εἶχε τὴν τιμὴ νὰ τὸν ἀγαπᾷ ἰδιαίτερα ὁ Δημητρός καὶ συχνὰ τὸν ἔπαιρνε στὸ Δημαρχεῖο γιὰ νὰ τοῦ ἐξηγήσει καλύτερα μερικὰ ἔγγραφα σὰν Ἰταλομαθῆς, μιὰ καὶ ὁ τότε Γραμματικὸς δὲν τὰ κατάφερνε καλὰ στὰ Ἰταλικά. Ἐνα ἔγγραφο στὸ «Μαρισάλλο» Νισύρου μὲ κοινοποίηση καὶ στὸν Δημητρὸ ἔγραφε: «Ἐπειδὴ ὁ Ποδεστὰ Νικεῖων Δημήτριος Χαρτο- φύλης ὑπογράφει πάντοτε Ἑλληνικά καὶ ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ ἢ δὲν θέλει νὰ μάθει τουλάχιστον νὰ ὑπογράφει Ἰταλικά, παρακαλῶ νὰ τοῦ ὑποδεί- ξετε νὰ προμηθευθεῖ σφραγίδα μὲ τὸν τίτλο καὶ τ' ὄνομά του Ἰταλικά, μὲ τὴν ὁποία νὰ σφραγίζει ὑποχρεωτικῶς κάθε ἔγγραφο πού ὑπογράφει, θεωρουμένου ἀκύρου οἰουδήποτε ἔγγράφου ἄνευ τῆς σφραγίδος αὐτῆς». Ὅταν τοῦ τὸ μετέφρασα, μοῦ εἶπε μὲ ὕφος μᾶλλον προφητικὸ: «Ἄκουσε, Γαβρίλη, παιδί μου, ἐγὼ εἶμαι Δήμαρχος ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς Τουρκίας καί, κατάλαβες, θὰ κάμω καὶ ὅταν μὲ τὸ καλὸ ἔλθουν καὶ οἱ Ἕλληνες πού δὲν θ' ἀργήσουν, νὰ μοῦ τὸ θυμᾶσαι, πάλι θὰ κάμω Δήμαρχος καὶ θὰ πῶ τὸ «νῦν ἀπολύοις...» Ἀλλὰ αὐτὸ πού μᾶς ἔκαμε ὁ ἄτιμος ὁ Ντὲ Βέκι θὰ τὸ πληρώσει, ποῦ θὰ πάει.... Ἐγὼ, μιὰ βολὰ κατάλαβες, τὴν ὑπογραφή μου ἐν τῇ ἀλλάζω, ὅσο νὰ ζῶ Ἑλληνικά θὰ ὑπογράψω».

Τὸ 1939, τὸν Σεπτέμβριο, ἄρχισε ὁ Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Στὸ νησί μας ἔγινε αἰσθητὸς μὲ τοὺς πρώτους ἐπισιτιστικούς περιορισμούς, μὲ τὶς ἀπογραφὲς τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ τῶν κτηνῶν. Ὁ Δημητρός περνούσε τὶς χειρότερες μέρες τῆς ζωῆς του, πάντοτε ὁμως προσπαθοῦσε νὰ μεταδώσει σ' ὅλους τὴν αἰσιοδοξία του, ὅτι κοντεῦει ἡ ποθητὴ ἡμέρα τῆς ἀπελευθέρωσης. Τὸ 1940 ἕνας ἐξωμότης Δωδεκανήσιος, μὲ στολὴ Ἰταλοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ, ἦρθε ἀπὸ τὴν Κῶ γιὰ νὰ ἐλέγξει τὶς Δημαρχίες τῆς Νισύρου. Αὐτός, πιὸ Ἰταλὸς καὶ πιὸ φασίστας ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς, δὲν ἄρεσε στὸν Δημητρὸ. Καὶ εἰσηγήθηκε τὴν παύση του στὸν Ντὲ Βέκι. Ἔτσι ὁ Δημητρός βρέθηκε ἔξω ἀπὸ τὴ Δημαρχία, σὲ περίοδο πού ἡ πα- ρουσία του ἦταν πιὸ ἀναγκαῖα γιὰ τὸ χωριὸ μας. Ἐφυγε γιὰ τὴ Ρόδο, ὅπου ἐγκαταστάθηκε κοντὰ στὰ παιδιὰ του, μὲ τὴν πίστη ὅτι θὰ ξανα- γυρνοῦσε στὸ ἐλεύθερο πιά Νησί μας, γιὰ νὰ προσφέρει ὅσες δυνάμεις τοῦ ἀπέμεναν στοὺς ἐλευθέρους πιά συγχωριανούς του. Ἦταν 70 ἐτῶν, ἀκμαί- οτατος ὁμως καὶ θαλερότατος. Στὴ Ρόδο, στὸ μικρὸ ἀγροτικὸ οἰκισμὸ

Ἰξιά τῶν Τριαντῶν, ὅπου ἔμενε, εἶχε κατακτήσει τοὺς πάντες μὲ τὴν καλοσύνη του. Ὅλοι τὸν περιέβαλλαν μὲ σεβασμὸ καὶ ἀγάπη, τίποτε δὲν τοῦ ἔλειπε, οὔτε καὶ ἡ ἀγαπημένη του κουκουζίνα...

Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1942 ἀποφάσισε νὰ ξαναεπισκεφθεῖ τὴ Νίσυρο. Ἦθελε νὰναι στὸ πανηγύρι τοῦ Ἁγίου Θεολόγου, στὸ χωριὸ μας. Καὶ ἀποφάσισε τὸ ταξίδι αὐτό, ὕστερα ἀπὸ παραινήσεις καλῶν του φίλων, ποὺ ἐπρόκειτο κι ἐκεῖνοι νὰ ταξιδέψουν μαζί του γιὰ τὴ Νίσυρο: Τοῦ Ἀντόνιο Πολεζέλ, τοῦ Ἰταλοῦ μὲν ἀλλὰ καλοκάγαθου Δημάρχου τότε τοῦ Μανδρακίου, τοῦ Νίκου Διαμαντοπούλου, Δημάρχου Ἐμπορειοῦ, τοῦ Γιώργου Φασουλαρίδη, κυριότερου οἰκονομικοῦ παράγοντα τότε τοῦ Νησιοῦ μας, τοῦ Νικόλα Χατζηνικόλα, τοῦ Νικήτα τοῦ Βαπορίδη καὶ ἄλλων πατριωτῶν. Ἐφυγαν ἀπὸ τὴ Ρόδο στὶς 24 Σεπτεμβρίου 1942 μὲ τὸ καράβι «Φιοῦμε» στὶς 11,30 π.μ. γιὰ τὴ Νίσυρο, μὲσω Σύμης καὶ Τήλου. Στὶς 1,5 μ.μ., ἔξω ἀπὸ τὸν κάβο Ἀλωπὸ τῆς Τουρκίας, τὸ «Φιοῦμε» τորπιλλίσθηκε ἀπὸ ἑλληνικὸ ὑποβρύχιο, ποὺ κατὰ τραγικὰ λανθασμένους ὑπολογισμοὺς τὸ κτύπησε νωρίτερα τῆς ὀρισμένης ὥρας, προτοῦ νὰ προσεγγίσει καμμία σκάλα καὶ ν' ἀποβιβάσει ἔστω καὶ λίγους ἀπὸ τοὺς ἐπιβάτες του.

Ὁ Δημητρός καὶ ὄλοι οἱ Νισύριοι ἐπιβάτες χάθηκαν. Ἐπέζησε μόνος ἀπὸ τοὺς γιὰ τὴ Νίσυρο ἐπιβάτες ὁ καραμπινιέρης Giuseppe Maughieri, ἕνας ἀπὸ τοὺς λίγους καλοὺς Ἰταλοὺς ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴ Νίσυρο.

Ἔτσι πρόωρα καὶ τραγικὰ χάθηκε ὁ Δημητρός, ὁ ἄνθρωπος ποὺ τόσο λάτρευε τὸ Νησί μας καὶ ἰδιαίτερα τὰ Νικειά μας καὶ ποὺ τὸ ὑπὴρξε μὲ πάθος καὶ ἀφοσίωση 25 τόσα χρόνια ὡς Δήμαρχος.

Χάθηκε ἀφήνοντάς μας γιὰ κληρονομιά κάτι τὸ πολὺ πολύτιμο: τὴν ἀγάπη, τὴν ὑπομονή, τὴν κατανόηση καὶ τὴν ἀνθρωπιά, αὐτὰ ποὺ τὸν διέκριναν σ' ὅλη του τὴ ζωή. Ἡ μνήμη τοῦ Δημητροῦ θὰ παραμένει ἀνεξίτηλα χαραγμένη στὶς καρδιές ὄλων, ὅσων τὸν γνωρίσαμε καὶ τ' ὄνομά του θὰ παραμένει σύμβολο τοῦ καλοῦ, τοῦ στοργικοῦ, τοῦ ἐξυπηρετικοῦ Δημάρχου, ποὺ σὲ χρόνια σκλαβιάς ὑπῆρξε ὁ μεγάλος, ἄξιος ἡγέτης τοῦ μικροῦ μας χωριοῦ.

ΤΟΥ «ΛΑΖΑΡΟΥ» ΣΤΑ ΝΙΚΕΙΑ

Υπό

Γεωργίου Μιχ. Σακελλαρίδη

Διατηρώ πάντοτε μιὰ ὁμορφη ἀνάμνηση ἀπὸ τὴ γιορτὴ τοῦ Λαζάρου στὰ χρόνια τοῦ Δημοτικοῦ Σχολειοῦ στὸ χωριουδάκι μας. Τὴν ἀνάμνηση αὐτὴ ζωντάνεψε τὸ δημοσίευμα τοῦ Νικήτα Κουμέντου «ἡ Καλαντήρα» στὸν 4ο τόμο τῶν «*Νισυριακῶν*», μὲ τὴ στοχασμένη ἀναδρομὴ στὶς ρίζες τοῦ ἔθιμου, ποὺ ὁμορφαίνουν πιοτερο τὴ σημασία του. Ἐπίσης καὶ τὰ «Λαζαρικά» τοῦ Δημήτρη Λουκάτου (ΒΗΜΑ 4.4.1974) τόνωσαν ἀκόμα πιο πολὺ τὴν ἀνάμνηση τῶν παιδικῶν μου βιωμάτων στὸ ὁμορφο χωριουδάκι μας. Διαβάζοντας τὴν «Καλαντήρα» τοῦ Κουμέντου ξαναθυμήθηκα τὴ διαφορὰ μὲ τὴν «Καλαντίνα» τῶν Νικειῶν, πράγμα ποὺ προκαλεῖ ἐντύπωση, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη πόσο μικρὸ εἶναι τὸ νησάκι μας (18 ναυτικὰ μίλια ὄλη κι ὄλη ἡ περιφέρειά του). Γι' αὐτὸ πιστεύω πῶς ἀξίζει τὸν κόπο ἓνα ταξιδάκι στὰ περασμένα, περιγράφοντας τὴν ἀξέχαστη γιορτὴ τοῦ Λαζάρου στὰ Νικεῖα ἀπὸ τὶς φιλόξενες στῆλες τῶν «*Νισυριακῶν*» κι ἀφοῦ πρῶτα εὐχαριστήσω τὸν ἀγαπητὸ Νικήτα Κουμέντο γιὰ τὴν ἀφορμὴ ποὺ μοῦδωσε τὸ στοχασμένο δημοσίεμά του.

Ἡ καλαντίνα μας εἶχε σὰν βᾶση ἓνα ξύλο σὲ σχῆμα σταυροῦ μὲ προέκταση τοῦ ἑνὸς ἄκρου καὶ ὅπως ἡ καλαντήρα εἶχε δυὸ τόξα εὐλύγιστα, ποὺ σχηματίζαν ἓνα θόλο μὲ μιὰ τρύπα στὴν κορυφὴ καὶ τὸ κέντρο τοῦ σταυροῦ, ἀπ' ὅπου περνοῦσε σὰν ἄξονας στρογγυλὸ ξύλο μὲ ξυλόγλυπτο πουλάκι στὴν κορυφὴ. Μερακλήδες μαραγκοὶ φρόντιζαν νὰ λειάνουν μὲ γυαλόχαρτο τὸν ἄξονα καὶ νὰ τοποθετήσουν κάτω ἀπὸ τὸ καλοκαωμένο πουλάκι ἓνα μικρὸ στρογγυλοποιημένο κομμάτι τενεκέ, ποὺ μὲ τὴ στροφή ποὺ ἔκανε ὁ ἄξονας μὲ ἓνα σπάγγο δεμένο στὸ κέντρο του, ποὺ χειριζόταν τὸ παιδί, προκαλοῦσε ἓνα λεπτὸ γλυκὸ ἤχο σὰν ἀκομπανιαμένο τοῦ τραγουδιοῦ. Τὰ τόξα ἦταν στολισμένα μὲ λουλούδια ἢ καὶ μὲ χρωματιστὰ χαρτιά, ἀργότερα κομμένα σὲ σχῆμα λουλουδιοῦ.

Γιὰ μᾶς τὰ τότε παιδιά, ἡ πιο μεγάλη, ἡ γιορτὴ ποὺ νιώθαμε πιο

έντονα, ήταν τοῦ Λαζάρου. Ἦταν ἡ γιορτὴ μας. Τὴ μέρα ἐκείνη ἐγκαινιάζαμε τὸ καινούργιο μας φόρεμα, ὄχι τὴ Λαμπρὴ. Πρῶτὴ πρῶτὴ πηγαίναμε ὅλοι στὴν ἐκκλησία, πού τέλειωνε σύντομα. Ὑστερα, μὲ τὶς καλαντίνες καὶ μὲ τὰ καλαθάκια μας, κι αὐτὰ στολισμένα μὲ λουλούδια, συγκεντρωνόμαστε στὴν πλατειούλα τοῦ χωριοῦ, στὴν «Πόρτα». Στὸ δημοτικὸ μας σχολεῖο εἴμαστε τότε (1920-1926) ἀπὸ 80-100 παιδιὰ καὶ εἴχαμε τρεῖς Δασκάλους (ἀξίζει τὸν κόπο τὸ Δάσκαλος μὲ κεφαλαῖο). Κανένας δὲν ἔπαιρνε ἀπολυτήριο δημοτικοῦ, ἂν δὲν ἤξερε ὀρθογραφία καὶ καλὴ γραμματικὴ καὶ «Κύρου ἀνάβαση».

Ἡ γιορτὴ τοῦ Λαζάρου, πέρα ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἦταν γιὰ τὰ παιδιὰ ἡ μέρα πού κι αὐτὰ κάτι θὰ πρόσφεραν στὸ Δάσκαλο κι ὁ Δάσκαλος θ' ἀνταπέδιδε τὴν προσφορὰ μὲ ἓνα καλὸ γεῦμα. Ἦταν μιὰ ἐγκάρδια ἐπικοινωνία ἔξω ἀπὸ κάθε τύπο. Τὴ μέρα ἐκείνη ὁ Δάσκαλος γινόταν ὁ φίλος.

Τὰ παιδιὰ ὀργανώνονταν σὲ ομάδες ἀπὸ 8-10 καὶ σὲ κάθε Δάσκαλο ἀνῆκαν 3-4 ομάδες. Κάθε ομάδα εἶχε 2-3 καλαντίνες, ἓναν ὑπεύθυνο γιὰ τὸ καλάθι μὲ τ' αὐγά, «ὁ αὐγουλάς», καὶ τὰ ὑπόλοιπα παιδιὰ μ' ἓνα καλαθάκι τὸ καθένα γιὰ τὰ σύκα καὶ τ' ἀμύγδαλα.

Ἀπὸ τὴν πλατειούλα ἀρχίζε «ἐν σώματι» τὸ ξεκίνημα μὲ τὴ συνοδεία τοῦ παπαῆ, τοῦ δημάρχου, τοῦ ἐφόρου καὶ τῶν Δασκάλων μας. Τραγουδοῦσαμε τὸ πιὸ κάτω τραγούδι τοῦ Λαζάρου:

Σήμερον ἔρχετ' ὁ Χριστός, ὁ ἐπουράνιος Θεός

ἐν πόλει Βηθανία, μὲ κλάδους, μὲ βαῖα.

Ἐβγάτε σᾶς παρακαλοῦμε, γιὰ νὰ σᾶς διηγηθοῦμε,

γιὰ νὰ μάθετε τί ἴγνη, σήμερον στὴν Παλαιστίνῃ.

Εἰς τὴν πόλιν Βηθανία Μάρθα κλαίει καὶ Μαρία

Λάζαρον τὸν ἀδελφόν των, τὸν γλυκὸν καὶ καρδιακόν των.

Τὸν μοιρολογοῦν καὶ λένε, τὸν μοιρολογοῦν καὶ κλαῖνε,

τρεῖς ἡμέρες τὸν θρηνοῦσαν καὶ τὸν ἐμοιρολογοῦσαν.

Τὴν ἡμέραν τὴν τετάρτη κίνησ' ὁ Χριστός γιὰ νὰ ἔρθῃ

καὶ ἐβγήκεν ἡ Μαρία ἔξω ἀπὸ τὴν Βηθανία.

Καὶ ἐμπρός του γόνυ κλίνει καὶ τοὺς πόδας του φιλεῖ,

ἂν ἐδῶ ἦσο, Χριστέ μου, δὲν θ' ἀπέθνησκ' ἀδελφός μου.

Μὰ καὶ τῶρ' ἐγὼ πιστεύω καὶ καλὸτάτα ἠξέσρω

ὅτι δύνασ' ἂν θελήσεις καὶ νεκροὺς νὰ ἀναστήσεις.

Λέγει, πίστευε Μαρία, ἄγομεν εἰς τὰ μνημεῖα

καὶ παρευθὺς, ὡς ἤρθασι, τὸν τάφο τοῦ ἐδείξασι.

Τότε ὁ Χριστός θακροῦζει καὶ τὸν ἄδη φοβερίζει:

Ἄδη, τάραξε καὶ χάρο, Λάζαρο θεὲ νὰ σοῦ πάρω.

Δεῦρο ἔξω Λάζαρέ μου, φίλε καὶ ἀγαπητέ μου.

*Και παρενθὺς ἀπὸ τὸν Ἄδη, ὡς ἐξαίσιον σημάδι,
Λάζαρος ἀπελευτρώθη, ἀνεστήθη καὶ σηκώθη.
ζωντανός, σαβανωμένος καὶ μὲ τὸ κερί ζωσμένος.
Λάζαρε, πές μας τί εἶδες εἰς τὸν Ἄδη ὅπου ἐπῆγες;
Εἶδα φόβους, εἶδα τρόμους, εἶδα βάσανα καὶ πόνους.
Δῶστε μου λίγο νεράκι, νὰ ξεπλύνω τὸ φαρμάκι,
τῆς καρδιάς καὶ τῶν χειλέων καὶ μὴ μ' ἀρωτᾶτε πλέον.
Τοῦ χρόνου πάλι νὰ ῥθουμε μὲ ὑγεία νὰ σᾶς βροῦμε,
στοὺς οἴκους σας χαρούμενοι καὶ νὰ σᾶς τραγουδοῦμε.
Καὶ σὺ, καλὴ νοικοκυρὰ, κατέβα στὸ κελάρι,
πίασε ἀγὰ κι ἀμύγδαλα καὶ βάλε στὸ καλάθι.*

Ἡ πρώτη μας ἐπίσκεψη ἦταν στὸ σπίτι τοῦ παπαῖ κι ἀκολουθοῦσε στοῦ δημάρχου καὶ τοῦ ἐφόρου. Ἀπὸ τὸ κάθε σπίτι, ὁ κάθε αὐγουλάς ἔπαιρνε τὸ αὐγὸ του καὶ τὸ κάθε παιδάκι ἀπὸ λίγα σύκα κι ἀμύγδαλα στὸ καλάθκι του. Κυρίζαμε ξανὰ ὄλοι μαζί «ἐν πομπῇ» στὴν πλατειούλα, ἀπ' ὅπου εἶχαμε ξεκινήσει. Ἐκεῖ οἱ ὀμάδες χωρίζονταν κι ἄρχιζε ἡ περιοδεία τῆς κάθε ὀμάδος (ποὺ περιλάμβανε ἀνάμικτα μικρὰ καὶ μεγάλα παιδιὰ) σ' ὅλα τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ, ἀπὸ χωριστὲς κατευθύνσεις. Σὲ κάθε σπίτι λέγαμε τὸ τραγούδι. Ἡ νοικοκυρὰ μᾶς δεχόταν μὲ καλοσύνη καὶ ἀγάπη, μὲ τὸ πινάκι στὸ χέρι γεμάτο συκαμύγδαλα καὶ τὸ ἀπαραίτητο αὐγὸ. Ἡ περιοδεία αὐτὴ τέλειωνε γύρω στὸ μεσημέρι. Καὶ τὰ 120 τόσα σπίτια τοῦ χωριοῦ εἶχαν ἀκούσει τὸ τραγούδι τοῦ Λαζάρου στὴν πόρτα τους ἀπὸ ὅλες τὶς ὀμάδες καὶ μὲ μεγάλη χαρὰ πρόσφεραν τὸ αὐγὸ καὶ τὰ συκαμύγδαλα. Μόλις τέλειωνε ἡ περιοδεία, ἡ ὀμάδα πήγαινε στὸ σπίτι τοῦ Δασκάλου ποὺ ἀνῆκε καὶ παρέδιδε ὅσα αὐγὰ καὶ συκαμύγδαλα εἶχε μαζέψει. Ὅταν οἱ ὀμάδες μαζεύονταν στὸ σπίτι τοῦ Δασκάλου, στρωνόταν ἡ «Τράπεζα» καὶ τὸ κάθε παιδί ἔπαιρνε τὴ θέση του. Εὐκόλα μπορεῖ νὰ φαντασθεῖ ὁ καθένας τὴν ὄρεξη καὶ τὴν πείνα μας, ὕστερα ἀπὸ τόση κούραση καὶ τὸ γαργάλισμα ποὺ προκαλοῦσε ἡ ὀμορφὴ μυρουδιὰ τοῦ καλομαγειρεμένου φαγιοῦ ποὺ ἄχνιζε. Τὸ φαῖ αὐτὸ ἦταν μαγειρεμένο ἀπὸ τεχνίτες μαγεῖρους καὶ μαγεῖρισσες, ποὺ πρόθυμα πρόσφεραν τὶς καλὲς τους ὑπηρεσίες στὸ Δάσκαλο καὶ νὰ εὐχαριστήσουν ὅσο γίνεται πιότερο τὰ παιδιὰ. Ὅλοι τους ἦταν ἀπόμαχοι τῆς μαγειρικῆς τέχνης. Εἶχαν δουλέψει χρόνια πολλὰ σὲ μεγάλα σπίτια στὴν Πόλη ἢ σ' ἐστιατόρια στὴν Ἀμερικὴ, ἤξεραν καλὰ τὴ δουλειὰ τους καὶ πρόσφεραν μὲ μεγάλη προθυμία τὶς ὑπηρεσίες τους στὴν περίπτωση, ὅπως καὶ στὰ πανηγύρια καὶ τὶς χαρὲς τοῦ χωριοῦ (γάμους καὶ βαφτίσια).

Τὸ φαῖ ἦταν βέβαια σαρακοστιανό, ἀλλὰ νοστιμότατο. Τὸ πρῶτο πιάτο πιλάφι καὶ τὸ δεῦτερο πατάτες γιαχνὶ σκέτες ἢ μὲ φρέσκα κουκιὰ

και άγκινάρες. Έπιστέγασμα ή μεγάλη λιχουδιά, ό χαλβάς σέ χορταστικά κομμάτια! Όταν καμιά φορά του Λαζάρου συνέπιπτε με τον Εύαγγελισμό, τότε το δεύτερο πιάτο ήταν κέφαλος πλακι ή μπακαλιάρος, άν ή θάλασσα ήταν φουρτούνα.

Χορτασμένοι και κεφάτοι γυρνούσαμε για λίγο στα σπίτια μας, για ν' αφήσουν οι μικροί τα καλάθια και να συγκεντρωθούμε όλοι ξανά στην πλατεία. Από κει καινούργιο ξεκίνημα. Οι μικρές τάξεις μαζί μ' ένα Δάσκαλο ξεκινούσαν για την «Κυρά». Οι μεγάλοι (οί 3 τελευταίες τάξεις του Δημοτικού) ξεκινούσαν μ' έναν άλλο Δάσκαλο για το Έμπορειό, από το δρόμο της «βιτσιλιάς», με τις καλαντίνες και λίγα καλάθια, για να πουνε κι εκεί το Λάζαρο. Στο δρόμο συναντούσαν τους μεγάλους του Έμπορειού που έρχονταν κι αυτοί στα Νικειά για τον ίδιο σκοπό. Και στα Νικειά και στον Έμπορειό έμενε συνήθως ένας Δάσκαλος, για την ύποδοχή των έπισκεπτών. Τα μικρά παιδιά του Έμπορειού είχαν πάει κι αυτά στην «Κυρά».

Μόλις φθάναμε στην πλατεία του Έμπορειού, μās ύποδεχόταν ό δάσκαλος και οι πρúχοντες και ύστερα από τα καλωσορίσματα μās πρόσφεραν από ένα λουκούμι. Λέγαμε το τραγούδι και ξεκινούσαμε ομαδικά για το γύρισμα του χωριού, που κράταγε περίπου δυό ώρες. Μās δέχονταν παντού με χαρά και όλες οι νοικοκυρές μās πρόσφερναν το καθιερωμένο αυγό και τα συκαμύγδαλα. Με το τέλειωμα άποχαιρετούσαμε με το τραγούδι και τις ευχές για καλό Πάσχα τους Μποργιάτες στην πλατεία τους και χαρούμενοι ξεκινούσαμε για την «Κυρά», όπου θα 'ρχόντουσαν από τα Νικειά και τα μεγάλα παιδιά του Έμπορειού. Συναντιόμαστε δηλαδή στην «Κυρά» και τα δυό σχολεία, Νικειών και Έμπορειού, πάνω κάτω 150-200 παιδιά.

Το Μοναστήρι της «Κυράς» ήταν τότε ένα σωστό ύποστατικό. Ό καλόγερος, ένας δουλευτής άγρότης με την οικογένειά του, διαχειριζόταν τη σημαντική κτηματική περιουσία του μοναστηριού και τα ζωντανά του (βόδια, χοίρους, κασίκες κλπ.). Πάντοτε ό περαστικός θα 'βρισκε στο Μοναστήρι τροφή και στέγη.

Έκει λοιπόν στο Μοναστήρι της «Κυράς» τέλειωνε ή γιορτή μας με τη συνάντηση των δυό σχολείων, Έμπορειού και Νικειών. Ήταν μιá όμορφη ώρα για όλους. Κάτι πάντα θα μās πρόσφερε ό καλόγερος και ή φαμελιά του. Η όρεξη δέν μās έλειπε ύστερα από την τόση πορεία μέσα από το μυρωμένο από τ' άνθισμένα κλαδιά του βουνού άέρα. Και θυμάμαι άκόμα με νοσταλγία πολλή τη νοστιμιά των έλιών και του σπιτίσιου ψωμιού, που μās πρόσφερναν στο Μοναστήρι, και τα συκαμύγδαλα της σοδειάς του Έμπορειού, που άκολουθούσαν. Τ' αυγά τα παραδίδαμε στους Δασκάλους, γιατί κανέναν δέν πάσχιζε τα χρόνια κείνα.

Οἱ ὁμορφες ὥρες ὁμως περνοῦσαν γρήγορα. Ὁ ἥλιος εἶχε γείρει πίσω ἀπὸ τὶς πλαγιές κι ἐμεῖς ἔπρεπε νὰ γυρίσουμε στὰ χωριά μας. Φωνές χαρούμενες, χαιρετισμοὶ κι εὐχές ἦταν ὁ ἀποχωρισμὸς τῶν δύο σχολείων τὸ μυρωμένο ἀνοιξιὰτικο δειλινὸ καὶ ἀφοῦ πρῶτα λέγαμε τὸ τραγούδι καὶ τὰ δύο σχολεῖα μαζί. Καὶ «περὶ λύχνων ἀφὰς» ἀντικρούσαμε τὸ χωριὸ μας ἀπὸ τὴν «κουκούλα» μὲ κέφι καὶ τραγούδια, ποὺ μᾶς ἔκαναν νὰ ξεχάσουμε τὴν κούραση τῆς ὁμορφης μέρας ποὺ περάσαμε. Τῆς πολὺ μεγάλης γιὰ μᾶς γιορτῆς τοῦ Λαζάρου. Παρέμεινε γιὰ μᾶς μιὰ γλυκεῖα ἀνάμνηση ὁμορφων βιωμάτων. Ἦταν μιὰ σωστή γιορτῆ, ποὺ πάντοτε περιμέναμε μὲ λαχτάρια καὶ ποὺ ἡ παιδικὴ ψυχὴ ζοῦσε ἔντονα μέσα σὲ μιὰ μυρωμένη ἀνοιξιὰτικὴ μέρα, προμήνυμα τῆς Ἀνάστασης ποὺ πλησίαζε. Ζούσαμε σὲ ὅλη του τὴν ὁμορφιά ἕνα πανάρχαιο ἔθιμο βαθεῖα ριζωμένο στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας.

Πόση ὁμως μελαγχολία νιώθω τὴν ὥρα τούτη, ἀναπολώνοντας τὰ περασμένα. Ὅταν σκέφτομαι ὅτι τὸ σχολεῖο τοῦ Ἐμπορειοῦ ἔχει κλείσει, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχουν πιά μαθητὲς καὶ ὅτι ἡ ἴδια τύχη περιμένει καὶ τὸ σχολεῖο τῶν Νικεῖων!

Ὅταν παιδιὰ ξεκινούσαμε ποδαρόδρομο, ξυπόλυτα συνήθως, νὰ πάμε ἀπὸ τὰ Νικεῖα στὸ Μανδράκι, περπατώντας 2-2,5 ὥρες κατσικόδρομο, εἴτε στὸν Ἐμπορειὸ γιὰ μιὰ ὥρα, συναντούσαμε πάντοτε ἀγρότες στὰ χωράφια τους καὶ κόσμο ἀρκετὸ στὰ χωριά. Σήμερα, ὅταν ἀνετα γυρίζουμε μὲ αὐτοκίνητο σὲ λίγη ὥρα ὀλόκληρο τὸ ὁμορφο νησί μας, συναντοῦμε ἐγκαταλελειμμένα χωράφια καὶ σπίτια μὲ χαλάσματα, ἀνθρώπους ποὺ ζοῦν τὰ στερνὰ τους καὶ λίγους νέους, ἔτοιμους γιὰ ἀναχώρηση κι αὐτοὺς.

Καὶ ὁμως στὴ σημερινὴ ἐποχὴ τοῦ ἀγχους καὶ τῆς βάρβαρης ζωῆς τῶν περισσότερων μεγαλουπόλεων, τὸ νησάκι μας θὰ μπορούσε νὰ εἶναι μιὰ ὄαση σωστὴ γιὰ ξεκούραση καὶ ξανάνιωμα γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους, τοὺς Νισύριους τῆς διασπορᾶς, ἀν ἀλλάξουμε λίγο νοοτροπία. Ἄν μὲ λίγα σχετικὰ χρήματα ἐπισκευάζαμε τὰ σπίτια μας, ἢ ἀκόμα ἂν χτιζαμε κι ἕνα καινούργιο σπίτι, μιὰ καὶ ἀρκετοὶ ἔχουν σήμερα αὐτὴ τὴ δυνατότητα. Τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ δὲν λείπουν σήμερα ἀπὸ τὸ νησί μας. Καὶ ἠλεκτρικὸ ρεῦμα ὑπάρχει συνέχεια καὶ νερὸ λίγο - πολὺ ἔχουμε καὶ ἡ συγκοινωνία δὲν λείπει. Σκεφτήκαμε ποτέ μας σοβαρὰ τὴν ἱκανοποίηση, τὴν ξεκούραση, τὴν ἀναζωογόνηση, τὸ ξανάνιωμα, ἐπαναλαμβάνω, ποὺ θὰ ἔβρισκε ὁ καθένας μας περνώντας τὶς διακοπὲς μας στὸ δικό μας τὸ σπίτι, στὸ καταπράσινο Νησάκι μας; Καὶ πόση χαρὰ καὶ σιγουριά θὰ χαρίζαμε σ' αὐτοὺς τοὺς λίγους συμπατριῶτες μας ποὺ ἀπόμειναν ἐκεῖ, φύλακες ἱερῶν καὶ ὁσίων;

Θὰ ἔρχιζε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ ἀξιοποίηση τοῦ νησιοῦ μας, γιὰτὶ θ'

ἀνακτοῦσαν τὴν ἐμπιστοσύνη τους τὰ λίγα ἀδελφία μας ποὺ ἔμειναν ἐκεῖ καὶ θὰ ἔπαυαν νὰ σκέπτονται τὴ φυγή, ποὺ φυσικὸ εἶναι νὰ προκαλεῖ ἢ ἐγκατάλειψη. Τὸ ἀνέβασμα τοῦ τουρισμοῦ τῆς Κῶ συνεχίζεται μὲ γοργὸ ρυθμὸ. Καταβάλλεται προσπάθεια ν' ἀποφευχθοῦν τὰ λάθη τῆς Ρόδου. Μὲ τὴν ἀνάπτυξη αὐτὴ τῆς Κῶ δὲν θ' ἀργήσει καὶ ἡ σωστὴ τουριστικὴ ἐκμετάλλευση τῆς Νίσυρου. Μποροῦμε νὰ ἔχουμε τουρισμὸ ποιότητος στὴ Νίσυρο μὲ τὴ σωστὴ ἐκμετάλλευση τῶν δυνατοτήτων της καὶ τῶν πολλῶν ἐνδιαφερόντων της (φυσικὲς καλλονές, ἠφαιστειο, ἀρχαιοτήτες κλπ.). Στὴν ἀνάπτυξη αὐτὴ οἱ Νισύριοι τῆς διασπορᾶς δὲν πρέπει ν' ἀποτελέσουν τὸν τελευταῖο τροχό.

Ξεμάκρυνα ἀπὸ τὸ θέμα μου, γιατί στὸ μυαλό μου στριφογυρίζουν τούτη τὴν ὥρα τὰ βιώματα τοῦ παρελθόντος σὲ σύγκριση μὲ τὸ σήμερα. Βέβαια «τὰ πάντα ρεῖ». Ὅμως γιὰ τὸ σημερινὸ κατάντημα τοῦ νησιοῦ μας, εἴμαστε πλιότερο ὑπεύθυνοι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι. Πάντοτε συμβαδίζαμε σὲ πληθυσμὸ μὲ τὴν Πάτμο. Σήμερα στὸ νησι δὲν ἔμειναν οὔτε οἱ μισοὶ ἀπὸ ὅσους κατοικοῦν στὴν Πάτμο. Κι ἐμεῖς στὴ Νίσυρο εἴχαμε «τουρισμὸ» μὲ τὶς θερμοπηγές μας ἀπὸ τὸν περασμένο αἰώνα. Ὅταν ἦταν σχεδὸν ἄγνωστος στὴν ὑπόλοιπη χώρα.

Ἄς μὲ συγχωρέσει ὁ ἀγαπητὸς ἀναγνώστης γιὰ τὴν παρεκτροπὴ αὐτὴ. Ἐγινε, γιατί πιστεύω πῶς μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα, μὲ τὰ μέτρα ποὺ παίρνει ἡ Κυβέρνηση γιὰ τὶς παραμεθόριες περιοχές, πολλὰ μποροῦν νὰ γίνουν, ἂν ὑπάρχει σωστὴ μελέτη καὶ ἀξιολόγηση τῶν δυνατοτήτων τοῦ Νησιοῦ, ἂν καὶ μεῖς οἱ ἴδιοι ἀλλάξουμε λίγο νοοτροπία, ὅπως εἶπα καὶ παραπάνω. Καὶ ὅλοι ἐμεῖς οἱ Νισύριοι τῆς διασπορᾶς χρέος ἱερὸ ἔχουμε νὰ στηρίξουμε καὶ νὰ προωθήσουμε κάθε καλὴ πρωτοβουλία ποὺ οἱ σημερινοὶ Ταγοὶ τοῦ Νησιοῦ θὰ ἔπαιρναν γιὰ τὴν προκοπὴ του.

Κάλυμνος, Δεκέμβρης 1978.

ΠΩΣ ΕΙΔΕ Ο ΒΑΣΟΣ ΒΑΡΙΚΑΣ ΤΗ ΝΙΣΥΡΟ ΤΟ 1948

Ἡ ἐργασία αὐτὴ γράφτηκε καὶ μεταδόθηκε ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ Ἀθηνῶν ἀμέσως μετὰ τὸν πόλεμο, ὅταν ὁ Βάσος Βαρίκας ἐπισκέφθηκε τὴ Νίσυρο.

Πουθενὰ ἄλλοῦ ἴσως, ὁ ἀνθρώπινος μόχθος, ποὺ χρειάστηκε γιὰ νὰ μεταβληθοῦν σὲ κατοικίσιμο χῶρο οἱ ξερὸβραχοὶ μερικῶν ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ νησιά, δὲ γίνεται τόσο ἄμεσα αἰσθητὸς, ὅσο στὴ Νίσυρο. Ἐδῶ ἐργασία γενεῶν ὀλόκληρων κατάφερε νὰ μεταβάλλει τοὺς φυσικοὺς νόμους. Χωρὶς σταγόνα νερὸ καὶ χωρὶς χῶμα σχεδόν, ἡ Νίσυρος ἔχει καλυφθεῖ ἀπὸ τὸ πράσινο. Βαλανιδιές, ἀμυγδαλιές, ἀδραμυθιές, τὰ πιὸ λιτοδαίτα δένδρα τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδας, εἶναι παντοῦ σπαρμένα. Ἀπὸ τὶς βραχῶδεις παραλίες τοῦ νησιοῦ, ὡς τὶς κορυφές τῶν βουνῶν του. Μικροὶ μικροὶ διαδοχικοὶ ἐξῶστες τοποθετημένοι ἀμφιθεατρικά, ἀπὸ τὶς βραχῶδεις παραλίες τοῦ νησιοῦ, ὡς τὶς κορυφές τῶν βουνῶν του, ὅπου οἱ πέτρινοι καὶ μὲ προσοχὴ κτισμένοι τοῖχοι ἀγωνίζονται νὰ συγκρατήσουν τὶς λιγοστὲς χουφτεὲς χῶμα, ποὺ ὁ Θεὸς χάρισε στὸ νησί, ἀποτελοῦν τὴ μοναδικὴ καλλιεργήσιμη γῆ. Ἐκεῖ ὁ ἄνθρωπος, σκάβοντας μὲ τὰ νύχια του, ἀφοῦ οὔτε τὸ Ἡσιόδειο ἀλέτρι δὲν μπορεῖ νὰ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του, καὶ συγκρατώντας τὸ νερὸ τῆς βροχῆς μέσα στὶς στέρνες, ἀφοῦ σὲ ὀλόκληρο τὸ νησί δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνα τρεχούμενο νερὸ, οὔτε ἓνα πηγάδι, ὑποχρεῶναι τὴ γῆ νὰ τοῦ προσφέρει τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ ζωὴ του. Ὀλόκληρη ἡ Νίσυρος σοῦ δίνει τὴν ἐντύπωση ἑνὸς θερμοκήπιου, ποὺ δὲν ὑπάρχει, παρὰ χάρις στὴν ἀδιάκοπη καθημερινὴ ἐργασία καὶ τὴ στοργικὴ φροντίδα τῶν κατοίκων της. Ἡ ἀρχαία μυθολογία ἀνεβάζει τὴν ἐμφάνιση τῆς Νισύρου στὴν ἐποχὴ τῶν Γιγάντων. Ὁ Γίγαντας Πολυβώτης, μετὰ τὴ νίκη τοῦ Δία, κυνηγημένος ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα, φθάνει στὴν Κῶ. Ὁ Ποσειδῶνας, γιὰ νὰ τὸν καταστήσει ἀκίνδυνο, κόβει ἓνα βράχο, ἀπὸ τὸ νησί τοῦ Ἴπποκράτη, καὶ τὸν ρίχνει πάνω στὸν γίγαντα. Ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ Νίσυρος, κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ἔπαυσε νὰ στενάζει, κάνοντας τὸ νησί νὰ τρέμει, ὁ τιμωρημένος γίγαντας. Ὁ μῦθος θέλει νὰ συμβολήσῃ τὸ ἡφαίστειο καὶ τὶς συχνές του ἐκρήξεις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Στὴ μοναδικὴ κοιλάδα τοῦ νησιοῦ, ἂν καὶ σβησμένο σήμερα, διακρίνεις τοὺς δυὸ τοῦ κρατῆρες. Συμβαί-

νει μάλιστα τοῦτο τὸ περίεργο. Οἱ κρατῆρες δὲν βρίσκονται, ὅπως συμβαίνει σὲ ὄλα τὰ ἠφαιστεια τοῦ κόσμου, στὴν κορυφὴ τῶν βουνῶν, ἀλλὰ στὸ χαμηλότερο σχεδὸν μέρος τοῦ νησιοῦ, λίγες δεκάδες μέτρα πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας. Γύρω του, σὲ σχῆμα ἡμικύκλιου, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς κοιλάδας εἶναι σκεπασμένο ἀπὸ στάχτη καὶ θεῖο. Πιὸ πέρα μιὰ πλούσια βλάστηση, ἡ πλουσιότερη τοῦ νησιοῦ, μετὴν ἀντίθεση πού δημιουργεῖ, δίνει μιὰ ιδιαίτερη γοητεία στὸ τοπίο.

Τὸ θέαμα ἀπὸ τὸ Ἐμπορειό, ἓνα ἀπὸ τὰ τέσσερα χωριὰ τοῦ νησιοῦ, εἶναι πραγματικὰ μοναδικό! Χτισμένο στὴν κορυφὴ τοῦ πιὸ ψηλοῦ βουνοῦ τοῦ νησιοῦ, ἀληθινὴ ἀετοφωλιά, τὸ χωριὸ αὐτὸ σοῦ δίνει τὴν ἐντύπωση βίγλας. Μιᾶς σκοπιᾶς, πού προορισμός της δὲν εἶναι μονάχα νὰ ἐπιτηρεῖ τὴ θάλασσα γιὰ τὸ φόβο τῶν κουρσάρων, πού ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἀκόμα λιμαίνονταν τὶς ἑλληνικὲς θάλασσες, ἀλλὰ καὶ νὰ δίνει τὸ σύνθημα τοῦ κινδύνου σὲ περίπτωση, πού ὁ γίγαντας Πολυβώτης, ξυπνώντας ἀπὸ τὸ λήθαργο, πού ἔχει πέσει αἰῶνες τώρα, θὰ ἀναστάτωνα πάλι τὸ εἰρηνικὸ σήμερα νησί. Τὴν ἐντύπωση ἄλλωστε τῆς σκοπιᾶς τὴ δίνει καὶ ὀλόκληρο τὸ νησί, τοποθετημένο, καθὼς εἶναι, ἀνάμεσα στὴν Κῶ, τὴν Τήλο καὶ τὴ μικρασιατικὴ παραλία. Καὶ τὸ ἴδιο τὸ ὄνομά του, λέξη φοινικικὴ, μετὴ λέξη σκοπιὰ μεταφράζεται. Μᾶς τὸ ἐπιβεβαιώνει ἡ βυζαντινὴ ὀνομασία του. Πορφυρὶς λεγόταν ἡ Νίσυρος τὴν ἐποχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ Μεσαίωνα., δηλαδὴ νησί τῶν Φοινίκων.

Βγαίνοντας στὸ Μανδράκι, τὴν πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ, τίποτε τὸ ιδιαίτερο δὲν βλέπεις νὰ σοῦ τραβήξει τὴν προσοχή. Τὰ σπίτια χτισμένα μετὴ τὴ γνωστὴ νησιώτικη ἀρχιτεκτονικὴ ὑψώνονται κατάλευκα, γύρω ἀπὸ τὴν παραλία, μετὰ τὰ φιδωτὰ σοκάκια ἀνάμεσά τους, καὶ τὸ κλασσικὸ μεσαιωνικὸ κάστρο, στὸ ψηλότερο μέρος τοῦ χωριοῦ. Οἱ νησιῶτες, ἀπλοῖκοι καὶ καλόκαρδοι, συζητᾶνε τὰ νέα, πού ἔφερε τὸ βαπόρι. Ἡ παρουσία του εἶναι τὸ μήνυμα πού τοὺς στέλνει ὁ ἔξω κόσμος, γιὰ νὰ τοὺς θυμῆσει τὴν ὑπαρξή του. Τὸν χειμῶνα, περνᾶνε συχνὰ βδομάδες, γιὰ νὰ προσεγγίσει στὸ νησί. Ἡ ἀπομόνωση τότε εἶναι πλήρης. Καὶ τὴν αἰσθάνονται βαθύτατα οἱ νησιῶτες, ὄχι μονάχα γιὰτὶ ἔτσι κόβεται καὶ ὁ τελευταῖος σύνδεσμος, πού τοὺς ἐνώνει μετὸν ἔξω κόσμο, ἀλλὰ κυρίως γιὰτὶ καθυστερεῖ τὸ ἀμερικανικὸ ταχυδρομεῖο. Ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τοὺς κυριότερους πόρους ζωῆς γιὰ τὸ νησί. Βγαίνοντας στὸν παραλιακὸ δρόμο, ὅπου συνήθως γίνεται ὁ περίπατος τὴν Κυριακὴ τὸ ἀπόγευμα, ξαφνιάζεστε. Ἔχετε τὴν ἐντύπωση πὼς βρίσκεσθε σὲ κάποια μικρὴ Ἀμερικανικὴ πόλη. Δὲν ὑπάρχει ἄνδρας, γυναίκα, παιδί, πού νὰ μὴν εἶναι ντυμένος ἀπὸ τὴν κορυφὴ ἕως τὰ νύχια, μετὰ ροῦχα σταλμένα ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ. Ἡ υἰοθέτηση ἐδῶ ἀποτελεῖ μιὰ πραγματικότητα, ἀπὸ χρόνια τώρα. Οἱ ξενιτεμένοι Νισύριοι, καὶ δὲν εἶναι καθόλου λίγοι, δὲν ξεχνᾶνε τοὺς ἄγονους βράχους τοῦ νησιοῦ τους.

Τους βλέπει ἄλλωστε, ὕστερα ἀπὸ χρόνια περιπλάνησης, νὰ ξαναγυρνᾶνε στὸ νησί τους γιὰ νὰ παντρευτοῦν.

Ὁ ξένος ποὺ θὰ ἤθελε νὰ μείνει σήμερα στὴ Νίσυρο, θὰ πρέπει νὰ ξαίρει, πῶς δὲν θὰ βρεῖ τις ἀνέσεις ποὺ προσφέρει στὸν ἄνθρωπο ἢ σύγχρονη ζωὴ. Θὰ τὸν ἀποζημιώσει ὅμως ἡ φιλοξενία, ἡ καλοκαγαθία καὶ ἡ ἀνυπόκριτη εὐγένεια τῶν κατοίκων. Τὸ μοναδικὸ ξενοδοχεῖο, ποὺ βρίσκεται στὴν εἴσοδο τοῦ χωριοῦ, σᾶς προσφέρει ἓνα ξύλινο κρεβάτι, τὰ καθαρότατα σεντόνια του καὶ τὴν ἀνεκτίμητη συντροφιά τοῦ ἰδιοκτήτη του. Κοσμογυρισμένος νησιώτης, ὁ μπάρμπα Μαντουδάκης, μὲ τὴν ἰδιόρρυθμη φυσιογνωμία του, ἔχει νὰ σοῦ διηγηθεῖ τις πιὸ πικάντικες ἱστορίες τοῦ νησιοῦ ἢ τῶν τόπων ποὺ γνώρισε. Περισσότερο ἀπὸ τὰ χρήματά τους φαίνεται νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ συντροφιά τῶν πελατῶν του. Ἄργα καθὼς φτάσαμε στὸ νησί, μὲ μιὰ βενζινάκατο ἀπὸ τὴν Κῶ, καὶ δὲν ὑπῆρχε τρόπος νὰ πᾶμε στὸ ξενοδοχεῖο τῶν λουτρῶν, γιὰ τὸ ὁποῖο προοριζόμαστε, δεχθήκαμε εὐχαρίστως τὴ φιλοξενία τοῦ «Μπάρμπα Μαντοῦ», ὅπως χαϊδευτικά τὸν ὀνομάζουν στὸ νησί. Μᾶς πρόσφερε, πραγματικά, λουκούλλιο γεῦμα, γιὰ νὰ πληροφορηθοῦμε, τὸ ἄλλο πρωί, ὅτι μαζί μὲ τὸν ὕπνο καὶ τὸ πρωϊνὸ δὲν τοῦ ὀφείλαμε παρὰ ἐλάχιστα.

Ἐχει ὅμως καὶ μιὰ ἀδυναμία ὁ Μπάρμπα Μαντουδάκης : τὸν ἠλεκτροφωτισμὸ τοῦ ξενοδοχείου του. Μερικὲς πηγολαμπίδες, ποὺ τις τροφοδοτεῖ μὲ τὸ ρεῦμα ποὺ παράγει ἓνας ἀνεμόμυλος. Τὸ βλέπει σὰν τὴν ἀρχὴ μιᾶς προόδου γιὰ τὸ νησί καὶ εἶναι αὐτὸ ποὺ τὸν κάνει τόσο ὑπερήφανο.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ δίνει ἰδιαίτερη ζωὴ στὸ νησί τοὺς καλοκαιρινούς μῆνες εἶναι τὰ λουτρά του ! Γνωστὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Στράβων ἐξαίρει τὴν ἰαματικὴ τους δύναμη καὶ ἡ παράδοση τοῦ νησιοῦ ἰσχυρίζεται ὅτι ἐδῶ ἔστελνε ὁ Ἰπποκράτης τοὺς ἀσθενεῖς του γιὰ νὰ γιатρευτοῦν. Συγκεντρώνουν κάθε χρόνο χιλιάδες ἀσθενῶν, ἀπὸ τὴ Δωδεκάνησο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα. Γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότητά τους διηγοῦνται πολλά. Ἐνδείκνυνται κυρίως γιὰ ἀρθρορευματικὲς παθήσεις, καὶ γιὰ γυναικολογικὰ νοσήματα. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τις θεραπευτικὲς τους ιδιότητες, ἐκεῖνο, ποὺ προσελκύει τοὺς ξένους εἶναι ἡ ψυχικὴ ξεκούραση, ποὺ προσφέρει ἡ διαμονὴ στὴ Νίσυρο.

Σὲ ἀπόσταση ἑνὸς τετάρτου, περίπου, ἀπὸ τὸ χωριό, τὸ ξενοδοχεῖο τῆς κοινότητος μπορεῖ νὰ προσφέρει στὸν ἐπισκέπτη ὄχι βέβαια τὴν πολυτέλεια τῶν λουτροπόλεων, ἀλλὰ τις ἀνέσεις, ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ σύγχρονη ζωὴ.

Ἡ γερμανικὴ κατοχὴ ἄφησε δυστυχῶς καὶ ἐδῶ τὰ ἴχνη της. Τόσο οἱ ἐγκαταστάσεις, ὅσο καὶ τὰ κτίρια, εἶχαν σχεδὸν ἐρειπωθεῖ. Ἡ προσπάθεια ποὺ καταβλήθηκε γιὰ τὴν ἀνοικοδόμηση, ἐξ αἰτίας τῆς ἐλλείψεως πόρων ἐλάχιστα ἀπέδωσε. Οἱ κάτοικοι περίμεναν πολλὰ ἀπὸ τὰ κονδύλια τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ. Δὲν φαίνεται ὅμως νὰ ἐπιβεβαιώνονται οἱ ἐλπίδες τους. Γι'

αὐτὸ ἢ μόνη ἴσως λύση ποὺ ἀπομένει εἶναι ἡ παραχώρηση τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν λουτρῶν σὲ ἑταιρία, ἢ ὁποῖα καὶ νὰ ἀναλάβει νὰ τὰ πλουτίσει μὲ σύγχρονες ἐγκαταστάσεις. Ἔτσι μονάχα μπορεῖ νὰ ἀξιοποιηθεῖ ὁ ἀνεκτίμητος αὐτὸς πόρος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ μπορούσε ἄνετα νὰ ζήσει ὁλόκληρο τὸ νησί.

Ὅταν σὲ λίγο τὸ βαπόρι ἀπομακρύνθηκε καὶ τὸ νησί ξαναγύρισε στὸν ἑαυτὸ του, ἀντιλαμβάνεσαι ὅτι βρίσκεσαι σ' ἕναν κόσμο διαφορετικό. Ἐδῶ τὰ διεθνῆ γεγονότα, ποὺ τροφοδοτοῦν τὴν καθημερινὴ εἰδησεογραφία τοῦ τύπου, χάνουν τὴ δραματικότητά τους, τὰ πάθη καὶ τὴν δξύτητά τους. Οἱ ἐναλλασσόμενες φάσεις τοῦ πολέμου τῆς Κορέας, ἡ κυβερνητικὴ κρίση, οἱ δηλώσεις τοῦ Τρούμαν καὶ ἡ σιωπὴ τοῦ Στάλιν σ' ἀφήνουν σχεδὸν ἀδιάφορο, ὅταν τὰ ἀγνοεῖς ἐντελῶς. Οἱ εἰδήσεις ἔρχονται συνήθως τόσο καθυστερημένα, τόσο ἀποχρωματισμένες, ἀπουσιάζει ὁ ἐντυπωσιακὸς τίτλος καὶ τὸ μαχητικὸ σχόλιο, ὥστε αὐτόματα παίρνεις ἀπέναντι στὰ γεγονότα τὴ στάση ὄχι τοῦ συμπάσχοντος πρωταγωνιστῆ ἀλλὰ τοῦ ἀδιάφορου θεατῆ. Τὸ παρὸν ἔχει γίνεῖ ἤδη ἕνα εἶδος ἱστορίας καὶ σὺ ἀπλὸς μελετητῆς. Ὁ ἔξω κόσμος περνάει σὲ δεύτερο πλάνο καὶ ὁ ἄνθρωπος βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ μένει μόνος μὲ τὸν ἑαυτὸ του!

Α' ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ '78

Ἡ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου, μὲ πρόεδρο τὸ διευθυντὴ τοῦ Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ρόδου κ. Μιλτιάδη Ἰακ. Λογοθέτη καὶ γεν. γραμματέα τὸν ἐπίτιμο γυμνασιόρχη κ. Ἐμμ. Παπαμανώλη, ὁργάνωσε τὸ πρῶτο Πολιτιστικὸ Σμπόσιο Δωδεκανήσου στὴ Ρόδο ἀπὸ 28-31 Ὀκτωβρίου 1978, ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ κ. Ἀγαπ. Τσοπανάκη, ὁμότιμου καθηγητῆ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Στὸ Σμπόσιο, ποὺ σημείωσε ἐπιτυχία, πῆραν μέρος ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ὄλα τὰ νησιά καὶ ἀρκετὲς Δωδεκανησιακὲς Ὄργανώσεις. Τὴν ἔναρξη τοῦ Σμποσίου κήρυξε ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ρόδου κ.κ. Σπυρίδων, ποὺ ἀπεύθυνε καὶ χαιρετισμὸ. Χαιρετισμὸ ἀπεύθυναν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀντιπρόσωποι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν κ. Νικήτας Ὀδ. Σακελλαρίδης. Ἀπὸ τοὺς 30 εἰσηγητὲς οἱ 4 ἦταν Νισύριοι: ὁ πρόεδρος τῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου κ. Μιλτιάδης Λογοθέτης, ὁ σύμβουλος τῆς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν κ. Θεοχάρης Θεοχαρίδης, ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Παννισυριακοῦ Συλλόγου Ρόδου «Πορφύρις» κ. Γεώργιος Κουμέντος καὶ ὁ ἀρχιτέκτονας κ. Γιώργος Ἀνδριωτάκης, ποὺ χειρίστηκαν ὁ καθένας τὸ θέμα του μὲ ἀντικειμενικότητα.

Τὸ Δ.Σ. τῆς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, ποὺ δοκίμασε, ὅπως θὰ δοκιμάσουν καὶ ὄλοι οἱ Νισύριοι, περηφάνεια γιὰ τὴν πολυπρόσωπη νισυριακὴ παρουσία, ἀποφάσισε νὰ δημοσιεύσει τὸ χαιρετισμὸ καὶ τὶς ὁμιλίες τῶν Νισυριῶν Συνέδρων.

Ἡ Ἐταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν συγχαίρει τὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου καὶ εὐχεται νὰ μᾶς χαρίζει πάντα παρόμοιες ἐκδηλώσεις.

**Χαιρετισμός του προέδρου τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν
Νικήτα Ὁδ. Σακελλαρίδη
στό Α΄ Πολιτιστικό Συμπόσιο.**

Τὸ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, ὅταν πῆρε τὴν πρόσκληση γιὰ τὸ Συμπόσιο, ἀνέθεσε τὴν ἐκπροσώπηση τῆς Ἑταιρείας μας στὸ σύμβουλο καὶ ἐκλεκτὸ συνεργάτη μου Θεοχάρη Θεοχαρίδη, πὺ θὰ εἶναι καὶ εἰσηγητὴς σὲ ὀρισμένο θέμα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος. Θὰ μιλήσουν ἐπίσης οἱ Νισύριοι: ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Παννισυριακοῦ Συλλόγου Ρόδου «Πορφύρις», ὁ ἀγαπητὸς μου Γεώργιος Ἰω. Κουμέντος, μὲ θέματα τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος, καὶ ὁ ἀρχιτέκτονας ἀγαπητὸς Γιώργος Ν. Ἀνδριωτάκης, μὲ θέμα τῆς εἰδικότητάς του. Θὰ μπορούσα νὰ ἀναφέρω καὶ τὸν πρόεδρο τῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου, ἀλλὰ αὐτὸς μὲ τὴ δράση του ξεπέρασε τὰ νισυριακὰ ὄρια καὶ μπῆκε στὸ χῶρο τὸ Δωδεκανησιακὸ, γιὰ νὰ μὴν πῶ τὸν πανελλῆνιο.

Ἡ δική μου παρουσία, ὡς πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, σκοπὸ ἔχει νὰ ἐπισημάνει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἐταιρείας μας. Γιὰ τοῦτο καὶ περιορίζομαι : Νὰ συγχαρῶ τὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου, νὰ χαιρετίσω τοὺς Συνέδρους καὶ νὰ εὐχηθῶ ἐπιτυχία.

Εὐχαριστῶ

**ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ**

**1. Γενικὴ εἰσήγηση στὸ Πολιτιστικὸ Συμπόσιο Δωδεκανήσου '78
τοῦ Μιλτιάδη Ἰακ. Λογοθέτη,
προέδρου τῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου.**

Ἡ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου συμμετέχει στίς ἐκδηλώσεις γιὰ τὰ 30 χρόνια ἀπὸ τὴν Ἀπελευθέρωση καὶ ἐπίσημη Ἐνσωμάτωση τῶν νησιῶν μας μὲ τὴ μητέρα Πατρίδα, μὲ αὐτὸ τὸ Συμπόσιο. Εἶναι μιὰ ἐκδήλωση ἀπαλλαγμένη ἀπὸ πανηγυρισμοὺς καὶ συναίσθηματα εὐφορίας, πὺ πολλές φορές μᾶς κάνουν νὰ ξεχνοῦμε τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων. Οἱ ἐπέτειοι θὰ ἀσκοῦσαν ἀναμφισβήτητα μεγαλύτερη ἐπίδραση στὴ μελλοντική μας ζωὴ, ἂν πέρα ἀπὸ τίς πανηγυρικές ἐξάρσεις μᾶς ἔδιναν τὴν εὐκαιρία γιὰ αὐτοκριτικὴ καὶ προβληματισμὸ σὲ ἐφαρμοσμένο καὶ πρακτικὸ ἐπίπεδο. Ἀκριβῶς αὐτὸ ἐπιδιώκει τὸ Συμπόσιό μας, νὰ μᾶς προβληματίσει πάνω στὰ πολιτιστικὰ ζητήματα τῆς Δωδεκανήσου μέσω μιᾶς διαλεκτικῆς

διαδικασίας, κατά τή διάρκεια τής όποίας θά προσπαθήσουμε ν' αναλύσου-
με, νά κρίνουμε και νά διατυπώσουμε συγκεκριμένες θέσεις σέ ζωτικά θέ-
ματα τής καθημερινής πολιτιστικής μας ζωής, πού μποροϋν όμως νά σημα-
δέσουν άποφασιστικά τό μέλλον μας. Στο Συμπόσιο θά εξετασθοϋν προβλή-
ματα και θά διατυπωθοϋν προτάσεις, γι' αυτό και οί στόχοι του εΐναι πρα-
κτικοί και όχι θεωρητικοί. Γιατι θά ήμασταν ύπέρμετρα ρομαντικοί, άν ά-
σχολούμασταν με θεωρητικές πραγματείες πάνω στην τελειότητα, για πα-
ράδειγμα, τής άμυντικής διάταξης τοϋ Φρουρίου πού προστάτευε τήν Πα-
λιά Πόλη, ή πάνω στην πλαστικότητα τής νεοκλασικής άρχιτεκτονικής
μας, όταν τό Φρούριο κινδυνεύει νά γκρεμιστεί και τά λιγοστά πού από-
μειναν νεοκλασικά κτίρια τής Ρόδου κατεδαφίζονται, για νά μετατραποϋν
σε τσιμεντένια άνθρωποκιβώτια, με τό άλαζονικό πρόσχημα τής «άξιοποι-
ησης».

Ή μελέτη και προβολή τών πολιτιστικών προβλημάτων τής Δωδεκα-
νήσου, πού εΐναι ό βασικός στόχος τοϋ Συμποσίου, εΐναι άναμφισβήτητα
έπίκαιρη, έπειδή καλύπτει άνάγκες, πού, στην κλίμακα τών ανθρώπινων ά-
ναγκών, ακολουθοϋν τις οικονομικές και κοινωνικές διεκδικήσεις, άφου σύμ-
φωνα και με τή ρωμαϊκή ρήση «πρώτα πρέπει νά ζήσουμε και ύστερα νά
φιλοσοφοϋμε». Ή Δωδεκάνησος και ιδιαίτερα ή Ρόδος, όπως πιά ύποστη-
ρίζεται, έλλυσε τά οικονομικά και κοινωνικά της προβλήματα (για τά τελευ-
ταΐα θά μποροϋσε κανείς νά διατυπώσει άρκετες έπιφυλάξεις, βλέποντας τις
έλλείψεις στο λεγόμενο «κοινωνικό κεφάλαιο»: σχολικά κτίρια, νοσοκο-
μείο, παιδικοί σταθμοί, παιδικές χαρές, λαϊκή στέγη κ.ά.), καιρός εΐναι
νά άσχοληθεί και με τά πολιτιστικά προβλήματα, πού ή λύση τους, όφεί-
λουμε νά τó παραδεχθοϋμε, απαιτεί μεγάλα οικονομικά μέσα, τά όποια
δέ διαθέτουμε. Δυστυχώς οί δαπάνες για πολιτιστικά έργα γενικά εξακολου-
θοϋν νά χαρακτηρίζονται «έλαστικές», πράγμα πού σημαίνει πώς κάθε φο-
ρά πού επιβάλλεται «λιτότητα», ύφίστανται τις μεγαλύτερες περικοπές.
Ήλλά άκόμα και αυτά τά περιορισμένα οικονομικά μέσα πού βρίσκονται
στη διάθεσή μας δέν άξιοποιοϋνται όσο θά έπρεπε, έπειδή τις περισσότε-
ρες φορές ή ιεράρχηση τών πολιτιστικών έργων γίνεται με κριτήρια πού
έξυπηρετοϋν σκοπιμότητες τής στιγμής. Προτιμοϋμε, για παράδειγμα, νά
ένισχύσουμε, με σημαντικά μάλιστα ποσά, έκδηλώσεις πού μās τέρπουν για
λίγο αισθησιακά, και νά βάζουμε σέ δεύτερη μοίρα ή άκόμα και νά παρα-
μελοϋμε έργα, πού έχουν βασική σημασία για τό πολιτιστικό μας μέλλον.
Κανείς δέν ύποστηρίζει ότι οί πιστώσεις για πολιτιστικά έργα και έκδη-
λώσεις πρέπει νά προταθοϋν, αλλά και κανείς δέν μπορει ν' άμφισβητήσει
τό δικαίωμα στος πολιτιστικούς φορείς τοϋ τόπου αυτοϋ νά ζητοϋν ίση
μεταχείριση στην κατανομή τών τοπικών πόρων με τοις ποδοσφαιρικούς

συλλόγους..... Ἐπί τέλος ὁ πολιτισμός ἑνός τόπου δὲν μπορεῖ νὰ διατηρηθεῖ μὲ τις ἐπιδόσεις τῶν κάτω ἄκρων.....

Ἡ Δωδεκάνησος ἔχει ἓνα πλουσιότατο πολιτιστικὸ παρελθόν. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ πὼς εἶναι ἓνα ζωντανὸ μουσεῖο τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, καθὼς βρίσκουμε σ' αὐτὴ μνημεῖα ὄλων τῶν ἐποχῶν, ἀπὸ τὴν προϊστορικὴ καὶ κλασικὴ ἐποχὴ, τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, τὸ Βυζάντιο, τὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ μέχρι τοὺς νεώτερους χρόνους. Ὡστόσο ἓνας λαὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιζήσει μόνον μὲ τὸ παρελθόν του, χρειάζεται κι ἓνα ἔντονο παρόν, στὸ ὁποῖο θὰ στηρίζει τὸ μέλλον του. Τὸ πολιτιστικὸ καὶ γενικὰ τὸ πνευματικὸ παρόν τῆς Δωδεκανήσου, ὅπως διαμορφώνεται ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τὶς ἐκδηλώσεις τῶν ἀνθρώπων ποὺ ζοῦν καὶ δροῦν στὸν περιορισμένο γεωγραφικὸ χῶρο τῆς περιοχῆς μας, γιὰ λόγους καθαρὰ ἱστορικοὺς φέρνει ἔντονα τὰ στοιχεῖα τοῦ ξεκινήματος. 30 χρόνια ἐλεύθερου βίου, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ καταπιεστικὴ δουλεία 5 αἰῶνων, δὲν εἶναι ἄρκετὰ γιὰ ἐντυπωσιακὰ ἄλλατα. Ἡ ἰταλικὴ ἰδιαίτερα κατοχὴ τῶν νησιῶν δὲν ἦταν ἀπλῶς καταπιεστικὴ, ἦταν ἐξοντωτικὴ γιὰ κάθε τι ποὺ εἶχε σχέση μὲ τὴν ἑλληνικὴ παιδεία καὶ μόρφωση τῶν νέων, οἱ ὁποῖοι ἀναγκάζονταν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ Δωδεκάνησο. Ἔτσι δημιουργήθηκαν οἱ πνευματικὲς «ἐστίες» τῶν Δωδεκανησίων στὴν Ἀθήνα, τὴν Ἀλεξάνδρεια, τὴ Νέα Ὑόρκη, τὸ Σύδνεϋ κ.ἄ., ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀναδειχτήκαν συμπατριῶτες μας ποὺ τίμησαν τὶς ἐπιστῆμες, τὶς τέχνες καὶ τὰ γράμματα. Ἡ Δωδεκάνησος ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ μεταφέρει τὸ πολιτιστικὸ καὶ πνευματικὸ της παρόν στὸν ἐλεύθερο ἑλλαδικὸ χῶρο καὶ στὶς δωδεκανησιακὲς παρειακὲς τῆς διασπορᾶς. Ἡ γενιὰ τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς διασπορᾶς, ποὺ διατήρησε τὴ δωδεκανησιακὴ παράδοση καὶ προώθησε τὶς τέχνες καὶ τὰ γράμματα, συμμετέχοντας ταυτόχρονα στὸν Ἀγώνα γιὰ τὴν Ἀπελευθέρωσή μας, πρέπει νὰ εἶναι ὑπερήφανη γιὰ ὅ,τι πρόσφερε στὴ Δωδεκάνησο. Ἀνεξάρτητα ἂν ἡ προσφορά αὐτὴ εἶναι ἄγνωστη σ' ἐμᾶς τοὺς «γῆγενεῖς» Δωδεκανησίους, ἀφοῦ κανεὶς δὲ φρόντισε νὰ μᾶς τὴ γνωρίσει... Οἱ νέοι τῆς Δωδεκάνησου γνωρίζουν συνήθως τὴ γενιὰ αὐτὴ ἀπὸ τὶς νεκρολογίες τοῦ δωδεκανησιακοῦ μας τύπου τῆς Ἀθήνας. Οἱ ἄνθρωποι χρειάζονται τὴν ἐκτίμηση τῶν συνανθρώπων τους ὅταν ζοῦν..., διαφορετικὰ καταντᾷ τύπος κενός. Ἴσως δὲν εἶναι ἀκόμα ἄργα γιὰ νὰ ἐκφράσουμε τὴν εὐγνωμοσύνη μας στοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους τῆς σκλαβωμένης γενιάς ποὺ μᾶς παρέδωσαν τὴ σκυτάλη.

Μὲ τὴν πλοῦσια λοιπὸν πολιτιστικὴ μας παράδοση καὶ μὲ τὶς πνευματικὲς παρακαταθῆκες τῶν πατέρων μας, ἡ μεταπολεμικὴ γενιὰ ξεκινᾷ νὰ δημιουργήσει τὸ πνευματικὸ καὶ πολιτιστικὸ της παρόν, ποὺ θὰ τῆς ἐπιτρέψει νὰ πάρει τὴ θέση ποὺ τῆς ἀνήκει στὸν ἑλληνικὸ χῶρο. Ὑπάρ-

χουν βέβαια όρισμένα άρνητικά στοιχεία, πέρα από τον περιορισμένο χρόνο του έλευθερου βίου μας, πού πρέπει ν' αντιμετώπισουμε για να έδραιώσουμε το πολιτιστικό μας μέλλον. Είναι πρώτα άπ' όλα ή άδιαφορία μας ή, άν θέλετε, το περιορισμένο ένδιαφέρον μας στα πνευματικά και πολιτιστικά πράγματα σάν συνέπεια τής εθημερίας άπό την όποία ύποφέρουμε! Έχουμε χάσει το πραγματικό νόημα τής ζωής μας, μέσα σ' έναν άμείλικτο άνταγωνισμό καταναλωτικού επιπέδου. Όσοι έχουν την ιδιοτροπία να ασχολούνται με πνευματικά ζητήματα στον τόπο αυτό κινδυνεύουν να χαρακτηριστούν άνθρωποι με νοσηρή ιδιοσυγκρασία... Η συμπεριφορά μας αυτή πρέπει ν' αλλάξει και είναι κάτι πού με λίγη προσπάθεια μπορούμε να το πετύχουμε, γιατί έξαρτάται άπό έμας. Και είναι ύστερα άπ' αυτό, το χάσμα πού μάς χωρίζει άπό το πολιτιστικό κέντρο, την Πρωτεύουσα. Η έπαρχία και ιδιαίτερα τά άκριτικά νησιώτικα τμήματα βρίσκονται πνευματικά άποκομμένα άπό το κέντρο. Όλη ή πνευματική και πολιτιστική κίνηση έχει συγκεντρωθεί στην Άθήνα. Η Ρόδος άποσπᾶ, ή μάλλον μοιράζεται με το κέντρο, όρισμένες πολιτιστικές έκδηλώσεις, στο βαθμό πού αυτές έξυπηρετούν το τουριστικό κύκλωμα. Η πνευματική και πολιτιστική άποκέντρωση πρέπει να πραγματοποιηθεί για να μπορέσει ν' άνέβει και ή πολιτιστική στάθμη τής περιφέρειας. Όστόσο πρέπει να μάς γίνει συνείδηση, πώς άκόμα κι άν άμβλυνοϋν οί παραπάνω άρνητικοί παράγοντες, τά άποτελέσματα δέν άναμένονται να είναι έντυπωσιακά, άν έμεις οί ίδιοι δέν άποφασίσουμε να κινητοποιηϋουμε και μάλιστα άποτελεσματικά. Η διατήρηση και παραπέρα ανάπτυξη τής πνευματικής και πολιτιστικής μας κληρονομιάς είναι ύπόθεση καθαρά δική μας. Είναι καιρός να συνειδητοποιήσουμε την πραγματική αυτή κατάσταση και ν' αναλάβουμε τις εϋθύνες μας. Να λοιπόν κι ένας άλλος στόχος του Συμποσίου, να άφυπνήσει το ντόπιο στοιχείο και να το προκαλέσει να ένδιαφερθεί για τά πνευματικά και πολιτιστικά πράγματα.

Τά θέματα πού θά ξεετάσει το Συμπόσιό μας στις τρεις έπόμενες μέρες θά τά αναπτύξουν οί πιό έξειδικευμένοι επιστήμονες, μελετητές και υπεύθυνοι άνθρωποι, Δωδεκανήσιοι πού ζοϋν στην ύπόλοιπη Έλλάδα κι έδῶ και ειδικοί έρευνητές φίλοι μας, πού εργάζονται στη Ρόδο και ένδιαφέρονται για την πνευματική της προκοπή. Τους εϋχαριστούμε όλους για την προσφορά τους. Χωρίς αυτούς το Συμπόσιο δέν θά γινόταν πραγματικότητα. Είναι ύποχρέωσή μας και, θά πρόσθετα, εϋκαιρία να το παρακολουθήσουμε όλοι, για ν' άκούσουμε τά τόσο ένδιαφέροντα θέματα πού θ' αναπτυχθοϋν και τις άσφαλώς σημαντικές άπόψεις πού θά διατυπωθοϋν πάνω σ' όλόκληρο το πολιτιστικό μας φάσμα. Έμεις έδῶ σήμερα, παρουσιάζοντας τή γενική αυτή είσήγηση, θά προσπαθήσουμε να έπισημάνουμε μερικές

βασικὲς πτυχὲς τῶν πολιτιστικῶν μας ζητημάτων, ποὺ νομίζουμε ὅτι πρέπει ἰδιαίτερα νὰ προσεχθοῦν.

1. Μιλώντας γιὰ πολιτιστικὰ ζητήματα ἐνὸς τόπου, τὸ πρῶτο πράγμα ποὺ πρέπει νὰ ξεετάσουμε εἶναι ἡ μορφωτικὴ στάθμη τοῦ λαοῦ του, σὰν ἀποτέλεσμα βασικὰ τῆς παιδείας. Ἐν ἑπομένῳ πάροουμε σὰν δεῖκτη μόρφωσης τὴ μεταλυκειακὴ κυρίως παιδεία, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι στὴ Δωδεκάνησο ἔχει σημειωθεῖ ἐντυπωσιακὴ πραγματικὰ πρόοδος. Τὸ 1947 στὴ Ρόδο, γιὰ παράδειγμα, ὑπῆρχαν 8 δικηγόροι, 2 πολιτικοὶ μηχανικοί, κανένας ἀρχιτέκτονας, κανένας μηχανολόγος, ἕνας γεωπόνος, 15 περίπου γιανοί, κυρίως παθολόγοι, 7 πτυχιούχοι οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν καὶ 18 καθηγητὲς στὰ δύο Γυμνάσια, τὸ Βενετόκλειο καὶ τὸ Καζούλειο, δηλαδὴ ἕνα ἐπιστημονικὸ δυναμικὸ ποὺ μόλις πλησίαζε τὸν ἀριθμὸ 50. Σήμερα, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ μητρώα τῶν ἐπιστημονικῶν συλλόγων τῆς Ρόδου, ὑπάρχουν 80 δικηγόροι, 110 διπλωματοῦχοι Πολυτεχνικῶν Σχολῶν (πολ. μηχανικοί, ἀρχιτέκτονες, μηχανολόγοι - ἠλεκτρολόγοι, ναυπηγοί, χημικοί, γεωλόγοι κ.ἄ.), 15 γεωπόνοι, 120 γιανοί, ποὺ καλύπτουν ὅλες τὶς εἰδικότητες, 130 πτυχιούχοι οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν καὶ πάνω ἀπὸ 90 καθηγητὲς στὰ 8 Γυμνάσια καὶ 6 Λύκεια τῆς Ρόδου. Ἐχομε δηλαδὴ ἕναν ἀριθμὸ Δωδεκανησίων ἐπιστημόνων ποὺ πλησιάζει τοὺς 600 καὶ αὐξάνεται μὲ ἐντονο ρυθμὸ κάθε χρόνο. Μόνον ἐφέτος μῆχαν στὰ Πανεπιστήμιά μας ἀπὸ τὰ Λύκεια τῆς Δωδεκανήσου 91 νέοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 33 σὲ Πολυτεχνικὲς Σχολές. Οἱ ἀριθμοὶ εἶναι ἐντυπωσιακοὶ καὶ φοβίζουσι μερικοὺς ποὺ ὀδηγοῦνται στὴ σκέψη μήπως ἀντιμετωπίσουμε στὸ ἄμεσο μέλλον τὸ φάσμα ἐνὸς ἐπιστημονικοῦ προλεταριάτου. Προσωπικὰ δὲ συμμερίζομαι τὴν ἀπαισιόδοξη αὐτὴ ἄποψη ποὺ συνδέει ἄμεσα τὴ μόρφωση μὲ τὸ βιοποριστικὸ ἐπάγγελμα. Ἐπὶ τέλους, ἂν χρειαστεῖ, ἕνας ἐπιστήμονας μπορεῖ νὰ κάμει τὸν ἐργάτη, ἕνας ὅμως ἐργάτης ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ ὑποκαταστήσει τὸν ἐπιστήμονα. Ὁ μορφωμένος ἄνθρωπος ποτὲ δὲ χάνεται. Στὴ ζωὴ πολλὲς φορὲς συναντᾶμε ἐπιστήμονες νὰ ἐργάζονται σὲ οἰκοδομές, ποτὲ ὅμως δὲ θὰ συναντήσουμε οἰκοδόμο νὰ ἀσκεῖ ἐπιστημονικὸ ἐπάγγελμα! Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς σκέψεις αὐτές, ποὺ ἀνάγονται στὴ μελλοντολογία, τὸ ἐρώτημα ποὺ μπαίνει εἶναι : ποίος ὁ σημερινὸς ρόλος τοῦ ἐπιστήμονα ἐδῶ στὴ μικρὴ ἐπαρχιακὴ μας κοινωνία σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ πολιτιστικὰ καὶ ἐξωεπαγγελματικὰ κοινὰ πράγματα; Πρέπει νὰ ἔχομε τὸ θάρρος νὰ ἀναγνωρίσουμε τὶς ἀδυναμίες μας. Ἡ παρουσία τῶν ἐπιστημόνων στὴν πολιτιστικὴ κίνηση καὶ γενικὰ στὴ διαχείριση τῶν κοινῶν τοῦ τόπου αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀνάλογη πρὸς τὸ κοινωνικὸ τους κύρος, τὶς ἐξειδικευμένες γνώσεις ποὺ διαθέτουν καὶ τὶς προσδοκίαις τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, ποὺ στὰ πρόσωπα τῶν μορφωμένων ἀναζητοῦν πρότυπα...

ή υπερβολική μας προσήλωση στο έπαγγελμα να οφείλεται και στην όλη δομή της Ἀνώτατης Παιδείας, ή οποία, όπως ομολόγησε πρόσφατα και καθηγητής του Πανεπιστημίου Ἀθηνών, παρέχει περισσότερο επαγγελματική και λιγότερο «γενική» ή «άνθρωπιστική» μόρφωση, που συνδέεται άμεσα με τις πολιτιστικές και γενικά κοινωνικές δραστηριότητες. Ἴσως να οφείλεται ακόμα και στον κοινωνικό μας περίγυρο, που μάς άπωθει και μάς κάνει να παίρνουμε περιέργες θέσεις. Για παράδειγμα, συνωστιζόμαστε για μιá θέση στο διοικητικό συμβούλιο κάποιου ποδοσφαιρικού συλλόγου και άποφεύγουμε να διεκδικήσουμε θέση στο δημοτικό μας συμβούλιο... Ἄλλα εδώ πρόκειται για μιá άλλη ιστορία, που δέ φαίνεται να μάς προβληματίζει. Πάντως πρέπει να μάς γίνει συνείδηση ότι εμείς, σαν έπιστήμονες, έχουμε αúξημένη κοινωνική εúθυνη και δέ δικαιούμαστε να απέχουμε από τά πολιτιστικά πράγματα του τόπου μας. Γιατί, όπως λέει και ή Εύαγγελική ρήση : «Ἄν βρωμήσει τὸ άλάτι με τί θά τὸ άλατίσουμε ;».

Τὸ μορφωτικό επίπεδο ενός τόπου συνδέεται άμεσα και με την ύποδομή που διαθέτει ὁ τόπος σέ ἰ δ ρ ύ μ α τ α Ἀ ν ὡ τ α τ η ς Π α ι δ ε ἰ α ς. Νά γιατί ή Δωδεκάνησος και ιδιαίτερα ή Ρόδος από τις πρώτες μέρες της άπελευθέρωσής της πρόβαλε τὸ αίτημα της ίδρύσεως Πανεπιστημίου, χωρίς μέχρι σήμερα, παρά την καθολικότητα που πήρε τὸ αίτημα, να βρεί δικαίωση. Στην άρχή μάς είπαν ότι δέν ήρθε ακόμα ή σειρά μας... Τώρα που έγιναν Πανεπιστήμια σέ άλλες περιοχές και ήρθε ή σειρά μας, μάς λένε ότι δέ μάς χρειάζεται, επειδή έχουμε τουρισμό ! Ἡ Δωδεκάνησος δέν προσδοκᾷ οικονομικά ὀφέλη από τὸ Πανεπιστήμιό της. Θέλει να αξιοποιήσει την ιστορική της κληρονομιά, να προσφέρει τή σημερινή της εμπειρία σέ εφαρμοσμένο έπιστημονικό επίπεδο και προπάντων να δημιουργήσει την απαραίτητη πνευματική θωράκιση, που της χρειάζεται στην έσχατιά αúτη της έλληνικής επικράτειας. Γι' αúτὸ και οί προτάσεις που διατυπώθηκαν με τὸ ψήφισμα του 1976 τῶν έπιστημονικῶν και επαγγελματικῶν ὀργανώσεων της Ρόδου, πρόβλεπαν την ίδρυση Πανεπιστημίου Ρόδου με Σχολές και Ἴνστιτούτα στη Ρόδο, Κῶ, Κάλυμνο και Πάτμο, που ανταποκρίνονταν στην πολιτιστική και ιστορική παράδοση τῶν νησιῶν, στη σημερινή πραγματικότητα και στις ανάγκες της Χώρας για ειδικούς έπιστήμονες σέ εθνικό επίπεδο. Τὸ θέμα βρίσκεται πάλι στην επικαιρότητα, με την άνακίνηση του ζητήματος της ίδρύσεως Πανεπιστημίου του Αἰγαίου από τους παράγοντες τῶν νησιῶν του βορείου Αἰγαίου και από τὸν Ἀρχηγὸ της ΕΔΗΚ κ. Ζίγδη, που προώθησε στη Βουλή σχέδιο νόμου για την ίδρυση του Πανεπιστημίου του Αἰγαίου με έδρα τή Ρόδο και με διάφορες Σχολές στα νησιά του Αἰγαίου, από τις ὁποίες τὸ σχέδιο προβλέπει Σχολή Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν στη Ρόδο, Ἱατρική Σχολή στην Κῶ και Θεολογική Σχολή

στήν Πάτμο. Ἡ Ρόδος δὲ θὰ παραιτηθεῖ βέβαια ἀπὸ τὸ πάγιο καὶ καθολικὸ αἷτημα νὰ ἀποκτήσει ἡ περιοχή τὸ Πανεπιστήμιό της. Ἄν ὅμως προηγηθεῖ ἡ ἴδρυση Πανεπιστημίου στὸν εὐρύτερο γεωγραφικὸ χῶρο τοῦ Αἰγαίου, τότε ἀναμφισβήτητα ἡ Ρόδος δικαιούται καὶ πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἔδρα του μὲ τὶς Σχολές ποὺ προτάθηκαν γιὰ τὴν πρωτεύουσα τῆς Δωδεκανήσου, τὴν Κῶ, τὴν Πάτμο καὶ ἐνδεχομένως τὴν Κάλυμνο. Γιὰ νὰ πετύχουμε ὅμως τοὺς στόχους μας χρειάζεται μιὰ νέα κινητοποίηση ὄλων τῶν δυνάμεων τοῦ τόπου καὶ προπάντων τοῦ πνευματικοῦ μας κόσμου. Τὸ Συμπόσιο αὐτὸ εἶναι μιὰ εὐκαιρία ποὺ δὲν πρέπει νὰ μείνει ἀνεκμετάλλευτη.

Καὶ ἀκόμα κάτι ἄλλο σχετικὸ μὲ τὴν Ἀνώτατη Παιδεία. Ἡ παιδεία εἶναι βέβαια δωρεάν, ἀλλὰ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ σπουδάσει χωρὶς χρήματα. Γιὰ τὰ παιδιά τῶν εὐπόρων δὲν ὑπάρχει πρόβλημα. Πῶς ὅμως θὰ τὰ βγάλουν πέρα τὰ παιδιά τῶν πολυμελῶν ἀγροτικῶν καὶ ἐργατικῶν οἰκογενειῶν, ποὺ ἔχουν τὸ θεῖο χάρισμα τῆς εὐφυΐας καὶ δὲ διαθέτουν τὰ οἰκονομικὰ μέσα ; Γι' αὐτοὺς προτάθηκε ἀπὸ τὴν Ἐνωσὴ Δωδεκανησίων Σπουδαστῶν ἡ δημιουργία ἐνὸς Ἰδρυματός Ὑποτροφίῶν Δωδεκανήσου καὶ ἔγιναν ἐκκλήσεις στοὺς δήμους, τὶς κοινότητες, τοὺς ὀργανισμούς, τὰ ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα καὶ τοὺς εὐποροὺς συμπολίτες μας, γιὰ τὴ συγκέντρωση τοῦ ἀρχικοῦ κεφαλαίου ἀπὸ 5 ἑκατ. δραχμές. Ἡ ἐκκλήση ἔπεσε στὸ κενό ! Ἴσως ἐπειδὴ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἔγιναν καὶ ἄλλες ἐκκλήσεις γιὰ συγκέντρωση χρημάτων ὑπὲρ τῆς Ρόδου, γιὰ ν' ἀνέβει στὴν Α' Ἐθνικὴ, καὶ τὰ οἰκονομικὰ μας περιθώρια ἐξαντλήθηκαν στὸ ποδόσφαιρο... Μερικὲς ὥστόσο μεμονωμένες, ἀλλὰ ἄξιες νὰ ἐξαρθοῦν, πρωτοβουλίες γιὰ ὑποτροφίες, τῆς Κοινότητος Ἰαλυσοῦ καὶ τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου, δὲ θεραπεύουν τὴν κατάσταση.

2. Στὰ πολιτιστικὰ μας πράγματα ξεχωριστὴ θέση παίρνει καὶ ἡ πολιτιστικὴ μας κληρονομιά, ὅπως ἐκφράζεται ἀπὸ τὰ Μνημεῖα τοῦ Πολιτισμοῦ μας. Ἡ Ρόδος καὶ τὰ ἄλλα νησιά τῆς Δωδεκανήσου εἶναι πλούσια σὲ ἀρχαιολογικοὺς θησαυρούς. Τὸ ἐρώτημα ποὺ μπαίνει εἶναι : Ἐχουν οἱ θησαυροὶ αὐτοὶ ἀξιοποιηθεῖ μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀποκάλυψης, τῆς συντήρησης καὶ τῆς προβολῆς τους ; Καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς λειτουργίες, ποὺ ἡ μιὰ ἀκολουθεῖ τὴν ἄλλη μὲ τὴ διαδικασία τῆς ἀνασκαφῆς, τῆς συντήρησης τῶν μνημείων ποὺ ἔχουν ἀποκαλυφθεῖ καὶ τῆς προβολῆς τους σὲ εἰδικοὺς μουσειακοὺς χώρους, ἀπαιτοῦν τεράστια οἰκονομικὰ μέσα, ποὺ δύσκολα μποροῦν νὰ βρεθοῦν. Ὁ κρατικὸς προϋπολογισμὸς δίνει συνήθως προτεραιότητα στὴν ἱκανοποίηση ἄλλων ἀναγκῶν καὶ οἱ τοπικοὶ πόροι ἀπὸ τὴν «ἐκμετάλλευση» τῶν ἀρχαιολογικῶν μας χώρων καὶ μουσείων καθὼς καὶ τῶν ἀκινήτων τοῦ δημοσίου ποὺ ἀνήκουν στὴ δικαιοδοσία τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου, δὲν ξεπαιρνοῦν τὰ 10 ἑκατ. δραχμὲς

τὸ χρόνο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά διστάζουμε νὰ ζητήσουμε, τοῦλάχιστο γιὰ τὶς ἀνασκαφές, τὴ συνδρομὴ ξένων Ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν. Πῶς λοιπὸν θὰ ἀποκαλύψουμε τοὺς θησαυροὺς μας; Ἡ περιοχὴ τοῦ Μόντε Σμιθ περιμένει ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια τὴν ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη, ἡ ἀρχαία Ἰαλυσὸς μόλις τώρα ἀρχίζει νὰ ἀποκαλύπτεται μὲ τὰ περίφημα μινωϊκὰ εὐρήματα, οἱ παρυφές τῆς πόλης περιμένουν τὴν ἐπέκταση τοῦ σχεδίου γιὰ ν' ἀποκαλυφθοῦν ἀπὸ τοὺς ἰδιῶτες... καὶ περιμένουν ἀκόμα καὶ τὰ ἄλλα νησιὰ νὰ ἔρθει ἡ σειρὰ τους... Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι μόνο οἰκονομικό. Εἶναι προπάντων πρόβλημα ἔμφυχου παράγοντα. Χωρὶς ἐπιστημονικὸ προσωπικό, χωρὶς ἀρχαιολόγους, δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀποκαλύψουμε τοὺς θησαυροὺς μας σ' ὀλόκληρο τὸ νησιωτικὸ μας σύμπλεγμα. Κάτω βέβαια ἀπὸ αὐτὲς τὶς συνθήκες δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ λόγος γιὰ Ὑ π ο β ρ ὺ χ ι α ἄ ρ χ α ι ο λ ο γ ι α. Ἔχουν ἐπισημανθεῖ ἀπὸ καιρὸ στὴν περιοχὴ τῆς Ρόδου ἀρχαῖα ναυάγια, ποὺ περιμένουν κι αὐτὰ τὴν ἀνέλκυση καὶ ἀξιοποίησή τους...

Παράλληλα μὲ τὶς ἀνασκαφές ἔχουμε καὶ τὸ πρόβλημα τῆς συντήρησης τῶν μνημείων μας, ποὺ εἶναι ἴσως ἐντονότερο, ἐπειδὴ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴ διατήρησή τους. Ἡ φυσικὴ φθορὰ τοῦ χρόνου, οἱ συνθήκες τοῦ περιβάλλοντος καὶ προπάντων ἡ ἴδια ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἔρχεται σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὰ μνημεῖα μας, ἀποτελοῦν στοιχεῖα ποὺ ἀλλοιώνουν τὸ πολιτιστικὸ μας κεφάλαιο. Τὰ σκαλοπάτια ποὺ ὀδηγοῦν στὴν Ἀκρόπολη τῆς Λίνδου φέρνουν ἔντονα τὰ σημάδια τῆς φθορᾶς. 500 χιλιάδες ἐπισκέπτες τὰ ἀνεβοκατεβαίνουν κάθε χρόνο... Τὸ Φρούριο τῆς τάφρου σὲ πολλὰ σημεῖα γκρεμίστηκε, ὁ Πύργος τοῦ Ἁγίου Νικολάου κινδυνεύει καὶ μελετᾶται ἀπὸ χρόνια ἡ ἀναστήλωση τοῦ Πύργου de Naibbau. Παράλληλα ἔχουμε καὶ τὸ θησαυρὸ τῶν Μεσαιωνικῶν Κάστρων, ποὺ περιμένουν κι αὐτὰ τὴν ἀναστήλωση καὶ συντήρησή τους. Ἡ ἀξιοποίηση τῶν μεσαιωνικῶν μας κάστρων, ποὺ κατὰ εὐτυχίαν συγκυρία διαθέτουν ὅλα τὰ Δωδεκάνησα σὲ μεγάλο μάλιστα ἀριθμὸ, θὰ βοηθήσει ἀναμφισβήτητα καὶ τὴν τουριστικὴ ἀνάπτυξη τῶν μικρῶν νησιῶν, ἐπειδὴ σήμερα ὑπάρχει ἀξημένο ἐνδιαφέρον σὲ παγκόσμια κλίμακα γιὰ τὰ μνημεῖα τῆς κατηγορίας αὐτῆς. Ἡ διατήρηση καὶ συντήρηση τῶν πολιτιστικῶν μας μνημείων εἶναι σήμερα ἀπὸ τὶς ἀνάγκες ποὺ πρέπει ν' ἀντιμετωπιστοῦν κατὰ ἀπόλυτη προτεραιότητα.

Καὶ ἐρχόμαστε στὸ πρόβλημα τῆς προβολῆς τῶν μνημείων τοῦ πολιτισμοῦ μας, ποὺ πραγματοποιεῖται κυρίως μὲ τὰ Μουσεῖα καὶ τὶς Συλλογές. Τώρα ποὺ ἰδρύθηκε ξεχωριστὴ Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου εἶναι καιρὸς νὰ ἀνοίξει καὶ νὰ λειτουργήσῃ τὸ Βυζαντινὸ μας Μουσεῖο στὴ Ρόδο καὶ νὰ ὀργανωθοῦν οἱ ὑποτυπώδεις συλ-

λογές που υπάρχουν στα νησιά μας, σε Μουσεία Πολιτισμού, στα όποια να συγκεντρωθούν όσα εθρήματα υπάρχουν από την αρχαιότητα, το Βυζάντιο και τη λαϊκή μας τέχνη και παράδοση. Στην προβολή των πολιτιστικών μας στοιχείων θα συμβάλει αναμφισβήτητα και η έκδοση ενός πολιτιστικού ατλαντα, που θα καλύπτει όλα τα νησιά της Δωδεκανήσου. Τα πολιτιστικά μας ενδιαφέροντα δυστυχώς προβάλλονται στο βαθμό που εξυπηρετούν το τουριστικό κύκλωμα. Έτσι ο πολιτιστικός θησαυρός των oligότερο αναπτυγμένων τουριστικά νησιών μας μένει άγνωστος για το ευρύτερο κοινό. Στις συλλογές θα πρέπει να κατατάξουμε το Λαογραφικό Μουσείο και Πινακοθήκη της Ρόδου, δύο ιδρύματα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, που πρέπει να συγκεντρώσουν την προσοχή μας. Το Μουσείο πρέπει να διευρύνει τα εκθέματά του πέρα από τα υφαντά και κεραμικά (γεωργικά σκεύη, άλιευτικά εργαλεία κ.ά.) και η Πινακοθήκη να πλουτίζει τη συλλογή της και ταυτόχρονα να την προβάλλει.

Η αποκάλυψη, προστασία και προβολή των μνημείων του πολιτισμού μας είναι υπόθεση που δεν πρέπει να μᾶς αφήνει αδιάφορους, γιατί είναι ή ίδια ή κληρονομιά μας, μιᾶ κληρονομιά που δεν έχουμε το δικαίωμα να αποποιηθοῦμε. Πρέπει να βοηθήσουμε τις προσπάθειες του αρμόδιου κρατικού φορέα και να συνεργαστοῦμε μαζί του. Σήμερα δυστυχώς υπάρχει μιᾶ ἀντιδικία ἀνάμεσα στὸν κρατικὸ φορέα και στὸν ιδιώτη, τοῦ ὁποῖου θίγεται ἡ ιδιοκτησία ἀπὸ τις ἀρχαιολογικὲς δραστηριότητες. Χρειάζεται συμφιλίωση, που θα τὴν πετύχουμε ἀν ἐνημερώνουμε τὸ κοινὸ για τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν και τὴν ἐθνικὴ τους σημασία. Νά γιατί ἡ Στέγη πρότεινε τὴν έκδοση εἰδικοῦ ἐτήσιου περιοδικοῦ μὲ τὸν τίτλον «*Αρχαιολογικὰ Δωδεκανήσου*», κατὰ τὸ προηγούμενο τῆς ἰταλικῆς έκδοσης «*Clara Rodos*». Οἱ Ροδίτες και οἱ ἄλλοι Δωδεκανήσιοι, ὅταν πληροφοροῦνται ὑπεύθυνα για τὴν πορεία τῶν ἀνασκαφῶν και τὴ σημασία τους, θὰ ἀνέχονται περισσότερο τοὺς περιορισμοὺς που οἱ δραστηριότητες τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ἐπιβάλλουν στὴν ιδιοκτησία τους.

3. Στὸν πνευματικὸ μας χῶρο ιδιαίτερα, ἀνήκουν και τὰ Πολιτιστικὰ Ἰδρύματα, ἀνάμεσα στα ὅποια ξεχωρίζουν οἱ Βιβλιοθήκες και τὰ Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα, που ἡ συμβολή τους εἶναι σημαντικὴ στὴν ἀνοδο τοῦ μορφωτικοῦ μας ἐπιπέδου και στὴ μελέτη τοῦ ἱστορικοῦ και πολιτιστικοῦ μας παρελθόντος. Ἀναφορικὰ μὲ τις Βιβλιοθήκες, θὰ πρέπει να διακρίνουμε ἐκεῖνες που ἔχουν ἱστορικὴ ἀξία, ἐπειδὴ διαθέτουν σπάνια βιβλία και χειρόγραφα, ὅπως εἶναι οἱ μοναστηριακὲς κυρίως βιβλιοθήκες τῆς Πάτμου (Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου), τῆς Σύμης (Πανορμίτη) και τῆς Νισύρου (Παναγιᾶς Σπηλιανῆς) και ἐκεῖνες που χαρακτηρίζονται σὰν δημόσιες και εἶναι στὴ διάθεση τοῦ ευρύτερου κοινοῦ. Οἱ μοναστηριακὲς μας

βιβλιοθήκες αποτελούν θησαυρούς μεγάλης ιστορικής αξίας και ως εκ τούτου τὸ περιεχόμενό τους κατάντησε μουσειακὸ γιὰ τὸ εὐρὸ κοινὸ καὶ ἀντικείμενο ἔρευνας γιὰ τοὺς εἰδικούς ἐρευνητές. Ἐκεῖνο ἴσως ποὺ θὰ χρειάζοταν γιὰ τὶς βιβλιοθήκες αὐτὲς εἶναι ἡ συντήρηση τῶν βιβλίων καὶ ἰδιαίτερα τῶν χειρογράφων, ἡ ταξινόμησή τους καὶ ἡ ἔκδοση εἰδικῶν καταλόγων. Ἡ δευτέρα κατηγορία βιβλιοθηκῶν, δηλαδή οἱ δημόσιες, ἐξαιτίας τοῦ ρόλου ποὺ μποροῦν νὰ παίξουν στὴ μόρφωση κυρίως τῶν νέων, παρουσιάζουν μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον, γι' αὐτὸ καὶ σήμερα ὅλοι οἱ πολιτιστικοὶ φορεῖς συμφωνοῦν ὅτι πρέπει ν' ἀποκτήσει βιβλιοθήκη καὶ ἡ μικρότερη κοινότητα. Ἡ Δωδεκανήσος δὲν μποροῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι εἶναι πλούσια σὲ βιβλιοθήκες. Ἡ Ρόδος ἔχει τὴ μοναδικὴ δημόσια (κρατικὴ) βιβλιοθήκη μὲ 30.000 τόμους, ποὺ ἰδρύθηκε μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση. Ἡ βιβλιοθήκη αὐτὴ γιὰ νὰ λειτουργήσει ὅπως πρέπει χρειάζεται προσωπικὸ καὶ προπάντων οἰκονομικοὺς πόρους, γιὰ νὰ ἐμπλουτιστεῖ μὲ σπάνια καὶ ἀκριβὰ βιβλία, ποὺ θὰ ἀπαλλάξουν τοὺς ἐρευνητές μας νὰ πηγαίνουν στὴν Ἀθήνα κάθε φορὰ ποὺ χρειάζονται κάποια πληροφορία! Κρατικὴ βιβλιοθήκη εἶναι καὶ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Δωδεκανήσου, ποὺ ἴδρυσαν οἱ Ἴταλοι (Fert) καὶ ποὺ τὴν παραλάβαμε μὲ 8.000 τόμους, γιὰ νὰ τὴν ἀνεβάσουμε σήμερα στοὺς 14.000. Πρόκειται γιὰ εἰδική, κλειστὴ γιὰ τὸ κοινὸ, ἀρχαιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ βιβλιοθήκη, ποὺ ἐξυπηρετεῖ τὶς ἀνάγκες τῶν ἀρχαιολόγων καὶ ἐρευνητῶν. Καὶ περνᾶμε στὶς δημοτικὲς καὶ κοινοτικὲς βιβλιοθήκες, ποὺ συστήθηκαν καὶ λειτουργοῦν σήμερα βάσει τοῦ Κώδικα Δήμων καὶ Κοινοτήτων, στὴν πόλη τῆς Ρόδου (ΕΚΤΟΔΡ), στὶς Κοινότητες Ἰαλυσοῦ, Κρεμαστῆς, Παραδεισίου καὶ Μαριτσῶν καὶ στοὺς Δήμους Λέρου, Καλύμνου, Καρπάθου, Ἀστυπάλαιας καὶ Πάτμου. Πέρα ἀπὸ αὐτὲς τὶς βιβλιοθήκες ὑπάρχουν καὶ σὲ ἄλλους Δήμους καὶ Κοινότητες «ἀτυπες» βιβλιοθήκες, ποὺ ἄρχισαν τὶς διαδικασίες γιὰ τὴ νομιμοποίησή τους, ὅπως ἐπίσης μερικὲς ἄλλες, ποὺ ἔγιναν ἀπὸ δωρεὰς πολιτῶν. Ἔτσι σύντομα, καθὼς μάλιστα ὅλοι οἱ δήμαρχοι καὶ κοινοτάρχες ποὺ ἐκλέχτηκαν πρόσφατα ὑποσχέθηκαν νὰ ἰδρῦσουν βιβλιοθήκες, ὅλοι οἱ Δήμοι καὶ οἱ Κοινότητες τῆς Δωδεκανήσου θὰ ἀποκτήσουν τὴ βιβλιοθήκη τους. Τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι βέβαια νὰ ἰδρῦσουμε βιβλιοθήκες καὶ νὰ καλύψουμε μερικὰ τετραγωνικὰ μέτρα ἐπιφάνειας μὲ βιβλία ποὺ θὰ ἔχουν ὠραῖες ράχες... Τὸ πρόβλημα εἶναι ἄλλο: πῶς θὰ μπορέσουμε νὰ ὀδηγήσουμε τοὺς νέους στὶς βιβλιοθήκες; Καὶ ὑπάρχει ἀκόμα ἓνα ἄλλο ἐξίσου σοβαρὸ πρόβλημα: ποιὸς ἀποφασίζει ποιὸ βιβλίον θὰ μπεῖ στὴ βιβλιοθήκη; Γίνεται ἀξιολόγηση καὶ μὲ ποιά κριτήρια; Τὸ θέμα τῆς ἐπιλογῆς καὶ ἀξιολόγησης παρουσιάζει δυσκολίες στὶς μικρὲς κυρίως Κοινότητες, γι' αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν ἄσκοπη

ή προσφυγή τους στις ύπηρεσίες τών εξειδικευμένων πολιτιστικῶν μας φορέων.

Με τις βιβλιοθήκες συνδέεται και ή προσπάθεια τής Στέγης για τή δημιουργία «Δωδεκανησιακῆς Βιβλιοθήκης», πού θά περιλαμβάνει ὅλα τὰ βιβλία με δωδεκανησιακό περιεχόμενο, ὅπως ἐπίσης και τὰ βιβλία πού ἔχουν γράψει Δωδεκανήσιοι, ἀνεξάρτητα ἀπό τὸ περιεχόμενό τους. Ἡ βιβλιοθήκη αὐτὴ θά βοηθήσει ἀναμφισβήτητα τοὺς ἐρευνητὲς τῶν δωδεκανησιακῶν πραγμάτων. Ἐκεῖνο ἴσως πού πρέπει νὰ τονιστεῖ εἶναι ὅτι σ' ἓνα συγκεκριμένο οἰκιστικὸ χῶρο, ὅπως εἶναι για παράδειγμα ή Ρόδος, δὲν κρίνεται σκόπιμη ή δημιουργία πολλῶν βιβλιοθηκῶν, ἔστω κι ἂν εἶναι εξειδικευμένες, ἀλλὰ ή συγκέντρωση τῶν προσπαθειῶν μας στὴ δημιουργία ἑνὸς φορέα. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ νομίζουμε ὅτι μπορεῖ νὰ στραφεῖ στὴ σημερινὴ Δημόσια Βιβλιοθήκη.

Ἐναφορικὰ με τὰ Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα, ή Δωδεκάνησος ἔχει πολλὰ ἀκόμα νὰ κάμει για νὰ φέρει τὸ ἀρχεῖακό της ὑλικό, ιδιαίτερα τής σύγχρονης ἱστορίας της, στὴ δημοσιότητα και νὰ ἐξυπηρετήσει τὸν ἱστορικὸ ἐρευνητὴ. Ἐν ἐξαιρέσει κανεὶς τὸ Ἀρχεῖο τής Μονῆς Πάτμου, πού ταξινομήθηκε και δημοσιεύτηκε κατὰ ἓνα μέρος με πρωτοβουλία τοῦ Κέντρου Βυζαντικῶν Ἐρευνῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν, τής Κᾶσου, πού δημοσιεύτηκε τὸ 1938 ἀπὸ τὸν Νικ. Μαυρῆ, τής Κᾶ (Μητροπολιτικό), πού ταξινομήθηκε και δημοσιεύτηκε σὲ 4 τόμους ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Ἐμμανουὴλ Καρπάθιο, τής Τήλου, πού ταξινομήθηκε ἀπὸ τὸν Χάρη Κουτελάκη και δημοσιεύεται σὲ αὐτοτελεῖ ἐκδοσὴ τής Στέγης, τής Σύμης (ἓνα μέρος), πού συγκεντρώθηκε τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα ἀπὸ τὸν Χαβιαρᾶ και ταξινομεῖται σήμερα ἀπὸ τὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Δωδεκανήσου, ὅπου βρίσκεται, και μερικὲς ἄλλες μεμονωμένες δημοσιεύσεις ἐγγράφων στὸν δωδεκανησιακὸ περιοδικὸ μας τύπο τής Ἀθήνας, δὲν ἔχει ἀκόμα συγκεντρωθεῖ και ταξινομηθεῖ στὸ σύνολό του τὸ τόσο πλούσιο ἀρχεῖακό ὑλικό τής Δωδεκανήσου πού βρίσκεται σκόρπιο ἐδῶ κι ἐκεῖ. Καὶ ὁμως θά μπορούσε νὰ παρθεῖ μιὰ πρωτοβουλία νὰ συγκεντρωθεῖ τὸ ὑλικό αὐτὸ στὸ συστημένο ἀπὸ τὸ 1948 εἰδικὸ για τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἴδρυμα, τὸ «Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Δωδεκανήσου», πού με τὴν κατάλληλη ἐπὶ ἀνδρωσή του με ἐπιστημονικὸ προσωπικὸ θ' ἀνταποκρινόταν στὴν τόσο σημαντικὴ ἀποστολή του. Στὴν προσπάθεια για τὴ συγκέντρωση τοῦ ἀρχεῖακοῦ μας ὑλικοῦ πρέπει νὰ πάρουν μέρος και νὰ βοηθήσουν ἐνεργᾶ ὅλες οἱ πολιτιστικὲς μας ὀργανώσεις και ὁ κάθε ἓνας ἀπὸ ἐμᾶς πού κατέχουμε ἀρχεῖακό ὑλικό, γενικὸ ή οἰκογενειακό. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ της ή Στέγη, συμμετέχοντας στὴν προσπάθεια αὐτὴ, καθιερώνει εἰδικὴ σειρά για τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχεῖου τής Δωδεκανήσου, και καλεῖ ὅλους πού μποροῦν νὰ βοηθήσουν, νὰ

συνδράμουν τὸ ἔργο της. Μιλώντας γιὰ τὰ ἱστορικά μας ἀρχεῖα, δὲν θὰ πρέπει νὰ παραλείψουμε τὴν περιοδικὴ ἔκδοση «Δωδεκανησιακὸν Ἱστορικὸν Ἰδιοῦ» τῆς Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας καὶ ἰδιαίτερα τὴ «Δωδεκανησιακὴ Βιβλιογραφία» τοῦ Νικ. Μαυρῆ, ὅπως ἀκόμα τὶς ἐκδόσεις «Δωδεκανησιακὰ Χρονικά», τῆς Στέγης, («Νισυριακά», τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, καὶ «Τὰ Συμαϊκά», τῆς Ἐπιτροπῆς Συμαϊκῶν Ἐκδόσεων.

4. Ξεχωριστὴ θέση στὸ φάσμα τῶν πολιτιστικῶν μας ζητημάτων παίρνει καὶ τὸ κεφάλαιο ποῦ ἀναφέρεται στὴν Πολιτιστικὴ Παράδοση, ποῦ τὴ συνθέτουν οἱ παραδοσιακοὶ μας οἰκισμοί, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ κληρονομιά, ἡ λαϊκὴ μας τέχνη, τὰ τραγούδια μας, οἱ τοπικοὶ χοροὶ καὶ οἱ ἐνδυμασίες, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά μας, τὰ πανηγύρια μας καὶ ἄλλα στοιχεῖα ἀπὸ τὴν παράδοση καὶ τὸ λαϊκὸ πολιτισμὸ μας. Ἡ πολιτιστικὴ μας παράδοση ἔχει ὑποστῆ τὴ μεγαλύτερη δοκιμασία ἀπὸ τὸ σύγχρονο «πολιτισμὸ». Οἱ παραδοσιακοὶ οἰκισμοὶ μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τους καὶ τὰ νεοκλασσικὰ κτίρια, θυσιάζονται στὸ δόγμα τῆς λογικῆς, ὅτι πρέπει νὰ ἐξαφανιστεῖ κάθε κατασκευὴ ποῦ δὲν ἀποφέρει εἰσόδημα, ὅποια κι ἂν εἶναι ἡ αἰσθητικὴ, ἡ ἱστορικὴ καὶ ἡ ἐθνικὴ της ἀξία, ἡ λαϊκὴ μας τέχνη πέρασε στὴ μαζικὴ τυποποιημένη βιομηχανικὴ παραγωγή, χάνοντας τὸ προσωπικὸ της στοιχεῖο, οἱ τοπικοὶ χοροί, τὰ τραγούδια καὶ οἱ ἐνδυμασίες μας ἔχασαν τὴ γνησιότητά τους, γιὰ νὰ γίνουν τουριστικὸ θέαμα καὶ ἀκρόαμα, τὰ πανηγύρια μας μετατράπηκαν καὶ αὐτὰ σὲ γιορτὲς τοῦ κρασιοῦ γιὰ νὰ διασκεδάζουν τοὺς ξένους καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά μας ἔμειναν ἀναμνήσεις στοὺς γεροντότερους. Λὲς καὶ βαλθήκαμε νὰ σβήσουμε τὸ πολιτιστικὸ μας παρελθόν... Ἡ συμπεριφορὰ αὐτὴ, ὅπως πρὶν λίγες μέρες ἔγραφε ἀρθρογράφος ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδας, θυμίζει τὴν τακτικὴ τῆς φυλῆς τῶν Ἀπάτσι ποῦ ἔσβηναν μὲ προσοχὴ κάθε ἴχνος ἀπὸ τὸ πέρασμά τους, γιὰ νὰ μὴν μποροῦν ὅποιοι ἐχθροὶ τοὺς ἀκολουθοῦν νὰ ξέρουν ἀπὸ ποῦ πέρασαν. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι στὴν περίπτωσή μας αὐτοὶ ποῦ μᾶς ἀκολουθοῦν δὲν εἶναι ἐχθροὶ ποῦ θέλουν νὰ μᾶς ἐξοντώσουν, εἶναι τὰ παιδιά μας. Αὐτὰ δὲν θὰ ξέρουν ἀπὸ ποῦ περάσαμε καὶ ποῦ πηγαίνουμε! Εὐτυχῶς ποῦ κριθῆκαν διατηρητέοι μερικοὶ οἰκισμοί, ὅπως τῆς Πάτμου, τῆς Λίνδου, τῆς Παλιᾶς Πόλης, τῆς Σύμης, τῆς Κοσκινοῦ — ἂν τελικὰ δὲν ἀποχαρακτηριστεῖ — καὶ πρόσφατα τῆς Λέρου, Ἀστυπάλαιας, Νισύρου, Χάλκης κ.ἄ., γιὰ νὰ ξέρουν τὰ παιδιά μας καὶ τὰ παιδιά τῶν παιδιῶν μας ἀπὸ ποῦ περάσαμε... Στὴν ὀφελιμιστικὴ αὐτὴ ἄποψη τῆς «ἀξιοποίησης» συνηγορεῖ βέβαια τὸ ὑψηλὸ κόστος διατήρησης τῶν παραδοσιακῶν κατασκευῶν. Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ βρεθοῦν οἱ ἀπαραίτητοι οἰκονομικοὶ πόροι γιὰ τὶς ἀναγκαῖες ἀπαλλοτριώσεις. Οἱ ἐκκλήσεις δὲν ὀφελοῦν σὲ τίποτα, ἀφοῦ κανεὶς δὲν τὶς ἀκούει... Ὡστόσο

θα μπορούσε να βρεθεί κάποια μέση λύση που και η ιδιοκτησία να μην αλλοτριωθεί και οι παραδοσιακές μας κατασκευές να μην εξαφανιστούν. Ίσως ένας μηχανισμός που θα κάλυπτε τις παραπέρα από τις συνηθισμένες δαπάνες για τη διατήρηση του κτιρίου και θα προσπαθούσε παράλληλα να ικανοποιήσει τα προσδοκώμενα ωφελήματα της ιδιοκτησίας. Θα επανέλθουμε στα τραγούδια μας, για να επισημάνουμε την ανάγκη της ηχογράφησης τους, όσο ζούν ακόμα μερικοί γέροι που τα ξέρουν και τα τραγουδούν (ή πρώτη σοβαρή προσπάθεια έγινε το 1930 από τον έλβετο Baud Bovy) και της προστασίας τους από τις διασκευές του εμπορικού κυκλώματος.

Στοιχεία της πολιτιστικής μας παράδοσης είναι και τα Τοπωνύμια, όπως ακόμα και τα Γλωσσικά Ίδιώματα, που και αυτά δεν είναι άμοιρα της φθοράς του χρόνου και της τάσης που μας διακρίνει για «έκμοντερνισμό»... Έτσι, μιὰ και από τα πράγματα δεν μπορούμε να τα χρησιμοποιούμε στις καθημερινές κοινωνικές μας σχέσεις και συναλλακτικές δραστηριότητες, τουλάχιστον να τα καταγράφουμε για να μείνουν, έστω και μόνο για τους γλωσσολόγους και λαογράφους! Όστόσο θα πρέπει να τονίσουμε ότι η Δωδεκάνησος βρίσκεται στην πρωτοπορία αναφορικά με τη μελέτη των τοπωνυμικών και των ιδιωμάτων. Στα δωδεκανησιακά ιδιώματα αναφέρονται οι εργασίες του Γερμανού Κ. Dieterich και των Χρ. Παντελίδη, Α. Τσοπανάκη, Χρ. Παπαχριστοδούλου, Α. Καραναστάση, Μ. Κομνηνού και άλλων, οι οποίες δεν καλύπτουν ολόκληρη τη Δωδεκάνησο, γι' αυτό και θα πρέπει να ολοκληρωθεί ή μελέτη και να δημιουργηθεί κατά τα ξένα πρότυπα ο «Γλωσσικός Άτλαντας της Δωδεκανήσου». Αναφορικά με τα τοπωνύμια, θα πρέπει να πούμε ότι είναι ήδη μελετημένα της Ρόδου, της Σύμης, της Νισύρου και της Χάλκης από τον Χρ. Παπαχριστοδούλου, του οποίου τις μέρες αυτές κυκλοφορεί ή Στέγη συμπλήρωμα στο τοπωνυμικό της Ρόδου, της Πάτμου από τον Π. Κρητικό, της Κάσου από τον Κ. Μηνᾶ (έκδοση της Στέγης) και της Καρπάθου από τον Μιχαηλίδη-Νουάρο. Για το Καστελλόριζο υπάρχει κάποια εργασία του Ι. Θωμόπουλου, ενώ παραμένουν ακόμα ανεξερεύνητες τοπωνυμικά ή Κάλυμνος, ή Λέρος και η Άστυπάλαια. Πάντως θα πρέπει ν' αναφέρουμε ότι η Στέγη θα βοηθήσει κάθε προσπάθεια για να ολοκληρωθεί ή μελέτη των τοπωνυμικών της Δωδεκανήσου και ταυτόχρονα να έρθουν στη δημοσιότητα μέσω των εκδόσεών της.

Έκείνο που πρέπει ιδιαίτερα να τονίσουμε μιλώντας για την πολιτιστική μας παράδοση είναι ότι την εϋθύνη για τη διατήρηση κάθε στοιχείου της κληρονομιάς μας τη φέρνουμε εμείς οι ίδιοι. Το κακό είναι ότι ή εϋθύνη αυτή έκδηλώνεται με θέσεις διαμετρικά αντίθετες, επειδή οι αδυναμίες μας δεν μᾶς επιτρέπουν να ταυτίσουμε το «εμείς» με το «εγώ». Συμβαίνει σχεδόν

πάντοτε νά διαμαρτυρόμαστε όταν κατεδαφίζεται ένα παραδοσιακό σπίτι, ξένο όμως, και νά κάνουμε τὸ πᾶν γιὰ νά γκρεμίσουμε τὸ δικό μας, ἐπικαλούμενοι μάλιστα τὸ κατοχυρωμένο συνταγματικὰ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας!

5. Τὸ τελευταῖο ζήτημα ποὺ θὰ μπορούσε κανεὶς νά ἐξετάσει κλείνοντας τὸν κύκλο τοῦ πολιτιστικοῦ μας φάσματος εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἀναφέρεται στοὺς Πολιτιστικοὺς φορεῖς. Τὸ ἐρώτημα ποὺ μπαίνει εἶναι: Ποιὸς φορέας θ' ἀναλάβει τὴν πολιτιστικὴ μας ἀνάπτυξη; Ἐὰν ἐξαιρέσουμε τὴν κρατικὴ συμβολή, ποὺ ἐκδηλώνεται ἄμεσα στὸ μνημειακὸ και μουσειακὸ κυρίως χῶρο, ὅπως ἀκόμα στὸ χῶρο τῶν δημόσιων πολιτιστικῶν ἰδρυμάτων και ἔμμεσα στὸ χῶρο τῶν πολιτιστικῶν σωματείων μὲ τὶς οἰκονομικὲς ἐνισχύσεις, τὸ βῆρος γιὰ τὸ ὑπόλοιπο πολιτιστικὸ μας φάσμα πέφτει και πρέπει νά πέσει σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους σὰν ὀργανωμένους παράγοντες, εἴτε βρισκόμαστε στὴ Δωδεκάνησο, εἴτε σὲ ἄλλα διαμερίσματα τῆς Χώρας και ἰδιαίτερα στὴν Ἀθήνα. Καὶ εἶναι οἱ ὀργανωμένοι αὐτοὶ φορεῖς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ πολιτιστικὰ μας πράγματα ἀπὸ τὴ μιά μεριά οἱ δήμοι και οἱ κοινότητες και ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ πολιτιστικοὶ σύλλογοι. Οἱ δήμοι και οἱ κοινότητες πρέπει ν' ἀποτελέσουν βασικὸ κύτταρο κάθε πολιτιστικῆς πρωτοβουλίας, κυρίως στὶς ἀπομακρυσμένες ἀπὸ τὰ ἀστικά κέντρα περιοχὲς και στὰ μικρὰ νησιά, ὅπου δὲν ὑπάρχουν εἰδικοὶ φορεῖς. Γιὰ νά παίξουν τὸ ρόλο αὐτὸ χρειάζονται ἐπαρκὴ οἰκονομικά μέσα, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ἐλέγχους σκοπιμότητας και πρὸ πάντων ἐπιλογὴ τῶν κατάλληλων ἀνθρώπων. Ὅταν και οἱ πιὸ ἀσήμαντες ἀποφάσεις γιὰ τὴν ἀγορά, γιὰ παράδειγμα, ἐνὸς βιβλίου ἢ τὴν ἐνίσχυση μιᾶς πολιτιστικῆς ἐκδήλωσης, ἀπαιτεῖται ἔγκριση, μὲ ἔλεγχο μάλιστα τῆς σκοπιμότητας, τότε γίνεται ἀντιληπτὸ πόσο δύσκολο εἶναι νά δραστηριοποιηθοῦν σὲ πολιτιστικὰ ἔργα οἱ Ὀργανισμοὶ Τοπικῆς Αὐτοδιοίκησης. Γι' αὐτὸ ὑπάρχουν και δροῦν παράλληλα και οἱ πολιτιστικοὶ σύλλογοι, ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τους, ὄντας σωματεῖα ἰδιωτικοῦ χαρακτήρα, κινοῦνται χωρὶς περιορισμούς, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τοὺς θέτουν τὰ περιορισμένα οἰκονομικά τους μέσα. Τέτοιους συλλόγους ἔχουμε σήμερα στὴ Ρόδο τὸ Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Ἐκπολιτιστικοῦ και Καλλιτεχνικοῦ Ὀργανισμοῦ τοῦ Δήμου Ρόδου (ὁ τελευταῖος, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἀποτελεῖ τὸν εἰδικὸ φορέα μέσω τοῦ ὁποῖου ὁ Δήμος ἀσκεῖ τὴν πολιτιστικὴ του δραστηριότητα), τὴ Στέγη Γραμμάτων και Τεχνῶν, τὸ Λύκειο Ἑλληνίδων, τὴ Χ.Ε.Ν., τὸ Παράρτημα τοῦ Ἐθνικοῦ Ὡδείου, και τοὺς συλλόγους τῶν ἐδῶ δωδεκανησιακῶν παρειακῶν στὸ βαθμὸ ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ πολιτιστικὰ θέματα, στὴν Κῶ τὸν Πνευματικὸ Ὅμιλο «Φιλητᾶς», στὴν Κάλυμνο τὸν Πολιτιστικὸ και Πνευματικὸ Σύλλογο «Αἱ Μοῦσαι», και σὲ ἄλλα νησιά ἀντίστοι-

χους συλλόγους. Ἐκείνο πὸν πρέπει νὰ τονιστεῖ εἶναι ἡ ἀνάγκη ν' ἀποκτήσουν ὅλα τὰ νησιά τὸν πολιτιστικό τους φορέα, ν' ἀντιμετωπιστεῖ ἐδῶ στὴ Ρόδο μὲ πρόβλεψη τῆς διασπορᾶς τῶν πολιτιστικῶν μας προσπαθειῶν σὲ πολλοὺς φορεῖς καὶ νὰ ἐξεταστεῖ ἡ δημιουργία ἐνὸς κεντρικοῦ δωδεκανησιακοῦ φορέα, πὸν θὰ συντονίζει ὅλες τὶς προσπάθειες καὶ θὰ ἀλληλοσυμπληρώνει τὰ κενά.

Θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι μὲ τὰ πολιτιστικά μας πράγματα ἀσχολοῦνται καὶ οἱ Δωδεκανησιακοὶ Σύλλογοι τῆς Ἀθήνας, πὸν ἔχουν πλούσια ἐθνικὴ καὶ πολιτιστικὴ δράση μὲ ἐπιπτώσεις καὶ στὸν δωδεκανησιακὸ χῶρο. Ἰδιαίτερα πρέπει ν' ἀναφέρουμε τὴν προσφορὰ τῶν Δωδεκανησιακῶν ἐφημερίδων πὸν ἐκδίδουν οἱ νησιώτικοι σύλλογοι καὶ τὴν ἐξίσου σημαντικὴ συμβολὴ τῶν ἄλλων πνευματικῶν καὶ πολιτιστικῶν συλλόγων, ὅπως τῆς Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, τῆς Ἐπιτροπῆς Συμαϊκῶν Ἐκδόσεων, τῆς Ἐνώσεως Διανοουμένων Δωδεκανησίων Γυναικῶν, τῆς Δωδεκανησιακῆς Μέλισσας κ.ἄ. Ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ σωματεῖα τῆς Ἀθήνας ἐκείνο πὸν διατυπώσαμε γιὰ τὰ δικά μας, δηλαδὴ ἡ ἀνάγκη ὀργανικῆς συνεργασίας μεταξὺ τους, πὸν θὰ μπορούσε νὰ πάρει τὴ μορφή Ἐνώσεως ἢ Ὁμοσπονδίας, ὥστε νὰ ὑπάρχει μιὰ κεντρικὴ πολιτιστικὴ ὀργάνωση στὴν Ἀθήνα καὶ μιὰ στὴν πρωτεύουσα τῆς Δωδεκανήσου. Ἡ ἀνάγκη συνεργασίας εἶναι ἐντονότερη στὸ χῶρο τῶν μελετῶν καὶ ἐκδόσεων, πὸν γίνονται σήμερα μὲσω τῶν παραπάνω Ἑταιρειῶν. Ἡ Δωδεκάνησος εἶναι πολὺ μικρὴ γιὰ νὰ δικαιολογεῖ τὴν πολυτέλεια τοῦ κατακερματισμοῦ κατὰ νησί... Οἱ πνευματικὲς μας δυνάμεις πρέπει νὰ συσπειρωθοῦν γύρω ἀπὸ μιὰ κεντρικὴ Ἑταιρεία, ὅπως ἔκαμαν οἱ Μακεδόνες, οἱ Θρακιῶτες, οἱ Ἡπειρώτες μὲ τὶς ἀντίστοιχες ἑταιρεῖες τους. Αὐτὸ ὅμως προϋποθέτει παράδοση ἀπὸ ὅλους μας τῶν σφραγίδων! Ἴδου τὸ μεγάλο πρόβλημα...! Τὸ Συμπόσιο μᾶς δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ παραδώσουμε τὶς σφραγίδες καὶ νὰ συνενώσουμε τὶς πνευματικὲς μας δυνάμεις γύρω ἀπὸ ἓναν κεντρικὸ φορέα, δημιουργώντας κι ἐμεῖς τὴν Ἑταιρεία Δωδεκανησιακῶν Σπουδῶν.

Στὴν προσπάθειά μας νὰ παρουσιάσουμε μερικὲς πτυχὲς τῶν πολιτιστικῶν μας ζητημάτων, ἴσως νὰ ὑπῆρξαμε ἀδύστηροὶ στίς κρίσεις μας γιὰ τὴ συμβολὴ ὅλων μας, πὸν ἔχουμε σχέση μὲ τὸ πολιτιστικὸ φαινόμενο. Ἡ ἀδύστηρὴ κριτικὴ μπορεῖ νὰ προκαλεῖ παροδικὰ κάποια πικρία, ἔχει ὅμως καὶ μιὰ ἐσωτερικὴ δύναμη : τὴ δύναμη νὰ μᾶς ἀφυπνίσει καὶ νὰ μᾶς ὀδηγήσει σὲ μεγαλύτερα ἐπιτεύγματα. Καὶ θὰ εἴμαστε ἄδικοι, ἂν δὲν ἐπισημαίναμε ὅταν γενικὴ διαπίστωση ὅτι στὰ 30 χρόνια τοῦ ἐλεύθερου βίου μας καὶ ἰδιαίτερα στὰ τελευταῖα 5 χρόνια ἡ Δωδεκάνησος ἔχει σημειώσει, μὲ πρωτοπορία τὴ νέα γενιά, σημαντικὴ πρόοδο στὸν πνευματικὸ καὶ πολιτιστικὸ το-

μέα και έτοιμάζει την ύποδομή της για μεγαλύτερες και ύψηλότερες επιδόσεις. Αυτά σαν παρελθόν και παρόν.

Για τὸ μέλλον, ὅπως τὸ σκιαγραφήσαμε μὲ μερικές σκέψεις μας, ἴσως νὰ ὑπῆρξαμε ὑπέρμετρα αισιόδοξοι ἢ, ἂν θέλετε, ρομαντικοί. Μιλώντας κανείς γιὰ πνευματικά καὶ πολιτιστικά πράγματα, εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ ρεαλισμὸ καὶ παρασύρεται στὴ σφαῖρα τοῦ ὄνειρου. Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει ἀναγκαστικά ὅτι ἀναζητώντας κανείς κάτι τὸ ἰδανικό, χάνει τὸ ρεαλισμὸ του. Γιατί, ὅπως εἶπε καὶ ἓνας σύγχρονος Εὐρωπαῖος διανοητῆς καὶ τεχνοκράτης, ὁ σοσιαλιστῆς πρωθυπουργὸς τῆς Σουηδίας Ὀλαφ Πάλμε, πραγματικὸς ρεαλιστῆς δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ βλέπει τὰ πράγματα ὅπως εἶναι, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ προσπαθεῖ νὰ τὰ σπράξει στὴν κατεύθυνση τοῦ ὄνειρου.

Ρόδος, 28 Ὀκτωβρίου 1978

Μιλτιάδης Ι. Λογοθέτης

* * *

2. Δημιουργία πολιτιστικῶν φορέων γενικῶς καὶ εἰδικῶς Δωδεκανησιακοῦ Θεάτρου

Εἰσήγηση κ. Θεοχάρη Θεοχαρίδη

Ι. Ζοῦμε σ' ἓναν κόσμο, ποὺ ἀλλάζει καὶ μεταβάλλεται συνεχῶς, μὲ τρομακτικὴ ταχύτητα. Σ' ἓναν κόσμο ποὺ συνθλίβεται καὶ στενάζει κάτω ἀπὸ τὴν τραγωδία τοῦ τεχνολογικοῦ καὶ μηχανοκρατικοῦ μας «θριάμβου».

Ἔτσι ἀλλοτριωθήκαμε καὶ κοντεύουμε νὰ χάσουμε καὶ τὴν ταυτότητά μας καὶ τὴ μνήμη μας.

Ὅσο εἶναι καιρὸς, πρέπει νὰ ἱεραρχήσουμε τίς ἐπιλογές μας καὶ νὰ γυρίσουμε στὶς πηγές μας. Εἶναι ἄμεση ἢ ἀναγκαιότητα νὰ ἐξανθρωπίσουμε τὴν καταναλωτικὴ, ἀντιανθρώπινη κοινωνία μας.

Ἡ ἐξισορρόπηση ὕλικῶν καὶ πνευματικῶν ἀπαιτήσεων, ἢ σύμμετρη ἱκανοποίηση τῶν δίδυμων ἀναγκῶν τῆς ἀνθρώπινης φύσης μας δὲν εἶναι μόνο ἀναγκαῖα προϋπόθεση γιὰ νὰ δημιουργηθοῦν ἐλεύθεροι ἄνθρωποι καὶ πολῖτες, ἀλλὰ καὶ στοιχεῖο ψυχικῆς καὶ διανοητικῆς μας υγείας.

Δὲν εἶναι ἐπομένως τυχαῖο, ὅτι τὸ πολιτιστικὸ φαινόμενο πῆρε στὶς μέρες μας καθολικὴ ἐπικαιρότητα καὶ γίνεται ἀντικείμενο ἐνδιαφέροντος, σὰν πρωταρχικὸ σημερινὸ πρόβλημα, ἀκόμα καὶ διεθνῶν διασκέψεων. (Θυμίζω τὴν πρόσφατη διάσκεψη στὴν Ἀθήνα 20 Ὑπουργῶν Πολιτισμοῦ τῶν Χωρῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ καὶ τίς προσπάθειες τῆς εἰδικῆς ὀργάνωσης τῶν Ἐνωμένων Ἐθνῶν, σὲ παγκόσμια βάση).

Ἀλλὰ δὲν εἶναι, ἐπίσης, τυχαῖο ὅτι βρισκόμαστε καὶ μεῖς ἐδῶ, στὸ Πολιτιστικὸ Συμπόσιο Δωδεκανήσου 1978, Δωδεκανήσιοι ποὺ μένουν ἐδῶ

στούς προμαχῶνες καὶ οἱ ἄλλοι τῆς Διασπορᾶς, γιὰ νὰ δοῦμε ὑπεύθυνα τὸ πολιτιστικὸ μέλλον τῶν Νησιῶν μας.

Καὶ πιστεύω πὼς ἡ ὠραία αὐτὴ προσπάθεια δὲν ἔγινε ἀπὸ διάθεση νὰ ἀπαντήσουμε στὴν ἀβασάνιστη πρόκληση, πὼς ἐδῶ κάτω ἐπικρατεῖ πνευματικὴ ξηρασία. Τὸ πνευματικὸ φῶς αὐτῆς τῆς περιοχῆς καταυγάζει ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ δὲν χρειάζεται νὰ τὸ θυμίσουμε καὶ νὰ τὸ ξαναποῦμε.

Ἀντίθετα, λοιπόν, πιστεύουμε πὼς ὠρίμασαν οἱ συνθήκες γιὰ μιὰ νέα καὶ οὐσιαστικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ πολιτιστικοῦ προβλήματος τῆς Δωδεκανήσου καὶ ἐπιθυμῶ μιὰ παρένθεση: νὰ συγχαρῶ τὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου, γιὰ τὴν πρωτοβουλία της καὶ μάλιστα καθὼς τὴν ἐντάσσει στὰ πλαίσια τῶν ἐκδηλώσεων γιὰ τὰ 30χρονα τῶν ἐλευθεριῶν μας, σὲ καιροὺς πού, κατὰ περίεργη ἱστορικὴ ἐναντιοδρομία καὶ πρὸς εἰρωνεῖα τῶν διεθνῶν Συνθηκῶν, ἡ καταξιωμένη Λεφτεριά μας δοκιμάζεται σ' ὀλόκληρο τὸν Αἰγαιοπελαγίτικο χῶρο.

II. Σύμφωνα μὲ τὴν πρόσκληση, δὲν εἴμαστε ἐδῶ γιὰ ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις.

Σκοπὸς μας εἶναι νὰ καταθέσουμε ἐφαρμοσμένες λύσεις καὶ ιδέες, ἐποικοδομητικὲς καὶ χρήσιμες προτάσεις, πρακτικῶς ἐφαρμόσιμες, γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη τῶν νησιῶν μας, πού ἐπὶ τέλους τὴ δικαιοῦνται ἄμεσα.

Τὸ θέμα τὸ δικό μου, «Δημιουργία πολιτιστικῶν φορέων γενικῶς (στὴ Δωδεκάνησο) καὶ εἰδικῶς τοῦ Δωδεκανησιακοῦ Θεάτρου», δὲν εἶναι βέβαια τῆς εἰδικότητάς μου. Ζῶ ὅμως τὸ θέμα σὰν ἕνας προβληματιζόμενος ἄνθρωπος μὲ ἀνησυχίες.

Προϋπῆρξαν κάποιες συμπτώσεις εὐτυχεῖς, πού προκάλεσαν συζητήσεις γύρω ἀπὸ τίς πολιτιστικὲς ἀνάγκες τῆς ἰδιαίτερης Πατρίδας μας, βγαλμένες ἀπὸ τὴ φιλοπατριωτικὴ διάθεση καλῶν Δωδεκανησιῶν τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Πειραιᾶ.

Ἦταν ἕνας πρῶτος καρπὸς μιᾶς Πανδωδεκανησιακῆς Συνεργασίας, πού ἄρχισε τὸν περασμένο Φεβρουάριο, μὲ ἀφορμὴ τὸν Πανδωδεκανησιακὸ ἑορτασμὸ τῶν 30 χρόνων τῆς Ἐλευθερίας μας, σ' Ἀθήνα καὶ Πειραιᾶ (πὸ στέφθηκε ἀπὸ μεγάλη ἐπιτυχία) καὶ ἔφερε σὲ ἐπαφὴ καὶ ἐνεργοποίηση ἀξιόλογες πατριωτικὲς δυνάμεις, πού δὲν ξεχνοῦν καὶ τὴν καταγωγή καὶ τὸ χρέος τους.

Σὲ κείνες τίς συζητήσεις γεννήθηκε ἡ σκέψη γιὰ ἕνα ξεκίνημα δημιουργίας Δωδεκανησιακοῦ Θεάτρου, πού θὰ τὸ ἔβαζε στὶς ἐπιδιώξεις της ἡ ὑπὸ γέννηση Πανδωδεκανησιακὴ Ὅμοσπονδία Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ, σὲ συνεργασία μὲ φορεῖς καὶ ἄλλες πνευματικὲς δυνάμεις στὰ νησιά μας.

Ὅταν, λοιπόν, ἡ Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν πῆρε τὴν πρόσκληση

για τὸ «Συμπόσιό» μας, θεωρήσαμε κατάλληλη τὴν εὐκαιρία νὰ τὸ εἰσηγηθῶμε καὶ εἶχαμε τὴ χαρὰ τῆς ἀποδοχῆς ἀπὸ τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο, νὰ πάρομε μέρος στὸ Συμπόσιο, μ' αὐτὸ τὸ θέμα, κι ἀκόμα, μοῦ ἔκαμαν τὴν τιμὴ νὰ τὸ εἰσηγηθῶ ὁ ἴδιος.

III. Τὸ πολιτιστικὸ φαινόμενο στὴ χώρα μας περνᾶ σὲ μιὰ καινούργια διάσταση. Τὸ ὑδροκέφαλο Κέντρο, ἀφοῦ παραφούσκωσε, ἄφησε καὶ τὴν ξεχασμένη περιφέρεια νὰ διεκδικήσῃ κι αὐτὴ τὰ δικαιώματά της. Εἶναι δὲ παρήγορο καὶ ἰδιαίτερα ἐλπιδοφόρο τὸ γεγονός, ὅτι αὐτὴ τὴ στιγμή καὶ στὴν περιφέρεια ἄρχισε ἢ ἀρχίζει μιὰ ἀξιόλογη πολιτιστικὴ κίνηση, κάθε μορφῆς. Ἄξιοι ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης, πρωτοπόροι νέοι καὶ διανοούμενοι, ἀτομικὰ ἢ συλλογικά, ξεκίνησαν ἢ ξεκινοῦν σοβαρὲς προσπάθειες γιὰ πρωτοποριακὰς δημιουργίες.

Ἄλλὰ καὶ ἡ Πολιτεία (ὅχι, ἴσως, ὅσο θᾶπρεπε) ἀρχίζει νὰ προβληματοῖται ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα ἀνάλογων πρωτοβουλιῶν.

Πρέπει νὰ τὸ τονίσουμε! Ἡ πολιτιστικὴ ἀποκέντρωση εἶναι ἐπιβεβλημένη, ὥστε, συμπληρώνοντας τὴν κάθε ἄλλη ἀποκεντρωτικὴ ἀναγκαιότητα, νὰ ἀποτρέψῃ τὸ μαρασμὸ καὶ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς περιφέρειας.

Τὸ θέμα τῶν πολιτιστικῶν φορέων εἶναι βέβαια πολυδιάστατο. Μιλᾶμε τώρα γιὰ τὴ Δωδεκάνησο. Καὶ ξέρομε τόσο τὴν ἰδιομορφία της, ὅσο καὶ τὴν ἱστορία της καὶ τὴν πλούσια κληρονομιά της.

Τὴ λένε σήμερα (τὴ Ρόδο βέβαια) τουριστικὴ βιτρίνα τῆς Ἑλλάδας. Μὰ ὁ τουρισμὸς δὲν φέρνει μόνον συνάλλαγμα. Μύρια κακὰ κουβαλάει μαζί του. Καὶ νέες καταστάσεις δημιουργεῖ.

Ἡ ἀνάγκη νὰ διατηρηθοῦν ἀναλλοίωτα τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά μας, τὸ οἰκολογικὸ μας περιβάλλον καὶ ἡ ταυτότητά μας ἀνακύπτει λοιπὸν ἄμεσα. Ἡ οἰκιστικὴ μας φυσιογνωμία, ἡ προστασία τῶν μνημείων μας, γιὰ νὰ ξέρομε καὶ μεῖς καὶ οἱ ἐπερχόμενοι, ποιοὶ εἴμαστε, μέσα ἀπ' αὐτά, εἶναι ἐπιτακτικὸ μας καθήκον καὶ χρειάζεται νὰ ἀμνηθοῦμε γιὰ νὰ τὰ διαφυλάξουμε ἀπὸ τὴ μανία τῆς ἀλλαγῆς.

Κοντὰ λοιπὸν στοὺς ἀρμόδιους κρατικούς φορεῖς (ὅσοι εἶναι ἐντεταλμένοι νὰ τὰ διαφυλάξουν), ἡ ἀτομικὴ καὶ συλλογικὴ πρωτοβουλία μ πο ρ ε ῖ ν ἄ δ η μ ι ο υ ρ γ ῆ σ ε ι σ ω μ α τ ε ι α κ ο ῦ ς φ ο ρ ε ῖ ς, μὲ σκοπὸ νὰ σώσουμε τὴν κληρονομιά καὶ τὴν παράδοση στὰ νησιά μας. (Στὴ Νίσυρο π.χ., ἰδρύθηκε ὁ Προστατευτικὸς Ὅμιλος Νισύρου, ποῦ ἔταξε τέτοιους σκοποὺς μὲ τὸ καταστατικὸ του).

Ἡ Τοπικὴ Αὐτοδιοίκηση καὶ οἱ φορεῖς της, τοπικὰ ἀλλὰ καὶ σὲ Πανδωδεκανησιακὴ συνεργασία, μποροῦν νὰ ἀναλάβουν καὶ νὰ συνδράμουν ἀνάλογες πρωτοβουλίες, σ' ὅλο τὸ πολιτιστικὸ φάσμα. Χρειάζεται ἐμπνευση καὶ τόλμη.

Δὲν θὰ μιλήσω γιὰ θέματα Παιδείας. Ἄλλὰ δὲν θὰ ἀποφύγω τὸν πειρασμὸ νὰ ἀναφερθῶ στὸ μεγαλόπνοο σχέδιο ἱδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Αἰγαίου, πὸ μῆλλει νὰ σηκώσει τὸ βάρος τοῦ συναγερμού ἀνάμεσα σ' ὄλους τοὺς Αἰγαιοπελαγίτες, γιὰ μιὰ καθολικὴ συνεργασία στὴν εὐαίσθητη περιοχὴ μας.

Χρειαζέται τάχα νὰ ποῦμε πῶς ἡ δημιουργία αὐτοῦ τοῦ φορέα Ἐπιστήμης, Πολιτισμοῦ καὶ Ἐλευθερίας πρέπει νὰ γίνῃ χρέος τιμῆς γιὰ κάθε Δωδεκανήσιο πατριώτη; Καὶ πῶς πρέπει ἀπὸ τώρα ν' ἀγωνιστοῦμε γιὰ νὰ τὸ κάνουμε σύντομα πραγματικότητα, ἕνα τέτοιο προϋργιο καὶ φάρο;

Γιὰ τὴ μετασχολικὴ Παιδεία τοῦ Λαοῦ μας, προτείνουμε τὴ δημιουργία Λαϊκοῦ Πανεπιστημίου, μὲ ἔδρα τὴ Ρόδο καὶ στέγη του τὸ κτίριο τοῦ ξενοδοχείου τῶν Ρόδων, πὸ πρέπει νὰ μείνῃ «Μνημεῖο τῆς Ρόδου» καὶ κτῆμα ὄλου τοῦ Δωδεκανησιακοῦ λαοῦ. Ἡ σημασία του εἶναι ὀλοφάνερη γιὰ τὸ ἀνέβασμα τοῦ λαοῦ μας καὶ τὴν πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς μας.

Πνευματικὰ κέντρα, μὲ βιβλιοθήκες καὶ ἀναγνωστήρια καὶ αἴθουσες διαλέξεων — στίς ὁποῖες νὰ μεταφέρεται καὶ μέρος τῶν παραδόσεων τοῦ Λαϊκοῦ Πανεπιστημίου, ἀκόμα καὶ μὲ θεατρικὲς αἴθουσες, εἶναι φορεῖς πὸ πρέπει νὰ δημιουργήσῃ κάθε Δήμος ἢ καὶ κάθε Κοινότητα, πὸ ἔχει τίς ἀνάλογες δυνατότητες.

Λαογραφικὰ Μουσεῖα, γιὰ τὴ συγκέντρωση καὶ διαφύλαξη τῆς Λαϊκῆς μας τέχνης, παράδοσης καὶ κληρονομιάς, εἶναι ἐπίσης ἕνας πολιτιστικὸς φορέας, πὸ προτείνουμε νὰ ἀποκτήσουν ὅλα τὰ νησιά μας.

Δὲν τελειώνουν, ἀσφαλῶς, ἐδῶ οἱ πολιτιστικοὶ φορεῖς, πὸ καλύπτουν ὀλόκληρο τὸ πολιτιστικὸ φάσμα. Ἐπιχειρήθηκε μιὰ γενικὴ, ἀλλὰ ἐνδεικτικὴ μόνον, ἀπαρίθμηση ἄμεσα πραγματοποιήσιμων καὶ βασικῶν φορέων.

IV. Εἰδικότερα, ὁ φορέας «Δωδεκανησιακὸ Θέατρο». Ἦδη ἀναφέρθηκα στὸ ἱστορικὸ αὐτῆς τῆς πρότασης. Πρέπει ὅμως νὰ τὸ συμπληρώσουμε. Καὶ νὰ ἀναφερθοῦμε στὰ ἀξιόλογα παιδιὰ μας τοῦ θεάτρου, τὸν Θωμᾶ Κινδύνη ἀπὸ τὴν Κάλυμνο καὶ τὴ μνηστὴ του Τόνια Μάνεση. Ἦθοποιοὶ μὲ θεατρικὴ παιδεία καὶ σωστὰ προβληματισμένοι, εἶχαν τὴν ἔμπνευση, θεμελιωμένη στὴ διάθεσή τους νὰ παίξουν θέατρο γνήσιας ψυχαγωγίας καὶ προβληματισμοῦ, στὴ Ρόδο καὶ τ' ἄλλα νησιά μας, μὲ πρόθυμη ἀνταπόκριση τοῦ Γιάννη Μαγκλιῆ καὶ ἄλλων ἐκλεκτῶν συμπατριωτῶν μας, νὰ βοηθήσουν.

Τὴν ιδέα τὴ φέραμε ἀμέσως στὸν Ἐκπολιτιστικὸ καὶ Καλλιτεχνικὸ Ὅργανισμὸ τοῦ Δήμου Ρόδου. Καὶ ἀρχίσαμε μὲ τὸν ὑπεύθυνο τοῦ γραφείου, φίλο κ. Στάμο Παντελίδη, μιὰ σειρὰ ἐνημερώσεων καὶ συνεννοήσεων.

Ἄλλὰ φαίνεται, τὸ θέμα ἦταν ὄριμο καὶ ἐδῶ. Εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐκκολάπτεται καὶ ἐδῶ ἡ ἰδέα καὶ νὰ ποῦ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία θαυματούργησε.

Σήμερα ἔχουμε στὴ Ρόδο Ἑταιρεία Δωδεκανησιακοῦ θεάτρου, ποῦ μὲ τὴν ἐνημερωτικὴ ἀνακοίνωση τῆς ἴδρυσής της διαφαίνονται οἱ εὐγενεῖς σκοποὶ καὶ ἐπιδιώξεις της, «νὰ καρπίσει στὸν τόπο μας ἓνα θέατρο, στὴν ὑπηρεσία τῆς τέχνης καὶ τοῦ λαοῦ». Καὶ τὸ εὐχόμαστε εἰλικρινὰ νὰ ἐπιτύχει ἡ προσπάθεια. Ἡ ἐπαφὴ τῶν στελεχῶν τῆς ἐδῶ κίνησης μὲ τὴν ομάδα τῆς Ἀθήνας δὲν κατέληξε σὲ συνεργασία, τουλάχιστο γιὰ τὸ πρῶτο στάδιο. Τίποτα ὅμως δὲν ἀποκλείεται στὸ μέλλον.

Πιστεύουμε στὸ θέατρο, σὰν τὸ πιὸ ζωντανὸ κι ἐλεύθερο βῆμα, φορέα πολιτιστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ προβληματισμοῦ καὶ ἀνάπτυξης τοῦ λαοῦ, γιὰ εἶναι ἄλλωστε μιὰ συμπυκνωμένη μικρογραφία τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς. Γιὰ εἶναι βῆμα χωρὶς περιορισμοὺς σκοπιμότητας, ποῦ λέει τὶς ἀλήθειες καὶ ἀγγίζει τὶς πληγές.

Νὰ θυμίσουμε πὼς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὸ θεωροῦσαν διδασκαλία; Περιττό! Κάθε μορφή θεάτρου, ἀπὸ τὴν κωμῶδια καὶ τὴν ἀρχαία τραγωδία, τὸ κλασσικὸ θέατρο καὶ ἀπὸ τὸν αὐτοσχεδιασμὸ ἀκόμα τῆς Comedia dell'Arte μέχρι καὶ τὸ θέατρο τοῦ παράλογου, τὸ καλὸ θέατρο εἶναι διδασκαλία. Τὸ θέατρο μιλάει πιὸ ἄμεσα καὶ πειστικὰ στὸ λαό, γι' αὐτὸ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀποτελεσματικοὺς φορεῖς τοῦ πολιτιστικοῦ φάσματος.

Σήμερα ἡ θεατρικὴ ἀποκέντρωση στὴ Χώρα μας εἶναι πρωτοφανής. Σχεδὸν ὅλα τὰ μεγάλα διοικητικὰ διαμερίσματα ἔχουν τὸν θεατρικὸ τους φορέα. Δημιουργὸς ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, κάτω ἀπὸ ἐταιρικὴ μορφή, ἔφερε ἀληθινὴ κοσμογονία στὴν περιφέρεια. Καὶ νομίζουμε καλύτερη αὐτὴ τὴ λύση, ἀπὸ τὴν ἴδρυση Κρατικῶν Θεάτρων, σὰν τῆς Βόρειας Ἑλλάδας στὴ Θεσ/νίκη ἢ τοῦ Ἐθνικοῦ στὴν Ἀθήνα. Δὲν εἶναι μόνο τὸ μειονέκτημα ὅτι ἐκεῖ ὁ ἠθοποιὸς γίνεται δημόσιος ὑπάλληλος μὲ ὅλες τῆς ἀπ' αὐτὸ συνέπειες, εἶναι καὶ ἡ γραφειοκρατικὴ διοικητικὴ κακοδαιμονία, καθόλου ἐδέλικτη καὶ προσαρμοστικὴ, στὴν ὅλη προσφορὰ τοῦ θεάτρου. Συχνὰ ἄλλωστε τὰ κατηγοροῦν γιὰ συντηρητισμὸ, στατικότητα ἢ ἀρτηριοσκληρωση.

Κατὰ συνέπεια, τὸ Δωδεκανησιακὸ θέατρο, ποῦ τώρα γεννιέται, ἔχει παραδείγματα γιὰ νὰ μιμηθεῖ καὶ νὰ ξεπεράσει τὶς πρῶτες δυσκολίες.

Ὅρθα πῆρε ἐταιρικὴ μορφή. Πρέπει νὰ ἀναπτυχθεῖ ἀπὸ ἄποψη μελῶν καὶ ν' ἀπλωθεῖ, ἀγκαλιάζοντας ὅλους τοὺς Δωδεκανησίους, ποῦ πιστεύουν στὴν ἀξία τοῦ θεάτρου, ὅπου κι ἂν βρίσκονται ἢ ποῦ ὑπηρετοῦν τὸ θέατρο μὲ ὅποια ἰδιότητα, ὅσοι ὑπάρχουν.

Πρέπει νὰ δικαιώσει τὸν τίτλο του, σὰν Δωδεκανησιακὸ. Νὰ τὸ ζή-

σουν σάν δικό τους όλα τὰ νησιά μας, ὄχι μόνο ἡ Ρόδος, ποὺ πάντως δικαιούται νὰ πάρει τὴ μερίδα τοῦ λέοντα.

Στὴ Ρόδο βέβαια καὶ στὴν Κῶ, μὲ τὴ μεγάλη τουριστικὴ κίνηση, τὸ χρέος τοῦ Δωδεκανησιακοῦ θεάτρου, νὰ προβάλλει ἔργα τῆς φυλῆς, τὸν ἀρχαῖο τραγικὸ λόγο καὶ στοὺς ξένους, εἶναι μεγάλο καὶ ξεχωριστό.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς ὅταν ἡ ὀριμότητά του τὸ ἐπιτρέψει, δὲν θὰ φέρει τὴν ἀρχαία κληρονομιά μας καὶ σ' ἄλλα νησιά.

Ἡ κινητοποίηση γιὰ τὴν ἀνέγερση ἢ διαρρύθμιση δημοτικῶν ἢ κοινοτικῶν θεάτρων, σὲ συνεργασία μὲ τοὺς φορεῖς τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης, μὲ τὴν κρατικὴ συνδρομὴ καὶ τὴ συνδρομὴ Ἰδρυμάτων καὶ Ὄργανισμῶν, ἰδιαίτερα τοῦ Ε.Ο.Τ. καὶ ὄλων τῶν ἰδιωτικῶν φορέων πολιτιστικῶν ἐπιδιώξεων, ποὺ ὑπάρχουν ἢ θὰ ἰδρυθοῦν στὴ Δωδεκάνησο (καὶ εἶναι ἐνθαρρυντικὴ ἢ συμμετοχὴ στὸ Συμπόσιό μας ὄχι λίγων τέτοιων φορέων), πρέπει νὰ μπεῖ ἀμέσως σὲ ἐνέργεια.

Σημειῶνω, πὼς ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, ὅπως δημοσιεύθηκε στὸν Τύπο, καὶ τὸ Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν, μὲ ἐγκύκλιό του στοὺς κατὰ τόπους Νομάρχες, ἔχει ἐκδηλώσει τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴ δημιουργία δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν θεάτρων στὴν περιφέρεια.

Ξεκινᾶμε, φαίνεται, μὲ εὐδαίμονες προοπτικὲς καὶ σὲ καλὲς ὥρες. Ἀρκεῖ νὰ ξεκινήσουμε σωστά. Καὶ ἐδῶ ἀνακύπτει τὸ πρόβλημα ρεπερτορίου καὶ συνεργατῶν, πρὸ παντὸς δὲ τοῦ σκηνοθέτη καὶ τῶν πρωταγωνιστῶν. Νὰ κληθοῦν οἱ δυνάμεις, ντόπιες ἢ ξένες, καὶ ὅσοι ἀνταποκριθοῦν, ἄς προσέλθουν, μὲ σωστὰ κριτήρια.

Τὸ Δωδεκανησιακὸ θέατρο ξεκινᾶ βέβαια χωρὶς ντόπια παράδοση. Ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη μᾶς ἔρχεται ἡ πληροφόρηση γιὰ τὸν Ἐπίχαρμο ἀπὸ τὴν Κῶ, ποὺ ἔγραψε πάνω ἀπὸ 200 κωμωδίες καὶ μάλιστα τὸν κατατάσσει ἀνώτερο τοῦ Ἀριστοφάνη. Ἀλλὰ καμιά ἀπ' αὐτὲς δὲν μᾶς εἶναι γνωστὴ.

Ἄν καὶ πλούσια ἡ πνευματικὴ μας κληρονομιά, δὲν ξέρουμε κάτι ἀνάλογο γιὰ θεατρικὴ δημιουργία.

Θὰ μνημονεύσουμε ἐνδεικτικὰ μόνο τὸ ἀνέβασμα, ἐδῶ στὴ Ρόδο, στὰ χρόνια τῆς Βρεταν. Στρατ. Διοίκησης, τοῦ ἔργου «Βουλγάρικη μπόρα» καὶ τοῦ «Σαμουήλ», τοῦ Γιάννη Μαγκλῆ, ποὺ ἀπόδειξε καὶ τὴ δίψα τοῦ κοινοῦ μας γιὰ θέατρο.

Ξεκινᾶμε λοιπὸν καὶ ἴσως μὲ καθυστέρηση. Ποτὲ ὅμως δὲν εἶναι ἀργά. Καὶ ἄς στρατευθοῦμε ὅλοι στὴν προσπάθεια, γιὰ μιὰ προσφορὰ στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα μας. Γιὰ μιὰ πολιτιστικὴ ἄνοδο τῆς περιοχῆς μας. Γιὰ ἓνα θέατρο τοῦ ΛΑΟΥ.

Πιστεύω πὼς μπορούμε νὰ προεξοφλήσουμε τὴ συμπαράσταση τῆς ὑπὸ σύσταση Δωδεκανησιακῆς Ὀμοσπονδίας Ἀθήνας - Πειραιᾶ, ὅπως

τουλάχιστο μᾶς πείθουν τὰ μέχρι τώρα δεδομένα, πὸ θὰ φέρει σὲ συνεργασία ὅλα τὰ Δωδεκανησιακὰ Σωματεῖα καὶ μέσα ἀπὸ τοὺς κόλπους της θὰ ἐνεργοποιήσει ἀποτελεσματικὰ πολλές ἀξιόλογες καὶ καθιερωμένες δωδεκανησιακὲς δυνάμεις, πὸ ζοῦν ἐκτὸς Δωδεκανήσου.

Μ' αὐτὴ τὴν αἰσιόδοξη προσδοκία, καταθέτουμε τοῦτο τὸ μήνυμα στὸ Α' Πολιτιστικὸ Συμπόσιο Δωδεκανήσου 1978.

Οἱ καιροὶ εἶναι εὐαίσθητοι καὶ μᾶς συσπειρώνουν. Φέρνουν ἐδῶ τὰ βλέμματά μας καὶ μᾶς ὑπαγορεύουν τὸ Χρέος.

Ἡ πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη εἶναι ἕνας ἀκόμα θώρακας ἐλευθερίας γιὰ τὰ Δωδεκάνησά μας.

Θ. Μ. Θεοχαρίδης

* * *

3. Πολιτιστικὰ προβλήματα καὶ θέματα νήσου Νισύρου Δωδεκανήσου

Εἰσήγηση στὸ Α' Πολιτιστικὸ Συμπόσιο Δωδεκανήσου 1978 τοῦ Γεωργίου Κουμέντου, ἐκπροσώπου Παννισυριακοῦ Συλλόγου Ρόδου «Πορφύρας».

Τὸ νησί τῆς Νισύρου, μὲ τὴ γενικὴ ἱστορία του, τὶς μυθολογικὲς καταβολές του, τὶς πολλὲς παμπάλαιες ἐκκλησίαι του, τὰ ἐξοχικὰ του μοναστήρια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ νατροχλωριοθειοῦχα ἱαματικὰ λουτρά του καὶ τὸ φιλόκαλο ἠφαιστεῖό του, μπορεῖ νὰ χαρακτηριθεῖ σὰν χῶρος γεμάτος πολιτιστικὸ ἐνδιαφέρον.

Στὸ νησί αὐτὸ τοῦ γίγαντα Πολυβῶτη καὶ τοῦ ἀρχαίου ναυάρχου Γνωμαγόρα, ὑπάρχουν σήμερα τέσσερις οἰκισμοὶ σὲ τέσσερα διαφορετικὰ σημεῖα, πὸ ἀποτελοῦν τὰ χωριὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὸ πιὸ μεγάλο ὀνόμασαν πρωτεύουσα. Δηλαδή τὸ Μανδράκι, τὰ Νικεῖα, ὁ Ἐμπορεῖος καὶ οἱ Πάλαι.

Στοιχεῖα ἐπίσημα γιὰ τὸν πληθυσμὸ τοῦ νησιοῦ στὰ παλιὰ χρόνια δὲν μπόρεσε νὰ βρεῖ κανένας. Σὲ σχετικὴ μελέτη τοῦ καθηγητῆ κ. Σ. Ἀγαπητίδη διαβάζουμε πὸς τὸ 1910 τὸ νησί εἶχε 5.000 κατοίκους καὶ στὴν τελευταία ἀπογραφή τοῦ 1971 πὸς οἱ κάτοικοί του ἔμειναν μόνο 1300.

Ὅμως οἱ ἔξω ἀπὸ τὸ νησί Νισύριοι φθάνουν σήμερα τοὺς 6.000, μὲ ζωντανὲς παροικίες στὴ Νέα Ὑόρκη τῆς Ἀμερικῆς, στὴν Αὐστραλία, στὴν Ἀθήνα, στὴ Ρόδο.

Ἡ Νίσυρος διοικητικὰ ἀνήκει στὴν Κῶ καὶ ἐκκλησιαστικὰ στὴ Ρόδο.

Σήμερα λειτουργοῦν στὸ νησί Λύκειο μικτὸ καὶ Γυμνάσιο καὶ δημοτικὰ σχολεῖα σὲ κάθε Κοινότητα. Κάθε χωριὸ ἔχει τὴν ἐκκλησία καὶ τὸν ἱερέα του, ἐνῶ στὸ Μανδράκι καὶ σὲ ὑψάμα πορώδους κρημονοῦ ὑπάρχει ἡ ἱστο-

ρική ιερά μονή τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς, με ἡγούμενο ἱερομόναχο. Στὴ Μονὴ αὐτὴ βρίσκεται μιὰ βιβλιοθήκη με παντὸς εἶδους βιβλία, ὅσα δηλαδὴ ἀπόμειναν ἀπὸ τὴν κατοχὴ ἢ τὴν καταστροφὴ τους ἀπὸ διάφορες αἰτίες.

Ἐχει λοιπὸν τὰ πολιτιστικὰ προβλήματά του τὸ νησι τοῦτο με τὴν καταπράσινη φορεσιά. Ἔτσι τὸ βλέπει τὸ νησι ὅποιος περνᾷ ἀπὸ κοντὰ του με πλοῖο ἢ ἀεροπλάνο. Καὶ τὰ προβλήματα αὐτὰ μποροῦμε νὰ τὰ συνοψίσουμε στὰ παρακάτω.

Ἄς ἀρχίσουμε ἀπὸ τὸ περιβάλλον, ποῦ εἶναι ὁ ζωτικὸς χῶρος διαμονῆς τῶν κατοίκων. Μιὰ κερδοσκοπικὴ ἐταιρεία, ποῦ κατόρθωσε νὰ ὀνομασθεῖ κοινωφελῆς, ἄρχισε στὰ μαῦρα χρόνια τῆς ἐπταετίας νὰ κατατρώει τὸ καλύτερο μέρος τοῦ νησιοῦ, στὴν παραλία τοῦ λιμεναριοῦ καὶ τοῦ γιαλισκάρι, ἀνοίγοντας ἀγιάτρευτες πληγὲς πάνω στὸ σῶμα του. Τὸ καρκίνωμα τοῦτο ἐξαγοράζεται με ἓνα πινάκιο φακῆς, δηλαδὴ με λιανόδραγμα καὶ χωρὶς καμιὰ ἔγκριση τῶν νοικοκυραίων παίρνουν τὰ κτήματα τοῦ κόσμου, ὅσα θέλουν καὶ ὅπου θέλουν, ἀπὸ τὰ ὅποια βγάζουν τὸ ὀρυκτὸ τῆς κήσσηρης, κοινῶς ἐλαφρόπετρας, θησαυρίζοντας στὸ τέλος ἢ Ἐταιρεία σὲ βάρος τοῦ συνόλου τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ. Λίγους ἐργάτες Νισύριους καὶ ἄλλους τόσους Σαντοριναίους ἀπασχολεῖ τὸ συνεργεῖο τῆς Ἐταιρείας, καὶ μερικοὶ σκοτώθηκαν ἢ τραυματίσθηκαν στὰ ἀφύλαχτα μηχανήματά της. Οὔτε ὁ Δῆμος ἔχει ἀποκλειστικὴ ἀνάγκη ἀπὸ τὰ ἐξαγωγικὰ δικαιώματά του, ἀφοῦ ἀπέναντι ἀπ' τὸ νησι ὑπάρχει τὸ καθαυτὸ ὀρυχεῖο στὴ νησίδα Γυαλί, ἢ ἐκμετάλλευση τῆς ὁποίας ἐπιφέρει ἀρκετὰ στὸ Ταμεῖο τοῦ Δήμου καὶ στὶς οἰκογένειες τοῦ ἀξιόλογου ἀριθμοῦ τῶν ἐργαζομένων ἐκεῖ. Νομίζουμε πὼς εἶναι ἀνάγκη ν' ἀρχίσει μιὰ ἀληθινὴ σταυροφορία γιὰ τὴν προστασία τοῦ τοπίου στὸ ἡμερο καὶ πεντακάθαρο περιβάλλον τοῦ νησιοῦ. Γιατί, ἂν συνεχισθεῖ αὐτὴ ἢ ἀπαράδεκτη κατάσταση, τὸ σκάψιμο θὰ φτάσει στὰ σπλάχνα τοῦ νησιοῦ, ἢ ὄψη του θὰ γλωμιάσει τέλεια καὶ στὸ τέλος θὰ σβῆσει καὶ θὰ χαθεῖ ὀλόκληρη μαγευτικὴ τοποθεσία. Ἡ φύση προστάζει! Νὰ τὴ σώσουμε ὅσο εἶναι καιρός.

Πάνω σὲ ἀπότομο πορώδη κρημνὸ ὕψους 45 μέτρων ποῦ δεσπόζει στὸ Μανδράκι στέκεται καὶ περήφανα ἀγναντεύει τὸ πέλαγος τὸ Μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς, ποῦ γιὰ ὅλους τοὺς Νισύριους εἶναι καύχημα σεβάσμιο, στολίδι ἀτίμητο καὶ προσκύνημα εὐλαβικό. Ἡ ἐπίδραση τοῦ «πανδαμάτορα» χρόνου δὲν ἄφησε ἀπείρακτο τὸ ἄγριο αὐτὸ τοπίο κι ἔτσι ὁ κρημνὸς αὐτὸς ποῦ ἐπάνω του βλέπει κανεὶς καὶ τὸ φρούριο τῶν Ἰποπτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ρόδου, ἔγινε πιά ἐπικίνδυνος σὲ βαθμὸ μεγάλο. Καὶ τοὺς κατοίκους φοβερίζει, ποῦ στὰ ριζὰ του ἔχουν τὰ σπίτια τους, καὶ ὄλο τὸ ἱστορικὸ οἰκοδόμημα με τὴ σπηλαιώδη ἐκκλησία καὶ τὰ ἄλλα κτί-

σματα με τὰ εὐρύχωρα δωμάτια καὶ τὴν ἱστορικὴ βιβλιοθήκη. Πληροφορίες ἔχουμε πὼς ὑπάρχουν δυὸ ἀρχιτεκτονικὲς μελέτες γιὰ τὴν ἀντιστήριξη αὐτοῦ τοῦ ἱστορικοῦ βράχου. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη τὸ πρόβλημα τοῦτο νὰ πάρει τὸ σωστὸ δρόμο καὶ νὰ ἐνδιαφερθεῖ γι' αὐτὸ τόσο ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία Δαδεκανήσου, ὅσο καὶ τὸ ἀρμόδιο Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ.

Ἐνα μοναδικό, θὰ ἔλεγα, φαινόμενο καλῆς διατηρήσεως πελασγικοῦ κάστρου με τετραγωνισμένους ὀγκόλιθους διατηρεῖται στὸ δυτικὸ ὕψωμα τοῦ Μανδρακιοῦ. Προκαλεῖ δέος στὸν κάθε ἐπισκέπτη αὐτὴ ἡ ὁμοιομορφία στὸ κτίσιμο τοῦ τείχους καὶ οἱ μεγαλόσωμες καὶ ἀσήκωτες σιδερόπετρες, ἀπὸ τίς ὁποῖες συγκροτεῖται τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς ἀρχαιότητος. Μόνο με γαιδουράκια ἢ ὅποιος ἀκόμα ἀντέχει στὰ πόδια μπορεῖ νὰ τὸ πλησιάσει καὶ νὰ τὸ χαρεῖ. Ἀνάγκη λοιπὸν ν' ἀρχίσει ἡ τοπογράφηση καὶ στὴ συνέχεια ἡ διάνοιξη δρόμου ἀμαξωτοῦ γιὰ τὴν κανονικὴ προσπέλαση τῶν ἐκατοντάδων τουριστῶν καὶ τῶν ἄλλων πνευματικῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἤδη ἄρχισαν νὰ κατακλύζουν τὸ νησί κάθε θερινὴ περίοδο.

Ἡ Δημοτικὴ Ἀρχὴ τῆς Νισύρου ὕστερα ἀπὸ μιὰ δωρεὰ συμπατριώτη μας ἔκτισε στὸ Μανδράκι τὸ ἀπαραίτητο οἰκοδόμημα, με προορισμὸ νὰ γίνῃ Δημοτικὴ βιβλιοθήκη.

Ἀπομένει ἡ δημοσίευση τῆς ἐγκριτικῆς πράξης τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, γιὰ νὰ ἀρχίσει ἡ λειτουργία της σὰν ἴδρυμα δημοτικὸ. Ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐμπλουτισθεῖ με κάθε μορφῆς βιβλία, γιὰ νὰ ἀνεβῆ ἀκόμα πὺ ψηλὰ τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν κατοίκων. Ὅσοι πιστοὶ προσέλθετε!

Ἐνα Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο κλεισμένο σὲ δωμάτιο τῆς Μονῆς Σηλιανῆς περιμένει τὸν ἀξιο πνευματικὸ ἐργάτη, γιὰ νὰ φροντίσει γιὰ τὴν κανονικὴ του ταξινόμηση, τὴν καταγραφή καὶ ἴσως καὶ τὴ δημοσίευσή του. Πολλὰ νομίζω θὰ ἔχει νὰ ὠφεληθεῖ τὸ νησί γενικὰ ἀπὸ τὸ νοικοκύρεμα καὶ τὴν προβολὴ ἑνὸς ἱστορικοῦ ἀρχείου.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἀξίνη ἐβγαλε στὸ φῶς ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς Νισυρικῆς γῆς πολλὰ εὐρήματα. Ἦδη, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ οἱ κατακτητὲς πῆραν μαζὶ τοὺς ἢ ἔστειλαν σὲ μουσεῖα τῆς πατρίδας τοὺς, φυλάσσεται στὸ γραφεῖο τοῦ Δημοτικοῦ Σχολεῖου Νισύρου τὸ περίφημο ἄγαλμα τῆς «Νισυρίας Κόρης», ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ παραμένουν μαντρωμένα στὸ πίσω προαύλιο τοῦ δημαρχιακοῦ μεγάρου, με κίνδυνο νὰ καταστραφοῦν ἢ νὰ ἐξαφανισθοῦν.

Καὶ πόσα ἀκόμα θὰ κρύβει φιλόστοργα τὸ ἔδαφος τοῦ νησιοῦ. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀρχίσει ἐπὶ τέλους ἡ ἀνέγερση τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσεῖου. Εὐτυχῶς, γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ὑπάρχουν διαθέσιμα οἰκόπεδα, ποὺ ἀνήκουν στὴν περιουσία τῆς Μονῆς Σηλιανῆς.

Ἄν δίνεται τόση μεγάλη ἀξία γιὰ τὰ ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα, νομίζουμε πὼς δὲν εἶναι μικρότερη ἢ σημασία καὶ ἡ ἀξία ποὺ πρέπει νὰ δώσουμε

καί στά ἄλλα, πού ὁ λαός μας στό διάβα τοῦ χρόνου καθιέρωσε σάν ὄπλο του γιά τήν ἐπιβίωσή του, ὅπως εἶναι τὰ ἐργαλεῖα του, τὰ ἐπιτεύγματά του στίς λαϊκές τέχνες, οἱ ἀργαλιοὶ καί ὅσα μεταχειριζόταν στή γεωργία καί στήν ἀλιεία του, ὅπως εἶναι ἄλετρα, ἀξίνες, τράτες, δίχτυα, κουπιά κλπ.

Εἶναι λοιπόν ἀνάγκη νά ὑλοποιηθεῖ ἡ ἰδέα αὐτή καί νά ἰδρυθεῖ Μουσεῖο λαϊκῆς τέχνης. Θά μπορούσε νά συνδεθεῖ τὸ πνευματικὸ ἀνέβασμα τοῦ λαοῦ μας καί νά περιπλεχθεῖ ἓνα ἰδανικὸ πνευματικὸ στεφάνι γι' αὐτόν, ἂν στό νησί δημιουργοῦνταν μιὰ μουσικὴ κίνηση, γιά νά τονωθεῖ τὸ συναίσθημα τοῦ καλοῦ, πού κάθε ἄνθρωπος φέρνει μέσα του καί πιδὸ πολὺ οἱ νέοι. Πληροφοροῦμαι πὼς ὁ Δήμος Νισύρου στό πρόγραμμα πνευματικῆς καλλιέργειας τῶν κατοίκων συμπεριλαμβάνει καί τὴ δημιουργία μιᾶς φιλαρμονικῆς.

Ἄλλὰ γιά νά ὑλοποιηθεῖ αὐτὴ ἡ προσδοκία θά χρειασθεῖ ἡ ἀγορὰ μουσικῶν ὀργάνων καί ἡ ἐξεύρεση ἑνὸς μουσικοῦ. Εὐτύχημα θά ἦταν ὁ διορισμὸς του στό γυμνάσιο Νισύρου, μὲ παράλληλη χρησιμοποίησή του ἀπὸ τὸν Δήμο. Ἀκόμα στό νησί θυμόμαστε τοὺς λίγους μὰ μεγάλους μουσικοδιδασκάλους τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. Αὐτοὶ μᾶς ἔδωσαν τὰ πρῶτα παβου-γα-δι καί στά ἀχνάρια τοὺς βαδίζουν μέχρι σήμερα, ὅπου κι ἂν βρίσκονται, οἱ μαθητές τους. Μπορεῖ λοιπόν νά ξαναρχίσει αὐτὴ ἡ μουσικὴ πανδαισία στά ἀναλόγια τῶν ἐκκλησιῶν, ἀφοῦ ὑπάρχουν ἀκόμα στό νησί ἄνθρωποι γιά νά διδάξουν.

Μὲ τίς λίγες αὐτὲς σκέψεις μου προσπάθησα συνοπτικὰ νά ξετυλίξω μπροστά σας τὰ νήματα τῶν ἐμποδίων πού συχνὰ περιτυλίγουν τὰ θέματα καί τὰ προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει ἡ Νίσυρος στὸν πολιτιστικὸ της τομέα.

Γεώργιος Ι. Κουμέντος

* * *

4. Προστασία τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν τῆς Δωδεκανήσου σὲ σχέση μὲ τὴ σημερινὴ οἰκονομικοκοινωνικὴ πραγματικότητα.

Εἰσήγηση στό Α' Πολιτιστικὸ Συμπόσιο Δωδεκανήσου 1978
τοῦ ἀρχιτέκτονα Γεωργίου Ν. Ἀνδριωτάκη

Ἡ συντήρηση καί ἡ προστασία τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν ἔχει ἀπασχολήσει τοὺς τελευταίους καιροὺς πολὺ κόσμον καί δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχει σήμερα Ἑλληνας πού νά μὴν ἔχει ἀκούσει κάτι γιά τὸ πρόβλημα αὐτό.

Στὴν ἰδιαίτερη δὲ πατρίδα, τὴ Δωδ/σο, τὸ θέμα, χάρη στίς μεγάλες

προσπάθειες ανθρώπων που πονούν τον τόπο, γίνεται, κάθε μέρα, από όλο και περισσότερους συμπατριώτες μας, συνειδητό.

Εγώ, απ' τή μεριά μου, θα προσπαθήσω σήμερα να σās μεταφέρω προβληματισμούς καθώς και μερικές ενέργειες που μπορούμε να κάνουμε για να αντιμετωπίσουμε τὸ μεγάλο τούτο θέμα. Πρώτα απ' όλα θά 'θελα να πούμε από τήν ἀρχή ὅτι σχεδόν ὅλοι οἱ Δήμοι καὶ σχεδόν ὅλα τὰ χωριά τῆς Δωδ/σου εἶναι παραδοσιακοὶ οἰκισμοί. Γιατί, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες περιπτώσεις, οἱ πόλεις καὶ τὰ χωριά μας φτιάχτηκαν, πλουτίστηκαν, ἄκμασαν, ρημάχτηκαν, ξαναφτιάχτηκαν, ἀφήνοντας πάντα τὰ χνάρια τῆς ἐξέλιξῆς τους, ἀφήνοντας πάντα κάτι τι, ἢ πάρα πολλά ἀπ' τήν πορεία τους.

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο δομήθηκαν οἱ γειτονιές, τὰ μαράσια, οἱ πόλεις καὶ τὰ χωριά μας, ἦταν πάντα σχετικὸς μὲ τὶς ἐμπειρίες τοῦ παλαιότερου που εἶχε ζήσει στὸν τόπο, τὶς σχέσεις καὶ τὶς παρατηρήσεις τῆς φύσης που ἄμεσα περιέβαλλε τὸ χῶρο ὅπου θὰ γινόταν τὸ κτίσιμο, καθὼς καὶ ἡ μὲ τὰ χρόνια ἄριστη γνώση χρησιμοποίησης τῶν ὑλικῶν.

Τὰ ὑλικά τὰ ὁποῖα ἐπεξεργάζονταν στὸ γύρο χῶρο, ἀπὸ τεχνίτες καὶ τεχνικὸς που εἶχαν κι ἐπαιρναν τὴ γνώση τῆς δουλειᾶς τους κι αὐτοὶ παραδοσιακά: ἀπὸ πατέρα σὲ γιὸ κλπ.

Ἀνάλογα λοιπὸν μὲ τὶς βασικὲς ἀνάγκες, οἱ πρόγονοί μας πῆγαν καὶ ἔκτισαν τοὺς οἰκισμοὺς τους, ἄλλοι σὲ καλὰ φυλαγμένα ἀπὸ καιροὺς καὶ ἐχθροὺς λιμάνια, ἄλλοι σὲ εὐφορες κοιλάδες, ἄλλοι ψηλὰ στὰ βουνά, ἀπ' ὅπου ἔβλεπαν νὰ ἐρχονται φίλοι καὶ ἐχθροί. Φτιάχτηκαν καὶ πόλεις μετὰ ἀπὸ μελέτη καὶ σχετικὴ πολιτικὴ ἀπόφαση. Καὶ ἀνάλογα μὲ τὰ συγκεκριμένα προβλήματα που ἐμπαιναν (δομὴ τῆς οἰκογένειας, σχέσεις μὲ τοὺς γειτόνους, κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ θέση) καὶ ἡλιου καὶ σπιτιοῦ, χειμῶνα καὶ καλοκαιριοῦ, ὁ κάθε νοικοκύρης ἐκτιζε τὸν ἄμεσο τοῦ περιβάλλοντος τὸ σπίτι του χῶρο.

Βλέπουμε δηλαδὴ ὅτι οἱ πόλεις, τὰ χωριά, οἱ γειτονιές που ἔφτιαξαν οἱ πρόγονοί μας πάντα ἦταν δημιουργήματα που ἔβγαιναν ἀπ' τὶς ἀνάγκες τὶς ἄμεσές τους.

Ἐπίσης βλέπουμε ὅτι οἱ οἰκισμοὶ ἔζησαν μ' ὅλη τὴ σημασία τῆς λέξης, ζωντανά, ζεστά. Οἱ νεώτεροι που ἔχτιζαν, παίρνοντας τὶς ἐμπειρίες τῶν πατεράδων τους (στὴν τέχνη τῆς χρησιμοποίησης τῶν ὑλικῶν καὶ στὴν παρατήρηση τῶν φυσικῶν φαινομένων) συνέχιζαν ἄρμονικὰ τὶς ἐπεμβάσεις τους πάνω στὸν οἰκισμὸ τους. Οἱ ἐπεμβάσεις τους αὐτὲς ἦταν ἄρμονικές, γιατί ἡ οἰκονομία, οἱ κοινωνικὲς σχέσεις καὶ ἡ δομὴ τῆς οἰκονομίας τοῦ χῶρου, δύσκολα καὶ ἀργά-ἀργά μπορούσε ν' ἀλλάξει.

Τὴν ἴδια βραδεία ἐξέλιξη εἶχαν καὶ τὰ ὑλικά που χρησιμοποιοῦνταν. Εἶχαμε φτάσει στὴν τέλεια ἐφαρμογὴ καὶ χρησιμοποίηση τῆς πέτρας, τοῦ

ξύλου, τοῦ ἀσβέστη καὶ τῆς λάσπης. Ἀπὸ τὸ πάντρεμα τῶν ὑλικῶν αὐτῶν καὶ τῶν ὄγκων ποῦ δημιουργόντουσαν, καταφέραμε νὰ ἔχουμε φῶς, χωρὶς ἠλιόκαμα, ζέστη τὸ χειμῶνα καὶ δροσιὰ τὸ καλοκαίρι, προστασία ἀπ' τοὺς ἀέρηδες καὶ τὴ βροχή.

Τὸ κάθε νέο κτίσιμο δὲν ἔφερεν μεγάλα προβλήματα.

Ἀκόμα καὶ στίς μεγάλες πόλεις, ὅπως στὴ Ρόδο, ἡ χρησιμοποίηση τῶν νέων ὑλικῶν, σίδηρου καὶ τσιμέντου, μπόρεσε νὰ γίνῃ σιγὰ σιγὰ μὲ δυσκολίες ἀλλὰ τελικὰ μπόρεσε νὰ γίνῃ.

Γενικά : Στοὺς οἰκισμοὺς τῆς Δωδ/σου ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε ἓνα πολὺ σημαντικό φαινόμενο : τὴ μοναδικότητα τῆς μορφῆς τοῦ κάθε οἰκισμοῦ, τῆς κάθε γειτονιάς. Ἡ υπερτοποθέτηση νέων ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων (ποῦ εἶναι ἔκφραση συγκεκριμένων κοινωνικοοικονομικῶν ἀναγκῶν), ἡ ἐγχείρηση ποῦ πολλὰ φορὲς ἐγίνε, ἔδωσαν καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα ἐγίνε τὸ βασικότερο : ἡ πόλη, δηλ. ὁ χῶρος ὅπου ἐκφράζεται ἡ κοινωνικὴ ζωὴ, πέτυχε. Ζωντάνια, παλμός, γειτονικότητα, ζεστασιὰ διέκρινε τοὺς οἰκισμοὺς μας. Καὶ τὸ σημαντικότερο : ἡ κάθε ἰδιαίτερη πατρίδα ποῦ δημιουργοῦνταν εἶχε τὰ σημεῖα ἀναφορᾶς ποῦ τὴν ἔκαναν νὰ μὴ μοιάζει μ' ἄλλους τόπους, μ' ἄλλους οἰκισμοὺς, καὶ ποῦ ἡ θύμησὴ τῆς μεγάλωνε τὴν ἀγάπη τοῦ καθενὸς γιὰ τὴν πόλη του, γιὰ τὸν οἰκισμὸ του καὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποῦ εἶχαν ζήσει μ' αὐτὸ τὸ χῶρο.

Καὶ ἦρθε τὸ μεγάλο σπάσιμο αὐτῆς τῆς ἐξελικτικῆς πορείας. Ὅλα συνέβησαν ταυτόχρονα.

Ἡ ἐπιτάχυνση τῶν γεγονότων, ποῦ ἔφεραν τὴν ἐνσωμάτωση.

Ἡ γρήγορη πληροφόρηση, ἡ δίνα γιὰ ἀνεξαρτησία. Ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάσταση. Ἡ τεράστια πρὸδος στίς ἐπικοινωνίες.

Τὰ κοινωνικοοικονομικὰ φαινόμενα κοχλάζουν, πιέζουν διαλεκτικὰ πρὸς τὰ ἐμπρός.

Νέα ὑλικά μὲ νέες μεθόδους χρησιμοποίησής τους ἐμφανίζονται, ἀπὸ τίς ἄκρες τῆς γῆς. Ἡ πληροφόρηση γίνεται ὅλο καὶ πιὸ γρήγορα. Ἡ οἰκονομία τοῦ τόπου μας περνᾷ μεγάλη κρίση. Πρέπει νὰ μπορέσει νὰ προσαρμοστεῖ. Δὲν μπορεῖ νὰ τὰ καταφέρει ὅμως μόνη της.

Χρειαζεται βοήθεια. Τέτοιο πράγμα δὲν ὑπάρχει. Κρίση. Κρίση προσαρμογῆς.

Κρίση τῶν καιρῶν. Ὁ κόσμος φεύγει, μεταναστεύει. Οἱ διάφοροι οἰκισμοὶ ἀρχίζουν νὰ ἐγκαταλείπονται, νὰ ρημάζουν.

Ὅπου τὸ τουριστικὸ φαινόμενο.

Οἱ μισοὶ καὶ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ποῦ ἔφυγαν ξαναγυρίζουν στὴ γλυκεῖα πατρίδα. Τὰ βρίσκουν ἐγκαταλελειμμένα ἀλλὰ σιγὰ-σιγὰ ξαναδι-

νουν μιὰ κάποια ζωὴ στοὺς τόπους τους. Μὲ μιὰ ὅμως μεγάλη διαφορά. Οἱ οἰκισμοὶ τους εἶναι χῶροι ὅπου κοιμοῦνται. Δὲν εἶναι χῶροι ὅπου δουλεύουν. Ἄλλοῦ δουλεύουν, ἄλλοῦ κοιμοῦνται. Ἡ ὑπέμετρη καὶ χωρὶς προγραμματισμὸ τουριστικὴ ἀνάπτυξη δὲν νοιάστηκε καὶ πολὺ γι' αὐτὰ τὰ ψιλοπράγματα.

Τώρα ὅλα γίνανε γρήγορα: time is money, οἱ παραδοσιακὲς τέχνες δὲν ἔχουν καμιά πρακτικὴ σημασία.

Τὸ beton ἦρθε! Γρήγορο, οἰκονομικό! Ὁ ἥλιος; Δὲν βαρυνέσαι, ὑπάρχει τὸ καλοριφέρ. Ὁ γείτονας: Τί νὰ τὸν κάνω; Ἐγὼ κοιτάω τὴ δουλειά μου.

Ἐχω καιρὸ γιὰ γείτονες καὶ σαχλαμάρες!

Τὰ ξενοδοχεῖα, μεγαλοπρεπῆ, μὲ διεθνὲς styl, δεσπόζουν καὶ ὅ,τι παραδοσιακὸ θυμίζει πείνες, φτώχειες... ὅ,τι ἀπὸ τὰ νέα ὑλικά, ζωὴ, ζωντάνια, εὐμάρεια.

Τὰ νέα αὐτὰ στοιχεῖα ὅμως δημιουργοῦν σὸκ στοὺς εὐαίσθητους χῶρους. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν δὲν ἔχουν τὴ σοφία τῶν παλαιότερων, γιὰ τὸς ἦρθαν ὅλες οἱ πληροφορίες, ὅλες οἱ μαθήσεις, ὅλες οἱ μετακινήσεις ταυτόχρονα. Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ δὲν μπόρεῖ πιά νὰ ὑπάρξει.

Οἱ διάφοροι τεχνικοί, διπλωματοῦχοι καὶ μὴ, δὲν ἔχουν τίς γνώσεις καὶ τὴν ἀπαιτούμενη εὐαίσθησία. Ξέρουν νὰ χτίζουν γερά, οἰκονομικά καὶ γρήγορα. Δὲν ἔχουν προβληματισμοὺς ἄλλους, γιὰ τὴ παιδεία ποὺ τοὺς ἔδωσε ἡ πολιτεία ἦταν κι αὐτὴ ἀνάλογη. Δηλαδή ἀπαράδεκτη γιὰ τὴ δουλειὰ ποὺ καλοῦνται νὰ κάνουν. Οἱ τεχνικοί ἔπρεπε νὰ μπορέσουν νὰ ξεχωρίσουν ἀπ' ὅλα τὰ μηνύματα, ἐκεῖνα ποὺ καναν ὄχι γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους ἀλλὰ γιὰ τοὺς κατοίκους τῶν οἰκισμῶν. Ἐπρεπε νὰ φτιάξουν χῶρους, ἀντικαθιστώντας τὴ λαϊκὴ σοφία τόσων αἰώνων. Ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες περιπτώσεις, δὲν τὰ κατάφεραν. Θὰ ἦταν καὶ ἀδιανόητο νὰ τὰ καταφέρουν. Οὔτε τὴν ἀνάλογη παιδεία τοὺς εἶχαν δώσει ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ζοῦσαν μὲ τοὺς ἴδιους στόχους: γρήγορο κέρδος.

Ὅ,τι κτίστηκε πρόσβαλε τὸν οἰκισμὸ. Ἦταν ξένο σῶμα.

Δὲν φτάνει ὅμως αὐτό. Ἡ πολιτεία φτιάχνει νόμους. Ὅρους δομησεως, ποὺ τὸ μόνο ποὺ προσφέρουν εἶναι μιὰ νομιμοποίηση τῆς διάλυσης τῶν οἰκισμῶν. Εὐθυγραμμίσεις καὶ φάρδεμα τῶν δρόμων, ἀλλαγὲς συστήματος δομησεως, ποὺ δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψη αὐτὸν τὸ θησαυρὸ ποὺ ὑπάρχει. Ὑψος, ὕψος στὶς οἰκοδομὲς κλπ.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ κόσμου γιὰ στέγη. Ἡ ἔλλειψη ἀνάλογων προγραμμάτων ἀπὸ τὴν πολιτεία. Ἡ μὴ συνειδητοποίηση ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς λίγους γιὰ τὴν ὑπαρξὴ προβλήματος. Ὅλοι βοήθησαν γιὰ νὰ ἔρθουν οἱ πρῶτες καταστροφές. Ἀρχισε τὸ ρήμαγμα, ὄχι ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς,

ὄχι ἀπὸ τὴ μετανάστευση, ὄχι ἀπὸ τὶς θεομηνίες. Ἄρχισε τὸ ρήμαγμα ἀπὸ τὰ ἴδια μας τὰ χέρια. Ποιὸς νοιαζόταν. Ὅπου δὲν ξαναγύριζαν οἱ κάτοικοι, τὰ ρήμαζε ὁ χρόνος, ὅπου ξαναγύριζαν, τὰ ρήμαζαν οἱ ἴδιοι.

Ὡσπου σιγὰ-σιγὰ ἄρχισε ἡ συνειδητοποίηση ἀπὸ μιὰ πρωτοπορία, εἰδικῶν ἐπιστημόνων, καλλιτεχνῶν στὴν ἀρχή, Σκέφτομαι ὅλους αὐτοὺς τοὺς λίγο μεγαλύτερους μου, καλλιτέχνες, φιλόλογους, ἀρχαιολόγους, ἀνθρώπους ποὺ τοὺς ἔσερναν ὅτι εἶναι διανοοῦμενοι, πῶς ἄρχισαν νὰ παλεύουν, πῶς ἄρχισαν νὰ δείχνουν στοὺς ἄλλους τοὺς πολλοὺς, ὅτι ὑπάρχει δηλ. πρόβλημα. Χάρη στὶς προσπάθειές τους ἄρχισε νὰ γίνεται σιγὰ-σιγὰ μάχη καὶ σὲ μερικὰ βασικὰ σημεῖα νὰ κερδίζεται.

Ἡ πολιτεία χαρακτηρίζει στὴν ἀρχὴ λίγους — πολὺ λίγους οἰκισμοὺς διατηρητέους.

Εἶναι τὸ πρῶτο βῆμα. Οἱ νέοι ἀρχίζουν νὰ προβληματίζονται κι αὐτοί. Ποῦ πάει ὁ τόπος; Γιατί δὲν μποροῦμε νὰ συνεχίσουμε τὴ ζωὴ μας ἀρμονικά; Ἡ καταστροφὴ τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν γίνεται ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ παρατήρησης τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς. Οἰκολογικὴ ἰσορροπία, προστασία τοῦ περιβάλλοντος, ἀγῶνες καὶ μάχες γιὰ καλύτερη ποιότητα τῆς ζωῆς, πᾶνε μαζί μὲ τοὺς ἀγῶνες γιὰ συντήρηση καὶ προστασία τῶν παραδοσιακῶν μας οἰκισμῶν.

Σιγὰ-σιγὰ οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ φέρνουν λίγους ἀλλὰ καλοὺς καρπούς. Συνειδητοποιεῖται ὄλο καὶ περισσότερο ἡ ἀνάγκη τοῦ κρατήματος τῆς παράδοσης. Καὶ ἐδῶ τίθεται τὸ πρόβλημα.

Πρέπει νὰ συμφωνήσουμε σὲ μερικὰ βασικὰ πράγματα :

1. Τὴν παράδοση θέλουμε νὰ τὴν κρατήσουμε, γιατί κάθε τι τὸ παλαιότερο καὶ καλύτερο.

Τὴν παράδοση τὴ θέλουμε, γιατί μαζί μ' αὐτὴ προσδιορίζομαστε, ξέρουμε, μαθαίνουμε ἀπὸ ποῦ ἐρχόμαστε κι ἔτσι μποροῦμε πιὸ ὁμαδικά, πιὸ συντροφικὰ νὰ φτιάξουμε τὸ μέλλον μας.

2. Ἡ συνέχιση τῶν παρατηρήσεων τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ἐχτιζαν καὶ ζοῦσαν οἱ παλαιότεροι βοηθᾷ στὴν ἀρμονικὴ συνέχιση τῆς ἀντιμετώπισης τῶν καθημερινῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς μας.

3. Οἱ νέες μέθοδοι ἀντιμετώπισης τῶν προβλημάτων τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς φέρνουν νέες ἐκφράσεις, δηλ. νέους κτιστοὺς χώρους.

4. Οἱ κοινωνικὲς καὶ οἰκονομικὲς ἀλλαγές ποὺ συντελοῦνται φέρνουν νέες δομές στὶς πόλεις καὶ τὰ χωριά μας.

5. Ἀλλὰ καὶ κάθε ἀλλαγὴ πρέπει νὰ συντελεῖται μέσα στὴν καρδιά τῆς πόλης, τῆς γειτονιάς. Δὲν δίνουν τίποτα καλὸ οἱ διαχωρισμοὶ τῶπου δουλεῖς ἀπὸ τόπο ὕπνου.

Ἡ γειτονικότητα πρέπει νὰ ξαναγίνει τρόπος ζωῆς. Αὐτὸ γίνεται μόνο μὲ τὴν πρόσμιξη τῶν χώρων ὅπου γίνονται οἱ διάφορες λειτουργίες. Τὸ μεγάλο μάθημα τῆς παρατήρησης τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν εἶναι τοῦτο.

6. Μὲ τὴν ἀλόγιστη καὶ ἀπρογραμματίστη τουριστικὴ ἀνάπτυξη, οἱ βιοτεχνίες ποὺ ὑπῆρχαν στὴ Δωδ/σο μαράθηκαν. Οἱ τεχνίτες σπανίζουν. Ἡ χρησιμοποίησις τῶν παραδοσιακῶν ὑλικῶν ἔχει γίνει πανάκριβη. Μὲ τὸ νὰ μὴν ὑπάρχει καμιά μέριμνα γιὰ τὴ συνέχισις τῶν ἐπαγγελμάτων αὐτῶν κάνουμε ἀπραγματοποίητη κάθε δυνατότητα συντηρήσεως, προστασίας ἀλλὰ καὶ συνέχισις τῆς ζωῆς τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν.

Πρέπει νὰ βοηθηθοῦν καὶ νὰ ἐπιδιοτηθοῦν τὰ ἐπαγγέλματα αὐτὰ καὶ οἱ σχετικὲς βιοτεχνίες.

7. Οἱ κάτοικοι τῶν οἰκισμῶν δὲν μποροῦν πιά ἀπὸ μόνοι τους νὰ φτιάξουν τοὺς χώρους τους. Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ γίνεται καθημερινὰ πῶς βάρβαρη. Γιατί; Γιατί τώρα ὁ χρόνος τῶν ἀνθρώπων τοῦ μόχθου ποὺ κατοικοῦν στοὺς παραδοσιακοὺς οἰκισμοὺς εἶναι λιγότερος. Φεύγουν νὰ πᾶν ἀλλοῦ γιὰ δουλειά. Ἡ πληροφόρησις γιὰ τὶς νέες μεθόδους καὶ τὰ νέα ὑλικά δομῆσεως τὸν σφυροκοποῦν στὸ κεφάλι. Τὸν παραπλανοῦν. Ὁ ἀρχιτέκτονας καλεῖται νὰ παίξει τὸ ρόλο του. Πρέπει νὰ ξεδιαλύνει τὰ πράγματα. Πρέπει νὰ μπορέσει μὲ τὶς γνώσεις του, μὲ τὴν παρατηρητικότητά του, μὲ τὴν εὐαισθησία του, νὰ δημιουργήσῃ αὐτὸ ποὺ ἐκφράζεται ἢ ποὺ θάπρεπε νὰ ἐκφραζόταν ἀπὸ τὰ νέα κοινωνικοοικονομικὰ φαινόμενα. Πρέπει νὰ μπορέσει νὰ κάνει τοὺς οἰκισμοὺς πάλι ζωντανὰ κύτταρα. Σ' αὐτὴν τὴν προσπάθεια πρέπει νὰ παλέψῃ, ὥστε οἱ κρατοῦντες νὰ καταλάβουν τί μεγάλη σημασία ἔχει γιὰ ἕναν τόπο ἢ σωστὴ καὶ προγραμματισμένη ἀνάπτυξη. Πρέπει νὰ παλέψῃ γιὰ νὰ καταλάβουμε, τέλος πάντων, ὅτι ἡ περιφερειακὴ ἀνάπτυξη πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς περιφέρειας. Εἶναι ἀρκετὰ μεγάλοι. Ἔχουν τὶς γνώσεις ἀλλὰ καὶ τὴν περισσότερη εὐαισθησία.

8. Πρέπει νὰ πάψουν νὰ ἰσχύουν ὅροι δομῆσεως γιὰ τοὺς παραδοσιακοὺς οἰκισμοὺς. Εἶναι ἀδιανόητο νὰ κωδικοποιήσουμε τὶς ιδιομορφίες κάθε ιδιαίτερης πατρίδας. Κάθε οἰκισμὸς θέλει καὶ τὴ δική του πολεοδομικὴ μελέτη. Ὅχι γραμμὲς δομῆσεως, ἐλάχιστα πρόσωπα καὶ βάθη οἰκοπέδων κλπ. Κάθε γειτονιά ξεχωριστὴ μελέτη. Κάθε σπιτί ξεχωριστὴ μελέτη. Στὴν προσπάθεια αὐτὴ ὁ δημιουργὸς ἀρχιτέκτονας πρέπει νὰ μπορεῖ νὰ συνθέτῃ μὲ τοὺς κατοίκους, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ διαπαιδαγωγίσουμε γιὰ τὸ τί ἔχουν νὰ κερδίσουν μὲ τὴ διατήρησις τῶν οἰκισμῶν τους. Μποροῦν νὰ γίνουν καὶ διάφοροι κοινωνικοὶ πειραματισμοί.

9. Τέλος τὰ ὑλικά πρέπει νὰ μποροῦν νὰ παντρευτοῦν στοὺς εὐαίσθητους χώρους ποὺ θὰ τὰ χρησιμοποιήσουμε.

10. Ἡ ἐπάνδρωση τῶν ἀρμόδιων κρατικῶν ὑπηρεσιῶν μὲ κατάλληλους καὶ ἀρκετοὺς σὲ ἀριθμὸ ἐπιστήμονες. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία, ἡ πολεοδομικὴ ὑπηρεσία χρειάζονται προσωπικό.

Ἄλλὰ προπαντὸς μὲ τὴ συνείδηση ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ σὲ κάθε κάτοικο, σὲ κάθε Δωδεκανήσιο, ὅτι ἡ συντήρηση καὶ ἡ προστασία τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν εἶναι θέμα δικό του, τὸν ἀφορᾷ! τὸν συμφέρει!

Ρόδος, Ὀκτώβριος 1978

Γιῶργος Ἀνδριωτάκης

Η ΠΡΩΤΗ ΔΕΚΑΠΕΝΤΑΕΤΙΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Με την ευκαιρία που συμπληρώθηκαν 15 χρόνια από την ίδρυση της Έταιρείας μας, το Δ.Σ. αποφάσισε να οργανώσει πανηγυρική συνεστίαση, για να γιορτάσει το γεγονός και να τιμήσει τον από την ίδρυση μέχρι σήμερα πρόεδρο Νικήτα Ώδ. Σακελλαρίδη.

Σχετικά με την τιμητική για τον πρόεδρο εκδήλωση ή απόφαση πάρθηκε κατά την πεντηκοστή συνεδρίαση του Δ.Σ., δέν πραγματοποιήθηκε όμως τότε, ύστερα από παράκληση του προέδρου να αναβληθεί για εδθετότερο χρόνο. Ο αντιπρόεδρος Γεώργιος Έμμ. Παρθεσιάδης, υπό την προεδρία του οποίου πάρθηκε ή άρχική απόφαση, επανέφερε το θέμα κατά τή συνεδρίαση του Δ.Σ. τής 8 Ώκτωβρίου 1976, όποτε συζητήθηκε ό έορτασμός τής δεκαπενταετίας από την ίδρυση τής Έταιρείας μας και άποφασίσθηκε κατά την εκδήλωση αυτή να τιμηθεί και ό πρόεδρος.

Η συνεστίαση έγινε στο King's Palace στις 11 Δεκεμβρίου 1976. Στην εκδήλωση αυτή, που σημείωσε έξαιρετική έπιτυχία, παραβρέθηκαν πλείστοι Νισύριοι Ώθηνών-Πειραιώς, άρκετοί Δωδεκανήσιοι και πολλοί άνθρωποι τών Γραμμάτων, Τεχνών και Ώπιστημών, μεταξύ τών οποίων ό πρόεδρος του ΚΕΜΕ κ. Ώλέξανδρος Καρανικόλας, ό πρότανης του Ώθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου κ. Παύλος Ώδ. Σακελλαρίδης, ό καθηγητής του Πανεπιστημίου Ώθηνών κ. Θεόφιλος Κάκουλος, οι όμότιμοι καθηγητές κ.κ. Έμμ. Πρωτοψάλτης και Σωτ. Ώγαπητίδης, οι λογοτέχνες κ. Έβρη Βαρίκα-Μοσκόβη και κ. Ώνδρέας Τσούρας, οι καλλιτέχνες του θεάτρου δις Μυρσίνη Σαντοριναίου και κ. Χρίστος Κατσιγιάννης, οι έπίτιμοι συντάκτες του Ώστορικού Λεξικού τής Ώκαδημίας κ.κ. Ώναστάσιος Καραναστάσης και Σταύρος Μάνεσης και ό συνεργάτης τής έφημερίδας «Ροδιακή» Ρόδου κ. Ώπόστολος Ταταρούνης.

Η γιορτή άρχισε με την άνάγνωση από τον Γεν. Γραμματέα κ. Γεώργιο Δ. Δαμπάδη του πρακτικού για να τιμηθεί ό κ. Νικήτας Ώδ. Σακελλαρίδης για τή δεκαπεντάχρονη γόνιμη προεδρική θητεία του. Ώκολούθησε όμιλία του προεδρεύοντος τής εκδηλώσεως, Ώντιπρόεδρου κ. Γεωργίου Παρθεσιάδη, που σκιαγράφησε τον τιμώμενο σαν άνθρωπο και πρόεδρο και του

πρόσφερε ἀπὸ μέρους τῶν μελῶν τοῦ Δ.Σ. ἀναμνηστικὸ δῶρο, σὲ σχῆμα ἀσημένιου ἀνοικτοῦ βιβλίου, στὴ μιὰ σελίδα τοῦ ὁποίου εἶναι χαραγμένη σχετική ἀφιέρωση καὶ στὴν ἄλλη τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τοῦ Δ.Σ.

Στὴ συνέχεια πῆραν τὸ λόγο καὶ ἐξῆραν τὴ δράση τοῦ τιμωμένου οἱ κ.κ. Παῦλος Σακελλαρίδης, Εὐρη Βαρίκα-Μοσκόβη, Ἐμμ. Πρωτογάλτης, Παν. Ἀνδριτσάκης καὶ Ἀναστ. Καραναστάσης.

Τελευταῖος μίλησε ὁ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, ὁ ὁποῖος μὲ καταφανὴ συγκίνηση, ἀφοῦ εὐχαρίστησε ὅλους γιὰ τὴν τιμητικὴ παρουσία τους, τόνισε πὼς ἂν πραγματικὰ εὐτύχησε νὰ ἀποδώσει, τοῦτο ὀφείλεται στὴν ἀγάπη του γιὰ τὴ Νίσυρο καὶ στὴν ἐμπιστοσύνη πρὸς τὸν περιβάλλον τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας. (Τὸ πρακτικὸ καὶ οἱ ὁμιλίες δημοσιεύονται παρακάτω).

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔληξε τὸ ἐπίσημο μέρος τῆς γιορτῆς, πρὸς συνεχίστηκε μέχρι τὶς μεταμεσονύκτιες ὥρες μέσα σὲ εὐχάριστο περιβάλλον. Τέτοια ἦταν ἡ εὐχαρίστηση, ὥστε δικαιολογημένα ἡ ὥρα αὐτῆ γιορτῆ ἔκλεισε μὲ τὰ θερμὰ συγχαρητήρια τῶν παρευρεθέντων πρὸς τὸ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας καὶ τὸν πρόεδρο.

ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ 10ον/50

Ἐν Ἀθήναις σήμερον τὴν 19 Ὀκτωβρίου 1973, ἡμέραν Παρασκευὴν καὶ ὥραν 8 μ.μ. συνήλθε τὸ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν εἰς τὴν τακτικὴν αὐτοῦ συνεδρίασιν.

Παρέστησαν:	Νικήτας Σακελλαρίδης	Πρόεδρος
	Γεώργιος Παρθεσιάδης	Ἀντιπρόεδρος
	Γεώργιος Δ. Λαμπάδης	Γεν. Γραμματεὺς
	Ἀλέξανδρος Οἰκονομίδης	Ταμίας
	Ἰωάννης Σακλαρίδης	Σύμβουλος
	Νικήτας Κουμέντος	»

Ὁ ἐκ τῶν συμβούλων Ἀρμόδιος Γιαννίδης δὲν παρευρέθη, εὐρισκόμενος ἐκτὸς Ἀθηνῶν.

Μετὰ τὴν διαπίστωσιν ἀπαρτίας καὶ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ πρόεδρος ἐχαιρέτισε τὰ μέλη τοῦ Δ.Σ. μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐπαναλήψεως τῶν συνεδριάσεων μετὰ τὴν θερινὴν διακοπὴν. Ἐγνώρισεν ἐπίσης ὅτι ἡ σημερινὴ συνεδρίασις τοῦ Δ.Σ. εἶναι ἡ πεντηκοστὴ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἑταιρείας καὶ ὅτι προσωπικῶς ἠτύχησε νὰ προεδρεύσῃ καὶ τῶν πενήτηκοντα αὐτῶν συνεδριάσεων, δι' ὃ καὶ αἰσθάνεται

τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς κατὰ καιροὺς συνεργάτας του εἰς τὴν διοίκησιν, διὰ τὴν πρὸς τὸ πρόσωπόν του ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην αὐτῶν.

Γνωρίζει ὅτι κατὰ τὸ θέρος ἐπεσκέφθη τὴν Νίσυρον, ὅπου μετὰ τοῦ ἐκ τῶν συμβούλων Νικήτα Κουμέντου ἀντιπροσώπευσαν τὴν Ἑταιρείαν μας καὶ ἔτυχον γενικῆς ἐκτιμήσεως καὶ ἀγάπης παρὰ τῶν πατριωτῶν μας. Ἐλάβομεν, εἶπεν, ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν συζήτησιν καὶ τακτοποιήσιν ὠρισμένων ζητημάτων ἀφορῶντων εἰς τὸν Δῆμον μας, συνετελέσαμεν εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ «Γνωμαγόρα» Νισύρου καὶ προηδρεύσαμεν τῆς παννισυριακῆς συσκέψεως, τὴν ὁποίαν διωργάνωσεν ὁ «Γνωμαγόρας» Νέας Ὑόρκης, καταλαβόντες τὴν θέσιν τοῦ προέδρου καὶ τοῦ γραμματέως τῆς συσκέψεως.

Ὁμιλῶν ἐπὶ τῆς συσκέψεως αὐτῆς εἶπεν ὅτι αὕτη ἐσημείωσεν ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν ἀπὸ ἀπόψεως συγκεντρώσεως, διότι ἔλαβον μέρος αἱ Τοπικαὶ Ἀρχαὶ καὶ ἀντιπροσωπεῖαι ὅλων τῶν Νισυριακῶν Ὄργανώσεων. Ἡκούσθησαν πολλαὶ καὶ διάφοροι γνώμαι διὰ τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν τὴν πατρίδα μας, ἀνεπτύχθησαν τὰ προβλήματα παρὰ τῶν τοπικῶν ἀρχόντων τῆς νήσου μας, ἀλλὰ δὲν ἠκούσθη νὰ ἐγίνεν οὐδεμίαν ἐνέργειαν διὰ τὴν προώθησιν τῶν ζητημάτων αὐτῶν. Ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ προέδρου τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, ἀφοῦ ἐτόνισεν ὅτι ἡ ἔταιρεία μας ὡς ἐπιστημονικὸν σωματεῖον εἶναι ἡ ὀλιγώτερον ἀρμοδίαν νὰ ἀσχολῆται μὲ παρόμοια θέματα, ἀνέφερε τὰς ἐνεργείας εἰς τὰς ὁποίας προέβη εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Ὄργανισμὸν Τουρισμοῦ καὶ εἰς τὴν Νομαρχίαν Δωδεκανήσου σχετικῶς μὲ τὴν τουριστικὴν ἀξιοποίησιν τῆς νήσου μας, καὶ ἀνέγνωσε τὸ ὑποβληθὲν ὑπόμνημα καὶ τὰς ἀπαντήσεις τῶν ἀνωτέρω ἀρμοδίων ἀρχῶν. Ἐν τέλει συνέστησε ὅπως τὴν προώθησιν τῶν ζητημάτων τῆς νήσου μας ἀναλάβουν αἱ Τοπικαὶ μας Ἀρχαὶ καὶ διὰ συχῶν ἐπισκέψεων των εἰς τὸν Νομάρχην νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ἐπίλυσιν αὐτῶν.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ πρόεδρος ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν τοῦ εἰς Ρόδον διαμένοντος συμπολίτου μας κ. Γεωργίου Κουμέντου, ὁ ὁποῖος γνωρίζει ὅτι ὁ Δήμαρχος μετέβη εἰς Ρόδον καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἐκεῖ συμπατριωτῶν μας ἐπεσκέφθη τοὺς ἀρμοδίους ὑπαλλήλους, οἱ ὁποῖοι τοῦ ὑπεσχέθησαν ὅτι θὰ μεριμνήσουν διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν ὑποβληθέντων ζητημάτων. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ὁ πρόεδρος ἀναφέρει ὅτι ὁ ἐν λόγῳ κ. Κουμέντος προσφέρεται νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκπροσώπησιν τῆς Ἑταιρείας μας εἰς Ρόδον καὶ προτείνει ὅπως ἀνατεθῇ αὕτη εἰς αὐτόν.

Τὸ Δ.Σ. ἐγκρίνει τὴν πρότασιν τοῦ προέδρου καὶ ἀναθέτει εἰς τὸν κ. Γεώργιον Κουμέντον τὴν ἐκπροσώπησιν τῆς Ἑταιρείας εἰς τὴν Ρόδον.

Ὁ πρόεδρος γνωρίζει ὅτι εἰς τὴν Νίσυρον ἰδρύθη Ἐπιτροπὴ Ἱερῶς Μονῆς Εὐαγγελιστρίας, ἡ ὁποία προέβη ἤδη εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν καὶ ἐξωραϊσμὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν παρακειμένων κτισμάτων, ὥστε, ὅπως φαίνεται καὶ

εις την φωτογραφίαν την όποιαν παρουσιάζει, ή περιοχή νά έχη λάβει όψιν ανάλογον προς την ιερότητα του τοπίου. 'Ο ζήλος και ή προθυμία των μελών της επιτροπής αυτής νομίζει ότι πρέπει νά ενισχυθῆ, δι' ό και προτείνει όπως εγκριθῆ και αποσταλῆ εις την επιτροπήν ποσόν εκ δραχ. χιλίων, ως συμβολική ενίσχυσις. Το Δ.Σ. εγκρίνει την αποστολήν του ποσοῦ αυτού.

'Ο πρόεδρος ζητεῖ επίσης όπως το Δ. Σ. εγκρίνη δαπάνην εκ δραχμῶν έπτακοσίων εξήκοντα πέντε (765), αντίτιμον δώρων τὰ όποια, εν συνεννόσει μετά του ταμίου, προσφέρθησαν εις μέλη του Δ.Σ. «Γνωμαγόρας» τῆς Νέας 'Υόρκης κατά την ἐδῶ ἀφιξίν των. Το Δ.Σ. εγκρίνει την γενομένην δαπάνην. 'Ο πρόεδρος γνωρίζει ότι κατά το διάστημα των θερινῶν διακοπῶν εκυκλοφόρησεν ό τέταρτος τόμος των «Νισυριακῶν», ή αποστολή του όποίου ήρχισε και συνεχίζεται προς τὰ πνευματικά ιδρύματα, τὰς επιστημονικάς οργανώσεις και τους ανθρώπους των γραμμάτων τῆς 'Ελλάδος και του έξωτερικοῦ. Παρεδόθησαν επίσης εις τους ενισχυτάς τῆς προσπαθείας μας, "Ίδρυμα 'Εθνικῆς Τραπεζῆς τεύχη εκατόν πενήκοντα (150) και 'Υπουργεῖον Πολιτισμοῦ και 'Επιστημῶν τεύχη εκατόν (100). 'Ο πρόεδρος γνωρίζει εν τέλει ότι έτακτοποίησε μίαν μέχρι σήμερα παράλειψιν, δια τῆς αποστολῆς όλων των εκδόσεων τῆς 'Εταιρείας προς τὰ μέλη του Δ.Σ. και το προσωπικόν του 'Ίδρυματος 'Εθνικῆς Τραπεζῆς και τους ἀρμοδίους υπαλλήλους του 'Υπουργεῖου Πολιτισμοῦ και 'Επιστημῶν.

Μετά το τέλος των ανακοινώσεων, ό πρόεδρος έρωτᾶ τὰ μέλη του Δ.Σ. ἐάν έχωσι θέματα προς συζήτησιν.

'Εν τῷ σημείῳ τούτῳ ἱσταμένης τῆς συνεδριάσεως, ό αντιπρόεδρος Γεώργιος Παρθεσιάδης, λαβῶν τὸν λόγον, παρεκάλεσε όπως αποχωρήσῃ τῆς συνεδριάσεως προσωρινῶς ό πρόεδρος και συνεχισθῆ ή συνεδρίασις υπό την προεδρίαν του. 'Αποχωρήσαντος του προέδρου και ἀρξαμένου του λόγου, ό αντιπρόεδρος εἶπε τ' ἀκόλουθα:

Κύριοι,

Κοινωνικῶς τυγχάνει ἐδραιωμένον το γνωμικόν ότι «ό τιμῶν τιμᾶται».

'Ο πρόεδρος Νικήτας Σακελλαρίδης, υπό την ιδιότητα ταύτην, όχι μόνον ηῦτύχησε, ως εἶπεν, νά προεδρεύσῃ πενήκοντα συνεδριάσεων ἀπὸ τῆς 'Ίδρύσεως τῆς 'Εταιρείας μας, ἀλλὰ και καθ' ὅλην την διαδρομήν του ἀπαιτηθέντος, προς τοῦτο, χρόνου, ἐπέδειξε τοιαύτην δραστηριότητα και ολοκληρωτικὴν ἀφοσίωσιν εις τὰ ἐπιτεύγματα τῆς 'Εταιρείας, ὥστε δικαίως ν' ἀνήκη εις αὐτὸν ό χαρακτηρισμὸς του πρωτοπόρου τῆς εταιρικῆς πραγματικότητος.

'Υπὸ τὰ δεδομένα ταῦτα, εις ἐνδειξίν ἀναγνωρίσεως του ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτελεσθέντος ἔργου, προτείνω όπως τιμῆσωμεν τὸν ἄνδρα, δι' ἐπιδόσεως προς αὐτόν, εν εὐρυτέρῃ συνεστίασει, ἀναμνηστικοῦ δώρου, τὸν τύπον του όποίου

θά καθορίσωμεν ἐν συνεννοήσει. Μετὰ τὴν πρότασιν τοῦ ἀντιπροέδρου, τὸν λόγον ἔλαβον ἅπαντες οἱ παριστάμενοι σύμβουλοι, κατὰ τὴν ἀκόλουθον σειράν καὶ ἕνας ἕκαστος τῶν ὁποίων εἶπε τὰ κάτωθι :

1.—Ἀλέξανδρος Οἰκονομίδης. «Λόγω τῆς στενοτέρας ἐπαφῆς μου, ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ταμίου, μὲ τὸν πρόεδρον, παρακολουθῶ ἐγγύτερον τὴν ὅλην δραστηριότητα τούτου εἰς ἀπάσας τὰς ἑταιρικὰς ἐκδηλώσεις. Ὁμολογῶ μὲ ἐκπλήττει ἡ μεθοδικότης μεθ' ἧς ἐπιλαμβάνεται παντὸς ἔργου καὶ ἡ σύνεσις μεθ' ἧς τὸ ἐκτελεῖ, ἔτι δὲ πλεόν ἡ συνεχιζομένη ἐργατικότης του καὶ καθημερινὴ ἀπασχόλησις του ἐπὶ θεμάτων, ἀξιολογούντων ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τὴν Ἑταιρείαν μας. Κατὰ συνέπειαν μὲ εὐρίσκει σύμφωνον ἡ πρότασις τοῦ ἀντιπροέδρου, καθ' ὅσον ὁ πρόεδρος εἶναι ἄξιος πάσης τιμῆς».

2.—Νικήτας Κουμέντος. «Πλειστάκις μὲ ἔχει ἐντυπωσιάσει ὁ ἀντιπρόεδρος Γεώργιος Παρθεναίδης, διὰ τὴν σύλληψιν καὶ ἀξιολόγησιν πρωτοτύπων ἠθικῶν ἰδεῶν. Αὐτὴν τὴν εἰκόνα παρουσιάζει ἡ σημερινὴ πρότασις αὐτοῦ, ὅπως τιμῆσωμεν τὸν πρόεδρον Νικήταν Σακελλαρίδην, αἱ πρὸς τὴν Ἑταιρείαν ὑπηρεσίαι τοῦ ὁποίου πράγματι προκαλοῦν τὸν γενικὸν θαυμασμόν. Εἶναι ἄξιος πάσης τιμῆς καὶ συμφωνῶ μὲ τὴν πρότασιν τοῦ ἀντιπροέδρου».

3. Ἰωάννης Σακλαρίδης. «Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ ὅτι ἡ θετικὴ δραστηριότης καὶ ἡ συνεχὴς ἀπασχόλησις τοῦ προέδρου Νικήτα Σακελλαρίδην εἰς τὰ ἔργα τῆς Ἑταιρείας συνετέλεσαν κυριαρχικῶς εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῶν παρὰ πάντων ἐκτιμωμένων θαυμαστῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μέχρι τοῦδε δραστηριότητος. Συμφωνῶ ἀπολύτως μὲ τὴν πρότασιν τοῦ ἀντιπροέδρου».

4.—Γεώργιος Λαμπάδης. «Ὁ ἀντιπρόεδρος Γεώργιος Παρθεναίδης, πνευματικὸς ἄνθρωπος, μὲ ἀρίστην ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν καὶ πλουσίαν κοινωνικὴν δρασίαν, δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ συλλαμβάνῃ καὶ εἰσηγῆται θέματα, ἐφ' ὧν κυριαρχεῖ ἡ ἠθικὴ ἰδέα. Τοιαύτην ἐκδήλωσιν παρέχει ἡ γενομένη πρότασις του, ἡ ἀφορῶσα τὸν πρόεδρον Νικήταν Σακελλαρίδην καὶ συγχάιρω αὐτόν, διότι ὁ Νικήτας Σακελλαρίδης δὲν εἶναι μόνον ὁ ἀριστος πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ὁποίου διεξήχθησαν πενήκοντα μέχρι σήμερον συνεδριάσεις τοῦ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας, ἀλλὰ εἶναι ὁ ἀληθινὸς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος καθημερινῶς οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν παραλείπει νὰ σκέπτεται ἐπὶ τῶν θεμάτων καὶ ἐπιδιώξεων τῆς Ἑταιρείας καὶ νὰ προβαίῃ εἰς ἐνεργείας τοιαύτας, τ' ἀριστα ἀποτελέσματα τῶν ὁποίων γνωστὰ τυγχάνουσιν ἤδη καὶ εἰς ἡμᾶς ἅπαντας. Εἶναι λοιπὸν ἐπιβεβλημένον καθῆκον εἰς ἡμᾶς ὅπως, διὰ συγκεκριμένης ἐκδηλώσεως, ἐπισφραγίσωμεν τὴν ἀναγνωριζομένην ταύτην προσφορὰν τοῦ προέδρου καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀποδέχομαι τὴν πρότασιν τοῦ ἀντιπροέδρου».

Μετὰ ταῦτα ὁ ἀντιπρόεδρος ἐρωτᾷ τοὺς συμβούλους, ἐὰν ἐπιθυμοῦν νὰ

προσθέσουν τι, ἐπὶ τῇ ἀρνητικῇ ἀπαντήσῃ αὐτῶν, ἐτέθη ἡ πρότασις εἰς ψηφοφορίαν καὶ ἐγένετο ἀποδεκτὴ παρ' ἀπάντων τῶν συμβούλων.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ ἀντιπρόεδρος ἐκάλεσε τὸν πρόεδρον ὅπως προσέλθῃ. Ἐπανελθόντος τοῦ προέδρου, ὁ ἀντιπρόεδρος ἐγνωστοποίησε πρὸς αὐτὸν τὴν λαφθεῖσαν ἀπόφασιν.

Ὁ πρόεδρος καταφανῶς συγκινημένος εἶπε: Κύριε ἀντιπρόεδρε καὶ κύριοι σύμβουλοι. Ἡ λαφθεῖσα ἐκ μέρους σας ἀπόφασις μὲ συγκινεῖ βαθύτατα. Ὁφείλω ὅμως νὰ σᾶς ὁμολογήσω ὅτι τὰς πρὸς τὰ ἔργα τῆς Ἐταιρείας ἀφοσίωσιν καὶ δραστηριότητά μου οὐδέποτε συνεδύασα μὲ ἀπόλαυσιν τιμῶν ἢ ἄλλης διακριτικῆς ἐκδηλώσεως, ἀλλὰ τὰς παρέχω ἐν πεποιθήσῃ ὅτι οὕτως ἐκπληρῶ τὰς πρὸς τὴν γενέτειράν μας ὑποχρεώσεις μου. Ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς διαβεβαιώσω ὅτι ἀποδέχομαι, ὡς προεῖπον, μὲ βαθεῖαν συγκίνησιν τὴν ἀπόφασίν σας, ὡς ἐκδήλωσιν τῆς πρὸς ἐμὲ ἐκτιμῆσεως καὶ ἀγάπης καὶ εὐχαριστῶ θερμῶς ὅλους Ὑμᾶς.

Περαιτέρω, μὴ ὑπάρχοντος ἐτέρου θέματος, λύεται ἡ συνεδρίασις μετ' ἀποδοχὴν προτάσεως τοῦ ἀντιπροέδρου ὅπως προσεχῶς καθορισθῇ ἡ ἡμερομηνία καὶ ὁ τόπος συνεστιάσεως καὶ ἐπιδόσεως τοῦ δώρου.

Ὁ Πρόεδρος

Ὁ Ἀντιπρόεδρος
Οἱ Σύμβουλοι

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Ὁ ἐκ τῶν συμβούλων Ἀρμόδιος Γιαννίδης, ὁ ὁποῖος δὲν παρέστη εἰς τὴν συνεδρίασιν εὐρισκόμενος ἐκτὸς Ἀθηνῶν, ἔλαβε γνώσιν τῆς ἀποφάσεως καὶ συνεφώνησεν ἀπολύτως.

* * *

Ὁμιλία τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ Δ.Σ. τῆς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν ιατροῦ κ. Γεωργίου Ἑμμ. Παρθενιάδη

Κυρίες καὶ Κύριοι

Ὁ γενικὸς γραμματεὺς τῆς «Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν» κ. Γεώργιος Λαμπάδης, ἐκλεκτὸς καὶ πολύτιμος συνεργάτης τῆς Ἐταιρείας μας καὶ ἰδιαίτερα τοῦ προέδρου μας κ. Νικήτα Σακελλαρίδη, εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ διαβάσῃ τὰ πρακτικὰ τῆς Ἐταιρείας μας, ποὺ δικαιολογοῦν καὶ συνθέτουν σὲ γενικὲς γραμμὲς τὴν εἰκόνα τοῦ τιμωμένου σήμερα ἀξίου καὶ ἐκλεκτοῦ προέδρου μας.

Πρὸ πάντων ἐπιθυμῶ νὰ ἐκπληρώσω τὸ εὐχάριστο καθῆκον, νὰ ἐκφράσω πρὸς ὅλους τοὺς συμπατριῶτες μας, καὶ ταυτόχρονα πρὸς ὅλους τοὺς διακεκριμένους προσκεκλημένους μας, θερμὲς εὐχαριστίες τῆς Ἐταιρείας μας γιὰ τὴ συμμετοχὴ τους στὴ σημερινὴ μας τιμητικὴ ἐκδήλωσι.

Γιὰ μᾶς δὲ τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας μας αισθανόμεθα σήμερα ἰδιαιτέρα βαθεῖα ἱκανοποίηση καὶ ἐξαιρετικὴ χαρὰ καὶ τιμὴ πού μᾶς δόθηκε ἢ εὐκαιρία νὰ ἀποδώσουμε καὶ δημόσια τὸν ἔπαινο πρὸς τὸν ἄξιο πρόεδρό μας κ. Νικήτα Σακελλαρίδη, πού μὲ τὴ δραστηριότητά του, τὸ ζῆλο του, τὴ σεμνότητά του καὶ τὸ φλογερὸ καὶ ἀγνὸ πατριωτισμὸ του, ἀναδείχθηκε ἀντάξιός τῶν πατριωτικῶν καὶ οἰκογενειακῶν του παραδόσεων πού τίμησαν τὸ Ἑλληνικὸ ὄνομα, τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπιστήμη καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα.

Ἡ σημερινὴ τιμητικὴ ἐκδήλωση πιστεύω ὅτι γιὰ ὅλους τοὺς παρόντες θὰ εἶναι μιὰ εὐφρόσυνη ἀνάμνηση, πού θὰ παραμείνει βαθεῖα χαραγμένη στὴ μνήμη μας.

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ἡ Νίσυρος, ἓνα ἀπὸ τὰ μαγικὰ νησιά τῆς Δωδεκανήσου, πού τὸ εὐλογημένο χέρι τοῦ Ὀλυμπίου Θεοῦ Ποσειδῶνα ἔσπειρε μέσ' τὰ γλυκὰ νερά τοῦ Αἰγαίου, ὑπῆρξε ἡ πρώτη μας πατρίδα.

«Φασὶ δὲ τὴν Νίσυρον ἀπόθραυσμα εἶναι τῆς Κῶ...» (Στράβων).

«Πολυβώτης δὲ διὰ τῆς θαλάσσης διωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἦκεν εἰς Κῶ, Ποσειδῶν δὲ τῆς νήσου μέρους ἀπορρήξας ἀπέριψεν αὐτῷ τὸ λεγόμενον Νίσυρον» (Ἀπολλόδωρος Α, 2-4).

«Στὰ γιγαντοπαλέματα κάποιος Θεὸς μιὰ μέρα — ἀπὸ τὰ βουνὰ τόχει τῆς Κῶ τινάζει στὸν ἀγέρα — καὶ πλακωμένος κάτω του στενάζει ὁ Πολυβώτης».....

«Κι ἐσὺ καραβοκύρη μου μὲ τὰ δελφίνια πέτα — σὲ χρυσαφιῶν ἀναλαμπές καὶ πέλαγα σαπφείρου, μ' ἂν ἴσως καὶ στ' ἀνίσκιωτο νησάκι τῆς Νισύρου σταθῆς, μὲ φόβο μυστικὸ τὸν βράχο αὐτὸν χαιρέτα...» (Ἀγγελος Σημηριώτης).

«Μικρὸ τὸ νησί μας. Ὅμορφο ὅμως καὶ γαλήνιο».

«Καὶ καλόκαρδοι ποῦναι οἱ ἄνθρωποί του...»

(Μητροπολίτης Μηθύμνης Διονύσιος Μηνάς).

Οἱ Νισύριοι, αἰώνιοι ταξιδευτὲς σὰν ὅλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνες, ἀκολουθοῦν τὸ δρόμο τῆς ζωῆς τους, τὸ δρόμο πού τοὺς καθόρισε ἡ «μοῖρα» τῶν Ἑλλήνων, τῆς πρώτης ἀρχόντισσας τοῦ Ὀλύμπου.

Ἡ «ἀνάγκη», μονάρκιβη κόρη τῆς «μοίρας», πρωταγωνιστεῖ καὶ ἐπηρεάζει βαθύτατα τὴ δράση καὶ τὴ σκέψη τῶν Νισύριων.

Οἱ Νισύριοι ταξιδεύουν σὲ χῶρες μακρινές στὰ πέρατα τοῦ κόσμου, καὶ ὅπου τῆς Γῆς βρίσκονται ἐνθυμοῦνται τὴ Νίσυρο. Ἡ ψυχὴ τῶν Νισύριων οὐδέποτε ἐκπατρίζεται καὶ πάντοτε διατηροῦν βαθεῖα στὴν καρδιά τους ἄσβεστη τὴ φλόγα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἀγαπημένη τους πατρίδα, τὴ Νίσυρο.

Οἱ Νισύριοι παντοῦ, ὅπου ζοῦν καὶ δουλεύουν, — στὴν Πόλη, στὴν Ὀδυσσό, στὴ Ρουμανία, στὴν Ἀμερικὴ, στὴν Ἀθήνα, στὴ Ρόδο, στὴν Αἴγυπτο — ἰ-

δρύνουν Συλλόγους και δουλεύουν με πάθος τὰ γράμματα και τις ἐπιστήμες και με πίστη βαθειὰ στὴν ψυχὴ τους δουλεύουν τὸν Ἑλληνισμό τους.

Οἱ Νισύριοι ἐκδίδουν στὴν Ἀμερική, και στὴν Ἀθήνα, περιοδικὰ και βιβλία ποὺ προκάλεσαν τὴν ἐκπληξὴ και τὸ θαυμασμό πολλῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, και τὴν εὐμενὴ κριτικὴ πολλῶν ἐφημερίδων και περιοδικῶν. Καὶ με συνέχεια και συνέπεια οἱ Νισύριοι ἱδρύνουν τὴν «Ἐταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν», σὰν πνευματικὸ κληρονόμο, τὴν 11 Νοεμβρίου τοῦ 1961, με πρωταγωνιστὲς τοὺς Σακελλάρηδες Νικήτα, Κώστα και Παῦλο.

Ἡ Ἐταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν εἶναι λαογραφικὴ και ἱστορικὴ ἔταιρεία ποὺ ἔχει σκοπὸ τὴ συγκέντρωση και διάσωση τοῦ Ἱστορικοῦ και Λαογραφικοῦ υἱικοῦ τῆς Νισύρου.

Στὴν ἱδρυσή της μᾶς ὠθήσε ἡ ἀγάπη μας στὴ Νίσυρο και ἡ βαθειὰ πίστη μας πρὸς τις παραδόσεις τοῦ νησιοῦ μας, ποὺ τώρα και 15 χρόνια ἀπὸ τὴν ἱδρυσή της δὲν παύει νὰ μᾶς ἐνθυμίζει πάντοτε τὸ ἀνάβρασμα ἐνὸς περασμένου ἀλλὰ γνήσιου και μεγάλου πνευματικοῦ θησαυροῦ τοῦ νησιοῦ μας.

Ἡ Ἐταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν γεννήθηκε ἀπὸ τὴ Σκέψη και ἀπὸ τὸν Λόγο μεγάλωσε και ἔζησε και ζεῖ με ὅλο τὸ σφρίγος τῆς ἀνδρικῆς της ἡλικίας, με ὅλη τὴν ἀλήθεια τῆς συμπυκνωμένης ἱστορίας, με ὅλο τὸν ὄργασμὸ τοῦ λαμπροῦ δημιουργικοῦ ἔργου της ποὺ τὸν ἐνέπνευσαν οἱ ὠραῖες και εὐγενεῖς σκέψεις και πρωτοβουλίες τῶν ἐταίρων της και τῶν φίλων και συνεργατῶν της.

Και ἀπὸ τότε, ἐδῶ και 15 χρόνια, ὁ πρόεδρος μας, ὁ ἐκλεκτὸς φίλος και συνεργάτης κ. Νικήτας Σακελλαρίδης κρατᾷ στὰ στιβαρὰ χέρια του τὸ μυστικὸ τοῦ πεπρωμένου τῆς Ἐταιρείας μας και βαδίζει τὸ δρόμο του ἐπιβλητικὰ και ὑπερήφανα.

Ὁ Νικήτας Σακελλαρίδης γεννήθηκε στὴ Νίσυρο, ποὺ ἐκεῖ κύλησαν ἥρεμα και ἀφρόντιστα τὰ πρῶτα παιδικὰ του χρόνια.

Ἐκεῖ ἀνοίχτηκαν γιὰ πρώτη φορά διάπλατα μπροστὰ του οἱ δρόμοι τῆς μαθήσεως και οἱ ἀνήφοροι τῆς ἀρετῆς.

Γόνος παλιᾶς ἀρχοντικῆς και πνευματικῆς οἰκογενείας τῆς Νισύρου ἀκολουθεῖ τὸ δρόμο της με συνέχεια και συνέπεια.

Οἱ Σακελλάρηδες δουλεύουν τὰ γράμματα και τὴν Ὁρθοδοξία ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα, με πρωταγωνιστὲς τὸν Παπασακελλάρη και τὸ γιό του, τὸν περίφημο δάσκαλο Κ. Ξένο, ποὺ ἔμαθε και συμπλήρωσε τις σπουδές του κοντὰ στὸ Θεόφιλο Καῖρη στὴν Ἄνδρο.

Τὸ πνευματικὸ δένδρο τῶν Σακελλάρηδων φυτεύτηκε στὴ Νίσυρο ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ 19ου αἰώνα και καρποφόρησε και ἔζησε και ζεῖ με ἱστορικὴ συνέχεια και συνέπεια.

Δυστυχῶς ὁ χρόνος καὶ ὁ χῶρος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀναφέρουμε τὴν πνευματικὴ δράση ξεχωριστὰ τῶν Σακελλαρίδων.

Κυρίες καὶ Κύριοι

Ὁ τιμώμενος σήμερα πρόεδρος μας κύριος Νικήτας Σακελλαρίδης, μὲ τὸ ἀμετάβλητο στωϊκὸ του ὕφος, σὰν ὁδηγὸς καὶ αὐτὸς σὰν τοὺς προγόνους του δουλεῦει πάντα τὸν Ἑλληνισμό του καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸ του.

Ὁ Νικήτας Σακελλαρίδης, ἀπέριττος καὶ πάντοτε μὲ διακριτικὴ μετριοφροσύνη καὶ ταπεινοφροσύνη, δουλεῦει τὸν ἀγῶνα τὸν τίμιον καὶ καλὸ μὲ τέτοια ἀνιδιοτέλεια καὶ δραστηριότητα, ποὺ προκαλεῖ τὸ θαυμασμό μας καὶ τὸν ἔπαινον μας γιὰ τὸ πρόσωπό του.

Γιατὶ ὅσο κι ἂν στὸ ἐξωτερικὸ του ἔχει κάτι τὸ γαλήνιο καὶ ἤρεμο, ἡ ψυχὴ του καὶ ἡ σκέψη του ποτὲ δὲν ἡσύχαζαν.

«Τὰ κακὰ πάθη τοῦ στάθηκαν ἀγνωστα. Λαιστρυγόνες καὶ Κύκλωπες δὲν ἀπάντησαν στὸ ταξεῖδι τῆς ζωῆς...» (Καβάφης).

Ὁ Νικήτας Σακελλαρίδης γνώρισε μονάχα ἀγάπη πρὸς τὴν οἰκογένειά του, ἀγάπη πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. «Ὅπως τὴν ἐνίωθαν οἱ πρῶτοι Χριστιανοί. Τύπος ἀνθρώπινος σπάνιος στὴν ἐποχὴ μας. «Ἦ χαρίεν ἔστ' ἀνθρωπος, ἂν ἀνθρωπος ᾗ» (=Πόσο χαρούμενος εἶναι ὁ ἀνθρωπος, ἂν εἶναι ἀνθρωπος) (Μένανδρος).

Ὁ Νικήτας Σακελλαρίδης γνώρισε καὶ μιὰν ἄλλη ἀγάπη. Τὴν ἀγάπη τῆς Πατρίδας καὶ ἰδιαίτερα τῆς Νισύρου. Θαυμαστὴ ἡ ψυχικὴ του δύναμη καὶ ζηλευτὴ ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴ Νίσυρο. Νοσταλγὸς καὶ ἀκούραστος γυρευτῆς πρωταγωνιστεῖ μὲ ἄλλους ἐκλεκτοὺς συνεργάτες του καὶ καθίσταται δημιουργὸς — πνευματικὸς ἐνὸς ἔργου ἀξίου θαυμασμοῦ, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἔξι τόμους, οἱ ὁποῖοι περιλαμβάνουν ἀξιόλογα πνευματικὰ μελετήματα, ποὺ ἀφοροῦν ἱστορικά, λαογραφικά, ποιητικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ θέματα τῆς Νισύρου. «Ἐὰν τὸ ἄψυχο ὑλικὸ ὑπόκειται στοὺς νόμους τῆς φθορᾶς, δὲν ἀφήνει σημεῖα τῆς ὑπάρξεώς του, τὰ πνευματικὰ προϊόντα ποὺ εἶδαν τὸ φῶς ἀποτελοῦν μνημεῖα καὶ τῶν πυραμίδων μεγαλύτερα καὶ τοῦ χαλκοῦ διαρκέστερα» (Π. Πετρίδη - Ἰατροῦ).

Τὸ ἔργο τῆς «Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν» κρίθηκε καὶ τιμήθηκε ἀπὸ πολλοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους καὶ μὲ τὸν δίκαιον ἔπαινον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ἀγαπητὴ κύριε Πρόεδρε,

Σήμερα, ἐρχόμεθα τὰ μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐταιρείας μας νὰ σοῦ ἐκφράσουμε καὶ δημόσια τὸν δίκαιον ἔπαινον τῆς τιμῆς καὶ νὰ σοῦ ἀποδώσουμε τὸ φόρον ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ, μὲ τὴν πεποίθηση ὅτι ὁ φόρος αὐτός, εὐλικρινὴς καὶ ἄδολος, εἶναι ἀντάξιος τοῦ θαυμασμοῦ.

Εἶναι μιὰ στιγμή πού ἀξίζουν νὰ εἰπωθοῦν οἱ στίχοι τοῦ ποιητῆ :

« Ἐδῶ πού ἔφθασες λίγο δὲν εἶναι,

Τόσο πού ἔκαμες μεγάλη δόξα...»

Οἱ φίλοι καὶ συνεργάτες σου, μέλη τοῦ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας μας, σὲ παρακαλοῦμε νὰ δεχθεῖς μὲ τὰ θερμά μας συγχαρητήρια, ἐπίσης, σὰν τεκμήριο ἀγάπης καὶ βαθειᾶς ἐκτιμῆσεως τὸ ἐλάχιστο συμβολικὸ τοῦτο ἐνθύμιο !

Κυρίες καὶ Κύριοι

Καὶ τώρα παρακαλῶ ὅλους τοὺς ἀγαπητοὺς μας συνδαιτημένους νὰ ὑψώσουμε τὰ ποτήρια μας καὶ νὰ πιοῦμε στὴν ὑγεία τοῦ τιμωμένου προέδρου μας καὶ νὰ τοῦ εὐχηθοῦμε ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιάς μας πλήρη ὑγεία καὶ χαρά.

Γ. Παρθενιάδης

Προσφώνηση τοῦ πρύτανη τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου κ. Παύλου Σακελλαρίδη

Ἡ Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν καὶ μαζί της ὅλοι ἐμεῖς οἱ Νισύριοι τιμοῦμε στὸ πρόσωπο τοῦ Νικήτα Σακελλαρίδη τὴν ἀνθρώπινη ἀρετὴ.

Τιμοῦμε τὴ χωρὶς μέτρο ἀγάπη στὴν ἰδιαίτερη μικρὴ Πατρίδα.

Τιμοῦμε τὴ μακρόχρονη καὶ ἀδιάκοπη προσφορά χωρὶς καμιά προσωπικὴ φιλοδοξία.

Τιμοῦμε τὴ μόνιμη ἔκφραση τῆς ἀνθρώπινης ἀγάπης.

Πέρα ἀπ' αὐτὰ ὁ Νικήτας Σακελλαρίδης ἐξέφραζε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκφράζει τὴ συνισταμένη τῆς νισυριακῆς παρουσίας καὶ προσφορᾶς δύο γενεῶν.

Πόλος συνένωσης προσπαθειῶν μὰ ταυτόχρονα συμβιβασμοῦ τῶν ἀντιθέσεων στὸ νισυριακὸ χῶρο.

Ὁ Νικήτας Σακελλαρίδης μᾶς ἔδωσε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ μᾶς δίνει τὸ Μεγάλο Παράδειγμα.

Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ σημαντικὴ προσφορά του σ' ἐμᾶς τοὺς Νεώτερους.

Τὸν εὐχαριστοῦμε

Π. Σακελλαρίδης

**Προσφώνηση τῆς Γενικῆς Γραμματέα τῆς Ἑνώσεως Δωδεκανησίων
Διανοουμένων Γυναικῶν κ. Εὔρης Βαρίκα - Μοσκόβη**

Ἡ Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν διέγραψε μιὰ ὀλοφώτεινη τροχιά 15 χρόνων στὸν πνευματικὸ ὀρίζοντα τῆς χώρας μας, μὲ τὴ συνεχῆ γόνιμη δημιουργία της καὶ τίμησε ὄχι μόνο τὸ θρυλικὸ νησι τῆς Νισύρου, ἀλλὰ ὀλόκληρη τὴ Δωδεκάνησο !

Ἡ προσφορά της πραγματικὰ εἶναι ἀνεκτίμητη στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ ἰδιαιτέρα στὴν ἔθνικὴ μας λαογραφία. Γι' αὐτὸ καὶ ἐπάξια τιμήθηκε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.

Εὐχομαι καὶ τὸ πιστεῦω, ὅτι ἡ Ἑταιρεία θὰ συνεχίσει τὸ ὑψηλὸ πνευματικὸ της ἔργο καὶ θὰ μᾶς δώσει πολλὰ ἀκόμη, ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴν πλούσια λαογραφία τοῦ νησιοῦ τοῦ Πολυβώτη. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ συγχαροῦμε τοὺς πρωτεργάτες της, ποὺ μὲ πνοή, ὄχι συνηθισμένη, καὶ μὲ αὐτοθυσία δούλεψαν γιὰ νὰ μᾶς δώσουν τίς τόσο πολύτιμες ἐκδόσεις τῶν «Νισυριακῶν».

Ἰδιαιτέρα δὲ τὸν τιμῶμενο καὶ ἀκούραστο πρόεδρό της Νικήτα Σακελλαρίδη, ποὺ ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴν ἰδιαιτέρη Πατρίδα, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς, ὅτι εἶναι παθολογική.

Γιατὶ πραγματικὰ, ἡ καρδιά του, ἡ μεγάλη του ἀγάπη, εἶναι ἡ Νίσυρος.

Κι αὐτὸ μοῦ θυμίζει πάντα τὸ στίχο τοῦ Κάλβου ἀπὸ τὴν πρώτη ὠδή του, «ὦ φιλότατη πατρίς, σὺ μοῦ ἔδωκας τὴν πνοήν» κλπ. Εἶναι λοιπὸν ἄξια κάθε ἐπαίνου ἡ Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν, γιὰ τὴ λαμπρὴ πρωτοβουλία της νὰ τιμήσει τὸν τόσο δραστήριο καὶ δημιουργικὸ πρόεδρό της, ποὺ ἐπὶ 15 ὀλόκληρα χρόνια ἐργάστηκε μὲ τόσο ζῆλο καὶ αὐταπάρνηση γιὰ τοὺς ὑψηλοὺς πνευματικοὺς σκοποὺς της.

Θὰ ἤθελα ἀπόψε καὶ γὼ μαζί μὲ τίς εὐχὲς ὄλων σας νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ πῶ μιὰ ὀλόθερμη εὐχὴ στὸν τιμῶμενο, ποὺ βγαίνει ὀλόσια ἀπ' τὴν καρδιά μου γιὰ τὴν υἰεὶα καὶ τὴ μακροζωία τοῦ ἄξιου τέκνου τῆς Δωδεκανήσου.

«Πάντα ἡ προσφορά του νὰ εἶναι πλούσια καὶ ἀποδοτικὴ καὶ πάντα νὰ ἀπολαμβάνει τοὺς γλυκοὺς καρποὺς τῶν ἀγώνων καὶ τῶν θυσιῶν του».

Εὔρη Βαρίκα - Μοσκόβη

* * *

**Προσφώνηση τοῦ ὁμότιμου καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
κ. Ἑμμ. Πρωτοψάλτη**

Ἐκτελῶ πολὺ εὐχάριστον καθῆκον ἐν ἀπουσία τοῦ προέδρου νὰ χαιρετήσω ἐκ μέρους τῆς Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τὴν Ἑταιρείαν Νισυριακῶν Μελετῶν εἰς τὴν συμπλήρωσιν 15 ἐτῶν

ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της καὶ νὰ συγχαρῶ τὸν τιμώμενον ἀπόψε πρόεδρον αὐτῆς κ. Νικήταν Σακελλαρίδην διὰ τὸ θαυμάσιον ἔργον τῆς Ἑταιρείας, τὸ κοινωνικὸν καὶ τὸ ἐπιστημονικόν.

Χαιρετίζω καὶ συγχαίρω τὸν ἀγαπητὸν Νικήταν καὶ ὡς πρόεδρος τῆς νεοτεύκτου Ἑταιρείας Καρπαθιακῶν Μελετῶν, ἡ ὁποία, ἀκολουθοῦσα τὰ ἔχνη τῶν Νισυρίων καὶ τῶν Συμαίων, προσπαθεῖ ν' ἀποθησαυρίσῃ καὶ νὰ ἐκδώσῃ τὰ μνημεῖα τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Λαογραφίας τῆς Καρπάθου.

Εἰς τὸν τομέα τοῦτον τῆς ἐκδόσεως τοῦ λαογραφικοῦ καὶ ἱστορικοῦ ὕλικου ἢ Νίσυρος, μεταξὺ ὄλων τῶν Δωδεκανήσων, ἀπέκτησε τὸ προβάδισμα χάρις εἰς σέ, ἀγαπητέ Νικήτα, καὶ τοὺς συνεργάτας σου, πού μᾶς ἐδώσατε τοὺς ἐξ ὀγκώδεις τόμους τῶν «*Νισυριακῶν Χρονικῶν*» μὲ ἄφθονον καὶ θαυμάσιον ὕλικόν καὶ ἐπλουτίσατε τὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν.

Ἄλλὰ θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς, ἀγαπητέ Νικήτα, νὰ σέ χαιρετήσω καὶ νὰ σέ συγχαρῶ καὶ προσωπικῶς ὡς φίλος παλαιῶν ἡμερῶν, φίλος πού εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσω τὴν εὐθύτητα τοῦ χαρακτῆρος σου, τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς σου, τὴν ἀγαθότητα τῆς καρδιάς σου.

Ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν κ. Γεώργιος Παρθενιάδης εἰς τὴν ὥραίαν προσφώνησίν του ἀνέλυσε τὰ προσόντα καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ Νικήτα: ἐργατικὸς, δημιουργικὸς, ἐφευρετικὸς, προοδευτικὸς, σῶφρων συνεργάτης, εἰλικρινὴς φίλος...

Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ προσθέσω ἀκόμη τὴν ὑψίστην τῶν ἀρετῶν τοῦ Νικήτα Σακελλαρίδη, τὸν ἀγνὸν πατριωτισμὸν του. Τὸν ἐνθυμοῦμαι εἰς τὰς δυσκόλους ἡμέρας τοῦ Δωδεκανησιακοῦ ἀγῶνος νὰ προσφέρῃ τις ὑπηρεσίας του στὸ ἐθνικὸ μας ζήτημα εἴτε σὲ συλλογικὰς ἐνέργειαις, εἴτε σὲ μικροὺς πατριωτικὸς ὀμίλους σὲ κάποιαις ἀπόκεντρος γωνίαις τῶν Ἀθηνῶν, σοβαρὸς, ἀποφασιστικὸς καὶ πάντοτε πρόθυμος γιὰ κάθε κόπο καὶ οἰκονομικὴ θυσία.

Ἀγαπητέ Νικήτα, συγχαίρω γιὰ τὸ ἔργον πού ἐπιτελεῖτε ὑπὲρ τῆς Νισύρου καὶ εὐχομαι εἰς σέ καὶ τοὺς συνεργάτας σου ὑγίαν καὶ δύναμιν γιὰ νὰ τὸ συνεχίζετε πάντοτε ἐπιτυχῶς.

Ε. Γ. Πρωτοψάλτης

* * *

Προσφώνηση τοῦ ἐπίτιμου συντάκτη τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Ἀναστασίου Καρανασάση

Ἀγαπητέ μου Νικήτα,

ἡ ἀποψινὴ συγκινητικὴ ἐκδήλωση τιμᾶ ἰδιαίτερος ἐκείνους, πού εἶχαν τὴν ὥραία ἐμπνευση νὰ τὴν ὀργανώσουν, γιὰτὶ δείχνουν ὅτι ἐκτιμοῦν τὸ ἔργο σου καὶ εἶναι γι' αὐτὸ ἀξιοὶ συγχαρητηρίων.

Μέσα από τή θερμή αὐτὴ ἀτμόσφαιρα ἡ σκέψη μου γυρίζει πολὺ πίσω, τότε ποὺ μαθητὴς τῆς α' τάξεως τοῦ Ὀμηρείου Ἡμιγυμνασίου σὲ ἀντίκρυζα τὶς Κυριακὲς μέσα στὴν Παναγία τὴν Ποταμίτισσα, νὰ στέκει σερβαρὸς στὸ στασίδι πλάι στὸν δεξιὸ ψάλλη καὶ νὰ παρακολουθεῖς μὲ περισσὴ εὐλάβεια τὴ θεία λειτουργία.

Ἦσουν ἀπόφοιτος τοῦ Πυθαγορείου Γυμνασίου τῆς Σάμου καὶ ἕμενες κατ' ἀνάγκη τὸ χειμῶνα ἐκεῖνο στὸ Μαντράκι, ἀποκλεισμένος ἀπὸ τὶς δυσμενεῖς συνθῆκες τοῦ α' Παγκοσμίου Πολέμου.

Θυμᾶμαι πόσο ζωηρὴ ἐντύπωση μοῦ προκαλοῦσε ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐκτίμηση, μὲ τὴν ὁποία σὲ περιέβαλλαν οἱ συγχωριανοὶ σου.

Οἱ οἰκογενειακοὶ δεσμοὶ μου μὲ τὴ Νίσυρο καὶ οἱ φιλικὲς σχέσεις ποὺ ἀνέπτυξα ὡς μαθητὴς, μ' ἐκράτησαν πάντα κοντὰ στὸ ἀγαπημένο νησί καὶ τοὺς κατοίκους του. Ἦμπορῶ νὰ πῶ ὅτι παρακολουθοῦσα μὲ τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον τὴν ἐξέλιξη τῶν φίλων μου τῆς Νισύρου, ὅσο κ' ἐκείνων τοῦ νησιοῦ μου.

Ἐκεῖνο, ποὺ μὲ ἔκαμνε νὰ θαυμάζω σὲ σένα, ἦταν τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας, ποὺ ἐπρυτάνευσε στὴ σκέψη σου σ' ὅλη τὴν ἔως τώρα δράση σου.

Ἡ Νίσυρος ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ ἡ πατρικὴ σου οἰκογένεια ἀπὸ τὴν ἄλλη στάθηκαν οἱ δυὸ κύριοι στόχοι στὴ ζωὴ σου καὶ γι' αὐτοὺς δόθηκαν μὲ ὅλη σου τὴν ψυχὴ. Σήμερα εἶσαι εὐτυχής, διαπιστώνοντας ὅτι καὶ οἱ δύο σου στόχοι πέτυχαν, ὅσο δὲν θὰ μποροῦσε καλύτερα.

Οἱ τόμοι τῶν «Νισυριακῶν» μεγάλωσαν τὴ Νίσυρο καὶ τὴ γνώρισαν μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ χῶρο χάρη στὴ δικὴ σου κυρίως προσπάθεια καὶ τὴ συμπαράσταση τῶν ἀδελφῶν σου καὶ τῶν συνεργατῶν σου.

Τὸ ἀνώτατο πνευματικὸ ἴδρυμα τῆς χώρας μας δίκαια βράβευσε τοὺς κόπους σου καὶ δίνει τοῦτο περισσότερη ἀξία στὴν προσφορά σου. Δίκαια λοιπὸν ἠμπορεῖς νὰ ὑπερηφανεύεσαι. Δίνεις τὸ φωτεινὸ παράδειγμα σ' ὅλους τοὺς διανοουμένους τῆς Δωδεκανήσου. Ἐμεῖς οἱ φίλοι καὶ συνεργάτες σου εὐχόμεσθε μὲ ὅλη μας τὴν ψυχὴ νὰ συνεχίσης μὲ τὸν ἴδιο παλμὸ τὴ δράση σου, γιὰ νὰ δώσης καὶ ἄλλα ἀκόμη στὴν ἀγαπημένη σου Νίσυρο.

Τάσος Καραναστάσης

* * *

**Ὅμιλία τοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν
κ. Νικήτα Ὁδ. Σακελλαρίδη**

Ἀγαπητοί μου, ἀντιπρόεδρε καὶ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου.

Ἐσεῖς πῶς πολὺ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ξέρετε πὼς δὲν εἶμαι φίλος τῶν διακρίσεων. Τὴν τιμητικὴ ὅμως αὐτὴ διάκριση τὴν ἀποδέχομαι μὲ εὐχαρίστηση καὶ μὲ παρρησία θὰ τὴν διακηρῦττω.

Ἄν, ὅπως πιστεύετε, χρήσιμο καὶ ἐποικοδομητικὸ ὑπῆρξε τὸ ἔργο μου, τότε ἡ Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν θὰ Σᾶς εὐγνωμονεῖ, γιατί με τὴν ἐκδήλωσή σας αὐτὴ με ἐνισχύετε στὴν προσπάθειά μας.

Ἐέρω πὼς θὰ προσκρούσω στὴ μετριοφροσύνη σας, αἰσθάνομαι ὅμως τὴν ὑποχρέωση νὰ τονίσω γιὰ Σᾶς, ἀγαπητὲ ἀντιπρόεδρε, πὼς ὄχι μόνο κατέχετε ἀλλὰ καὶ ξέρετε νὰ ἐφαρμόζετε τὶς εὐγενικὲς συλλογικὲς παραδόσεις. Καὶ γιὰ Σᾶς, τὰ ἄλλα ἀγαπητὰ μέλη τοῦ Δ.Σ., πὼς δὲν εἶστε ξένοι πρὸς τὶς παραδόσεις αὐτές, ἀφοῦ με εὐχαρίστηση ἀποδεχθήκατε τὴν πρόταση τοῦ ἀντιπροέδρου μας καὶ δηλώσατε πὼς ἱκανοποιεῖται καὶ ἡ δική σας ἐπιθυμία. Σᾶς εὐχαριστῶ καὶ Σᾶς ὑπόσχομαι πὼς, ὅσο οἱ δυνάμεις μου μοῦ τὸ ἐπιτρέπουν, δὲν θὰ παύσω νὰ συμβάλλω στὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ, ποῦ ἀπὸ κοινοῦ ὄλα τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας μας ἀναλάβαμε.

Κυρίες, Δεσποινίδες καὶ Κύριοι

Στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχουν στιγμὲς τόσο συγκινητικὲς, ὥστε νὰ μὴ βρίσκει τὰ κατάλληλα λόγια νὰ ἐξωτερικεύσει τὰ συναισθήματα ποῦ τὸν πλημμυρίζουν. Στὴν κατάσταση αὐτὴ βρίσκομαι καὶ ἐγὼ ὕστερα ἀπὸ τὴν τιμητικὴ ἐκδήλωσή ποῦ μοῦ ἐπιφυλάξατε. Σᾶς εὐχαριστῶ. Νομίζω ὅμως πὼς ὑπῆρξατε ὑπερβολικοί. Γιατί, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ ἐκπληρώσω τὸ καθήκον μου καὶ νὰ ἀνταποκριθῶ στὴν ἐμπιστοσύνη ποῦ με περιβάλλατε, τίποτε ἄλλο δὲν ἔκαμα. Ἄς ἐξετάσουμε ὅμως μὴπως ὑπάρχουν ἐλαφρυντικά. Καὶ βέβαια ὑπάρχουν. Εἶναι ἡ ἀγάπη σας γιὰ μένα, εἶναι ἡ μεταξὺ μας ἀγάπη, εἶναι ἡ ἀγάπη μας γιὰ τὴ Νίσυρο. Καὶ ὕστερα ἀπὸ τὰ ἐλαφρυντικά αὐτὰ τίθεται μόνο του τὸ ἐρώτημα: Τί εἶναι ἡ ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη, ἡ «μειζων τῶν ἀρετῶν» κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, εἶναι ἡ ἀρετὴ ποῦ ἔχει τὸ προνόμιο νὰ συγχωρεῖ.

Ἡ ἀγάπη κρατεῖ τὶς συζητήσεις μέσα σὲ εὐπρεπὴ ὄρια, ἡ ἀγάπη δίνει λύσεις καὶ στὰ πιὸ δυσεπίλυτα προβλήματα, ἡ ἀγάπη εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός, εἶναι ἀκόμη ἡ δύναμη ποῦ κάμνει τὸν ἀνθρώπο Θεό. «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ». Τὴν ἀγάπη ἐξύμνησαν μύστες καὶ ἀπόστολοι, ποιητὲς καὶ λαογράφοι. Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, γιὰ νὰ περιοριστῶ μόνο σ' αὐτήν, εἶναι γεμάτη ἀπὸ συνθήματα ἀφιερωμένα στὴν ἀγάπη. Τὰ συνθήματα αὐτὰ εἶναι γνωστὰ σὲ ὅλους σας, ὥστε περιτεύει νὰ τὰ ἐπαναλάβω.

Ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἀγάπη φυγαδεύτηκε ἀπὸ τὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων. Ἡ κακία καὶ τὰ μίσση κυριαρχοῦν. Γι' αὐτὸ βλέπομε τὴ μιὰ φυλὴ νὰ ἐξοντώνει τὴν ἄλλη, τὸ ἓνα ἔθνος νὰ ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ ἄλλου, τὰ μέλη τῆς ἴδιας κοινωνίας καὶ αὐτῆς ἀκόμα τῆς ἴδιας οἰκογένειας νὰ ἀλληλομισοῦνται καὶ νὰ ἀλληλοὑποβλέπονται. Ὑπάρχουν βέβαια πολλοὶ ὀργανισμοὶ ποῦ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἀγάπη. Ἀνίσχυροὶ ὅμως, ἢ καὶ ἀπρόθυμοι, νὰ ἀποδώσουν, περιορίζονται στὸ νὰ ἐκφράζουν εὐχὲς ἢ νὰ ἐκδίδουν ψηφίσματα.

Ευτύχημα ὅτι ἡ ἀγάπη ἐνώνει τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν. Στὴν ἀγάπη μας αὐτὴ ὀφείλομε τὴν ἐπιτυχία μας. Καὶ ἀπευθύμομαι στὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας μας, γιὰ νὰ τοὺς τονίσω πὼς τὴν ἀγάπη μας αὐτὴ ὀφείλομε νὰ διατηρήσουμε, ἂν θέλουμε νὰ διατηρήσει καὶ ἡ Ἑταιρεία μας τὴ θέση ποὺ κατέλαβε.

Τὸ θέμα ὅμως τῆς ἀγάπης εἶναι ἀνεξάντλητο καὶ δὲν θέλω νὰ Σᾶς κουράσω πιὸ πολύ. Καὶ θὰ τελειώσω μὲ ἓναν παραλληλισμό. Ὅταν ὁ Χριστός, ἡ σαρκωμένη ἀγάπη, ἀπέστειλε τοὺς μαθητές του νὰ κηρύξουν τὸ εὐαγγέλιο στὸν κόσμο, τοὺς εἶπε: «ἐν τῇ ἀγάπῃ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ». Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, μὲ τὴ μεταξὺ μας ἀγάπη ἂς ἀποδείξουμε πὼς ἀνήκουμε στὴν ἴδια ἀδελφότητα καὶ ἀκόμα πὼς εἵμαστε παιδιὰ «τῆς φυσικῶς μικροσκοπικῆς, εἰς πνευματικὴν ὅμως προβολὴν μεγάλῃς νήσου τοῦ συμπλέγματος τῆς Δωδεκανήσου», ὅπως χαρακτηρίζει τὴ Νίσυρο ὁ Γενικὸς Γραμματέας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ὁ καθηγητῆς κ. Ἰω. Θεοδωρακόπουλος, στὴν ἐκθεσὴ του, κατὰ τὴν ἀπονομὴ τοῦ ἐπαίνου τῆς Ἀκαδημίας στὴν Ἑταιρεία μας.

Εὐχαριστῶ ὅσους μίλησαν τόσο ἐπαινετικά γιὰ μένα, καθὼς καὶ ὅλους σας γιὰ τὴν ἐδῶ παρουσία σας καὶ πίνω καὶ στὴν ὑγεία σας.

KINGS' PALACE HOTEL

11 Δεκεμβρίου 1976

* * *

Μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς πρώτης 15ετίας τῆς Ἑταιρείας, ἀπέστειλαν συγχαρητήρια γράμματα καὶ τηλεγραφήματα πολλοὶ φίλοι καὶ συνεργάτες τοῦ προέδρου, τὰ ὁποῖα καὶ παραθέτουμε.

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΡΟΔΟΥ

Π ρ ὶ ς

ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑΝ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Μαραθονοδρόμου 23 Τηλ. 6713-977

Παλαιὸ Ψυχικὸ

ΑΘΗΝΑΣ

Ἀσμένως γνωρίζοντες λήψιν τιμητικῆς προσκλήσεως, ἦν τὸ Ἑμέτερον Διοικητικὸν Συμβούλιον εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην νὰ ἀπευθύνῃ Ἑμῖν ὅπως παραστῶμεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἐκδήλωσιν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς συμπληρώσεως τῆς πρώτης δεκαπενταετίας ἀπὸ τῆς ιδρύσεώς της καὶ τῆς ἀπονομῆς τιμῆς εἰς τὸν ἀπὸ τῆς ιδρύσεώς της μέχρι σήμερον Πρόεδρον αὐτῆς κ. Νική-

ταν Σακελλαριδην, ὄτρηνδον τοῦ πνεύματος ἐργάτην, προαγόμεθα διὰ τοῦ παρόντος νὰ παρακαλέσωμεν Ὑμᾶς ὅπως δεχθῆτε τὰς ἐπὶ τούτῳ θερμὰς Ἡμῶν εὐχαριστίας ὡς καὶ τὸν δίκαιον ἔπαινον διὰ τὴν πολύτιμον συμβολὴν Ὑμῶν καὶ τοῦ κ. Προέδρου εἰς πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῆς φιλάτης ἰδιαίτερας πατρίδος Ὑμῶν, τῆς εὐάνδρου Νισύρου ἴσαν προσφιλοῦς Ἡμῶν.

Ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Ρόδου τῇ 8-12-1976

Διάπυρος πρὸς Κύριον Εὐχέτης

Ὁ Ρόδου Σπυρίδων

* * *

Ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Καρανικόλα,
Πρόεδρο τοῦ ΚΕΜΕ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ
Πρόεδρο τῆς Ἐπιτροπῆς Συμμαχικῶν Ἐκδόσεων

Γιὰ τὸ Νικήτα Ὁδ. Σακελλαριδην,
Πρόεδρο τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν

Δοκιμάζω ἐξαιρετικὴ χαρὰ πὸν συμπαρίσταμαι στὴ χαρμόσυνη σημερι-
νὴ συγκέντρωση γιὰ νὰ τιμήσουμε τὴν προσφορὰ ἐνὸς ἀκάματου δημιουργοῦ,
τοῦ Νικήτα Σακελλαριδην. Στέκομαι μὲ σεβασμὸ καὶ προσβλέπω μὲ ἀγάπη,
μὲ ἰδιαίτερη ἀγάπη, τὸ ἔργο του ὡς Προέδρου τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν
Μελετῶν. Ἐνα ἔργο πὸν θὰ μείνει, γιὰ νὰ διαλαλεῖ πὼς ἡ θέληση καὶ ἡ πίστη
μποροῦν νὰ ξεπεράσουν κάθε δυσκολία.

Τιμᾶμε μὲ τὴν παρουσία μας σήμερα οἱ Δωδεκανήσιοι τὸ Νικήτα Σα-
κελλαριδην, ἐπειδὴ, ὡς Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας τῶν Νισυρίων, κατόρθωσε χω-
ρὶς οικονομικὰ μέσα, χωρὶς καμιά ἰδιαίτερη ἠθικὴ ἐνίσχυση, μὲ μοναδικὸ ὄπλο
τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴ γενέτειρα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τοὺς ἀνθρώπους
τῆς, ὅσους πέρασαν καὶ ὅσους ζοῦν ἐκεῖ, νὰ μᾶς παρουσιάσει μιὰ ἀξιόλογη θε-
τικὴ προσπάθεια, πὸν ἀπεικονίζει τὴ ζωὴ, τὴ δράση, τὴν ἱστορία καὶ γενικὰ
τὴ φυσιογνωμία τῆς ὁμορφῆς Νισύρου.

Εἶναι ἄξιος ὁ μισθὸς σου, ἀγαπητὲ φίλε καὶ συλλειτουργεῖ στὸ βωμὸ τῆς
ἱστορικῆς παράδοσης. Μὲ τὸ ἔργο σας, σὺ καὶ οἱ ἄξιοι συνεργάτες σου, ἀνα-
στήσατε καὶ προβάλατε πανελληνίως τοὺς κοινοτικὸς ἄρχοντες τοῦ μικροῦ
ἀλλὰ τόσο φιλοπρόδοτον νησιοῦ σας, οἱ ὅποιοι κατάφεραν, σὲ δίσεκτους και-
ρούς, νὰ ἐκτελέσουν ἔργα κοινοτικῆς ἀναπτύξεως, νὰ καθιερώσουν θεσμοὺς
κοινωνικῆς προνοίας καὶ γενικὰ νὰ ἐπιτελέσουν ἔργα πὸν θὰ τὰ ζήλευαν πλού-
σιες, προικισμένες ἀπὸ τὴ φύση, κοινοτικὲς μονάδες, ἀπὸ αὐτὲς πὸν εἶχαν τὴν
εὐδυνχία νὰ ζοῦν μέσα σὲ κλίμα ἐλεύθερης διαβίωσης.

Εἶναι ἀκόμη ἀξιοσημείωτη ἡ πρόφορὰ σου, ἐπειδὴ μὲ τὸ ὕψηλὸ ἔργο

ποὺ ἐπωμισθήκατε σὺ καὶ οἱ συνεργάτες σου ἀποδείξατε ὅτι οἱ Νισύριοι στὰ χρόνια τῆς φρικτῆς μακρόχρονης δουλείας κατάφεραν νὰ παραμείνουν πιστοὶ στὶς ἐθνικὲς καὶ θρησκευτικὲς μας παραδόσεις καὶ νὰ διατηρήσουν ἀλώβητη τὴν ἐθνικὴ μας γλώσσα, ἀμίαντη τὴν ὀρθόδοξη πίστη τῶν πατέρων μας καὶ ἀναλλοίωτα τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα, τὶς παραδόσεις καὶ τοὺς θρόλους τοῦ Γένους.

Σοῦ εὐχομαι, ἀγαπητὲ φίλε, χρόνους πολλοὺς, γιὰ νὰ ὀλοκληρώσεις τὸ ἔργο σου.

11/12/1976

Ἀλέκος Καρανικόλας

* * *

ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν

Μαραθωνοδρόμον 23

Παλ. Ψυχικὸ Ἀθῆναι

Ἡ Ἐνωσις Δωδεκανησιῶν Διανοουμένων Γυναικῶν συγχαίρει θερμότερα Ἑταιρείαν Νισυριακῶν Μελετῶν διὰ λαμπρὰν πρωτοβουλίαν, καθὼς καὶ τὸν ἐπάξια τιμώμενον Πρόεδρόν της Νικήταν Σακελλαρίδην διὰ ἀξιόλογον πατριωτικὸν ἔργον, εὐχόμεθα συνέχιση ἐθνικῆς σας προσφορᾶς, ἣ ὅποια τιμὰ ὀλόκληρη τῇ Δωδεκάνησο.

Ἡ ΠΡΟΕΔΡΟΣ
Πασιθέα Σαλιγάρου

Ἡ ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ
Εὐρη Βαρίκα - Μοσκόβη

* * *

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΩΤ. Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΔΗΣ

Βασ. Σοφίας 79 - Τηλ. 712.876

Ἀθῆναι (140)

Κυριακὴ πρὸς 12-12-1976

Ἀγαπητέ μου

Μένω μὲ τὶς ἐξαιρέτες ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν χθεσινὴ ἐκδήλωση, στὴν ὁποίαν εἶχατε τὴν καλοσύνη νὰ μὲ καλέσετε.

Δὲν ξέρω τί νὰ πρωτοθαυμάσω! Τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ἑορτασμοῦ, τὰ θερμὰ καὶ ἐνθουσιώδη λόγια τῶν ὁμιλητῶν, τὴν ἐκδήλη χαρὰ τῶν παρευρεθέντων ἢ τὰ ἔξοχα — καὶ σοφὰ θὰ ἔλεγα — λόγια τοῦ τιμωμένου. Ἦσουν, πρᾶγματι, ὑπέροχοι. Σεμνοὶ ἀλλὰ καὶ φλογεροί, ἀπέριττοι ἀλλὰ καὶ στοχαστικοί, εὐφραδῆς ἀλλὰ καὶ χωρὶς στόμφον.

Εὐχομαι νὰ σὲ ἑορτάζουμε καὶ σὲ μιὰ ἄλλη δεκαπενταετία, ὕστερα ἀπὸ νέες πατριωτικὲς καὶ λογοτεχνικὲς ἐπιδόσεις.

Μὲ ἀγάπη
Σ. Ἀγαπητίδης

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Κ. ΠΛΗΘΙΑΔΗΣ

ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

Τηλ. 28.469 - ΚΩΣ

Ἐν Κῶ τῇ 30 Νοεμβρίου 1976

ΕΤΑΙΡΕΙΑΝ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Μαραθωνοδρόμον 23

Παλαιὸ Ψυχικό.

Ἀγαπητὲ Κε Ἀντιπρόεδρε,

Σὰς εὐχαριστῶ γιὰ τὴν πρόσκλησή Σας στὴ συνεστίαση τῆς 11 Δεκεμβρίου 1976. Θερμὰ συγχαρητήρια ἀξίζουν στὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο γιὰ τὴν ἀπόφασή του νὰ τιμῆσει τὸν Πρόεδρό του. Καὶ τοῦ ἀξίζει ἡ τιμὴ. Γιατὶ ὁ Νικήτας Σακελλαρίδης καὶ ἡ Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν ἐκφράζουν τὴν ἴδια ἔννοια. Εἶναι ἄροηκτα δεμένοι. Μποροῦμε νὰ τὸν παρομοιάσουμε σὰν τὸ χυμὸ ἑνὸς δέντρου, ποὺ κυκλοφορεῖ σ' αὐτὸ καὶ τοῦ δίνει τὴ ζωὴ. Καὶ στὰ 15 χρόνια ποὺ τώρα συμπληρώνονται ἀπὸ τὴν ἰδρυση τῆς Ἑταιρείας ὁ τιμώμενος Πρόεδρος τῆς ἔδινε τὴ ζωὴ.

Αὐποῦμαι ποὺ δὲν μπορῶ νὰ παραβρεθῶ στὴν ὁμορφη αὐτὴ γιορταστικὴ ἐκδήλωσή Σας. Στέλλω θερμὸ χαιρετισμὸ σ' ὅλους.

Μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐκτίμησή μου σὲ Σᾶς
καὶ τὰ μέλη τοῦ Διοικ. Συμβουλίου.

* * *

ΥΦΗΓΗΤΗΣ Κ. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΑΚΗΣ

ΠΑΘΟΛΟΓΟΣ - ΡΕΥΜΑΤΟΛΟΓΟΣ

29-11-78

Ἀγαπητέ μου Νικήτα

Αὐπᾶμαι πραγματικὰ ποὺ δὲν θὰ μπορέσω νὰ βρεθῶ κοντὰ στοὺς ἀγαπητούς μου Νισύριους, ποὺ πολὺ ἐπάξια θὰ τιμῆσουν ἑσένα, τὸν ἄοκνο πνευματικὸ ἐργάτη, γιὰ τὴν προβολὴ τοῦ μικροῦ νησιοῦ μας καὶ ιδιαίτερα τῆς λαογραφίας του. Εἶχα ἤδη ἀναλάβει ὑποχρέωση σὲ ἄλλη ἐκδήλωση τῆς Ἑταιρείας «Περιβάλλον καὶ Ὑγεία». Θὰ εἶμαι κοντὰ σας νοερώς καὶ μὲ ὅλη μου τὴν ψυχὴ ἓνα μεγάλο «μπρόβο».

Μὲ φιλία καὶ ἀγάπη
Κ. Ἀνδριωτάκης

ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ ΤΙΜΑ ΤΟΝ ΠΡΟΕΔΡΟ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Δωδεκανήσου, ὅπως εἶναι γνωστό, ὑπάγεται στήν ἀρμοδιότητα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Δεσμοὶ ἀκατάλυτοι ἐνώνουν τὰ νησιά μας μετὸν Ἅγιο Θρόνο.

Τὸ Πατριαρχεῖο μετὸ πατρικὸ του μάτι παρακολουθεῖ με ἀγάπη καὶ μεγάλο ἐνδιαφέρον τὰ ἔργα, ποὺ τὰ πνευματικά του παιδιὰ προγραμματίζουν καὶ ἐκτελοῦν στὶς τέσσερις Μητροπόλεις τῆς Δωδεκανήσου. Ἀλλὰ καὶ τὰ «μακρὰν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος εὐρισκόμενα» συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν γνησίων παιδιῶν καὶ ἀπολαμβάνουν τῆς πνευματικῆς φροντίδας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Τὸν Νικήτα Ὁδ. Σακελλαρίδη, ὡς πρόεδρο τῆς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, ποὺ ἐδρεύει στήν Ἀθήνα, ξεχώρισε καὶ τίμησε ἡ Ἐκκλησία ἡ Ὁρθόδοξη. Ὑστερα ἀπὸ εἰδικὴ εἰσήγηση τοῦ Μητροπολίτη Ρόδου κ.κ. Σπυρίδωνος, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ.κ. Δημήτριος, ἐκτιμώντας τὶς προσφεθεῖσες κοινωνικοθρησκευτικὲς, λαογραφικὲς καὶ τὶς ἄλλες πνευματικὲς ὑπηρεσίες τοῦ Νικήτα Ὁδ. Σακελλαρίδη, τοῦ ἀπένειμε τὸν Χρυσὸ Σταυρὸ τῆς Χιλιετηρίδας τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἡ ἀμοιβὴ αὐτὴ καὶ ὁ ἔπαινος εἶναι ἐπιστέγασμα μιᾶς ζωῆς γεμάτης δράση γιὰ ὅ,τι ἔχει σχέση μετὰ ἀγωνεσ ἐθνικοῦς, μετὰ προσπάθειες προβολῆς τῆς Δωδεκανησιακῆς, γενικά, καὶ τῆς Νισυριακῆς, εἰδικότερα, ἰδεολογίας.

Γιατὶ ὁ Νικήτας Σακελλαρίδης στάθηκε πρωτοπόρος πάντοτε σὲ ἐκδηλώσεις Πανδωδεκανησιακοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀναμείχθηκε σὲ Ἐπιτροπὲς γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν νησιῶν, κατ' ἐπανάληψη πρόεδρος τοῦ «Γνωμαγόρου» Ἀθηνῶν, τακτικὸς συνεργάτης τῶν Δωδεκανησιακῶν Συλλόγων, ἐμπνευστὴς καὶ πρωτοστάτης τῆς ἰδέας καθιερώσεως τοῦ Νεομάρτυρος Ἁγίου Νικήτα τοῦ Νισυρίου ὡς ἐπίσημου ἁγίου τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ γιὰ πρώτη φορὰ ἐπὶ προεδρίας του γιορτάσθηκε πανηγυρικὰ ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου μας μετὰ τὴν εὐκαιρία διακοσίων χρόνων ἀπὸ τοῦ θανάτου του (1732-1932) καὶ ἐκδόθηκε μετὰ τῆ φροντίδα τοῦ τότε Ἀρχιμανδρίτη καὶ μετὰ Μητροπολίτη Κῶ κυροῦ Ἐμμανουήλ, ἡ ἀκολουθία καὶ ὁ βίος τοῦ Νεομάρτυρα.

Στὴν προσπάθεια τοῦ Νισυριακοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν γιὰ τὴν ἐκδοση τοῦ Μηνιαίου Δελτίου τῶν Νισυριακῶν Χρονικῶν, τὸν βρῖσκουμε τακτικὸ

συνεργάτη με πολλά και ενδιαφέροντα χρονογραφήματα - ένθυμήματα.

Ἡ Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν τὸν ἔχει πρόεδρο ἀπὸ τῆ στιγμῆ πού ιδρύθηκε. Σὲ ἔξι ὀλόκληρους τόμους φθάνει μέχρι τώρα τὸ ἔργο, τὸ μεγάλο αὐτὸ ἔργο τῆς Ἑταιρείας. Ψυχὴ καὶ νοῦς τῆς ὁ Νικήτας Σακελλαρίδης.

Στὴν πληροφορία πού πήραμε, ὅτι ἡ ἀπονομὴ τοῦ Χρυσοῦ Σταυροῦ θὰ γίνεῖ στὴ Ρόδο, ὕστερα ἀπὸ ἐπιθυμία τοῦ Μητροπολίτη μας, ἡ «Πορφυρίς» στάθηκε ὑπερήφανα στὸ πλευρὸ τοῦ τιμωμένου.

Στις 11 Δεκεμβρίου 1977 ὁ Μητροπολιτικὸς Ναὸς τῆς Ρόδου ἦταν γεμάτος ἀπὸ Ροδίους καὶ Νισυρίους. Οἱ τοπικὲς ἐφημερίδες ἐνημέρωσαν κάθε φίλο, κάθε Νισύριο. Προεξάρχει στὴ Θεία Λειτουργία ὁ Μητροπολίτης Σπυρίδων.

Οἱ ἀρχὲς τῆς Ρόδου, με ἐπικεφαλῆς τὸν Δήμαρχο κ. Στ. Αὐγουστάκη, παροῦσες.

Ὁ λαογράφος ἀδελφὸς Κώστας Σακελλαρίδης καὶ ἄλλοι συγγενεῖς παρακολουθοῦν τὴ σεμνὴ τελετὴ.

Στὴν κατάλληλη στιγμή προσφωνεῖ τὸν τιμώμενο ὁ Μητροπολίτης, ἐξαίρει τὴν προσωπικότητά του καὶ τοῦ ἀπονέμει τὸν Χρυσὸ Σταυρὸ, ἐνῶ τὸ ἐκκλησίασμα ἀναφωνεῖ τὸ «ἄξιος». Συγκινημένος ὁμιλεῖ ὁ Νικήτας Σακελλαρίδης καὶ εὐχαριστεῖ γιὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ τιμὴ. Στὴ συνέχεια δίνεται δεξίωση στὶς παράπλευρες αἴθουσες τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ καὶ ὅλη ἡ τελετὴ ἀπαθανατίζεται με φωτογραφίες.

Ἡ παροικία τῶν Νισυρίων τῆς Ρόδου, τιμώντας τὸν ἄξιο συμπατριώτη τῆς, διοργανώνει βραδινὴ συνεστίαση στὸ Κέντρο «Ἑλληνικόν». Ἐκτὸς τῶν Νισυρίων, παραβρέθησαν ὁ Μητροπολίτης Ρόδου καὶ ἀρκετοὶ καλοὶ φίλοι τῆς παροικίας μας στὴ Ρόδο. Κατὰ τὰ ἐπιδόρπια προσφωνεῖ με ὀλίγα λόγια τοὺς φίλους, τοὺς πατριῶτες καὶ τὸν τιμώμενο ὁ Γεώργιος Κουμέντος καὶ στὴ συνέχεια ὁμιλεῖ γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴ δράση τοῦ Νικήτα Σακελλαρίδη ὁ Μιλτιάδης Λογοθέτης, διευθυντὴς τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ ἐπιμελητηρίου Ρόδου καὶ σύμβουλος τοῦ Παννισυριακοῦ Συλλόγου Ρόδου. Τελευταῖος μίλησε ὁ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ εὐχαρίστησε ὅσους συνέβαλαν στὴν ἐπιτυχία τῆς τελετῆς, τόνισε πῶς ἡ μεγάλη αὐτὴ τιμὴ δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικά σ' αὐτὸν ἀλλὰ καὶ στοὺς συνεργάτες του, πού με τὴν ἀπεριόριστη ἐμπιστοσύνη πού τὸν περιβάλλουν, τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἀναπτύξει κάθε πρωτοβουλία. Ἡ πρωϊνὴ τελετουργία καὶ ἡ συνεστίαση μαγνητοφωνήθηκαν με τὴ φροντίδα τοῦ συμπολίτη μας Γιάννη Σακελλαρίδη.

Ἔτσι ἐκλείσει ἡ ἡμερίδα συγκέντρωσης ἑορτασμοῦ καὶ χαρᾶς, πού διοργάνωσε ὁ Παννισυριακὸς Σύλλογος Ρόδου γιὰ νὰ συμμετάσχει στὴν τελετὴ

τῆς παρασημοφορήσεως τοῦ προέδρου τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν
μέ τὸ Χρυσὸ Σταυρὸ τῆς Χιλιετηρίδας τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Γεώργιος Ι. Κουμέντος

Ἀντιπρόεδρος

«Πορφυρίδος» Ρόδου

* * *

**Οἱ Νισύριοι τῆς Ἀμερικῆς τίμησαν τὸν Πρόεδρο
τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν**

Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀπονομὴ τοῦ Χρυσοῦ Σταυροῦ τῆς χιλιετηρίδας τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχην στὸν πρόεδρο τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν Νικήτα Ὁδ. Σακελλαρίδη, ὁ Σύλλογος τῶν Νισυρίων «Γνωμαγόρας» Νέας Ὑόρκης ἀποφάσισε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Παναγιώτατο Οἰκουμενικὸ Πατριάρχην γιὰ τὴν τιμὴ πὺ ἐπεφύλαξε στὴ Νίσυρο, νὰ συγχαρεῖ τὸν πρόεδρο τῆς Ἑταιρείας καὶ νὰ ὀργανώσῃ τιμητικὴ ἐκδήλωση στὴ Νίσυρο.

Στις 16 Αὐγούστου, στὴ λέσχη τοῦ «Γνωμαγόρα» Νισύρου, κατὰ τὴν ἐκδήλωση ὁ συντονιστὴς Κων. Ράλλης, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς ἐκδηλώσεως, ἔδωσε τὸ λόγος στὸν πρόεδρο τοῦ «Γνωμαγόρα» Νισύρου Γεώρ. Ἐμμανουήλ, στὸ δήμαρχο Νικ. Παπάτσο, στὸν πρόεδρο τοῦ συλλόγου Νισυρίων Ρόδου «Πορφυρίς» Γεώρ. Ἐμμ. Λαμπάδη, στὸ γεν. γραμματέα τοῦ «Γνωμαγόρα» Νέας Ὑόρκης Μιχ. Σακλαρίδη καὶ στὸν ἐκπρόσωπο τοῦ «Γνωμαγόρα» Ἀθηνῶν Γεωρ. Σακελλαρίδη, οἱ ὁποῖοι καὶ συνεχάρησαν τὸν τιμώμενο. Κύριος ὁμιλητὴς ἦτο ὁ ταμίας τοῦ «Γνωμαγόρα» Νέας Ὑόρκης Νικ. Σφακιανός, ὁ ὁποῖος προσέφερε σχετικὸ ψήφισμα χαραγμένο σὲ πολύτιμη πλάκα. Τελευταῖος μίλησε ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ εὐχαρίστησε τοὺς ὁμιλητὲς καὶ τοὺς παρευρεθέντες, ἀνέφερε τὸ ἔργο του στὰ 60 χρόνια τῆς ἀναμίξεώς του στὴ συλλογικὴ δράση τῶν Νισυρίων, τόνισε δὲ ὅτι τοῦτο εἶναι ἓνα καθήκον, στὴν ἐκπλήρωση τοῦ ὁποῖου ἐνισχύθηκε ἀπὸ τὴν ἀγάπη τῶν Νισυρίων καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν. Καὶ κατέληξε. «Ἡ ἀγάπη αὐτὴ καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη μοῦ ἔδωσαν τὴ δύναμη καὶ τὴν ὑποχρέωση νὰ προσφέρω. Δὲν ξέρω ἂν ἀνταποκρίθηκα. Ἐνα ἕμως μπορῶ νὰ Σᾶς βεβαιώσω, πὺς προσπάθησα».

Ἐπακολούθησαν τὰ συγχαρητήρια τῶν παρευρεθέντων καὶ ἡ σεμνὴ τελετὴ ἐτελείωσε.

«Ροδιακὴ» Ρόδου, φ. 9591, Πέμπτη 24 Αὐγούστου 1978

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Ἔθνογραφικά: *Τόμος 1 (Ναύπλιο 1978), Ἐκδότης: «Πελοποννησιακὸν Λαογραφικὸν Ἰδρυμα Β. Παπαντωνίου».*

Ὅταν διαβάζουμε κάτι ποὺ ἔχει σχέση με τὴ λαϊκὴ παραδοσιακὴ τέχνη, στὴ σκέψη μας ἔρχεται ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη. Ἡ μεγάλη αὐτὴ Κυρία τῆς Λαογραφίας μας, ποὺ ἦρθε μετὰ τὸ ἔργο τῆς ζωῆς της νὰ ὑποκαταστήσει τὶς ὑποχρεώσεις τοῦ Κράτους καὶ νὰ καλύψει τὴν ἀδυναμία τῆς Πολιτείας στὴ διάσωση, συγκέντρωση καὶ προβολὴ τῆς λαϊκῆς τέχνης.

Θεῖα οἰκονομία, τὸ κενὸ ποὺ ἄφησε μετὰ τὸ θάνατό της, ἦρθε νὰ καλύψει μιὰ στροφὴ, ποὺ παρατηρεῖται τὰ τελευταῖα χρόνια, πρὸς τὸν παραδοσιακὸ πολιτισμὸ καὶ ποὺ ἔχει σὰν συνέπεια νὰ ἀυξηθεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν λαογράφων ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴ λαϊκὴ τέχνη. Θὰ πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε, πὼς ἡ ἔρευνα πάνω στὸ ἀντικείμενο αὐτὸ τῆς λαογραφίας μας δὲν ἔχει προχωρήσει ὅσο θὰ περίμενε κανένας. Αἰτία ἴσως ἡ ἔλλειψη ἐιδικευμένων ἐρευνητῶν ἱκανῶν νὰ δοῦν τὴ λαϊκὴ δημιουργία σὰν ἔκφραση ἑνὸς συνόλου πολιτιστικῶν κοινωνικῶν ἢ ἄλλων προσπαθειῶν ἑνὸς λαοῦ, ποὺ τὸ αἰσθητικὸ κριτήριό του ἔχει διαμορφωθεῖ μέσα ἀπὸ τὶς διάφορες φάσεις τῆς διαδρομῆς τοῦ βίου του.

Στὸ πρόσωπο τῆς Ἰωάννας Παπαντωνίου δὲν βλέπουμε μόνο τὸν ἐιδικευμένο ἐρευνητὴ, τὸ σπάνιο αὐτὸ εἶδος ποὺ μᾶς λείπει, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἀπὸ τοὺς ἀξιους συνεχιστὲς τοῦ ἔργου τῆς Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη. Κοινὸ γνῶρισμα καὶ τῶν δύο ἡ ἀγάπη καὶ τὸ πάθος γιὰ τὸ ὥραϊο καὶ πολύτιμο αὐτὸ ἀντικείμενο τῆς λαογραφίας μας.

Ἡ Ἰ. Παπαντωνίου δημιούργησε τὸ «Πελοποννησιακὸν Λαογραφικὸν Ἰδρυμα Β. Παπαντωνίου». Παραχώρησε σ' αὐτὸ μετὰ ἀπλοχερίᾳ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς περιουσίας της κι ἔτσι τοῦ ἐξασφάλισε ἄνετα χρηματικὰ μέσα γιὰ τὸ ξεκίνημά του. Ἔκαμε τὸ Ἰδρυμα βίωμά της καὶ σὰν σκοποῦς τοῦ ἔταξε ὅλο τὸ εὔρος τῆς λαογραφίας. Μετὰ τὴν ἀξιοσύνη καὶ τὴν ἐμπειρία ποὺ τὴ διακρίνει, τὸ κατευθύνει μετὰ μεθοδικότητα στὴν ἐκπλήρωση τῆς ἀποστολῆς του. Στάθηκε ὁμως τυχερὴ στοὺς ἐπιστήμονες συνεργάτες ποὺ τῆς συμπαρᾶστέκονται.

Στὰ πέντε χρόνια ποὺ τὸ Ἰδρυμα λειτουργεῖ, ἔχει νὰ παρουσιάσει ἀξιόλογα ἐπιτεύγματα. Ξεπέρασε κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο τὰ διάφορα ὄργανα

νωτικά του προβλήματα κι έβαλε στέρεες βάσεις για μιὰ καλή και άποδοτική λειτουργία. Έντυπωσιακή είναι ή πλούσια συλλογή (250) Έλληνικών ένδυμασιών του Λαογραφικού Μουσείου Ναυπλίου.

Τò σημείωμα αυτό δέν έχει σαν σκοπό την άναφορά στο έργο του Ίδρύματος αλλά να παρουσιάσει τον Α΄ τόμο του περιοδικού «Έθνογραφικά». Είναι μιὰ πολύ έπιμελημένη, από κάθε πλευρά, έκδοση με ξενόγλωσσες περιλήψεις στο τέλος κάθε εργασίας. Άποτελει κάτι νέο ανάμεσα στις λαογραφικές εκδόσεις που κατά καιρούς βλέπουν το φώς. Περιέχει όμιλίες που άναφέρονται στη λαϊκή τέχνη γραμμένες με βαθειά γνώση των θεμάτων που πραγματεύονται.

Με την κυκλοφορία των «Ε.» τò Ίδρυμα άνταποκρίνεται στους μορφωτικούς σκοπούς που έχει τάξει σ' αυτό τò Συστατικό του. Γιατί πρέπει να τονιστεί πως οί μελέτες που δημοσιεύονται, χάρη στην άριότητα που τις χαρακτηρίζει, άποτελούν βοηθήματα πολύτιμα σε κάθε έρευνητή της λαογραφίας μας. Άς μñν ξεχνάμε πως στην ύπηρεσία της λαογραφίας έχουν έθελοντικά στρατευθεί άτομα που τους λείπει ή πείρα και ή έπιστημονική κατάρτιση. Άνάγκη λοιπόν ή έπιμόρφωση και ένημέρωσή τους. Σ' αυτούς άναφέρεται ό Καθηγητής Δ. Λουκάτος, όταν στο βιβλίο του «Είσαγωγή στην Έλληνική Λαογραφία» (1977) (σσ. 16-17) γράφει: «τò πλñθος των εύσυνείδητων κι άκούραστων έπαρχιακών λαογράφων... που σκύβουν στα έργα και τις ήμέρες των συχωριανών και των συμπολιτών τους και μās έδωσαν σε συλλογές και συγγραφές, που τύπωσαν με μόχθους και θυσίες, πολύτιμη ύλη για τή γενική έπισκόπηση του πανελληνίου λαογραφικού θησαυρού, για τή μεθοδική του κατάταξη και για τὰ συμπεράσματα που χαιρέται τώρα ή Λαογραφική Έπιστήμη». Η Συντακτική Έπιτροπή στην παρουσίαση του τόμου με σαφήνεια μās γράφει που σκοπεύει: «Ό πρώτος τόμος των «Ε.» με εργασίες κυρίως των έρευνητών του Ίδρύματος, επιχειρεί ν' άνταποκριθεί σε όρισμένα βασικά θέματα μεθόδου και προβληματικής της σπουδής του νεοελληνικού πολιτισμού και της σχετικής μουσειολογικής πρακτικής».

Σ' όλες τις εργασίες άναγνωρίζουμε πρακτική και χρησιμότητα, γιατί άντιμετωπίζουν κατά τον καλύτερο τρόπο ειδικευμένα θέματα της λαϊκής τέχνης και κατά έναν πάλι τρόπο θέτουν κανόνες και δίνουν οδηγίες που μπορεί να ληφθούν σαν κατευθυντήριες γραμμές, όχι μόνο από τους έρευνητές και συλλέκτες αλλά ιδιαίτερα από εκείνους που θά άσχοληθούν στη δημιουργία κι όργάνωση τοπικών Λαογραφικών Μουσείων και Συλλόγων στις έπαρχιακές πόλεις ή κοινότητες της χώρας.¹

1. Δ. Λουκάτου: «Είσαγωγή στην Έλληνική Λαογραφία» (Έκδοση Μορφωτικού Ίδρύματος Έθνικής Τραπεζής) 1977, σ. 89: «Είναι άπαραίτητη ή δημιουργία το-

Οί εργασίες - μελέτες του τόμου των «Ε.» είναι :

1) *Συμβολή στη μελέτη της γυναικείας παραδοσιακής φορεσιάς* : Ίωάννας Παπαντωνίου, σσ. 5-92. Η συγγραφέας της μεγάλου ενδιαφέροντος αυτής μελέτης είναι, όπως είναι γνωστό, μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἀναγνωρισμένες γιὰ τὴν ἀξία της ἐνδυματολόγους τῆς χώρας μας. Ἡ ἴδια μᾶς λέει (σσ. 51-52) πὼς στοιχεῖα γιὰ τὴ μελέτη της πήρε ἀπὸ τὶς 2750 πλήρεις ἐνδυμασίες τῶν διαφόρων μουσείων τῆς χώρας κι ἀπὸ αὐτοψία πὺ ἐκάμε ἢ ἴδια ἢ συνεργάτες της σὲ 300 χωριά καὶ πόλεις (πὺ τὶς κατονομάζει), ἀγκαλιάζοντας ὄλο τὸν ἠπειρωτικὸ καὶ νησιωτικὸ Ἑλλαδικὸ χῶρο. Κι ὅπως ἀναφέρει (σ. 52), «ἡ μελέτη βασίζεται σχεδὸν στὸ σύνολό της σὲ προσωπικὲς παρατηρήσεις».

Ἀκούραστη ἢ Ἰ. Παπαντωνίου, ὀπλισμένη μὲ ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονή, σποῦδασε τὸ ἀντικείμενο αὐτὸ τῆς ἀγάπης της, πὺ ἦταν καὶ τῆς ἐπιστήμης της, σ' ὄλο τὸν Ἑλληνικὸ χῶρο. Τὸ εἶδε σφαιρικᾶ. Τίποτα δὲν στάθηκε μακριὰ ἀπὸ τὴν ἔρευνά της : ἱστορικὸ παρελθόν, διαδρομὴ στὸ χρόνο, κοινωνικὲς συνθήκες τοῦ βίου, ξένες ἐπιδράσεις, θέματα κατασκευῆς κ.ά.

Ὑστερα ἀπὸ μιὰ νέα ἔρευνα τόσων χρόνων προσκομίζει νέες πληροφορίες καὶ ἐμπειρίες. Ἔτσι εἶδε τὸ φῶς μιὰ ἐργασία ἐπιστημονικᾶ θεμελιωμένη, πὺ τὴ διακρίνει γνώση καὶ μεράκι. Σ' αὐτὰ ἔχουν συνταιριάσει ἢ ἀγάπη καὶ τὸ πάθος γιὰ τὴ λαϊκὴ παράδοση καὶ σὰν εὐτυχὴ συγκυρία ὄλων αὐτῶν ἔχουμε μιὰ ὀλοκληρωμένη κλασικὴ θεώρηση τοῦ θέματος. Ἔτσι ἢ Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία ἀποκτᾶ μὲ τὴ μελέτη αὐτὴ τῆς Ἰ. Παπαντωνίου ἓνα πολῦτιμο λῆμμα στὸ κεφάλαιο : Ἑλληνικὴ παραδοσιακὴ ἐνδυμασία. Ἡ συγγραφέας ἐξομολογεῖται (σ. 5) : «Ἡ πρώτη μου αὐτὴ προσπάθεια γιὰ μιὰ εἰσαγωγή στὴν Ἑλληνικὴ παραδοσιακὴ ἐνδυματολογία γίνεται γιὰ νὰ βοηθήσει τοὺς νέους ἐρευνητὲς τοῦ κλάδου αὐτοῦ τῆς ἐθνογραφίας νὰ καταγράψουν καὶ νὰ μελετήσουν τὶς φορεσιὲς τοῦ τύπου μας τὴν ὕστατη στιγμή, μιὰ καὶ εἶναι θέμα ἂν μένουν ἀκόμα 10 χρόνια γιὰ ἔρευνα». Σὲ ὄλη τὴ μελέτη της δίνει ὀδηγίες στοὺς ἐρευνητὲς. Αὐτὸ εἶναι ἓνας ἀκόμα λόγος πὺ κάνει τὴν ἐργασία αὐτὴ πολῦτιμο βοήθημα κάθε νέου λαογράφου πὺ θὰ καταγίνει στὴ μελέτη τῆς παραδοσιακῆς λαϊκῆς τέχνης.

Τὴ μελέτη πλαισιώνουν πλῆθος ἀπὸ πληροφορίες, στοιχεῖα, ἀναφορὲς σὲ πηγές, 53 εἰκόνες μὲ σχόλια γιὰ τὴν κάθε μιὰ ἀπὸ αὐτές, 249 σχέδια φο-

---

πικῶν Λαογραφικῶν Μουσείων καὶ Συλλογῶν σὲ ὄλες τὶς ἐπαρχιακὲς πόλεις, ἢ ἀκόμη καὶ στὶς κοινότητες, ἐπειδὴ μὲ τὴ συγκέντρωση καὶ προβολὴ τῶν παλαιῶν ἀντικειμένων ὄχι μόνο γίνεται γνωστὸς καὶ μελετᾶται ὁ παλιότερος βίος, ἀλλὰ καὶ διασῶνται οἱ μορφές του, ὥστε νὰ ἐμπνεύουν καὶ νὰ ἐνθαρρύνουν τὴν παραδοσιακὴ μας συνέχεια». Εὐχόμεναι αὐτὴ ἢ ὑπόδειξη τοῦ σοφοῦ λαογράφου νὰ βρεῖ ἀνταπόκριση ἀπὸ τὸ Δήμαρχο Νισύρου ἢ ἀκόμη κι ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν.

ρεσιδών με κατάλογο αὐτῶν, εὐρετήριο-γλωσσάριο-ἐνδυματολογικῶν ὄρων, εὐρετήριο τοπωνυμίων καὶ βιβλιογραφία.

Στὴ Νισύρική φορεσιὰ ἀναφέρεται στίς σσ. 9γ, 13β, 14α, 34α καὶ 34β.

Ἐπισημαίνουμε τὴν πρακτικὴ ἀξία καὶ χρησιμότητα τῶν παρακάτω μελετῶν τοῦ τόμου, ποὺ πραγματεύονται ὀργανωτικὰ θέματα κι ἔχουν σχέση με τὴ λαϊκὴ παραδοσιακὴ τέχνη.

2) *Καταγραφή Ἐθνογραφικῶν Συλλογῶν*, Γιώτας Οἰκονομάκη - Παπαδοπούλου (σσ. 109-128).

3) *Ὁργάνωση καὶ λειτουργία ἐνὸς συγχρόνου Ἐθνογραφικοῦ Μουσείου*, Στ. Παπαδοπούλου (σσ. 131-158).

4) *Βασικὴ Μουσειολογικὴ Βιβλιογραφία* (Ι.Σ.Ο.Μ. Ὀκτώβριος 1975). Παρουσίαση Στ. Παπαδοπούλου (σσ. 159-168).

Ἀναφέρουμε ἀκόμα δύο ἄλλες ἐνδιαφέρουσες λαογραφικὲς ἐργασίες, ποὺ κι αὐτὲς προσφέρουν πολλὰ στὴν ἀξία τῶν «Ε.».

5) *Χορὸς καὶ πομπὴ τοῦ Ἄη Γιώργη*, Κατερίνας Ι. Κακούρη (σσ. 93-104) καὶ

6) *Τὸ σουράβλι χωρὶς τάπα*. Φοίβου Ἀνωγειανάκη (σσ. 105-108).

Τὸ σημεῖωμα ποὺ τελειώνει κίνητρο εἶχε τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴ συγκίνηση ποὺ δοκιμάσαμε ξεφυλλίζοντας τὴν ὥραία καὶ χρήσιμη αὐτὴ ἔκδοση. Εἶναι ἀπογοητευτικὸ ποὺ ὁ τύπος καὶ τὰ κρατικὰ μέσα ἐνημέρωσης δὲν προβάλλουν τέτοιες προσφορὲς ποὺ βοηθοῦν τὸ Ἔθνος στὴν αὐτογνωσία του. Οἱ εὐχὲς ὅλων ὄσων ἀγαποῦν τὴ λαογραφία τοῦ τόπου μας θὰ συνοδεύουν πάντοτε τὴν Ι. Παπαντωνίου καὶ τοὺς ἀξιους συνεργάτες της στὴ συνέχιση καὶ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου τους.

Κώστας Σακελλαρίδης

* * *

Ἡρακλῆ Μ. Καραναστάση : —*Τὸ χρονικὸ μιᾶς Οἰκογενείας (1977)*.

—*Ὁ γυιὸς τῆς μαμμῆς (χρονικὸ) (1978)*.

Ὁ Ἡρακλῆς Καραναστάσης ἐντάσσεται πλέον στὴ σειρά τῶν τοπικῶν ἐρευνητῶν ποὺ βρίσκουμε σὲ ὅλο τὸν Ἑλληνικὸ πολιτιστικὸ χῶρο, με τὶς ἐργασίες ποὺ ἔχει ὡς τὰ σήμερα δημοσιεύσει καὶ με τὰ δύο νέα του βιβλία. Ἡ Κῶς, ἡ ἰδιαίτερη πατρίδα του, στὸ πρόσωπό του ἀπόκτησε ἕναν ἀξιο ἐρευνητὴ.

Πολλὲς οἱ ἀρετὲς τῶν δύο βιβλίων: Ἡ μυθιστορηματικὴ ἀφήγηση δὲν μειώνει τὴ σωστὴ ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων ποὺ συνθέτουν τὸ χρονικὸ σὰν κύριο θέμα ποὺ ἀπασχολεῖ τὸ συγγραφέα.

Οί ἐργασίες αὐτοῦ τοῦ εἴδους, δυστυχῶς σπάνιες στὸν τόπο μας, ἔχουν τὸ προσὸν νὰ φροντίζουν χρονικὲς περιόδους ποῦ γι' αὐτὲς εἴτε ἔχουμε περιορισμένες πληροφορίες εἴτε μᾶς λείπουν ὁλότελα. Ἐναφερόμαστε ἰδιαίτερα στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, ποῦ οἱ ἱστορικὲς πηγές εἶναι ἀρκετὰ ἐλλιπεῖς. Ἀκόμα θὰ ἐπισημάνουμε μαρτυρίες ποῦ ἀναφέρονται στὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ, τὴν κοινωνικὴ διαβίωση καὶ τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς ἐποχῆς τῆς δουλείας τῶν νησιῶν μας, ποῦ συμβάλλουν πολὺ στὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας. Μεγάλη λοιπὸν ἡ χρησιμότητα τῶν χρονικῶν, γιατί βοηθοῦν τὸν ἱστορικὸ νὰ σχηματίσει ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς ἱστορίας ἐνὸς νησιοῦ ἢ ἀκόμα καὶ μιᾶς περιφέρειας, ὅπως τὰ Δωδεκάνησα. Προτέρημα καὶ τῶν δύο βιβλίων ὁ ὠραῖος ἄψογος λόγος, τὸ λιτὸ συναρπαστικὸ ὕφος τοῦ συγγραφέα κρατᾷ δέσμιο τὸν ἀναγνώστη.

Ὁ ἀφηγηματικὸς λόγος σταθερὸς στὸ θέμα ποῦ πραγματεύεται καὶ σὲ ὄσες περιπτώσεις ἐπεκτείνεται γίνεται γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς πιὸ ἄρτιας ἀνάπτυξης τοῦ χρονικοῦ.

Σημειώνουμε μιὰ παράλειψη, ποῦ εἶναι πιὸ ἐκδηλὴ στὸ πρῶτο βιβλίον παρὰ στὸ δεῦτερο, τὴν ἀπουσία χρονολογιῶν, ποῦ νὰ καθορίζουν, ἔστω καὶ περίπου, πότε ἔγιναν τὰ πιὸ σημαδιακὰ γεγονότα, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ ἀγορὰ τοῦ Ἐλαιώνα, ἡ ἐγκατάσταση τῶν πρώτων Νισύριων οἰκιστῶν στὴν παραλία τῆς Καρδάμενας κ.ἄ.

Καταλαβαίνουμε πὼς δὲν ὑπῆρχαν ἀκριβῆ στοιχεῖα γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν χρονολογιῶν, ὅμως ὁ συγγραφέας θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξαντλήσει τὸ θέμα καὶ σὲ τελικὴ κατάληξη μὲ ἀφετηρία τὴ γνωστὴ χρονολογία τοῦ γάμου τοῦ Μάρκου Καραναστάση (1887) νὰ δώσει περίπου τίς ἄλλες χρονολογίες. Ἐλπίζουμε πὼς σὲ νέα ἐκδοση ἢ παράλειψη αὐτὴ θὰ λείψει, ποῦ ὅσο βασικῆς σημασίας γιὰ ἓνα χρονικὸ καὶ ἂν εἶναι, δὲν μειώνει καθόλου τὴν ἀξία τοῦ βιβλίου.

Θὰ σταθοῦμε περισσότερο στὸ πρῶτο βιβλίον, γιατί μὲ τὸ περιεχόμενον του θεωροῦμε πὼς πλουτίζει τὴ Νισυριακὴ Γραμματολογία. Μᾶς δίδεται ἔτσι ἡ εὐκαιρία νὰ προσθέσουμε ἢ καὶ νὰ ὑπογραμμίσουμε ὀρισμένα περιστατικὰ ποῦ ἀναφέρονται καὶ ἀφοροῦν τὴ Νίσυρο καὶ τὴ δράση Νισυριῶν.

Ὁ Γ. Ἐμμανουηλίδης ξεκίνησε ἀπὸ τὰ Νικεῖα, τὸ τρίτον χωριὸ τῆς Νισύρου, ποῦ ἀνέκαθεν φημιζόταν γιὰ τὴν εὐσέβεια τῶν κατοίκων του, τὸ σεβασμὸ τῶν οἰκογενειακῶν παραδόσεων, τοὺς στενοὺς δεσμοὺς ποῦ ἐνώνουν τὰ μέλη κάθε οἰκογένειας. Αὐτὸ τὸ μικρὸ χωριὸ τῆς Νισύρου, τὸ εὐάνδρον, ἔβγαλε σεμονοὺς ἱεράρχες, ἀξιους δικαστές, ἐπιστήμονες, ἐπιχειρηματίες, ποῦ ὅσο καὶ νὰ πλουταίνουν καὶ νὰ διαπρέπουν στὰ ξένα, ποτὲ δὲν ξέχασαν τὸ ὠραῖο γραφικὸ χωριὸ τους, τὰ Νικεῖα.

Ἐνα τέτοιο ἀξιο τέκνο τῶν Νικειῶν στάθηκε ὁ πρῶτος ἥρωας τοῦ χρο-

νικοῦ, γιατί ὑπάρχουν κι ἄλλοι, ἔστω κι ἂν δὲν προβάλλονται ὅσο πρέπει, ποὺ ξεκίνησε καὶ ξεχέρσωσε μιὰ πλαγιὰ βουνοῦ γιὰ νὰ δημιουργήσει τὸν Ἐλαιώνα, μιὰ πλουτοπαραγωγικὴ πηγὴ τῆς Κῶ.

Στὴ σελ. 16 ἀναφέρεται πὼς ἀλόκληρες συνοικίες ἀπὸ Νισύριους συναντοῦσες στὸ Πέραν καὶ στὸ Γαλατὰ τῆς Πόλης καὶ στὴν Ὀντέσσα τῆς Ρωσσίας». Στὴν πληροφορία αὐτὴ ἔχουμε νὰ προσθέσουμε πὼς στὴν Ὀδησσὸ καὶ στὴν Πόλη ὑπῆρχαν νισυριακὲς παροικίες πρὸ τοῦ 1880, ποὺ εἶχαν συλλόγους καὶ ἔδειχναν ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ προβλήματα τοῦ νησιοῦ. Τοῦτο βεβαιώνεται ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτη, τὰ δημοσιευμένα ἢ ἀδημοσίευτα. Ὁ σύλλογος τῶν Νισυρίων τῆς Πόλης ἀντιδικοῦσε τὸ 1880 μὲ τὸν Λογοθέτη γιὰ ἐκπαιδευτικὰ θέματα τοῦ νησιοῦ.

Οἱ παροικίες τῆς Ὀδησσοῦ καὶ τῆς Πόλης θεωροῦνται οἱ πρῶτες νισυριακὲς συγκροτημένες ἀπὸ ἀπόδημους νησιώτες. Στὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ στὶς ἀρχὲς αὐτοῦ ποὺ διανύουμε, ἄρχισε νὰ δημιουργεῖται ἡ παροικία στὴν Ἀμερικὴ (Νέας Ὑόρκης) ποὺ τόσο βοήθησε τὸ νησί. Γιὰ τὸ θέμα τῶν νισυριακῶν παροικιῶν καὶ γιὰ τὴν προσφορὰ τῶν ξενιτεμένων Νισυρίων πολλὰ θὰ εἶχε κανένας νὰ γράψει. Θὰ ἀρκεστοῦμε μόνο νὰ ἀναφέρουμε πὼς ὅλοι τους, εἴτε σὰν ἄτομα εἴτε σὰν ὀργανώσεις, πρόσφεραν ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στὴ γενέτειρά τους.

Ἡ ἀγορὰ τοῦ Ἐλαιώνα πρέπει νὰ ἔγινε στὰ χρόνια 1855-1858. Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ οἱ Νισύριοι Σοφός, Λαμπάδης καὶ Παπακωνσταντῆς κτίζουν τὰ πρῶτα σπίτια στὴν παραλία τῆς Καρδάμενας. Γίνονται ἔτσι οἱ πρῶτοι οἰκιστὲς τῆς (σελ. 66). Ὑστερα ἀπὸ 30 χρόνια θὰ κατεβοῦν οἱ ντόπιοι ἀπὸ τὴν Παλιὰ Καρδάμενα. Ἡ σημερινὴ Καρδάμενα, μιὰ γραφικὴ παραλιακὴ κωμόπολη, ἀπὸ τὰ πιὸ ὠραῖα τοπία τῆς Κῶ, ἀγναντεύει τὴ Νίσυρο, τὸ νησί ἀπ' ὅπου ξεκίνησαν οἱ πρῶτοι οἰκιστὲς τῆς.

Ὁ Νισύριος Γ. Ἐμμανουηλίδης, ὁ ἰδρυτὴς τῆς Καρδάμενας, ὅπως ἀργότερα (1884) οἱ γιατροὶ Μιχαὴλ Παρθεσιάδης καὶ Ν. Ἀνδριωτάκης, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν σκαπανεῖς τῆς προόδου τῆς Κῶ. Αὐτὸ ἄλλωστε διαφαίνεται ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τοῦ χρονικοῦ.

Ἦταν φυσικὸ σὲ νησιά ποὺ ζοῦσαν κάτω ἀπὸ προνομιακὸ καθεστῶς, ἢ πρόοδος, ἢ ἀναγέννηση νὰ προηγηθεῖ τῶν νησιῶν, ὅπως ἡ Κῶς, ὅπου οἱ κάτοικοί τους ἦταν κάτω ἀπὸ τὴν τουρκικὴ στιγμὴ δεσποτεία. Τὴν ἀλλαγὴ αὐτὴ τοποθετοῦμε μετὰ τὴ δημιουργία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ τὸ 1835, χρονολογία τῆς ἐπιβεβαίωσης τῶν προνομίων γιὰ τὶς Νότιες Σποράδες (χρονολογία φερμανίου τοῦ Σουλτάνου Μαχμουτ τοῦ Β').

Οἱ ἐλευθερίες ποὺ ἴσχυαν στὰ μικρὰ νησιά βοήθησαν πολὺ νὰ ἀναδειχθοῦν δημιουργικὲς προσωπικότητες. Ἡ παιδεία, οἱ σπουδὲς στὴν Πόλη

και στην Αθήνα, η βοήθεια των διαφόρων παροικιών είχαν αρχίσει να αποδίδουν καρπούς.

Στη μικρή Νίσυρο, ανάμεσα στα προϊόντα που ανέκαθεν εξάγει, την πρώτη θέση είχε και έχει το προϊόν άνθρωπος. Ξεάγει λοιπόν το νησί αυτό ανθρώπους.

Αυτούς που έστειλε στην Κω ήταν οι καλύτεροι, ίσως τους διάλεξε σαν υποχρέωση προς τη μάνα της Κω, όπως το θέλει η μυθολογία μας.

Πρέπει τον τοπικό έρευνητή, που μάς πρόσφερε τα βιβλία αυτά, να τον απασχολήσει το πρόβλημα, γιατί στην αναγέννηση της Κω, που αρχίζει να διαφαίνεται τις τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα, ρόλο πρωτεργατών παίζουν ξένοι την καταγωγή και ιδιαίτερα Νισύριοι. Είναι ένα πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπισθεί και να εξηγηθεί χωρίς προκατάληψη.

Τελειώνοντας θέλουμε ακόμα να σημειώσουμε πως ο Γ. Έμμανουηλίδης είναι ο πρώτος επιχειρηματίας των νησιών μας, που φέρνει πλούτη που απόκτησε στα ξένα και κάμνει μιιά μεγάλη, για τα μέτρα της εποχής εκείνης, επένδυση, για να βοηθήσει το νησί που στάθηκε πια πατρίδα του.

Ή μετέπειτα άτυχη εξέλιξη δεν έχει καμιά σημασία ούτε μειώνει την αξία του έργου του δημιουργού του Έλαιώνα. Πάνω απ' όλα ο Νισύριος αυτός στάθηκε ο γενάρχης μιās οικογένειας που άφησε τους άξιους απογόνους. Ήμεεις οι Νισύριοι είμαστε περήφανοι για την ώραία συμπατριώτισσά μας που γέννησε τους Καραναστάσηδες, τον Ήρακλή και τον Τάσο, τους εξαιρετους αυτούς επιστήμονες που τιμούν τα νησιά και την Έλληνική διανόηση.

Και τώρα στο δεύτερο βιβλίο: Ο συγγραφέας αναφέρει στον πρόλογο: «Όσα αναφέρονται και αναπτύσσονται διεξοδικά... αποτελούν και συνθέτουν μιάν ακέραιη αλήθεια. Αυτή που βγαίνει καθαρή και άφτιασίδωτη μέσα από τα γεγονότα που ιστορώ». Την προκαταβολική αυτή δήλωση τη θεωρούμε χωρίς αντικείμενο, γιατί οι μαρτυρίες, που πολλές φορές είναι τεκμηριωμένες με επίσημα έγγραφα, έρχονται από τη φύση τους αδιάψευστες να επιβεβαιώσουν τα γεγονότα του Χρονικού κι έτσι θέμα αμφιβολίας δεν υπάρχει στον αναγνώστη.

Ή ιστορία μιās χώρας δεν είναι άλλη από την ιστορία των ανθρώπων της. Αυτοί με τις πράξεις τους δημιουργούν και συνθέτουν την ιστορία.

Το χρονικό των Γκίκα, που τόσο παραστατικά μάς ιστορεί ο συγγραφέας, είναι κάτι βγαλμένο από τους άγώνες των επώνυμων ή ανώνυμων Έλλήνων που έζησαν στη σκλαβιά. Οι μορφές της Μαμμής, του Γιάννη Γκίκα πατέρα, νομίζεις πως βγήκαν από το μαρτυρολόγιο του Γένους. Ο Μανώλης Γκίκας είναι ένας από τη γενιά των Άνταίων της Φυλής, από τους

ἀκατάβλητους ρωμιούς πού δὲν τὸ βάζουν κάτω. Εἶναι αὐτοὶ πού οἱ ἀξιοσύνη τους μᾶς κάνει ὑπερήφανους γιὰ τὴ ράτσα μας. Ἀπὸ τὴ γενιά αὐτῆ, πού σκοπὸ ζωῆς εἶχε τὸ «προκινδυνεύειν» στὸν ἀγώνα κατὰ τοῦ κατακτητῆ, βγήκε ὁ Ἀντώνης Γκίκας, ὁ μάρτυρας, ὁ κατάσκοπος τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους πού δροῦσε μέσα στοῦ μεγάλῃς σημασίας Ἰταλικὸ Προξενεῖο τῆς Πάτρας. Ἡ φύση τῆς ἀποστολῆς μόνο παρεξηγήσεις, κατατρεγμοὺς καὶ πίκρες τοῦ ᾠφερε.

Ὁ συγγραφέας μὲ τὸ βιβλίο του, σὰν παλιὸς ἐκπαιδευτικὸς, ἐκπληρῶνει ἓνα χρέος τῆς Κῶ καὶ τῆς Δωδεκανήσου στὸν Ἀντώνη Γκίκα, γιὰ τὴν προσφορά του στὸν ἀγώνα κατὰ τῶν τότε κατακτητῶν τῶν νησιῶν.

Σὰν ἀναφορὰ στοὺς ἥρωες κρίνουμε τὸ ἔργο αὐτό, πού εἶναι ὄχι μόνον ὑποχρέωση στὴ μνήμη τους, ἀλλὰ καὶ ἐθνικὴ ἀνάγκη, ἰδιαίτερα σ' αὐτὲς τὶς ἐπικίνδυνες μέρες πού περνοῦν τὰ νησιά μας.

Ξέχωρα ἀπὸ τὰ παραπάνω τονίζουμε τὴ χρησιμότητα πού προσφέρουν στὴν ἱστορία τῆς Κῶ τὸ πλῆθος τῶν πληροφοριῶν γιὰ τὰ χωριά Ἀντιμάχεια καὶ Καρδάμενα. Ἡ καταγραφή τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων, οἱ διάφορες ἱστορίες, τὰ λαογραφικὰ καὶ ἀνθρωπολογικὰ στοιχεῖα καθιστοῦν τὸ βιβλίο μοναδικὸ ἀπόκτημα στοῦ εἶδος του.

Κώστας Σακελλαρίδης

* * *

«Δωδεκανησιακὰ Χρονικά» : Ἐτήσια περιοδικὴ ἔκδοσις. Τόμος Ε' -1976, Ἀθήναι 1978 (Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου), σσ. 381+πίνακες.

Τὰ Δωδεκάνησα ἔχουν πιά ἐπίσημα καθιερώσει τὴν πνευματικὴ τους παρουσία στὸν ἐπιστημονικὸ χῶρο τῆς Πατρίδας μας¹. Σήμερα, πού κρατοῦμε στὰ χέρια μας τὸν Ε' τόμο τοῦ περιοδικοῦ «Δωδεκανησιακὰ Χρονικά», ἀποτελεῖ μὲ τὶς ἄλλες αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις τῆς «Στέγης» τὴν ἀδιάψευστη μαρτυρία.

Ὁ Ἑλλαδικὸς χῶρος τοῦ νησιωτικοῦ Αἰγαίου, πού αἰῶνες εἶχε βρε-

---

1. Μετὰ τὸ δεῦτερο Παγκόσμιο Πόλεμο καὶ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Δωδεκανήσου, εἶδαν τὸ φῶς, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ διάφορα αὐτοτελεῖ ἔργα τῶν ἐπιστημόνων Δωδεκανησιῶν καὶ μὴ καὶ τὰ περιοδικὰ: «Τέχνη», «Καλυμνιακὸς Παλμός», «Ἀναγέννησις», «Ἐκκλησιαστικὴ Κῶς», «Δελτίον Λυκείου Ἑλληνίδων Καρπάθου (ἢ Ἀθηνᾶ)», «Ἡ Φωνὴ τῆς Ἀποκαλύψεως», «Ἐλεύθερα Δωδεκάνησα», «Δωδεκανησιακὴ Ἐπιθεώρησις», «Νισυριακὰ Χρονικά», «Δωδεκάνησος», «Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον», «Νισυριακὰ», «Δωδεκανησιακὰ», «Τὰ Συμαϊκὰ» κ.ἄ.

θεϊ ἀπὸ τὸν ἕναν κατακτητὴ στὸν ἄλλο, δὲν ἀλλοιώθηκε, ἀλλὰ ζωντανός, ἀτόφιος καὶ μὲ ὑπερηφάνια διατήρησε ὅ,τι σήμερα προβάλλεται. Οἱ ἀδούλωτοι ἄνθρωποι τῶν νησιῶν μας, μὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πνεύματος, ἔδωσαν τὸ παρὸν καὶ μάλιστα στὶς πιὸ δύσκολες στιγμὲς τῆς βαριάς δουλείας. Σήμερα ὑπερηφανεύονται καὶ προβάλλουν τὶς ἐποχὲς τοῦ παρελθόντος, τὰ πρόσωπα, τοὺς ἀγῶνες, τὶς συνήθειες ποὺ διατηρήθηκαν ἀτόφιες σὲ μᾶς σὰν παράδοση, μὲ μιὰ λέξη τὴν Ἑ λ λ η ν ι κ ὀ τ η τ α τῆς Δωδεκανήσου.

Ἡ σύλληψη τῆς ιδέας, σὰν ἔργο καὶ σκοπὸ, πρέπει νὰ κολακεύει ἐκείνους, ποὺ μὲ μόνη τὴν ἀγάπη τῆς ιδιαίτερης πατρίδας ἔφθασαν ἐκεῖ μετρώντας τὴ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη τὴν ἐπιτυχία τῆς πραγματώσεως μιᾶς πνευματικῆς πανδαισίας, σὲ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα, ἄξια προσοχῆς καὶ ἀξιόλογης συζητήσεως.

Καιρὸς ὅμως νὰ ἐντοπίσουμε τὶς ἐργασίες τοῦ τόμου ποὺ κοσμοῦν τὶς σελίδες του μὲ τὴν ποικιλία τῶν θεμάτων καὶ νὰ μεταφέρουμε τὸν πίνακα περιεχομένων, ποὺ σὰν πρώτη γνωριμία θὰ κεντρίσει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη. Χ. Ι. Παπαχριστοδούλου : «Συμβολὴ στὸ τοπωνυμικὸ τῆς Ρόδου», Εἰνα Β. Antonίου : «Ἐπισκόπηση τῆς Χάλκης τῆς Δωδεκανήσου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα», Ι. Π. Γεωργίου : «Λαογραφικὰ Λέρου», Η. Seiler (Μετάφραση Κ. Μηνᾶ) : «Τὸ πρόβλημα τῶν λεγομένων διπλῶν μὲ ιδιαίτερη ἀναφορὰ σὲ μερικὲς δωδεκανησιακὲς διαλέκτους», Ι. Μ. Χατζηφώτη : «Λόγιοι Δωδεκανήσου», Γ. Θ. Βεργωτῆ : «Ἱστορικά τινα περὶ τῆς δράσεως τῶν ἑτεροδόξων εἰς τὴν ἱερὰν Μητρόπολιν Ρόδου», τοῦ ἰδίου : Νικ. Α. Φοροπούλου : «Σελίδες ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν τῆς Πάτμου. Φιλικὲς σχέσεις τῆς Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου μὲ τὶς καθολικὲς δυνάμεις τῆς Δύσεως», Κ. Τσαλαχούρη : «Τὰ Δωδεκάνησα καὶ οἱ Τοῦρκοι», Ι. Μ. Χατζηφώτη : «Μαρτυρίες γιὰ τὸ δημόσιο καὶ ἰδιωτικὸ βίον τῶν Συμαίων» (συνέχεια), Μιλτ. Ι. Λογοθέτη : «Χρονικὸ τῶν προσπαθειῶν γιὰ τὴ δημιουργία Ἀνωτάτου Ἐκπαιδευτικοῦ Ἰδρύματος στὴ Δωδεκάνησο» (1974-1976) καὶ τέλος Παράσχου Δ. Παράσου : «Κριτικὴ τοῦ Δωδεκανησιακοῦ βιβλίου».

Ἀπὸ τὶς ἀξιόλογες μελέτες ποὺ κοσμοῦν τὸν τόμο αὐτὸ σταματῶ στὴν ἐργασία τοῦ κ. Χριστοδούλου Ι. Παπαχριστοδούλου, γνωστοῦ μέχρι σήμερα γιὰ τὶς πολλαπλὲς του προσφορὲς γύρω ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Δωδεκανήσου καὶ ιδιαίτερα τῆς Ρόδου. Ὁ σ. ἐπανέρχεται σὲ ἕνα προσφιλὲς καὶ οἰκεῖο γι' αὐτὸν θέμα ποὺ ἀφορᾷ στὸν τοπωνυμικὸ χῶρο τῆς Ρόδου, ἐμπλουτίζοντας τὴ μελέτη του μὲ νέα στοιχεῖα, ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ θησαυροῦ τοῦ νησιοῦ. Ὁ ἀποθησαυρισμὸς τῶν τοπωνυμίων, ποὺ μὲ μόχθο καὶ ἀγάπη ἔχει γίνει ἀπὸ τὸν σ., διαφωτίζει

καὶ περιβάλλει τὴν Ἑλληνικότητα τῆς Ρόδου, παρὰ τὶς ἀλλεπάλληλες κατακτήσεις τοῦ νησιοῦ.

Ὁ ἐπιστημονικὸς τρόπος τῆς παρουσιάσεως τῆς μελέτης καὶ ἡ ἐξακριβωμένη τοποθέτηση τῶν τοπωνυμίων εἶναι ἓνα ἐπὶ πλέον δείγμα τῆς ἀγάπης τοῦ συγγραφέα γιὰ τὴ διατήρηση τοῦ τόσο πολύτιμου ὕλικου ποὺ τείνει νὰ χαθεῖ στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Ὁ ἴδιος ὁ μελετητὴς ἐπισημαίνει τὴν ὑπαρξὴ καὶ ἄλλου ὕλικου καὶ εὐχεται σὲ νεώτεροὺς ἐρευνητὲς νὰ καταπιασθοῦν μὲ τὸ θέμα αὐτό, γιὰ νὰ διατηρηθεῖ ἡ ἔννοια τῆς παραδόσεως.

Οἱ εἰδολογικοὶ πίνακες στὸ τέλος τῆς μελέτης καθιστοῦν τὴν ἐργασία ὀλοκληρωμένη καὶ εὐχρηστη, οἱ δὲ πίνακες τῆς πρώτης μελέτης τοῦ 1951, ποὺ συνοδεύουν τὴν ἐργασία τοῦ κ. Παπαχριστοδοῦλου, φανερόνουν τὸ μέγεθος τῆς προσφορᾶς του στὰ τοπωνύμια τοῦ νησιοῦ καὶ γενικότερα τῆς ἱστορίας του.

Σχετικὰ μὲ τὴν παράδοση καὶ τὸ λαογραφικὸ ὕλικό, ποὺ πρέπει νὰ διατηρηθεῖ σὰν ζωντανὴ παρουσία τοῦ χθὲς στὰ νησιά μας, εἶναι ἡ λαογραφικὴ μελέτη τοῦ κ. Ι. Γεωργίου τὰ «Λαογραφικὰ Λέρου», ποικίλης ὕλης, ἐθίμων μὲ ἰδιαίτερο χρῶμα, ποιημάτων γνωστῶν καὶ ἀγνώστων στιχουργῶν τοῦ νησιοῦ, μαντινάδες, νανουρίσματα, μοιρολόγια, ἐρωτικά, κατάρες, σκωπτικὰ κ.ἄ. Ἡ μικρὴ συλλογὴ τῶν τοπωνυμίων καὶ τὰ γλωσσικὰ τοῦ νησιοῦ κλείνουν τὴ μελέτη τοῦ σ., δίνοντας ἔτσι τὴν εὐκαιρία, μὰ καὶ τὴν ἀφετηρία, γιὰ μιὰ περαιτέρω ἐρευνα σὲ ἄλλους ἢ καὶ στὸν ἴδιο ἀκόμα τὸν συγγραφέα, πολύτιμη γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Λέρου.

Στὸ γλωσσικὸ τομέα ἐπισημαίνουμε τὴ μελέτη τοῦ καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κολωνίας κ. H. Seiler σὲ μετάφραση τοῦ Κ. Μηνᾶ, γιὰ ἀναφορὰ του στὴ Δωδεκανησιακὴ διάλεκτο τῶν νησιῶν μας, ποὺ μᾶς τιμᾷ ἰδιαίτερα καὶ ἀνοίγει νέες προοπτικὲς, παρὰ τὶς ἀλλεπάλληλες ἐπιδόσεις καὶ ἐκδόσεις δικῶν μας γλωσσολόγων σχετικῶν μελετῶν.

Ἐνα καυτὸ θέμα ποὺ ἀπασχολεῖ καὶ σήμερα τὰ νησιά μας θίγει μὲ ὅλες τὶς ἱστορικὲς προεκτάσεις του ὁ κ. Κ. Τσαλαχούρης, δίνοντας στὸ μέτρο μιᾶς περιορισμένης ἐκτάσεως ἐνὸς ἄρθρου «ντοκουμέντου» στοιχεῖα πολὺτιμα τῆς πρόσφατης ἱστορίας τῶν νησιῶν μας, ποὺ ἡ πικρὴ ἀλήθεια τους μᾶς δημιουργοῦν πολλὰ σκέψεις καὶ καθιστοῦν ἐπιτακτικὴ τὴν ἀντίδρασή μας σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν κατάλυση τῶν ἀγῶνων τοῦ Δωδεκανησιακοῦ λαοῦ, ποὺ αἰῶνες πάλαιψε νὰ ἀποκτήσει τὴν ἐλευθερία του.

Τὰ «Δωδεκανησιακὰ Χρονικὰ» φιλοξενοῦν μέρος τῆς διατριβῆς τῆς κ. Eva B. Antonίου μὲ τὸν τίτλο : «Ἐπισκόπηση τῆς Χάλκης τῆς Δωδεκανήσου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα», μελέτης ποὺ μὲ τὴν παρουσία της σὲ ξένο πανεπιστήμιο καὶ ξένη γλῶσσα, ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία στὴ σ. νὰ προβάλλει ἓνα

ἀπὸ τὰ νησιὰ τῆς Πατρίδας καὶ μάλιστα στὸν ἀρχαιολογικὸ καὶ ἱστορικὸ χῶρο.

Κλεινόντας τὸ βιβλιοκριτικὸ σημείωμά μου ἐπισημαίνω τὸ «Χρονικὸ τῶν προσπαθειῶν γιὰ τὴ δημιουργία Ἀνωτάτου Ἐκπαιδευτικοῦ Ἰδρύματος στὴ Δωδεκάνησο (1974-1976)» τοῦ Μιλτ. Ι. Λογοθέτη, προέδρου τῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου, ποὺ ἐκτὸς τῆς ἱστορικῆς τοποθετήσεως τοῦ τόσο καυτοῦ θέματος γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐξύψωση τῶν νησιῶν μας, μέσα στὴν ὅλη προσπάθεια ποὺ καταβάλλεται σήμερα γιὰ τὴν ἀναγέννηση τοῦ τόπου, δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ τονισθεῖ ἀκόμα μιὰ φορὰ ἢ ἀναγκαιότητα τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος, σὰν ἐθνικὴ ἀνάγκη καὶ ἀπαραίτητη προϋπόθεση τὸν ἄκριτου χώρου τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος.

Νικ. Α. Φορόπουλος

* * *

«Τὰ Συμαϊκά»¹, *σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς Ἐπιτροπῆς Συμαϊκῶν ἐκδόσεων, ἐπιμέλεια ἐκδόσεως: Ἀλεξ. Σ. Καρανικόλα, τ. Α' Ἀθῆναι 1972, σσ. 250 + πιν., περ. 2 + πιν., τ. Β' Ἀθῆναι 1974, σσ. 316 + πιν., περ. + 2 πιν. ἐπιτρ. ἐκδόσ.*

Ἀπὸ τὸ 1972 ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του στὴν Ἀθήνα ἓνα νέο σύγγραμμα περιοδικό, «Τὰ Συμαϊκά», ποὺ διεκδικεῖ ἄξια τὴν παρουσία του στὸν ἐπιστημονικὸ χῶρο. Ἡ Σύμη, ἓνα ἀπὸ τὰ νησιὰ τῆς Δωδεκανήσου μὲ ἀξιόλογη ἱστορικὴ προβολὴ σ' ὄλους τοὺς ἀγῶνες τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, ἔχει νὰ παρουσιάσει ἀξιόλογους ἐπιστήμονες, ποὺ καὶ τώρα μὰ καὶ στὸ παρελθὸν ἔφεραν καὶ φέρνουν σὲ φῶς τὸ πλούσιο ἱστορικὸ, γλωσσικὸ καὶ λαογραφικὸ ὕλικό τοῦ νησιοῦ. Ἀναφέρω αὐτοὺς ποὺ τώρα δὲν ὑπάρχουν, μὰ εἶναι πάντα ἐπίκαιροι, ὅπως ὁ Δημοσθένης καὶ Νικίτας Χαβιαρᾶς, ὁ Μιχαὴλ Γρηγορόπουλος, ὁ Μιχαὴλ Βολονάκης, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁ Γεώργιος Οἰκονόμου, ὁ Παπα-Σωτῆρης Καρανικόλας, ποὺ μὲ τίς μελέτες του σχεδὸν σ' ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐπιστήμης τίμησαν τὸ νησί τους καὶ ὀλόκληρη τὴ Δωδεκάνησο.

Ἡ ἀνάγκη τέτοιων πρωτοβουλιῶν κατὰ τὴ γνώμη μας εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰτὶ ἡ σοβαρὴ ἔρευνα γύρω ἀπὸ θέματα ποὺ ὑπηρετοῦν τοπικὰ τὰ μικρότερα διαμερίσματα τῆς χώρας, ἴσως δὲν θὰ ἔβλεπε τὸ φῶς τῆς δημοσιό-

1. Μὲ «Τὰ Συμαϊκά» ἔχω ἀσχοληθεῖ καὶ παλαιότερα σὲ γενικὲς γραμμές, (βλ. «Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον» ΣΤ' (1976), σσ. 218-220) σὰ μιὰ προσπάθεια ἀξιοποιήσεως τοῦ προγονικοῦ θησαυροῦ.

τητας, ἀφοῦ θὰ ἀπουσίαζε ἡ ἰδιαίτερη ἀγάπη τοῦ ἐπιστήμονα γιὰ τὴν προβολὴ τῆς ἀγαπημένης του πατρίδας. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ἐκ προοιμίου νὰ συγχαροῦμε τὸν ἐμπνευστὴ τῆς πρωτοβουλίας αὐτῆς καὶ τὸν ἐπιμελητὴ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ τῶν «*Συμαϊκῶν*», ποῦ μὲ πολλές θυσίες καὶ κόπους ἔφερε σὲ πέρας τοὺς δύο αὐτοὺς τόμους τοῦ περιοδικοῦ.

Στὸν Α' τόμο τῶν «*Συμαϊκῶν*», ἀναγράφεται μὲ κάθε λεπτομέρεια ἀπὸ τὸν κ. Γεώργιο Ἰ. Κατσίμπρη «*Τὸ Χρονικὸν τῆς Ἐπιτροπῆς Συμαϊκῶν ἐκδόσεων*» (τὰ τῆς ἰδρύσεως καὶ λειτουργίας αὐτῆς), γεγονός ποῦ βεβαιώνει τὴν παραπάνω κρίση μας γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐκδόσεως παρομοίων περιοδικῶν.

Ἀπὸ τοὺς πίνακες περιεχομένων τῶν δύο τόμων παραθέτω ἀμέσως τὴν ἀναγραφὴ τῶν ἀναπτυσσομένων θεμάτων, ποῦ καὶ μόνη εἶναι ἰκανὴ νὰ κεντρίσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀναγνωστῶν: Παναγ. Σκιαθίτη: «*Δημογεροντία καὶ Δημογέροντες ἐν Σύμῃ*», Σωτ. Ἀγαπητίδη: «*Ὁ πληθυσμὸς τῆς Σύμης¹*», Χριστ. Παπαχριστοδοῦλου: «*Τοπωνύμια Σύμης*», Ἄλεξ. Καρανικόλα: «*Τὸ Πανορμίτειο Γυμνάσιο Σύμης²*», Ἰωάν. Χατζηφώτη: «*Σύντομη ἐπισκόπησις τῶν Συμαϊκῶν Μελετῶν*», Ἄριστ. Χαραλαμπίδου: «*Τὸ τελικὸν -ν εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς νήσου Σύμης*», Γεωργ. Βεργωτῆ: «*Περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀναγνωστηρίου Σύμης Ἡ Αἴγλη³*», Μιχ. Σαντορινιοῦ: «*Ἡ φιλόπτωχος Ἀδελφότης Σύμης Ὁ Χρυσόστομος*», Φανῆς Κωνσταντινίδου: «*Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ ἐν Σύμῃ Ἀναγνωστηρίου Ἡ Αἴγλη*», Πέτρου Κλαδάκη: «*Τὸ προνομιακὸν καθεστῶς ἐν Σύμῃ — Ἀγῶνες καὶ θυσίες τῶν κατοίκων τῆς*», Δημ. Βασιλειάδου: «*Συμαϊκὰ ἀρχοντικά, Ἀπὸ τὴν ἀκμὴ τῆς Σύμης*», Στεφ. Ἡμελλου: «*Δύο λαϊκὰ διηγήσεις ἐκ Σύμης καὶ Μεγίστης*», Ἄντας Κατσίκη: «*Χαρακτηριστικὰ φωνητικὰ φαινόμενα τοῦ συμαϊκοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος*», Ἀναστ. Καραναστάση: «*Μερικὰ συντακτικὰ φαινόμενα τοῦ συμαϊκοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος*», Νικήτα Χαβιαρᾶ: «*Συμαϊκὰ ἀνάλεκτα*», Γεώργ. Ζουρούδη: «*Ἡ ναυπηγικὴ στὴ Σύμη*», Εὐαγγ. Γεωργᾶ - Βολονάκη: «*Συμαϊκὰ δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα τοῦ 18ου αἰῶνα*». Στὰ Σύμμεικτα τῶν τόμων, ποῦ γράφουν οἱ Ἀναστ. Καραναστάσης, ὁ Δημ. Χαβιαρᾶς, ὁ Κωστῆς Ζαχαρίου, ἡ Ἄννα Καρανικόλα - Χριστοφῆ, ἡ Μαρία Μιχαλαριῶ - Βογιατζῆ, μπορεῖ ὁ μελετητὴς νὰ συναντήσῃ ἀξιόλογες λαογραφικὰς μελέτες καὶ περιγραφὰς ἀπὸ τὸ πλούσιο λαογραφικὸ ὕλικὸ τοῦ νησιοῦ καὶ νὰ ζήσῃ ἐθιμα καὶ καταστάσεις ποῦ ἴσως σήμερα νὰ μὴ διατηροῦνται ἢ καὶ νὰ μὴν ἔχουν τὴν παλιά αἴγλη τους, ὅπως στὶς παλαιότερες ἐποχάς. Τέλος, γιὰ νὰ ὀλοκληρώσουμε τὴν εἰκόνα,

1. τοῦ ἴδιου: «*Θεσμοὶ καὶ ἐξελίξεις εἰς τὴν Σύμην κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς*».
2. τοῦ ἴδιου: «*Συμαϊκὸ ἔγγραφο τοῦ 18 αἰῶνα μὲ φωνητικὴ γραφὴ*».
3. τοῦ ἴδιου: «*Τὸ Κοινὸν τῆς Σύμης καὶ τὰ προβλήματα τῶν ἐτῶν 1862-1882*».

ἀναφέρουμε τις υπεύθυνες βιβλιοκρισίες τῶν κ.κ. Ἰων. Χατζηφώτη, Ἄναστ. Κατσουροῦ, Σπ. Μάνεση καὶ Ἄναστ. Καραναστάση, πού σχετίζονται μὲ μελέτες γύρω ἀπὸ τὰ πρόσωπα ἢ τὰ πράγματα τῆς Σύμης καὶ τῆς Δωδεκανήσου.

Ἄπὸ τις μελέτες πού κοσμοῦν καὶ τοὺς δύο τόμους τῶν «*Συμμαϊκῶν*» θὰ σταθοῦμε, ὅσο ὁ χῶρος μᾶς ἐπιτρέπει, σὲ ὀρισμένες ἀπ' αὐτές, ὄχι γιὰ νὰ ὑποτιμήσουμε τις ἄλλες, ἀλλὰ γιὰ εἶναι πιὸ οἰκεῖες στὸν γράφοντα καὶ τὸ περιεχόμενό τους ἀποτελεῖ ἐπιστημονικὴ προσφορά, πού δὲν περιορίζεται μόνο στὰ στενὰ ὄρια τῆς Σύμης, ἀλλὰ ἔχει γενικότερο ἐνδιαφέρον στὴν παρουσίαση τῶν εἰδήσεων.

Ἐπισημαίνουμε: «*Δημογεροντία καὶ Δημογέροντες ἐν Σύμη*», τοῦ ἀείμνηστου Παναγιώτη Σκιαθίτη ἱατροῦ, αὐτοτελὴ μελέτη ἀπὸ ἀνέκδοτο ἔργο του «*Ἱστορικὰ Σύμης*», ὅπως σημειώνει ὁ ἐπιμελητὴς τῆς ἐκδόσεως. Ἡ μελέτη παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, γιὰτὶ ἀναφέρεται στοὺς πρῶτους μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση χρόνους καὶ μᾶς παρουσιάζει τις ἐνέργειες καὶ τὴν πρόνοια τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος (1823) γιὰ τὴν τοπικὴ διοίκηση τοῦ νησιοῦ. Τὴν ἐξέλιξη τοῦ θεσμοῦ τῆς Δημογεροντίας, πού σὰν ὀργανωμένος πλέον θεσμὸς παρουσιάζεται ἀπὸ τὸ 1832 μὲ τις διάφορες φάσεις του μέχρι τοῦ 1869, τὰ ψηφίσματα καὶ τὸν τρόπο διοικήσεως τοῦ νησιοῦ. Σημαντικὸς λόγος ἐπίσης γίνεται γιὰ τὴ σφραγίδα τῆς διοικήσεως τοῦ νησιοῦ καὶ τὴ σημασία της γιὰ τὸν Τοῦρκο κατακτητὴ.

Χ. Ι. Παπαχριστοδοῦλου: «*Τοπωνύμια Σύμης*», μελέτη πού καλύπτει ἀξιόλογο κεφάλαιο ἱστορικῆς καὶ λαογραφικῆς γνώσης, σημαντικὸ θὰ λέγαμε μάλιστα, ἀφοῦ ἡ διατήρησή τους στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου πάει νὰ ἐκλείψει ἀπὸ τοὺς νεώτερους.

Ἡ μελέτη τοῦ Γεωργίου Βεργωτῆ «*Περὶ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἄναγνωστηρίου Σύμης Ἡ Ἀἴγλη*», ὅπως καὶ ἡ μελέτη τῆς φιλολόγου Φανῆς Κωνσταντινίδου «*Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ ἐν Σύμη Ἄναγνωστηρίου Ἡ Ἀἴγλη*», μᾶς κατατοπίζουν πλήρως γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνθιση τῶν γραμμάτων στὸ νησί τῆς Σύμης τις παλιότερες ἐποχὲς καὶ ἀποδεικνύουν ἔμπρακτα τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῶν κατοίκων της. Ὁ καθηγητὴς Σωτ. Ἀγαπητίδης, μὲ τὴ μελέτη του «*Θεσμοὶ καὶ ἐξελίξεις εἰς τὴν Σύμην κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς της*», μᾶς παρουσιάζει ἀνάγλυφα τοὺς παράγοντες τῆς οἰκονομικῆς ἀνθισσης τοῦ νησιοῦ, βασικὸ προνόμιο θὰ λέγαμε τῶν παλιῶν κατοίκων γιὰ τὴν ἀνάδειξη τῆς μικρῆς τους πατρίδας, γεγονός πού πιστοποιεῖ καὶ τὴν πνευματικὴ ἀνοδο τῆς Σύμης. Τέλος ἀναφερόμαστε στὴν περισπούδαστη μελέτη τοῦ Ἀλεξάνδρου Σ. Καρανικόλα «*Τὸ Πανορμίτειο Γυμνάσιο Σύμης*», πού στίς σελίδες της σταθμίζονται οἱ θυσίαι καὶ οἱ ἀγῶνες «τῶν δημογερόντων καὶ τοῦ λαοῦ» γιὰ τὴν ἀνάδειξη ἀπὸ τὸ ἐλεύθερο Κράτος

ένος ολοκληρωμένου Γυμνασίου, μιὰ πού ἡ ἱστορία τοῦ νησιοῦ ἔχει νὰ ἐπιδείξει στὸν ἐκπαιδευτικὸ τομέα καὶ μάλιστα στὴν περίοδο τῆς στιγνῆς σκλαβιάς θυσίες γιὰ τὴ λειτουργία τῆς σχολῆς τῆς Ἁγίας Μαρίνας. Στὴ μελέτη αὐτή, πού ἔχει ἀποτελέσει καὶ ἰδιαίτερο ἀνάτυπο, παρακολουθοῦμε μὲ τὴ δημοσίευση ἐγγράφων, πινάκων, καταλόγων καὶ ὀτιδήποτε ἄλλου μπορεῖ νὰ διαφωτίσει τὸν ἀναγνώστη, τὴν ἱστορία τῆς πρώτης περιόδου τῆς λειτουργίας τοῦ Γυμνασίου. Κατὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ θέματος ὁ σ. προσπαθεῖ νὰ διαφωτίσει πλήρως τὶς συνθήκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες στέφθηκαν μὲ ἐπιτυχίες οἱ ἀγῶνες τῶν Συμαίων γιὰ τὴ λειτουργία του, παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια πού παρενέβαλε ὁ νέος κατακτητὴς τοῦ νησιοῦ καὶ ὀλοκλήρου τῆς Δωδεκανήσου, μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴ του πολιτικὴ.

Νικ. Α. Φορόπουλος

* * *

«Τὰ Συμαϊκά». *Σύνγραμμα περιοδικό. Τόμος Γ' — Ἀθήναι 1977*
(*Ἐπιτροπὴ Συμαϊκῶν Ἐκδόσεων*), σσ. 332.

Ο τρίτος τόμος ἔρχεται σήμερα νὰ προστεθεῖ σὰν συνέχεια ἀξιόπαινης ἐπιβράβευσης τοῦ μόχθου πού καταβάλλουν ἐκεῖνοι πού ἔχουν ἀναλάβει τὸ βαρὺ ἔργο στὸν ἐθνικὸ ἐπιστημονικὸ χῶρο τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, σὰν ὑπεύθυνοι ἄνθρωποι ποδηγετώντας τοὺς ἐπερχόμενους. Μπορεῖ βέβαια ἡ τοπικὴ ἐπιστημονικὴ γνώση νὰ ἀπευθύνεται σὲ μιὰ μερίδα ἀνθρώπων πού θέλουν νὰ γνωρίζουν τὴ φίτρα τους, ἀλλὰ ἔμμεσα ἐξυπηρετεῖ ὅλο τὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο μὲ γενικότερα ἐνδιαφέροντα. Ἡ ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ γνώση, πού κατὰ κύριο λόγο κυριαρχεῖ στὶς σελίδες του, ἀναθεώνει, συμπληρώνει, κεντρίζει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη γιὰ περαιτέρω ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

Μετὰ τὸν πρόλογο τοῦ διευθυντῆ τῆς ἐκδόσεως πού ἐπισημαίνεται ἡ χαρὰ γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ ἔργου, προτάσσεται μιὰ ἀξιόλογη μελέτη τοῦ καθηγητῆ τῆς ἱστορίας τῶν Θρησκευτῶν στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ρώμης Angelo Brelich «Νηρεὺς», μεταφρασμένη ἀπὸ τὰ Ἱταλικά (εἶχε δημοσιευθεῖ τὸ 1969), ὅπου ὁ σ. προσπαθεῖ μὲ ἐξαντλητικὴ φιλολογικὴ παρουσίαση νὰ τεκμηριώσῃ τὸν ἥρωα τοῦ Ὀμηρικοῦ ἀποσπάσματος (Ἰλιάς Β 671-675) στὸ θρησκευτικὸ καὶ ἐπικὸ τομέα καὶ τὴ σημασία του στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς θρησκείας τοῦ ἀρχαικοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅπως ἐντάσσεται, ὁ μυθικὸς ἢ πραγματικὸς ἥρωας τῆς νησίδας τοῦ Νοτίου Αἰγαίου Σύμης Ἡ λαογραφικὴ μελέτη τοῦ Στεφ. Δ. Ἡμελλου «Μὲ ἀφετηρία ἓνα σπάνιο Δημοτικὸ Τραγούδι τῆς Σύμης», πού ἀναφέρεται «Τὸ θαῦμα τῆς ἀναβλα-

στήσεως ξερού δαυλού», δίνει τὴν εὐκαιρία στὸ σ., ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σχολιασμὸ τοῦ ποιήματος καὶ τὴν ἀναφορὰ του σὲ γνωστὰ γεγονότα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὡς ἀναφερθεῖ στὶς παραδόσεις καὶ τὰ τραγούδια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καὶ Βαλκανικοῦ χώρου. Ἀλέξανδρου Σ. Καρανικόλα : «Ἀρχαῖσμοι στὸ Συμαϊκὸ Γλωσσικὸ ἰδίωμα», μελέτη γλωσσικὴ μὲ αὐστηρὴ ἐπιστημονικὴ παρουσίαση, δίνει τὶς προεκτάσεις τῆς ξεκινώντας ἀπ' τὸ συμαϊκὸ ἰδίωμα. Ἡ γλωσσικὴ μελέτη τοῦ Ἀναστασίου Μ. Καραναστάση : «Ἡ Σύμη κατὰ τὶς ἀπόψεις τοῦ Γλωσσικοῦ Ἄτλαντα τῆς Μεσογείου» εἶναι χρήσιμη, γιατί ὁροθετεῖ τὴ ναυτικὴ γλωσσολογία, μὲ βάση τὴν παράδοση τοῦ νησιωτικοῦ χώρου, ζωντανὴ καὶ ζωτικὴ προϋπόθεση τῆς ἐπιβιώσεως καὶ τοῦ ξεχωριστοῦ χρώματος τῆς Νησιωτικῆς Ἑλλάδας. Μὲ γλωσσικὰ καὶ λαογραφικὰ στοιχεῖα ἢ μελέτη τοῦ Ἀντωνίου Φλ. Κατσουροῦ περιστρέφεται γύρω στὴ συμαϊκὴ λέξη «Καματερός» (μεταξοσκώληκας - προκομμένος). Ἀξιόλογη καὶ σημαντικὴ προσφορὰ στὴ συμαϊκὴ ἱστορία, λαογραφία καὶ χαρτογραφία ἀποτελεῖ ἡ δημοσίευση σὲ μετάφραση ἀπὸ τὰ ἀγγλικά τῆς Ἰσαβέλλας Ὀν. Τσαβαρῆ τῆς ἐργασίας τοῦ προϊσταμένου τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τῆς Ὀλλανδίας στὴ Χάγη Β. J. Slot «Ἡ Σύμη ὅπως τὴν περιγράφουν ταξιδιώτες καὶ γεωγράφοι». Στὴ μελέτη αὐτὴ καλύπτεται μὲ εἰδήσεις ἢ χρονικὴ περίοδος 1420-1800 μὲ 15 νέα κείμενα δημοσιευμένα ἢ μὴ (χειρόγραφα). Γιὰ τὴ Σύμη, ὅπως καὶ γιὰ τὰ ἄλλα νησιά τοῦ Δωδεκανησιακοῦ Συμπλέγματος (ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρου τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου), οἱ πληροφορίες τῆς περιόδου αὐτῆς μᾶς δίνουν λύση σὲ πολλὰ δύσκολα προβλήματα ποὺ παρουσιάζονται στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα τῆς περιόδου αὐτῆς. Δυὸ ἐργασίες, ποὺ θὰ λέγαμε ὅτι ἢ μιὰ συμπληρώνει τὴν ἄλλη, ποὺ ἀναφέρονται στὰ συμαϊκὰ ἐπώνυμα, εἶναι τοῦ Δημοσθένη Χαβιαρᾶ «Συμαϊκὰ Μητρῶα καὶ Ἐπώνυμα», μὲ κατατοπιστικὰ προλεγόμενα τοῦ ἐκδότη, καὶ ἡ ἄλλη: «Τὰ Συμαϊκὰ Ἐπώνυμα» τοῦ Ἰωάν. Α. Θωμόπουλου. Ἡ μελέτη τοῦ καθηγητῆ Σωτηρίου Ἰ. Ἀγαπητίδη : «Ἡ Οἰκονομικὴ ὀργάνωση τῶν σπογγαλιευτικῶν συγκροτημάτων — εἰδικότερα στὴ Σύμη», ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἐξετάσει μὲ κάθε λεπτομέρεια τὶς φάσεις τῆς σπογγαλιείας, ὅπως αὐτὴ εἶχε διαμορφωθεῖ παλαιότερα καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει μέχρι καὶ σήμερα καὶ ἀποτελεῖ σημαντικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν οἰκονομικὴ εὐημερία τοῦ νησιοῦ. Ἡ ἐπιλογή τῆς βιβλιογραφίας ποὺ κατακλύζει τὴ μελέτη ἀποδεικνύει τὴ σημασία τῆς ἐξετάσεως τοῦ θέματος αὐτοῦ καὶ ἀπὸ γενικότερη πλευρὰ, ὅχι μόνο γιὰ τὴ Δωδεκάνησο μὰ καὶ γιὰ τὴν οἰκονομία τῆς πατρίδας μας. Ὁ Στέφανος Δ. Καββάδας μὲ τὴν ἐργασία του «Ἐγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Ἀρχιμανδρίτην Νικάνδρον Φιλάδελφον - Γεωργιάδην, πρῶτον Γυμνασιάρχην Χίου» ἐρχεται νὰ ὀλοκληρώσει μὲ νέα στοιχεῖα τὴ δημοσιευθεῖσα μελέτη του στὴ «Χιακὴ Ἐπιθεώρηση» (τεῦχος 32, Ἀθῆναι 1973, σσ. 89-108),

ἀλλὰ καὶ νὰ θεμελιώσῃ μὲ ἀδιάσειστα ντοκουμέντα τὴ μορφή τοῦ Συμαίου κληρικοῦ καὶ ἐκπαιδευτικοῦ, πού ἡ βραχεῖα παραμονή του στὴ Χίο σημειώσε σταθμὸ στὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα τοῦ νησιοῦ. Τέλος ἀπὸ τὶς μελέτες πού κοσμοῦν τὸν τόμο δημοσιεύεται ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο ἔργο τοῦ Παναγιώτη Σκιαθίτη «Ἱστορικὰ Σύμης», μὲ ἐπιμέλεια καὶ παρουσίαση τοῦ διευθυντῆ τοῦ περιοδικοῦ. «Ἡ ἰατροφαρμακευτικὴ περιθάλψις εἰς τὴν Σύμην κατὰ τὴν περίοδον τῆς Δουλείας», πού παρέχει πολύτιμα ἱστορικὰ στοιχεῖα στὸν τομέα τῆς ὑγειονομικῆς περιθάλψεως τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ. Ἀκολουθοῦν τὰ λαογραφικὰ σύμμεκτα τῆς Ἄννας Χριστοφῆ - Καρανικόλα: «Συμαϊκὲς προσευχές», μὲ σχόλια τοῦ Γεωργ. Ν. Αἰκατερινίδη, Κωστῆ Β. Ζαχαρίου: «Συμαϊκὴ ἐθιμογραφία ἀπὸ τὴ Μεγάλῃ Σαρακοστῇ καὶ τὸ Πάσχα», Δημ. Χαβιαρᾶ: «Οἱ Χοχλιοί», Νικήτα Χαβιαρᾶ: «Συμαίων γυμνῶν σπογγαλιέων φρικτὰ ἐπεισόδια», Μιχ. Μερκ. Παπαμιχαήλ: «Οἱ πανηγυρισμοὶ τοῦ Πάσχα στὴ Σύμη στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας». Οἱ συγγραφεῖς τῶν συμμεκτων μᾶς ζωντανεῦουν μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὰ ἔθιμα καὶ τὶς συνήθειες τοῦ νησιοῦ. Ὁ τόμος κατακλύζεται μὲ τὶς βιβλιοκρισίες τῶν Α. Καρανικόλα, Γ. Ν. Αἰκατερινίδη, Ν. Ι. Κουμέντου κ.ἄ. καὶ τὶς νεκρολογίες γιὰ τὸ Δημήτριο Π. Κλαδάκη καὶ Ἀναστάσιο Π. Γιανναρᾶ, γήγισα καὶ ἄξια τέκνα τῆς Δωδεκανήσου καὶ ἰδιαίτερα τῆς Σύμης.

Νικ. Α. Φορόπουλος

* * *

Σπύρου Κοκκίνη : «Τὰ Μοναστήρια τῆς Ἑλλάδος, Ὁδηγὸς—Ἱστορία—Θησαυροὶ—Βιβλιογραφία». Βιβλιοπ. τῆς «Ἐστίας», Ι. Α. Κολλάρου καὶ Σίας Α.Ε. (Ἀθῆναι 1976).

Δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ παρουσίαση ὁ Σπύρος Κοκκίνης, ἔχει δεθεῖ πιὸ γερὰ μέσα στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα, πού ἡ δική μου φωνὴ ἀπλῶς θὰ σταθεῖ ἕνας μικρὸς τόνος κοντὰ σὲ κείνους πού ἔχουν γράψῃ ἐνωρίτερα γι' αὐτόν.

Καὶ ὅμως ἡ ὑποχρέωση τοῦ μελετητῆ δὲν πρέπει νὰ σταθεῖ ἀπλῶς σὰν γνώση, σὰν γέυση τῆς πνευματικῆς τροφῆς, πρέπει νὰ μετουσιωθεῖ σὰν ἐπίγνωση μὲ ἀνάλογες προεκτάσεις γιὰ ἐξωτερικέωση στὸ χῶρο τῶν ἰδεῶν. Ἡ ἀνάγκη λοιπὸν αὐτῆ μὲ ἔσπρωξε νὰ σταθμίσω, νὰ ἀποφασίσω μὴ κριτικὴ περιπλάνηση καὶ μάλιστα ξεκινώντας ἀπὸ τὰ «Μοναστήρια τῆς Ἑλλάδος. Ὁδηγὸς - Ἱστορία - Θησαυροὶ - Βιβλιογραφία», ἕνα θέμα πού ἡ ἕνασχόλησή μου μὲ αὐτὸ ἀπὸ πολὺ νωρὶς μοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία τῆς προσοικιώσεως.

Ήταν καιρός πιά νά δημιουργηθεῖ ἕνα «κόρπους», ἂν θέλετε, τοῦ πνευματικοῦ θησαυροῦ τῆς πατρίδας μας, ὄχι σάν μακρινή ἢ πρόσφατη πνευματική κληρονομιά γιά τούς λίγους, τούς εἰδικούς μελετητές, ἀλλά σάν ἀγκάλιασμα ὅλων, ἀκόμα καί τῶν πιά ἁπλῶν ἀνθρώπων, πού ἡ γνώση τῶν πραγμάτων τις περισσότερες φορές σκεπάζει μέ τήν ἀχλή τοῦ μύθου ἢ τῆς μυστικοπάθειας.

Ἡ ὅλη δομή καί κατάταξη τῆς ὕλης, ὁ πίνακας τῶν περιεχομένων καί τὸ ἀναλυτικὸ εὑρετήριο κάνουν τὸ βιβλίον εὐχρηστο στὸν κάθε ἀναγνώστη πού θέλει νά κατατοπισθεῖ γιά τὸ μοναστήρι πού τὸν ἐνδιαφέρει καί πού ἡ περιγραφή του θά τὸν ἐνημερώσει συνοπτικά, ἀλλὰ περιεκτικά.

Τὸ μεγαλύτερο προσόν αὐτοῦ τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ πλούσια καί πολλές φορές ἐξαντλητική βιβλιογραφία, πού καί στὸν πιά δύσκολο ἀναγνώστη θά ἀνοίξει τὸ δρόμο γιά μιὰ πλατύτερη γνωριμία, μιὰ ἀφετηρία, ἂν θέλατε, γιά ὅποιαδήποτε ἔρευνα. Μπορεῖ νά μὴ διεκδικεῖ τὸ βιβλίον μιὰ πληρότητα περιγραφῆς τοῦ χώρου γιά τὸ κάθε ἕνα μοναστήρι πού ἀναφέρεται, μὰ ὁ σκοπὸς γιά τὸν ὁποῖο ξεκίνησε ὁ σ. πραγματοποιήθηκε ἀφοῦ τὰ ἱστορικά, χρονολογικά, κτητορικά καί ἄλλα στοιχεῖα παρουσιάζονται πλήρη καί οἱ λεπτομέρειες τῆς ξεναγήσεως σημαντικές.

Στὸν πρόλόγόν του ὁ σ. ἐπισημαίνει ἐπιγραμματικά τὰ παρακάτω : «Ἡ πληθωρική βιβλιογραφία πού ὑπάρχει δὲν εἶναι μόνον ἕνα πολύτιμο βοήθημα ἀλλὰ καί ἕνα ἐμπόδιο. Γιατί ἔπρεπε νά ὑποταχθῇ ὅλο αὐτὸ τὸ ὕλικό — πολλές φορές φλύαρο καί ἀνεκδοτολογικό — νά ξεκαθαρισθῇ ἀπὸ τὸ περιττό καί νά συμπυκνωθῇ μέσα στὰ ὄρια ἐνὸς ὁδηγοῦ». Καί πράγματι ὁ Σπύρος Κοκκίνης, στὸν ἀτέλειωτο αὐτὸ κυκεῶνα τῆς πληθωρικῆς δημοσιεύσεως μπόρεσε νά πειθαρχήσει, νά ἐπισημάνει, νά σταθμίσει τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πού τοῦ ἦταν ἀπαραίτητα γιά τὴν παρουσίαση τοῦ ὕλικου του, δίνοντας παράλληλα στὴ συνοπτικότητα τὸ στοιχεῖο τῆς πληρότητας στὸ κάθε μοναστήρι πού διαπραγματεύεται.

Ἡ παρουσίαση τῶν μοναστηριῶν εἶναι πειθαρχημένη μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ὁδηγοῦ, ὅπως θέλει νά χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος τὸ βιβλίον του. Ἐτσι βλέπουμε νά χωρίζεται ἡ ὕλη καί νά κατατάσσονται μέσα στὸ γεωγραφικὸ χῶρο, στὰ Μοναστήρια τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας καί τὰ Μοναστήρια τῆς Νησιωτικῆς Ἑλλάδας. Στὴ μεγάλη αὐτὴ διαίρεση, πού ἦταν καί ἀπαραίτητη, παρουσιάζονται τὰ μεγάλα διαμερίσματα τῆς Χώρας μὲ ἀλφαβητική σειρά, γιά νά ἐνταχθοῦν ὕστερα κατὰ Νομούς, ὅπου ὁ ἀναγνώστης, ὁ ἐπισκέπτης, ὁ τουρίστας, ἂν θέλετε, θά μπορέσει νά βρεῖ στὸ μέρος πού θά βρισκεται τὸ μοναστήρι πού ὁ ἴδιος δὲν γνωρίζει.

Γιὰ κείνον πού εἶναι γνώστης τῶν πραγμάτων θά ἀνατρέξει στὸ ἀλφαβητικὸ εὑρετήριο, πού παραθέτει ὁ σ. στίς σελίδες 279-298.

Σπουδαῖο μέρος τοῦ βιβλίου ἀποτελεῖ τὸ παράρτημα, κείμενα καὶ στατιστικοὶ πίνακες (σσ. 217-278). Στὰ 15 σὲ σύνολο κείμενα καὶ στατιστικὸς πίνακες ποὺ παρακολουθοῦμε, βῆμα πρὸς βῆμα, τὴν τύχη τῶν μοναστηριῶν τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ πρώτου Κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια (Ἐν Αἰγίνῃ τῇ 15 Μαΐου 1892), ποὺ ἐξέδωσε τὴν πρώτη ἐγκύκλιο γιὰ περιφρούρηση τῆς ἀκίνητης περιουσίας τους, μέχρι καὶ σήμερα — βρίσκουμε καὶ μερικὰ ἀνέκδοτα, τὰ περισσότερα δυσεύρετα, γεγονὸς ποὺ τὸ ἔργο παίρνει ἰδιαίτερη θέση στὴ μοναστηριακὴ βιβλιογραφία.

Ἡ ἐμφάνιση τοῦ βιβλίου σὰν τυπογραφικὴ ἐργασία εἶναι ξεχωριστὴ, ξεκούραστη καὶ μάλιστα ἡ τοποθέτηση τῆς βιβλιογραφίας ἐντυπωσιακὴ. Ἡ εἰκονογράφηση, ποὺ ἔχει γίνει μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα, μᾶς παρουσιάζει στὶς 16 εἰκόνες του, ἀπὸ ξυλογραφίες, χαλκογραφίες καὶ σχέδια τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνα, ἐντυπωσιακὴ διάσταση στὸν ἱστορικὸ χῶρο.

Τὰ Δωδεκάνησα ἀφοροῦν οἱ σελίδες 161-164, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὰ μοναστήρια τῶν νησιῶν μας, ποὺ σ' αὐτὴ ξεχωρίζουν τὸ μοναστήρι τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὴν Πάτμο, ἡ Παναγία ἡ Σπηλιανὴ στὴ Νίσυρο καὶ τὸ μοναστήρι τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ τοῦ Πανορμίτη στὴ Σύμη.

Νικ. Α. Φορόπουλος

* * *

ΚΩΣΤΑ Ε. ΜΑΝΤΟΥΔΑΚΗ:

α. Νισύρικοι ἀντίλαλοι (ποιήματα).

Ἔκδοση Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, Ἀθήνα 1977, σσ. 84.

Ὁ Κ. Μαντουδάκης πέρασε ἀπὸ τὸ χωνευτήρι τῆς καρδιάς του τὰ ἦθη, τὶς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ νησιοῦ του καὶ μὲ τὸ δικό του ποιητικὸ τρόπο μᾶς δίνει τὰ 25 ποιήματά του, ποὺ ἀπηχοῦν πραγματικὰ τὸν ἀντίλαλο μιᾶς περασμένης ἐποχῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν ἐνθάρρυνε τὸν ποιητὴ νὰ ἐκδώσει αὐτὰ τὰ τραγούδια, γιατί πιστεύει, πὼς τόσο τὰ θέματα, ὅσο καὶ τὸ λεξιλόγιο ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητὴς στοχεύουν στὴ Νισύρικη εὐαισθησία, ποὺ γνωρίζει τὴν πολυδύναμη πολιτιστικὴ τους ἀξία.

Δικαιολογημένα, λοιπόν, ὁ Κ. Ο. Σακελλαρίδης, στὴν εἰσαγωγὴ τῆς συλλογῆς γράφει: «Ὁ Κ. Μαντουδάκης, εὐαίσθητος ποιητὴς, γεμάτος ἀγάπη καὶ νοσταλγία γιὰ τὸ νησί του, ἔρχεται μὲ τὴ σειρά του, ἴσως κι ἀπὸ τὴ μοίρα, νὰ προσθέσει στὴ νισυριακὴ ποίηση τὰ τραγούδια του καὶ φέρνει μ' αὐτὰ τὸ καθαρὸ καὶ ἀνάλαφρο ἀεράκι τοῦ νησιοῦ μας».

Ὁ Μαντουδάκης, μὲ τὴ λιτότητα τῆς ἔκφρασης καὶ τὴν πληθωρικὴ πα-

ρουσία του λαογραφικού στοιχείου επωμίζει τη μεγάλη ευθύνη της συνέχισης του νισύρικού δηκτικού πνεύματος.

Έτσι, «ό Γιάννης ή άμάκα, παριστάνει και τὸ βλάκα.

Στου χοροῦ τὸ χαραμπάθι, αὐτὸς κάνει καεράθι.

ε' (χ)χορεύγει στὸ μπροστάρι, μόνον εἰς τὸ πισωράδι.

“Ολλ’ άμάκα τρώει και πίνει, κι οὔτε φράγκο έν άφίννει».

Και συνεχίζει ὁ ποιητής νά ζωντανεύει καημούς, ν’ άναμοχλεύει τίς μνήμες, νά πυροδοτεῖ νοσταλγίες, διεγείροντας μέσα μας άγιασμένες μορφές, πὸν πραγμάτωσαν τήν άρμονία τοῦ κάματου, τῆς άντοχῆς, και τῆς φθορᾶς, με τίς μικροχαρές τῆς καθημερινότητας και τῆς αἰσιόδοξης δράσης.

«Έν έννοεῖ οὔτε λεπτό(ν) ή Νισυριά νά κάτση :

έκει πὸν λές και νέτθαρε άρπᾶ και τὸ καπράτσι.

Τίς κράμπες της στὸ (γ)κῆπο(ν) της έκει κατὰ τὸ βράδου ποτίζει με βληχὸ (ν)νερό (μ)ποῦ βγάλλ’ άπ’ τὸ πηάδι.

Έχει κι ένα (β)βασιλικὸ (μ)ποῦ δίπλα του νεμμοῦσι σεῦκλα, ντομάτες, πιπεριές κι οὔλλα θά ποτιστοῦσι».

Έτσι ὁ Μαντουδάκης επικοινωνεῖ με τίς δικές μας καρδιές, φέρνοντάς μας κοντά και μέσα στὸ ποιητικὸ του ὄραμα.

β. Νισύρικοι αντίλαλοι (ποιήματα)

Τόμος δεύτερος, Ἀθήνα, 1977, σσ. 110.

Τὸ δεύτερο βιβλίο τοῦ Κ. Μαντουδάκη, με τὸν τίτλο πὸν εἶχε τὸ πρῶτο, χωρίζεται σὲ πέντε μέρη : «Νοσταλγικοὶ περίπατοι», «Καιροὶ και ζαμάνια», «Στὸ καντήλι τῆς μνήμης», «Λυρικοὶ παλμοί», «Πεζά». Ὁ τίτλος τῆς κάθε κατηγορίας τῶν ποιημάτων αὐτῶν ὑποδηλώνει και τὸ περιεχόμενό τους. Έδῶ τὸ μέτρο και τὸ ὕφος ποικίλλουν. Λίγα εἶναι γραμμένα στὸ νισύρικο ἰδίωμα. Ὅμως ὅλα ἔχουν τήν άρχή τους στὴν παιδική και νεανική ένασχόληση τοῦ νησιώτη ποιητῆ, πὸν με τήν ποικιλία τῆς έξομολόγησης και τῆς εἰλικρινείας του συγκινεῖ έξωτερικεύοντας τίς κρυφές λαχτάρες του. Ὁ ποιητής εἶναι άπλός, γαλήνιος, νοσταλγικός και ὄνειροπόλος, πὸν τὸν παρακολουθοῦμε στοὺς στοχασμοὺς του χωρὶς κόπο και προβληματισμό. Ὁ στίχος του δέν έντυπωσιάζει, άν και καταφέρνει νά πλησιάζει με πολλή πλαστικότητα τὰ θέματά του και νά μᾶς καλεῖ σὲ ρέμβη.

Έχει ὅμως μιᾶ ἰκανότητα συμφιλίωσης και σιγουριάς με τὰ θέματά του, σὲ σημείο πὸν νά κάνει τὸν άναγνώστη νά συζητᾶ μαζί του γιὰ τὰ ἴδια γεγονότα, τὰ ἴδια πάθη, τοὺς ἴδιους ανθρώπους. Τήν προσωπική του περίπτωση καταφέρνει νά τήν καθολικεύει και νά μᾶς κάνει νά ξαναζοῦμε άναπαραγωγικά τὰ δικά μας βιώματα. Μιᾶ επιλογή πιὸ άυστηρή στὴν ποσό-

τητα τῶν ποιημάτων θὰ κέρδιζε σὲ βάθος, συγκίνηση καὶ ὁμορφιά, γιὰ χάρι τῆς ποιότητας.

Ὁ Μαντουδάκης θέλγεται στὴν ἄρμονία μαζί με τὶς νεανικὲς φλόγες ποὺ κουβαλᾷ ἀπάνω του καὶ μέσα στὴν αἰσθαντικότητα τῆς ποιήσεώς του ἀνανεώνεται, ἀσκεῖται καὶ πιστεύει στὴν ὁμορφιά.

γ) Αἰγαιοπελαγίτικα.

Ἀθήνα, 1978 (σσ. 46).

Ὁ συγγραφέας δοκιμάζει τὴ δύναμή του σ' ἓνα καινούργιο εἶδος τῆς τέχνης τοῦ λόγου καὶ δημιουργεῖ πρόζα καὶ ποίηση.

Διασκεδάζει καὶ πικραίνεται ἀναπολώντας τὰ περασμένα. Ἀναζητεῖ τὴν οὐσία τῆς σκληρῆς δουλειᾶς τοῦ νησιώτη, σκύβει πολὺ κοντὰ καὶ ἀφουγκράζεται τὴν πικρὴ δοκιμασία τοῦ Αἰγαιοπελαγίτη, γίνεται ὀρμητικὸς, πληθωρικὸς στὴν ἀγωνία του, ξεσπᾷ σὲ συγκρίσεις καὶ ἀναλογίζεταί τοὺς ἥσυχους, καλόκαρδους, ἐργατικὸς νησιῶτες, ποὺ σηκώνουν στοὺς ὤμους τους τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴ λεβεντιά.

Ὁ λόγος του εἶναι κοφτός, γρήγορος καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα καφτὸς σὰν τὸ μεσημεριάτικο ἥλιο ποὺ καίει τὸ βράχο. Οἱ διαπιστώσεις του δὲν ἔχουν ἀντίλογο καὶ ἡ ἀνησυχία του γιὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ πρωτεύουσιάνικου ἄγχους στὴν ἡρεμὴ ζωὴ τοῦ νησιώτη ταράζει τὶς αἰσιόδοξες προβλέψεις μας γιὰ τὴν καλύτερευση τῆς ζωῆς του.

Ὁ Μαντουδάκης μετὰ τὰ «Αἰγαιοπελαγίτικὰ» του μᾶς φανέρωσε τὶς ἰκανότητές του στὸν πεζὸ λόγο καὶ προχώρησε παραπέρα, ἀντίθετα ἀπὸ τὴν οὐδέτερη στάση ποὺ κράτησε στὰ ποιήματά του. Ἐδῶ στέκεται ὀρθίος καὶ πασχίζει νὰ βρεῖ κάποιο ἀντιστάθμισμα στὸ βαρὺ τίμημα ποὺ πληρώνει ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος στὸν ψεύτικο εὐδαιμονισμό ποὺ προσφέρει στὸ νησιώτη ἢ ταραγμένη συνείδηση τῆς ἐποχῆς μας.

Νικήτας Ι. Κουμέντος

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΕΣ

Νικόλαος Γ. Μαυρής

Δέν είναι εύκολο νά νεκρολογήσει κανένας τὸ Ν. Μαυρῆ. Ἡ μεταξὺ μας ὁμως ἀγάπη καὶ φιλία μοῦ δίνει τὸ θάρρος νά τολμήσω.

Ὁ Νικόλαος Μαυρῆς, ποῦ κατάγεται ἀπὸ οἰκογένεια ἀγωνιστῶν τῆς Κάσου, γεννήθηκε στὸ Ζαχαζίκ τὸ 1899, ὅπου ὁ γιατρὸς πατέρας του ἦταν ἐγκατεστημένος.

Σπούδασε τὴν ἰατρικὴ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸ 1918 μέχρι τὸ 1923.

Γιατρὸς παθολόγος πιά γυρίζει στὴν Αἴγυπτο, ὅπου πρωτοστάτησε στὴν ἴδρυση τῆς «Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Δωδεκανησιῶν Αἰγύπτου», μὲ κύριο σκοπὸ τὸ συντονισμὸ τῶν ἀγῶνων τῶν Δωδεκανησιῶν γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Δωδεκανήσου.

Τὸ 1925 πῆγε στὸ Παρίσι καὶ εἰδικεύτηκε στὴν ὀφθαλμολογία. Ἐκεῖ τὸν ἀπασχολοῦν καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα, ὅπως λαογραφικὰ θέματα τοῦ νησιοῦ τῆς καταγωγῆς του καὶ τὸ 1928 ἐκδίδει τὴν «Κασιακὴ Λύρα».

Τὸ 1936, ὕστερα ἀπὸ τὸ γάμο του μὲ τὴν Ἰουλία Νικολάου, ἐγκαθίσταται στὴν Ἀθήνα, ὅπου ὡς πρόεδρος τοῦ «Κεντρικοῦ Δωδεκανησιακοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν» ἀνέπτυξε ἀξιόλογη δράση.

Ὅταν, μὲ τὴν εἴσοδο τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς στὸν πόλεμο, τὸ κέντρο τῶν Δωδεκανησιακῶν ἀγῶνων μετατοπίστηκε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο στὴν Ἀμερικὴ, ὁ Μαυρῆς ἔφυγε γιὰ τὸ Παρίσι καὶ ἀπὸ κεῖ στὴν Ἀμερικὴ. Δίδαξε στὰ πανεπιστήμια τῆς Νέας Ὑόρκης, τῆς Columbia καὶ τοῦ Wyoming, γνωρίστηκε μὲ ἐξέχουσες ἑλληνικὲς καὶ φιλελληνικὲς προσωπικότητες καὶ ἴδρυσε, μαζὶ μὲ ἄλλους Δωδεκανησίους, τὸ «Ἐθνικὸν Δωδεκανησιακὸν Συμβούλιον». Σκοπὸς τοῦ Ε.Δ.Σ. ἦταν ἡ διαφώτιση τῆς Διεθνοῦς Κοινῆς Γνώμης γιὰ τὰ δίκαια τῆς Δωδεκανήσου. Πρὸς τοῦτο γράφει ἄρθρα, ἐκδίδει βιβλία, ἀποστέλλει ὑπομνήματα σὲ ὅλες τὶς Σύμμαχες Κυβερνήσεις. Ἔργο τοῦ Συμβουλίου εἶναι καὶ τὸ Συνέδριο τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1943, τῆ σημασία τοῦ ὁποίου ἀναφέρει ὁ ἴδιος ὁ Μαυρῆς σὲ ἐργασία του, ποῦ δημοσιεύτηκε στὸν Δ' τόμο τῶν «Νισυριακῶν» 1972.

Σὲ μιὰ νεκρολογία δὲν εἶναι δυνατό νὰ περιλάβει κανένας τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τῆ δράση τοῦ Ε.Δ.Σ. Ἐνδεικτικὰ μόνο ἀναφέρω ἕνα περιστατικό, ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει στὸ δημοσίευσμά του. «Ὁ Πρεσβευτὴς μας Ἀλέξης Ἀδ. Κύρου, ὁ συνοδύσας εἰς τὸ Παρίσι τὸν Πρωθυπουργὸν Κ. Τσαλδάρη εἰς τὴν Διάσκεψιν τῆς Εἰρήνης, μᾶς εἶπεν ὅτι: ὅταν ἐπρόκειτο νὰ συζητηθοῦν αἱ ἑλληνικαὶ διεκδικήσεις, οἱ Ἀμερικανοὶ ἐμπειρογνώμονες ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Ἀντιπροσωπεῖαν νὰ τοὺς πληροφώρησιν λεπτομερῶς περὶ πάντων, προσθέτοντες χαρακτηριστικῶς: «ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Δωδεκανησιακόν, διὰ τὸ ὅποιον μᾶς ἔχουν ἤδη πλήρως ἐνημερώσει οἱ ἐν Ἀμερικῇ συμπατριῶτες σας».

Μετὰ τὴν ἐνσωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν δυσκολεύτηκε γιὰ τὸ διορισμὸ τοῦ Γεν. Διοικητῆ, γιατί ἡ προτίμησις καὶ τῶν δύο μεγάλων κομμάτων, Φιλελευθέρων καὶ Λαϊκοῦ, συνέπεσε στὸ πρόσωπο τοῦ Ν. Μαυρῆ, ποὺ διορίστηκε πρῶτος Γενικὸς Διοικητὴς (1948-1951) καὶ (1953-1956). Ζωηρῆ παραμένει μέχρι σήμερα στοὺς Δωδεκανησίους ἡ χρηστὴ διοίκησίν του. Κατὰ τὸ διάστημα 1952 - 1953 διέκοψε τὴ δράση του στὴ Γενικὴ Διοίκησιν, γιὰ νὰ πολιτευθεῖ καὶ οἱ ἐκλογές τοῦ 1953 τὸν ἀνέδειξαν βουλευτὴ Δωδεκανήσου.

Ὅμως οὔτε ἡ ἰατρικὴ οὔτε ἡ πολιτικὴ κατόρθωσαν νὰ κρατήσουν τὸ Μαυρῆ.

Τὸ 1956 μεταφέρει τὴ δραστηριότητά του στὴν Ἀθήνα, ἔχει ἐνεργὸ συμμετοχὴ σὲ πολλὰς Δωδεκανησιακὰς ὀργανώσεις καὶ ἐπὶ σειρὰ ἐτῶν διετέλεσε πρόεδρος τῆς «Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας», ποὺ ἐκδίδει τὸ ἐπιστημονικὸ περιοδικὸ «Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον».

Ὁ Μαυρῆς ἀσχολεῖται μὲ τὴ σύνταξιν τῆς Δωδεκανησιακῆς Βιβλιογραφίας, ποὺ βραβεύεται ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Τρίτομος εἶναι ἡ Βιβλιογραφία αὐτῆ, ποὺ κυκλοφόρησαν οἱ δύο τόμοι, ὁ τρίτος μένει ἀνέκδοτος. Εὐχῆς ἔργο θὰ ἦταν, ἂν ὁ Δῆμος τῆς Ρόδου ἢ ἡ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου ἔδειχναν ἐνδιαφέρον. Ἐδῶ ὀφείλω νὰ σημειώσω πὼς μετὰ ἀπὸ φιλικὴ παρακλήσίν μου παραχώρησε στὰ «Νισυριακὰ» τὴ βιβλιογραφία περὶ Νισύρου, ποὺ δημοσιεύτηκε ὀλοκληρωμένη στὸ Β' τόμο τῶν «Νισυριακῶν» 1965.

Ὁ Μαυρῆς δὲν περιορίζεται στὴ Δωδεκανησιακὴ Βιβλιογραφία ἀλλὰ ἐπεκτείνεται στὶς βιβλιογραφικὰς του ἔρευνες στὰ βιβλιογραφικὰ πράγματα τῆς πατρίδας μας. Τὸ 1967 μὲ πρωτοβουλία τῶν Γ. Κουρνούτου, Ἰω. Θωμόπουλου καὶ Ν. Μαυρῆ ἰδρύεται ἡ «Βιβλιογραφικὴ Ἑταιρεία τῆς Ἑλλάδος», ποὺ τὴν προεδρία της ἀναλαμβάνει ὁ Μαυρῆς καὶ μαζὶ μὲ ἀξιους συνεργάτες συντάσσει τὴν «Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία», ποὺ βραβεύεται καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία. Ὁ Δημιουργὸς δὲν εὐτύχησε νὰ τὴ δεῖ τυπωμένη. Εἶμαι ὅμως βέβαιος πὼς οἱ συνεργάτες του θὰ ὀλοκληρώσουν τὸ ἔργο του.

Ἀπὸ τοὺς φίλους ποὺ τὸν ἔβλεπαν τακτικὰ, κουβεντιάζαμε ὄρες γιὰ τὰ Δωδεκανησιακὰ, τὰ «δικὰ μας», ὅπως τοῦ ἄρεσε νὰ τὰ λέει. Τὸν εἶχα παρακα-

λέσει νά μοῦ γράψει κάτι γιά τόν ἕκτο τόμο τῶν «Νισυριακῶν» καί μοῦ ὑποσχέθηκε. Στήν τελευταία μας συνάντηση, 12 Ὀκτωβρίου 1978, μοῦ εἶπε πῶς ἡ ἐργασία γιά τὰ «Νισυριακά» ἦταν σχεδόν ἔτοιμη καί μοῦ ζήτησε πίστωση χρόνου μέχρι τίς 15 Νοεμβρίου 1978 νά μοῦ τήν παραδώσει. Δέν πρόφθασε. Ὁ Μαυρῆς μᾶς ἔφυγε γιά πάντα στίς 3 Νοεμβρίου 1978. Μένουν ὅμως τὰ ἔργα του, ἡ βιβλιοθήκη του, τὸ πολύτιμο ἀρχεῖο του. Ὑποχρέωση τῶν κληρονόμων του νά περισωθοῦν, ἀλλά καί τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καί Ἐπισημῶν νά προλάβει κάθε καταστροφή.

Μέ τὸ θάνατο τοῦ Μαυρῆ πιστεύω πῶς τουλάχιστο οἱ Δωδεκανήσιοι ὀρφανέψαμε. Προσωπικά ἔχασα ἕναν πολύτιμο φίλο πού θά τὸν θυμᾶμαι πάντα.

Νικήτας Ὁδ. Σακελλαρίδης

* * *

Τὸ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν, σὲ ἕκτακτη συνεδρίαση τῆς 3 Νοεμβρίου 1978 ἀποφάσισε:

Νά ἐκφραστοῦν τὰ συλλυπητήρια τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας στήν οἰκογένεια τοῦ μεταστάντος,

Νά παρακολουθήσουν τὴν ἐκφορά τὰ μέλη τοῦ Δ.Σ.

Νά κατατεθεῖ στεφάνι,

Νά σταλεῖ ἀντίγραφο τοῦ πρακτικοῦ στήν οἰκογένειά του.

Ἐκ μέρους τῆς «Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἑταιρείας» ἀποχαιρέτησε τὸ νεκρὸ ὁ πρόεδρος Παῦλος Ὁδ. Σακελλαρίδης μὲ τὰ πιά κάτω λόγια:

Χαιρετισμὸς στὸ Νίκο Μαυρῆ

τῆς Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἑταιρείας

Ἐπὶ τὸν

ΠΑΥΛΟ ΟΔ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗ

Καθηγητὴ τοῦ Ε.Μ. Πολυτεχνείου

Πρόεδρο τῆς Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἑταιρείας

Θλιβερὸ καί βαρὺ καθῆκον σ' ἐμέ, ἀγαπητέ μου Νίκο, νά σοῦ ἀπευθίνω τὸν τελευταῖο χαιρετισμὸ ἀπὸ μέρους τῆς «Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἑταιρείας» καί νά ἐκφράσω στή γυναίκα σου καί τὰ παιδιά σου τὴν ὀδύνη τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς Δωδεκανήσου γιά τὸ χαμὸ σου.

Ὅσο μακρὺς καί νᾶναι ὁ λόγος, λίγα μόνο μπορεῖ νά ἀριθμήσει ἀπὸ ὅσα μὲ τόση ἀγάπη καί μόχθο προσέφερες:

Στὴν ἱστορία τῶν ἀγῶνων τῶν ἀλυτρώτων Δωδεκανησίων,

Στὴν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἀποκαταστάσεως καί ἀνασυγκροτήσεως τῶν νησιῶν μας,

Στήν Ιστορία τῆς περισυλλογῆς καί προβολῆς τῶν Δωδεκανησιακῶν πολιτιστικῶν καί πνευματικῶν ἀξιῶν.

Θά κυριαρχεῖ πάντα ἡ πρωτοβουλία σου καί ἡ πληθωρική παρουσία σου.

Σ' ἐμᾶς, τοὺς συνεργάτες καί φίλους σου, θάσαι πάντα σημεῖο ἀναφορᾶς στίς μελλοντικές μας προσπάθειες γιά τὰ νησιά μας, τίς μικρές μας πατρίδες ὅπως μοῦ ἔλεγες.

Αἰωνία ἡ μνήμη σου, ἀγαπημένε μας Νίκο.

4.11.1978

* * *

Μάκης Κατσιματίδης

Νωπός εἶναι ἀκόμα ὁ τάφος στήν ξένη γῆ, πού τόν σκέπασε γιά πάντα. Ἐαφνικό καί βίαιο τὸ θλιβερό ἄγγελμα, συγκίνησε εἰλικρινά ὄλους τοὺς Νισύριους.

Ὁ Μάκης Κατσιματίδης εἶχε πεθάνει στή Ν. Ὑόρκη τῆς Ἀμερικῆς. Ἐπαψε βιολογικά νὰ ὑπάρχει στίς 26 Ἰουνίου 1978. Εἶναι βέβαια κοινὴ ἀνθρώπινη μοίρα ὁ θάνατος καί εἶναι σκληρὸς ὁ παντοτινὸς χωρισμὸς καί ἀναπόφευκτος ὁ κοινὸς θρῆνος. Μὰ γιά κείνους, πού σημάδεψαν ἔντονα στοὺς διάβα τους, στήν προσκαιρότητα τῆς βιολογικῆς τους ὑπαρξῆς, πού νίκησαν μὲ θετικὴ προσφορὰ ἀνθρωπιᾶς, τὴ ματαιότητα αὐτοῦ τοῦ κόσμου καί ἀφήνουν πίσω ἀξιοσέβαστη τὴ μνήμη τους, κληρονομικὰ γιά τοὺς ἐπιζῶντες καί τοὺς ἐπερχόμενους, ἐπιφυλάσσεται τὸ προνόμιο τῆς εὐθανασίας. Καί ἦταν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς προνομιούχους ὁ Μάκης Κατσιματίδης.!

Μορφὴ βαθιὰ ἀνθρώπινη καί πλούσια αἰσθαντικὴ. Φύση ὅπωςδῆποτε προικισμένη μὲ χαρίσματα. Ψυχὴ καλὴ καί ἀγαθὴ. Ὑπαρξὴ κληροδοτημένη μὲ τίς ὑποδομὲς τῆς νησιώτικης οἰκογενειακῆς γνησιότητας καί παράδοσης καί μὲ τὸν ἔρωτα «τοῦ σκλάβου» γιά τὴ λευτεριά του καί τὴν πατρίδα του, πού τοῦ στεροῦν ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια, ὁ Μάκης Κατσιματίδης εἶχε ὅλη τὴν ἀναγκαία κληρονομικὴ καταβολή, γιά νὰ φτιάξει τὸ χαρακτήρα του κα νὰ διαμορφώσει τὴν προσωπικότητά του. Μιὰ προσωπικότητα πληθωρική εὐαίσθητη, θαρραλέα, κοινωνικὰ συμμετόχη καί ἡγετική. Καί μιὰ λεβέντικη παράσταση, πού εὐκολὰ σὲ κατακτοῦσε.

Γόνος τῆς Νισύρου, πού τὴ λάτρευε παθολογικά, ξεκίνησε σὲ καιροὺς χαλεποὺς γιά σπουδὲς στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθῆνας καί ἀξιώθηκε νὰ ἔχει τὸ προνόμιο τοῦ πρώτου Διευθυντῆ τοῦ ἐλεύθερου Γυμνασίου τῆς γενετειράς του, μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Νησιῶν μας. Ἐκπαιδευτικὸς διακεκριμένος, ἐκλεκτὸς φιλόλογος, δραστήριος καί φιλοπρόοδος, ἐνθουσιώδης πα-

τριώτης, σημάδεψε αποφασιστικά τὴ νέα περίοδο τῆς ἐλεύθερης ἐκπαιδευτικῆς ἱστορίας τοῦ Νησιοῦ μας, μετὴν ὁποία καὶ συνέδεσε ἄρρηκτα τὸ ὄνομά του. Πρόσφερε πολλὰ στὰ γράμματα καὶ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Νισύρου καὶ στάθηκε ὁ ἀκούραστος δάσκαλος τῶν περισσότερων Νισύριων τῆς μεταπελευθερωτικῆς γενιᾶς, τοὺς ὁποίους ἀγάπησε καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀγαπήθηκε μὲ πάθος. Ἦταν ἓνας Ἀπόστολος καὶ λιγότερο ἓνας ἐπαγγελματίας.

Ἀκόμα καὶ στὶς πιὸ ἀκραῖες ἐκδηλώσεις τῆς χαριτωμένης ἰδιομορφίας του, ξεχώριζε ἡ ἄδολη καὶ πηγαία πλημμυρίδα τῶν αἰσθημάτων του, ἡ γνησιότητα τῆς ἀνθρωπιᾶς του καὶ ἡ ἐπιβλητικὴ του λεβεντιά. Εἶχε τὸ χάρισμα νὰ μὴν ἀποκτᾷ ἐχθρούς. Μόνο φίλους. Ἔμεινε γιὰ ὅλους, Μάκης ὁ Κατσιματίδης. Ὁ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος καὶ ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ νισύρικη φυσιογνωμία!

Μορφὴ ἀξιαγάπητη καὶ ἀσφαλῶς ἀλησμόνητη γιὰ ὅλους τοὺς Νισύριους, ποὺ ξέρουν νὰ ἐκτιμοῦν σωστὰ καὶ δίκαια. Καὶ γιὰ ὅλους ὅσοι τὸν γνώρισαν.

Ὅπως πολλοὶ ἄνθρωποι σὲ ἀποφασιστικὲς στιγμὲς, δὲν ἐναντιώθηκε — ἴσως σωστὰ, ἴσως ὄχι — στὸ ἐναλλακτικὸ παιγνίδι τῆς ζωῆς του καὶ βρέθηκε ξαφνικά, μακριὰ ἀπὸ τίς ρίζες καὶ τὸ κλίμα του, στὴν πολυάνθρωπη σύγχρονη Βαβυλώνα τῆς Ἀμερικῆς, τῆ Ν. Ὑόρκη, ἀνάμεσα στὴν Ἑλληνικὴ Ὀμογένεια, παντρεμένος τώρα.

Ἦταν μοιραῖο νὰ γράψει ἐκεῖ μιὰ μεγάλη καὶ τὴν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς του. Ἀκούραστος καὶ πάλι, ἀπόκτησε νέα ἐφόδια καὶ γνώσεις καὶ ἀφοσιώθηκε ὀλόψυχα στὴν καινούργια του ἀποστολή. Δοσμένος στὴν Ὀμογένεια, μαθαίνοντας Ἑλληνικὰ στὰ παιδιά της καὶ ὑπηρετώντας ἔτσι, μετὸν γνωστὸ ἐνθουσιασμό του, τὴ γενικότερη ὑπόθεση τοῦ πολυαριθμότερου καὶ πιὸ εὐαίσθητου κέντρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Διασπορᾶς.

Γιὰ τὸν Μάκη Κατσιματίδη, δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ διαφορετικὰ. Παρέμεινε, ὡς τὸ τέλος, καὶ βέρος Νισύριος καὶ βέρος Ρωμιός. Διακρίθηκε καὶ ἐκτιμήθηκε ἀπὸ τὴν Ὀμογένεια, γιὰ τὴν προσφορά του. Μὰ στάθηκε πρῶτα καὶ κύρια Νισύριος, κοντὰ καὶ πρῶτος στὴ Συλλογικὴ δραστηριότητα καὶ τοῦ ἔμελλε νὰ πεθάνῃ ἐκλεγμένος πρόεδρος τοῦ «Γνωμαγόρα» Ἀμερικῆς, πάνω στὶς ἐπάλξεις, μετὸν ὀραματισμούς γιὰ τὴ Νίσυρό του. Τὴ Νίσυρο, ποὺ τὴν τίμησε σ' ὅλο του τὸ βίο, σὰν ἄξιο τέκνο της.

Ἐκεῖνο τὸ τελευταῖο ταξίδι του στὴν πατρίδα τὸ 1967 ἦταν ἀποκαλυπτικὸ καὶ ἐπιβεβαιωτικὸ αὐτῶν τῶν διαπιστώσεων. Καὶ μιὰ λιτὴ, μὰ πλούσια σὲ ἐγκαρδιότητα, δεξίωση, ἀπὸ μαθητὲς του στὸ Π. Φάληρο ἦταν βέβαια μιὰ ξεχωριστὴ ἱκανοποίηση καὶ γιὰ κεῖνον καὶ γιὰ τοὺς παρευρεθέντες, μὰ στάθηκε δυστυχῶς ὁ τελευταῖος ἀποχαιρετισμὸς μαθητῶν καὶ δασκάλου.

Ὅμως, τί κι ἂν ἔμεινε νοσταλγικὸς Ὀδυσσεὺς τῆς δικῆς του Ἰθάκης; Τί κι ἂν φλεγόταν ἀπὸ τὸν πόθο τοῦ γυρισμοῦ; Τί κι ἂν δὲν ἀφομοιώθηκε,

μά ἔμεινε Ρωμιός ὡς τὸ τέλος; Ἡ Ὁμογένεια τὸν κράτησε ζηλότυπα καὶ ἡ μακρινὴ ξένη γῆ τὸν θέλησε παντοτινὰ δικό της. Δὲν τοῦ ἄφησε (μήτε πλοῖο μήτε ὁδὸ) γιὰ ἐπιστροφή! Ἔμεινε κοντὰ καὶ στὴ γυναίκα καὶ στὰ παιδιὰ του, παίρνοντας μαζί του τὶς νοσταλγίες του...

Ὁ Μάκης Κατσιματίδης ἀνήκει τώρα πιά δικαιωματικὰ στὴ δικαιοδοσία τῆς ιστορικῆς ἀξιολόγησης, ἰδιαιτέρα στὸ χῶρο τῆς ιστορίας τῆς Νισύρου.

Δὲν εἶχαν οἱ γραμμὲς αὐτὲς τὴν πρόθεση νὰ τὸν ιστορήσουν τώρα. Γράφτηκαν γιὰ νὰ ἀποτελέσουν σπονδὴ στὴ μνήμη του, λίγα «λουλούδια» τιμῆς στὸν τάφο του, ἀρωματισμένα μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη ἑνὸς μαθητῆ του.

Ἄς εἶναι αἰώνια ἡ μνήμη του.

Θεοχ. Μ. Θεοχαρίδης

* * *

Ἑμμανουὴλ Ν. Φραντζῆς

Ὁ Μάνος εἶχε τὸ προνόμιο, ἀλλὰ μαζί καὶ τὸ μαρτύριο, νὰ συνειδητοποιήσει τὰ προβλήματα τῆς Νισύρου. Στὴ Νίσυρο γεννήθηκε, στὶς 20 τοῦ Σεπτεμβρίου 1937, καὶ στὴν Ἀθήνα πέθανε στὶς 26 Αὐγούστου 1977. Δὲν εἶναι πολλὰ τὰ 40 χρόνια, γιὰτὶ πέρασαν γρήγορα, ἀλλὰ πίσω ἔμεινε ἡ προσφορά του, μέσα στὰ 15 χρόνια ποὺ δούλεψε ὡς καθηγητῆς καὶ διευθυντῆς στὸ Γυμνάσιο τῆς Νισύρου.

Ἦταν τὸ πρῶτο παιδὶ τοῦ Νίκου Φραντζῆ καὶ τῆς Καλλιόπης Οἰκονόμου. Μεγάλωσε μὲ τὰ δυὸ του ἀδελφία, τὸ Γιάννη καὶ τὴν Τούλα, μαζί μὲ τ' ἄλλα παιδιὰ τοῦ «Τρούλλου καὶ τοῦ Λαπαρδᾶ».

Ἦταν ἓνα κλαδὶ ἡμερο ποὺ μπολιάστηκε ἀπὸ τὸ ἄγριο δένδρο τῆς λεβέντικης νισύρικης παράδοσης. Ὁργώθηκε βαθιὰ ἡ ψυχὴ του στὸ Δημοτικὸ καὶ κλαδεύτηκε ἡ συνείδησή του στὸ Ἡμιγυμνάσιο τῆς Νισύρου. Ἀπὸ τότε ξεκίνησε ἡ ἐπάωσή τοῦ μικρόβιου τῆς ἀρρώστιας ποὺ λέγεται «Νισυρίτιδα». Γιὰτὶ ἀλλιῶς δὲν ἐξηγεῖται, νὰ τελειώσει τρεῖς τάξεις τῆς Ἰωαννιδείου Σχολῆς τοῦ Πειραιᾶ, νὰ φοιτήσῃ πέντε χρόνια στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας, νὰ τελειώσει ἐπιστήμονας Χημικὸς τὸν Ἰούνιο 1961, νὰ βιαστεῖ νὰ περάσουν οἱ 12 μῆνες τῆς στρατιωτικῆς του θητείας καὶ ν' ἀρπαχτεῖ νὰ τρέξει στὴ Νίσυρο νὰ «φυλάξῃ Θερμοπύλες». Καὶ τὶς φύλαξε μὲ συνέπεια ὡς ἐκπαιδευτικὸς, οἰκογενειάρχης, ἄνθρωπος, γνήσιος Νισύριος.

Τὸ 1963 προσφέρθηκε, ὡς προσωρινὸς καθηγητῆς, νὰ διδάξῃ Φυσικομαθηματικὰ καὶ ὅταν ἤρθε κανονικὰ ὁ διορισμὸς του στὸ Γυμνάσιο τῆς Χίου, πάσχισε νὰ μείνῃ στὸ νησί καὶ ἔμεινε. Ἐξασφάλισε τὴν ιστορικὴ παράδοση

τοῦ Ἡμιγυμνασίου τῆς Νισύρου, δούλεψε στίς τοπικῆς ἐπιτροπῆς καί τοὺς συλλόγους, ἔπαιξε τὸ ρόλο του, τοποθέτησε κι ἔζησε τὴ σκληρὴ ἀλήθεια σὲ δύσκολους καιροὺς, τυλιγμένη μέσα στὴν «ἀγάπη», ὅπως τὴ νιώθουν καί τὴ ζοῦν οἱ σύγχρονοι συμπατριῶτες του Νισύριοι.

Στὸ διάστημα αὐτὸ τῆς προσωπικῆς του προετοιμασίας ἐκδηλώθηκε ἡ ἔξαρση τῆς νισύριας προσωπικότητάς του καί πῆρε γυναίκα του τὴ νισυριαῖα Δασκάλια Μαρία Ν. Λυβίτση. Ἐκαναν δυὸ παιδιὰ, τὸ Νίκο καί τὸ Χάρυλαμπο, γιὰ ν' ἀνδρώνονται μὲ τὸ «νισύριο πάθος» τοῦ πατέρα τους καί νὰ μεγαλώνουν μὲ τὴ χαρὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ γεννήτορα στὴ γενέθλια γῆ τῆς Νισύρου.

Σήμερα, ποὺ δὲν ὑπάρχει πιά ἀνάμεσά μας ὁ Μάνος, ὑποδεχόμαστε, μακριὰ ἀπὸ τὰ πάθη καί τίς μεμφιμοιρίες μας, τὴν ἀναγκαιότητα τῆς παρουσίας του στὸ νησί μας.

Ἦρθε νωρὶς τὸ ἀναπόδραστο τέλος. Ὅμως παρηγορούμαστε στὴ σκέψη, πὼς ὁ Μάνος ἔκανε τὸ φανέρωμά του στὴν ἐφήμερη ζωὴ μας καί πραγματώσε ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ἑαυτοῦ του. Νίκησε καί σώθηκε. Δὲν χρειάζεται νὰ κλαῖμε τοὺς πεθαμένους. Τοὺς ζωντανοὺς σκεπτόμαστε.

Νικήτας Ι. Κουμέντος

***

Τὸ νεκρὸ ἀποχαιρέτησε μὲ λίγα λόγια ὁ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν:

Ἀγαπητὲ Μάνο,

Ἡ Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν, ποὺ ὑπῆρξες συνεργάτης της, Σὲ ἀποχαιρετᾷ. Δὲ θὰ Σὲ σκεπάσει τὸ χῶμα τῆς Νισύρου ποὺ τόσο ἀγάπησες. Ἀλλὰ τὸ φιλόξενο χῶμα τῆς Ἀττικῆς εὐχόμαστε νὰ εἶναι ἐλαφρό. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν οἰκογένειά σου ἀγάπησες τὴ Νίσυρο καί τὴν Παιδεία. Γιὰ τίς ἀγάπες σου αὐτὲς πρόσφερες τὰ πάντα, καί αὐτὴ τὴ ζωὴ σου. Μπορεῖς νὰ εἶσαι ἱκανοποιημένος πὼς ἐκπλήρωσες τὸ καθῆκον σου.

Ὅσοι Σὲ γνωρίσαμε θὰ Σὲ θυμούμαστε πάντα, ἀξέχαστε Μάνο.

“ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ,,

- ΚΡΙΣΕΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ
- ΣΥΛΛΟΓΙΚΑ
- ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

ΚΡΙΣΕΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

«Νισυριακά», τόμος V, 1976

Τὸ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν καὶ ὁ προπρῶτανος τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου κ. Παῦλος Σακελλαρίδης, πού ἔχει τὴν ἐπιμέλεια τοῦ τόμου, προσπάθησαν νὰ παρουσιάσουν τὸν πέμπτο τόμο τουλάχιστο ἴσο μὲ τοὺς προηγούμενους. Καὶ φαίνεται πῶς τὸ πέτυχαν, ἂν κρίνει κανένας ἀπὸ τίς κρίσεις τοῦ Τύπου, τῶν Ὁρησκευτικῶν καὶ Πνευματικῶν Ἰδρυμάτων, τῶν Λαογραφικῶν καὶ Φιλολογικῶν ἑταιρειῶν καὶ γενικὰ τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων.

Ὁ διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης κ. Ἰ. Ὠμόπουλος στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἑστία» (1/5/77, σ. 1116) γράφει: «Οἱ τέσσερις προηγούμενοι τόμοι προμήνυσαν σίγουρα τοῦ πέμπτου τούτου τόμου τὸν ὄγκο καὶ τὴν ποιότητα καὶ τὴν ἀξία τὴν πνευματικὴν.

»Θὰ ἐπισημάνω καὶ ἐδῶ τὴν ἰδιαίτερη σπουδαιότητα πού ἔχουν γιὰ τὴν πολιτιστικὴ καὶ τὴν πολιτικὴ ἱστορία μας ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴ μας ζωὴ γενικότερα αὐτὰ τὰ «τοπικά» δημοσιεύματα, πού, σὲ προηγούμενο κριτικὸ σημειωμὰ μου στὴ «Νέα Ἑστία» (1975 Α 556) τὰ ὀνομάτισα πατριδογραφικά.

»Κυρίως αὐτὲς οἱ συλλογικὲς ἐπετηρίδες καὶ οἱ τοπικὲς ἱστορίες θησαυρίζουν ἄφθονο σπάνιο ὕλικὸ ἱστορικὸ καὶ μᾶς παρουσιάζουν σὲ πρισματικὸ κοίταγμα τὸν κάθε τόπο τῆς Πατρίδας μας τῆς ἀκριβῆς.

»Ἡ Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν, συνεχίζοντας τὴν πνευματικὴ δραστηριότητά της, μᾶς προσφέρει τώρα τὸ νέο ἐπίτευγμά της, τὸν πέμπτο τοῦτο τόμο της. Ὁ ἀγέραςτος, δραστήριος, σοφὸς καὶ καλοσυνάτος πρόεδρος της κ. Νικήτας Σακελλαρίδης καὶ τὸ ἐπιτελεῖο του: Γ. Παρθεσιάδης, Γ. Λαμπάδης, Ἀ. Οἰκονομίδης, Ἰ. Σακλαρίδης, Ἀρμόδ. Γιαννίδης καὶ Νικήτας Κουμέντος, φρόντισαν τὴν ἔκδοση τοῦ Ε' τόμου τῶν «Νισυριακῶν». Ἀναφέρει τὰ περιεχόμενα τοῦ τόμου καὶ καταλήγει:

«Ὁ νέος τοῦτος τόμος τῶν «Νισυριακῶν» δυναμώνει τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶναι ἀληθινὰ ἀνεξάντλητες οἱ πνευματικὲς πηγαίαι καὶ οἱ θησαυροὶ στοὺς τόπους ὅλους τῆς Πατρίδας μας. Ὅσο ψάχνεις, τόσο βρίσκεις τὴν πολυαίω-

νη παρουσία του Έλληνισμού με τις ποικίλες ξένες επιδράσεις μα και με την εκπληκτική του έθνικη άντοχή.

Θα κλείσω το σύντομο τούτο σημείωμά μου με τη θερμή εύχή και με την ελπίδα να συνεχίσει έτσι τολμηρό και εύκαμπο το έργο της ή Έταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν».

Τὸ περιοδικὸ «*Ιστορία*» (Μάιος 1977): «Μιά έκδοση πού τιμᾷ τὸ ὠραῖο νησί τῆς Δωδεκανήσου, τὴ Νίσυρο, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς πού φροντίζουν γιὰ τὴν ἀριότητα τῆς ἐμφανίσεώς της καὶ τῶν περιεχομένων της. Μὲ τέτοιες ἐκδόσεις δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ παρουσιαστοῦν ἀξιόλογα ἱστορικὰ θέματα ἔπειτα ἀπὸ διερεύνηση πού κάνουν σὲ τοπικὰ καὶ ἄλλα ἀρχεῖα φιλότιμοι λόγιοι τῆς περιοχῆς. Ὁ κ. Παῦλος Ὁδ. Σακελλαρίδης, πού ἔχει τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ἔργου, ἐργάζεται μὲ κέφι καὶ μὲ συναίσθηση εὐθύνης ἐπάνω σὲ αὐτό, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνη νὰ δῖνῃ στοὺς πατριῶτες του, ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε φιλομαθῆ, μιὰ συλλογὴ κειμένων ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος. Συνεπικουρεῖται σὲ τοῦτο ἀπὸ ἀξιους συνεργάτες, ὅπως εἶναι ὁ κ. Κώστας Σακελλαρίδης, πολυγραφώτατος πράγματι, πού καλύπτει πολλὲς σελίδες μὲ λαογραφικὰ καὶ ἄλλα θέματα, ὁ κ. Νικήτας Κουμέντος, ὁ ὁποῖος δημοσιεύει μιὰ ἐξοχὴ μελέτη γιὰ τὸν γάμο στὴν Νίσυρο (ἱστορικὴ ἀναδρομὴ τοῦ θεσμοῦ), ὁ κ. Γ. Θ. Βεργωτῆς, πού ἀσχολεῖται, βασιζόμενος σὲ ἄγνωστο ἱστορικὸ ὕλικό, μὲ τὴν ἐκπαίδευση στὴν Νίσυρο, καὶ ἄλλοι».

Ἡ «*Μακεδονία*» Θεσσαλονίκης (16/4/77): «Ὑπάρχουν μερικὲς ἐκδόσεις πού σκοπὸς τους δὲν εἶναι ἡ ἐνημέρωση ἢ ἡ μόρφωση ἢ ἡ διέγερση τῆς σκέψης τοῦ ἀναγνώστη. Βασικὴ τους ἀποστολή, καὶ τοῦτο τις προσδίδει ἰδιαιτέρη ἀξία, εἶναι ἡ διάσωση τοῦ περιεχομένου τους. Ἡ διαφύλαξή του μὲ τὸν ἔντυπο λόγο, γιὰτὶ ἡ παραμονὴ του στὴ σφαῖρα τοῦ προφορικοῦ, θὰ συντελέσει στὴν ἐξαφάνισή του. Τοῦτο ἰσχύει ἰδιαιτέρη γιὰ ἐκδόσεις πού ἀσχολοῦνται μὲ λαογραφικὸ καὶ ἱστορικὸ περιεχόμενο, πού ἡ ὑπαρξὴ του δὲν κινδυνεύει μόνο ἀπὸ τὴ ραγδαία πρόοδο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ λησμονιὰ πού εἶναι ἄμεση καὶ ἀναπόφευκτη συνέπειά της. Ἐτσι ἓνα βιβλίον μὲ λαογραφικὰ στοιχεῖα καὶ περιγραφὰς δὲν κλείνει μέσα του ἓναν ἐπιστημονικὸ πλοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἔχει τὴν ἀξία του σὰν ἐκδοτικὴ παραγωγὴ. Αὐτοὶ πού τὸ γράφουν καὶ τὸ ἐκδίδουν ἔχουν γιὰ βασικὸ σκοπὸ ὄχι τὸ κέρδος, ἀλλὰ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴ λαογραφία καὶ τὴ διάσωση, τὴ διακρίση, θὰ μπορούσε νὰ λεχθῆ, τοῦ ὕλικου της πού στὴ χώρα μας ἀφθονεῖ περισσότερο, ἴσως, ἀπὸ ὅποιοδήποτε ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου.

Ἐνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα παραδείγματα πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ εἶναι τὰ «*Νισυριακά*», ἐκδοση τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν. Περιλαμβάνει ἓναν ὀλόκληρο λαογραφικὸ πλοῦτο γιὰ τὸ ὠραῖο νησί τῆς Δωδεκανήσου. Ἐνα ἀπὸ τὰ μικρὰ νησιά τοῦ σμαραγδένιου αὐτοῦ νησιωτικοῦ συμ-

πλέγματος είναι ή Νίσυρος. Μικρό, αλλά βαρυφορτωμένο με ιστορία και παράδοση από τα αρχαία χρόνια και προικισμένο από τη φύση με ένα ήφαιστειο, που κατά τη νεώτερη εποχή μπορεί να θεωρηθῆ σβησμένο. Ὁ λαογραφικός πλοῦτος και ή συνέχεια στην παράδοση τῶν κατοίκων τῆς Νισύρου είναι κάτι τὸ μοναδικό. Γι' αὐτὸ και ἀξίζει ὁ ἔπαινος πρὸς ἐκείνους που ἔχουν ἀναλάβει, με ὅλη τὴν ἐθελοντική τάση που διακρίνει τοὺς νησιῶτες μας, τὸ ἔργο τῆς διάσωσης τους. Ἔτσι ή ομάδα τῶν Νισυριακῶν Μελετῶν ἔχει ἀναλάβει τὴν ἔκδοση ἑνὸς ἀρκετὰ χορταστικοῦ τόμου — εἶναι ὁ πέμπτος κατὰ σειρά ἀπὸ τὸ 1963 που ἐκδίδεται ἐφέτος — που εἶναι ἀφιερωμένος, ὅπως ἀναφέρεται στὸν πρόλογο, «σὲ ποικίλα λαογραφικά και ἱστορικά θέματα που ἔχουν σχέση με τὴ Νίσυρο και τὰ Δωδεκάνησα».

Μιά φυλλομέτρηση στὸν τελευταῖο τόμο πείθει γιὰ τὴ μεγάλη ἔκταση και τὴ σοβαρότητα τοῦ ἔργου, που διαφορετικά ἦταν καταδικασμένο σὲ ἐξαφάνιση με τὴν πάροδο τοῦ χρόνου». Στὴ συνέχεια ἀναφέρει τὰ περιεχόμενα, που σχολιάζει εὐμενῶς.

Τὸ «*Βῆμα*» (6/5/77): «Ἡ Νίσυρος μπορεί νὰ εἶναι μικρὸ νησί, μπορεί νὰ ἔχει λίγες ψυχές ἀλλὰ οἱ Νισύριοι εἶναι σκορπισμένοι παντοῦ. Και πάντοτε θυμοῦνται τὸ νησί τους, πάντοτε γράφουν γιὰ τὸ νησί τους. Ὑπάρχει ή Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν που ἐδρεύει στὴν Ἀθήνα. Ἡ ἑταιρεία, μεταξύ τῶν ἄλλων ἀξιόλογων δραστηριοτήτων της, ἔχει νὰ ἐπιδείξει και ἕνα πλουσιότατο ἐκδοτικὸ ἔργο. Κυκλοφόρησε ὁ 5ος τόμος τῶν «*Νισυριακῶν*». Που κι αὐτὴ τὴ φορά, οἱ Νισύριοι που ἔχουν «ξενητευθεῖ» στὴν Ἀθήνα, τὸν ἔχουν ἐπιμεληθεῖ με μεράκι και ἀγάπη. Κι αὐτὴ τὴ φορά τὰ «*Νισυριακά*» ἔχουν στίς σελίδες τους καταγραμμένες παραδόσεις τοῦ νησιοῦ, παραμῦθια, τραγούδια, θρύλους, ἱστορίες».

Ὁ «*Οἶκον. Ταχυδρόμος*» (23/6/77): «Δεκαπέντε χρόνια ζωῆς συμπλήρωσε ή Ἑταιρεία, μέσα στὰ ὁποῖα ὄχι μόνο τὴν ἀγάπη της δὲν ἔπαψε νὰ δείχνει στὴ Νίσυρο, ἀλλὰ και τὸ μόχθο της νὰ καταβάλλει γιὰ τὴ διάσωση και προβολὴ τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τοῦ νησιοῦ.

Ἀπὸ τὰ ἐνδιαφέροντα περιεχόμενα ξεχωρίσαμε τοὺς «Μύθους - Ἱστορίες - Πλάκες - Διαλογισμοὺς τοῦ Βασίλη Βεζύρογλου» ἀπὸ τὸν Κώστα Σακελλαρίδη, τὸ «Γάμος στὴ Νίσυρο» και τὴν ἱστορικὴ ἀναδρομὴ τοῦ θεσμοῦ, γραμμένο ἀπὸ τὸν Νικήτα Κουμέντο. Ἀκόμη τὰ «*Νισύρια παραμῦθια*», ἰδιαίτερη ἐντύπωση στὰ ὁποῖα μᾶς ἔκαμε ή τόσο κατατοπιστικὴ εἰσαγωγὴ, μαζί με τὸ γλωσσάρι, γύρω ἀπὸ τὸ παραμῦθι και τὴν ξεχωριστὴ θέση που κατέχει στὴν πνευματικὴ ζωὴ ἑνὸς λαοῦ.

Ἐξ ἄλλου θὰ πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι ὁ τόμος αὐτός, μέσα σὲ μιὰ προσεγμένη ἔκδοση, δὲν εἶναι ἀφιερωμένος στὰ διάφορα λαογραφικά και ἱστορικὰ θέματα που ἔχουν σχέση μόνο με τὴ Νίσυρο ἀλλὰ και με τίς ὑπόλοιπες Νότιες

Σποράδες. "Όπως τὸ ταξιδιωτικὸ «Προσκύνημα στὴν Πάτμο», «τὸ Πανηγύρι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Μεθυστῆ» στὴν Κάρπαθο κ.ἄ.

Τέλος σημειώνουμε πὼς ἡ Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν, ὅπως καὶ τόσες ἄλλες λαογραφικὲς καὶ Ἱστορικὲς Ἑταιρεῖες, μᾶς βοηθοῦν μὲ ὑπευθυνότητα ὄχι μόνον νὰ μάθουμε τίς πατρίδες τους (ἀκόμη νὰ περπατήσουμε στὰ δρομάκια τους καὶ νὰ πιάσουμε κουβέντα μὲ τοὺς ἀνθρώπους τους) ἀλλὰ προσφέρουν καὶ μιὰ βιβλιογραφία ἀρκετὰ σημαντικῆ».

Ἡ «Ροδιακῆ» Ρόδου (20/4/77) δημοσιεύει κριτικὴ τοῦ κ. Ἄπ. Ταταρούνη: «Ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Νισυριακῶν Μελετῶν, ἐκδόθηκε ὁ 5ος τόμος τοῦ ἱστορικοῦ τῆς ἔργου, τὰ «Νισυριακά», γιὰ τὰ ὁποῖα ἐκφράστηκαν ἐπαινετικά ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καὶ ὁ πνευματικὸς κόσμος τῆς χώρας μας. Καὶ ὁ τόμος αὐτὸς τυπώθηκε σὲ ἐκλεκτὸ χαρτί, μὲ καλαισθητὴ ἐμφάνιση, πραγματικὸ δεῖγμα ἀγάπης γιὰ τὴ Νίσυρο, τόσο τῶν ἐπιμελητῶν τῆς ἐκδόσεως ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τοῦ Πρύτανη τοῦ Πολυτεχνείου κ. Παύλου Σακελλαρίδη, ὅσο καὶ τῶν συλλεκτῶν τῆς ἐκλεκτῆς καὶ ἐνδιαφέρουσας ὕλης. Βασικὸ γνῶρισμα τῆς δραστηριότητος τῶν μελῶν τοῦ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας εἶναι ἡ βαθεῖα συναίσθηση τοῦ χρέους, γιὰτὶ ἔτσι φαίνεται ὅτι νιώθουν τὴ σοβαρὴ αὐτὴ ἀποστολὴ τους.

Στὸν πρόλογο ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας κ. Νικήτας Ὁδ. Σακελλαρίδης, πού ἀκόμη καὶ εἰς βάρος τῆς ὑγείας του πραγματικὰ μαχοθεῖ γιὰ τὸ σπουδαῖο αὐτὸ ἔργο, ἀναλύοντας τίς δυσχέρειες καὶ τοὺς κόπους γιὰ τὴν προώθηση τοῦ ἔργου, μὲ αἰσιοδοξία καταλήγει σ' ἓνα συγκινητικὸ προσκλητήριον, στοὺς νέους ἐπιστήμονες καὶ διανοουμένους Νισυρίους, νὰ πλαισιώσουν τὴν ἑταιρεία καὶ νὰ συνεχίσουν τὸ σπουδαῖο αὐτὸ ἐθνικὸ ἔργο.

Πρέπει λοιπὸν νὰ προσέλθουν οἱ πιστοὶ νὰ προσθέσουν τὸν ἐνθουσιασμό τους. Ἀπὸ τὰ περιεχόμενα τοῦ 5ου τόμου, τὴν πρώτη θέση κατέχουν τὰ «Νισυριακὰ παραμῦθια», πού μὲ πολλὴ ὑπομονὴ μάζεψε ὁ κ. Κώστας Σακελλαρίδης καὶ σωστὰ ὑποστηρίζει τὴ μεγάλη σημασία τους, γιὰτὶ μαζί μὲ τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια, διαπλάστηκαν οἱ ἐξελικτικὲς μορφὲς τῆς ζωῆς καὶ ἔγινε ἔτσι ἓνα γερὸ νῆμα νὰ συνδέει τὸ νισύριο χῶρον μὲ τὸν κορμὸ τὸν ἀπόμακρον τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου, πού μὲ παρόμοια παραμῦθια καὶ τραγοῦδια καὶ πολλὲς γενιὲς συνταίριαζαν ζωντάνια καὶ πνευματικότητα σὰν βασικὰ στοιχεῖα τῆς φυλῆς μας. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἰδιαιτέρου κεφάλαιον τῶν γλωσσικῶν ἰδιωματισμῶν, πού μὲ ἐπιμέλεια παραθέτει ὁ κ. Κώστας Σακελλαρίδης, διαφωτίζει τὸν ἀναγνώστη νὰ μάθει τὴν ἰδιομορφίαν τῆς νισυριακῆς μιλιᾶς μὲ τὴ ζωντάνια, τὴ μουσικότητά της στὸ νισύριο χῶρον, ἂν καὶ σιγὰ - σιγὰ μεταβάλλεται.

Σημειώνουμε ἐπίσης ἐνδιαφέροντα θέματα: τὴ μελέτη τοῦ κ. Νικήτα Ἰ. Κουμέντου, μὲ πλούσιο λαογραφικὸ ὕλικὸ ἀπὸ ζωντανὰς πηγὰς γύρω ἀπὸ τὸ γάμο, τίς ἐπακόλουθες ἐκδηλώσεις, τὰ μελοποιημένα τραγοῦδια τοῦ γάμου,

τά προικισύμφωνα κλπ. Τὸ ἄρθρο τοῦ Πανεπιστ. Βοηθοῦ Γεωργ. Βεργωτῆ γιὰ τὴν ἐκπαίδευση στὴ Νίσυρο. Τὸ «Ταξίδι-Προσκύνημα» τοῦ Νικηῖτα Ὀδ. Σακελλαρίδη τὴν ἐβδομάδα τῶν Παθῶν στὴν Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἱωάννου Θεολόγου καὶ Εὐαγγελιστοῦ στὴν Πάτμο, τὸ ἱερό νησί τῆς Ἑλλάδας, πού κάθε χριστιανὸς νοσταλγεῖ νὰ ἐπισκεφθῆ, ὅπως τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔστω καὶ μιὰ φορὰ στὴ ζωὴ του». Καὶ καταλήγει πῶς «τὸ ἔργο τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν πρέπει νὰ διαβαστεῖ ἀπὸ ὅλους, Νισυρίους καὶ μὴ, γιατί μέσα σ' αὐτὸ κυλάει ζωντανὸς ὁ παλμὸς καὶ ἡ ὁμορφιά τῆς φυλῆς μας».

Στὰ («Συμαϊκὰ») (τόμος 3ος Ἀθῆναι 1977), ὁ κ. Γεώργιος Ν. Αἰκατερινίδης σχολιάζει τὸ περιεχόμενο τοῦ τόμου.

«Νισυρικά Παραμῦθια» τοῦ Κώστα Σακελλαρίδη. «Ὁ συλλογέας δίδει κατατοπιστικὴ εἰσαγωγὴ, μερικὰ χαρακτηριστικὰ φωνητικὰ φαινόμενα τοῦ νισυρικοῦ ιδιώματος γιὰ τὴν καλύτερη κατανόηση τῶν κειμένων καὶ ἀπὸ ἓνα κατατοπιστικὸ γιὰ κάθε κείμενο σημεῖωμα. Πρέπει νὰ ἐπαινεθεῖ ἡ πρόνοια τοῦ συλλογέα νὰ μαγνητοφωνήσῃ τὰ σχετικὰ κείμενα, γιατί ἔτσι ὄχι μόνο ἀποδίδεται πιστὰ ἡ διήγηση, ἀλλὰ — τὸ σπουδαιότερο — διασώζονται γνήσια δείγματα τῆς τοπικῆς λαλιᾶς, ἀνεκτίμητα, ἔταν ἡ ἀστυφιλία καὶ οἱ ἄλλοι καταστροφεῖς τοῦ παραδοσιακοῦ μας πολιτισμοῦ. Ὅα ἔχουν ἀφανίσει τελείως τὶς χαρακτηριστικὲς λεπτομέρειες τοῦ κάθε τοπικοῦ ιδιώματος».

«Μῦθοι - ἱστορίες - πλάκες - διαλογισμοὶ Βασ. Βεζύρογλου» (ἐπιμέλεια Κώστα Σακελλαρίδη). «Ὁ Βεζύρογλου εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς «τύπους» πού συνανθοῦμε σὲ πολλὰ μέρη καὶ πού προικισμένοι μὲ μιὰ ξεχωριστὴ εὐφυΐα — ἀναξιοποίητη ἐξαιτίας ἐλλείψεως εὐρύτερης παιδείας — δέχονται σὰν γόνιμη γῆ ὅ,τι ἀκούσουν ἢ διαβάσουν μὲ τὰ λίγα γράμματά τους καὶ τὸ μεταπλάθουν σὲ ἐκτενεῖς διηγήσεις, προσαρμοσμένες στὶς περισσότερες φορὲς σὲ πρόσωπα καὶ πράγματα τοῦ τόπου τους, ἢ διατυπώνουν σκέψεις ἀπλοϊκὲς μὲ μιὰ φιλοσοφικὴ στὰ μέτρα τους θεώρηση πραγμάτων καὶ καταστάσεων. Βέβαια διηγήσεις, σκέψεις, στοχασμοὶ κτλ. τοῦ εἴδους αὐτοῦ βρίσκουν τὴν ἔκφρασή τους μέσα σὲ ἓνα συγκεκριμένο περιβάλλον καὶ τὸ ξέκομμά τους ἢ ἡ ἀπομόνωσή τους ἀπ' αὐτὸ ἀφαιρεῖ τὴ δροσιά καὶ τὴ σπιρτάδα τους, δὲν παύουν ὅμως ν' ἀποτελοῦν δείγματα αὐτοῦ, πού συνήθως χαρακτηρίζουμε σὰν λαϊκὴ θυμοσοφία».

«Ὁ γάμος στὴ Νίσυρο. Ἱστορικὴ ἀναδρομὴ τοῦ θεσμοῦ» (ἀποτελεῖ μιὰ ἀξιόλογη λαογραφικὴ ἐργασία τοῦ Νικηῖτα Κουμέντου. Ὁ συγγραφέας, μὲ βάση τὰ βιώματά του, ἠχογραφημένες πληροφορίες καὶ παλαιότερα δημοσιευμένο ὕλικό, κάνει μιὰ περιγραφὴ τοῦ γάμου καὶ ἐπιχειρεῖ μιὰ κατὰ τὸ δυνατὸ βαθύτερη ἐξέταση τοῦ θεσμοῦ σὲ συσχέτιση μὲ τὶς κοινωνικοπολιτιστικὲς, θρησκευτικὲς καὶ οἰκονομικὲς συνθῆκες τοῦ νησιοῦ. Προικισύμφωνα, λεξιλόγιο καὶ μουσικὲς καταγραφὲς γαμήλιων τραγουδιῶν συμπληρώνουν

την εργασία, που θα αποτελέσει χρήσιμο βοήθημα και για άλλα λαογραφικά θέματα — κυρίως λαϊκό δίκαιο, μουσικά όργανα και ένδυμα — με τις πολλές, αλλά σχετικές πάντα με το γάμο, πληροφορίες που παρεμβάλλονται σ' αυτήν».

«Αξιόλογη συμβολή στο θέμα της Παιδείας, με παράθεση πολλών έγγραφων και άλλων στοιχείων, αποτελεί η εργασία του Γεωργ. Θ. Βεργωτή «Η εκπαίδευσις εἰς τὴν νῆσον Νίσυρον», γενικότερα χρήσιμη γιὰ τὴ γνώσιν τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως παλαιότερα τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος».

«Ἐνα «Ταξίδι - Προσκύνημα» στὴν Πάτμο δίδει τὴν εὐκαιρία στὸ Νικήτα Ὅδ. Σακελλαρίδην ν' ἀναφερθεῖ στὴν ἱστορία τοῦ νησιοῦ, νὰ δώσει σχετικὲς περιγραφές, νὰ διηγηθεῖ ὅσα τελοῦνται ἐκεῖ τῆ Μ. Ἑβδομάδα καὶ νὰ κάμει μνεία Νισυρίων ἱερωμένων ποὺ συνδέθηκαν μετὰ τὴν Πάτμο». «Ἡ ἔθιμολογία τῆς πανηγύρεως τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Μεγαλομάρτυρος καὶ Τροπαιοφόρου τοῦ Μεθυστῆ (3 Νοεμβρίου) ἐν τῷ χωρίῳ Σπῶν Καρπάθου τοῦ νομοῦ Δωδεκανήσου», τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου Κων. Ἰ. Καλλιῶ.

Ἡ περιγραφή του ἔχει ἰδιαιτέρη ἀξία, γιὰτὴ ἡ ἰδιότητα τοῦ κληρικοῦ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ δώσει τὸ θέμα μετὰ πληρότητα καὶ μετὰ χαρακτηριστικὲς λεπτομέρειες γιὰ τὶς διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς γιορτῆς».

Καὶ καταλήγει πὼς ἀξίζουν θερμὰ συγχαρητήρια σ' ὅσους συμβάλλουν, ὥστε ἡ μικρὴ Νίσυρος νὰ δίδει τὸ παρὸν της στὸν πνευματικὸ μας χῶρο.

Ἀνάγγειλαν ἐπίσης τὴν κυκλοφορία τοῦ πέμπτου τόμου καὶ ἀνέφεραν τὰ ὀνόματα τῶν συνεργατῶν καὶ τὰ περιεχόμενα θέματα:

«Ἐστία» (31/3/1977), «Ἐλευθεροτυπία» (9/5/1977) «Νέα» (5/4/1977), «Ριζοσπάστης» (8/4/1977), «Ναυτεμπορικὴ» (11/3/1977), «Κερκυραϊκὰ Νέα» (4/4/1977), «Καρπαθιακὴ» (Μάιος 1977) καὶ «Καρπαθιακὴ Ἠχώ» (Σεπτέμβριος 1977).

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ σχόλια τοῦ ἡμερήσιου καὶ περιοδικοῦ τύπου πήραμε ἀρκετὰ ἐπαινετικὰ γράμματα.

Θρησκευτικὰ Ἰδρύματα: Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων, Ἀρχιεπισκοπὴ Κύπρου, Ἱερὰ Μητρόπολη Ρόδου, Ἱερὰ Μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου, Πανελλήνιο Ἱερὸ Ἰδρυμα Εὐαγγελιστρίας Τήνου, Ἀκαδημία Ἁγίου Βασιλείου Νέας Ὑόρκης.

Καθηγητές: Δημ. Λουκάτος, Ν. Ἐγγονόπουλος, Γ. Ζώρας, Ν. Τωμαδάκης, Ν. Μπρατσιώτης, Χαρ. Μπούρας, Σωτ. Ἀγαπητίδης, Ἀπ. Βακαλόπουλος, Γ. Μ. Σηφάκης, Μαν. Ἀνδρόνικος, Ζαχ. Τσιρπανλῆς, Ν. Καβαζαράκης.

Λογοτέχνες: Γιάννης Μαγκλῆς, Σπύρος Μουσούρης (Φῶτος Γιοφύλλης), Φοῖβος Δέλφης, Πέτρος Γλέζος, Μίμης Γαληνός καὶ ἡ Δωδεκανησία λογία Εὐρη Βαρίκα - Μοσκόβη.

Ἑταιρεῖες καὶ Σύλλογοι: Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἑταιρεία Εὐβοϊκῶν Σπουδῶν, Ἑταιρεία τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ, Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία Χαλκιδικῆς, Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, Σύνδεσμος Ἑλληνίδων Ἐπιστημόνων, Μουσεῖο Μπενάκη, Μουσεῖο Σολωμοῦ καὶ Ἐπιφανῶν Ζακυνθίων, Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο καὶ Μουσεῖο Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου, Λύκειο Ἑλληνίδων, Ἔστια Νέας Σμύρνης, Ἐφορεία Κλασσικῶν καὶ Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου, Ἐθνικὸ Ἴδρυμα Ραδιοφωνίας - Τηλεοράσεως Ρόδου, καθὼς καὶ τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.

Βιβλιοθήκες: Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Βιβλιοθήκη Ὑπουργείου Παιδείας, Βιβλιοθήκη Βουλῆς Ἑλλήνων, Δημοτικὴ Δήμου Ἀθηναίων, Δημοσία Ρόδου, Δημοσία Ζακύνθου, Κοργιαλένιος Ἀργοστολίου, Βιβλιοθήκη Χίου «Κοραῆς», Βιβλιοθήκη Ἱερᾶ Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, Biblioteca Apostolica Vaticana, The library of Congress Washington, Columbia University in the City of New York, Institut Francais d' Athènes.

Μᾶς ἔγραψαν ἐπίσης ὁ Μητροπολίτης πρώην Λαρίσης Θεολόγος, ὁ προηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πάτμου Ἀρχιμανδρίτης Ἱερεμίας Βάστας, οἱ βουλευτὲς Γεώργιος Μαῦρος καὶ Ἴω. Κουτσοχέρας, ὁ γενικὸς διευθυντὴς Σχολῆς Τουριστικῶν Ἐπαγγελμάτων Νικόλαος Σακελλαρίδης, ὁ δημοσιογράφος Τάσος Θεοδοσόπουλος, ὁ δικηγόρος Ρόδου Γεώργιος Βροῦχος καὶ ἡ Μαρία Χριστοδουλάκη τοῦ Χριστοδουλακείου Ἰδρύματος.

Ἡ Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἑταιρεία τῆς Ἑλλάδος μᾶς τίμησε μὲ δίπλωμα καὶ τὸ μετάλλιο ποῦ ἔκοψε μὲ τὴν εὐκαιρία ποῦ συμπληρώθηκαν 150 χρόνια ἀπὸ τὴ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου (1827-1977).

ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Σε εκτέλεση τοῦ σχετικοῦ ἄρθρου τοῦ Καταστατικοῦ συνῆλθαν τὰ μέλη τῆς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν στήν τακτική γενική συνέλευση τήν 11 Φεβρουαρίου 1978 μέ θέματα ἡμερησίας διατάξεως:

α'. Λογοδοσία τοῦ Δ.Σ.

β'. Ἐκλογή νέου Δ.Σ. καί Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ὁ πρόεδρος καί ὁ γεν. γραμματέας τοῦ Δ.Σ. Νικήτας Ὁδ. Σακελλαρίδης καί Γεώργιος Δ. Λαμπάδης καταλαμβάνουν προσωρινά τίς ἀντίστοιχες θέσεις, τίς ὁποῖες καί διατηροῦν κατόπιν ἀποφάσεως τῶν μελῶν τῆς γεν. συνελεύσεως.

Μετά τή διαπίστωση ἀπαρτίας καί τήν ἐπικύρωση τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης γεν. συνελεύσεως, ὁ πρόεδρος, ἀφοῦ χαιρέτησε τὰ μέλη, ἔδωσε τὸ λόγο στὸ γεν. γραμματέα, ὁ ὁποῖος ἀνέγνωσε τὴ διοικητικὴ λογοδοσία.

Στὴ συνέχεια ὁ ταμίας Ἀλέξανδρος Οἰκονομίδης ἔθεσε ὑπ' ὄψη τῶν μελῶν τὸν οἰκονομικὸ ἀπολογισμὸ, ὁ δὲ Κων. Σακελλαρίδης ἀπὸ μέρος τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς ἀνέγνωσε τὴ σχετικὴ ἔκθεση (τὰ τρία κείμενα δημοσιεύονται παρακάτω).

Ἐπὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ Δ.Σ. τὸ λόγο ἔλαβαν ὅλα σχεδὸν τὰ μέλη, τὰ ὁποῖα συνεχάρησαν τὰ μέλη τοῦ Δ.Σ. καί ἡ γεν. συνέλευση ἐνέκρινε τὴ διοικητικὴ λογοδοσία καί τὸν οἰκονομικὸ ἀπολογισμὸ.

Ἡ γεν. συνέλευση, προκειμένου νὰ προχωρήσει στήν ἐκλογή τοῦ νέου Δ.Σ. καί τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν τριετία 1978-1981, ἐξέλεξε γιὰ τὴν Ἐφορευτικὴ Ἐπιτροπὴ τοὺς Παντελῆ Γιαννιδὸν καί Δημόκριτο Λαμπάδη. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ψηφοφορίας ἔχουν ὡς ἑξῆς:

Α'. Γιὰ τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο:

Νικήτας Ὁδ. Σακελλαρίδης, Γεώργιος Ἐμμ. Παρθενιάδης, Γεώργιος Δημ. Λαμπάδης, Ἀλέξανδρος Θ. Οἰκονομίδης, Θεοχάρης Μ. Θεοχαρίδης, Ἰωάννης Ρ. Ρουσέττος καί Νικήτας Ἰω. Κουμέντος.

Ἐπιλαχόντες: Χρῆστος Καρανίκης, Ἰω. Λογοθέτης.

Β'. Γιὰ τὴν Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ:

Κωνσταντῖνος Σακελλαρίδης, Ἀπόστολος Μαστρογιάννης καί Ἰωάννης Σακελλαρίδης.

Κατά τὴ συνεδρίαση τῆς 17 Φεβρουαρίου 1978 τὸ Δ.Σ. γιὰ τὴν τριετία 1978-1981 καταρτίσθηκε ὡς ἑξῆς:

Πρόεδρος: Νικήτας Σακελλαρίδης, Ἀντιπρόεδρος: Γεώργιος Παρθενιάδης, Γεν. Γραμματέας: Γεώργιος Δ. Λαμπάδης, Ταμίας: Ἀλέξανδρος Οἰκονομίδης, Σύμβουλοι: Θεοχάρης Θεοχαρίδης, Ἰωάννης Ρουσέττος καὶ Νικήτας Κουμέντος.

* * *

Λογοδοσία

τοῦ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν κατὰ τὴ Γενικὴ Συνέλευση τῆς 11 Φεβρουαρίου 1978

Κατὰ τὴν τριετίαν 1975-1978 οὐδὲν παρελήφθη, ὡς καὶ εἰς τὸ παρελθόν, διὰ τὴν προώθησιν τῶν σκοπῶν τῆς Ἑταιρείας μας.

Τὸ ἀπερχόμενον Δ.Σ. ἐξελέγη κατὰ τὴν γεν. συνέλευσιν τῆς 14 Φεβρουαρίου 1975 καὶ κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ συνεδρίασιν τῆς 24 Φεβρουαρίου 1975 καταρτίσθη εἰς σῶμα ὡς ἀκολούθως:

Πρόεδρος: Νικήτας Σακελλαρίδης, Ἀντιπρόεδρος: Γεώργιος Παρθενιάδης, Γεν. Γραμματεὺς: Γεώργιος Δ. Λαμπάδης, Ταμίας: Ἀλέξανδρος Οἰκονομίδης, Σύμβουλοι: Ἰωάννης Σακλαρίδης, Ἀρμόδιος Γιαννίδης καὶ Νικήτας Κουμέντος.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς τριετίας τὸ Δ.Σ. ἐπραγματοποίησεν 23 συνεδριάσεις, δὲν παρέλειψε δὲ τὰς ὑπὸ τοῦ καταστατικοῦ προβλεπομένας γενικὰς συνελεύσεις.

Τὸ Δ.Σ., χωρὶς νὰ παραλείψῃ τὰ τρέχοντα ζητήματα, ἐπελήφθη κυρίως τῆς ἐκδόσεως τοῦ πέμπτου τόμου τῶν «Νισυριακῶν», ὁ ὁποῖος ἐκυκλοφόρησεν ἐντὸς τοῦ 1976 καὶ περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς μελέτας:

Κώστα Σακελλαρίδης: Νισύρια Παραμύθια.

Βασίλη Βεζύρογλου: (Εἰσαγωγή - Ἐπιμέλεια Κ. Σακελλαρίδης) Μῦθοι ἱστορίες, πλάκες, διαλογισμοί.

Νικήτα Κουμέντου: Ὁ γάμος στὴ Νίσυρο (ἱστορικὴ ἀναδρομὴ τοῦ θεσμοῦ).

Γεωργίου Θ. Βεργωτῆ: Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν νῆσον Νίσυρον.

Νικήτα Ὁδ. Σακελλαρίδης: Ταξίδι - Προσκύνημα (ἐντυπώσεις τοῦ ἀπὸ τὸ δεκαήμερον τοῦ Πάσχα εἰς τὴν νῆσον Πάτμον).

Κωνσταντίνου Καλκιᾶ: Ἡ ἔτυμολογία τῆς λέξεως Σπύα ἢ Σπῶα καὶ Ἡ ἐθιμοταξία τῆς πανηγύρεως τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ «Μεθυστῆ» (3 Νοεμβρίου) εἰς τὸ χωρίον «Σπῶων» Καρπάθου.

Γεωργίου Κουμέντου: Τιμητικὴ διάκριση στὸ Νίσυριο πρῦτανη τοῦ Πολυτεχνείου.

Περιλαμβάνει επίσης νεκρολογίες: Κώστα Σακελλαρίδη διά τόν Λάζαρον Κοντοβερόν και Νικήτα Σακελλαρίδη διά τούς Γεώργιον Σακλαρίδη, Κωνσταντίνον Έμμ. Παρθεσιάδη και Δημήτριον Πολυχρόνην, καθώς και κρίσεις και σχόλια διά τά «Νισυριακά», τόμος τέταρτος 1972, και 'Ιω. Λογοθέτη: 'Επιστολαί - Ποιήματα 1974, και τά σχετικά μέ τήν γενικήν συνέλευσιν τῆς 'Εταιρείας μας.

Τό Δ.Σ. εύχαριστεῖ θερμῶς τούς ἀνωτέρω διά τήν πολύτιμον συνεργασίαν αὐτῶν, καθώς και ὅσους συνέβαλον εἰς τήν ἐπιτυχίαν τῆς προσπάθειάς αὐτῆς.

Τό Δ.Σ. ἀνταποκρινόμενον εἰς αἴτησιν τοῦ συμπολίτου μας κ. Κων. Μαντουδάκη, ὅπως τύχη τῆς ἐνισχύσεως τῆς 'Εταιρείας διά τήν ἐκτύπωσιν τῶν ποιημάτων αὐτοῦ «Νισυριακοί Ἀντίλαλλοι», ἀνέθεσεν εἰς τούς κυρίουσ Κώστα Σακελλαρίδη και Νικήτα Κουμέντον ὅπως ἐπιλέξουν τά μέ λογογραφικόν περιεχόμενον ποιήματα, ἐνέκρινε δέ τήν δαπάνην διά τήν δημοσίευσιν αὐτῶν, ἐνισχύον οὕτω μίαν εὐγενῆ προσπάθειαν.

Τό Δ.Σ., μῆ δυνάμενον νά καλύψη τὰς δαπάνας διά τῶν τακτικῶν ἐσόδων, ἀπετάνη εἰς διαφόρους φιλοπροόδους ὀργανισμούς και ἐπέτυχε, μέ τήν συμπαράστασιν φίλων τῆς 'Εταιρείας μας, νά πραγματοποιήσῃ ἑκτακτά ἔσοδα ἐκ δραχμῶν 290.000, δι' ὃ και θεωροῦμεν ὑποχρέωσιν νά ἐκφράσωμεν τὰς εύχαριστίας μας πρὸς ὅσους συνέβαλον.

Τό Δ.Σ. διωργάνωσε τήν 11 Νοεμβρίου 1976 ὀμιλίαν εἰς τήν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου «Παρνασσός» διά τὸ ἔργον τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου τῆς Νισύρου 'Ιω. Λογοθέτη μέ ὀμιλητὴν τὸν φίλον ποιητὴν κ. Ἀνδρέαν Σ. Τσοῦραν, τὸν ὁποῖον και εύχαριστοῦμεν.

Διωργάνωσεν ἐπίσης τήν 11 Δεκεμβρίου 1976 πανηγυρικὴν συνεστίασιν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον «Kings' Pallas», διά τήν συμπλήρωσιν τῆς πρώτης δεκαπενταετίας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς 'Εταιρείας μας, κατὰ τήν ὁποίαν και ἐτίμησε τὸν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως και μέχρι σήμερον πρόεδρον τοῦ Δ.Σ. Καί αἱ δύο ἐκδηλώσεις ὑπῆρξαν ἀριετὰ ἐπιτυχεῖς.

Τό Δ.Σ. πιστεύει ὅτι, ὅπως και αἱ προηγούμεναι διοικήσεις, κατέβαλε προσπάθειαν, ὥστε ἡ 'Εταιρεία μας νά διατηρήσῃ τήν θέσιν τήν ὁποίαν κατέλαβε. Διά τήν διατήρησιν ὅμως αὐτὴν ἀνάγκη νά μεριμνήσωμεν διά τήν διαδοχὴν εἰς τήν διοίκησιν.

Τό Δ.Σ. φρονεῖ ὅτι σταδιακὴ πρέπει νά εἶναι ἡ διαδοχή, διά νά δύνανται, τὰ νεοεισερχόμενα εἰς τήν διοίκησιν μέλη νά ἀξιοποιοῦν τήν ἐμπειρίαν αὐτῶν ἐκ τῆς συνεργασίας μέ τὰ παλαιότερα.

Τό Δ.Σ. ἀναφέρει μετὰ χαρᾶς τήν ἐγγραφὴν ἑπτὰ νέων μελῶν, τῶν Θεοχάρη Θεοχαρίδη, Ἀντωνίου Ἀντάπαση, 'Ιωάννου Ρουσέττου, Δημοκρίτου Λαμπάδη, 'Οδυσσέως Πανάγου Σακελλαρίδη, 'Οδυσσέως Παύλου Σακελλαρίδη και Νικολάου Νεοφύτου Σακελλαρίδη.

Ἀναφέρει ὁμως συγχρόνως μετὰ μεγάλης λύπης τὸν θάνατον τριῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας μας: Γεωργίου Σακλαρίδη, Κωνσταντίνου Ἐμμ. Παρθεναιάδη καὶ Χριστοφόρου Σακελλαρίδη.

Αὐτὸς ὑπῆρξε μὲ πᾶσαν συντομίαν ὁ διοικητικὸς ἀπολογισμὸς τῆς τριετίας 1975-1978, θὰ ἐπακολουθήσῃ δὲ ἀμέσως καὶ ὁ ταμειακός.

Μεγάλη θὰ εἶναι ἡ ἱκανοποίησις τῶν μελῶν τοῦ Δ.Σ., ἐὰν διαπιστωθῇ ὅτι ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην μὲ τὴν ὁποίαν τὰ περιεβάλετε.

* * *

Οἰκονομικὰ τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν κατὰ τὴν τριετία 1975-1977

Τὰ μετρητὰ τῆς Ἑταιρείας τὴν 31/12/74 ἀνήρχοντο εἰς δρχ.	156.896.35
Αἱ εἰσπράξεις τοῦ 1975 ἀνῆλθον	» » 136.695.50
1976 »	» » 177.401.25
1977 »	» » 134.833.50
Σύνολον εἰσπράξεων	<u>605.826.60</u>

Αἱ πληρωμαὶ ἀνῆλθον ἀντιστοίχως εἰς δρχ.	15.141
»	214.443.20
»	67.657
Σύνολον	<u>297.241.20</u>

Οὕτω τὸ ποσὸν τῶν μετρητῶν ἀνέρχεται σήμερον εἰς δρχ. 308.585.40 καὶ εἶναι διπλάσιον τῶν μετρητῶν τῆς 31/12/74.

Τὸ ποσὸν τοῦτο ἐν ἀναλύσει ἔχει ὡς ἑξῆς:

1. Καταθέσεις ἐπὶ προθεσμίᾳ	δρχ. 270.367
2. Καταθέσεις ὄψεως ἄτοκοι	» 2.207.10
3. Εἰς χεῖρας ταμίου	» 16.011.30
4. Καταβολὴ ἐπὶ ἀποδόσει λογ/σμοῦ	» 20.000
Σύνολον	<u>308.585.40</u>

Κατωτέρω γίνεται γενικὴ ἀνάλυσις εἰσπράξεων καὶ πληρωμῶν κατ' ἔτος.

1975

Είσπραξεις		Πληρωμαί	
Κρατικά Λαχεϊά	49.990	Διάφορα έξοδα	5.985
Υπουργ. Πολιτισμοῦ -			
Επιστημῶν	30.000	Ενοίκια	3.768
Εθνική Τράπεζα	20.000	Κασετόφωνο	3.350
Διάθεσις τευχῶν	16.135.50	Οικοτροφεῖο Νισύρου	2.038
Τόκοι	13.850		
Συνδρομαί μελῶν	4.920		
Οίκον. Ἐνίσχυσις	1.800		
	<u>136.695.50</u>		<u>15.144</u>

1976

Κρατικά Λαχεϊά	95.000	Ἐκδοσις 5ου τόμου	179.000
Υπουργ. Πολιτισμοῦ -			
Επιστημῶν	25.000	Φωτογ/σεις Πάτμου	10.720
Τόκοι	22.143.25	Ενοίκια	7.661.20
Οίκον. Ἐνισχύσεις	17.000	Διάφορα έξοδα	5.754
Διάθεσις τευχῶν	11.700	Φωτογρ. «Παρνασσοῦ»	3.000
«Γνωμαγόρας» Ἀμερικῆς	5.958	Ἐξοδα συνεστιάσεως	2.800
Ἐγγραφαί μελῶν	600	Αἴθουσα «Παρνασσοῦ»	2.220
		Οικοτροφεῖο Νισύρου	2.038
		Ἐντυπα	1.250
	<u>177.401.25</u>		<u>144.243.20</u>

1977

Κρατικά Λαχεϊά	25.000	Ἐκτυπώσεις	40.250
Υπουργ. Πολ. - Ἐπιστ.	25.000	Ἐκκαθάρισις Ἐκτυπ.	7.610
Ἰδρυμα Ἐθν. Τραπεζῆς	20.000	Ἀγορά Χάρτου	7.619
Διάθεσις τευχῶν	29.223.50	Ενοίκια	7.013
Οίκον. Ἐνισχύσεις	22.479	Διάφορα Ἐξοδα	4.146
Τόκοι	12.735	Περιοδ. Νισύρου «Ο- μηρος	1.019
Ἐγγραφαί μελῶν	200		
Ἐκκαθάρισις ἐξόδων 5ου τόμου	496		
	<u>134.833.50</u>		<u>67.657</u>

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι τὸ κυριώτερον μέρος τῶν ἐσόδων τῆς τριετίας, ἦτοι δρχ. 290.000 ἐπὶ συνόλου δρχ. 450.000 περίπου, προέρχεται ἀπὸ διαφόρους ὀργανισμοὺς καὶ Ὑπουργεῖα.

Τὸ ἀνωτέρω ποσὸν παραμένει τελείως ἀνέπαφον καὶ δύναται νὰ καλύψῃ τὰς δαπάνας μελλοντικῶν ἐκδόσεων.

Ἀξιόλογα ἐπίσης εἶναι τὰ ποσὰ τῶν τόκων, ἦτοι δρχ. 49.000 περίπου, ὡς καὶ τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς διαθέσεως τευχῶν, ἦτοι δρχ. 57.000, εἰς τὰς ὁποίας πρέπει νὰ προστεθοῦν δρχ. 47.000 περίπου, ἀναγραφόμενα ὡς οἰκονομικαὶ ἐνισχύσεις.

Τ' ἀνωτέρω ἀποτελέσματα, ἐπιτρέπουν τὴν αἰσιοδοξίαν, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις κατὰ τὴν ἐπομένην τριετίαν θὰ εἶναι ἀκόμη καλυτέρα.

* * *

**Ἐκθεσις Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς
τῆς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν διὰ τὴν
διαχειριστικὴν περίοδον 1975-1977**

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ, ἐκ τῶν κ.κ. Κωνσταντίνου Σακελλαρίδου καὶ Νικήτα Βαγιάτη, βάσει τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὸν οἰκονομικὸν ἀπολογισμὸν τοῦ Δ.Σ. τῆς Ἐταιρείας, προέβη εἰς ἔλεγχον, τοῦ βιβλίου Ταμείου, τῶν διπλοτύπων ἀποδείξεων εἰσπράξεων καὶ τῶν δικαιολογητικῶν πληρωμῶν καὶ διεπίστωσεν ὅτι ὑπάρχει ἀπόλυτος συμφωνία μετὰ τῶν ἀναλυτικῶν ἐγγραφῶν εἰς τὸ βιβλίον Ταμείου καὶ τῶν λοιπῶν στοιχείων.

Διὰ τὰς εἰσπράξεις ἐξεδόθησαν αἱ ὑπ' ἀριθ. 2-17, 51-85 καὶ 186-250 διπλότυποι ἀποδείξεις.

Αἱ δαπάναι θεωροῦνται ἅπασαι ἀναγκαῖαι καὶ δικαιολογημέναι.

Διὰ τὰς καταθέσεις ἐπὶ προθεσμία ὑπάρχουν οἱ ἀκόλουθοι τίτλοι τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ὑποκαταστήματος Καλαμιώτου.

1. 832094.2	διὰ δρχ.	80.000	λήξεως	24/ 5 /78
2. 79242	» »	67.783	»	17 /7 /78
3. 442/832095-0	» »	50.000	»	24/10 /78
4. 45197/832085	» »	72.584	»	12/11 /78
Σύνολον		<u>270.367</u>		

Διὰ τὰς πληρωμὰς ἐκτὸς τῶν μετρητῶν, γενομένας ὑπὸ τοῦ ταμείου, ἐξεδόθησαν καὶ αἱ ὑπ' ἀριθ. 175913-20 ἐπιταγαὶ διὰ ποσὸν δρχ. 215.000.

Εἰς χεῖρας τοῦ ταμίου ὑπάρχει τὸ ποσὸν τῶν δρχ. 16.011.30.

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τ' ἀνωτέρω, εἰσηγοῦμεθα τὴν ἐγκρισιν τοῦ οἰκονομικοῦ ἀπολογισμοῦ τοῦ Δ.Σ. καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν του ἀπὸ πάσης εὐθύνης, ἐκφράζοντες συνάμα τὴν εὐχὴν, ὅπως τὸ νέον Δ.Σ. αὐξήσῃ τὴν δραστηριότητά του, διὰ τὴν περαιτέρω οἰκονομικὴν πρόοδον τῆς Ἑταιρείας.

Ἀθῆναι τῇ 11/2/1978

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ

ΤΟ ΕΚΤΟ Δ.Σ. 1978 - 1981

Πρόεδρος : Νικήτας Σακελλαρίδης,
Ἀντιπρόεδρος : Γεώργιος Παρθενιάδης,
Γεν. Γραμματέας : Γεώργιος Δ. Λαμπάδης,
Ταμίας : Ἀλέξανδρος Οἰκονομίδης,
Σύμβουλοι : Θεοχάρης Θεοχαρίδης, Ἰωάννης Ρουσέττος,
Νικήτας Κουμέντος.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
Πρόλογος	3
ΜΙΧΑΛΗ Ε. ΑΡΦΑΡΑ: Τὸ «δίπατο» λαϊκὸ νισύρικτο σπίτι	5
ΜΙΛΤΙΑΔΗ ΛΟΓΟΘΕΤΗ: Ὁ περιοδικὸς τύπος τῆς Νισύρου (1914-1978)	61
ΛΟΥΛΑΣ Ε. ΠΑΠΑΜΑΝΩΛΗ: Ἡ νισύρικη φορεσιά	99
ΜΑΡΙΑΣ Ε. ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΥ: Νισύρικα παιχνίδια	107
ΧΑΡΗ ΚΟΥΤΕΛΑΚΗ: Ποικίλα ἔγγραφα ἀπὸ τὰ Νικεῖα Νισύρου ...	114
ΝΙΚΗΤΑ ὉΔ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗ: Παναγία Σπηλιανή	128
ΛΑΖΑΡΟΥ ΚΟΝΤΟΒΕΡΟΥ: Ἡ Νίσυρος ἱστορουμένη διὰ μέσου τῶν αἰώνων	157
ΓΑΒΡΙΗΛ Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗ: Τὰ καζαναριά	166
ΓΑΒΡΙΗΛ Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗ: Δημήτριος Ἰωάννου Χαρτοφύλης (ὁ Δημητρός)	169
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗ: Τοῦ Λαζάρου στὰ Νικεῖα	175
Πῶς εἶδε ὁ Βάσος Βαρίκας τὴ Νίσυρο τὸ 1948	181
Α' ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ '78	185
Η ΠΡΩΤΗ ΔΕΚΑΠΕΝΤΑΕΤΙΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ	217
Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τιμᾶ τὸν πρόεδρο τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν	235
Οἱ Νισύριοι Ἀμερικῆς τίμησαν τὸν πρόεδρο τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν	237
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ	238

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΕΣ	258
Νικόλαος Μαυρῆς	258
Μάκης Κατσιματίδης	261
Ἐμμανουὴλ Φραντζῆς	263
ΚΡΙΣΕΙΣ — ΣΧΟΛΙΑ	265
«Νισυριακά», τόμος V, 1976.....	267
Γενικὴ Συνέλευση τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν	
Λογοδοσία τοῦ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν κατὰ τὴ Γε- νικὴ Συνέλευση τῆς 11 Φεβρουαρίου 1978.....	275
Οἰκονομικά τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν κατὰ τὴν τριετία 1975- 1977	277
Ἔκθεσις Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Με- λετῶν διὰ τὴν διαχειριστικὴν περίοδον 1975-1977	279